

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markerings, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags miss bruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke

Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.

- Avstå från automatiska frågor

Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.

- Bibehålla upphovsmärket

Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.

- Håll dig på rätt sida om lagen

Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeständet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

3d July 1926

HARVARD LAW LIBRARY

Received July 30, 1925

71.6

DSKRIFT,

104

UTGIFVEN AF

SKA FÖRENINGEN

I FINLAND.

• 1892—1893.

ATTONDE OCH TJUGUNIONDE ÅRGÅNGEN.

HELSINGFORS,

SIMELI ARPFV. BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG.

1894.

3
Bd July 1926

HARVARD LAW LIBRARY

Received July 30. 1925

SKRIFT,
10⁴

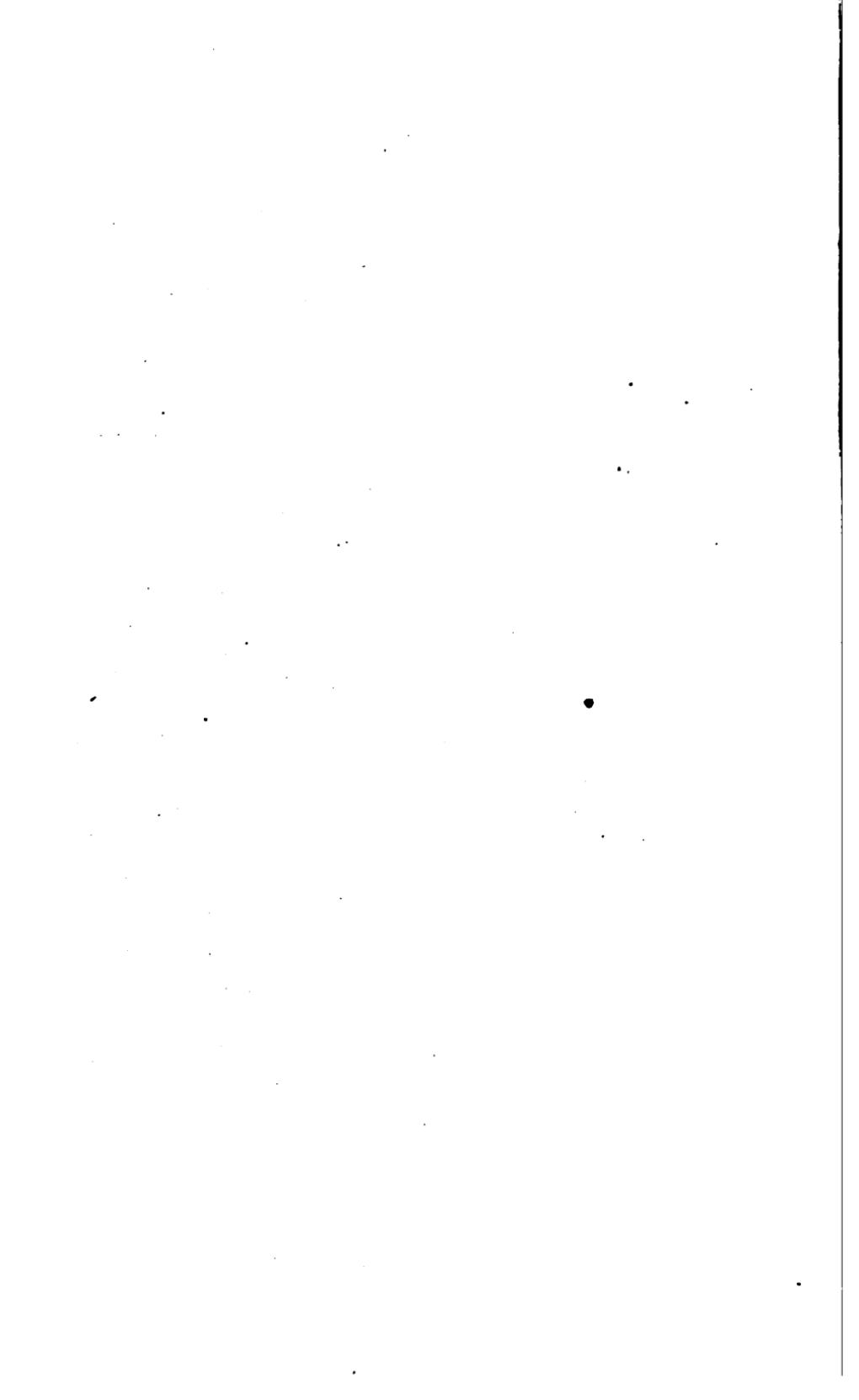
UTGIFVEN AF

A FÖRENINGEN
INLAND.

E OCH TJUGUNIONDE ÅRGÅNGEN

1892—1893.

HELSINGFORS,
I ARFV. BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG,
1894.

TIDSKRIFT,

104

UTGIFVEN AF

JURIDISKA FÖRENINGEN

I FINLAND.

TJUQUÄTTONDE OCH TJUGUNIONDE ÅRGÅNGEN

1892—1893.

HELSINGFORS,

J. SIMELII ARFV. BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG,

1894.

JUL 30 1925

Innehåll:

Afhandlingar, notiser m. m.

	Sid.
Om makars personliga rättsläge, af Julian Serlachius	1.
Till minnet af Rudolf von Jhering och Bernhard Windscheid.	
Föredrag hållt vid Juridiska föreningens i Finland års-möte den 17 December 1892	30.
Aftal om försträckning, af Wilhelm Chydenius	50.
Underställning af gröfre brottmål enligt svensk rätt. Rättsfall, meddelad af C. O. Montan.	106.
Om s. k. hemstadsrätt. (Utlåtande af en svensk komité)	109.
Lösörcköp med förbehåll om återköpsrätt, af Wilhelm Chydenius	
Juridiska föreningens årsmöte den 17 December 1892	131.
Kenenkä omat ovat pappien virkatalot? af Jaakko Forsman . .	143.
Förslag till förändringar uti de juridiska examina i Sverige . .	161.
Om bidrag till Juridiska föreningens tidskrift, af Ernst Tegengren	
En blick på den norska straffprocessreformen, af Julius Grotenfelt	245.
Tarfva ej stadgandena i 1852 års kejs. universitetsstatuter rö-rande studerandes gäldsförhållanden revision och ändring? af F.	258.
Försök till kort framställning af läran om köp enligt finsk rätt, af Wilhelm Chydenius	273.
Översikt af det finska skräväsändets historia, af Erik Ehrström	
Frågor rörande domstolsreformen, afsedda att föreläggas on konferens af sakkunniga personer. Af komitén för revision af lagstiftningen angående rättegångsväsendet	337.
Nyare inhemska lagstiftning:	
Civilrätt:	
Om makars förmögenhetsrättsliga förhållanden, af Filip Grönvall	451.
Om allmänna upplagsmagasin och warrants, af L. v. P. Jordlega, af Wilhelm Chydenius	559.
Förvaltningsrätt:	
Upplåtande åt enskilda personer af vissa slag af kronan tillhörig jord. Kronojords upplåtande till odling och anläggning af nybyggeshemman, af Rudolf Erenius	174.
	296.
	300.
	291.

Literatur:

Jul. Lassen: Haandbog i obligationsretten. Almindelig del. anm. Wilhelm Chydenius	Sid. 263.
C. Torp: Dansk Tingsret. anm. af dens.	268.
L. M. B. Aubert: Den norske obligationsrets specielle Del., af Wilhelm Chydenius	422.

Rättsfall:

1. Skall uti brottmål åberopadt, men uteblifvet vittne, som jämtlikt 17: 3 R. B. förelagts viss dag och vite för inställelse, för att kunna till berörda vite fällas, hafva blifvit om uppskofsbeslutet bevisligen underrättad?	60.
2. Kan guvernör, där krönhemmans åbo af kronofogden föreslagits att för vanvård af lägenheten från densammas brukning skiljas, utfärda kungörelse om antägande af ny åbo & hemmanet, innan förre åbon blifvit i behörig ordning från åboskapet skild?	63.
3. Är innehafvare af väglott, som vid hållen syn befunnits icke vara i lagligt skick, omedelbart förfallen till ansvar för försummadt vägunderhåll, eller bör ansvarsföljden inträda först då den af vederbörande kronobetjänt efter vägsynen utsatta tid af åtta dagar för bristfälligheternas aghjälpende tilländagått?	

Tolkning af § 10 i k. f. af den 15 Januari 1883 om vägars och broars underhåll & landet, jämförd med §§ 2 och 3 i k. kungörelsen af samma dag, innehållande särskilda föreskrifter i ämnet

4. Kan ansvar ådomas person, som utan att vara försedd med pass afrest till utrikesort, men återvänt inom ett år därefter?	65.
5. Twist om ersättning för pantsatt premieobligation, som af panttagaren förskingrats.	70.
6. Yrkande att försäkringstagare, som af domstol förklarats bevärad med mera än halft bevis att hafva anstiftat brand, men i brist på vidare utredning icke kunnat åt saken fällas, måtte utkomma brandskadeersättning ånyo pröfvadt i tvistemålväg, efter det domstolarne i sammanhang med utsLAGet angående brandanstiftningen utlätit sig rörande brandskadeersättningen.	71.

Är platsagent för försäkringsbolag behörig att å bolagets vägnar föra talan vid domstol utan att därtill hafva erhållit särskild fullmakt?

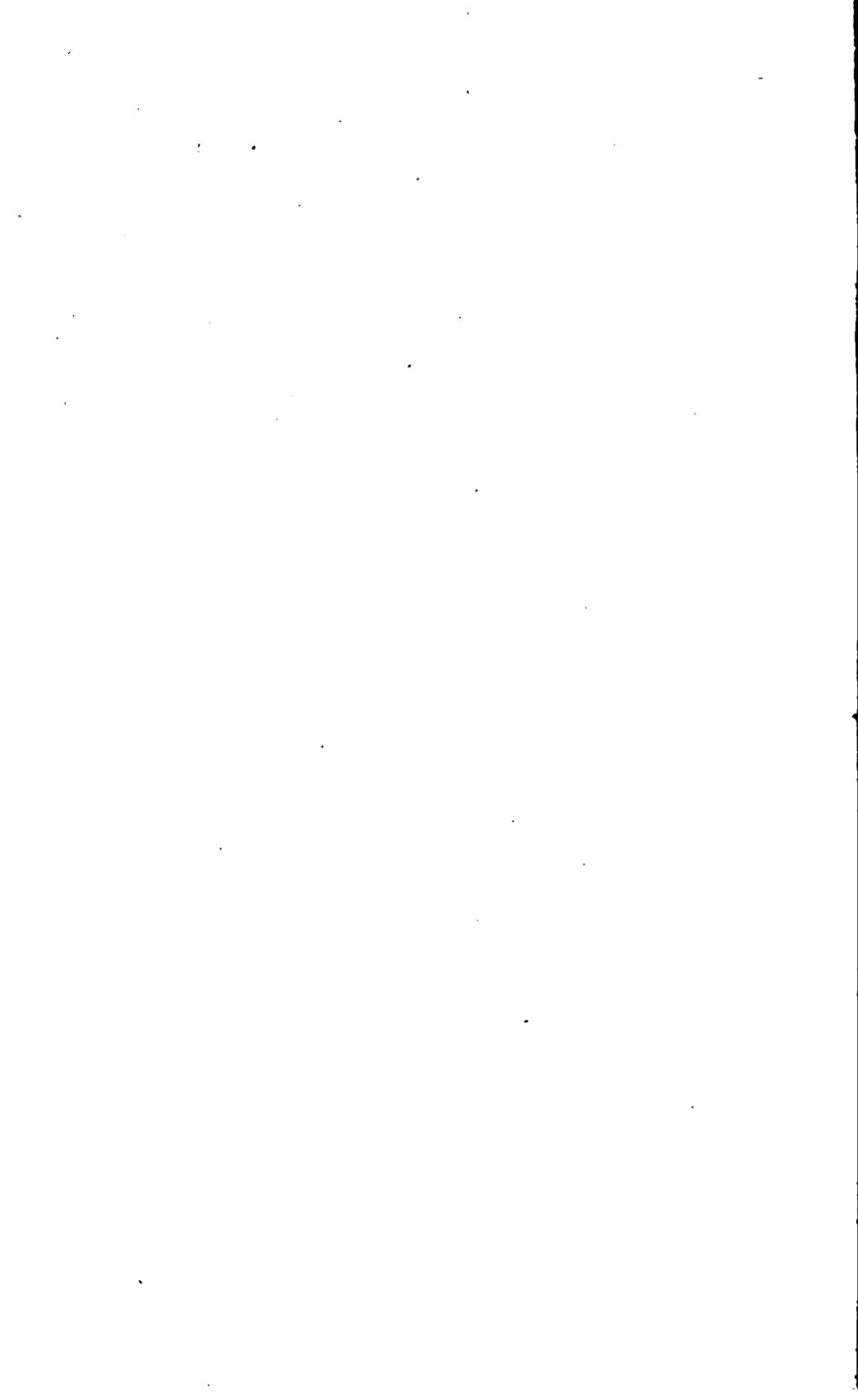
7. Twist om försäljningsprovision för fastighet, som af ägaren försälts, efter det han uppdragit försäljningen åt kommissionär.	74.
8. Twist jordegare emellan om vägrätt öfver grannens mark, utförd i sammanhang med yrkande om ansvar för att	78.

	Sid.
den, öfver hvars mark vägen gått, hindrat den andre att vidare begagna väg, såsom därintill sket. Ifrågasatt tillämpning af 6 § 10 kap. B. B.	81.
9. Twist om jordområde emellan innehavare af villalotter & inlöst donationsgods	85.
10. Twist emellan samegare i skatteköpt lägenhet, som innan skatteköpet innehäfts af två bröder, och afdiden tredje broders barn, hvilka gemensamt erhållit immission och sedermera samtliga blifvit i skattebrevet nämde, utan att detsamma upptagit i hvilket förhållande dem tillagts andel i fastigheten. Böra de anses hafva däri förvärvat enhvar lika del eller del i män af sin andel i samboet?	91.
11. Kan den, som före det år, då han är underkastad värnepliktsuppbåd, begivit sig ur landet, men återkommer efter det han uppnåtts 27 års ålder, på grund af § 113 V. L., såsom detta lagrum lyder i k. f. den 20 november 1882 läggas tråda i aktiv krigstjänst?	96.
12. Kan domstol, som frikänt en person från ett af allmän åklagare mot honom gjort ansvarsstående, efter det målet blifvit på svarandens besvär återsörvisadt, ånyo ingå i pröfning af aktors då upprepade ansvarsyrkande? Är boställsinspektör behörig att anföra besvär i mål angående åväakan mot arrendator af kronoboställe, som allmänna åklagare på boställsinspektörens angifvelse utfört?	97.
13. Gäller i del af oklufven gård i stad intecknad kontrakt, hvarigenom tidigare egare till hela gården åt annan uthyrt lokal däri, mot den, som efteråt tillhandlat sig gården?	203.
14. Bemärkelsen af orden „sista året“ uti 5 § i Kejserliga förordningen om borgenärers rätt och företräde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs asträdd, af den 9 November 1868	205.
15. Eger domhavvande fränkanna af kommunalnämnd i behörig ordning utfärdadt fattigdomsbevis laga vitsord?	208.
16. Utgör talan om annans förpliktande att erkänna riktigheten af skriftlig afhandling rättegångsmål?	210.
17. Är gröda & prästbol att hänsöras till lön, som enligt lag kan blifva föremål för införsel?	211.
18. Är den, som vid öfverlätelse af jord, hvaraf han till annans nytjande på lifstid upplåtit någon del, icke förbehållit denne rätt att fortfarande åtnjuta städjan, hvilken på den grund att afhandlingen därom ej inteknats förfallit, lagligen pliktig att ersätta den, som städjan fick, bevislig skada?	216.
19. Påföljden för kräftfängst å annans fiskevatten utan dennes tillstånd	219.

	Sid.
20. Tolkning af § 43 i K. F. angående försäljning, försling samt upplag af bränvin m. m., gifven den 19 Juli 1886 (resp. den 9 Juni 1892)	224.
21. Äro sysslomän i konkurs solidariskt ansvarige för konkursboets förvaltning?	226.
22. Står 35 § i den för Helsingfors stad den 29 Mars 1878 utfärdade polisordning i öfverensstämmelse med 8 § i gällande näringsslag?	230.
23. Får ändring i underrätts beslut, hvarigenom den, som undandragit sig att gå vittnesed, vid vite ålagts att eden aflägga eller blifvit till sådant vite fäld, sökas annorledes än i sammanhang med hufvudsaken?	
Tolkning af stadgendet i 7 § 17 kap. R. B. angående vittnesjäf för fullmäktig.	233.
24. Eger före år 1864 upprättadt, icke inteknadt kontrakt, hvarigenom lägenhetsegare utarrenderat besittningsrätten till ett lägenheten underlydande torp åt en person, „som ämnar blifva hans måg“, för torparens och dennes hustrus lifstid, giltighet äfven efter det hustrun, blifven enka, trådt i nytt gifte, och binder sagda kontrakt ny egare till lägenheten, då därjämte särskildt kontrakt af enahanda innehåll uppgiorts emellan före egaren och första innehavarens af torpet enka?	238.
25. Forum för bevakning af testamente efter finsk undersåte, som en längre tid vistats på pass i Ryssland och därunder icke varit införd i mantalslängden i sin förra hemort, men sedermera inflyttat till annan ort inom landet och där afslidit, utan att likvälv hafva anmält sig till mantalsskrifning å sistagda ort	305.
26. Köp eller pantförskrifning?	310.
27. Är offert, gifven till affärsbiträde vid tillfälle då därjämte särskildt ombud för principalen finnes tillstädés, bindande därest principalen inom utsatt tid godkänner anbudet?	317.
28. Innehafvaren af s. k. extra pension ålagd att återgålda pensionsmedel, som till henne utanordnats och af henne i god tro uppburits efter det den i pensionsbrefvet bestämda tiden för pensionens utbetalande tilländagått.	324.
29. Tvist om aflöning mellan operadirektör och sångare, som efter det kontrakten med sällskapets öfriga medlemmar och dess kapellmästare upphört att gälla, men innan den tid tilländagått, för hvilken han själf varit engagerad, begifvit sig ur landet	327.
30. Är aftal, hvarigenom en person utfäst sig att till innehavare af offentlig syssla utgifva viss ersättning, i händelse den sistnämde tager afsked från densamma och	

promittenten värder till beställningen utsedd, rättsligt giltigt?	Sid.
	332.
31. Är varnepliktig, som på grund af förfallolös utevaro från uppbåd blifvit dömd till aktiv militärtjänst, men efter inträdet i tjänsten räkats i sådant familjeförhållande, som utgör grund till befrielse från aktiv tjänstgöring, berättigad att tillgodonjuta slik befrielse?	335.
Juridiska Föreningens i Finland för året 1893 godkända allmänna öfverläggningsämmen	151.
Juridiska examina vid det finska Universitetet	156.
Juridisk Bibliografi	427.

— — —♦♦—

Om makars personliga rättsläge.

1. Med vigseln uppstår för makarna *rätt till äkten-skaplig sammanlefnad*. Denna rätt är å ena sidan en rätt i förhållande till det allmänna att „flytta i hus och bo samman,¹⁾ å den andra en makens rätt mot andra mänen till samlif i gemensamt hem.²⁾ I sistnämnda betydelse innefattar rättigheten, att männen är berättigad att fordra såväl att själf få uppehålla sig i det gemensamma hemmet eller, enligt lagens uttryck, att icke varda driftven ur hus och bo — hvarmed tillika enligt 1734 års lag städse är förenadt rättigheten tillgodonjuta alla de förmåner, makarnes gemensamma bo och enskilda egendom afkastar³⁾ — som ock det, att andre männen skall lefva med henne tillsamman eller, såsom lagen uttrycker det, att han icke „håller sig i landet uppe, från hem och hustru“.⁴⁾ Den intima beskaffenheten af den sammanlefnad, som äktenskapet enligt lagens mening afser, karaktäriseras därigenom, att makes egenvilliga, likasom ett af myndighet påbjudet temporärt upphäfvande af densamma betecknas såsom ett skiljande till säng och säte, likasom vidare af den omständighet, att sådan vanförhet hos make, som gör honom eller henne „till äktenskap aldeles obequäm“, ifall denna vanförhet varit förtrogd vid äktenskapets ingående, berättigar andre männen att fordra äktenskapets återgång.⁵⁾

¹⁾ G. B. 12: 3.

²⁾ G. B. 14: 2.

³⁾ G. B. 14: 2, jfd. med G. B. 11: 2. Vunnen boskilnad medförde icke enligt 1734 års lag häruti någon ändring; se nedan sidan 4.

⁴⁾ G. B. 14: 2.

⁵⁾ G. B. 13: 8.

Rättighet till äktenskaplig sammanlefnad har sin motsvarighet i och betingar vidare *rättigheten till äktenskaplig trohet.*¹⁾ I självva värtet äro de dock icke att fatta såsom två skilda rättigheter, utan allenast såsom uttryckande två olika sidor af den enhetliga rätt, som hvardera maken genom äktenskapet vinuer öfver den andras person.

Nu nämnda rätt är en make tillkommande subjektiv rätt med andre makens person såsom objekt. Beträffande densamma föreligger väl, att hvarken talan om rättighetens tillgodonjutande eller eljes dess direkta framtvingande af lagen medgives. Men i denna omständighet ligger icke tillräcklig anledning att förneka tillvaron af en värlig rättighet af omförmälda slag. Ty lika litet som af tvångsmedlens art får slutas till beskaffenheten af den rättighet, hvars tillgodonjutande skall genom dem skyddas, likaså litet kan slutsatsen att en rättighet icke existerar dragas af den omständighet, att rättighetens innehåll icke direkt framtvingas. Och lagen har erkänt tillvaron af ifrågavarande rättighet genom att vid handlingar af den beskaffenhet, att de strida mot innehållet af en dylik rättighet, anknyta rättsföljder, hvilka innebära en minskning af den handlandes rätt. Brytande af den äktenskapliga sammanlefnaden berättigar således andre maken att begära skilnad till säng och säte, hvarmed är förenadt för den där till vållande att han förlorar sin rätt att råda öfver boet och barnen och tillgodonjuta förmånerna af makarnas egendom.²⁾ Vid brott emot den äktenskapliga troheten är åter den kränkte maken berättigad att begära äktenskapsskilnad.³⁾ Att en direkt talan uteslutits beror synbarligen därpå, att lagstiftaren ansett förhållandet mellan makar vara af den ömtåliga och enskilda natur, att det ej bör dragas under domstol, och att det indirekta tvång, som makes eventuella rätt till skilnad till säng och säte eller till äktenskapsskilnad innehär, bör vara tillräckligt

¹⁾ G. B. 13: 1, 7.

²⁾ Kan han ej själf lisanåra sig, bör han dock njuta visst underhåll från boet, G. B. 15: 1.

³⁾ G. B. 13: 1.

att betrygga makarnes inbördes rätt öfver hvarandra. Där detta undantagsvis ej är fallet och förhållandet altså redan är så brutet, att skilnad till säng och säte eller äktenskaps-skilnad får begäras, där synes för lagen någon annan åtgärd icke häller vidare kunna ifrågakomma än upphäfvande af sammanlefnan eller äktenskapet.

2. Genom äktenskapet inträder hvardera maven såsom medberättigad i andre makens egande- och öfriga förmögenhetsrättigheter, så vidt dessa äro kommunikabla. Den befogenhet, rättighetens innehavare såsom sådan eger att nyta dess föremål och tillgodogöra sig afkastningen däraf, tillkommer sálunda hvardera maven. Vidare blir afkomsten äfven af makes enskilda gods gemensam tillgång; och det-samma måste sägas äfven om sådana förmåner i andra makens enskilda gods, såsom åtnjutande af bostad, värme o. s. v., hvilka utöfver den egentliga afkomsten tillgodogöras från den-samma.¹⁾ Vid sådant förhållande tyckes vid första påseende frågan, huruvida make har rätt mot andra maven att få underhåll, icke hafva någon tillämplighet. Ty äfven underhåll, som make erhåller af afkastningen från andra makens enskilda gods, likasom dettas nyttjande i öfrigt för sådant systemål, är enligt det ofvan sagda rättsligt icke *underhåll*, som af denne make *ges*, utan den förre tillgodonjuter blott därvid sina egna förmögenhetsrättigheter i boet.

Vid vunnen boskilnad uppstår emellertid, med egendomsgemenskapens upphäfvande, jämväl frågan om makes rätt till underhåll af andra maven. Väl ännu icke enligt 1734 års lag. Ty boskilnaden hade icke där annan värvkan än att det undanskiftade, likasom hvad maven förut tillhörde enskilt, var skyddadt mot att vidare tillgripas för andre makens gäld. Den undanskiftade egendomen var i öfrigt att likställa med sådan, som på grund af förord tillhörde make enskilt eller hennes odaljord; och afkastningen

¹⁾ Jfr Å. B. 12: 9: „räntan eller *nyttan* däraf;“ G. B. 11: 5: „njute *nyttan* och räntan af hans fasta gods; Å. B. 7: 3. Huru makes rätt i sistnämnda afseende juridiskt bör formuleras hör till läran om gifstorätten.

af dylik egendom blef därfor, såsom tillförene, makarnes gemensamma, blott med den inskränkning, att icke häller den fick tillgripas för sagda gäld.¹⁾ Men numera har boskilnaden till följd, att egendomsgemenskapen emellan makarna fullständigt upphäfves och att således äfven ränta och inkomst af makes egendom blir hans enskilda.²⁾ Och för detta fall bejakar lagen också uttryckligen nämnda fråga.³⁾

Men i själva väret kan spörsmålet om makars rätt till underhåll af hvarandra förekomma äfven under bestående egendomsgemenskap; och särskilda stadganden finnas, hvilka uttala eller förutsätta en sådan rätt. En underhållsplikt af ifrågavarande slag innebär visserligen icke den i 1 § af förordningen den 17 mars 1879 angående fattigvården stadgade skyldigheten för mannen att försörja sin hustru. Ty stadgendet påbjuder sådan skyldighet blott och bart i det allmäunas intresse och gifver endast det allmänna en talan om fullgörande af sagda skyldighet; däremot afser stadgendet icke att beröra makarnes *privaträttsliga* förhållande. Nämnda anspråk hör i överensstämmelse härmed icke häller till domstols handläggning, utan till den administrativa rättskipningens område.

Däremot bör i förevarande afseende åberopas 11 kap. 6 § Giftermålsbalken och 2 kap. 6 § i lagen om makars egendomsförhållanden. Dessa lagrum bestämma nämligen, att, där mannen är afvita, frånvarande eller förlöper hustrun och hon ej kan lifnära sig samt hvarken afkastningen af mannsens enskilda egendom förslår till nødorstigt uppehälle eller annan gemensam egendom finnes, hustrun eger till *sitt* uppehälle föryttra mannsens enskilda gods; och härmed är sålunda sagdt, att hustrun eger rätt att af mannen underhållas.⁴⁾ Vidare kan nämnas 15 kap. 1 § Giftermålsbalken,

¹⁾ G. B. 11: 2 i f.

²⁾ Alldeles tydligt uttalad är väl denna sats hvarken i 1868 års förordning om boskilnad eller lagen om makars egendomsförhållanden. Dock måste densamma anses framgå vid en jämförelse mellan 13, 14 och 16 §§ i sagda lag (citeras framdeles: N. L.)

³⁾ N. L. 5: 16.

⁴⁾ Jfr ock A. B. 5: 2.

enligt hvilket lagrum make, som vållat skilnad till säng och säte och därigenom således förvärvat sin rätt att tillgodo njuta boets förmåner, dock förklaras vara berättigad att, om han ej kan „med tjänst och slöjder sig själf uppehålla“, af boets inkomster njuta bidrag till „födo och tarf sitt.“ Äfven om man anser makes rätt till underhåll i anförda fall vara att konstruera, icke såsom en själfständig rätt, utan blott såsom en inskränkning af den rättsförlust, vållandet till skilnaden medförf och således såsom en yttring af makens rätt i boet — och till en sådan uppfattning gifver 2 § i åberopade kapitel anledning — så utgår likväl sagde bestämning från samma grundtanke om makes rätt till underhåll af andra maken, som uttalats i 11 kap. 6 § Giftermålsbalken. Tydligt framträder detta i föreskriften att, om ej annat finnes „i boet“ än det, som faller af mannens „lön och arvode“, hustrun skall häraf njuta underhåll, äfven om hon varit vållande till sammanlefnadens upphörande.

Den grundsats måste altså anses vara i lag uttalad, att *make har rätt till underhåll af andre maken*. Denna rätt är i främsta rummet en rätt till underhåll i det gemensamma hemmet,¹⁾ i samlif med andra maken och barnen. Underhållet där bör vara „efter stånd och värde“²⁾, dock ej utöfver hvad med årliga inkomsten för bågge makarne jämte barnen bestridas kan³⁾; sitt kapital är däremot make ej skyldig att tillgripa för andra makens underhåll, utom där denna är oförmögen eller ejes urståndsatt att genom arbete lifnära sig samt då endast till nødtorst.³⁾

En rätt till underhåll annorledes än i gemensamt samlif medgisver lagen endast undantagsvis, nämligen där skilnad till säng och säte skett. I sådant fall tillkommer make, som är vållande till skilnaden, underhåll, om han ej ejes kan lifnära sig ärligen; är hvardera vållande, men den ena prövas lämpligare att förestå boet och barnen, tillkommer den andra underhåll.⁴⁾ Emellertid har rättskipningen med

¹⁾ N. L. 5: 16. Senatens dom 18¹/₄85 i Rf. 11 uti J. F. T. 1890

²⁾ Å. B. 17: 4, jfd med G. B. 15: 1, 2.

³⁾ G. B. 15: 1; Å. B. 7: 3.

⁴⁾ G. B. 15: 2.

tillämpning af G. B. 14: 2 utsträkt sagde rätt äfven till make, hvilken i följd af sådant lagstridigt förfarande af andra mäken, som i omförmälda lagrum förutsättes, nödgas uppehålla sig borta från makarnes hem, utan att dock skilnad till säng och säte egt rum eller ens äskats.¹⁾ I dessa fall bör underhållet utgå i form af visst anslag, hvilket domstolen, efter ofvanansförra grunder och med beaktande af omständigheterna i öfrigt, har att bestämma. Där anslaget förklarats böra utgå med visst belopp eller viss del af makes lön, har i en dom af Senaten²⁾ uttalats, att andre maken därmed åtkommit en med införsel jämförlig rätt i lönen. Af den i åberopade dom uttalade uppfattning, hvilken synes vara öfverensstämmende med lagens mening³⁾ bör vidare slutas, att det make af domstol tillagda underhåll vid konkurrens med andra makens borgenärer utgår med samma rätt som fordran öfverhufvud, dock endast för redan förflytten tid.

3. Då man och kvinna äro sammanvigda, är, enligt 9 kap. 1 § Giftermålsbalken, mannen hustruns „rätte målsman och eger söka och svara för henne.“ Lagen om makars egendoms- och gäldsförhållanden, som upptagit denna sats i 2 kap. 1 §, tillägger ytterligare „samt råda öfver boet.“ Någon ändring är icke afsedd med detta tillägg, lika litet som med det förändrade sammanhang, hvari stadgeendet förekommer i sistnämnda lag. Etymologiskt betecknar ordet målsman den, som eger föra talan för en annan. Då lagen utsäger, att mannen är hustruns målsman „och äger söka och svara för henne“, tyckes vid första påseendet detta tillägg vara endast en omsägning. I självfa värfet framhåller likväл detsamma allenast en sida, om ock den så att säga mest pregnanta af målsmanskaps. Utom rättigheten att företräda hustrun innefattades nämligen enligt 1734 års lag i männens målsmannaskap jämväl makten att råda öfver boet; om uttryckligt lagstadgande härför skall

¹⁾ Rf. 11 i J. F. T. 1890, 20 1891.

²⁾ Rf. 11 i J. F. T. 1890.

³⁾ Jfr. ock G. B. 15: 1.

behöfva åberopas, må hänvisas till G. B. 13: 4, 5; 11: 6 af hvilka e contrario måste slutas, att hans målsmansrätt hade sagda innebörd. I nya lagen åtor nämnes väl rättigheten att råda öfver boet såsom en jämsides med målsmansrätten existerande särskild befogenhet. Formelt är detta betingadt däraf, att nya lagen under vissa förutsättningar tilllägger äfven hustrun en makt att råda vare sig öfver hennes enskilda eller öfver viss boet tillhörig egendom. Sakligt är dock fortfarande rättigheten att råda öfver boet en del af målsmanskaps, och bör den hustrun i sådant afseende tillerkända befogenhet betraktas såsom en inskränkning af man-nens målsmansrätt.

Hvarje tvekan härom uteslutes af den omständighet, att hustruns rättighet att råda åtföljes jämväl af en motsvarande befogenhet att själf söka och svara eller således af enahanda inskränkning i manncns rätt att företräda henne. För öfrigt gäller icke allenast ommannens målsmannarätt, att befogenheten att företräda den under målsmanskaps stående också innefattar rättigheten att råda öfver hennes egendom; samma innebörd förutsättes af lagen i 19 kap. 1 § Årsda balken äfven hos förmyndares målsmansrätt och måste sålunda anses höra till begreppet målsmannaskap.

Men icke ens härmed är målsmannarättens begrepp uttömdt. Vid densamma anknyta särskilda lagrum väրkingar, hvilka förutsätta hos målsmansrätten en makt öfver dens person, hvilken målsmannaskapet gäller. Då sålunda 50 kap. 1 § Missgärningsbalken stadgar, att öfvermage för stöld skall näpsas „af föräldrar, eller af målsman sin“, så antager lagen såsom själfallet, att målsmannen har rätt att aga myndlingen.¹⁾ Bestämningen i 53 kap. 2 § Missgärningsbalken, att af böter för lönskaläge målsegenderätt tillkommer „fader, eller moder, eller *målsman*“, likasom stadgandet i 41 kap. 2 § samma balk om ansvar såsom för itererad stöld för man eller förmyndare, som lockar eller bjuder hustrun eller myndlingen att stjäla med sig, innefattar likaledes blott en tillämpning af grundsatsen att målsmannen

¹⁾ Jfr. ock M. B. 31: 1.

har makt öfver den, som står i hans värjo. Och hvad särskilt vidkommer hustrun, så synes man icke för 1734 års lag kunna undgå den tolkning af 36 kap. 1 § Missgärningsbalken, att mannen kunde saklöst aga hustrun, ehuruvälvagstiftaren ansett det icke vara lämpligt att, såsom ännu i Landslagens motsvarande, i öfrigt nästan likalydande stadgande skett, uttryckligt tillägga honom en befogenhet härtill.¹⁾

Den rätt, som nu är i fråga, är en mannen såsom sådan tillkommande särskild rätt öfver hustrun. Hvad beträfar dess omfang, så innehåller 1 kap. 2 § Giftermålsbalken, att fadern är dotterns giftoman, likasom vidare 6 kap. 1 § stadgar, att giftermål af mö, hvilket skett mot moderns vilja, endast i det fall berättigar modern att göra dottern arflös, att modern var gifloman, hvaremot giftermålets ingående mot moderns vilja är utan betydelse, om fadern lefde och han därtill samtykt. Af 15 kap. 1 och 2 §§ framgår vidare, såsom e contrario måste slutas,²⁾ att befogenheten att „förefrese“ barnen öfverst tillkommer mannen. Slutligen uttalar 10 kap. 1 § R. B., jämförd med 10 kap. 6 § Giftermålsbalken, att mannen eger makt att bestämma makarnes boningsort — en befogenhet, som tillkom honom oinskränkt jämvälv medan ombyte af boningsort, såsom enligt 1734 års lag var fal-

¹⁾ Jfr Schlyter, Jurid. afh. I s. 170 ff. En motsatt tolkning skulle med nödvändighet innebära, att icke häller misshandel, som hustru förfvat å mannen, varit underkastad straff i andra fall än de i M. B. 36: 1 uppräknade, hvilket dock näppeligen kan anses sannolikt, även om man ville lägga vikt på ordalagen i G. B. 14: 2.

²⁾ Rättigheten att förese barnen likställes nämligen fullständigt med rättigheten att förese boet; och då denna i regeln tillkommer mannen, är den karaktär af undantagsbestämning, hvilken på grund af lagrumsrets både formulering och hela innehåll synes tillkomma det samma, sålunda stäld utom tvifvel beträffande den ena af de där omförmålda två koordinerade befogenheterna. Vid sådant förhållande kan man icke undgå slutsatsen att detsamma gäller även om den andra af dem. Därmed öfverensstämmer bestämningen i G. B. 15: 2, att, om makarna äro bågge vällande till skilnaden, mannen vid i öfrigt lika förhållanden har företräde att få förestå boet och barnen. Yttermera kan åberopas G. B. 1: 2.

let, kunde medföra en förändring af giftorätten och sålunda minska hustruns rätt.

Å andra sidan föreligger, att också hustrun utöfvar föräldramakt: hon eger deltaga i barnens uppfostran,¹⁾ likasom, då dottern begäres till äkta, jämväl yttra sin vilja;²⁾ och där faderns målsmannaskap redan upphört — såsom för myndig son eller för dotter, som är enka — är modern i fråga om föräldramakt till och med likställd fadern.³⁾ Likaledes tillkommer hustru husbondevälde öfver tjänarene i huset.⁴⁾ Vidare eger hustrun idka näring till själförsörjning, utan att därtill erfordrasmannens samtycke;⁵⁾ och en oinskränkt näringssätt tillkommer henne, icke blott då boskildnad skett eller manrens rätt att råda öfver boet upphört,⁶⁾ utan ock då densamma hvilar.⁷⁾ Och slutligen eger hustrun att „förese boet och barnen“, då mannen är frånvarande eller ejes urståndsatt därtill eller han förvärvat sin rätt härutinnan.⁸⁾

Den makt, mannen enligt det förestående tillkommer öfver hustrun, benämnes gemenligen *husbondevälde*.⁹⁾ Detta uttryck synes dock antyda en mera underordnad ställning för hustrun än den lag i verkligheten anvisar henne. Ty hustruns ställning i förhållande till mannen angifves ingalunda blott därmed, att han är husbonde; hon är tillika själf *husfru*. Språkligt betecknar ordet *husfru* icke hustru, utan den, som har att bjuda i huset. Det gamla „giftarmalet“ framhäfver ytterméra denna betydelse, då det tillägger hustrun rätt att råda öfver lås och nycklar; ty med uttrycket „*rapa lasum oc nuclum*“ återgifva landskapslagarne just husbondens maktställning.¹⁰⁾ Hustruns rättsläge i äktenskapet

¹⁾ M. B. 50: 1.

²⁾ G. B: 1: 2.

³⁾ G. B. 6: 2.

⁴⁾ M. B. 36: 2; 41: 2, H. B. 14: 5.

⁵⁾ K. F. ang. näringarna, af den 31 mars 1879, 5 §.

⁶⁾ Såsom då hustrun förordnats till manrens förmyndare.

⁷⁾ K. F. d. 17 December 1888.

⁸⁾ G. B. 13: 4, 5; 15: 1, 2; N. L. 2: 6.

⁹⁾ Schrevelius, civilrätt, III, s. 60.

¹⁰⁾ Upl. I. M. B. 47: 6; ÖL. E. S. 4 pr.

synes fortfarande pregnant karaktäriseras af landskapslagarnes giftermålsformel, enligt hvilken kvinnan giftes till „heþær ok til husfru ok til siæng halfrae, til lasæ ok nyklæ“ o. s. v. Härmed är sagdt, icke blott att äktenskapet är ett „*consor-tium omnis vitae, divini et humani juris communicatio*“, utan ock att hustruns personliga ställning skall vara lika manrens.¹⁾ Hvardera maken erhåller sin efter olikhet i kön och förhållanden afpassade skilda värvksamhet; och där makarnes gemensamma intressen äro i fråga, förutsättes också gemensamt beslut af dem. Endast så vidt makarne ej enas, för hvilken händelse ett afgörande blir af nöden, tillkommer enligt lag mannen att träffa detta afgörande.

Frånser man rättigheten att råda öfver boet och att söka och svara för hustrun, kan därför manrens rätt i äktenskapet bestämmas såsom makten att leda familjens angelägenheter, dock med hustruns råd. Denna makt bör likvälf utöfvas i makarnes gemensamma intresse och i gemensamt samlif. „Håller mannen sig i landet uppe, från hem och hustru“, bestämmes sålunda hans och familjens forum icke af hans vistelseort, utan är domstolen i den ort, där boet finnes.²⁾ Missbrukar mannen sin makt, såsom genom att drifva hustrun från hemmet eller misshandla henne, eger hon begära skilnad till säng och säte.

I öfverensstämmelse härmed står ock det, att hustrun ej är omyndig. Olivecrona uttalar visserligen den åsikt, att hustru väl ej är aldeles omyndig, men icke häller fullt myndig.³⁾ Härför kan också ansföras, att myndighetens innehörd vanligen uttryckes därmed, att personen eger råda sig och sitt gods,⁴⁾ och att beträffande hustrun motsatsen synes

¹⁾ I detta afseende kan särskildt framhållas den märkliga omständighet att G. B. 13: 4 stadgar såsom påföljd af manrens egenvilliga förlöpande, att han icke vidare har rätt att råda *sin* lott i boet och *sitt* fasta gods. Att befogenheten att råda hustruns lott och enskilda egendom frångått honom, anses sålunda så själfallet, att denna påföljd ej behöft uttalas, och kan förklaras endast från synpunkten af makarnes likställighet.

²⁾ Jfr också G. B: 13: 4.

³⁾ Om makars giftorätt i bo, 5 uppl. s. 422 ff.

⁴⁾ Å. B. 19: 3.

föreligga, enär mannen — åtminstone enligt 1734 års lag — råder öfver hennes egendom och företräder henne för rätta. En ytterligare omständighet af vikt är det, huruvida hustrun är befogad att ingå henne förpliktande aftal. En dylik be-fogenhet uteslutes i och för sig ej afmannens rätt att råda öfver boet, ty denna kräfver ej att ett af hustru ingånget aftal är ogiltigt, utan blott att aftalet ej kan göras gällande i och mot boet. Afmannens rätt att råda öfver boet skulle således endast följa, att hustruns gäldförbindelse vore utan värvan, så länge nämnda rätt består och så vidt den sträcker sig, hvaremot förbindelsen vore för hustrun personligen förbin-dande och kunde göras gällande mot henne öfver äktenskapets upplösning eller timad boskilnad, likasom vidare om och så vidt hustru tillerkänts rätt att råda öfver sin eller boets egendom. Ävenså borde, om blott afseende fästes vidmannens rätt till boets förvaltning, ett af hustru ingånget aftal rörande hennes egen person, exempelvis ett tjän-stelegoaftal, vara bindande äfven mot mannen. Något uttryckligt lagbud, som skulle fränkänna hustru behörighet att förplikta sig, meddelas icke häller i 1734 års lag. 1 kap. 8 § Handelsbalken och 11 kap. 6 § Giftermålsbalken fränkänna henne blott rådighet öfver boet, så länge mannen utöfvar sitt målsmannaskap; och bestämningen i 10 kap. 12 § Han-delbsbalken, att hustru icke utanmannens samtycke eger gå i borgen, synes hafva altför mycket karaktären af ett special-stadgande beträffande borgen, för att detsamma skulle kunna tolkas såsom uttalande en allmän grundsats. Säväl teori som praxis har dock medmannens rätt att råda öfver boet förknippat den värvan, att hustru icke kan utanmannens samtycke giltigen förplikta sig, medan målsmansrätten varar;¹⁾ och i lagen om makars egendomsförhållanden har denna grundsats uttryckligen uttalats såsom regel.²⁾ Hvad åter vidkommer aftal rörande hustruns egen person, så ute-slutes ett dylikt aftals giltighet visserligen icke afmannens

¹⁾ Se Olivecrona, a. a. s. 423 ff. 483 och där åberopade författare.

²⁾ N. I. 2: 5.

rätt att råda öfver boet, men väl af hans ofvanangifna rätt öfver hustruns person, med hvilken ett sådant aftal skulle stå i strid.

Om emellertid anfördta omständigheter skulle föranleda den slutsats, att hustru icke vore *fullt* myndig, vore det rätta uttrycket för hennes ställning det, att hon är *omnyndig*. Ty antingen är hustrun myndig eller är hon omyndig; det förra uteslutes ej därav, att hennes befogenhet att företaga vissa rättshandlingar är i vissa afseenden eller till och med väsentligen begränsad, likaså litet som omyndigheten uteslutes af en i vissa afseenden medgifven befogenhet till dylika handlingar.¹⁾ Men i självva värket innehåller lagen åtskilliga bestämningar, hvilka vare sig direkt eller indirekt uttala att hustru är myndig. Sålunda förutsätter 11 kap. 3 § Giftermålsbalken, likasom 4 kap. 2 § af lagen om makars egendomsförhållanden, såsom själfallet, att hustrun kan lagligen ikläda sig förpliktelser, blott sådant sker medmannens samtycke. Betydelsen af detta faktum minskas icke därav, att manrens samtycke erfordras för utsästelsens giltighet; ty grunden till hustruns förpliktelse är i det fallet en viljeförklaring, som hon själf afgifvit, icke en viljeförklaring, som mannen afgifvit för henne, och hon handlar altså själf med laga värvan. Då vidare hustru tillägges befogenheten, där manrens målsmanskap hvilar, att förestå boet, så är detta möjligt endast under antagandet att hon är myndig. Detsamma gäller om bestämningen i lagen om makars egendomsförhållanden, att hustru, som råder öfver sitt enskilda fasta gods, eger utan inskränkning göra gäld. Ty en sådan tolkning är väl icke möjlig, att hustrun i sistnämnda fall vore myndig, däremot i andra fall omyndig. Och sist och slutligen kan hustrun själf förordnas till förmyndare för mannen.²⁾

¹⁾ Jfr Å. B. 19: 1 i f.

²⁾ Detta visserligen icke enligt 1734 års lags ursprungliga stadgeanden. Praxis har dock velat tolka lagen i motsatt riktning och i enlighet härmed har lagen numera förklarats i fdn af den 17 december 1888 ang. ändring af 3 § i förordningen om näringarne af den 31 mars 1879.

Enligt min mening måste altså hustru anses vara *myndig*. En annan sak är, att hennes rätt att råda öfver sig och sin egendom, så längemannens målsmanskap varar, är väsentligen inskränkt, nämligen lika vidt sommannens rätt öfver hustruns person samt hans rätt att råda öfver boet och företräda hustrun sträcker sig. I följd häraf kan hustru icke häller ställas under förmynnderskap; där sådana omständigheter föreligga i fråga om hustru, som skulle betinga myndig mans ställande under förmynndare, kan endast en *särskild förvaltning* af hustruns egendom anordnas.¹⁾ Men principen, att hustrun är myndig, är i hvarje fall af vikt, enärmannens rätt i sistnämnda två hänseenden icke blott kan vara ytterst olika i skilda äktenskap, utan ock i ett och samma äktenskap undergå väsentliga ändringar.

4. Den rätt mannen tillkommer i afseende å utöfningen af boets och hustruns förmögenhetsrättigheter uttryckes i lagen om makars egendomsförhållanden sålunda. att han eger *råda öfver boet*. En definition af begreppet „*råda*“ gifver lagen dock icke.

Såsom redan nämdt, förekom detta uttryck icke i det lagrum i 1734 års lag, som omedelbart bestämdemannens rätt i förevarande afseende; lagen angaf hans ställning endast därmed, att han är hustruns målsmans och eger söka och svara för henne. I den rättsvetenskapliga literaturen, som hänsör sig till 1734 års lag, betecknasmannens ifrågavarande rätt såsom rätt att *förvalta*²⁾ boet utan att häller innebördens af detta begrepp närmare bestämmes. I självsä värket är dock ordet „*råda*“ en teknisk term i 1734 års lag; och dess användning i olika rum af lagen gifver äfven vid handen, hvilket innehåll lagen tillägger det-samma. I kapitlet „om den, som under förmynndare stå bör“ stadgas, att den, som ej fylt tjuguett år, icke eger *makt att själf förestå* sitt arf, hvaremot han vid fylda femton år får själf *råda* öfver hvad han förvärfsvar. Om enka säges åter, att hon må själf *råda* sig och sitt gods; under förmynnder-

¹⁾ N. L. 2: 7.

²⁾ Jfr ock N. L. 2: 7.

skap åter skall den ställas, som för vanvett eller annan orsak ej kan vårda sitt gods.¹⁾ Förmynärdens rättsläge i fråga om den omyndiges egendom åter angifves därmed, att han förestår densamma,²⁾ hvilket åter närmare bestämmes sålunda, att han har att vårda³⁾ godset och i vissa fall bör,⁴⁾ i vissa fall får⁵⁾ föryutra af den omyndiges egendom samt skall förränta och förkofra dennes reda penningar. „Råda“ och „förestå“ uttrycker sålunda hvardera såväl rättigheten att vidtaga rättsliga förfoganden som att vårda egendomen, d. ä. bestämma om dess skötande och huru densamma bör tillgodogöras. Dock betonas i „råda“ företrädesvis den förra besogenheten, „förestå“ åter den senare. Om man, hvilken förlöper sin hustru, säges, att han har *ingen rätt att råda* sin lott i boet eller sitt fasta gods. Hustruns rättsläge i detta liksom i det därmed analoga fallet, att skilnad till säng och sätte sker i följd afmannens vållande, uttryckes där emot icke sålunda, att hon nu eger „råda“ i stället för mannen, utan henne tillägges makt att förestå eller, ännu mera expressivt, förese boet; hon får nämligen hufvudsakligast blott makt att „vårda“⁶⁾ boet, hvaremot hennes befogenhet att vidtaga rättsliga dispositioner är ganska inskränkt.⁷⁾

9 kap. 1 § Giftermålsbalken i 1734 års lag tillägger väl mannen ensam rättigheten att råda öfver boet. Obestridt afsåg dock lagen icke någon ändring i det häfdvunna förhållande, hvilket i den äldre rätten fann sitt expressiva uttryck i den hustrun tillerkända egenskapen af *husfru*, att hustrun eger förestå eller sköta *den inre hushållningen*.⁸⁾ En befogenhet att företaga rättsliga förfoganden innebär detta dock icke, åtminstone ej i regeln; inom en eller annan samhällsklass

¹⁾ Å. B. 19 kap.

²⁾ Å. B. 23: 1.

³⁾ Å. B. 21: 1; 20: 7; 22: 1.

⁴⁾ Å. B. 22: 4.

⁵⁾ Å. B. 22: 3.

⁶⁾ Jfr G. B. 15: 2 i. f.

⁷⁾ G. B. 11: 6; N. L. 2: 6.

⁸⁾ Jfr Olivecrona. s. a. s. 444.

kan dock genom sedvänja hafva utbildat sig en dylik befo-
genhet för *vissa* till den inre hushållningens område hörande
förhållanden, såsom exempelvis hos de bemedlade klasserna i
stad befogenheten att antaga tjänare för hemmet.

För antagande af en hustru därutöfver tillkommande
egen befogenhet att inom området för den inre hushållnin-
gen träffa rättsliga förfoganden synes icke finnas tillräckligt
stöd. Visserligen förfogar hustrun giltigen öfver det anslag,
mannen lämnat henne för hushållsutgifternas bestridande,
men detta följer blott af den omständighet, att hon med erhåll-
lande af anslaget fått „lof“ att köpa eller blifvit satt till sådan
„köpslagan“¹⁾. Likaledes är det inom de bemedlade klas-
serna sed att äfven kreditköp af hustru ingås om föremål,
som erfordras för den inre hushållningen, såsom livsmedel
och andra förnödenheter, kläder åt henne och barnen o. a. d.
Att dylika köp hållas för giltiga beror dock ej på tillvaron
af en sedvanerätt af det innehåll, att hustru egde makt att
ingå kreditköp för antydda ändamål; ty då lagen likställer
kreditköp med upptagande af gäld,²⁾ skulle denna sedvane-
rätt innesatta, att hustru egde göra gäld, hvilket strider mot
den skrifna lagen, och en dylik sedvänja skall dessutom
allra minst numera kunna åberopas mot den nya lagen, som ut-
tryckligen inskärper, att hustru icke eger utan manrens sam-
tycke göra gäld.³⁾ Anfördta seds innehåll är blott det, att
hustru presumeras hafva manrens fullmakt till afslutande af
dylika köp eller m. a. o. att gälden anses göras med man-
rens samtycke för boets räkning.⁴⁾ Äfven det kan anses för
sed inom den jordbruk eller annan landtmannanäring id-
kande befolkningen, att den till försäljning afsedda eller
öfrig blifna afkomst, som faller inom det hustrun anvisade
värksamhetsområdet, giltigen af hustrun föryttras, likasom
att hon förfogar öfver det därfor influtna. Men också om
detta fall gäller det ofvan sagda, nämligen att manrens lof

¹⁾ H. B. 1: 8.

²⁾ Kreditköpet eller borgande af gods behandlas nämligen i ka-
pitlet „om försträckningar“ (9: 8 H. B.)

³⁾ N. L. 2: 5: 4: 2, mom. 2.

⁴⁾ N. L. 4: 2, mom. 2.

föreligger. Mannen kan därför när som hälst återkalla lofvet, i hvilket fall hustruns omförmälda befogenhet utan vidare är förfallen. Sedvänjan har härvid blott den betydelse, att återkallandet af lofvet eller förbud för hustrun att företa taga förfoganden af ifrågavarande slag måste vara tillkännagivet antingen för den, mot hvilken mannen vill åberopat densamma, eller åtminstone skäligent allmänt.

Lagen om makars egendoms- och gäldförhållanden har emellertid infört den principiella ändring beträffande hustruns ställning, att hon dels omedelbart på grund af lag dels på grund af förbehåll eger råda öfver viss egendom. Om den hustrun sålunda tillagda makt gäller, i motsats till den endast medmannens lof tillkommande befogenhet, hvarom ofvan var fråga, att densamma utgör hennes *egen* rätt. Hon eger utöva den oberoende af manns samtycke; hennes förfoganden öfver egendomen äro giltiga, äfven om de skett mot hans vilja. Och vidare kan rättigheten icke häller betagas henne eller inskränkas af mannen: han är uteslutnen från befogenheten att råda öfver samma egendom.¹⁾

Enligt lag har hustru rätt att själf råda öfver hvad hon genom eget arbete förvärvvat. Under hennes rådande faller således såväl den egendom, hon genom näring endast til själförsörjning eller likartadt sysslande vinner, som intjänad arbetslös eller öfverhufvud inkomsten af hvarje på *själfständigt förvärf* riktad värksamhet. Där hustru drifver näring i vidsträckta omfäng än till själförsörjning, gäller det-samma om all den förmögenhet, som i rörelsen hopbragts och hålls skild från örliga samfällda boet. Omsättes arbetsförtjänst i annan egendom, står i stället den under hustruns rätt att råda; däremot omfattar denna rätt ej afkommen af dylik inkomst eller egendom.²⁾

Ehuru underkastad hustruns rådande, är hennes arbetsförtjänst likväld gemensam egendom i boet. Mannens rätt att råda upphör därför, icke blott då hon öfverlämnat egendomen åt mannen, utan ock om densamma så ingått i bo-

¹⁾ Om undantagen från denna regel se nedan!

²⁾ N. l. 2: 3.

ets öfriga gods, att den ej kan från detta urskiljas såsom ett skildt rättsobjekt.

Genom *förord* vid äktenskapets ingående kan åter kvinnan förbehålla sig rätt att råda öfver sådan egendom, som enligt lag eller förord tillhör henne enskilt. Därjämte kan vid *testamente* eller *gåfva* eller annan *öfverlätelse utan vederlag*, hvarigenom kvinna tillägges egendom under det vare sig med afseende å ett redan bestående äktenskap eller under förutsättning af äktenskaps framtida ingående därvid fogade vilkor att egendomen skall vara hennes enskilda, testaments- eller gåfvogifvaren likaledes förbehålla kvinnan rätt att råda öfver samma egendom. Rättigheten att råda omfattar här såväl den enskilda egendomen som dess afkomst,¹⁾ men icke häller i detta fall afkomsten af afkomst. År egendomen eller afkomsten omsatt i annat gods, anses det sistnämnda såsom om det skulle trådt i stället för samma egendom eller afkomst,²⁾ dock under enahanda förutsättning som i fråga om förvandlad arbetsförtjänst framhållits.

Ett undantag från *mannens* rättighet att råda öfver boet innefattar däremot icke i egentlig mening stadgandet, att, om vid *testamente* eller *gåfva* af nyssberördt slag bestämts, att egendomen skall förvaltas af en tredje person, denna bestämning länder till esterrättelse. Ty detta är endast en tillämpning af den allmänna grundsats, att vid *gratuit öfverlätelse* gifvaren eger med laga värvan vidtaga sådana bestämningar, som inskränka gåfvotagarens rätt öfver det gifna icke blott för honom själf, utan och med värvan för hans borgenärer och öfverhusvud alla dem, hvilka på grund af något rättsförhållande till honom eljes kunde hafta anspråk på detsamma. En dylik åt tredje man gifven rätt att förvalta viss egendom omfattar, så vidt ej annat uttryckligt är bestämdt, endast självva egendomen, resp., i fall af dess omväxling i annat, det som kommit i stället, men icke den

¹⁾ Hvad som innefattas under begreppet afkomst behöfver ej i detta sammanhang utredas, utan hör till läran om giftorätten.

²⁾ N. L. 2: 3, 4; 1: 5:

redan fallna och influtna afkomsten, utom så vidt denna erfordras till egendomens skötsel och vård.¹⁾

I öfright tillkommer rätten att råda öfver boet likasom öfver hustruns enskilda egendom *mannen*. I afseende å fast egendom, vare sig den är gemensam eller hustruns enskilda, är dock manns rätt att förfoga sålunda inskränkt, att fastighetens öfverlåtande eller pantsättning icke kan giltigen ske utan hustruns medvärkan till föryttringen.²⁾ Lagen har icke tänkt sig, att hustru med sin arbetsförtjänst eller afkomsten af enskildt gods, hvaröfver hon råder, skulle förvärfva fast egendom och sålunda komme att råda öfver fast egendom, som tillhör det gemensamma boet; och nyssberörda inskränkning i rättigheten att råda är därför föreskriven allenast för mannen. Det kan dock icke betviflas, att, för den händelse hustru råder öfver gemensam fast egendom, enahanda inskränkning gäller i fråga om hennes rätt att föryttra sådan egendom.

Hvad vidkommer begreppet föryttring, måste under detsamma inbegripas jämväl sådana arrendeaftal, hvilka förutsättas för fastighetens behöriga skötande; sålunda väl torpaftal, men icke ett aftal, hvarigenom hela fastigheten upplåtes på arrende. Det sistnämnda gäller om avärkningsaftal.

Beträffande åter pantsättning kommer i betraktande, att enligt gällande rätt borgenär är berättigad att erhålla intekning i gäldenärens fasta egendom äfven mot dennes vilja, och den fråga uppstår således, huruvida anförla rätt emellertid kan göras gällande med afseende å egendom, hvari gäldenärens maka har giftorätt eller som tilhör henne enskildt. Lagen om makars egendoms- och gäldförhållanden gifver vid handen, att frågan för det förra alternativet bör besvaras jakande,³⁾ medan det senare alternativet är alldeles uteslutet.³⁾ Enligt 1734 års lag är hvartdera alternativet att förneka,⁴⁾ hvarvid dock bör märkas, att det förra

¹⁾ Jfr N. L. 2: 7, mom. 2.

²⁾ N. L. 2: 2.

³⁾ N. L. 4: 3, 6.

⁴⁾ G. B. 11: 1, 2, 7; U. B. 7: 1.

af dem egde tillämplighet endast i fråga om hustrus ärfda eller före äktenskapet förvärfda fastighet i stad.

För hustrus medvärkan till föryttring af fast egendom är föreskrifvet, att den skall ske skriftligen och med vittnen. Äfven där denna form icke eljes är nödvändig för föryttrings giltighet, måste den således iakttagas, så vidt det gäller hustruns medvärkan. Fullmakt, som af hustrun gifves åt mannen att föryttra, likasom efteråt af henne gifvet godkänande af timad föryttring, måste ävenså, för att vara giltig, upprättas skriftligen och med vittnen. Beträffandemannens medvärkan, där hustru föryttrar under hennes rådighet stående samsäßd fast egendom, är själfallet det sagda att tillämpa.

En utan föreskrifven medvärkan af andre maken företagen föryttring af fast egendom är ogild. Dock inträder häfd, d. v. s. föryttringen blir giltig, om ej andre maken klandrar föryttringen inom natt och år från det hon fick veta föryttringen, hvarvid enligt 1734 års lag emellertid häfdetiden icke löpte under äktenskapet, enär hustrun, så länge detta varade, icke kunde föra dylik talan inför rätta. Däremot fordrades icke enligt 1734 års lag god tro för häfden. Numera löper häfdetiden äfven under äktenskapet och måste äfven, på grund af 1805 års lagförklaring, god tro anses nödvändig.

Förenämnda inskränkning i makes rätt att föryttra fast egendom bortfaller, där andre maken är aitvita eller frånvarande eller förlöpt eller annorledes¹⁾ öfvergivit den förre. Såsom frånvaro räknas ej tillfällig bortavaro från hemmet, utan antingen det, att maken „håller sig i landet uppe“, från hem och make,²⁾ eller att han för *nödigt* ärende reser utom landet och blir *länge* borta, utan att låta andre maken veta hvar han vistas.³⁾ Detsamma synes böra gälla äfven om ena maken på resa inom landet blir längre borta och icke låter den andre veta om sin vistelseort. Med frånvaro måste dock

¹⁾ K. F. den 17 december 1888 ang. ändring af 3 § i fdn om näringarna af den 31 mars 1879.

²⁾ G. B. 14 2.

³⁾ G. B. 13: 6; Å. B. 7: 3, 4.

anses likställdt utstående af frihetsstraff, som ådömts för längre tid än ett år, med afvita åter svårare sjukdom, som utesluter möjligheten af rättsligt handlande. I fråga om hustruns enskilda fasta gods gäller dock i dessa fall i stället den begränsning afmannens dispositionsrätt, att sådan egendoms föryttring förutsätter hennes närmaste fränders råd och bifall.

I befogenheten att råda ligger, att den därtill berättigade eger själf bestämma innehållet af de handlingar, hvilka innefatta utöfning af sagda befogenhet. Dock gäller härvid den väsentliga inskränkning, att hans rådande städse skall iakttaga och tillgodose äfven andre makens berättigade intresse. Denna norm är, om än indirekt, dock tydligt uttalad i lagen. Sålunda berättigar den omständighet till skilnad till säng och säte, att make drifver andre makan ur hemmet och där *nytjar bægges egedom*. Äfven *mannen* förutsättes kunna *draga* något lönliga undan hustrun.¹⁾ Användande till enskild nyta af samfald eller andra makens enskilda egendom gifver denne under gifna förutsättningar anspråk på vederlag. Betalar mannen sin gäld med hustruns enskilda egendom eller vanvårdar eller försummar han boets angelägenheter, eger slutligen hustrun söka boskilnad. Såsom utgift till enskild nyta betraktar likväl lagen icke sådana kostnader, hvilka make använt för sin person, såsom till kläder,²⁾ brukliga nöjen³⁾ o. s. v., så vidt ej dessa överstigta det mått, som efter makarnes förmögenhetsförhållanden förfnuftigtvis bort iakttagas, i hvilket fall sådan utgift anses såsom makens „förgörelse.“⁴⁾

Mannens rätt att råda hvilar eller är suspenderad

a) då makarne äro skilda till säng och säte och mannen vållat skilnaden eller, där den äfven af hustrun vållats, hon funnits lämpligare att förestå boet.

b) om mannen är afvita eller frånvarande eller han förlöpt hustrun. Betydelsen af dessa begrepp är densamma,

¹⁾ M. B. 51: 1.

²⁾ G. B. 17: 1.

³⁾ G. B. 11: 3; Å. B. 12: 10 „bröllops- och fästningakostnad“.

⁴⁾ G. B. 11: 4; N. L. 4: 5.

som redan ofvan angifvisits. Suspensionen inträder emeller-tid i de sistnämnda fallen icke, om mannen tillika är ståld under förmynnderskap; i sådan händelse utöfvas nämligen hans rätt att råda af förmynndaren.

Attmannens rätt att råda hvilar, innebär negativt det, att han icke eger utöfva denna rätt,¹⁾ positivt åter att hustrun eger förese eller förestå boet. Detta är dock icke liktydigt med att sage rätt öfvergått till henne. Hustruns rätt är i främsta rummet behörigheten att *vårda* boet. Häri innefattas visserligen också behörigheten att företaga rätts-ärenden. Alla sådana dispositioner, som äro nödvändiga för bevarande af boets förmögenhetsrättigheter, såsom antagande af tjänare, uppbärande af räntor och aftrad, ingående af ar-rendeaftal, som förvaltningens regelbundna gång medför, indrivande af utestående fordringar, som förfallit till betalning eller till hvilkas indragande eljes förekommer anledning o. s. v., ligga nämligen inom hustruns maktbefogenhet, då hon förestår boet. Vidare är hon befogad att företaga rättsärenden, som innesatta förvärf. Hon eger ock själfständigt idka näring, hvari bland annat ligger befogenheten att antaga biträden för näringssdriften. Däremot är hustruns rätt att föryttra boets egendom väsentligen begränsad. I regeln omfattar densamma nämligen endast boets årliga *af-kastning*²⁾; boets *kapital*³⁾ får af hustrun tillgripas endast i fall af nød, hvarvid för föryttring af fast egendom ytterligare fordras nästa fränders råd och bifall.

Hvad om suspension af man-nens rätt att råda ofvan sagts, gäller ock om hustruns enahanda rätt. Stad-gandet i 2: 2 af lagen om makars egendoms- och gäld-förhållanden, att, där hustrun är afvita o. s. v., hennes samtycke icke såsom eljes fordras för föryttring af fast egendom, hänsför sig nämligen såväl enligt sin plats i kapitellet som sin ordalydelse till det såsom regel förutsatta fal-ltet, att mannen jämväl råder öfver egendomen, icke till de

¹⁾ G. B. 13: 3; Å: B. 7: 3.

²⁾ G. B. 15: 1, 2, Å. B. 7: 3, jfda med G. B. 13: 3, 4.

³⁾ N. L. 2: 6, G. B. 11: 6, jfda med de i not. 2 åberopade lagrum.

efteråt omnämnda undantagsfallen att hustrun råder öfver samma egendom. Och för den händelse, att de i kapitlets 6 § omförmälda omständigheter föreligga i fråga om hustru, som råder öfver viss egendom, inses ej häller, hvarför desamma skulle på hennes rätt alt råda utöfva en annan och vidsträktare värkan än påmannens. Analogin är i själfva värtet aldeles uppenbar; och att sagda paragraf endast angifver hustrus rättsläge, då manrens rätt att råda hvilar, men aldeles förbigår manrens ställning i motsvarande fall, beror blott därpå, att stadgandet fått inflyta ordagrant från gamla lagen.

5. I regel eger hustru icke göra gäld annorlunda än med manrens samtycke. Gäld innefattar icke blott upptagande af försträckning, borgande af gods (kreditköp), borgen och andra dylika aftal, utan förpliktande förmögenhetsrättsliga aftal öfverhufvud. Undantagsvis tillkommer dock befoigenhet att ingå dylika aftal hustrun, då hon råder öfver sig enskildt tillhörig fast egendom, så ock då hon efter anmälan i vidsträktare mått än till själförsörjning drifver näring. Att gälden göres för fastigheten är härvid icke förutsättning för aftalets giltighet. Då däremot för hustrus rätt att drifva näring fordras, förutom manrens samtycke, jämvälv hans åtagande att ansvara för de förbindelser, som *i och för rörelsen* komma att ingås, samt vidare en jämtörelse af 4 kap. 2 § 2 mom. och 4 § i samma kapitel gifver vid handen, att lagstiftaren icke tänkt sig gäld, som af närringsidkande gift kvinna gjorts, såsom tillkommen annorlunda än med manrens samtycke för boets räkning, måste sådan hustrus behörighet att göra gäld afse endast förbindelser, som tillkomma i och för rörelsen. Å andra sidan kan densamma likvälv icke inskränkas blott till gäld, som *kontraheras*, enär förbindelse i rörelsen kan ingås äfven genom aftalsliknande förhållanden; hustruns behörighet måste altså omfatta äfven sådan gäld, som får sitt upphof genom dylikt förhållande. Detsamma gäller ock i fråga om hustru, som råder öfver enskild fast egendom. Då hustruns anfördta befoigenhet är bunden vid förutsättningen, att hon drifver så beskaffad näring eller råder öfver enskild fast egendom,

upphör befogenheten, så snart mannen återkallar sitt samtycke till näringssidkandet — enär nämligen i och med det-samma hennes rörelse upphör — eller hustrun afhänder sig sin fasta egendom. Detta gäller, äfven om det, som sättes i stället för den fasta egendomen, förblir under hustruns rätt att råda, såframt icke äfven detta är fast egendom. Och å andra sidan vinner hustru, som råder öfver enskild egendom, sagda befogenhet, så snart hon med enskild egen-dom eller överhusvud annorledes än med gemensam tillgång förvärfvar fast egendom åt sig enskildt.

Såsom nämdt eger emellertid och hustru, där man-nens målsmansrätt hvilar och hon förestår boet, ingå för-pliktande aftal i viss begränsad omfattning, nämligen sådana, som äro nödvändiga för boets behöriga skötande. I berörda fall får hustrun likaledes utanmannens samtycke företaga näringssdrift i vidsträktare mått än till själförsörjning. I fråga sättas kan emellertid, huruvida hustru äfven utan att hon drifver sådan näring eger förplikta sig utöfver nyss an-tydda begränsning, såsom upptaga försträckning eller dylikt. Grundtanken i stadgandet i G. B. 11: 6, liksom i 2: 6 af lagen om makars egendoms- och gäldförhållanden, synes leda därtill, att hustru tillkommer dylik befogenhet i fall af nöd och i mån af det oundgängliga behovet. Hvad åter vid-kommer mannen, måste han, äfven då hans målsmansrätt hvilar, anses behörig att göra gäld. Men å andra sidan gäl-ler om sådan gäld, att den icke kan göras gällande mot boet, så länge målsmansrättens suspension fortfar.¹⁾

6. Mannens målsmansrätt innefattar slutligen befogen-heten att söka och svara för hustrun, eller närmare be-stämdt, att hustrun icke eger föra sin talan inför domstol, utan både får och skall företrädas af mannen.

Denna regel gäller dock icke vid brottmål. Redan enligt 1734 års lag eger hustru själf svara, då hon tiltalas för brott.²⁾ Mannen kan i brottmål blott göra henne bistånd i rättegången, hvilket emellertid ansetts innefatta behörighet

¹⁾ G. B. 11: 3, Å. B. 7: 3, U. B. 7: 1.

²⁾ R. B. 15: 1.

för honom att utan fullmakt för hustrun söka ändring i utslag, som fallit i anledning af åtal mot henne.¹⁾ Då enligt gällande rättegångsordning frågan om skadeståndet bör prövas i sammanhang med ansvarsståndet, är hustrun således ock behörig att svara i anledning af skadeståndstalan, som grundas å hennes brottsliga handling. Detta måste iaktagas äfven om ansvar icke alls yrkas, men handlingen, hvarpå skadeståndstalan stöder sig, faller under någon af strafflagens ansvarsbestämningar. Har däremot skuldfrågan redan pröfvats, men målseganden förbehållit sig att särskilt kära om skadeståndet, synes hustrun icke vidare vara behörig att svara, då talan om skadeståndet sedan skildt utföres.

Huruvida hustru enligt 1734 års lag var behörig att själf utsöra klagandetalan i brottmål kan lämnas därhän. Numera tillkommer henne otvifvelaktigt sådan befogenhet.²⁾ Själfallet är dock denna inskränkt till sådana brott, som begåtts mot hustruns egen person; af mannens rätt att råda öfver boet följer nämligen, att han är målsegande vid brott, som hänföra sig till makarnes gemensamma eller hustruns enskilda egendom.³⁾

Att hustru eger föra talan i brottmål innebär att den dom, som i saken gifves, får värväckas i makarnes bo, utan att manrens rätt att råda utgör hinder därfor. Böter, skadestånd och rättegångskostnad kunna således uttagas ur såväl gemensam som hustrun enskildt tillhörig egendom, som af mannen förvaltas.⁴⁾ Särskilt gäller detta ock om rättegångskostnad, hvilken hustru såsom klagandepart blifvit ådömd.

Mannens befogenhet att företräda hustrun i tvistemål följer af hans rätt att råda öfver boet. Där denna hvilar, hvilar också förstnämnda befogenhet, och är således hustru behörig att själf söka och svara. Enligt 1734 års lag till-

¹⁾ Rfall 18 i J. F. T. 1890.

²⁾ K. F. 4 mars 1873.

³⁾ Numera dock endast så vidt hans rätt att råda sträcker sig.

⁴⁾ N. L. 4: 4.

kom hustru dessutom dylik befogenhet, då hon sökte borskilnad eller eljes begärde att undantaga egendom undan ansvarighet förmannens gäld.¹⁾ I öfrigt var hustru däremot betaget att uppträda såsom part inför rätta.

Då lagen om makars egendoms- och gäldförhållanden tillerkänt hustru en viss rätt att råda, har följdaktligen däraf betingats inrymmande åt henne af en motsvarande rätt att själf söka och svara. Denna rätt täcker enligt lagen noga rätten att råda och eger således rum i mål, som angår egendom, hvaröfver hustrun råder, eller i hvilket hustru, som är behörig att genom aftal förplikta sig, sökes för sin sålunda tillkomna gäld.

Såsom mål angående egendom, hvaröfver hustrun råder, är emellertid ett sådant att anse, då icke blott samma egendom själf är tvistens föremål, utan ock då detta är ett fordringsanspråk, hvilket tillkommer henne såsom egare till sagda gods eller på grund af disposition, som hon vid dess förvaltning vidtagit.²⁾ Detsamma gäller emellertid ock, där målet afser skadeståndsanspråk mot tingets egare, hvilket grundas på innehafvandet af tinget, såsom exempelvis talan om ersättning för betesskada, vare sig att anspråket tillika förutsätter ett egarens vällande eller icke; och i detta fall har hustruns processföring värvkan äfven med afseende å mannens förvaltningsområde, så att dom, som i rättegången fälles mot hustrun, får värkställas i sådan samfält och hustrun enskilt tillhörig egendom, hvaröfver mannen råder. Enär hustruns behörighet att, då hon råder öfver enskild fast egendom, svara i mål angående gäld har samma omfang som hennes befogenhet att göra gäld, omfattar densamma såväl förpliktelser på grund af rättsärenden som sådana, hvilka hafva sitt upphof i aftalsliknande förhållanden. I fråga sättas kan endast, huruvida hustru, som råder öfver fast egendom, äfven härutöfver skall vara behörig svarande med hänsyn till ett fordringsanspråk, som uppstått i följd af ett hustruns med lag icke öfverensstämmande förhållande, utan

¹⁾ R. B. 8: 2, m. 8, 6: 2; U. B. 7: 1: 3.

²⁾ N. L. 1: 5; 2: 3, mom. ?.

att detta dock kan räknas henne till skuld, eller som väl uppkommit genom hennes brott, men efter förbehåll vid åtalet sedermera särskilt utföres. Ehuru ändamålsenlighets-skäl skulle tala för att i nämnda fall tillägga hustrun äfven denna rätt, synes dock en sådan extensiv tolkning af lagen icke hafva stöd vare sig i dess ordalydelse eller mening, och måste altså frågan besvaras nekande.

Där hustru drifver näring efter anmälan, är hon behörig såväl att söka som svara i mål angående rättsförhållande, som tillkommit i och genom rörelsen. Befogenheten att söka följer af hennes rätt att råda öfver sin arbetsförtjänst; ett rättsförhållande af anfördä slag måste nämligen, likasom annan egendom som i rörelsen samlats och hålls skild från öfriga samfällda boet, hänsföras under nämnda begrepp. Då hustruns behörighet att söka och svara beror af att rättsförhållandet tillkommit i och för rörelsen, måste käranden, eller således i förra fallet hustrun och i det senare hennes motpart, alltid först utreda detta, innan hans talan får upptagas. Är hustrun åter behörig, så har hennes processföring värkan också för mannen, så att dom, som i rättegången gisves för eller mot henne, är res judicata också mot mannen. Denna konsekvens är själfställen i fråga om dom, hvarigenom talan af eller mot hustrun förkastas, men måste också inedges beträffande dom, hvarigenom utsökt gäld utdömes hos hustrun. Sådan gäld är nämligen enligt lagens uppfattning¹⁾ gjord medmannens samtycke och för boets räkning; och då mannen å ena sidan skall ansvara för dylik gäld och å den andra sidan hustrun är behörig att svara i afseende å densamma, så ligger häri uttaladt, att hustrun med afseende å så beskaffad gäld företräder mannen. Härmed är dock icke vederbörande borgenär betaget att med sin talan vända sig direkt mot mannen; gör borgenären det, kan mannen icke invända, att han ej är behörig part.

Hustruns befogenhet att i anfördä fall svara i mål angående gäld upphör icke därmed, att hon föryttrat sin fasta egendom eller hennes näring upphör. Den tillkommer

¹⁾ N. L. 4: 2, mom. 2.

henne nämligen fortsarande i fråga om därforinnan uppkommen gäld.

Lagen om makars egendoms- och gäldsförhållanden har härjämte tillagt hustru rätt att föra talan i ett fall, då den samma icke utgör uttryck för en henne tillkommande rätt att råda. Enligt 1734 års lag egde nämligen hustru icke ens där mannen egenvilligt föryttrat hennes enskilda fasta egendom eller ärfda fastighet i stad tala å förytringen så länge hans målsmansrätt varade.¹⁾ Numera tillkommer henne denna befogenhet, då samfald eller enskild fast egendom föryttrats utan hennes bifall.²⁾ En följd häraf är vidare, att hustrun måste anses berättigad att i mål, hvari sådan egendom är föremål för tvist, jämlikt 18 kap. R. B. taga sig talan. Sistnämnda rätt tillkommer själfallet också mannen i de fall, i hvilka hustrun företräder boet.

Då *part* enligt lag har rätt att i rättegång förlikas,³⁾ tillkommer alltid den *make*, som är behörig att föra talan, jämväl befogenheten att förlikas. Detta gäller äfven i det fall, att förlikningen går utöver det, hvartill maken enligt den materiella rätten vore behörig, såsom då hustru i brottmål, vare sig såsom klagande eller svarande, ingår förlikning, hvorigenom hon åtager sig betalningsskyldighet, eller då mannen genom förlikning afstår samfald eller hustruns enskilda egendom. Ty befogenheten att förlikas sammahänger så med egenskapen af *part*, att uttryckligt stadgande om motsatsen måste fordras för att sagda befogenhet skall kunna anses parten betagen. Ett sådant stadgande är icke bestämningen, att två parter ej må genom förlikning minska den tredjes eller annans rätt. Och den möjlighet att rätten till förlikning kunde missbrukas till andre makens förfördelande finner tillräckligt korrektiv i dennes rätt att själf taga sig talan för tillvaratagande af sin rätt.

Till besvarande återstår slutligen det spörsmål, huruvida den hustru tillerkända rätten att råda öfver viss egen-

¹⁾ G. B. 11: 8. Jfr ock K. Mts domar d. 16 febr. 1877 och 5 juni 1882 i Backmans handbok.

²⁾ N. L. 2: 2.

³⁾ R. B. 20: 1, 2, 4.

dom samt söka och svara invärkar på konkursrätten. Lagen har väl ej afsett detta. Den har ock tydligt uttalat, att manrens asträdande af boet till konkurs har till följd, att äfven all samfälld egendom, hvaröfver hustrun råder, ingår i konkursen.¹⁾ Och hvad beträffar hustru, kan rätt att asträda boet icke häller härledas af hennes rätt att råda öfver viss egendom. Lika litet följen en sådan befogenhet för hustru, som med manrens samtycke drifver näring, af hennes befogenhet att svara i mål angående gäld, som tillkommit i hennes rörelse; ty sådan gäld är, väl att märka, äfven samfällda boets och manrens gäld och hennes antydda befogenhet blott behörighet att företräda mannen i berörda afseende. Härutöfver får den ej utan uttryckligt lagbund sträckas. Men konsekvenserna af den rätt, hvilken tillagts hustru, som råder öfver sin enskilda fasta egendom, leda med nödvändigkeit därtill, att hon eger till konkurs asträda samma egendom jämte den samfällda, hvilken såsom afgangning af den samma är under hennes förvaltning. Ty då å ena sidan hennes hustru eger oinskränkt göra gäld, och dylik gäld är hon än enskilda, utan att för densamma annan samfälld egendom i den nyssnämnda får tillgripas, och å den andra sidan hennes förvaltning är så själfständig, att, där exempelvis makarne samfälldt gjort gäld, hustrun måste för sådan gäld skilt för sig lagsökas, utan att dom mot mannen är bindande mot henne, måste såväl henne som hennes borgenärer tillkomma rätt att få egendomen asträdd till allas förförjande.

7. Med vunnen boskilnad och sedan boskifte, så vidt sådant öfverhusvud kan ifrågakomma, försiggått mellan makarne,²⁾ upphör egendomsgemenskapen och förvaltningsgemeenskapen mellan dem till alla delar. Hvarderas egendom och gäld utgör hans skilda förmögenhet, hans skilda „bo“ och likaledes råder hvardera oberoende af den andra öfver sin egendom samt *talar och svarar i mål*, som angå hans bo. Därefter kan gemensam förmögenhet för makarne upp-

¹⁾ N. L. 4: 6.

²⁾ Boskilnaden måste nämligen *genomföras*.

komma endast på samma sätt som egendomsgemenskap mellan andra personer, altså företrädesvis genom förvärf under bolagskap.¹⁾

Likasom makar efter boskilnad kunna med hvarandra ingå aftal om bolag, likaså ega de äfven i öftright, med undantag endast af gratuita afhändelser, sluta aftal sig emellan. Detta betingas däraf, att makarne i fråga om sina förmögenhetsförhållanden icke stå i annat förhållande inbördes än två af hvarandra eljes fullkomligt oberoende personer. Härmed har nämligen grunden bortfallit för forbudet i den nya lagens 3 kap. 6 §. 1 mom. för makar att sig emellan sluta aftal om egendom eller rättighet i boet; och sagde stadgandes tillämpning uteslutes dessutom beträffande makar, mellan hvilka boskilnad råder, af den omständighet, att något sådant gemensamt bo i regeln icke finnes. Detta bekräftas yttermera däraf, att lagen, för så vidt en gemensam egendom på nyss antydt sätt skulle för makarne uppkommit, uttryckligen medgifver dem rätt att bestämma hvarderas del i sådan egendom. I den del, nämnda forbud afser upplåtande af egendom genom gäfva, kvarstår det dock emot själf-fallet äfven efter vunnen boskilnad.²⁾

Ehuru boskilnaden i princip afser endast makarnes förmögenhetsrättsliga förhållanden och således vill beröra blott den del afmannens målsmanskap, som innefattar rättigheten att råda samt att tala och svara, kan den dock dock undgå att invärka på målsmanskapet i dess helhet. I och med det makarna hvardera hafva sin skilda förmögenhet och hustrun med full myndighet råder öfver sitt bo, faste äfven den makt öfver hustruns person, som betecknas med manns husbondevälde, inskränkas i den mån, som är nödigt för att hustrun skall kunna utöfva förvaltningen af sitt bo.

¹⁾ Denna form förmtsättes särskilt i N. L. 5: 16, som lämnar makarne öppet att bestämma bolagsvilkoren.

²⁾ Den närmare framställningen af detta forbuds omfang och innehöld hör till läran om makars egendomsförhållanden.

Till minnet af Rudolf von Jhering och
Bernhard Windscheid.

Föredrag hållt vid Juridiska föreningens i Finland årsmöte
den 17 december 1892

af

R. Montgomery.

M.M. H.H.

Det har vid Juridiska föreningens årsmöten blifvit sed att egna en minnets och tacksamhetens gård icke blott åt dem af våra *kolleger*, som under det förrutna året skattat åt förgångelsen, utan ock åt andra hädangångna, som genom sin värksamhet och sina sträfvanden befrämjat de syften, hvilka vår förening skrifvit på sin fana samt att därvid icke häller glömma framstående utländske män, de där åt rättsvetenskapen och rättsutvecklingen förmått gifva impulser och uppslag nog mäktiga att sträcka sina värningar äfven utom gränserna för de land och de rättssystem deras forskning och nydaning närmast haft till föremål. Vi kunna nämligen, vi finske jurister, icke glömma huru mycket vi lärt och hafva att lära och borde lära af de stora andarna inom det oändligt viktiga kulturområde, åt hvars intressen vi egnat vårt lif och vårt arbete. Ty om det är en obestridlig sanning, hvilken gäller i afseende å juridiken liksom beträffande hvarje ämne för vetande och forskning, att de som däråt egna sig hvarken böra eller ostraffadt kunna inskränka sin synkrets inom eget lands gränser, så är detta i desto högre grad fallet, ju fätiligare de krafter inom det egna landet äro, som hafva att uppbera kulturuppgiften i fråga.

Det inträffar också denna gång att vi på utlandets dödslista för året återfinna två namn, som icke för någon af vårt lands jurister äro främmande och för många af oss beteckna tvenne lärare, hvilkas skrifter utöfvat ett stort inflytande på vår fackbildning. Jag behöfver knapt nämna dessa namn. De äro Rudolf von Jhering och Bernhard Windscheid.

Det kan här icke komma i fråga att ingå i en närmare redogörelse för dessa samtidens kanske mest betydande mäns för den romanistiska civilrättsliteraturen skrifter eller att lämna en fullständig utläggning af den plats de, så olika hvarandra ej mindre till begäfning och vetenskaplig grunduppfattning än till forsknings- och framställningsmetod, intaga i denna literatur. För en sådan uppgift hade jag behöft en längre förberedelse, och den skulle äfven överskrida ramen af en nekrolog. Jag måste inskränka mig till en kort teckning af deras yttre lefnadslopp, en erinran om deras viktigaste arbeten och några drag till belysande af det för hvardera mest karaktäristiska i källornas behandling och vetenskaplig metod.

Rudolf v. Jhering föddes den 22 augusti 1818 i staden Aurich i Ostfriesland, där hans fader värvade såsom sakförare (*Richtsanwalt*) och hans familj under mer än ett sekel innehafte en ansedd ställning. Sina rättsvetenskapliga studier idkade han efter i Tyskland gängse sed vid flera universitet, nämligen i Heidelberg, Göttingen och Berlin. Af hans lärare synes Puchta hafva på hans utbildning utöfvat största inflytande, dock, efter hans uppgift, mera genom sina skrifter än genom muntlig undervisning.

År 1842, vid 24 års ålder, promoverades han till juris doktor på grund af en afhandling: *Dissertatio de hereditate possidente, habiliterade sig 1844* såsom privatdocent i romersk rätt i Berlin och begynte redan nu i sina föreläsningar behandlingen af det ämne, som sedan blef föremål för hans hufvudvärv, i det han föreläste »über den Geist des römischen Rechts«. Redan följande år kallades han såsom ordinarie professor till Basel, 1846 till Rostock, 1849 till Kiel och 1851 till Geissen, där hans skriftställarevärk-

samhet i stort begynte med utgivande af första delen af Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. Här börjar också hans rykte sprida sig öfver Tysklands gräns och beredde honom en ärorik kallelse 1868 till universitet i Wien, där han samlade kring sig ett ofantligt auditorium och erhöll europeiskt namn.

Från denna lysande ställning afträdde Jhering dock självmant efter fyra år, emedan han börjat inse att lifvet i den glada kejsarstaden vid Donau med dess starkt pulsrande politiska- och sällskapsliv, rika konstnjtningar och åt olika håll dragande vetenskapliga sträfvanden, inneburo en fara för koncentreringen af hans arbetskraft på de vetenskapliga uppgifter han förelagt sig. Han emot tog därför år 1872 en »Ruf» till universitetet i Göttingen, där han sedan verkade till sin död den 17 sept. detta år.

Jherings skriftställarevärksamhet fördelade sig dels på större vetenskapliga uppgifter af ett djup och en omfattning, som överskridande civilrättens och öfver hufvud den positiva rättsvetenskapens rälinjer tränga långt in på rättsfilosofins, psykologins och metodologins område samt t. o. m. blefvo hans genialiska anda öfvermäktiga, dels på specialundersökningar och tolkningsfrågor, som väl närmast hade den romersk-rättsliga eller s. k. gemein-rättsliga doktrinen till anledning och föremål, men hvilkas betydelse och värde likväl icke inskränka sig till eller kanske ens hufvudsakligen bestå i dessa specialfrågors lösning, utan i den idé-rikedom, som i undersökningen framträder, de breda ljusstrimmor, som nu och då kastas öfver angränsande fält och till självva den för Jhering egendomliga metod, som dock uti alla hans skrifter och naturligtvis främst i de stora arbetena, till hvilka vi strax skola återkomma, på ett så fängslande sätt träder oss till möte.

Bland specialundersökningarna må här endast erinras om de viktigaste: »Ueber den Grund des Besitzes schutzes» (1869), hvartill ansluter sig det 20 år senare utgifna utförligare arbetet: »Der Besitzwille», »Das Schuldmoment im römischen Privatrecht», Beiträge zur Lehre von der Gefahr beim Kaufvertrage», »Mitwirkung für främde Rechtsgeschäfte»,

,Schadensersatz bei nichtigen Verträgen», ,Der Rechtsschutz gegen injuriöse Rechtsverletzungen», ,Die aktive solidarobligation», trenne mycket berömda utlåtanden i tvistemålen a) rörande den s. k. Gäubahn, b) emellan Basel-land och Basel-stadt rörande nämnda stads fästningsvärv och c) emellan staden Bern samt schweitziska centralbanan rörande målskjutningsplatsen Wylerfied samt förslaget till dom i den s. k. Lucca-Pistoja-aktietvisten, tillika ett bidrag till flera frågor ur obligationsrätten, i synnerhet till teorin för dolus och läran om målsmanskap. Slutligen må nämnas de två uppsatser, som under benämningarna: ,Passive Wirkungen der Rechte, och ,Reflexwirkungen oder Rückwirkungen rechtlicher thatsachen auf dritte Personen», hvari förf. utan att ingå på enskilda rättsfrågor egnar de af honom s. k. rättsfenomenen, d. v. s. allmänna typiska företeelser ur de hvarandra till innehållet mest olika rättsförhållanden en induktiv undersökning för att upptäcka de logiska tankelagar, som, afsedt från innehållets mångfald och rättsystemens olikhet, genomgå och behärska de positiva rättsinstituten. Förf:s mening med dessa undersökningar var att på en i empirisk väg genom analys af det positiva rättsmaterialet vunnen grundval uppbygga ett slags rättens naturlära, men någon afslutning vunno dessa äfven i de större värken framträdande ansatser, som 20 år före förf:s död publicerades, icke.

Vid sidan af dessa afhandlingar, som till större delen ingingo i den tidskrift, benämd ,Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und Deutschen Privatrechts», som Jhering jämte den för germaniska rätten och dess legislativa utveckling så betydande C. F. v. Gerber begynte utgifa 1857 och som fortsatts till närvarande tid, fortgick Jherings arbete på hans i stort anlagda rätshistoriska och rättsfilosofiska värv: ,Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen stufen seiner Entwicklung, och ,Zweck im Recht», ävensom hans dels i didaktiskt syfte dels för rättsgrundsaternas och rätvetenskapliga frågors popularisering afsedda spirituella och realistiskt hållna arbeten ,Kampf ums Recht», ,Jurisprudenz des täglichen Lebens», ,das Triok-

geld», »Scherz und Ernst in der Jurisprudenz« och »Civilrechtsfalle ohne Entscheidungen«.

Det är svårt att säga, hvilket af Jherings för en större läsarekrets beräknade arbeten mest bidragit till hans världsyrkte. Måhända var det just det i ytter afseende anspråkslösaste, »der Kampf ums Recht«, som ursprungligen utgjorde ett föredrag, hållt inför *die Juristische Gesellschaft* i Wien våren 1872, och som några månader senare i väsentligt utvidgad gestalt utgavs under nämnda titel samt inom två år upplefde fyra upplagor och översattes på tolf tungomål.

Såsom banbrytande inom den romanistiska och rätts-historiska litteraturen intager dock »der Geist des römischen Rechts« obestridligen främsta rummet.

Det har anmärkts, att värkets titel icke väl betäcker innehållet och icke ens kan anses angifva det väsentligaste af de vidtomfattande, icke uteslutande ens till det romerska rättssystemet sig inskränkande forskningsresultat, som här, om ock utan afslutning, framläggas. Det värkliga förhållandet är att boken lika mycket sysselsätter sig med frågor, som äro gemensamma för rättsidéernas daning och art hos alla folk och med utvecklandet af en ny metod för rättshistorisk undersökning och framställning. Jhering har själf erkänt denna inkongruens emellan bokens titel och innehåll. »Min lyckliga instinkt«, säger han, »i 'Scherz und Ernst in der Jurisprudenz', har redan tidigt lärt mig att inse värdet af en god boktitel, och titeln på mina värk har i icke ringa mån bidragit till deras spridning. Tänken Eder t. ex. min Geist d. r. r. under titeln 'Ueber den Charakter und die Bedeutung des römischen Rechts' etc. eller min 'Kampf ums Recht' under titeln 'Ueber die sittliche Verpflichtung der Privatperson, ihr Recht unter Umständen geltend zu machen' o. s. v. 'Wer hätte einen solchen Titel behalten? Der Titel muss die Eigenschaft eines militärischen Kommandowortes haben, kurz, präcise, bestimmt, kategorisch; er muss ein litterarisches Kommandowort sein, das man in die Welt hinansschreit'.»

Anmärkningen är måhända riktig, och då förf. genom värkets plan och framställningssätt beräknat att göra sin

uppgift fattlig icke blott för en fackpublik, utan äfven för andra bildade läsare, så låg äfven däri ett motiv att genom en mera lockande och intressant än innehållet fullt motsvarande titel tilldraga arbetet en större pubiks uppmärksamhet. Men hvad som därigenom vunnits åt ett håll, har kanske förlorats åt ett annat, i det uppmärksamheten i någon mån afledts från de delar af arbetet, som, antingen det nu legat i förf:s ursprungliga afsikt eller icke, blifvit dess egentliga kärna och gifvit det äfven i dess oafslutade skick fundamental betydelse. Ty huru högt man än må skatta hvad förf. åstadkommit för den romerska rättshistorien, uppdragandet af de verkliga rättsbildande momenten i det romerska folkets förhistoria, dess sinnesart, religiosa åskådnings-sätt och ytter förhållanden; huru högt man än måste ställa sådana kapitel, som det om den romerska rättens utgångspunkter och urelement, om den subjektiva viljans princip såsom romerska rättens urkälla, om familjeprincipen och den religiosa principen med deras inflytande på rätt och stat, om de rättsbildande grunddrifterna, såsom Jhering uttrycker sig, själfständighets-, jämlikhets-, makt- och frihetsdrifterna, kan det likväl icke bestridas, att arbetet mindre har sin betydelse genom hvad förf. uträttat för klargörande af det specifikt romerska rättsmaterialet och för en det romerska rättslifvets reala grundbetingelser afseende kälforskning och källkritik, än genom den vetenskapliga metod han i arbetet tillämpar och grundlägger. Man har nämligen med skäl sagt, att Jhering i och genom detta arbete skapat eller kanske hällre upptäkt eller bragt till medvetande en ny, en rättsvetenskaplig metod, i det han till först söker klargöra lagarna för det juridiska tänkandet, för det tänkande, hvarigenom å ena sidan rättsnormer danas och hvarmedels å andra sidan rättsmaterialets innehåll låter sig i sin fulla bärvidd uppfattas.

Huvuddragen af denna sin juridiska metodik utvecklar Jhering i andra bandets andra afdelning¹⁾ under överskriften »Die juristische Technik», men elementen därtill äro för öf-

¹⁾ S 294, 2:dra uppl.

rigt spridda öfver hela värket och äfven i hans öfriga arbeten. Han inleder sin framställning härom på följande sätt: »Den punkt, hvari hvar och en icke jurist (Laie) måste komma till medvetenhet om sin bristande juridiska bildning (Laienthurm) och på hvars belysande jag nu skall rikta mitt ögonmärke, är den juridiska metoden. För jurister borde billigtvis ingenting vara mera bekant än denna metod, ty just den är det som gör honom till jurist. Och dock är det icke öfverdrivet att påstå, att ett egentligt medvetande däröförmåga för de flesta jurister brister och att vår vetenskap känner alla andra lagar bättre än sina egna lagar. Genom och i dess användning är den juridiska metoden oss väl bekant, men hon är mera en känslans och öfningens sak. Skulle vi fråga, hvari dess väsende ligger, huru det sätt, på hvilket vi bedöma rättsförhållandena skiljer sig från icke-juristens, hvad som är den juridiska metodens uppgift, medel och grundregler, så skulle svaret utsfalla ganska tortigt och knappast gå utöfver den mångfaldt upprepade och utnötta frasen: 'etträknande med begrepp'. Härefter följer nu en karaktäristik af jurisprudensen och dess metod. Det är icke möjligt att i korthet återgifva denna till innehåll och form så spirituella och glänsande deduktion. Jag skall blott med förf:s egna ordalag dröja vid ett par punkter. Säjunda i fråga om motsatsen emellan det s. k. naturliga och det juridiska åskådningssättet samt till försvar mot förebråelserna för en onaturlig uppfattning, för ett betraktelsesätt, stridande mot sunda människoförståndet, anmärker förf.: »Den naturliga uppfattningen, hvad är hon annat än det första försöket att se och följkärtligen det fullständiga beroendet hos ett oöfvadt öga af det ytter skenet. Hvarje uppfattning af en företeelse begynner därmed, men för att snart komma underfund med att skenet bedrager och att fortskridande i kunskap just består i en oaflättlig frigörelse från tron på den blott sinnliga företeelsens sanning. Gäller nu för alla öfriga gebit af mänskligt vetande den sats att uthållande syssel-sättning med ett föremål och fortsatt iakttagelse och forskning leder till andra resultat än en ytlig betraktelse, till resultat, som icke allenast kunna vara för den senare obe-

gripliga, utan ock förefalla densamma orimliga och oförnuf-tiga, så måste väl denna sats också i många fall gälla i afseende å rätten. I fråga om de flesta andra vetenskaper skulle ingen bildad laiker vid en sådan differens tillerkänna sig själf sanningen och gifva vetenskapen orätt. Men i rätts-liga ting förekommer detta dagligen. Erfarenhet och vetande stämplas såsom förvändhet och fördomsfullhet och fullständig obekantskap med saken såsom fördomsfrihet. Den som nu en gång pockar på den naturliga uppfattningens ofelbar-het i rättsliga ting, må äfven göra det beträffande naturens företeelser och hålla på att jorden står stilla, men att solen går upp och ned. Solen och jorden ligga dock den naturliga uppfattningen närmare än rätten, men under det endast den fullkomligt obildade mera tror sina ögon än veten-skapens domslut, gör i fråga om rätten äfven den bildade människan sig dagligen skyldig till samma själföverskatt-nings.»

Härmed vill dock icke Jhering underskatta det sunda människoförståndets och den naturliga rättskänslans bety-delse för jurisprudensen, såsom en förutsättning därfor, och han definierar jurisprudensen såsom »der Niederschlag des gesunden Menschenverstandes in Dingen des Rechts». Aber sie ist eben ein Niederschlag, d. v. s. ett sublimat af otaliga mänskliga individers sunda förstånd, en skatt af erfarenhets-satser, af hvilka enhvar tusenfaldt har bestått den tänkande andens och det praktiska lifvets kritik. Hvarje den enklaste konst har sin teknik, tillägger han, en teknik, som visser-ligen icke är något annat än »der angesamsmelte und objek-tivierte Niederschlag des gesunden Menschenverstandes», men som endast kan användas och bedömas af den, som gjort sig mödan att lära den.

Efter dessa och dylika utläggningar kommer sedan teorin för den juridiska tekniken, dess uppgift och medlen för dess lösande, i det förf. för densamma uppställer tre fundamentaloperationer: juridisk analys, logisk koncentra-tion och juridisk konstruktion. Jag ber att ännu få gifva honom ordet i fråga om den juridiska analysens väsende-Han utlägger detta genom en jämförelse med alfabetet: »En

af de mest storartade, fruktbarande och tillika enklaste upptäkter är alfabetet. Alfabetet innefattar för språket lösningen af en uppgift, som vi ofvan betecknat såsom teknikens huvudproblem i fråga om rättsmaterialet, underlättande af herraväldet däröfver genom dess förenklande, och det ligger därför nära för hand att fråga sig, om icke samma lösning här är användbar och således idén af ett alfabet låter överföra sig på rätten. Men alfabetets idé beror på sönderdelning, det sammansattas återförande till dess enkla beståndsdelar. Alfabetet har framgått ur iakttagelsen att språket bildat hela sin rikedom på ord genom en olika kombination af vissa grundljud sålunda, att upptäkten af dessa grundljud och deras betecknande förslår till att med och ur dem sammansätta hvarje för tankens uttryckande behöfligt ord. Hvad orden äro för språket, det äro rättsförhållandena på rättens område, de former, i hvilka det mänskliga väsendets andliga rörelse (tänkande och viljande) försiggår och förvärkligar sig; i orden liksom i rättsförhållandena träder individen ut från sig själf och i andlig förbindelse med sina likar. Men denna rörelse är oöverskådligt rik, evigt ny och produktiv. Hvarje dag bringar nya ord, hvarje dag nya rättsförhållanden. Men i afseende å de sist-nämnda, liksom beträffande de förra, är denna rikedom och denna olighet endast produkten af en kombination af enkla elementer, och härpå beror så för rätten som för språket möjligheten att behärska denna mångfald. Uppgiften är här liksom där att upptäcka dessa clement och uppställa alfabetet. Det karaktäristiska för icke-juristens uppfattningssätt består i oförmåga att finna företeelsens element ('in dem nicht Scheiden'), eller positivt uttrykt i att hängifva sig å totalintrycket. Laikern finner det obegripligt att juristen för att rättsligt bestämma ett lefnadsförhållande, hvari den förser och uppfattar blott ett organiskt helt, ett gifvet faktiskt förhållande och som åtminstone föresaller honom såsom icke i behof af vidare undersökning för att fullständigt begripas — att juristen icke kan komma därmed tillräffa utan att mödosamt upplösa det i atomer och sedan åter foga dessa till samman. Den kritiska jurisprudensen, säger Jhering, känner

icke några organismer lika litet som den organiska kemin, hvarför han också betecknar denna sida af sin juridiska teknik såsom en 'Chemie des Rechts' såsom en juridisk sönderdelningskonst (Scheidekunst) som söker de enkla ämnena.

Det är först sedan dessa blifvit funna, som konstruerandet af grundelementen, rättsbegreppen och rättsinstituten begynner och åter dessa kunna ordnas och sammanfogas till system. Det sätt, hvarpå Jhering tecknar denna procedyr eller lagarna därför (Das Gesetz der Deckung des positiven Stoffs und das Gesetz des Nicht-Widerspruchs oder der systematischen Einheit) samt utreder konstruktionernas och hela systematiseringens beroende af sitt fundament, det positiva rättsmaterialet, rättssatserna, och på andra sidan systemets egenskap att lämna nytt material, nya satser, hör utan tvifvel till det mest geniala icke blott Jherings arbeten, utan hela den juridiska literaturen har att uppvisa och har värligen för det juridiska tänkandet och rättsvetenskapliga frågors behandling skapat en metod, som medvetet eller omedvetet vunnit efterföld inom rättsvetenskapens alla delar. Men denna logiska deduktion kan ej söndras utan att förlora i beviskraft, och jag slutar med att återgifva de entusiastiska ord, hvarmed förf. förhålligar systematikens betydelse: »Så öppnar sig i systemet för vetenskapen ett oändligt värvksamhetsfält, ett outtömligt område för forskning och upptäkter och en källa till rikaste njutning. Icke den positiva lagens trånga skrankor beteckna här gränsmärkena för hennes rike, icke de omedelbara politiska frågorna den stig hon har att vandra. Fri och obehindrad, liksom i filosofin, kan tanken här sväfva omkring och forska och likväl tillika känna sig säkrare för faran att förlora sig än där. Ty den världs praktiska natur, i hvilken han finner sig försatt, länkar städse åter tillbaka till de reala tingar. Men den omständigheten att tänkaren, i det han återvänder, måste för sig hafva klart att han icke blott tillfredsställt ett subjektivt kunskapsbegär att han för med sig tillbaka ej allenast erinringar om en hög andlig njutning, utan något för världen och mänskligheten värdefullt, att de tankar han funnit, icke varda blott tankar,

utan praktiska makter, just detta gifver alt vårt konstruerande först dess sanna värde.»

Genom det mäktiga inlägg Jhering i sin „Geist“ presterat såväl för den romerska rättshistorien som för rättsvetenskapens metodik står han otvivelaktigt på den historiska skolans grund och botten, och det kan icke betraktas såsom en blott hyllningsgård åt en lärare, utan såsom en förklaring af vetenskaplig anslutning till skolan, att han dedicerade värkets första del till minnet af G. F. Puchta.

Emellertid väkte arbetet alt annat än beundran och tillfredsställelse hos många den tidens mest auktoriserade representanter af skolan och hos rättshistoriker ex professo. Rudorff t. ex. varnar i sin kritik för »ett dylikt exklusivt fullföljande af de allmännaste rättsåskådningar, ett underskattande af det skenbart obetydande och införandet af nya metoder«; »och de fleste«, har en Jherings samtida nyligen berättat, »skakade på hnfviduet öfver värket, som inslagit en farlig väg, hvilken lätt kunde leda till ytlighet och ringakning för det positiva.«

I självva värket innebar Jherings behandling af sitt ämne icke blott i fråga om metodiken, utan ock i dess rent rättshistoriska delar en, om icke för historien i allmänhet, så åtminstone för de romerska rättsinstitutens historia till revolution gränsande nyhet.

Från den heliga vördnad för de stora romerska auktoriteterna, som knapt tillät historikern att i källorna finna annat än sådant, som direkte kunde grundas på dessas ord, från det mödosamma dissekerandet af rättsmaterialets detaljer för att däraf snarare uppföra tankebyggnader än söka ur-skilja formen för ett realt rättslif och med blott svaga försök (hos Savigny och Puchta) att värklingen tränga till det lif, som skapat formerna, — från denna ståndpunkt höjde sig i mäktiga vingslag från början Jhering. För honom var detaljforskningen blott en förutsättning, ett bivärk, ehuru han ock öfver mången detalj spridt ett ljus, som äfven på detta fält ställer honom i de romanistiska rättshistorikernas främsta

led. Men man har med rätta anmärkt, att hvad Jhering för den romerska rättshistorien presterat, egentligen begynner, där hans föregångare slutat, d. v. s. med det af dem fram-skaftade materialets konstnärligt historiska bearbetning och framställning. Den vändning i den romerska rättshistoriens vetenskapliga behandling, som hans »Geist» framkallade och som otvifelaktigt innebar ett stort framsteg, om det ock åt epigoner gifvit ett slags uppmuntran till försök af tvifvel-aktigt värde och ett farligt föredöme, har man trott sig kunna känneteckna sålunda, att där det förut blott var fråga om lagarnas och rättsinstitutens historia, där gäller det nu rättslifvets historia. Och så till vida kan det sägas, att Jherings verk icke blott tillhör den historiska skolan, utan bildar dess högsta produkt och förvärvligar det mål, som väl föresväfvat Savigny, men hvilket han och hans lärjungar under trycket af det väldiga material de hade att samman-bringa och ordna, förlorade ur sikte, d. v. s. målet att upp-fatta och framställa rättshistorien såsom en del af kultur-historien.

Itrån denna sin tidigare ståndpunkt aflägsnade sig Jhering dock under sin senare vetenskapliga produktion alt mer, och måhända hafva vi att i denna ändrade principiella ställning se en bland orsakerna därtill att hans främsta verk lämnades ofulländadt redan decennier före förf:s död.

Den historiska skolans teoretiska betraktelsesätt, enligt hvilken rätten är, så att säga, en inifrån och själfmant sig utvecklande organism, framsprungen ur människans sedliga väsende samt närmast påvärvkad af natur och andra yttre för-hållanden, i hvilka ett folk finner sig försatt, men i afseende hvarå mänsklig vilja och själfbestämning spela en mycket underordnad roll, kunde i längden icke tillfredsställa en åt det reala så hänvänd, handlingskraftig ande som Jherings. Redan i hans »Geist» finnas tydliga ansatser till en såväl från den historiska skolan, som från dem, hvilka grunda rätten på den subjektiva viljan, avvikande ståndpunkt, och denna framträder alt skarpare, ju mer han begynner upptaga rent filosofiska problem. Till dessa fann han sig nämligen alt starkare dragen, och då han i företalet till något af sina

arbeten klagar öfver att hans »Geist« blifvit för honom »ein Quälegeist«, så berodde väl detta icke blott på svårigheten att genomföra undersökningen och framställningen under perioder af rättens utveckling, som skänkte mindre näring åt fantasin än de tidigaste, utan också på den otålighet han erfor att få egna sin tid åt lösningen af frågan om rättens egentliga gestaltande princip. Det är också genom Jherings eget medgivande kändt, att han med sitt filosofiska tankefoster »Zweck im Recht« i hufvudet och besluten att på det mänskliga samlifvets behof och på ändamålsenligheten såsom princip bygga sitt rättsfilosofiska system öfvergaf det distraherande Wien för det stilla Göttingen.

Rätten, utför Jhering i denna bok, är icke produkt af en den mänskliga naturen inneboende drift, en medfödd rättskänsla, utan det är en genom århundradens och årtusendens vunna erfarenhet om ändamålsenligheten af vissa lefnadsregler, af deras ändamålsenlighet för individens liksom för samhällets välfärd som skapat rätten. Rätten är icke självändamål, ej häller den blott subjektiva viljans skapelse, utan ett medel till ernående af det alt omfattande ändamålet, samhällets välfärd.

De fundamentalsatser, från hvilka Jhering utgår, äro: jag är till för mig själf, världen är till för mig, du är till för mig. Men ingen är till för sig själf allena, utan hvor och en är till likasåväl genom andra, som tillika för andra, vare sig med eller utan medveten afsikt. Härpå beror hela rättsordningen och icke blott rättsordningen, utan hela den sedliga världsordningen, vårt privatliv, familjeliv, handel och vandel, samhälle, stat, folkrättsförhållanden och icke blott de samtidigt levande folkens förhållande till hvarandra, utan ock generationernas inbördes. Det är icke rättskänslan, som skapat rätten, utan rätten, som gifvit upphof åt rättskänslan, utbrister han. Rätten känner endast en källa, »die praktische des Zwecks». Icke de enskildas ändamål, utan samfundets ändamål äro rättsutvecklingens drifvande krafter och del syfte, till hvilket hon sträfvar.

Dessa grundtankar utför sedan Jhering, utbredande sig öfver alla det individuella och samhälliga lifvets företeelser

i en framställning, som i sina enskildheter erbjuder oändligt intresse, men för hvilken den ledande systematiska tråden ofta brister, hvarför man med skäl ganska allmänt anset arbetet såsom Jherings svagaste, såsom ett filosofiskt dilettantvärvk, något som också Jhering själf synes förutsett.

Det har dock liksom alt, som flutit från hans penna, haft ett väckande inflytande, bidragit att återföra jurisprudensen till det verkliga lifvet och bringa det praktiskt nyttiga till heders såsom prövosten för lagarnas duglighet.

Sin åsikt att rätten icke är en själfmant växande planta, om hvilken människans vilja föga rår, och ej häller en den blott subjektiva viljans skapelse, utan födes af människans praktiska behof, utvecklas, hämmas, försvaras eller förloras i människolifvets äflan, kamp och strid och att i denna strid för rättens tillvaro samhällets alla medlemmar äro solidariska, har Jhering för öfrigt äfven i sin tidigare än »Zweck im Recht« utgifna lilla uppsats »Der Kampf und Recht« utvecklat, och jag ber att såsom karakteristiska för Jherings uppfattning af rättens existensvilkor ännu från denna skrift, hvars motto är: »Im Kampfe sollst Du dein Recht finden«, få återgifva grundtankarna, som äfven för oss i närvarande tid nog hafva ett mer än teoretiskt intresse. »Rättens mål är frid, medlet därtill är strid. Rättens lif är kamp, en folkens, statsmakterns, samhällsklassernas, individernas strid. All rätt i världen har blifvit tillkämpad genom strid, hvarje rättssats, som gäller, har först måst astvingas dem, som motsatte sig den, och hvarje rätt, folkets liksom individens, förutsätter ständig vaksamhet, ständig beredskap att försvara densamma. Rätten är icke ett logiskt, utan ett kraftbegrepp. Därför förer rättvisan, som i ena handen har en våg, hvarmed rätten avväges, i den andra svärdet, hvarmed den försvaras. Svärdet utan vågen är det nakna våldet, vågskålen utan svärdet är rättens vanmakt. Båda höra tillsammans, och ett fullkomligt rättstillstånd härskar endast där, hvarest den kraft, hvamed rättvisans svärd föres, går upp mot den skicklighet, hvamed vågen handhafves. Rätten är oaflätligt arbete och därtill icke blott statsmakterns, utan hela folkets och hvarje enskilda. Rätts-

lifvets totalitet, överskådadt med en blick, visar oss samma tafla af rastlös brottnings, strid och arbete, hela nationens arbete, som arbetet för materielt förvärf. Hvarje enskild, som kommer i det läge att nödgas försvara sin rätt, tager del i detta nationella arbete, bidrager med sin skärf till rättsidéens förvärligande på jorden. Och å andra sidan är detta hållande på sin rätt en hvarje medborgares sammällsplikt och tillika en själfuppehälleplikt, ty den som af sefhet eller indolens tål att hans rätt ovärdigt trampas under fötterna och icke inser att, när hans rätt missaktas, det gäller icke blott rättens bestånd, utan ock hans person, den gifver i själfva värket sin person till spillo.»

»Men», utropar förf., »att rätten sålunda kommer till och fortlesver blott genom arbete och strid, skola vi beklaga det? Just den omständigheten, att rätten icke utan möda blir ett folks egendom, att detta måste brottas och strida och blöda för densamma, just denna omständighet knyter mellan folken och deras rätt ett band, så fast och innerligt som insatsen af det egna lifvet vid födslovändan mellan mor och barn. En utan möda förvärvad rätt liknar det barn, som storken hämtat. Hvad storken hämtat, kan gamen eller räfven taga, men från modern, som födt det, förmå de ej röfva barnet. Så ock med den rätt och de institutioner, som folket i hårdt och blodigt arbete tillkämpat sig.»

M.M. H.H.

Jag har åt minnet af Rudolf v. Jhering kommit att egna så mycket af den tid jag denna aftonstund vågar af Eder taga i anspråk, att jag måste fatta mig kortare om Windscheid. Detta är också lättare, icke därför att den store pandeklären vore en mindre betydande skriftställare eller i vår vetenskap intagit en mindre framstående plats än Jhering, utan af det skäl att Windscheid, som var en vida mindre expansiv natur än Jhering, också mera kon-

centrerat sin värsamhet på det fält han från början beträdt och i följd därav åt minnestecknaren, därest han icke vill ingå i en detaljkritik af hans arbeten, gifver en lättare uppgift.

Bernhard Windscheid var född den 26 juni 1817 — således ett år tidigare än Jhering — i Düsseldorf och gjorde sina juridiska studier i Bonn och Berlin åren 1834—1837, promoverades 1838 och legitimerade sig efter två års praktisk tjänstgöring vid landsträtten i sin födelsestad år 1840 såsom privatdozent i Bonn. År 1847 kallades han till ordinarie professor i romersk och fransysk rätt därstädes, men mottog samma år kallelse till enahanda lärostol i Basel, fem år senare till Greifswald, 1857 till München och 1871 till Heidelberg, där han efter Vangerows död intog dennes lärostol, men hvarifrån han tre år senare antog en »Ruf» till *Alma mater Lipsiensis*. Här kvarblef han till sin död oaktadt ärofulla kallelser till Strassburg, Wien och Berlin. Efter Vangerow intog han i Tyskland obestridt främsta platsen såsom pandektist, och mer än en af oss hafva varit i tillfälle att bevittna så väl hans kolossala åhörarekrets, som ock de utmärkta egenskaper såsom lärare och föredragare, hvilka gjorde denna tillströmning af alumner ej blott från Tyskland, utan äfven från främmande land mer än förklarlig. Från 1874 till 1882 var han under delvis fortsättande af sin lärarevärsamhet en inflytelserik medlem af kommissionen för utarbetande af det förslag till civillag för tyska riket, som utkom 1888, men nödgades för sjuklighet afträda från denna befattning fem år innan arbetet slutfördes.

Windscheids hufvudvärk, som äfven hos oss är välbekant och i Tyskland intager främsta rummet bland de många utmärkta arbetena i samma ämne och nära nog ställningen af en källa för »das gemeine Recht», är hans *Lchrbuch des Pandektenrechts*, hvaraf en mängd upplagor utkommit, i det att förf. med stor omsorg följde med den literatur, som i någon mån berörde det vidsträkta fältet och, så snart ett arbete var af värde, redogjorde för det nya eller från hans egna resultat afvikande som detsamma i viktigare frågor innehöll. Hvilken tid och möda och ej sällan ledsnad

nödvändigheten att hålla sig au courant med den ymnigt framvällande romersk-rättsliga och tyska samt moderna utländska civilrättslitteraturen kostade honom har han, då jag år 1880 besökte honom i Leipzig, humoristiskt erkänt, i det han tillika lifligt behjärtade den omöjliga ställning jurisprofessorerna i Helsingfors hade genom sina mångomfattande läroområden. Windscheids öfriga viktigare arbeten är »die Lehre von der Ungültigkeit der Rechtsgeschäfte nach dem code Napoleon», »Die Lehre des römischen Rechts von der Voraussetzung», »Die actio des römischen Civilrechts», »Die actio», »Abwehr gegen Th. Muther», »Wille und Willeserklärung», Zwei Fragen aus der Lehre von der Verpflichtung wegen ungerechtfertigter Bereicherung», »Karl Georg v. Wächter, karakteristik».

Till såväl personlig som författarenaturel, begåfning, vetenskaplig ståndpunkt och framställningssätt nära nog en motsats till Jhering, gent emot hvilken han kan, åtminstone i viss grad, anses företräda den traditionella uppfattningen och behandlingen af de romerska källorna, kom Windscheid dock icke förrän vid slutet af bågges bana i öppen antagonism med Jhering, hvars genialitet liksom värdet af hans historiska och dogmatiska inlägg Windscheid fullt erkände. Länge värvade de sida vid sida under den vänskapligaste personliga och vetenskapliga beröring, hvar och en förbehållande sig sitt område och ömsesidigt uppskattande hvarandra. Men en sammanstötning kunde dock till slut icke undvikas och inträffade i anledning af Jherings sista arbete »Der Besitzwille, zugleich eine Kritik der herrschenden juristischen Methode», i hvilken J. med konsiderationslös skärpa, ja våldsamhet kastar sig öfver Savigny och Puchta samt de gamla klassiska juristerna, icke lämnande sten på sten af deras eleganta byggnad. Detta lärer W. dock icke till slut kunnat födraga; men på hvad sätt han häremot uppträdt är mig icke vidare bekant.

Det vore dock icke riktigt att ställa W. emot J. såsom en konservatismens representant. Motsatsen låg mera i karakterna. Emot J:s innovationsifver, emot hans fantasifulla, om en skaldenatur vittnande bild- och färgrika historiska

skapelser, emot hans på det stora publikum beräknade, ej sällan öfver målet skjutande slagord och populära argument, emot hans ständigt på det ekonomiskt och socialt nyttiga och användbara riktade blick, emot hans djärfhet och fullkomliga, till bristande pietet gränsande fördomsfrihet, står Windscheid i förnäm måttfullhet och själfbehärskning, lugnt och klart prövande hvarje problem, aldrig färdig med sin mening och än mindre öfverlämnande den till offentligheten, innan han funnit den åt alla sidor hålla profvet, så sträng, objektiv i sin tolkning och i sin framställning, att alt personligt synes försvinna och blott den skarpa logiken och systematiken föra pennan, en dogmatiker af renaste vatten för hvilken historien blott har värde såsom belysande gällande rätt och för hvars skarpa förstånd icke något annat eger berättigande än det, som låter sig med skarpa linjer begränsas och hvarur bestämda följsatser kunna dragas.

Dock var icke häller han blind för samtidens kraf på frångående af det gamla och utan blick för det moderna livets och den raskt sig utvecklande samfärdselns behof. Även för honom gälde Jherings bekanta motto: »Durch das römischc Recht ueber das römische Recht hinaus.« Bristerna i Tysklands brokiga privaträtt har Windscheid såväl hvad innehållet som formen vidkommer till fullo erkänt, och ehuru han icke med samma genialiska lätthet som nu och då medbrodern sätter sig öfver det dunkla, motsägande eller halfklara i källorna, bemödar han sig dock städse att komma till en praktiskt tillfredsställande lösning. Det föräldrade gifver han villigt till pris, och t. o. m. har han af Jherings djärfva idéer adopterat ett och hvarje för en gammaldags pandektist härresande, t. ex. affektionsintresset såsom föremål för obligatoriska anspråk, och konstaterar utan motsägelse genom stadig praxis förmedlade modifikationer af de positiva rättsatserna. Men där han hvarken kan stödja sig på osökt tolkad lag eller sedvanerätt, där afhåller han sig och söker aldrig sin lösning genom öfvergrepp på lagstiftarens gebit Windscheids egenskaper såsom tolkare äro soliditet, absolut tillförlitlighet och klarhet framför alt.

Filosof är W. icke, hvarken ex professo eller såsom

dilettant och har häller icke anknutit sina begreppsbestämmingar till några filosofiska översatser. Men i stället har han nedlagt mycken omsorg och utvecklat stor skarpsinnighet på formuleringen af civilrättens grundbegrepp, begreppen rätt och rättsvetenskap, rätt i subjektiv mening, anspråk, obligation, egendom o. s. v. Hans juridiska definitioner äro, så enkla och naturliga de förefalla, frukten af intensivt tankearbete, korta, på sak gående, tankeinnehållet noga motsvarande; systematiken med stor följdriktighet genomförd, så att genom den hvarje punkt får sin rätta belysning.

En minnestecknare har sagt att Jhering med sina båda storartadt anlagda verk, begifvit sig ut på ett strandlöst haf och med sin farkost stannat i öppna sjön. Windscheid kan knapt sägas hafta planlagt mer än ett stort verk, hans *Lehrbuch*, men i sanning fört sin farkost i land på ett sätt, som få. Undersöker man nämligen närmare detta verk, som 1891 såg sin 7:de upplaga, skall man däri finna kondenseradt icke blott alt det rättsstoff, som går under namn af pandekrätt, utan det väsentliga af hvad vårt århundrades privaträttsvetenskap presterat, men icke blott sammanfördt, utan andligen bearbetadt, ordnad, klart framställdt, i texten resultaten med formelaktig prägnans och precision, i noterna källmaterial och literatur så pålitligt och fullständigt, att man utan äfventyr kan bygga på att intet väsentligt lämnats ouppmäksammad, och där till en fullt objektiv kritik af kontroverser, af olika motivering och olika lösningar. Det är dessa egenskaper, som gifvit boken dess exceptionella plats i den civilistiska litteraturen. Och icke blott på juristbildningen i Tyskland har boken utöfvat ett bestämmande inflytande, utan ock på det stora lagstiftningsarbetet för tyska riket, som nyss omnämns, och detta till den grad att man, om ock med öfverdrift, kunnat utkasta, att civillagförslaget i många delar bleft är en i lagform verkställd omskrifning af W:s lärobok. Huruvida detta inflytande varit till gagn eller skada för förslaget är en annan fråga, som här ej kan till besvarande uppstagas. Måhända hade det icke skadat om Jherings realism, hans förmånga att fatta, behjärta och tillgodose det verk-

liga lifvets kraf samt att göra sig förstådd af hvar man, kommit kommissionen till godo. Dock kan man icke förundra sig öfver att det blef W. och icke J., som inom civillags-kommissionen representerade pandekternas stormakt, ty för lagstiftning var väl icke Jherings obundna, högt flygande ande danad. Men de idéer han med riklig hand utstrött, skola lika litet som Windscheids stränga upprödjnings- och sofringsarbete bland det, som lagstiftning och vetenskap här-till frambragt, varda utan inflytelse på civilrättens framtid i deras fädernesland eller annanstädes.

Aftal om försträckning.

Kreditköp eller — såsom det i 9: 8 H. B. kallas — borgande och försträckning äro enligt finsk rätt, för att använda det gängse romerskrätsliga uttrycket, realkontrakt: utborgarens och försträckningsgivarens fordringsrätt uppstår först då han överlätit eganderätt till en sak. Nu inträffar det emellertid ofta att den, som skall hafva saken, icke genast behöfver den, utan är betjänt med ett löfte om att den framdeles skall tillhandahållas honom, och att, då föremålet är af det slag, som plägar nämnas fungibla, det för honom är likgiltigt hvilken sak han erhåller, blott den är af öfverenskommen beskriftenhet. Han kan då utbyta sin skuldförbindelse, icke emot eganderätten till en konkret sak, utan emot löftet om en framtida, blott till art och mängd bestämd prästation, mot en annan skuldförbindelse. Sålunda uppstår rättsärenden, som väsentligen skilja sig från kreditköpet och försträckningen. Om prästationerna afse saker af olika slag, i det t. ex. den ene kontrahenten lofvar varor, den andre penningar, så nämnes öfverenskommelsen ofta leveransaftal — detta rättsärende har för icke länge sedan varit föremål för en särskild framställning, som sökt utreda att detsamma icke underlyder lagens stadganden i 1: 4 och 7 H. B. och således icke kan behandlas såsom aftal om framtida ingående af köp. — Det rättsärende åter, genom hvilket den ene förbinder sig att framdeles prästera en viss sak, t. ex. penningar, och den andra att senare prästera samma mängd af samma slag, har icke erhållit någon särskild benämning. Vanligen kallas det af rättslärde aftal om framtida ingående af försträckningsaftal och behandlas såsom ett s. k. pactum de contrahendo.¹⁾

¹⁾ Denna uppfattning har uttalats af bl. a. Eisele (Ueber Realcontracte, i Zeitschrift für schweizerisches Recht 1884) och von Schey

Äfven kontrahenterne självva använda oftast benämningen lån, tagen i betydelse af försträckning. Detta jämte den omständigheten, att de löften, som här ifrågakomma, vanligen afgifvas muntligem samt ofta äro sväfvande och mångtydiga, gör att det i förekommande fall kan vara svårt att bestämma om uttalanden böra anses såsom rättsligt betydelselösa förhandlingar angående framtidens försträckning eller såsom bindande viljeförklaringar; detta beror af pröfning in casu. Här må emellertid förutsättas att A uttryckligen lofvat att efter viss tid gifva åt B en summa penningar och själf i vederlag af B fått löfte att B viss tid efter mottagandet skall gifva samma summa igen. Innan någon öfverlätelse egt rum, föreligga således två bestämda löften. Då enligt vår rätt aftalsfriheten icke är inskränkt till användning af blott de i lagen nämnda kontraktsformerna, synes intet hindra att tillerkänna dessa löften bindande kraft.

Om så är, blifver frågan först hvilken rätt en sådan öfverenskommelse gifver åt A.

Det kan icke sägas att denna fråga vore öfverflödig, emedan A ej skulle hafva något intresse af att få gifva bort sina penningar. Har B lofvat betala hög ränta, så är det mycket sannolikt att A finner anledning att taga fasta på hans löfte; och detta kan, ehrur sådant är vida mindre sannolikt, tänkas inträffa, äfven där ränta ej utfästs: A kan nämligen önska få sina penningar säkert förvarade. Om nu B, som utfäst sig att betala ränta, vägrar taga penningarna, så vore det tydlichen orättvist att låta A lida i följd af detta

(Die Obligationsverhältnisse des oesterreichischen allgem. Privatrechts I Band 1 Heft: Das Darlehen, 1890). Läran om det s. k. pactum de contrahendo har i sin allmänhet utvecklats af Degenkolb (Zur Lehre vom Vorvertrag, i Archiv für die civilistische Praxis, 1887) och Adler (Realcontract und Vorvertrag, i Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts, 1892). — Kohler (Ueber das Konsensualdarlehen, i Archiv für bürgerliches Recht, 1889) har gjort gällande att försträckningsaftalet kan vara såväl konsensual- som realkontrakt. Såsom konsensualkontrakt behandlas detsamma i den schweiziska lagen om obligationsrätten (Art. 329 ff.). Det har emellertid visat sig att samma regler icke, eller endast med svårighet, låta tillämpa sig på försträckning och s. k. konsensualförsträckning.

löftesbrott. Fattas rättsarendet såsom aftal om framtida ingående af försträckningsaftal, och betraktas försträckning såsom s. k. realkontrakt, så kan A icke vinna någon rätt mot B, innan B fått penningarna: först genom deras mottagande uppstår B:s skuldförtindelse. A:s talan skulle således afse B:s förpliktande att fullgöra det förberedande aftalet genom det öfverenskomna försträckningsaftalets ingående, d. v. s. genom att mottaga penningarna och afgifva skuldförbindelse. Och först då B, måhända efter flere års rättegång, blifvit härtill dömd och domen satts i värkställighet, skulle A genom en ny rättegång kunna yrka B:s åläggande att återgifva medlen och utgifva räntan. Om nu B, då han först ålades ingå försträckningsaftalet, skulle tredskas att fullgöra domen, så vore det väl hvarken lämpligt eller nödigt att genom vite och fängelse tvinga honom därtill. Ehuru såväl den romerskrättsliga doktrinen som tyska partikularlagstiftningar upptagit teorin om s. k. *pacta de contrahendo*, anger tyska rikets civilprocessordning¹⁾ i själfva värket att ingen kan genom dom tvingas att afgifva en rättsligen bindande viljeförklaring; själfva domen skall, säger lagen, ersätta viljeförklaringen, d. v. s. den dömde skall, sedan domen fallit, anses såsom hade han ingått det aftal, till hvars afslutande han förbundit sig. Är denna omgång nödig? Den som lovat afgifva ett löfte förklaras hämed, oaktadt detta löfte icke framtingas, vara redan i grund af sin första förklaring bunden att fullgöra det, som den senare skulle inneburit. Det vill säga, det förra löftet innehåller redan alt hvad det senare skulle innehållit. Hvartill tjänar det då att genom en särskild rättegång föranstalta det fingerade ingåendet af ett nytt aftal?

När A i det här antagna fallet lagsöker B, uppträder han alls icke såsom försträckningsgifvare; hvad han påstår är att han fått löfte om penningeplacering och att löftet icke hållits. Fattas saken sålunda, synes den fråga, som ofvan uppstälts, böra besvaras på följande sätt.

Har A inom öfverenskommen tid och på öfvereuskommet sätt tillhandahållit B penningarna, men B icke tagit dem,

¹⁾ § 779.

så står det A fritt att nedsätta dem för B:s räkning; detta sker bäst sålunda att han gifver dem åt tredje man att för B:s räkning förvaras. Här han gjort det och har han sedermera icke för egen räkning användt medlen, så kan han vid öfverenskommen tid efter nedsättningen af B söka ut summan jämte förskrifven ränta. Och hafva penningarna under tiden utan A:s förskyllau förkommit, så kan B icke göra invändning därom att han ej fått emottaga valuta: ty A har fullgjort hvad han åtagit sig, och B, som vägrat taga hvad som bjöds honom, må skylla sig själf för följderna likasom hvarje annan fordringsegare, åt hvilken aftalsenlig sak prästerats.

Men nu är det icke sannolikt att A mot B:s vilja skall göra B till penningarnas egare. Kan han, utan att göra det, föra någon talan mot B?

Möjligt är att af aftalets bestämning om tiden för medlens lyftande framgår, att B genom underlätenhet att lyfta medlen visar att han ej vill hafva dem och således ej häller fullgöra sin förbindelse. Möjligt är äfven att A för att förvissa sig härom bör ej blott tillhandahålla penningarna, utan äfven affordra B en bestämd förklaring.¹⁾ Men förutsatt att det är tydligt att B ej vill stå vid aftalet, så har han gjort kontraktsbrott och bör därför hålla A skadeslös.

Nu innebar hans löfte att A skulle under viss tid erhålla viss ränta på sitt kapital. Vill ej B emottaga medlen, så är han i alla fall skyldig att ställa A så, att A:s förväntan om ränta blir tillgodosedd. A bör således kunna låna penningarna åt annan man och, därest han af denne får lägre ränta än den af B utlofvade, af B utsöka skilnaden. Och när A på annat håll placerar sitt kapital, är han icke skyldig att söka högsta möjliga ränta, utan han är berättigad att söka bästa möjliga säkerhet. Då B, som åtagit sig att ansvara för A:s medel, icke gjort det, bör han vara beredd att utgifva skilnaden emellan den ränta han lofvat och den ränta, som den vederhäftigaste låntagare, t. ex. bank, är villig att gifva. Följden af B:s kontraktsbrott är således att han skall utgifva

¹⁾ Gifves ej sådan, så synes det kunna antagas, att B vill frånträdta kontraktet.

skilnaden emellan den förskrifna räntan och den vanliga depositionsräntan, som A kunnat få, om han bundit sitt kapital för den öfverenskomna tiden. Och denna skyldighet inträder, så snart B gjort kontraktsbrott: han blir då pliktig att efter öfverenskommen tid utgifva ränteskilnaden, ehvad A värfeligen utlånar penningarna eller håller dem själf och måhända genom deras användning i egna affärer förvärvar en vinst, som vida öfverstiger den af B utlofvade räntan. Ty den, som af annan fätt ett löfte, hvilket brutits, bör så vidt möjligt ställas så som hade det fullgjorts; han bör sättas i tillfälle att avvärja den skada, som löftesbrottet kunde ådragta honom. Underläter han detta och håller penningarna hemma hos sig oförräntade, så är detta hans ensak. Gifver han dem åter en annan användning, mera inkomstbringande än utlåning, så minskar detta icke den ersättningsskyldighet, som löftesbrottet redan medfört: löftesbrytaren har icke något anspråk på att få skörda fördel af den möda och risk, som medkontrahenten sålunda underkastat sig.

Om ränta icke är utfäst, skall det endast undantagsvis inträffa att A för någon talan i grund af öfverenskommelsen. Den enda fördel han skulle haft, hade varit den, att hans penningar blifvit förvarade. Möjligt är emellertid, t. ex. på ort, där bankinrättning icke finnes, att någon vederhäftig låne-sökande icke är att tillgå och att A för att få sina medel bevarade nödgas nedsätta dem hos någon, som därför fordrar ersättning. Har nu B kunnat förutse att detta skulle blifva följen af hans underlätenhet, så är han skyldig att utgifva hvad för sådan vård af anförtrodt gods skäligen kan fordras.

Följer så att taga i betraktande den rätt, som ifrågavarande öfverenskommelse gifver åt B.

Förutsättning för att B skall kunna föra talan mot A är naturligtvis att A icke fullgjort sitt löfte; har A inom utsatt tid erbjudit medlen, men B vägrat emottaga dem, så kan B icke sedermera göra A:s löfte gällande; ty så snart B engång brutit öfverenskommelsen, är A, såsom ofvan framhållits, berättigad att placera penningarna på annat håll. Har nu A underlätit att prästera, så bör B, om han vill, kunna söka ut penningarna af A. Gör han det, så skall han ock å

sin sida vidblifva öfverenskommelsen och fullgöra sin förbindelse: han blifver altså, så snart medlen kommit honom till handa, skyldig att, då den öfverenskomna tiden efter mottagandet förflutit, återbeta summan samt att därå erlägga utfäst ränta.

Kan B yrka på att utfä medlen, även om han före den tid, då de bort utbetales, råkat i sämre ekonomiska omständigheter och sålunda blifvit mindre vederhäftig? Enligt en åsikt, som inom den utlandska rättsvetenskapen gjort sig gällande, skulle A:s löfte böra anses vara gifvet under förutsättning att B:s ekonomiska ställning ej försämrar, såsom det säges med det tysta förbehållet *rebus sic stantibus*. Uttrycklig bestämning härom meddelas uti Preussens civillagbok, och man anser att, ehuru något sådant stadgande icke ingår uti tyska rikets handelslagbok, detsamma gäller enligt tysk handelsrätt.¹⁾ Tyska rikets öfverdomstol för handelstvister, som omfattat denna åsikt, har såsom skal därfor anfört,²⁾ att det inom handelsförhållandena vid bvarje kreditaffär, som icke genast kommer till afslutning, bör, därest ej särskilda omständigheter vidhandengifva annat, såsom en själffallen förutsättning för beständet af promittentens förbindelse anses att icke, innan kreditlöstet fallgöres, sådana omständigheter rörande medkontrahentens förmögenhetsförhållanden blifva kända, hvilka låta fullgordanet af hans förbindelse synas så osäkert, att det bestämdt kan antagas att promittenten, om medkontrahentens ställning varit honom känd, då aftalet ingicks, icke skulle afgifvit sådant löfte.

Detta betraktelsesätt kan möjligen hafva stöd i handels-
sed; men där det ej kan uppvisas att A:s förbindelse bör
bedömas enligt sådan sed, synes det icke finnas skäl att
anse hans löfte afgifvet under berörda förutsättning. Innan
borgenär försatts i konkurstillstånd, kan ingen vägra att till
honom fullgöra sina förbindelser: lika litet den, hvilken lof-
vat honom penningar, som framdeles skola återbetales, som
den, hvilken lofvat honom varor, hvilka framdeles skola

¹⁾ Dernburg, *Preussisches Privatrecht II* 1889 s. 511.

²⁾ Cohn i Endemanns Hndbch, III s. 932.

levereras. Skulle klausulen rebus sic stantibus underförstås vid hvarje aftal af ifrågavarande beskaffenhet, så borde den ock underförstås vid hvarje leveransaftal. Det borde då stå leverantör, som tillstält rekvinrenten konnässement angående försända varor, öppet att, därest han finner rekvinrentens förmögenhetsställning bafva försämrats, stoppa försändningen genom utfärdande af nytt konnässement. Men sjölagen (§ 119) stadgar uttryckligen att sådan stoppningsrätt tillkommer aflatare blott då rekvinrenten ej inom utsatt tid erlagt betalning eller vägrat godkänna växel eller gjort konkurs. Inträder rekvinrentens skyldighet att godkänna växel eller utgifva betalning först framdeles, så eger leverantören således stoppningsrätt blott i fall rekvinrenten gör konkurs, men ingalunda om rekvinrentens förmögenhetsställning försämrats. Om A:s förbindelse i det fall, att B innan den tid, då penningarna bort utgifvas, gör konkurs, skall framdeles blifva fråga.

Men nu är det möjligt och sannolikt att B icke vidare vill utkräfva penningarna af A: en rättegång härom kunde vara åratel, och det kan hända att B icke har något gagn af penningarna, därest han ej får dem inom utsatt tid. Han kan då, om han vill, låna upp dem från annat håll och söka ut ränteskilnaden af A. På samma skäl, som A anses berättigad att, där B bryter sitt löfte, vända sig till tredje man, bör ock B tillerkännas sådan befogenhet. Han har A:s löfte att penningar inom viss tid skola stallas till hans förfogande mot viss räntebetalningsskyldighet: A bör således vara beredd att få sträcka till hvad det kan kosta B att vid tidens utgång anskaffa penningar. En väsentlig skilnad förefinnes dock emellan dessa båda fall. Under det B med tämlig visshet kan veta hvilken ränta A, om B underläter att taga hans penningar, skall erhålla af t. ex. en bank, så är det för A omöjligt att på förhand beräkna huru hög ränta B, om han ej får penningar af A, skall komma att betala åt någon annan. Om det tillåtes B att bjuda tredje man huru hög ränta som hälst och sedan söka godtgörelse af A, så vore A, hvilken näppeligen förmådde bevisa att B kunnat få penningar på förmånligare vilkor, helt och hållt prisgifven åt B:s godtfinnande. Lagen har emellertid i 9: 8 och 10 H. B

angående fall, då man försummar att fullgöra en förbindelse att utgifva penningar eller varor, stadgat att den försumligen skall betala en viss en gång för alla fastställd uppskofsränta. Och denna bestämning synes ega sin tillämplighet äfven på A:s förbindelse lika väl som på försträckningstagares och borgares (kreditköpare).

B har således rätt att af A fordra endast skilnaden emellan laga uppskofsränta och den ränta, som han, därest A fullgjort sitt löfte, bort till A utgifva. Detta dock endast under den förutsättning att ej af aftalet framgår, att A vid dess ingående kunnat och bort förutse att prästationens uteblivande skulle för B medföra en skada, hvilken ej godtgjordes genom erhållande af ränteskilnaden, och att sådan skada ej inträffat. I motsatt fall bör den gällas.

Kunna de rättigheter, som uppstått genom ifrågavarande öfverenskommelser, göras gällande af och emot kontrahenternes arfvingar och andra rättsinnehafvare? Härom råder i den utländska doktrinen meningsolikhet. Frågan skall här behandlas under förutsättning att, såsom redan antagits, hvartdera löftet, innan någondera gör konkurs eller dör, blifvit emottaget och vederlagsförbindelsen afgiven.

Gör B konkurs före den tid, då penningarna bort till honom utbetalas, så blir han härigenom urstårndssatt att fullgöra sin förbindelse. Hans borgenärer kunna då icke fordra att A skall fullgöra sitt löfte; detta öfverensstämmer med sjölagens ofvan anförda bestämning; så stadgar och den schweiziska lagen om obligationsrätten.¹⁾ Emellertid bör A då hafva samma rätt som om B gjort kontraktsbrott och således få i konkursen bevaka ränteskilnad eller nedsättningskostnad. Men en fordran, som kan bevakas i en konkurs, bör dock kunna göras gällande emot ett dödsbo: dör B, så skola hans tillgångar gå till hans borgenärers fornöjande, och A har, om arfvingen gör sig urarfva, samma rätt som om B i lifstiden gjort konkurs. Underläter arfvingen urarfvgörelse, så blifver han lika ansvarig som arflåtaren: A kan således, om han vill, nedsätta penningarna och sedan af arfvingen söka ut summan jämte ränta.

¹⁾ Art. 331.

Men om arfvingen göres ansvarig för B:s förbindelse, bör han ock få utöva dennes rätt; han kan således, om boet icke upplätsits till konkurs, yrka att utfä penningarna eller ränteskilnaden. Haremot har invändts att det vore oskäligt att tvinga A att gifva ut sina penningar till annan man än den, med hvilken han ingått aftalet och sålunda låta honom näjas med en borgenär, som måhända är mindre säker än denne. Men han delar härvid lika lott med alla andra, som haft fordringar hos den affidne. Hans ställning är närmast att jämföras med en leverantörs, hvars prästationstid infaller efter rekvisitentens död. Det vore tydligen obilligt om leverantören, som kanske redan med stor kostnad förfärdigat den beställda varan, där arfvingen underlätit urarfvgörelse, ej finge mot honom göra sin kontraktsenliga rätt gällande; men gives åt leverantören denna rätt, så bör ock arfvingen få njuta kontraktet till godo. Den, som lovat penningar eller varor, skyddas för sin fordran genom lagens stadgande att sterbhusdelegare, sedan tiden till egendoms afträdande förlidit, skall, om borgenär det åskar, ställa säkerhet för fordran, som ej är förfallen (F. 9 Nov. 1868 om gälds betalning vid dödsfall § 4). Enligt detta stadgande synes arfvingen ej kunna af A söka penningarna med mindre han bjuder säkerhet för A:s fordran att återfå dem.

Gör A konkurs, så är han likaledes oförmögen att fullgöra sin förbindelse: B kan då i konkursen bevakा ränteskilnaden. Dör A och gör sig hans arfvinge urarfva, så har B samma rätt. Underläter arfvingen urarfvgörelse, så öfvertager han därmed A:s förbindelse och skall, där så åskas, ställa säkerhet.

Kunna A och B till andra öfverläta sina rättigheter? Så snart A fullgjort sin skyldighet, kan hans fordran naturligtvis cederas lika väl som hvarje annan. Därförinnan åter beror hans rätt därav, att han först fullgör sin förbindelse: B har åtagit sig att betala viss tid efter det han fått mottaga penningarna. Men B är naturligtvis ej skyldig att näjas med annan gäldenär än A. Denne kan således ej utan B:s begivande, såsom man säger, på annan man transportera kontraktet. Men detta synes ej hindra att han åt tredje man

öfverläter den rätt, som enligt kontraktet kan tillkomma honom. Om t. ex. den, som, när en stat eller en stad vill upptaga ett län och utfärdat inbjudning till teckning, förbundit sig att inlösa obligationer till ett viset belopp, hvilket icke får afkortas, innan inbetalningen skett, åt annan öfverläter de obligationer han kommer att erhålla, bör väl den andre, där-est han företer en laglig öfverlåtelse, vara berättigad att se-dermera i tecknarens ställe utfå obligationerna. Äfven den, som med hänsyn till satsen att rätt och plikt i grund af ömsesidigt bindande aftal icke kunna skiljas åt, finner det betänktligt att godkänna en öfverlåtelse af en rättighet af ifrågavarande beskaffenhet, skall icke kunna hindra öfverlåtaren att genom utfärdande af fullmakt åt en annan gifva be-fogenhet att gentemot gäldenären utöfva sin rätt. Har nu den andre gifvit vederlag för att få en sådan fullmakt, så synes det vara obilligt att låta fullmaktagifvaren efter godt-finande återkalla densamma. Det, som till formen är en fullmakt, blifver då till innehållet en öfverlåtelse. — Likasom A bör ock B kunna cedera sin rätt: den, som fått ett s. k. löfte om försträckning, kan gifva en annan fullmakt att in-drifva medlen, och angående sådan fullmakt kan det nyss sagda återhämtas.

Wilhelm Chydenius.

Rättsfall.

1.

Skall uti brottmål åberopadt, men uteblifvet vittne, som jämtlikt 17:3 R. B. förelagts viss dag och vite för inställelse, för att kunna till berörda vite fällas, hafva blifvit om uppakofesbeslutet bevisaligen underrättad?

Uti ett af inhyseskvinnan Amanda Fredriksdotter vid häradsrätten i Kumo och Harjavalta socknars tingslag emot arbetskarlen Herman Hjelt och dennes hustru Eva Hjelt anhängiggjordt och genom utslag den 28 november 1889 slutligen afgjordt mål angående ansvar för falskt vittnesbörd, hade häradsrätten, efter det makarne Hjelt låtit till vittnen i saken instämma landthushållaren Emil Juselius och drängfogden Oskar Smedberg, men desse vid häradsrättens sammanträde den 15 oktober 1889 sig icke instält, genom samma dag fattadt beslut ålagt Juselius och Smedberg vid fyratio marks vite att på upprop komma tillstädés vid häradsrättens sammanträde den 17 i nästsagda månad, hvartill målet uppskjutits. Och då landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg utan anmeldt förfall uteblefvo äfven från sistberörda sammanträde, dömde häradsrätten medels då afsagdt beslut Juselius och Smedberg att hvardera plikta det af dem i anförd måtto försuttna vitet fyratio mark.

Sedan landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg uti häradsrättens nästomordade beslut hos Åbo hofrätt sökt ändring genom besvär och dari äfven anhållit, att häradsrättens ordförande och ledamöter måtte skyldigkännas att godtgöra Juselius och Smedberg deras kostnader i följd af samma beslut med 169 mark 70 penni, utlät sig hofrätten uti utslag den 11 juli 1890, som fick vinna laga kraft, att

alldenstund landsthushållaren Juselius och Oskar Smedberg icke ens påståtts hafva blifvit underrättade om dagen, till hvilken ifrågavarande mål genom häradsrättens däri den 15 oktober 1889 afsagda beslut uppskjutits,

samt häradsrätten förtig icke bort falla Juselius och Smedberg till det i nästnämda beslut utsatta vitet,

för den skull pröfvade hofrätten med ändring af det öfverklagade beslutet rättvist befria landsthushållaren Juselius och Oskar Smedberg från utgifvande af berörda vite; hvarjämte hofrätten i anledning af Juselius' och Smedbergs antydda ersättningsanspråk aktade nödigt öfverlämna handlingarna i ärendet till advokatfiskalsämbetet i hofrätten i afseende å utförande af den talan, hvartill omständigheterna föranledde.

Till följd häraf yrkade advokatfiskalen Rosendal uti ett den 25 september 1890 till hofrätten ingifvet ämbetsmemorial att, enär häradsrätten, vid det i hofrättens åberopade utslag antydda förhållande, icke bort falla landsthushållaren Juselius och Oskar Smedberg att plikta omförmälda vite, samt detta oriktiga förfarande vore att tillräknas häradsrättens ordförande, häradshöfdingen friherre Kasper Hjalmar Wrede ensam, friherren därfor måtte fallas till ansvar enligt 12 § 1 kap. R. B. och tillika åsläggas att åt landsthushållaren Juselius och Oskar Smedberg utgifva den af dem i förestående måtto åskade ersättning efter pröfning af densamma ofvan uppgifna belopp.

Sedan friherre Wrede uti härofver affordrad förklaring förmenat det ingenstädes i lag och författnings funnes någon bestämning eller ens antydan om att domstolen vore skyldig låta underrätta lagligen ständ, men uteblifven part eller vittne om hvad för deras inställande till annat sammanträde beslutits, innan dem för inställelse ålagt vite kan ådömas, åvensom förtig anhållit om förkastande af åtalet, utlat sig hofrätten medels utslag den 8 april 1891,

och fann att häradsrätten vid fattandet af sitt omförmälda, den 17 oktober 1889 afkunnade beslut förfarit felaktigt på sätt advokatfiskalen Rosendal i sitt ämbetsmemorial anmärkt samt att denna oriktiga åtgärd stannade häradsrättens ordförande, häradshöfdingen friherre Wrede ensam till last,

såsom härrörande af bristande uppmärksamhet vid domare-
ämbetets utöfning,

dock som antydda felaktighet ej vore af den beskaffenhet
att ansvar därför egde rum, blef advokatfiskalen Rosendals
påstående i den delen af hofrätten underkändt,

hvaremot hofrätten pröfvade rättvist ålägga friherre
Wrede att till landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg
i godtgörelse för de dem genom häradsrättens nämnda oriktiga
tillgörande åbragta kostnader och förluster, efter skälig ned-
sättning af hvad desse i sådant afseende fordrat, gälda sjuttio
mark och dessutom afgifterna för landthushållaren Juselius'
och Oskar Smedbergs gemensamma exemplar af hofrättens
utslag med sju mark åttatio penni.

Förestående utslag uttrykte hofrättsrådet *Stadighs* samt
assessorerne *Bruuns* och *Svinhufvuds* mening. Skiljaktig var
assessorn *Salingre*, som

fann friherre Wrede stanna till last hvad advokatfiska-
len Rosendal i förestående måtto honom tillräknat,

hvarför assessorn pröfvade rättvist, med stöd af 12 §
1 kap. R. B., falla friherren att böta tjugu daler, motsva-
rande trettioåtta mark fyratio penni, till treskifte emellan
kronan, Loimijoki härad och advokatfiskalen Rosendal, dock
sålunda, att häradsrättens andel i häradets lott af nämnda
böter, jämlikt kongl. brefvet den 26 oktober 1790, tillfölle
lasarettet i Åbo och Björneborgs län,

hvarhos friherren af assessorn ålades att i ofvanomför-
måldt afseende utgifva åt landthushållaren Juselius och Oskar
Smedberg efter skälig nedsättning af hvad desse i sådant
afseende åskat, etthundra nitton mark sjuttio penni samt att
till dem gälda lösen för deras gemensamma exemplar af hof-
rättens utslag i målet.

Misnöjde med hofrättens utslag, sökte ej mindre fri-
herre Wrede för sig, än landthushållaren Juselius och Oskar
Smedberg gemensamt, ändring hos H. K. M:t, framhållande
friherre Wrede hufvudsakligast, att den af häradsrätten vid-
tagna åtgärden enligt friherrens åsikt vore fullt laglig och
därjämte egnad att påskynda processens gång.

Då målet den 7 maj 1892 afgjordes i k. senatens justitie-departement, fann senatens pluralitet (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén, Cederholm, Björkstén, Nybergh, Hougberg, Hornborg, Streng, Gylling,*) hvarken friherre Wrede eller landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg hafva anfört skäl till ändring i hofrättens ofvanberörda utslag, vid hvilket förtö fick bero.

Skiljaktig var senatorn *Sohlman*, som fann friherre Wrede icke hafva förfarit felaktigt genom ifrågavarande emot honom anmärkta åtgärd;

i anseende hvartill senatorn prövade rättvist, med upphäfande af hofrättens utslag, förkaata advokatiskalen Rosen-dals i saken fördö talan afvensom befria friherre Wréde från den honom ålagda ersättningsskyldighet till landthus-hållaren Juselius och Oskar Smedberg;

och fick i följd häraf alt utlåtande i anledning af Juselius' och Smedbergs underdåniga besvär förfalla.

2.

Kan guvernör, där kronohemmansåbo af kronofogden föreslagnas att för vanvård af lägenheten från densammas brukning skiljas, utfärda kungörelse om antagande af ny åbo å hemmanet, innan förre åbon blifvit i behörig ordning från åboskapet skild?

Sedan kronofogden i Jaäskis härad hos guvernören i Viborgs län anmält att bonden Erik Mattsson Tamminen, som af guvernrörsämbetet i sagda län genom utslag den 17 maj 1877, på grund af sin hustru Eva Inkinens arfsrätt antagits till åbo å en åttonde del, krono, af hemmanet N:o 1 i Sunikkariikois by i Kirvus socken samt därå den 23 april 1878 erhållit immissionsbref, vid en af vederbörande kronolänsman å berörda hemmansdel den 15 augusti 1887 förrättad syn befunnits hafva vanvårdat hemmanet, och kronofogden i anledning häraf föreslagit att Erik Tamminen måtte skiljas från ifrågavarande lägenhets brukning, uppmanade guvernrörsämbetet, hvarest tillika upplyst blifvit att Eva Inkinen redan år 1878 aflidit och öfverlevfats af sina i äktenskapet

med Erik Tamminen sammanaflade barn Matts och Anders samt omyndige Erik Erikssöner Tamminen, uti kungörelse af den 7 januari 1889 dem, som ville öfvertaga åboskapet å ifrågavarande hemman eller hade att bevaka omyndigs rätt till detsamma, att inom sex månader från sistsagda dag i sådant afseende hos guvernören sig anmelda.

Inom den sålunda föreskrifna tiden inkom Eva Inkilens faderbroders son, bonden Matts Eriksson Inkilinen, samt efter utgången af sagda tid Matts och Anders Erikssöner Tamminen, den förre såväl för egen del som å sin broder Erik Erikssons vägnar med anhållan om inrymning i lägenheten; därå och sedan laga ego- och husesyn å hemmanet den 26 oktober 1889 förrättats, hvarvid synemännen till erhållande af åboskapet föreslagit Matts och Erik Erikssöner Tamminen, guvernören medels utslag den 22 september 1890 sig utlat och

jämte det Erik Mattsson Tamminen, som varit inrymd uti förberörda lägenhet på grund af sin numera afdöda hustru Eva Inkilens arfrätt, enligt 5 § i förordningen af den 6 juni 1883 angående åborätt å kronohemman, skildes från be- sittningsrätten till hemmanet,

samt Matts, Anders och Erik Erikssöner Tamminens ansökningar om immission uti meranämnda lägenhet, i stöd af 12 § i åberopade förordning, afslogs, enär densamma framstälts först efter den i anförd måtto föreskrifna ansöknings-tidens utgång,

fann guvernören godt antaga Matts Eriksson Inkilinen till åbo å omförmälda andel af hemmanet N:o 1 i förenämnda Sunikkariikois by med skyldighet för honom att inom tre år i lagenligt skick försätta lägenhetens åbyggnader och jordbruk.

Matts och Anders Tamminen drogo i besvärväg ärendet till Viborgs hofrätt, hvarest saken genom den 13 maj 1891 gifvet utslag utan meningsskiljaktighet afgjordes af vicepresidenten *Palmroth*, hofrätsrådet *Fabritius* samt adjungerade ledamöterne, aktuarien vid prokuratorsexpeditionen *Forsén* och notarien *Grotenhelt*;

och fann hofrätten hvarken Matts eller Anders Tamminen hafva anfört skäl till ändring i guvernörens öfverklagade

utslag, hvarvid förtj fick bero, jämte det Matts och Anders Tamminen ålades att till Matts Inkinen gälda afgifterna för hans exemplar af hofrättens utslag med sju mark åttatio penni.

Öfver hofrättens utslag besvärade sig Matts Tamminen i underdänighet hos H. K. M:t, därå målet den 18 november 1891 afgjordes i senatens justitiedepartement (senatorerne *Cederholm, Hougberg, Hornborg, Streng* och *Gylling*), som,

emedan guvernörsämbetet utfärdat kungörelse om antagande af ny åbo & beröda kronohemmans del, förr än Erik Mattsson Tamminen blifvit i behörig ordning från åboskapet skild,

samt Matts Eriksson Tamminen jamväл därförinnan framstält sin ofvan omförmälde ansökning om immission i lägenheten,

fann guvernören hafva saknat laga anledning att förklara sagda ansökning vara sentida inkommen och på sådan grund afslå densamma,

hvarför senaten pröfvade rättvist upphäfva guvernörens och hofrättens ofvanberörda utslag och återförvisa ärendet till guvernören, som egde detsamma ånyo företaga.

3.

År innehafvare af väglott, som vid hållen syn befunnits icke vara i lagligt skick, omedelbart förfallen till ansvar för försummadt vägunderhåll, eller bör ansvarspåföljden inträda först då den af vederbörande kronobetjänt efter vägsynen utsatta tid af åtta dagar för bristfälligheternas afhjälplande tilländagått?

Tolkning af § 10 i k. f. af den 15 januari 1883 om vägars och broars underhåll & landet, jämförd med §§ 2 och 3 i k. kungörelsen af af samma dag, innehållande särskilda föreskrifter i ämnet?

1:o. Vid 1890-års lagtima vintering i Kauhajoki och Kurikka socknars tingslag yrkade kronolänsmannen Karl Gyllenbögel laga ansvar å bonden Matts Rahnasto m. fl. lägenhetsinnehafvare i Ilmola socken för det Matts Rahnasto och hans

medparter i afseende å underhåll tillskiftade vägalotter inom Kurikka socken vid af Gyllenbögel den 11 oktober 1889 värkställd landsvägasyn befunnits ogilda.

Sedan Matts Rahnasto och hans medparter, i saken hörde, genmält hufvudsakligen att de efter erhållen underättelse om kronolänsmaunen Gyllenbögels vid vägasynen gjorda anmärkningar mot deras väglotter, efter bästa förstånd afhjälpt de anmärkta bristfälligheterna samt förtt anhållit att varda från ansvar frikände, och kronolänsmannen Gyllenbögel, ehuru han väl medgifvit att, enligt hvad han vid värkställd ny vägasyn iakttagit, en del af svarandene inom åtta dagar efter det de genom offentlig kungörelse den 20 oktober 1889 förständigats att afhjalpa bristerna, försatt sina vägalotter i fullgodt stånd, medan andra vägaandelar fortfarande befunnits gifva skäl till anmärkningar, likväl ansett samtliga svarande-parter förfallna till ansvar, enär de ej före förstnämnda syn försatt sina vägaandelar i skick och på denna grund återhämtat klagomålet, samt efter det vittnesförhör i saken egt rum, utlät sig häradsrätten medels utslag den 12 februari 1890 och fann utredt vara, att Matts Rahnasto och hans medparter i afseende å underhåll tillskiftade andelar af den genom Kurikka socken ledande landsvägen, vid det kronolänsmannen Gyllenbögel den 11 oktober 1889 värkställd landsvägasyn, befunnits ogilda,

i anseende hvartill häradsrätten, med stöd af 10 § i k. förordningen den 25 januari 1883 angående vägars och broars byggande och underhåll å landet och 2 § i k. kungörelsen af samma dag, innefattande särskilda föreskrifter i afseende å väg- och brobyggnaden å landet, fälde Matts Rahnasto och hans medparter att för ogild väg enhvar böta sex mark till treskifte emellan kronan, häradet och åklagaren Gyllenbögel eller att vid bristande betalningstillgång hållas fyra dagar i fängelse vid vatten och bröd, hvarhos Matts Rahnasto jämte medparter ålades godtgöra i målet afhördta vittnet förré näm-demannen Daniel Jyrä för hans uppvaktande vid rätten.

Matts Rahnasto jämte medparter besvärade sig hos Vasa hofrätt, hvarest målet genom den 28 juni 1890 gifvet utslag afgjordes; och fann hofrätten (hofrättsrådet, vicepresidenten

Sandman, assessorerne *Westberg* och *Tujulin* samt adjungerade ledamoten, notarien *Wiklund*) Matts Rahnasto och hans medparter icke hafva anfört skäl till ändring i häradsrättens öfverklagade utslag, vid hvilket fört্য fick bero.

Målet drogs af Matts Rahnasto och hans medparter under H. K. M:ts pröfning; och då målet föredrogs å k. senatens justitidepartement, yppades dari olika meningar, i det att

senatorn *Gylling* (hvars åsikt omfattades af senatorerne *Streng*, *Hornborg*, *Hougberg*, *Nybergh* och *Cederholm*)

fann Matts Rahnasto och hans medparter icke hafva förebragt skäl till ändring i hofrättens ofvanberörda utslag, vid hvilket fört्य fick bero.

Senatoren *Fellman* yttrade, att

emedan af ifrågavarande vägalotter en del, enligt hvad kronolänsmannen Gyllenbögel medgifvit, inom den af honom jämlikt föreskriften i 3 § af kungörelsen den 15 januari 1883 utsatta tid af åtta dagar efter den 20 oktober 1889 blifvit af de vägabyggnadsskyldige självfö försatt i lagenligt skick,

och äfven de öfriga åtminstone därmed måste anses hafva befunnit sig i behörigt stånd, enär Gyllenbögel där efter ej vidtagit åtgärd om deras vidare förbättrande på de vägabyggnadsskyldiges bekostnad,

fann senatorn besvärandene böra anses hafva så full gjort sin ifrågavarande vägaunderhållsskyldighet att ansvar för försumlighet därutinnan icke kunde dem ådömas,

hvarför senatorn pröfvade rättvist att med upphäfvande af domstolarnes utslag i saken, befria besvärandene från dem ådömdt ansvar och skyldighet att ersätta det nämde mannen Daniel Jyrä tillagda vittnesarvode.

Senatoren *Sohlman* (uti hvars yttrande senatorerne *Björkstén* och viceordföranden, friherre *Palmén* instämde)

fann dem af besvärandene (18 namngifna lägenhetsinnehavare), hvilka, ehuru genom af kronolänsmannen Gyllenbögel utfärdad och den 20 oktober 1889 i Ilmola sockens kyrka afkunnad kungörelse förständigade att inom åtta dagar därefter afhjalpa de vid vägasyn den 11 i samma månad be funna bristfälligheterna å deras vägalotter, sådant likväl för summat,

icke hafva anfört skäl till ändring i det slut, hvari domstolarne beträffande dem genom förberörda utslag i saken stannat och hvarvid förtig enligt senatorns mening komme att förblifva.

Vidkommande sedan de öfriga (7, jämväl uppräknade) besvärandenes ändringsansökning,

så och emedan de inom ofvansagda tid försatt sina vägalotter i behörigt skick och dem således enligt 10 § i förordningen den 15 januari 1883, jämförd med 2 och 3 §§ i kungörelsen af samma dag, icke kunde tillräknas sådan försummelse i deras vägaunderhållsskyldighet, att de därför vore ansvar underkastade,

pröfvade senatorn för sin del rättvist, med upphäfvande af domstolarnes i denna del meddelade utlåtanden, frikänna nästbemälde besvärande från alt ansvar i saken åvensom befria dem från den dem ålagda skyldigheten att delta i betalningen af vittnesarvoden till Daniel Jyra.

Senatens utslag affattadt i enlighet med senatorn *Gylings* utlåtande, är gifvet den 6 oktober 1891.

2:o. Vid häradsträtten i Kerimäki sockens tingslag yrkade kronolänsmannen Albert Hillebrand ansvar å bonden Johan Niuronen, från Kerimäki by i nämnda socken, för det denne, sedan kronolänsmannen Hillebrand uti den 23 september 1888 afkunnad kungörelse uppmanat vederbörande vägabyggnadsskyldige lägenhetsinnehavare att i behörigt skick försätta sina lotter af den till Moiniemi by i sagda socken ledande byaväg före den 3 nästpåföljande oktober, då vägasyn skulle anstallas, hade underlättit att inom sagda tid i ständsätta sin andel af berörda väg och jämväl lämnat den samma olagad under de åtta dagar kronolänsmannen Hillebrand efter nämnda syn genom ny kungörelse bestämt för de bristfälliga vägalotternas försättande i skick.

Efter det vittnesförhör i saken egt rum, utlät sig häradsträtten medels utslag den 7 november 1890 och

fann väl utredt vara att Johan Niuronens lott af Moiniemi byaväg vid den 3 oktober 1888 efter förenämda kungörelse hållen syn befunnits bristfällig och att kronolänsman-

nen Hillebrand därefter medels ny kungörelse uppmanat de vägabyggnadsskyldige att inom åtta dagar försätta sina vägallotter i lagligt skick;

men emedan utredning saknades huruvida Johan Niironens vägalott äfven efter nämnda åtta dagars förlopp varit i oskick,

ansåg häradsrätten Niironen icke kunna till ansvar i saken fallas samt förkastade förtys åtalet.

Viborgs hofrätt, hvarest kronolänsmannen Hillebrand besvärade sig i saken, lät genom utslag den 17 april 1891, med stöd af 3 § i kungörelse den 15 januari 1883, innefattande särskilda föreskrifter i afseende å väg- och brobyggnaden i landet, vid häradsrättens utslag bero.

Till utslaget bidrogo utan meningsskiljaktighet hofrättsrådet *Tamelander*, assessorerne *Snellman* och *Berner* samt adjungerade ledamoten vicehäradshöfdingen *Kyander*.

Kronolänsmannen Hillebrand drog målet under H. K. M:ts pröfning och då detsamma den 28 maj 1892 afgjordes i k. senatens justitiedepartement fann senatens pluralitet (senatorerne *Nybergh*, *Hornborg* och *Gylling*) kronolänsmannen Hillebrand icke hafva förebragt skäl till ändring i hofrättens ofvanberörda utslag, vid hvilket förtys fick förblifva.

Skiljaktiga voro senatorerne *Cederholm* och *Houberg* hvilka funno Johan Niironen stanna till last, hvad emot honom angifvits, hvarför de med upphäfvande af domstolarnas åtgärder, pröfvade rättvist, i stöd af § 10 i k. förordningen den 15 januari 1883 angående vägars och broars underhåll på landet, döma Johan Niironen att böta sex mark till treskifte emellan kronan, häradet och kronolänsmannen Hillebrand, eller, vid bristande betalningstillgång, hållas fyra dagar i fängelse vid vatten och bröd.

4.

Kan ansvar ådömas person, som utan att vara försedd med pass afrest till utrikesort, men återvänt inom ett år därefter?

Kronolänsmannen Karl Rehell yrkade vid 1890 års lagtima höstting i Närpes, Öfvermark och Korsnäs socknars tingslag å tjänstens vägnar, att emedan bondesonen Karl Gustaf Karlsson Juth, utan att hafva i enlighet med § 1 k. f. den 27 juni 1888 angående bland annat pass för finske medborgare att begifva sig utrikes försett sig med behörigt pass, under juni månad 1890 afrest till konungariket Sverige, därifrån han midsommartiden samma år återvänt, härför måtte fällas till laga ansvar.

I saken hörd, erkände Juth väl att han angifna tid rest till Sverige utan pass, medhafvande endast prästbetyg, men som pass ej erfordrades för en sådan resa, anhöll Juth om klagomålets förkastande.

Uti utslag af den 7 oktober 1890 yttrade sig häradsrätten, under ordförandeskap af Hofrätsrådet *Aminoff*, att Karl Gustaf Juth vid det förhållande att han, efter att hafva uppgifna tid utan pass rest utrikes, till hemlandet återvänt inom ett år därefter, för sitt ifrågavarande förfarande enligt gällande lag icke vore till ansvar förfallen, i anseende hvatt kronolänsmannen Rehells emot Juth utförda talan vardt förkastad.

Kronolänsmannen Rehell besvärade sig till Wasa hofrätt, (hofrätsråden, vicepresidenten *Sandman* och *Tegengren* samt assessorerne *Stenbäck*, *Alcenius* och *Tujulin*), som ansåg skäl icke vara förebragta till ändring i häradrsättens utslag.

Uti hofrättens utslag sökte kronolänsmannen Rehell ändring hos H. K. Mt medels underdäniga besvär.

Vid målets föredragning i k. senatens justitiedepartement den 6 februari 1892 fann senaten (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Pjörkstén*, *Hougborg*, *Sohlman*, *Streng* och *Gylling*) kronolänsmannen Rehell icke hafva anfört skäl till ändring i domstolarnas utslag i saken.

5.

Twist om ersättning för pantsatt premieobligation, som af panttagaren förskingrats.

Ester stämning å landthushållaren Rafael Franck, från Dalkarby egendom i Pojo socken, till rådstufvurätten i Björneborg anförde enkeöfverstinnan Sofia Göös, att hon den 18 oktober 1877 utaf aflidne handlanden Karl Martin erhållit ett lån å trehundra mark att återbetalas vid anfordran med sex procents årlig ränta samt såsom säkerhet för berörda lån till handlanden Martin öfverlämnat en till andra ryska fem procents premielånet af år 1866 hörande obligation af serien 12,053 N:o 28, lydande å ethundra rubel silfver jämte obligationen åtföljande kupongerna N:ris 21—29, samt att efter det handlanden Martin den 28 november 1883 aflidit, vid år 1887 värvställdt skifte af hans kvarlåtenskap boets förenämnda fordran hos enkefru Göös jämte den pantförskrifna obligationen tillsfallit handlanden Martins brorsdotter landthushållaren Francks hustru Alma Franck; men emedan landthushållaren Franck sedermera förskingrat sagda obligation, ehuru han icke kunnat vara okunnig om dess egen-skap af pant, då sådant icke blott i bouppeteckningsinstrumentet efter handlanden Martin upptagits, utan äfven af enkeöfverstinnan Göös vid nämnda skifte anmeldts, yrkade enkeöfverstinnan Göös fört, att handlanden Franck måtte fällas till ansvar för förskingring af pantsatt gods samt åläggas att, emot det att enkeöfverstinnan Göös infriade sin skuld med därå upplufen ränta, åt henne återställa ifrågavarande obligation och redovisa för kupongerna eller ock, därest sådant icke mera kunde ske, till enkeöfverstinnan Göös, utom redovisning och ersättning för kupongerna, årligen intill dess obligationen blifvit utlottad erlägga ränta å densamma ävensom att antingen ställa fullgod säkerhet för den vinst, högst tvåhundratusen rubel, som obligationen vid dragningarna kunde medföra eller ock i sådant aseende deponera ett motsvarande kapital, ur hvilket enkeöfverstinnan Göös sedan egde godtgöra sig för det belopp, med hvil-

ket obligationen framdeles utfölle; hvarjämte enkeöfverstin-nan Göös anhöll om ersättning för rättegångskostnaden.

I saken hörd, erkände landthushållaren Franck väl att han på sätt enkeöfverstinnan Göös uppgifvit bekommit obligationen i fråga, men bestred Franck att han haft vetskäp om att densamma varit pantförskrifven. Då landthushållaren Franck således i god tro på sin verkliga eganderätt till obligationen afhändigt sig densamma, utan att den sedan kunnat till rätta skaffas, ansåg Franck att det borde anses såsom om panten hade förkommit af våda och Franck altså frikännas från ansvar och ersättningsskyldighet i saken. För öfrigt förmenade landthushållaren Franck, att den fordrade skadeersättningen i hvarje händelse vore högre än obligationens verkliga värde, det vill säga dess vid tillfället gångbara pris, i synnerhet som alt lotteri med penningvinster samt enligt kongl. brefvet af den 11 december 1783 särskildt försäljandet af utländska lotter i Finland vore förbjudet, i följd hvaraf ej häller någon på obligationen i fråga möjli-gen utfallande vinst borde kunna utdömas.

Sedan vittnesförhör i saken försiggått, hvarvid två personer, hvilka efter handlanden Martins död omhänderta-git förvaltningen af hans kvarlätnskap, å ed hörde, sam-stämmigt intygat, utom annat, att landthushållaren Francks vid arfskiftet efter bemälde aflidne närvarande två ombuds-män „tydlichen bort afveta att obligationen i fråga utgjorde ett hypotek, hvaremot vittnena icke hade sig bekant, huru-vida landthushållaren Franck sedan blifvit underrättad om detta förhållande“, afkunnade rådstufsvurätten den 28 februari 1890 utslag i saken och förklarade utredt vara, att landthushållaren Franck, hvilken såsom sin hustrus målsman på ofvanuppgifvet sätt blifvit innehavare af ifrågavarande obli-gation och kuponger, därefter afhändigt sig obligationen utan att någon upplysning kunnat vinnas om hvem som numera innehade densamma; i anseende hvartill och jämte det landthushållaren Franck, enär han uppenbarligen icke själf afve-tat att obligationen tillhört enkeöfverstinnan Göös, frikändes från alt ansvar i saken, rådstufsvurätten ålade Franck att oförtöfvadt tillhandahålla enkeöfverstinnan Göös en annan

icke utlottad obligation af samma emission som den förskingrade eller, ifall sådant af en eller annan orsak omöjlingen kunde fullgöras, åt enkeöfverstinnan Göös erlägga en dylik obligations för tillfället gångbara pris, hvarifrån dock borde afdragas enkeöfverstinnan Göös' förenämda skuld å trehundra mark med upplulen sex procents årlig ränta från den 18 oktober 1877, tils likvid skedde, utan äfven att inom två månader efter det slutlig dom i saken fallit vid vite af etthundra mark åt enkeöfverstinnan Göös aflämna fullständig och af behöriga verifikationer åtföljd redovisning öfver de till obligationen hörande ofvanuppräknade kupongerna; hvarhos rådstufvurätten, med förkastande af enkeöfverstinnan Göös' därutöfver sträkta ersättningsanspråk, då icke visadt blifvit att någon vinst utfallit å änsagda obligation, skyldigkände landthushållaren Franck att godtgöra enkeöfverstinnan Göös för umgälderna i målet.

Uti detta utslag sökte enkeöfverstinnan Göös ändring i Åbo hofrätt och framhöll i sin besvärrskrift särskildt att intet borde hindrat rådstufvurätten från „att utdöma hennes blivande vinst på förenämda obligation och att ålägga landthushållaren Franck att ställa garantier för densamma tills beloppet däraf varder kändt.“ Medels utslag af den 12 november 1890 utlät sig hofrätten i saken och fann enkeöfverstinnan Göös icke hafva anfört skäl till ändring i rådstufvurättens öfverklagade utslag.

I detta utslag, som uttrykte vicepresidenten *Ithimæus*, hofrättsrådet *Procopé*s samt assessorerne *Krakaus*, *Nummelins* och *Kumlins* utan meningsskiljaktighet afgifna yttranden, sökte enkeöfverstinnan Göös i underdånighet ändring hos H. K. M:t.

Vid målets föredragning i senatens justitiedepartement fann senaten (senatorne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Hougberg*, *Sohlman* och *Streng*) enkeöfverstinnan Göös icke hafva förebragt skäl till ändring i det öfverklagade utslaget, vid hvilket senaten förtt lät bero.

Senatens utslag gafs den 2 februari 1892.

6.

Yrkande att försäkringstagare, som af domstol förklarats besvärad med mera än halft bevis att hafva anstiftat brand, men i brist på vidare utredning icke kunnat åt saken fällas, måtte utbekomma brandskadeersättning ånyo prövadt i tvistemålväg, efter det domstolarne i sammanhang med utalaget angående brandanstiftningen utlätta sig rörande brandskadeersättningen.

År platsagent för försäkringsbolag behörig att å bolagets vägar föra talan vid domstol utan att därtill hafva erhållit särskild fullmakt?

Natten emot den 29 maj 1888 utbröt eld uti gården N:o 3 i femte kvarteret och sjätte stadsdelen i Åbo stad uti en af skräddaremästaren Carl Johan Larson i egenskap af innehavare utaf firman Carl Larson & C:o förhyrd lokal där firman hade sitt varulager, som af Larson försäkrats mot brandskada uti tre särskilda bolag, bland dem i brand- och liffförsäkringsbolaget Skåne för 25,000 mark på ett års tid, räknadt från den 1 september 1887. Branden släcktes efter att å varulagret hafva åstadkommit en skada, som vid den 4 därpå följande juni anställd värdering uppskattades till 8,000 mark 5 penni, därav bemälda bolags andel bestämdes till 1,485 mark 75 penni. I anledning af branden väkte stadsfiskalen i Åbo Albert Mannström å tjänstens vägnar vid rådstufvurätten därstädes åtal mot, utom andre, Carl Johan Larson för att hafva, om också icke själf anlagt ifrågavarande brand, åtminstone varit på förhand underkunnig om den tillärnade brottsliga gärningen och i sin mån bidragit till densammas fullbordande; i sammanhang hvarmed handlanden Ernst Nylund såsom bolaget Skånes agent i Åbo yrkade att Carl Johan Larson, därest han funnes skyldig till anstiftan af förberörda brand, måtte dömas förlustig den brandskadeersättning från bolaget Skåne, hvartill han eljes vore berättigad. Medels den 5 februari 1889 afkunnadt, Åbo hofräts pröfning hemställdt utslag utlät sig rådstufvurätten och fann på upptagna skäl Carl Johan Larson icke kunna åt saken fällas på upptagna skäl, hvaremot Larson, enligt före-

skriften i 13 § uti de för bolaget Skåne gällande försäkringsvilkor, förklarades förlustig all rätt till ersättning för den genom branden åstadkomna skada å Larsons i nämnda bolag försäkrade varulager; därå hofrätten uti den 3 april 1889 gifvet utslag sig utlät och fann ådagalagd vara, att ofvanberörda brand uppstått i följd af anläggning, utan att det dock kunnat visas, att Carl Johan Larson deltagit i självva brandanläggningen, hvaremot hofrätten förklarade omständigheter förekomma, hvilka gjorde det misstänkligt, att Larson anstifstat branden; men som Larson till all brottslighet i saken enständigt nekat och fullt bevis emot honom icke förestälts, kunde Larson icke till ansvar fallas; och blef vid sådan utgång af saken handlanden Nylunds påstående att Carl Johan Larson måtte dömas förlustig rätt till brandskadeersättning från bolaget Skåne af hofrätten underkänd.

Öfver hofrättens utslag anförde stadsfiskalen Mannström i underdåning besvär hos H. K. M:t. Genom den 20 september 1889 gifvet utslag förklarade k. senaten utredt vara att ifrågakomna brand blifvit uppsåtligen anlagd samt Carl Johan Larson vara med mera än halft bevis besvärad och i det närmaste förvunnen att hafva anstifstat densamma; i anseende hvartill och då Larson till all brottslighet enständigt nekat och fullt bevis till hans öfvertygande ej funnits att tillgå, senaten, med ändring af hofrättens utslag härutinnan, i stöd af åberopade lagstadganden, lämnade saken, i hvad den rörde Larson, till framtiden, då den kunde uppenbar varda, hvaremot vid hofrättens utslag i öfrigt, enär skäl till rättelse däri ej förebragts, fick bero.

På stämning å generalagenten för brand- och lifförsäkringsaktiebolaget Skåne, handlanden Carl Fredrik Carlander, till rådstufvurätten i Helsingfors yrkade sedermera sysslömmännen i firman Carl Larson & C:os konkurs konsuln Ludolf Schröder och hofrättsregistratorn Carl Almqvist, att emedan hofrätten genom berörda utslag af den 3 april 1889 förkastat handlanden Nylunds i hans omförmälda egenskap utförda påstående att Carl Johan Larson blefve förklarad förlustig rätt att af bolaget Skåne utbekomma skadeersättning för ifrågakomna brand samt utslaget, hvilket bolaget låtit

vinna laga kraft, i den delen af k. senaten medels dess utslag af den 20 september 1889 gillats, bolaget Skåne måtte åläggas att till konsuln Schröder och hofrätsregistratorn Almqvist i deras förenämnda egenskap genast utgifva bolagets andel af änsagda brandskadeersättning med 1,485 mark 75 penni jämte sex procents ränta därå från den 3 april 1889 ävensom godtgörelse för umgälderna i målet.

Gemensamt affordrad, erkände handlanden Carlander väl att handlanden Nylund, såsom bolaget Skånes agent i Åbo stad, varit närvarande vid undersökningen rörande branden hos firman Carl Larson & C:o och därvid i denna egenskap gjort ofvansagda yrkande mot Carl Johan Larson, men som handlanden Nylund endast egt att upptaga brandförsäkringar och ej haft fullmakt att vid omordnade undersökning föra bolagets talan, ansåg handlanden Carlander Nylunds yrkande därvid icke hafva något att skaffa med förevarande fordringsmål, hvarför handlanden Carlander, med stöd af senatens åberopade utslag och 13 § mom. 2 i de för bolaget Skåne fastställda försäkringsvilkor, däri det stadgades, bland annat, att försäkringstagare, emot hvilken förekommit sådan bevisning om anläggning af eller delaktighet uti mordbrand å det försäkrade, att domaren lämnat saken åt framtiden, då den kunde uppenbar varda, förlorade all rätt till ersättning, anhöll att käromålet såsom fullkomligt obefogadt måtte förkastas, hvarhos Carlander äfven gjorde anspråk på godtgörelse för sina kostnader i målet.

Genom utslag, afkunnadt den 2 april 1890, utlät sig rådstufvurätten i saken,

att alldenstund hofrädden genom utslag af den 3 april 1889, hvilket k. senaten medels ofvanberörda utslag af den 20 därföljande september uti ifrågavarande del fastställt, förklarat Carl Johan Larson icke hafva förvärvat sin rätt till utbekommande af brandskadeersättning af bolaget Skåne,

för den skull och då riktigheten af den uppgifna summan, som af ifrågakomna brandskadeersättning belöpte sig på sagda bolag, icke motsagts, pröfvade rådstufvurätten skäligt ålägga handlanden Carlander såsom generalagent för bolaget Skåne att genast emot kvitto till konsuln Schröder och

hofrättsregistratörn Almqvist i deras omförmälda egenskap utgifva fordrade 1,485 mark 75 penni med sex procents ränta därå från den 3 april 1889, men i anseende till målets beskaffenhet kvittades kostnaderna parterna emellan.

Åbo hofrätt, under hvars pröfning handlanden Carlander i vadeväg drog saken, yttrade sig medels dom den 2 februari 1891 i målet och,

jämte det handlanden Carlanders hos hofrätten upprepade anmärkning att handlanden Nylund, utan särskild fullmakt af bolaget därtill, varit obehörig att vid undersökningen rörande ifrågakomna brand utföra talan för bolaget, af hofrätten förkastades, emedan handlanden Nylund vore bolagets agent i Åbo och handlanden Carlander ej visat att Nylunds befogenhet i antydd egenskap vore inskränkt endast till att för bolaget upptaga försäkringar,

fann hofrätten handlanden Carlander ej hafva anfört skäl till annan ändring i rådstufvurättens ifrågavarande utslag än att, då viss tid ej vore utsatt, när omförmälda brandskaderersättning varit till betalning förfallen, den ränta bolaget Skåne ålagts gällda å det konsuln Schröder och hofrättsregistratörn Almqvist i deras omförmälda egenskap tilldömda beloppet 1,485 mark 75 penni borde beräknas endast efter fem för hundrade om året och från lagsökningsdagen den 5 februari 1890;

med hvilken ändring vid rådstufvurättens utslag i öfrigt fick bero.

Förestående dom uttrykte hofrättsrådet *Stadighs* samt assessorerne *Bruuns* och *Svinhufvuds* åsikt. Af samma mening voro jämväl assessor *Salingre* och adjungerade ledamoten, advokatfiskalen *Rosendal* i alt öfrigt, utom att de förkastade handlanden Carlanders anmärkning om att handlanden Nylund varit obehörig att vid undersökningen rörande branden hos Carl Johan Larson föra bolagets talan, på den grund att Nylund redan i sagda mål godkänts såsom företrädare för bolaget samt Carlander ej i anledning däraf sökt ändring uti hofrättens den 3 april 1889 i målet gifna utslag.

I denna dom sökte handlanden Carlander, i sin förenämnda egenskap, på nedsatt revisionsskilling i underdå-

nighet ändring hos H. K. M:t, därå målet genom dom af den 11 februari 1892 afgjordes i k. senatens justitiedepartement, hvarvid senaten,

emedan Carl Johan Larson genom senatens ofvanberörda utslag af den 20 september 1889 förklarats vara med mera än halft bevis besvärad och i det närmaste förvunnen att hafva anstiftat ifrågavarande brand, ehuru saken, då Larson till all brottslighet enständigt nekat och fullt bevis till hans öfvertygande ej funnits att tillgå, lämnats till framtiden,

ty och då enligt 13 § af försäkringsbolaget Skånes allmänna örsäkringsregler försäkringstagare, emot hvilken sådan bevisning om anstiftan af mordbrand å den försäkrade egendomen inlupit, att saken af domaren lämnats åt framtiden, förvärvat all rätt till ersättning af bolaget för genom dylik brand uppkommen skada,

prövade senaten rättvist, med ändring af hofrättens dom och rådstufvurättens utslag i målet, förkasta konsuln Schröders och hofrättsregistratorn Almqvists talan; hvaremot vid domstolarnes yttrande beträffande umgålderna i målet, därutinnan skäl till rättelse ej förebragts, fick bero.

Domen uttrykte senatorerne, viceordföranden friherre *Palméns, Björksténs, Hougbergs, Sohlmans, Strengs* och *Gyllings* enstämiga mening.

7.

Twist om försäljningsprovision för fastighet, som af ägaren försälts, efter det han uppdragit försäljningen åt kommissionär.

Efter stämning å restauratören John Lindgren anförde agenturfirman Laxell & Bjelke vid rådstufvurätten i Helsingfors, att Lindgren medels en i slutet af februari månad 1890 utfärdad fullmakt uppdragit åt bemälda firma uteslutande rätt att försälja Lindgren då tillhöriga villan N:o 3 vid fjärde linjen af området Bärghäll i Helsingfors till ett pris af 46,000 mark eller därunder emot utfäst provision 500 mark af försäljningssumman, samt att firman i anledning häraf genom

upprepade annonser och på andra med stora ansträngningar och kostnader förenade sätt sökt finna köpare till berörda villa och omsider lyckats anskaffa en sådan i bläckslagaren Tomas Evi. Efter erhållen underrättelse om att hugad köpare till villan erhållits, hade Lindgren emellertid, utan att fästa afseende vid den till firman lämnade fullmakten eller hvad af firman tillgjorts för saken samt utan att ens meddela sig med firman, ingått köpeafhandling med Evi och till honom försålt villan i fråga; och yrkade firman Laxell & Bjelke förtys Lindgrens förpliktande att till firman gälda den utlofvade provisionen 500 mark med ränta därå från den 29 april 1890, då stämningsansökan dagtecknats samt godtgöra firman umgälderna i målet.

Svaromål affordrad, genmälte Lindgren, att han väl lämnat firman Laxell & Bjelke fullmakt att sälja ifrågavarande villa, men då flera månader därefter förflutit utan att någon märkbar åtgärd af firman försports, återkallat det i fullmakten afsedda uppdraget, hvarför och då villans försäljning icke kommit till stånd genom firmans tillgörande, hvilket enligt häfdunnet bruk vore förutsättning för att være sig provision eller godtgörelse för annonskostnaden kunde ifrågakomma, Lindgren påstod käromålets förkastande äfvensom firmans skyldigkännande att ersätta honom hans rättegångskostnader.

Firman Laxell & Bjelke bestred att återkallelse af omförmälda fullmakt ägt rum.

Därjämte fans i rådstufvurättens protokoll antecknad att två personer blifvit af käranden instämda till vittnen i målet och äfven varit tillstädades vid rådstufvurättens sammanträde utan att dock hafva afhörts.

Rådstufvurätten afkunnade utslag i saken den 11 juni 1890 och,

som firman Laxell & Bjelke icke styrkt att förberörda villaköp skulle kommit till stånd genom firmans tillgörande, altså pröfvade rådstufvurätten rättvist förkasta käromålet såsom ostyrkt, jämte det firman ålades att med 15 mark godtgöra Lindgren kostnaderna i målet.

Uti detta utslag sökte firman Laxell & Bjelke i vadeväg ändring i Åbo hofrätt.

Genom dom af den 2 februari 1891 utlät sig *hofrätten* härå i målet och,

alldenstund Lindgren erkänt att han i slutet af februari månad 1890 uppdragit åt firman Laxell & Bjelke att försälja ifrågavarande Lindgren då tillhöriga villa och i sådant afseende lämnat åt firman omförmälda fullmakt, hvari firman tillförsäkrats uteslutande rätt till antydda försäljning och i provision 500 mark af köpesumman, utan att i fullmakten bestämts, när uppdraget borde vara slutfört;

för den skull och emedan Lindgren det oaktadt redan inom två månader efter fullmakten utfärdande själf afslutat köp om samma villa, men emot firmans bestridande icke styrkt att Lindgren därförinnan återkallat det åt firman gifna bebyndigandet, samt Lindgren icke ens uppgifvit i hvilket afseende firman skulle åsidosatt sina skyldigheter för uppdragets fullgörande,

ty och då vid sådant förhållande den omständigheten att villans försäljning skett utan firmans förmedling icke förringade firmans rätt att utfå den därför åt firman utlofvade provisionen,

prövade hofrätten rättvist, med upphäfvande af rådstufvurättens motväjdade utslag, åläggja Lindgren att emot kvitto till firman Laxell et Bjelke utgifa fordrade 500 mk med 5 procents ränta därå, dock endast från lagsökningsdagen den 14 maj 1890, tills full betalning skedde ävensom att med 40 mark godtgöra firman umgälderna i målet vid rådstufvurätten, vid hvilken utgång af saken Lindgrens anspråk på enahanda ersättning förkastades.

Målet afgjordes i hofrätten utan meningaskiljaktighet af hofrättsråden *Idestam* och *Timgren*, assessorne *Serenius* och friherre *von Knorring* samt adjungerade ledamoten sekreteraren *Lundenius*.

Restauratören Lindgren sökte, på nedsatt revisionsskilling, i underdåninghet ändring i nämnda dom hos H. K. M:t, därå k. senatens justitiedepartement (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Nybergh*, *Sohlman* och

Fellman) uti den 18 november 1891 gifven dom fann restauratören Lindgren icke hafva anfört skäl till ändring i hofrättens omförmälda dom, vid hvilken förtys fick förblifva; hvarhos Lindgren kändes skyldig att till firman Laxell et Bjelke gälda afgifterna för dess exemplar af senatens dom i målet.

8.

Twist jordegare emellan om vägrätt öfver grannens mark, utförd i sammanhang med yrkande om ansvar för att den, öfver hvars mark vägen gått, hindrat den andre att vidare begagna väg, såsom därintill skett.

Ifrågasatt tillämpning af 6 § 10 kap. BB.

På stämning å bonden Anders Gustaf Andersson Dalars, från Söder-Veckoski by i Borgå socken, till 1890 års lagtima vintering i sagda sockens och Borgnäs kapells tingslag, anförde bonden Gustaf Johansson Dalars att han, såsom egare till ena hälften af Dalas eller Dalars skattehemman i nämnda by, under den tid han innehadt hemmanshälften nytjat en sedan urminnes tid till gångstig och körväg begagnad väg, som från tomtplanen å berörda hemmanshälft ledde öfver, bland, andra egor, den så kallade hemmäkern, lydande under Anders Gustaf Andersson tillhöriga andra hälften af samma hemman, till en för egarcene af Dalars hemman gemensam brunn; men emedan Anders Gustaf Andersson om hösten 1889 ej mindre upplöjt vägen inom sagda åker och afståntgått hvardera ändan af denna vägaandel med hägnad samt sálunda för Gustaf Johansson omöjliggjort vägens begagnande, än för sin räkning inhägnat en del af sagda hemmans samsfälda svinvallsjord, ty yrkade Gustaf Johansson, att Anders Gustaf Andersson blefve förpliktad att återställa omförmälda vägsträckning i det skick, hvari den befunnit sig, förrän Andersson upplöjt och ingärdat densamma, samt att till parternas gemensamma begagnande upplåta den intagna svinvallsjorden.

Häröfver hörd, påstod Anders Gustaf Andersson att öfver ifrågavarande åker icke ledde någon väg, utan att där

funnits endast en smal gräslinda, längs hvilken Gustaf Johansson väl tillåtits begagna en gångstig; men som Gustaf Johansson under loppet af de senaste åren egenmäktigt användt lindan jämvälv till körväg, hade Anders Gustaf Andersson, sedan han till åker upptagit berörda linda, nödgats med hägnad instänga densamma. Emellertid hade Gustaf Johansson sagda höst utan någon rätt nedbrutit hägnaden på de två ställen, hvarest densamma uppförlts å den upptagna lindan; i anseende hvartill och jämté det Anders Gustaf Andersson förtig motsåg att Gustaf Johanssons talan i saken blefve förkastad, Andersson yrkade icke allenast laga ansvar å Gustaf Johansson för dennes omförmällda lagstridiga förfarande, utan äfven att Johansson blefve skyldigkänd att godtgöra Anders Gustaf Andersson för umgällderna i målet.

Gustaf Johansson medgaf att han nedtagit hägnaden på omförmällda två ställen, men ansåg sig på ofvanangifna skäl hafva varit fullt berättigad därtill, hvadan han anhöll att Anders Gustaf Anderssons talan i saken måtte såsom foglös förkastas.

Bland de i målet afhördta vittnena intygade smeden Adolf Sundberg, 60 år, och Bonden Johan Eriksson Ollas, utom annat:

Adolf Sundberg: att innehavaren af den hälft utaf Dalars hemman, som egdes af Gustaf Johansson, så långt vittnet kunde minnas tillbaka, kört vatten längs en genom Anders Gustaf Anderssons åker sig sträckande linda, hvårå någon egentlig väg likväl icke funnits inrättad.

Johan Ollas: att innehavaren af Gustaf Johanssons hälft af Dalars hemman sedan längre tid tillbaka begagnat väg för vatteinhämtning öfver en linda, som är helt och hållet belägen inom den åker, hvilken häfdas utaf egaren till andra hälften af hemmanet.

I utslag af den 6 februari 1890 utlät sig häradsrätten, med häradshöfdingen *Hällfors* såsom ordförande, att

alldenstund Gustaf Johansson icke gittat styrka det han vore berättigad att fortfarande begagna väg öfver ifrågakomna inom Anders Gustaf Anderssons boläker belägna

linda samt Anders Gustaf Andersson således egt rätt att upptaga lindan till åker och med hägnad afstänga densamma,

för den skull och då utredning icke häller förebragts däröm att Anders Gustaf Andersson skulle inhägnat någon del af Dalars hemmans gemensamma svinvallsjord,

pröfvade häradsrätten rättvist förkasta Gustaf Johanssons i målet utförda talan.

Däremot fann häradsrätten vidkommande Anders Gustaf Anderssons yrkanden i saken Gustaf Johansson öfvertygad om att hafva utan laglig rätt uppsåtligen på två stället förstört den af Anders Gustaf Andersson kring hans bolåker uppförda hägnad;

hvarför häradsrätten, med stöd af 20 § i nådiga förordningen den 19 december 1864, angående egors fredande mot skada af husdjur, dömde Gustaf Johansson att böta trettio mark till utsatt fördelning och förvandling, och ålades Gustaf Johansson därjämte att med trettio mark ersätta Anders Gustaf Andersson för umgälderna i målet.

I detta utslag sökte Gustaf Johansson genom besvär ändring uti Åbo Hofrätt, hvarvid han i saken ytterligare anförde, att Dalars hemman blifvit två gånger i behörig ordning underkastadt klyfningsskifte samt att innehafvaren af den utaf Gustaf Johansson egda lägenhetshälften därvid tilldelats rätt att begagna förenämnda körväg, och inlämnade Gustaf Johansson till styrkande af dessa uppgifter

a) Styrkt afskrift af ett den 15 juni 1795 dagtecknad förrättningsinstrument, som tillkommit vid klyfning af Dalars hemman emellan lägenhetsinnehafvarne Matts Henriksson och Henrik Henriksson, i hvilket instrument ingick, utom annat, följande:

„Matts Henriksson förbehöll, att honom måtte lemnas tillstånd nyttja väg till källorna som efter skifte komma att förblifva inom Henrik Henrikssons egolott, såvida de ej annorstädes hvarken sommar eller vintertiden skola ega något vatten bohl till dageliga behof samt kreaturens vattnande;“

b) afskrift af det vid värkställdt klyfningsskifte af Dalars hemman emellan bönderne Henrik Mattsson och Anders Henriksson den 22 juli 1836 tillkomna instrumentet, hvari bland annat bestämdes följande:

„Med tillägg deraf att — — och att Anders Henriksson eger rättighet att färdas förbi Henrik Mattssons tomtplan till sin kalfhage, ävensom den utmed Hemåkers lindan begagnade gångstig äfven framdeles af Hénrik Mattsson får begagnas, var skiftesberedningen tillfullo gjord;“ samt

c) utredning däröm att Gustaf Johansson nu egde samma hälft af lägenheten, som vid ofvannämnda klyfnings-skiftesförrättningar innehades af Matts Henriksson och Henrik Mattsson.

Sedan Anders Gustaf Andersson affordrats förklaring i saken, utlät sig hofrätten (hofrättsrådet *Idestam* samt assessorerna *Timgren*, *Serenius* och friherre *von Knorring*) utsLAG af den 29 november 1890,

att som Gustaf Johansson i hofrätten utredt, att föregående egare af den honom tillhöriga hälften af Dalars skattehemman vid den 15 juli 1795 och 22 juli 1836 försiggånget klyfningsskifte af sagda hemman tillerkänts rättighet att begagna gångstig öfver meranämda linda,

altså och då Gustaf Johansson, som väl icke visat sig berättigad att nytna körväg däröfver, dock en längre tid opåtaltdt fått med åkdon besara lindan, prövade hofrätten rättvist, med ändring af häradsrättens öfverklagade utsLAG i denna del, frikänna Gustaf Johansson från det honom af häradsrätten i saken ådömda ansvar och utgivandet af rättegångskostnadsersättningen till Anders Gustaf Andersson, hvarjämte Gustaf Johansson förklarades berättigad att begagna endast gångstig öfver ifrågavarande linda, men i alt öfrigt fick vid sagda utsLAG förblifva.

Skiljaktig från hofrättens flertal var adjungerade ledamoten sekreteraren *Lundenius*, som utlät sig,

att emedan utredt blifvit, det Gustaf Johansson en längre tid och intill dess Anders Gustaf Andersson uppfört omförmälda hägnad, begagnat väg öfver ifrågavarande linda samt Anders Gustaf Andersson vid sådant förhållande icke

varit berättigad att på sätt som skett upplöja och medels hägnad afstånga berörda väg,

ty pröfvade sekreteraren rättvist med upphäfvande af häradsrättens öfverklagade utslag, såvidt Gustaf Johanssons anhållan om Anders Gustaf Anderssons förpliktande att i dess förra skick återställa vägen förkastats samt Gustaf Johansson ådömts böter för nedbrytande af hägnad och ålagts godtgöra Anders Gustaf Andersson dennes kostnader i målet, ej mindre befria Gustaf Johansson från sagda böter och utgivande af rättegångskostnadssersätningen än jämlikt 6 § 10 kap. BB förklara honom berättigad att tils vidare fortfarande såsom förut begagna omordnade väg;

hvarhos och jämte det Anders Gustaf Andersson af sekreteraren ålades att i sådant afseende genast återförsätta vägen i det skick den förut haft samt borttaga den hägnad, som stängde densamma, Anders Gustaf Andersson lämnades öppet att i fall af fog i tvistemålväg söka Gustaf Johanssons skiljande från rättigheten att änberörda väg använda. I öfrigt var sekreteraren ense med hofrättens flertal.

Anders Gustaf Andersson besvärade sig i underdåninghet hos H. K. M:t.

Vid målets föredragning i senatens justitiedepartement (senatorerne, vice ordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Hougberg*, *Sohlman* och *Streng*) blef hofrättens utslag fastställd.

Senatens utslag är gifvet den 4 februari 1892.

9.

Twist om jordområde emellan innehafvare af villalotter & inlöst donationsgods.

Enkefru Maria Ivanovna Schertzer hade genom ett den 10 augusti 1880 upprättadt skriftligt köpebref af aktiebolaget „Société anonyme des hauts fourneaux, forges, mines, domaines et forêts de Raivola et Lintula,“ som vid tiden egde en del af Lintula donationsgods i Kivinebb socken, tillhandlat sig ett därtill hörande, i Raivola by invid Lintula å beläget jordområde, hvilket å en öfver bolagets för anläggning af villor afsedda mark i sagda by upprättad karta ut-

märkts såsom lotten n:o 14, mot förbindelse för enkan Schertzer att för berörda område erlägga viss årlig afgäld till stommen. Bankiren Karl Winberg, hvilken sedermera blifvit egare till den del af nämnda donationsgods, hvartill enkan Schertzers villalott äfven hörde, hade därefter den 6 juli 1882 åt finska statsvärvet försålt samma andel med förbehåll att de rättigheter, som på grund af kontrakt, upp-rättade med de personer, åt hvilka villalotter blifvit förytt-rade, bemälta personer tillkomme, skulle af statsvärvet respekteras, såvidt sagda rättigheter öfverensstäende med lag. Inom den af statsvärvet sálunda inlösta andelen af Lintula donationsgods hade emellertid, jämlikt ekonomiedeparte-mentets i kejserliga senaten den 29 maj 1884 meddelade förordnande, bildats särskilda nya hemman, af hvilka hem-manet n:o 12 kommit att omfatta jämväl den till enkan Schertzer försålda villalotten, som på östra sidan gränsade till ett af berörda aktiebolag den 31 augusti 1880 äfven till villalott förytradt område inom bolagets då egda andel af Lintula donationsgods, hvilket område, å omordnade karta betecknad med n:o 15, innehades af geheimerådet Feodor Petrovitsch Neronoff och hvaraf, likaledes i grund af senatens ofvannämnda förordnande, bildats ett särskilt hemman under n:o 14 i Raivola by. Enligt vederbörligt förordnande hade kommissionslandtmätaren R. A. Savén den 2 september 1885 värkstält reglering, utpålning och rörläggning af gränserna omkring villalotterna inom hemmanet n:o 12 och därvid funnit råleden emellan enkan Schertzers villalott och geheimerådet Neronoffs hemman n:o 14 böra gå emellan de med n:ris 24 a, 25 a, 26 a och 27 a utmärkta råpunkterna å den vid förrättningen begagnade kartan, hvaremot vid samma tillfälle å geheimerådet Neronoffs vägnar påståtts att en gärdesgård, hvilken af kommissionslandtmätaren Savén å kartan upptagits såsom ledande emellan punkterna n:ris 24, 25, 26 och 27, utgjorde rätta gränslinjen emellan enkan Schertzers och geheimerådet Neronoffs egoområden. Sedan senatens ekonomiedepartement vid föredragningen af hand lingarna rörande utbrytanget af hemman inom statsvärvets andel af Lintula donationsgods ävensom regleringen af

rårna omkring desamma inhämtat, att råleden emellan geheimerådet Neronoffs hemman n:o 14 och nybildade hemmanet n:o 12 dragits sálunda, att en geheimerådet Neronoff tillhörig villabyggnad jämte därtill hörande uthus fallit inom sistnämnda hemmans område, så hade senaten den 26 januari 1888 uti skrifvelse från finansexpeditionen till guvernören i Viborgs län — enär geheimerådet Neronoff skulle förklarat sig villig att, i händelse det jordstycke, hvarå nästomförmälda byggnader varit uppförda, förenades med hans innehavande hemman, i ersättning därfor afstå annan hemmanet tilldelad mark, — bland annat, anbefalt guvernören att vidtaga åtgärd om „sådant utbyte af egor,“ att rån emellan hemmanen n:ris 12 och 14 droges emellan råpunkterna n:ris 24, 25, 26 och 27, ävensom därhos förordnat att enkan Schertzers villalott n:o 14 skulle afsöndras med de förändrade begränsningar, hvilka föranleddes af ofvanomordnade egoutbyte, samt att denna villalott således skulle omfattas af de å kartan utmärkta rålinierna emellan punkterna n:ris 23, 22, 24, 25, 26 och 27. Vicelandtmätnaren Adolf Grotenfelt hade härå, i enlighet med senatens nyssberörda förordnande, utstakat och rörlagt rårna emellan förenämnda två hemman och den 21 augusti 1888 däröver utfärdat utstakningsbevis.

Sedan handlanden i S:t Petersburg Robert Paetz härå uti en den 28 september 1888 till guvernören i Viborgs län inlämnad skrift, med förmålan att hans hustru Emilia Paetz efter enkan Schertzers emellertid timade död på grund af ett utaf henne i lifstiden upprättadt testamente, hvilket vunnit laga kraft, blifvit egare till enkan Schertzers omordnade villalott n:o 14, i egenskap af målsman för Emilia Paetz anmält missnöje emot vicelandtmätnaren Grotenfelts ofvansagda förrättning samt länestyrelsen uti den 1 oktober samma år meddelad resolution i stöd af 32 § i landtmäterireglementet den 15 maj 1848 anvisat handlanden Paetz att fullfölja sin talan vid vederbörlig domstol, anförde Paetz, efter geheimerådet Neronoff och finska statsvärvet ågången skriftlig stämning till häradsrätten i Kivinebbs sockens tingslag, att det till enkan Schertzer den 10 augusti 1880

föryttrade jordområde såväl å den däröfver genom säljarens försorg upprättade och omedelbart efter köpet till enkan Schertzer aflämnade karta, som ock uti den förteckning öfver villalotterna i Raivola by, hvilken bankiren Winberg låtit uppgöra vid försäljningen af hans andel uti Lintula donationsgods till statsvärvet, angisvis utgöra 9,62 tunnland och enligt samma karta bestått af ett jordområde, hvars begränsning åt öster sammanfallit med den af kommissionslandtmätaren Savén upptagna raleden emellan punkterna n:ris 24 a, 25 a, 26 a och 27 a, men att nämnda villalott efter den af vicelandtmätaren Grotensfelt värkstälda råregleringen erhållit ett ytinnehåll af endast 6,70 tunnland; i anseende hvartill och enär däraf att alla öfriga inom hemmanet n:o 12 belägna villalotter tilldelats det antal tunnland jord, hvartill deras egovidd i ofvanberörda förteckning upptagits, klarligen framginge att de 2,92 tunnland mark, hvarmed den till enkan Schertzer försälda villalotten minskats, öfverförts till geheimerådet Neronoffs hemman n:o 14, hvilket även eljes komme att underlyda betydligt större egovidd än de 207,25 tunnland, hvartill dess areal i nämnda förteckning angisvis, handlanden Paetz, stödjande sig jämväl å omförmälda, vid köpslutet emellan bankiren Winberg och statsvärvet om en del af Lintula donationsgods gjorda förbehåll, med hänsyn hvartill handlanden Paetz ifrågasatte ekonomiedepartementets i kejserliga senaten befogenhet att meddela föreskrift om den af vicelandtmätaren Grotensfelt värkstälda råregleringen, yrkade geheimerådet Neronoffs förpliktande att till makarna Paetz' fria förfogande astraråda det jordområde, som Neronoff tillagts väster om merberörda raled emellan punkterna n:ris 24 a, 25 a, 26 a och 27 a och med hvilket område Paetz ville åtnöjas, ehuru ytinnehållet af hans villalott ej ens därigenom komme att uppgå till 9,62 tunnland.

Svaromål affordrad, genmälte geheimerådet Neronoff, att enligt den karta, som förbemälda bolag låtit upprätta öfver den af geheimerådet Neronoff innehafsta villalotten n:o 15 eller numera hemmanet n:o 14 i Raivola by, raleden emellan denna villalott och enkan Schertzers villalott n:o 14 ginge emellan punkterna n:ris 24, 25, 26 och 27, i öfverens-

stämmelse hvarmed äfven altsedan villalotternas försäljning nu omtvistade område, såsom hörande till geheimerådet Neronoffs villalott n:o 15, i sammanhang härför med häfdats, hvilket förhållande äfven godkänts af enkan Schertzer, såsom framginge därav att hon låtit uppsätta den hägnad, hvilken, ledande emellan nyssberörda råpunkter, å marken utvisade gränsskilnaden emellan parternas jordlotter; hvarför och då enkan Schertzer ej häller uti en af henne år 1883 om hösten påbörjad rättegång om särskilda hus, dem geheimerådet Neronoff bygt å ifrågavarande område, gjort hans eganderätt till samma område stridig, geheimerådet Neronoff påstod förkastande af handlanden Paetz' i saken utförda talan.

I anledning häraf framhölls af handlanden Paetz att om äfven den öfver villalotten n:o 15 upprättade kartan upptoge att det omtvistade jordområdet hörde till denna villalott, enkan Schertzer dock till detsamma egde bättre rätt än geheimerådet Neronoff, enär enkan Schertzer köpt villalotten n:o 14 och dymedels jämväl nämnda jordstycke förr än villalotten n:o 15 af bemälda bolag föryttrats, samt att enkan Schertzer uti den af geheimerådet Neronoff omordnade tidigare rättegången icke ifrågasatt hans rätt till jordområdet, af orsak att hon först genom kommissionslandtmätaren Savéns ofvanberörda förrättning erhållit kännedom rörande rätta sträckningen af råleden emellan villalotterna n:ris 14' och 15.

Sedan statsvärvkets ombud förenat sig i geheimerådet Neronoffs påstående om käromålets förkastande samt parterna ömsesides gjort anspråk på ersättning för deras umgälder i målet, utlät sig häradsrätten i saken genom utslag, afkunnadt den 19 november 1889, att

alldenstund geheimerådet Neronoff, efter det han såväl som enkan Schertzer af det sakkallade franska bolaget tillhandlat sig särskilda uti därom upprättade köpebref till arealen icke närmare upptagna, utan endast genom af säljaren till köparen utfärdade planteckningar utmärkta jordområden inom Raivola byamål, på grund af sagda köp tillträdt och sedermera suttit i okvald besittning af hela det område, hvaraf handlanden Paetz velat få sig en del till-

erkänd och hvilket Paetz under en tidigare rättegång jämvälv själf obetingadt erkänt tillhöra geheimerådet Neronoff:

för den skull och emedan den omständigheten, att kommissionslandtmätaren Savén vid den af honom värkstälda utstakningen af de inom hemmanet n:o 14, rätteligen n:o 12, belägna villors gränsområden funnit rån emellan detta hemman och hemmanet n:o 12, rätteligen n:o 14, hvilket sistnämnda hemman bildats af det geheimerådet Neronoff vid en tidigare i aiseende å utbrytning af särskilda lägenheter i Raivola by värkstäld landtmäterisförrättning tillerkända området, hafva blifvit uppgången så, att det i tvist varande jordstycket fallit inom förstberörda hemman, så mycket mindre kunde grundlägga rätt för handlanden Paetz att åtkomma samma jordstycke, som kejserliga senaten, med ogillande af omordnade rågång, föreskrifvit att rån emellan nämnda två lägenheter skulle erhålla den sträckning, som upptoges å den af vicelandtmätaren Grotenfelt upprättade kartan och enligt hvilken ifrågakomna jordområde fallit inom hemmanets n:o 12, rätteligen n:o 14, egor,

ty och enär handlanden Paetz ej häller anfört annat skäl till geheimerådet Neronoffs förpliktande att astråda sagda jordlott,

prövade häradsrätten rättvist förkasta handlanden Paetz i målet fördå talan, jämte det rättegångskostnaderna dock, i anseende till sakens beskaffenhet, parterna emellan kvittades.

Emot detta utslag vädjade parterna å ömse sidor till Viborgs hofrätt, som medels dom den 29 november 1890 fann handlanden Paetz icke hafva styrkt att ifrågavarande, af geheimerådet Neronoff innehafda jordområde utaf förbemälda aktiebolag försälts åt enkan Schertzer eller annorledes kommit i hennes ego, samt

handlanden Paetz förtly icke hafva anfört skäl till ändring i det slut, hvari häradsrätten genom dess utslag i saken stannat och vid hvilket altså, då geheimerådet Neronoffs vadelibell ej häller föranledde till rättelse däri, jämlikt 3 § 21 kap. RB., fick bero.

Denna dom uttrykte presidenten *Forsmans*, hofrättsrådet *Fabritius*, assessor friherre *Langenskiölds* (referent i målet) och adjungerade ledamoten notarien *Grotenfelts* utan skiljaktighet afgifna yttranden.

Hvardera parten drog i revisionsväg målet under H. K. M:ts pröfning, därå detsamma genom den 15 december 1891 gifven dom afgjordes i k. senatens justitiedepartement, och fann senaten (senatorerna, viceordföranden friherre *Palmén*, *Cederholm*, *Nybergh*, *Houberg*, *Hornborg* och *Fellman*) handlanden Paetz hafva anfört så mycket mindre skäl till ändring i hofrättens förberörda dom, som kommissionslandtmätaren Savéns ifrågavarande förrättnings icke innefattat slutlig åtgärd i afseende å begränsningen af de under hemmanet n:o 12 i Raivola by lydande villalotterna samt utredning icke häller förebragts däröm att det af Savén för enkesru Schertzer såsom villalotten n:o 14 vid sagda förrättning utstakade området sedermera skulle åt henne eller hennes rättsinnehafvare lagligen afsöndrats, hvarför och då geheimerådet Neronoffs ändringsansökning ej häller föranledde till ändring i sagda dom, vid densamma fick förblifva.

Senatorerne *Björkstén*, *Streng* och *Gylling* läto vid hofrättens dom i målet bero.

10.

Twist emellan samegare i skatteköpt lägenhet, som innan skatteköpet innehafte af två bröder och afiden tredje broders barn, hvilka gemensamt erhållit immission och sedermera samtliga blifvit i skattebrefvet nämde, utan att detsamma upptagit i hvilket förhållande dem tillagts andel i fastigheten. Böra de anses hafva däri förvärfvat enhvar lika del eller del i man af sin andel i samboet?

Aflidne bonden Johan Kiurus enka Helena Sigfridsdotter och hennes i äktenskapet med Johan Kiuru födde söner bönderne Johan och Anders Johanssöner Kiuru samt dotter Walborg Johansdotter Kiuru hade gemensamt med de sistbemäldes faderbröder bönderna Elias Kiuru och Matts Kiuru af guvernörsämbetet i Viborgs län genom utslag den

4 april 1851, på grund hvaraf immissionsbref samma dag utfärdats, antagits till åboar å hälften af kronohemmanet n:o 1 i Torikka by och Viborgs socken, hvarefter sågda lägenhetshälfst genom den 22 september 1853 utfärdadt skattebref försälts till dem för en erlagd skattelösen af 29 rubel 64 kopek silfver.

Efter det Elias och Matts Kiuru aflidit, den förra år 1860 och den senare 1867, väkte Matts Kiurus rättsinnehavare, hans söner bönderne Vilhelm och Elias Mattssöner Kiuru samt bonden Elias Tupakka, i egenskap af förmynndare för Elias Kiurus (den äldres) sterbhusdelegare, hans aflidne son Jeremias Eliasson Kiurus minderåriga barn Johan och Helena Kiuru, på Johan och Anders Johanssöner Kiuru ägången skriftlig stämning till 1889 års vintering i Viborgs sockens tingslag, vid häradsrätten yrkande om att, — emedan Elias och Matts Kiuru jämte Johan Kiuru den äldres rättsinnehavare lefvat i sambo å nämnda lägenhet och i samboet egt hvar sin tredjedel samt i förhållande till sina andelar däri sedermera erlagt skaftelösen för lägenheten, men Johan och Anders Johanssöner Kiuru, af hvilka den förstnämnde tillhandlat sig sin syster Valborg Kiurus andel i lägenheten, vägrat att till Vilhelm och Elias Mattssöner Kiuru, de där i grund af testamente, som icke klandrats af deras systrar och enda samarfva Maria och Anna Mattsdöttrar Kiuru, innchade Matts-Kiurus andel däri, och Elias Tupakkas myndlingar, hvilka genom arf ester sina föräldrar och sin fader Jeremias Kiurus systrar åt kommit Elias Kiurus andel i lägenheten, godvilligt upplåta så stor andel af ifrågavarande lägenhet, som sålunda tillkomme Vilhelm och Elias Mattssöner Kiuru och Elias Tupakkas myndlingar, — Johan och Anders Johanssöner Kiuru måtte lagligen förpliktas därtill; och ingåfvo Vilhelm Mattsson Kiuru och hans medparter till stöd för sin talan i saken till häradsrätten, utom annat, förenämda immissions- och skattebref i styrkta afskrifter, hvilka voro så lydande:

„Im missions b r e f.

Guvernörs-Embetet i Viborgs län gör veterligt: att som Guvernörs-Embetet genom utslag af denna dag förklarat

bondeenkan Helena Sigfridsdotter, medan hon ogift är, jemte sina barn gemensamt med desses faderbröder Elias och Matts Johanssöner Kiuru berättigade att åbo och besitta hälften af Kronohemmanet N:o 1 i Torikka by — — — — Viborgs Landskontor, den 4 april 1851.

Rob. Trapp.

J. F. Palmgren.“

„Kejserliga Senatens
för
Finland

Oeconomie Departements Finance Expedition Gör veterligt:
— — — — — har Kejserliga Senatens Oeconomie Departement velat upplåta och försälja efter som Det härmde och i kraft af detta öppna Bref upplåter och försäljer till åboerne minderårige Johan och Anders Johanssöner Kiuru jemte deras gifsta syster Valborg, samt faderbröder Elias och Matts Johanssöner Kiuru, efterskrifna Kronohemmansdel uti Viborgs läni, Stranda härad, Viborgs Socken och Torikka by, nemligen hälften af N:o 1 — — — — Helsingfors, den tjugundeandra September, år efter Vår Herres Jesu Christi Nåderika födelse Ettusende Åttahundrade och på det Femtioonde tredje.“

Öfver käromålet hörde, ansågo Johan och Anders Johanssöner Kiuru ordalagen i skattebrevet tydigen gifva vid handen att förenämda lägenhetshälft tillkomme de i skatteköpet delaktige efter hufvudtalet samt anhöllo fört att deras vederparters i saken utförda talan måtte förkastas.

Häradsrätten, under ordförandeskap af lagmannen *Ca-jander*, utlät sig genom utslag den 30 april 1889 i saken, att som Elias Kiuru den äldre och Matts Kiuru samt Johan Kiuru den äldres rättsinnehavare, förrän ifrågavarande lägenhet skatteköpts, lefvat i sambo och täri egt hvor sin tredjedel,

altså och då de sålunda borde anses hafva genom skatteköpet blifvit egare till lägenheten i samma förhållande som de haft del i samboet, hvilket betraktelsesätt vunne stöd jämväl däraf att lägenheten äfven efter skatteköpet och sedan sambolefnaden upphört synes hafva blifvit i enahanda förhållande häfdad,

pröfvade häradsrätten rättvist förklara ännämda hälft af hemmanet n:o 1 i Torikka by tillhöra Vilhelm och Elias Mattssöner Kiuru, Elias Tupakkas myndlingar ävensom Johan och Anders Johanssöner Kiuru i nu antydda förhållande.

Viborgs *hofrätt*, under hvars pröfning Johan och Anders Johanssöner Kiuru uppå erlagt vad drog målet, yttrade sig medels dom den 30 april 1890, att

alldenstund Johan och Anders Johanssöner, Valborg Johansdotter samt Elias Kiuru den äldre och Matts Kiuru till skatte inlöst ofvanberörda hälft af hemmanet n:o 1 i Torikka by samt det till dem den 22 september 1853 utfärdade skattebrefvet icke upptoge, i hvilket förhållande dem tillagts andel i berörda fastighet, däri de således måste anses hafva förvärvat enhvar lika del,

för den skull prövade hofrätten rättvist, med upphäf-vande af häradsrättens motväjdade utslag, förklara Elias Kiuru den äldre och Matts Kiuru genom skatteköpot hafva åtkommit hvardera en femtedel af meranämnda hemmans-hälft, samt sålunda endast dessa andelar tillkomma Vilhelm och Elias Mattssöner Kiuru jämte Elias Tupakkas myndlingar.

Denna dom uttrykte assessor *Kumlins*, hofrätsrådet *Calonius*' och presidenten *Forsmans* mening.

Skiljaktig var referenten i målet assessor *Snellman*, som fann Johan och Anders Johanssöner Kiuru, hälst äfven ordalagen i guvernörens förenämnda utslag af den 4 april 1851 och det samma dag utfärdade immissionsbrefvet, att nämligen Johan Kiurus „enka Helena Sigfridsdotter jämte sina barn, gemensamt med desses faderbröder Elias och Matts Kiuru“ antagits till åboar å ifrågavarande hemmans-hälft, antydde att besittningsrätten tillkomme de immitterade i samma förhållande som Johan, Elias och Matts Kiuru de äldre varit därtill arffallne efter deras i lägenheten före dem immitterade fader Johan Kiuru, icke hafva anfört skäl till ändring i häradsrättens motväjdade utslag, hvarvid fört komme att bero. Dock singe Vilhelm Kiuru och hans med-parter självve vidkännas sina af svarandetalans bevakande i hofrätten hafda kostnader.

Uti detta yrkande instämde adjungerade ledamoten notarien *Grotenfelt*.

Vilhelm och Elias Mattssöner Kiuru samt Elias Tupakka sökte i underdånighet om ändring i denna dom hos H. K. M:t.

Då målet föredrogs i *k. senatens justitiedepartement*, utlät sig senatorn *Gylling*, att

emedan Johan Johansson Kiurus ofvanbemälde skyldemän måste anses hafva erhållit immission uti ifrågavarande hemmanshäft i det förhållande de varit berättigade att taga arf efter honom sedan sonen Jeremias Johansson Kiuru afstätt från all arfsrätt till hemmanshälften, och deras sálunda vunna åborätt legat till grund för meddelandet af skattebref å lägenheten,

pröfvade senatorn rättvist att, med upphäfvande af hofrättens dom, låta bero vid häradsrättens i målet afkunnade utslag.

Med senatorn Gylling voro senatorerne *Fellman, Hornborg, Sohlman, Hougberg, Nybergh, Björkstén* och viceordföranden friherre *Palmén* ense.

Senatorn *Streng*, med hvilken senatorn *Cederholm* förenade sig, yttrade, att

emedan det immissionsbref af den 4 april 1851, på grund hvaraf skattebrefvet af den 22 september 1853 utfärdats, icke upptoge i hvilket förhållande Johan Kiuru den äldres rättsinnehafvare samt Elias Kiuru den äldre och Matts Kiuru blifvit i lägenheten inrymde,

fann senatorn sagda immissionsbref icke kunna läggas till grund för bedömandet af frågan om hvilken andel enhvar af parterna tillkomme uti den skatteköpta lägenheten, så mycket mindre som ovisst vore, hvilket förordnande kunnat meddelas om åborätten till kronohemmanshälften och hvilken eller hvilka af de sedermera antagne åboarne kunnat däri undså inrymning, därest de ej åsämjts att i bolag förvalta lägenheten,

hvarför senatorn lät bero vid hofrättens dom i målet.

Senatens dom är gifven den 19 november 1891.

11.

Kan den, som före det år, då han är underkastad värnepliktsuppbåd, begifvit sig ur landet, men återkommer efter det han uppnått 27 års ålder, på grund af § 113 V. L., såsom detta lagrum lyder i k. f. den 20 november 1882, ålägges träda i aktiv krigstjänst.

Kronolänsmannen Heribert Herpmann ansförde, å tjänstens vägnar, vid 1891 års lagtima vintertering i Kronoby och Teerijärvi socknars tingslag, att bondesonen Johan Viktor Johansson Lillkrokvik, från Långö by i Gamlakarleby socken, som är född den 8 augusti 1859, varit kallad att finna sig vid 1881 års uppståndssammanträde med värnepliktige i Kronoby socken, men utan laga skäl uteblivit från omförmälda sammanträde; och yrkade kronolänsmannen Herpmann förtys Johan Viktor Lillkrokviks fallande till laga ansvar härför ävensom hans åläggande att träda i aktiv krigstjänst, ifall han besunnes därtill lämplig.

I saken hörd erkände Johan Viktor Lillkrokvik väl att han försummat att inställa sig till värnepliktsuppbådet, men emedan Johan Viktor Lillkrokvik redan år 1880 och sálunda förrän han var underkastad uppbåd afrest till Amerika samt han numera uppnått 27 års ålder, anhöll Johan Viktor Krokvik att åtalet måtte förkastas i hvad detsamma rörde yrkandet om hans förpliktande att träda i aktiv krigstjänst.

Efter det ett vittne afhörts angående tiden då Johan Viktor Lillkrokvik afrest till Amerika, utlät sig häradsrätten medels utslag af den 5 februari 1891, och som Johan Viktor Lillkrokvik utan laga förfall uteblivit från ifrågakomna värnepliktsuppbådet, prövade häradsrätten rättvist att jämligt § 113 i gällande värnepliktslag, döma honom att böta 70 mark, till jämn delning emellan kronan och kronolänsmannen Herpmann, eller vid bristande betalningstillgång hållas 14 dagar i fängelse, men hvad beträffade påståendet om att Lillkrokvik borde förpliktas att inträda i aktiv krigstjänst så och enär han allaredan uppnått 27 års ålder samt nyss-åberopade § icke kunde uti förevarande afseende tolkas strängare än 112 § i samma värnepliktslag, vardt åtalet förkastadt.

Detta utslag blef af Wasa hofrätt, hvarest kronolänsmannen Herpman anförde besvär öfver detsamma, uti utslag af den 28 maj 1891 fastställdt.

Målet afgjordes i hofrätten utan meningsskiljaktighet af hofrättsråden vicepresidenten *Sandman*, *Tegengren* och *Heikel* samt asessorerne *Stenbäck* och *Fahler*.

Kronolänsmannen Herpman sökte därefter genom underdåliga besvär hos H. K. M:t ändring i hofrättens förenämnda utslag.

Genom utslag af den 19 november 1891 lät justitie-departementet i kejserliga senaten (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Nybergh*, *Sohlman* och *Fellman*) vid hofrättens utslag bero.

12.

Kan domstol, som frikänt en person från ett af allmän åklagare mot bonom gjordt ansvarsstående, efter det målet blifvit på svarandens besvär återförvisadt, ånyo ingå i pröfning af aktors då upprepade ansvarsyrkande?
Är boställsinspektör behörig att anföra besvär i mål angående åvärvkan mot arrendator af kronoboställe, som allmänna åklagaren på boställsinspektörenrs angifvelse utfört?

Sedan boställsinspektören i Tavastehus läns västra distrikts, kommunalrådet Knut Stjernvall uti skrifvelse af den 20 november 1885 hos guvernören i nämnda län anmält att bonden Oskar Malakias Mattsson Leiponen, från Narva by i Wesilaks socken, hvilken från den 1 januari 1882 till den 14 mars 1885 å arrende innehhaft Ilois enstaka militieboställe i Wesilaks socken, under den tid han varit arrendator å bostället ej mindre fullständigt avvärvkat andra perioden af andra blocket utaf boställets indelade skog eller utmarks-skiftet, där avvärvkning enligt den för Ilois boställe fastställda skogshushållningsplanen, som icke upptog särskildt utpålade årshyggen, bestämts att försiggå under tioårsperioden 1882 — 1891, och hvaraf sex år sålunda ännu bort återstå den nye boställsinnehafvaren till godo, då Oskar Malakias Leiponen

afstrådt bostället, än uti boställets hagmarker nedhuggit alla gröfre träd, dem Leiponen sedermera försågat till plankor och försålt, hvarigenom uppstått brist på lämpligt byggnadsvirke för de under bostället lydande torparenes behof, så hade guvernören, hos hvilken kommunalrådet Stjernvall jämväl uppgifvit att Oskar Malakias Leiponen försålt åt sin svärfader Torparen Johan Gustaf Abrahamsson Mustanoja, från Sammaljoki by i Tyrvis socken, alt det gröfre virke, som afvärvkats från ofvannämda andra periodiska hygge. uti resolution af den 30 november 1885 anmodat kronolänsmannen i Lempälä och Wesilaks socknars distrikt Karl Johan Breitholtz att vid vederbörlig domstol utföra det åtal, hvartill kommunalrådet Stjernvalls ifrågavarande anmälän kunde föranleda.

I anledning häraf anförde kronolänsmannen Breitholtz, på tagen stämning å Oskar Malakias Leiponen och Johan Gustaf Mustanoja, vid 1886 års lagtima vintertering i ofvansagda socknars tingslag, hurusom Oskar Malakias Leiponen, oaktadt han, jämlikt militie-expeditionens i kejserliga senaten för Finland skrifvelse af den 7 maj 1873 till guvernörerne i landet, med undantag af Wiborgs län, icke egt rätt att utan föregående utstämppling värvkställa någon större afvärkning i Ilois boställes skog, likväl låtit Johan Gustaf Mustanoja därifrån inom andra periodiska hygget eller utmarksskiftet afvärka tillsammans 722 tallstammar, som uppräknats och till beskaffenheten närmare angifvits uti det instrument, hvilket tillkommit vid en på kommunalrådet Stjernvalls föranstaltan sedermera den 19 oktober 1886 hållen syn, samt att Leiponen från boställets hagmarker till afsalu försågat plankor ävensom inom Kotohaka, berörda boställe tillydande skogsskitte, afvärkat och därifrån försålt 25 famnar så kallad massaved, hvarför Leiponen efter beräkning af 28 mark famnen fått vid försäljningen uppbära ett sammanlagt pris af 700 mark; och yrkade kronolänsmannen Breitholtz förtys såväl Oskar Malakias Leiponens som Johan Gustaf Mustanojas fällande till laga ansvar härför samt deras skyldigkänande att godtgöra kronan den skada kronan genom den olofliga afvärkningen tillskyndats.

I saken hörd, genmälte Oskar Malakias Leiponen bland annat, att han väl genom afhandling af den 21 december 1881 öfverlätit åt Johan Gustaf Mustanoja rätt att från andra periodiska hygget å Ilois boställe under två års tid avvärka alla tallstammar, hvilka på sju alnars höjd från marken mätte öfver tio tum i diameter, men då den för bostället fastställda skogshushållningsplanen innehölle, att inom ofvansagda hygge funnes uti växande tillstånd 4,831 till sågstock och timmer dugliga trän, som arrendatorn sålunda finge fritt avvärka och äfven till försäljning begagna under förloppet af åren 1882—1891, och vid en genom Leiponens försorg den 2 och 12 september 1889 anställd syn utredts, att antalet af alla de uti meranämda hygge såväl därfrinnan avvärkade som ännu växande träd af minst åtta tums diameter utgjort 3,722 samt syneinstrumentet af den 19 oktober 1886 upptoge antalet af de medan Leiponen innehäft bostället avvärkade träna till 722, hade Leiponen, som för öfrigt förmälte sig icke hafta egt kännedom om militie-expeditionens förberörda skrifvelse, enär densamma icke, Leiponen veterligen, funnits bland boställets öfriga handlingar, under den tid Leiponen besuttit detsamma, i självva värket låtit från ostanämnda skogs slott avvärka betydligt mindre belopp än hvar till han varit berättigad. Beträffande sedan de Leiponen tillvitade avvärkningarna uti boställets hagmarker, så emedan uti boställets skogshushållningsplan hade bestämts ej mindre att från hagmarken, kårr och ängsbackar vore tillåtet att nedhugga äldre trän till obegränsadt belopp, än att ett betydligt antal trän finge fällas särskilt från de till beteshagar afskilda markerna, hvarvid den årliga avvärkningsmassan beräknats i medeltal till 20,000 kubikfot, samt Leiponen icke överskrudit detta årliga avvärkningsbelopp, utan tvärtom vid en på Leiponens föranstaltan den 3, 4, 10 och 12 januari 1877 å ifrågavarande hagmarker hållen syn utredts, att någon brist på stock och byggnadstimmer å dessa marker icke kunde ifrågakomma, ty ansåg Leiponen, som erkände att han från Kotohaka hagmark försålt massaved, ehuru han numera icke erinrade sig beloppet eller det pris han erhållit för veden, och an-

märkte, att avvärkningen i hagmarkerna väsentligen skett för granristäkt till boställets gagn och på sådana ställen, där jorden varit odlingsbar och delvis redan uppodlad, att han icke uti någon måtto öfverträdt den honom tillkommande rätt att förfoga öfver boställets skog, hvarför Leiponen emotsäg förkastande af klagomålet samt yrkade ersättning för sina kostnader i saken.

Johan Gustaf Mustanoja medgaf väl riktigheten af förenämnda afhandling af den 31 december 1881, hvarigenom Mustanoja för ett pris af 1,900 mark tillhandlat sig stock från andra periodiska hygget, därifrån avvärkning för Mustanojas räkning skett ännu under vintern 1885, men anhöll att varda från alt ansvar i saken frikänd, enär Johan Gustaf Mustanoja värkstält avvärkningen i fråga i god tro om att Oskar Malakias Leiponen varit berättigad att till Mustanoja öfverläta den uti omordnade afhandling bestämda avvärningsrätten.

Kommunalrådet Stjernvall, som äfven hördes i saken, framhöll att arrendator å militie-boställe, jämlikt militie-expeditionens förberörda skrifvelse af den 7 maj 1873, icke egt rätt att utan föregången utstämpling värkställa någon större avvärkning af äldre trän.

Genom den 12 mars 1888 afkunnadt utslag fann häradsrätten (ordförande häradshöfdingen *Lange*) utredt vara, att

Johan Gustaf Mustanoja, sedan Oskar Malakias Leiponen genom afhandlig af den 21 december 1881 till Johan Gustaf Mustanoja emot ett betingadt pris af 1,900 mark försålt alla gröfre tallstammar inom andra periodiska hygget af boställets indelade skog, under förloppet af år 1882 låtit avvärka och bortsläpa 722 tallstammar, däribland under vintern 1885 68 stycken, samt att

Oskar Malakias Leiponen under samma vinter inom boställets hagmarker huggit 25 famnar massaved, som Leiponen föryttrat för ett pris af 28 mark famnen eller tillhopa 700 mark, ävensom att

Leiponen vintern 1884 jämväl från boställets hagmarker låtit försåga och sedermora försålt åtminstone 6 tolster plankor.

och hade väl Oskar Malakias Leiponen sökt ådagalägga att han såsom arrendator å bostället varit på grund af den för detsamma fastställda skogshushållningsplanen fullt berättigad till omordnade avvärkningar, men som af militie-expeditionens ofvannämnda skrifvelse för den 7 maj 1873 framgick, att timmer borde vara behörigen utstämplat innan det vore boställsinnehavaren tillåtet att avvärka sådant samt äldre trän finge opåtaladt nedhuggas endast inom beteshagar, men icke å hagmarker,

altså och då Leiponen icke ens påstätt, att det avvärvade timret varit utstämplat eller att vederbörande boställsinspektör eljes lämnat Leiponen tillstånd till berörda avvärkningar

samt Leiponen ej häller styrkt, att de hagmarker, som vore i fråga, hörde till andra periodiska hygget af boställets indelade skog,

dömde häradsrätten, som i öfriga delar frikände Oskar Malakias Leiponen och Johan Gustaf Mustanoja från ansvar i saken, enär åtalet därutinnan redan vore preskriberadt, med stöd af 2 mom. 34 § i skogslagen den 3 september 1886, Oskar Malakias att för första resan åvärvkan af förberörda massaved böta 400 mark, och i förmågo af åberopade lagrum, jämfört med 49 § i samma lag, indragne Johan Gustaf Mustanoja, som redan en gång förut blifvit fäld för slik förbrytelse, att för andra resan åvärvkan plikta 200 mark, till utsatt fördelning och förvandling, hvarjämte Leiponen och Mustanoja ålades att utgifva särskida ersättningar.

Öfver detta utslag anförde Oskar Malakias besvär i Åbo hofrätt, därå hofrätten (hofrättsråden *Trapp* och *Sallmén* samt assessorerne *Timgren*, *Salingre* och friherre *von Knorring*) genom utslag af den 1 februari 1889,

alldenstund häradsrätten uraktlätit att införskaffa utredning ej mindre om tiden, hvarunder omförmälda 722, rätteligen 712, stycken tallstammar avvärkats, än om utstämppling af dem varit nödvändig,

för den skull och då säker grund för bedömande af åtalet mot Leiponen och Mustanoja sålunda saknades, samt

Leiponen anhållit om målets återförvisande till härads-

rätten för ådagaläggande afgång bara priset å massaved, upphäfde häradsrättens utslag i de delar detsamma underkastats hofrättens pröfning och visades målet i dessa delar tillbaka till häradsrätten.

Då målet sedermera vid 1889 års lagtima höstting förekom till förnyad behandling vid häradsrätten, icke allenast återhämtade kronolänsmannen Breitholtz till alla delar sina förut gjorda påståenden, utan yrkade dessutom ansvar å Oskar Malakias Leiponen för det denne under vintern 1884—85 i Ilois hästhage afvärkat och därifrån bortsläpat 25 stycken så kallade bomträn af 5 famnars längd och 7 till 9 tums diameter i toppändan, samt Leiponens skyldigkännande att ersätta kronan värdet af desamma.

Oskar Malakias Leiponen och Johan Gustaf Mustanoja vidhöllo fortfarande att den förre på förut uppvisna skäl varit fullt berättigad att värvställa de ifskedda afvärkningarna samt att de bomträn, för hvilkas afvärkning nu särskilt yrkades ansvar, hörde till massaveden, hvadan Leiponen och Mustanoja motsågo klagomålets förkastande i hela dess vidd.

Häradsrätten (under ordförandeskap af häradshöfdingen *Lange*) afkunnade härå den 11 oktober 1889 utslag i saken samt ansåg utredt vara

att Oskar Malakias Leiponen medels förberörda afhandling af den 21 december 1881 till Johan Gustaf Mustanoja färsålt alla inom andra periodiska hygget å Ilois boställe växande tallstammar, hvilka på 14 fots höjd från marken hölle 10 tum och därutöver i genomskärning samt att, på sätt vid osvanomförmälda den 19 oktober 1886 värvställda syn utredt blifvit, under den tid Oskar Malakias Leiponen besuttit bostället från nämnda skogslott afvärkats och bortförts 712 gröfre timmerträn, däribland af indragne Johan Gustaf Mustanojas under vintern 1884—1885 68 stammar, hvaremot tiden då de öfriga träna afvärkats icke kunnat närmare bestämmas;

och hade väl kommunalrådet Stjernvall påstått att öfverafvärkning uti ifrågavarande skogsskifte skeett, men emedan den för bostället fastställda skogshushållningsplanen utvisade och genom syn ådagalagdt blifvit att därstädes ännu

funnes timmerskog tillräckligt, samt kommunalrådet Stjernvall medgivit, att utstämpling afträna i ännämda hygge icke erfordrats före afvärkningen,

ty prövade häradsrätten rättvist frikänna Oskar Malakias Leiponen och Johan Gustaf Mustanoja från ansvar och ersättningsskyldighet i denna del af saken.

Däremot fann häradsrätten Oskar Malakias Leiponen vara förvunnen om att hafva från boställets underlydande hagmarker under vintern år 1884 försågat minst sex tolfter plankor, dem han sedermera föryttrat, samt 1884—85 huggit och försålt 25 famnar massaved och åtminstone 20 bomträn, utan att Leiponen gittat visa det han värvstält några uppodlingar å de ställen, hvarest afvärkningen försiggått;

i anseende hvartill och då de i hagmarkerna afvärkade träna icke blifvit utstämplatade, på sätt dock, jämligt föreskriften i militie-expitionens ofvannämda skrifvelse för den 7 maj 1873, hvilken bort förvaras bland boställets handlinger och således vara för Leiponen känd, ske bort,

samt Leiponen icke häller erhållit vederbörande boställsinspektörs tillstånd till nästnämda afvärkningar,

häradsrätten, med stöd af 2 mom. 34 § i skogslagen af den 3 september 1886, dömde Oskar Malakias Leiponen, hvilken därörinnan icke pliktat för skogsåvärvan, att för första resan slik förbrytelse böta syrahundra mark, till tresskifte emellan kronan, Birkkala härad och kronolänsmannen Breitholtz, eller, vid felande betalningstillgång, hållas 20 dagar i fängelse vid vatten och bröd, hvarhos Leiponen kändes skyldig att godtgöra kronan för den försålda massavenen efter 9 mark famnen med 225 mark, för 6 tolfter plankor efter 12 mark tolsten med 72 mark och för 20 bomträn efter 1 mark trætet med 20 mark ävensom att ersätta kommunalrådet Stjernvall för hans besvär och kostnader i saken med 75 mark samt utbeta särskilda vittnesarvoden.

Över detta utslag anförde kronolänsmannen Breitholtz, för sig samt Oskar Malakias Leiponen och Johan Gustaf Mustanoja gemensamt besvär i Åbo hofrätt, därvid Leipo-

nen bland annat framhöll, att militie-expeditionens oftanämnda skrifvelse af den 7 maj 1873 ingalunda kunde anses ega betydelse af allmännare lag, som utan vidare delgisning borde vara för boställsarrendatorn bekant och gällande, samt att det icke häller blifvit styrkt att densammas innehåll blifvit för innehavarene af llois boställe bekantgjord.

I utslag af den 22 september 1890 fann hofrätten (hofrätsråden *Idestani* och *Sallmén* samt assessorerne *Timgren*, *Salingre* och friherre *von Knorring*) kronolänsmannen Breitholtz icke hafva anfört skäl till ändring i häradsrättens öfverklagade utslag.

Beträffande åter Oskar Malakias Leiponens och Johan Gustaf Mustanojas ändringsansökan ansåg hofrätten, som allaredan genom förenämda den 12 mars 1888 afkunna de utslag frikänt Oskar Malakias Leiponen från det å honom af kronolänsmannen Breitholtz yrkade ansvar för det Leiponen uti llois boställes hagmarker afvärvat omordnade plankor, icke hafva bort på sätt som skett ingå i ny granskning af kronolänsmannen Breitholtz' nyssberörda ansvarspåstående och till pröfning upptaga Breitholtz' talan om straff å Oskar Malakias Leiponen för afvärvningen af ifrågakomna bomträn, enär häradsrättens sistnämnda utslag angående yrkandet om ansvar för plankornas afvärvande vunnit laga kraft samt den Leiponen tillvitade åvärvan af bomträna skulle skett redan under vintern 1884—85, men åtalet därför af kronolänsmannen Breitholtz väkts först den 3 oktober 1889 och sålunda sentida, hvarför häradsrätteus utslag af den 11 oktober 1889 i nyssantydda delar af rätten undanröddes;

och som ådagalagdt blifvit, att den af Oskar Malakias Leiponen försälda massaveden åtminstone till större delen utgiorts af trän, som blifvit fälda i boställets hagmarker för granristäkt

samt af de i saken företedda handlingarna ej otvetydig framginge att boställsarrendator, om han önskade använda de i hagmarkerna växande träna, ovilkorligen borde därtill utvärka sig boställsinspektörs tillstånd,

pröfvade hofrätten rättvist åtalet i sistberörda del förkasta, jämte det Oskar Malakias Leiponen, enär det icke visats att militie-expeditionens ofvanåberopade skrifvelse af den 7 maj 1873 funnits å Ilois boställe eller att Leiponen egt kännedom om densamma, och Leiponen vid sådant förhållande måste anses hafva varit berättigad att på angifvet sätt till nyttा använda de trän, för hvilka kronan i ofvanstående målto tillagts ersättning, af hofrätten befriades från den Oskar Malakias Leiponen för dessa trän och för kostnaderna i målet åhvällda ersättningsskyldighet samt från utgivande af arvoden åt de af åklagaren påkallade vittnen, därutinnan häradsrättens utslag altså af hofrätten jämväl ändrades,

hväremot och då ej häller Oskar Malakias Leiponen och Johan Gustaf Mustanojas besvär föranledde vidare rättelse i häradsrättens öfverklagade utslag, vid detsamma i öftright fick bero.

Kommunalrådet Stjernvall besvärade sig öfver detta utslag i underdålighet hos H. K. Mt.

Då målet härå föredrogs i k. senatens justitiedepartement, fann senaten,

emedan åtal för ifrågavarande lagöfverträdelser, hvilka boställsinspektören, kommunalrådet Stjernvall angifvit hos guvernören i Tavastehus län, blifvit på grund af bemälde guvernörs förordnande, af allmänna åklagaren anställdt och utfört, samt kommunalrådet Stjernvall i detta mål icke tillkommit någon målseganderätt och ej häller, emot hvad däröm stadgas i 64 § af nådiga förordningen angående bland annat militiestatens boställen, gifven den 26 april 1871, samt § 53 i skogslagen af den 3 september 1846, egt å tjänstens vägnar själf åtala sagda lagöfverträdelse för rätta, kommunalrådet Stjernvall ej hafva varit behörig att i ifrågavarande afseende besvär sig öfver hofrättens ofvanberörda, emot åklagaren laga kraft unna utslag, hvarför senaten ej ville till pröfning upptaga hvad Sjernvall anfört till vinnande af ändring i hofrättens utslag.

Senatens utslag, hvartill utan meningsskiljaktighet bidrogo senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Nybergh*, *Sohlman* och *Fellman*, är gifvet den 19 november 1891.

Underställning af gröfre brottmål enligt svensk rätt.

Under ofvanstående rubrik förekommer i 1890 års årgång af tidskriften sid. 230 o. ff. en uppsats, hvari redogöres för den osäkerhet i lagskipningen, som i Sverige yppats beträffande tillämpningen af R. B. 25: 5 i det fall, då en person samtidigt tilltalats både för brott af underställnings natur och för annat brott. Enligt en mening skall i dylikt fall utslaget underställas i hela dess vidd. Enligt den andra meningen åter bör underställningen inskränkas till den del af utslaget, som afser förstnämnda brott.

I denna fråga har Sveriges högsta domstol nyligen gifvit prejudikat i ett rättsfall, som refererats i Holm: Nytt Juridiskt Arkiv för 1892 Afd. I under n:r 84. Detta referat aftryckes här såsom tillägg till omförmälda uppsats.

„I anledning af särskilda åtal mot förre fjärdingsmannen Pehr Mathias Johanson och bondesonen Per Ersson i Vestra Berge m. fl. meddelade *Delsbo tingslags H.R.* d. 2 maj 1891 utslag, hvarigenom Johanson dömdes för hvardera af tre mord till dödsstraff och förlust af medborgerligt förtroende för alltid, för första resan å särskilda tider och stället, delvis efter inbrott, förfvad stöld till straffarbete i tre år och förlust af medborgerligt förtroende i tre år efter frigifningen, för hot å sabbat mot N. Wennberg i och för dennes tjänst såsom polisman i förening med vållande till mindre svår kroppsskada till fängelse i fyra månader samt för första resan oloflig brännvinsförsäljning och olofligt tillhandagående med brännvins anskaffande till 60 kronors böter; och skulle Johanson för samtliga dessa brott jämte ett honom förut ådömdt, ej erlagt vite af 25 kr. i en bot mista livvet och för alltid vara förlustig medborgerligt förtroende. Vidare dömdes Johanson att erlägga utskänkningsafgift med 58 kr. 80 öre ävensom att utgiva åtskilliga ersättningsbelopp, hvaremot Johanson frikändes från ett mot honom af E. Claesson i Smedsbo framstäldt ansvarsstående för falsk beskyllning.

Genom samma utslag dömde H.R:n Per Ersson för det

han anstifstat ett af de utaf Johanson föröfvade morden att hållas till straffarbete under sin återstående lifstid och för alltid vara förlustig medborgerligt förtroende, men frikände Per Ersson från ett mot honom väkt åtal för mordförsök å Olof Ersson i Rossla.

H.R:ns utslag blef underställdt *Svea HofR:s* pröfning i fråga om, bland annat, de påståenden, som framstälts mot Johanson och Per Ersson. Tillika anfördes besvär af Johanson under yrkande att dödsstraffet måtte förändras till lifstids straffarbete, samt af Per Ersson med yrkande om lindring i det honom ådömda straffet. Hvarken allmänna åklagaren länsmannen C. M. Kjällander eller Claesson fullfölje däremot nu någon talan i målet så vidt rörde åtalens mot Johanson och Per Ersson.

HofR:n (hrr *Boivie, Lindhagen, Ekelund* och *Carlqvist*) förklarade genom utslag d. 2 nov. 1891 med afseende å sistberörda åtal, att, enär H.R:ns utslag lagligen bort underställas HofR:ns pröfning endast i hvad detsamma rörde åtalens för mord eller delaktighet i sådant brott, kunde målet komma under pröfning allenast i dessa delar; och faststälde HofR:n härutinnan det slut, hvartill H.R:n kommit.

Vice häradshöfdingen *Arrhenius* yttrade: „Enligt min uppfattning af innehållet af 25 kap. 5 § rättegångsbalken, sådant detta lagrum lyder i K. F. d. 16 febr. 1864, har H.R:ns utslag blifvit rätteligen underställdt HofR:ns pröfning, i följd hvaraf jag anser, att H.R:ns utslag, för så vidt det angår Johanson och Per Ersson, bort i sin helhet af HofR:n prövas.“

HofR:ns utslag blef, så vidt det angick Johanson, af HofR:n underställdt K. M.

Johanson och Per Ersson fullfölje där enahanda yrkanden som hos HofR:n. Tillika yrkade Kjällander i anfördta besvär, att hans ansvarstalan mot Per Ersson för mordförsök måtte bifallas eller åtminstone denna talan och dess befogenhet varda af öfverdomstol pröfvad; erinrande Kjällander därvid, att han i detta hänseende vore missnöjd med H.R:ns utslag, ehuru han i detta liksom i flera andra fall underlätit anmäla missnöje i sina besvär hos HofR:n af den anledning, att H.R:ns utslag härutinnan blifvit underställdt

och särskilda besvär i dessa delar, enligt åklagarens åsikt, sålunda ej tarfvats, åtminstone ej förrän HofR:n tillkännagifvit sådant och föreskrifvit ny besvärstid.

Målet föredrogs d. 25 april 1892 i *H. D.* (Just.R:n *Svedelius, Glimstedt, Skarin, Hammarskjöld, Huss, Afzelius* och *Lindbäck*); och enär H.R:ns utslag angående Johanson och Per Ersson rätteligen blifvit i sin helhet underställd HofR:ns pröfning, men HofR:n underlätit att pröfva dels åtalat mot Johanson i hvad det afsäge brottsligt försarande mot Wennberg, olofliga tillgrepp, oloflig brännvinsförsäljning, olofligt tillhandagående med brännvins anskaffande och falsk beskyllning, dels ock ansvarsprästetet emot Per Ersson för mordförsök eller misshandel å Olof Ersson,

altså och då vid sådant förhållande de emot Johanson och Per Ersson i målet väkta yrkanden, hvarom hos K. M. vore fråga, ej kunde nu komma under bedömande,

aktade H. D. nödigt att med undanrödjande af HofR:ns utslag i omförmälda delar, visa målet därutinnan åter till HofR:n, som hade att detsamma å nyo företaga och därmed vidare lagligen förfara.

C. O. Montan.

Om s. k. hemstadsrätt.

(Utlåtande af en svensk komité.)

Den 25 September 1891 nedsattes i Sverige, enligt anhållan af Riksdagen, en komité för att utreda huruvida icke genom statsmakten försorg tillfälle kunde beredas obemedlade och mindre bemedlade att bilda egna jordbruk. Komitén, hvars ordförande varit Landshöfdingen O. R. Themtander, har efter slutfört arbete i november månad senaste år afgifvit två betänkanden. I det ena, som angår hemmansklyfning, egostyckning och jordafsöndring, föreslås bl. a. — med hänvisning till finsk rätt -- att vid sidan af hemmansklyfning och jordafsöndring, de enda sätt för hemmans delande, som enligt nu gällande svensk lag äro tillåtna, må införas egostyckning reglerad enligt i hufvudsak samma grundsatser, som i Finland gjort sig gällande. Komitén har emellertid haft sig uppdraget jämväl att föreslå mera direkta åtgärder i ofvan antydt syfte och har med anledning häraff haft att tillse i hvad mån och på hvilka vilkor upplåtelse åt enskilde af kronans jordbruksdomäner och i Sveriges norra län befintliga stora odlingsbara marker lämpligen kunde ske. På grund af vunnen utredning har komitén i sitt andra betänkande hemstält bl. a. att styckning antingen helt och hållet eller delvis till bostadstomter eller smärre jordbrukslägenheter måtte få ega rum af sådana jordbruksdomäner, som äro belägna i närheten af stad, köping, järnvägsstation eller större industriell inrättning, där för en befintlig eller påräknelig arbetarebefolkning behot af egna bostäder kan förfinnas; samt att dessutom afsöndringar till mindre jordbrukslägenheter måtte tillåtas från jordbruksdomäner, ej mindre där domänens saknad af byggnader eller vissa egors mera

aflägsna belägenhet från stamhemmanet göra sådan afsöndring särskilt lämplig, utan äfven i alla de fall i öfrigt, där afsöndring utan egentlig skada eller olägenhet för stamhemmanets skötsel och bruk kan ega rum¹⁾. Vidare föreslås att åtgärd må vidtagas för torrläggning af odlingsbar kronan tillhörig sankmark och af s. k. vinstjord, hvilken enskilde vore villige att till kronan öfverläta, samt att denna jord fördelades i lämpliga lotter för bildande af smärre jordbruk, hvilka skulle till ego upplåtas åt obemedlade eller mindre bemedlade personer mot pris motsvarande kronans kostnad för torrläggningsföretaget²⁾.

I fråga om det lämpligaste sättet att uppnå det åsyftade målet har komitén ansett sig böra undersöka, huruvida det system för upplåtelse af staten tillhörig jord till nybyggesanläggningar, som på skädeplatsen för de senaste årtiondenas mest storartade och framgångsrika kolonisation, Förenta Staterna, kommit till användning, möjligen kunde ega tillämpning på svenska förhållanden. Åt detta system, den s. k. „hemstads“-institutionen, genom hvilken nybyggaren icke blett så godt som till skänks erhäller jord åt sig upplåten, utan sedermera äfven genom vissa lagbestämningar skyddas i den sálunda erhållna besittningen, har komitén funnit så mycket större anledning att egora sin uppmärksamhet, som detsamma i flera europeiska kulturländer varit föremål för lagförslag samt äfveni Sverige utgjort ämne för meningsutbyte och funnit förespråkare. Komitén har därför givit en kortfattad redogörelse för denna s. k. „hemstadsrätt“, den för densamma i Förenta Staterna gällande lagstiftningen äf-

¹⁾ Förslagen till närmare bestämmningar angående vilkoren för kronojordens upplåtande kunna icke i detta sammanhang meddelas.

²⁾ Beträffande Norr- och Västerbottens län föreslås att upplåtelse af enstaka lägenheter inom kronans område icke måtte tillåtas utöver hvad som redan stadgats om anläggande af skogstorp i Norrbottens län, men att tillfälle till upplåtelse af odlingslägenheter däremot måtte beredas sålana kronan tillhöriga områden, där i närheten af befintliga eller beslutade kommunikationsleder ett flertal invid hvarandra ligande lägenheter anses med fördel kunna till enskilde upplåtas.

vensom för de viktigaste af de lagförslag, som den amerikanska förebilden framkallat i Europa³⁾.

Begräppet „hemstad“ (homestead) härstammar från Norra Amerika och har i Förenta Staterna en dubbel betydelse.

Det omfattar först och främst sådan jordegendom, som af unionens ännu upptagna område till ett omfång af 80 eller 160 acres (beroende på belägenhet inom eller utom 10 eng. miles afstånd från den ett järnvägsbolag koncessionerade jorden) mot en låg inskrifningsavgift tilldelas nybyggaren på det vilkor, att han åtminstone under 5 på hvarandra följande år, utan längre afbrott än sex månader, bebör och brukar den s. k. „hemstad“. Efter denna tids förlopp och sedan han edligen förklarat, att han icke, utom möjlingen till kyrkor, järnvägsstationsanläggningar o. dyl., afyttrat något af jorden, meddelas honom fullständig eganderätt till densamma. Bestämmelserna härom innehållas i den år 1862 utfärdade „förbundshemstadslagen“, hvilken bildar afslutningen af en långvarig agitation å de nordiska småfarmarnes sida att befria nybyggarna från tvänget att betala för den jord de ämnaade uppodla. Trots ett hårdnackadt motstånd såväl från österns stora kapitalister, hvilka icke ville afstå från den vinstdrifvande spekulationen i jord, som från de slafhållande plantagegarne i „bomullestaterna“, hvilka befaraade, att en förstärkt småfarmareklass skulle hämma storegendormens utveckling, kom lagen ändligen till stånd omedelbart efter inbördeskrigets utbrott.

Men i rörelsen hade, utom afsikten att skaffa nybyggaren jord, jämväl ingått en strävan att skydda den sålunda erhållna egendomen mot fordringsegares angrepp, en tanke, som fätt sitt uttryck i bestämmelsen, att den enligt lagen förvärvade jorden icke häftar för skulder, som egaren åsamkat sig före egauderrättspatentets utställande.

Hvad här uttalats som en naken princip har emeller-tid — och detta till en del tidigare än förbunds-hemstadslagen kommit till stånd — fått en större och mera genomförd utbildning i de „hemstads-exemtionslagar“, som efter Texas' föredöme (1839) de flesta af de särskilda unionsstaterna liksom flera kanadiska provinser gifvit sig. Här förstår man med „hemstad“ sådan jordegendom — i stad eller på landet och oafsett om nyupptagen eller ej, — som inom vissa gränser är från utmätning undantagen. Det är i denna betydelse, som uttrycket på de senaste åren öfverflyttats till Europa och där blifvit lösen för en

³⁾ Komitén:s sekreterare har varit juridoktor Axel Raphé.

mäktig rörelse, som, i syfte att skydda jordgaren mot det rörliga kapitalet, fordrar en reform af den gällande agrarrätten.

Den nordamerikanska hemstadslagstiftningen skiljer sig från de i flera europeiska stater gällande utmätningsinskränkningarna därutinna, att den icke som dessa näjer sig med att undantaga en till den fysiska existensens uppehållande och till fortsatt bedrivande af gäldenärens näring erforderlig lösegendom, utan utsträcker skyddet äfven till fast egendom. Lagen är bygd på den grundsats, att, om gäldenären skall räddas från utarmning, så måste, utom vissa underhållsmedel, värktyg och andra föremål för det dagliga livets enklaste behof, äfven bostad och arbetsplats undantagas från borgenärs anspråk samt att utmätningsförbud beträffande redskap och maskiner är jordbruken till föga nytta, om jorden tages ifrån honom. Som skyddad hemstad gäller sälunda det af egaren bebodda, ofta äfven det som affärslokal eller värkstad begagnade huset jämte tillhörande byggnader och jord.

Men med denna strävan, det fortsatta arbetets möjliggörande, förknippar sig en annan. Hemstaden skyddas i de flesta amerikanska stater, åtminstone i fullt omfang, endast i det fall, att den tjänar en familj till bostad och underhåll. Familjens öfverhufvud är privilegieradt såsom sådant, men därmed förstås hvar och en, som har att sörja för maka eller nära anförvanter. Hustru och barn betraktas med andra ord såsom manuens och faderns första borgenärer. Fordringar anses såsom icke-utmätningsgilla, så vidt deras indrifsvaude skulle göra gäldenärens familj hem- och medellös. Institutionen tjänar härligenom äfven till att förbättra hustruns enligt „common law“ mycket ogynnsamma förmögenhetsrättsliga ställning och har i detta afseende haft välgörande värkningar.

Förutsättning för privileget bildar i många stater egendomens inskrifning i ett offentligt register på grund af en hemstadsförklaring. Enligt åtskilliga lagar kan denna förklaring vid manuens försummelse och honom ovetande med full värkan afgifvas af hustrun ensam. Men åtminstone i fjorton stater åtnjuter hemstaden sitt skydd ipso jure utan någon som hälst åtgärd.

Skyddets storlek bestämmes i de flesta lagar genom angivandet af ett maximalvärde, i allmänhet 1,000 doll., eller, utom denna summa för husfadern, en mindre för hustru och hvarje barn. I fyra af New Englands stater utgör den 500—800 doll., i Virginia 2,000, i Missouri 3,000, i California 5,000 (för en familjefader, 1,000 för andra personer). På andra håll är såsom hemstad på förhand undantagen en bestämd areal, som i stad endast uppgår till $\frac{1}{4}$ acre. På landet utgör den däremot: i Iowa,

Michigan och Wisconsin 40 acres, i Kansas, Nebraska och kanadiska provinserna Manitoba 160, i Texas till och med 200. År hemstaden af ringare omfang eller uppgår hela egendomens uppskattningsvärde eller det högsta budet vid offentlig auktion icke till det af lagen undantagna värdet, så eger icke någon tvångsförsäljning af den skyddade lägenheten rum. Då emellertid famernas omfang i de flesta stater i medeltal väsentligen överstiger det ofvan angifna mätet, så erfordras det vanligen en genom gäldenären eller genom domstolens sakunnige värkstäld utstakning på marken af den egentliga hemstaden, hvarefter återstoden hemfaller under tvångsförsäljning. Kan en sådan styckning icke utan väsentlig skada ega rum, så säljes det hela, sälunda även hemstaden, och gäldenärens anspråk på en oantastlig jordegendom förvandlas i detta fall till ett sådant på en motsvarande penningesumma. På andra ställen -- t. ex. i Illinois — kan gäldenären hindra den rättsliga försäljningen genom att inom en viss tid utbeta uppåskattningsvärdets överskott öfver hemstadens värde.

Med dessa bestämmelser är det sälunda tydligt, att hemstadslagstiftningen ingalunda innebär den henne ofta tilläkriña tendensen att genom ett slags familjefideikommis fast sammanknuta de jordgående familjerna med jorden, men ännu mindre något försök att fängsla arbetaren vid torfsvan. Om någon agrarpolitisk åtgärd är här alls icke fråga. Huru föga något sådant åsyftas, ses bäst af den frihet några lagar lämna gäldenären att välja, om han vill förbehålla sig undantaget i lösöre' eller if astighet. Det ekonomiska lifvets utomordentliga rörlighet i det unga kulturlandet och de altigenom individualistiska åskådnningar, hvaraf befolkningen är uppfyld, utgöra ingeu jordmän för bildandet af egentliga „familjearf gods“. Hvad lagstiftningen avser är ingenting annat än att garantera ett existensminimum, hvaruti tak öfver hufvudet inberäknas, och en möjlighet för familjefadern att fortsätta sin näring såsom själfständig man.

Hemstadens undantag från utmätning varar efter familjefaderns död vanligen endast till enkans bortgång eller till det yngsta efterlevvande barnets uppnådda myndighetsålder. År det för dessa personer sörjdt på annat sätt, t. ex. genom lifförsäkring, bortfaller privilegiet i vissa stater.

Så långt synes den nu behandlade institutionen fullkomligt konsekvent genomtänkt. Men just vid den afgörande och svåraste punkten låter den sina egna grundtankar helt och hållit falla, nämligen där, hvarest jordgaren råkar ut för frestelsen eller nödvändigheten att genom intekning af sin egendom tillgodogöra sig den relativt billiga hypotekkrediten. Ty härfor står endast ett i allmänhet lätt öfverkomligt hinder i vägen. Hemstadens intekning är i de flesta stater oinskränkt medgifven,

och för intecknade fordringar kan utmätning ske å hemstaden. I allmänhet är till och med en fullständig afsägelse af privilegiet tillåten. Inteckning och afsägelse äfvensom hemstaden föryttring äro blott så till vida försvarade, som, om egaren är gift, hustruns uttryckliga samtycke erfordras. Endast i Texas är hemstaden inteckning äfven med hustruns samtycke utesluten, hvarejämte högsta domstolen i Louisiana har förklarat inteckningar i hemstaden för icke-utmätningsbara.

Om nu det hinder mot inteckning, som ligger i hustruns medbestämmanderätt, i åtskilliga fall kan visa sig värsamt särskilt som ett medel för en klok och energisk hustru att motställa sig en slösande eller däraktig åtgärd å manneus sida, så har lagen emellertid själf genom åtskilliga inskränkningar ganska väsentligt kringskurit omfanget af denna garanti. I en mängd fall antingen rent af bortfaller hustruns myndighet eller är den illusorisk. Först och främst innehålla nämligen alla lagarne, äfven Texas', den föreskrifte, att fordringar, som gäldeuären adragit sig före hemstadsegenskapens grundande, utan vidare kunna ur hemstaden utmätas. Detta torde likväl icke afse sådau jord, som enligt förbundshemstadslagen af unionens uppstågna område upplätsits, hvilken, enligt ofvan visats, uttryckligen skyddas mot utmätning för sådaua skulder. Bestämmelsen torde endast gälla sådau jordegendom, som förvärvats genom upplätselse af enskild person. Gällande för all jord med hemstadsegenskap äro däremot öfriga undantag från skyddet. Sålunda medgifva alla lagarne, att utom för resterande skatter (och i några stater för ådömd skadeersättning), äfven för fordringar, som härröra från inköp af hemstaden, denna utan hinder kan utmätas, liksom och inteckning för sådana fordringar äfven utan hustruns samtycke beviljas. Vidare äro äfven fordringar för hemstadens förbättringar i allmänhet utmätninggilla, likväl blott när aftalet rörande dessa ingåtts med hustruns samtycke. Och inför handvärvarkenes i Amerika särdeles vidsträkta lagliga panträster för levereradt arbete, äfven om detta icke användts på hemstaden, förlorar privilegiet slutligen också sin kraft.

Hvilka ha nu varit denna lagstiftnings ekonomiska värkningar?

Det måste då till en början erkännas, att förbundshemstadslagen genom sin upplätselse af jord på så förmånliga vilkor, som ofvan nämdes, i hög grad värkat gynsamt för västerns kolonisation. Och det kan häller icke bestridas, att storkapitalets andel vid skiftet af Unionens allmänna egendom genom det underlättade bildandet af en småfarmareklass blifvit i väsentlig och välbehöflig grad inskränkt. Att i detta afseende likväl icke alt uppnåtts, som därför åsyftades, beror på saknaden i lagen af

vissa kompletterande bestämmelser. Sålunda förefinnes, i motsats mot i Canada, icke någon föreskrift, som fastställer ett maximum för den areal en enskild kan genom köp af Unionen förvärfva. Likaledes hafva alla försök att reservera Unionens jord till kolonisation uteslutande i enlighet med hemstadslagens bestämmelser misslyckats. Spekulation i jord, som oaktadt den nästan kostnadsfria upplåtelsen af hemstjäder ofta nog kan vara en vinstgivande affär, har därför ingalunda försvunnit, och hemstadslagens stora syfte att fördela landet i medelstora egendomar har på långt nära icke uppnåtts.

Har sålunda genom självfa upplåtelsen af Unionens jord småfarmarnes klass ingalunda, såsom afsikten varit, blifvit ensam tillgodosedd, så har häller icke de särskilda staternas lagar beredt jordegaren det åsyftade fullt effektiva skyddet mot alla ekonomiska olycksfall.

I sitt på konsularrapporter stödda utlåtande år 1886 om hemstadssystemet framhäller engelska ministern i Washington, Sackville West, den stora svårigheten att erhålla en öfverblick öfver hemstadslagarnes värkningar, emedan omfånget för deras användning är särdeles växlande i de olika staterna. Medan skyddet i några vanligen tages i anspråk, lämnas det på andra håll, särskilt i de östra staterna, dels af okunnighet (detta i synnerhet på landet), dels af likgiltighet tämligen obegagnadt. Där en särskild rättshandling är af nöden, försummas ofta den rätta tiden för hemstadens upprättande. Lika ofta afstår gälde-nären från sitt privilegium eller kommer det icke till användning, emedan kolonisten efter fåfänga försök att utan kapital drifva ett vinstgivande jordbruk i förtid öfverger jorden.

Emellertid anser West det vara otvifvelaktigt, att för handtvärkaren och arbetaren lagstiftningen värkat särdeles välgörande och att den allmänna meningen ingalunda skulle vilja låta sig densamma beröfvas, utan snarare arbeta för dess utsträckning. De mindre bemedlade betrakta lagarne som en stor välsignelse, då de vid sjukdom eller andra olycksfall ega den känsla af trygghet, att deras hem icke skall bliiva dem beröfvadt. „De svage beskyddas mot de starke, mot samvetslöse köpmän och ockrare, som vilja draga fördel af nybyggarens okunnighet och fattigdom för att beröfva honom hans sista öre. — Utan tvifvel hafva tu-sentals familjer genom dessa humana bestämmelser räddats från fullständig ruin.“

Men West döljer häller icke systemets menliga följer i afseende på krediten. En „hemstadare“ mötes af större svårigheter att erhålla ett lån än den jordegare, som icke begagnar sig af skyddet, — ett förhållande, som medför, att många underläta att göra den erforderliga anmälan.

Ännu mörkare har emellertid Sering, efter egna iakttagelser på ort och ställe af Förenta Staternas jordbruksförhållanden, skildrat systemets värkningar i detta hänseende.

På grund af flera omständigheter — odlingens större ungdomlighet, den mindre befolkningstätheten, rådande arfsvanor (inga laglottsbestämmelser) m. m. — erkänner han, att jordens skuldsättning i Förenta Staterna är lägre än i Europa. Men man kan icke påstå, att den genom exemptionslagarne på något märkbart sätt hämmts, och faktiskt är den i många trakter ytterst tryckande. Efter spannmålsprisens nedgång på 80-talet säljas här liksom i Europa årligen tusentals farmer på tvångsauktion. Om arrendeväsendet i stället för en själfgaude farmareklass på ett hotande sätt utbredd sig i Förenta Staterna — icke mindre än $\frac{1}{4}$ af farmerne lära ha förvandlats till arrendatorer —, så har detta sin grund icke blott i kolonisationspolitikens fel, utan äfven i skuldsättning och tvångsauktioner. Hemstadslagarna hindra icke, att farmerna mycket ofta byta om egare; de bilda trots ockerlagar icke en gång ett hinder för en ockrande utsugning, som i Amerika ingalunda är en sällsynt företeelse. Att skyddet mot utmätning är inskränkt till personalskulder, men bortfaller vid intekning, har framkallat en öfverdriven utsträckning af realkrediten på personalkreditens bekostnad. Farmerne erhålla i allmänhet intet lån eller något slags kredit utan real-säkerhet, särskilt intekning. Till och med maskiner säljas ofta blott mot sådan. I Indiana lära 30 procent af befintliga intekningar och 25 procent af deras belopp hafva uppkommit på detta sätt. Därjämte hafva så betänkliga kreditformer som den växande skördens pantsättning på många håll, särskilt i sydstaterna, funnit en vidsträckt användning. De egentliga kreditförmidlarne (bankerna, sparkassorna etc.) erfara därför heller icke några olägenheter af exemptionerna; de erhålla med lättet sina säkerheter, särskilt intekningar, hvilka jämte handel med jord utgöra det viktigaste föremålet för deras värksamhet i farmdistrikten. Däremot beklaga sig alla slags småhandlare och särskilt krabboldsegarne, som icke alltid äro i stand att trygga sina små fordringar genom pant, lifligt öfver ofta förekommande förluster i följd af gällande exemptioner, och de söka ofta hålla sig skadeslösa genom allmänt brukliga betydande prisförhöjningar på de krediterade varorna.

Den enda af lagarne, Texas', som på ett något så nära värksamt sätt förebygger jordens skuldsättning genom att inskränka hemstädernas intekningsbarhet, kunde värka ekonomiskt gynsamt, så länge i Texas ett extensivt jordbruk och boskapsskötsel var förhärskande; jordbrukarne behöfde foga driftskapital, och de stora hjordarne erbjödo tillräcklig grundval för krediten. På senaste

tiden hafva emellertid Texas' jordbrukskare börjat klaga öfver kapitalbrist, och hvad som i Unionens jordbruksbyrås berättelse af år 1886 från Texas anföres, synes tyda på börjande olägenheter äfven här. Så heter det: „Det är en allmän praxis, att farmanen mot pautsättning af den växande skörden öfverenskommer med krämaren om ett förskott af i allmänt 3 dollar pr acre odlad jord“. „Räntan uppgår till 12 procent, men faktiska skillnaden mellan det kontanta och det krediterade priset vid varuköp är 25–50 procent“. „Statens västliga del, som uteslutande sysselsätter sig med boskapsskötsel, befinner sig ekonomiskt bättre än den östliga.“ —

Äfven i Australien lär hemstadsexemtionen i vidsträkt omfang vara införd i alla kolonier. Serbien och Rumänien ega lagar, som dels förbjuda, dels inskränka intekning och föryttring af bondejord. Likaledes har i Britiska Ostindien utmätning af bondeegendom genom nyare lagstiftning blifvit väsentligt försvarad. Alla dessa lagar hafva emellertid så afvikande politiska, sociala och ekonomiska förutsättningar, att de icke kunna tjäna till förebilder för äldre europeiska kulturländer.

Hvad som till Europa öfversförde den amerikanska hemstadstanken var sträfvandet att finna ett botemedel mot den kris inom jordbruket, som konkurrensen från Nord-Amerika och andra nyöppnade kornbodar mot slutet af 70-talet flerstädes framkallat. Förnamsta orsaken till betrycket, — hvars synliga uttryck man ville finna i en växande skuldsättning, en stegrad svårighet att betala ränta och amortering af skulden, en tillbakagång af det medelstora jordbruket genom bondgårdarnas parcellering och parcellernas uppsugning af de stora egendomarna, — ansågs emellertid på många håll ligga i den nyare agrarlagstiftningen, som med afskaffande af den äldre medeltida bundeuheten nästan öfveralt infört jordens fria intekningsbarhet och förytterlighet, liksom vid art de för lösegendom gällande grundsatserna angående delbarheten. Då sälunda i början på 80-talet Rud. Meyer m. fl. fäste uppmärksamheten på den amerikanska hemstadstanken, fans redan, på grund af misströstan till den bestående agrarfrihetens förmåga att lösa sin uppgift, en tacksam jordmän beredd för den främmande institutionen. Om ock Meyers framställning af densamma af senare forskare, särskilt Se-ring, uppvisades vara ett ensidigt loftal med förtigande af bristfälligheterna, så hade likväl en rörelse kommit i gång, som i hemstadsidén, ombildad efter europeiska förhållandens kraf, såg det medel, genom hvilket de mindre jordbrukenes klass skulle kunna upprätthållas. Det saknas icke förkämpar för dylika

sträfsvanden i de romanska länderna, i England, i Ungarn, i Ryssland; till lagförslag, som blifvit föremål för grundig behandling i lagstiftande församlingar och offentliga korporationer, här det bittills emellertid endast kommit i Luzern, Österrike och Tyskland. För de österrikiska och tyska förslagen skall här närmare redogöras.

Efter de olika synpunkter, från hvilka de utgå, och de mål de söka förvärkliga, har Sering indelat dem i tre kategorier.

A. Skydd för ett besittningsminimum mot utmätning.

Här vill man efter de amerikanska hemstadslagarnes föredöme utvidga det från utmätning undantagna „existensminimum“ till jordbruksfastigheter genom att tillerkänna en viss areal jord med bostad och ekonomibyggnader samma skydd, som redan nu åtminstone delvis tillkommer de för näringens bedrifvande oundgängliga kreatur och inventarier. En dylik tanke bragtes på tal 1882 i en skrifvelse från tyske riksconsulern till riksjustitieamtet, och över samma fråga debatterades 1883 med anledning af en åkerbruksenquête i Baden i en af därvarande Andra Kammaras kommissioner, — på båda hållen utan resultat. Helt nyligen (1891) har „der deutsche Landwirthschaftsrath“ förordat upptagande af en motsvarande bestämmelse i den lag angående utmätning af fast egendom, som är afgörd att utfärdas samtidigt med den blivande „borgerliga lagboken för tyska riket“. Resolutionen lyder:

„Från utmätning å jordbruksfastighet skall (allmänt eller åtminstone beträffande tvångs- och säkerhetshypotek *), i konsekvent utbildning af den till grund för § 715 Civ. Proc. Ordn. liggande tanken, med bevarande af de fordringsrättigheter, som redan bestå vid utfärdandet af en sådan speciallag, undantagas ett besittningsminimum, vars storlek landslagstiftningen eger bestämma, och som jämte nödiga bostads- och ekonomirum skall omfatta en viss bråkdel af hela jordarealet.“

Samtidigt uttalado sig „Landwirthschaftsrath“ för inskränking i fordringsegarnes rättigheter i två afseenden:

1) genom upptagande i rikslagen af deu i Preussen, Bayern, Sachsen, Würtemberg och Hessen redan gällande „täckningsprincipen“ eller att vid tvångsförsäljning af jordegendom auktionsanbudet endast i det fall får antagas, att ur detsamma kunna täckas alla de anspråk, som ega bättre rätt än utmätningssökandens; och

2) genom införande ur österrikiska utsökningsslagen af en föreskrift, som ger domaren rätt att tils vidare inställa auktion-

*. Den utan gäldeñarens hörande medgifna in teckningen.

nen, om på auktionsdagen en bestämd del af fastighetens uppskattningsvärde icke bjudes.

Den föreslagna nyheten motiverades därmed, att det vore önskvärt att jämte en längre gäende valtri hemstadsrätt så snart som möjligt åstadkomma en bestämmelse, som afåge *all* jordegendom. Med fastställandet af ett oantastligt besittningsminimum skulle man framför alt kunna sätta en gräns för ockret, hvilket just begagnade sig af småfolkets seghet att fasthålla sin mädosamt förvärvade torfsva och dess fruktan för deunsamas förlust till de skamligaste utprässningar. Beträffande ett befäradt inträng i de små jordegarnes kredit, så vore husvudorsaken till inteknningar i deras lägeuheter kraf på säkerhet för resterande köpeskillningar, beroende på att förvärvarne oftast icke varit nog betalningskraftige. Uteblefve nu genom utmätningshindren i en sådan bestämmelse åtskilliga inköp, där krediten altför starkt skulle tagits i anspråk och priset dessutom uppjagats till en onaturlig höjd, så vore ingen skada därmed skedd. Småfolkets egentliga behof vore personalkredit (drifts- och konsumtionskredit), och för deunas erhållande skulle alltid deu återstående utmätningsbara kvotdelen af egendomen vara en tillräckligt säker grundval.

Det har aumärkts, att den här föreslagna åtgärdens bärvidd först kan öfverskådas genom ett närmare utförande af grundtanken. Till och med frågan, om besittningsminets skydd äfven skall gälla gentemot den *frivilligt* medgifna inteknningen, är lämnad öppen. Förslagsställaren har synbarligen i främsta rummet tänkt på den väst- och sydtyska småegendomen. För den medelstora och större besittningeu skulle ett realt undanskiftande af ett minimum oftast vara omöjligt och i vissa stater strida mot der gällande grundsats om jordegendomars odelbarhet. För sådana fall måste minimet kuuna ersättas med en penningesumma. Men med ett dylikt utbyte torde en motsvarande utvidgning af nödorftens privilegium för andra eller alla sambållsklasser „knappast kunna avisas.

B. Grundande af familjearfgods.

Den andra gruppen af förslag utgår från den tanken, att den gällande rättens grundsel är dess kapitalistiska och extremt individualistiska uppfattning af jordegendomen. Det var ett misstag att samtidigt med befrielsen från godsherrens öfverherrskap („die Grund- und Gutsherrschaft“) beröfva bondgårdarne den karaktär af „bunden besittning“, som de förut icke blott i godsherrens och statens, utan äfven i bondefamiljernas eget intresse innehade. Jordegendomen kunde endast i det fall fylla sin etiska och nationalekonomiska uppgift, om den från genera-

tion till generation öfverförde ett tryggadt välfärd och därmed en värklig oafhängighets och ett sedligt familjelifs traditioner. Blott genom en pånyttfödelse af den äldre rättstanken skulle bondeståndet, tryggadt & ena sidan mot tillintetgörelse genom latifundiibildning och parcellering, & den andra mot kapitalistisk expropriation och ockrande utsugning, kunna upprätthållas i sin gamla duglighet. „Till grund för hemstadsrätten“, yttrar en af dess mest framstående förkämpar, Otto Gierke, „ligger den i vårt rättsmedvetande trots hela den romerska rättens öfvermakt utrotade nationella tanken, att gården med dess tillbehör icke blott är en förmögenhetsdel eller rent af en vara, utan ett ‘hem’, grunden för ett familjelif och för dess ekonomiska och etiska förvärkligande. Då hemstadsrätten hindrar en sådana gård att uppslukas af det rörliga kapitalet, att söndersplittras genom föryttringar och arfskiften, att uppsugas af den stora jordegendomen, så sörjer den för förvärkligandet af det medvetet eller omedvetet hos vår landbefolkning än i dag levande rättsideal.“ Det är därför hemstadsinstitutionens uppgift att för en längre tids bestånd bevara bondgårdar eller i allmänhet bostäder med mer eller mindre jord i familjernas arf och ego.

Öfver lämpligheten att införa en sådana idéer motsvarande hemstadsrätt („arfgrötsrätt“) har österrikiska regeringen i början på 80-talet anställt genomgående utredningar. På grundval af dessa utarbetade Peyer, Ritter von Heimstätt, en „tänkeskrift“ jämte ett lagförslag, hvars 1:sta del innehåller en ny intestatarförrätt för bondegods i allmänhet och den 2:dra grunddragen för „arfgrötsrätten“. Dessa lyda som följer:

1) „Arfgröts“ äro sådana med ett boningshus försedda jordbrukslägenheter, som på egarens begäran blifvit inskrifna i en af behörig Bezirksdomstol förd arfgrötsbok. Endast sådana egendomar, hvilkas nettoafkastning växlar mellan 50—1000 floriner, kunna inskrifvas; dock kunna dessa belopp af landslagstiftningen förändras. Utteslutna äro sålunda endast parcellerna och de stora egendomarna. Då emellertid, sedan förslagets 1:sta del 1889 blifvit upphöjd till lag, den nya intestatarförrätten inskränkts till den medelstora bondeegendomen, så torde konsekvensen fordra en motsvarande inskränkning i de till inskriftning såsom arfgröts berättigade egendomarnes omfang. För de stora godsens behof anses arfgrötsen ersättas af fideikomissen. Emellertid kunna enligt förslaget äfven egare af sådana gods förklara en del af densamma för arfgröts och besitta återstoden såsom „valsande“ (d. v. s. fritt förytterlig) och intekningsbar jord.

2) Införandet i arfgrötsboken är utan undantag värksamt emot hvarje efterföljande egare. Ett *utstrykande* kan på egarens begäran blott ega rum i det fall, att detsamma uppenbar-

ligen är förenadt med fördelar för egendomens brukande, som icke på annat sätt kunna uppnås. Detsamma gäller om afsöndring med den inskränkning, att återstodens värde icke får understiga det för ett arfsgods tillåtliga minimum. Utan vilkor är afsöndring tillåten vid ett skiftesförfarande, vid utbyte mot jämngod jord och där expropriation lagligen kan fordras. Däremot är föryttring af det hela tillåten.

3) Arfsgodset kan (utan särskilt tillstånd) blott *belastas* med aflösliga grundränteskulder, hvilkas årliga belopp icke får öfverstiga hälften af nettoafkastningen (eller med hypotek, hvilkas kapitalbelopp stannar under den tiofaldiga nettoafkastningen). „Detta mått motsvarar i allmänhet den gräns, inom hvilken solida kreditinrättningar i regeln pläga hålla sig vid beviljandet af lån.“ Undantagvis kan emellertid vederbörande myndighet medgivva en högre belastning med årsräntor ända till hela nettoafkastningens belopp (eller med hypotek ända till dess 20-faldiga) under samma förutsättning, som tillåter en parcellering af arfsgodset. Samtycket är likväl forbundet med det vilkor, att den högre belastningen amorteras inom högst 20 år. Dessutom tillåtes intekning af arfsgodset med efter godsets afkastning lämpade undantag eller lifräntor till den förre egarens eller hans efterlevvande makas förmån, ävensom med förpliktelser att uppfosta och efter deras ständ underhålla den förre egarens minderåriga eller icke-förvärvsdugliga barn.

4) Till *tvångsförsäljning* hemfaller arfsgodset endast på grund af uteblifna betalningar för osvannämda belastningar, allmänna utskylder och sådana prestationer, hvilka enligt lag förmånsrätt framför andra reallaster eller i öfrigt en laglig pantrett är medgitven (exempelvis bidrag till dikningssamfund). Åven på grund af andra (*personal-*)skulder kan borgenären erhålla exekutiv försäljning af arfsgodset, om egaren icke har sitt ordentliga hemvist å detsamma.

Tvångsförsäljning skall emellertid i regeln föregås af *tvångsförvaltning*. För mer än tvååriga restantier på årsprestationer eller för förfallna kapital beviljas tvångsförsäljning likväl utan uppskof. Medan tvångsförvaltningen varar, åtnjuter egaren och hans familj bostad och underhåll på godset.

5) De inskränkande bestämmelserna om styckning och intekning finna äfven tillämpning mot *testamenten* och *intestatarfsföljden*. För öfrigt gäller för den sistnämnda den allmänna bondearfsrätten (Anerbenrecht). Genom testamente eller legat kan arflättaren visserligen uppdraga åt den godset öfvertagande arfvingen (Anerbe) att, utan intrång å sin egen laglott, till andra personer utbeta hägre legat eller arfslotter, men, för så vidt dessa icke finna sin lagligt tillåtna täckning i arfsgodset

(d. v. s. om detta redan till haliva värdet är intecknad), ausvarar arfvingen endast såsom personalgäldenär för desamma. Strängheten i dessa föreskrifter mildras genom bestämmelsen, att sy-skonen, så länge de äro minderåriga eller på grund af kropps- eller själslyte icke mäktta sig försörja, kunna af godsets öfvertagare göra anspråk på ett efter deras ständ afpassadt underhåll å godset emot en däremot svarande skyldighet att i mån af sina krafter delta i arbetet.

6) Sådana egendomar, som *redan* äro *belastade* öfver nor-malgränsen, kunna visserligen inskrifvas såsom arfgods; dock betages eller iuskränkes därigenom icke redan intecknade fordringars rätt till utmätning. Afvenledes börjar för ointecknade fordringar de inskränkande belastnings- och utmätningsbestämmel-sernas värkan först sex månader efter skedt tillkännagivande af inskrifningen i arfgodsboken. Å andra sidan kunna under tvångsförsäljning hemfallna arfgods endast säljas med bibehållande af egenskapen af arfgods, och inroparen skall endast öfvertaga sådana fordringar, med hvilka ett arfgods enligt 3) får belastas. Öfriga fordringar skola uttryckas och, för så vidt de täckas af det högsta budet, anvisas på detta till betalning. —

Den österrikiska lagen af 1 april 1889 angående särskilda arfsföreskrifter för medelstora jordbrukslägeheter har gifvit laga kraft af 1sta delen af det i Peyfers tänkeskrift behandlade förslaget, med hänvisning till fullständigaude och utförande lands-lagar. Från en ytterligare behandling af arfgodsfrågan har man däremot tillsvidare afstått, emedan „redan af en förmutig arflagstiftning mycket torde vara att hoppas för det ekonomiska tillståndets botande“, och emedan „en arfsrätsordning som den nu skapade visserligen öfverensstämmer med de herrskande åskådningarna hos en stor del af befolkningen, men införandet af arfgods med inskränkt inteckningsbarhet efter hvad de officiella undersökningarne utvisat ingalunda funnit allmänt bifall.“

I Tyskland bragtes saken 1882 på tal genom ett förslag i „Landwirthschaftsrath“ af den lokala jordbruksföreningen i Giesen, dock utan framgång och utan att vinna vidare anklang i den allmänta meningen. Påvärkad af arbetena i Österrike började agitationen likväld sedermera att skjuta starkare fart. Till en del berodde det växande intresset även därpå, att till sträfvandena att förskaffa bondeklassen en oangriplig hemstad även knöt sig afsikten att göra arbetsklassen bosatt på landet och att man slutligen gick ända därhän att vilja göra hemstadsrätten tillgänglig för tyska medborgare i allmänhet. Särskilt värvsam för dessa idéers realiseringe var kammarherren v. Riepenhausen-Crangen, af hvilken ett formligt lagförslag utarbetades, som 1890 af ett antal konservativa medlemmar för riksdagen framlades och

af densamma öfverlämnades till en kommissions behandling. Redan innan kommissionen hunnit åtgäfva sitt utlåtande hade „Deutscher Landwirthschaftsrath“ emellertid i en högst grundlig två dagars förhandling debatterat frågan. Denna myndighet uttalade sig afgjordt till förmån för principen, men ville likväl icke förorda Riepenhausens förslag, utan beslöt, jäntе ofvan (sid. 11) redan anfördta resolutioner, att till en början upplödra de olika jordbruksseuralföreningarna till en grundlig pröfning af frågan. Till en dylik enquête ha också frågeformulär redan utskickats.

I Riepenhausens förslag vidtog kommissionen åtskilliga förändringar, huvudsakligen gäende ut på att oka tillfälletna till inveckning och utmätning samt att bereda möjlighet att upphäfva hemstadsegenskapen, hvarefter detsamma den 27 februari 1891 för riksdagen framlades i följande gestalt.

1) Som „hemstäder“ kunna i hemstadsboken inskrifvas fastigheter, som möjliggöra alstranden af jordbruksprodukter, be- reda bostad åtminstone åt en familj (således äfven blotta torplägenheter med något trädgårds- och åkerland), men icke över- skrida storleken af en boudgård. Det närmare bestämmandet af mättet öfverlämnas åt landslagstiftningen. En hemstads tillbehör äro bostaden, nödiga ekonomibyggnader, oundgängliga inventarier o s. v. Till att upprätta en hemstad äro blott tyska medborgare efter fylda 24 år berättigade. Ingen får besitta mer än en hemstad.

2) Upphäfvandet af hemstadsegenskapen sker genom utstrykning i hemstadsboken på en tillräckligt motiverad anhållan & egarens sida och blott med hans makas, ävensom nedannämnda ränte- eller annuitetsberättigades medgifvande.

Hemstaden är absolut odelbar, sålunda äfven i det fall, att den ursprungliga nettoäfkaftningen skulle mäugdubblas och de mest trängande ekonomiska behof skulle kräfva delning. Blott ett utbyte af jord tillåtes och detta endast med den enligt landslagstiftningen förordnade hemstadsmyndighetens medgivande. Föryttring af det hela till tyskar är med makans begivande tillåten.

3) Hemstaden kan blott på giltiga skäl, med myndighetens godkännande, invecknas till hälften af sitt värde med ränteskulder eller med „annuiteter“, för hvilka en ändamålet motsvarande amorteringsperiod måste fastställas. Bestående hypotek och grundskulder måste före hemstadens inskrifning förvandlas i amortisabla räntor eller i annuiteter. Tillåtelse till inveckning måste lämnas i fall af missväxt eller andra olyckshändelser till nödiga förbättringar vidtaga och till utlösen af medarfvingar. Någon inskrifning af uudantag eller af underhållsskyldighet med afseende & minderåriga eller icke-förvärfsdugliga syskon, sedan ofvannämda inveckningsgräns är uppnådd, känner förslaget ej.

4) Hemstaden är, med nedannämnda undantag, i allmänhet icke underkastad tvångsförsäljning. Som utsökningsåtgärd tillåtes blott den af hemstadsmyndigheten utövade tvångsförvaltningen, i motsats mot det österrikiska förslaget, utan någon tidsbegränsning.

Tvångsförvaltning eger blott rum på grund af anspråk, uppkomna genom leveranser och prestationer, som kommit hemstaden upprättande och förbättring till godo, på grund af resterande räntor och ånnuiteter samt på grund af lagliga förpliktelser och förpliktelser i följd af otillåtna handlingar. Något underhåll åt egaren under förvaltningstiden omtalas icke.

5) Hemstaden kan, med förbehåll af den efterlevvande mäkans nyttjanderätt, blott öfvergå till en enda, af landslagstiftningen närmare bestämd arfvinge. En delning eller en inreckning af hemstaden öfver halfva värdet kan häller icke på grund af arfvinges anspråk ega rum. Det närmare ordnandet af den efterlevvandes nyttjanderätt och hemstadsrättens reglerande öfverlätes åt landslagstiftningen.

6) Sådana egendomar, som redan äro inrecknade öfver halfva värdet, kunna inskrifvas i hemstadsboken, om egaren förpliktar sig att amortera de öfver denna gräns liggande hypotek och grundskulder med 1 procent årligen och tillräcklig säkerhet för amorteringen förefinnes. Förstärkt amortering är tillåten.

Å andra sidan är hemstaden underkastad tvångsförsäljning på grund af alla slags fordringar, som uppkommit före hemstaden upprättande, men blott inom en tid af tre år efter hemstadsägenskapens offentliggörande. Genom detta stadgande blefve den nyssnämnda tillåtelsen tämligen betydelselös, då de den normala gränsen överskjutande fordringarne antagligen genast skulle blifva uppsagda. —

De principiella invändningar, som i Landwirtschaftsrath och riksdagen framställdes mot detta förslag, gälde, bortsett från de närmast liggande (den absoluta odelbarheten, bristande tillgodo- seende af medarfvingarnes rätt, den obegränsade utsträckningen af den för sinägenomen i allmänhet blott undantagsvis passande tvångsförvaltningen m. m.) framför alt den omständigheten, att hemstadsegaren, beröfvd all själfansvarighet, helt och hållt skulle ställas under myndigheternas förmynderskap.

Genom den för alla händelser till en och samma höjd fastslagna inreckningsgränsen skulle han likaledes i många fall, där lämpliga kreditsörmedlare saknades, oförtjänt råka ut för en fullständig kreditafspärning eller blott mot ockerräntor hos enskilda personer kunna erhålla personalkredit. Förslagets upphöjande till lag måste därför föregås af ett ordnande af kreditväsendet, hvarigenom antingen hos statliga inrättningar eller i korporativa

länekassor hemstadsegaren fluge sitt berättigade kreditbehof tillgodosedt. Hand i hand härmed måste emellertid äfven gå sådana åtgärder, som så mycket som möjligt inskränka samma behof, och då det företrädesvis vore olycksfall (eld- och hagelskada, kreaturssjukdomar och dylikt), hvarigenom det framkallades, så vore obligatorisk försäkring häremot likaledes af nöden. Beträffande utsikterna för framgång anser Sering som säkert, att en frivillig hemstadsrätt, hur den än blefve gestaltad, först och främst i Rhen- och Mainträkten skall blifva en död bokstaf, då den till det yttersta strede mot de härskande, sedan århundraden inrotede åskådningarna, särskilt i arfsaker. Men äfven i de länder, där bondeegendomen vanligen förblir odelad, tillåta de (utanför Hannover) högst obetydliga framgångar, som de nya lagarne om „Höfe“ och „Landgüterrolle“ (eller gårdenas odelbarhet vid arfsguite genom dess inskrifning i en dylik „Rolle“) vunnit, inga gynnsammare förväntningar på frivilliga hemstäders upprättande. I sitt förfogande öfver jorden vill bonden vara så oinskränkt som möjligt. Mest närmar sig förslaget de härskande rättsedd-vänjorna i sådana trakter, där gårdförarna delning redan nu kräver myndighets godkänande (Sachsen-Altenburg, konungariket Sachsen, Lippe). Härför till inskränkning i intekningsfriheten är steget i själfta värtket icke så särdeles långt. Men de därmed förbundna ekonomiska betävligheterna kunna äfven där endast öfvervinnas genom en lämplig kreditorganisation. För arbetareklassen kan iurättandet af en blott i inskränkt mån intekningsbar och därför svärförytterlig hemstad särskilt medföra den faran, att enskilda arbetsgivare kunna försöka att begagna sig af institutionen för att fasthålla sina arbetare vid torfvan och därmed bringa dem i fullkomlig afhängighet.

C. Schneiders förslag.

Ett af landtdomaren Schneider uppgjordt och likaledes i „Landwirtshafsrath“ debatteradt förslag utgår från den uppfattningen, att det i den tyska skuldfordringsrätten fordras en utbildning af den tanke, som redan trådt i dagen i brysättnings-tvångets upphäfvande och i förbudet mot arbetslönens tagande i beslag, samt till en viss grad äfven i arbetsvärktygens m. m undantagande från utmätning. Det gäller det värdeskapande arbetets skydd gentemot kapitalet. I den af Lasker uppsatta kommissionsberättelsen till 1869 års lag ang. införsel i löner heter det, att den till grund för brysättnings-tvångets upphäfvande ligande tanken — att blott människans förmögenhet, men icke hennes person är egnad att underkastas tvång till att uppfylla ett förmögenhetsintresse — äfven sträcker sig till människans arbetsförmåga i allmänhet. Den blotta, visserligen värdeskapande,

men ännu icke i värde omsatta kraften finge ej till en fordrings-egares förmän tagas i beslag och i ett visst omfang förklaras ofri. Men det är i självfa värket ingentiug annat är en förpantning af arbetskraften, om en jordbrukskare öfver den reua jordräntans gräns skuldsätter sin egendom; utöfver denna gräns börjar förpantningen att öfvergå till eu „sekvestrering af den värdeskapande krafteu“. Utgående från sådana hänsyn vill Schneider sätta den tillåtna interckningsgränsen vid egenomens „arrendevärde“. Jordbruksfastighet får endast i offentliga anstalter och till sådnu höjd intercknas med ouppsägbara kapital, att den årliga räntan och amorteringen icke öfverstiga den arrendeafgift, som egendomen efter gängse pris i orten skäligen skulle betinga. Denna afgift skall (såsom sker, när nettoafkastningen i och för grundskattens åsättande bestämmes) beräknas af kretsrepresentationen, sammanställas i katastrar samt hvart femte år, och dessemellan på egarens anhållan, underkastas förynyad granskning. Vid bristande betalning af räntor och amorteringar hafva de offentliga anstalterna rätt att fordra tvångsförvaltning och — om det styrkes, att denna åtgärd icke har åsyftad värkan — tvångsauktion. Detsamma gäller med hänsyn till å jorden hvilande utskylder och onera. De offentliga anstalternas interckningar, hvilka benämnes „fullhypotek“, kunna icke öfvergå till enskilda personer.

För att emellertid, utöfver det åsatta arrendevärdet, möjliggöra egendomens användning för kreditändamål, skola äfven utöfver denna gräns, till tryggande af fordringar i allmänhet, fri-villiga eller tvångsinterckningar („säkerhetshypotek“) tillåtas. Enskilda personer kunna blott förvärfva sådana säkerhetshypotek. Dessa medföra dock ingen rätt till ränta ur egendomen — räntan betraktas endast som en personlig gäld — och de kunna först utsökas vid föryttring af egendomen eller vid egarens död. Köparen eller arfvingen måste inlösa privathypoteken, vid äventyr att tvångsauktion eljes anställes. Det gäller sälunda egendomens förvandling till hemstad på lifstid. Säkerhetshypotekens innehavare kunna äfven motsätta sig afsöndring eller föryttring, för så vidt deras fordringar icke inlösas.

Någon rätt för privatfordringar till utmätning å egendom, som icke är intercknad med fullhypotek till den tillåtna gränsen, omtalas icke, hvarigenom personalkrediten aldeles onödigt kringskäres.

Medarfvingar kuuna fordra utlösning i penningar, om egaren erhållit sådana i offentliga kreditanstalter genom utfärdandet af fullhypotek. Undantag och dylika rättigheter, som tillkomma medlemmar af egarens till försörjning berättigade familj, åtnjuta

samma rätt som fullhypoteken, för så vidt de ligga inom den lagliga gräusen, den åsatta arrendeafgiftens höjd.

Icke utinätbara och blott vid tvångsauktion fråu egendomen skiljbara äro vidare de för brukandet till nästa skörd nödiga kreatur, redskap och utsäde, husgeråd och underhållsmedel för egenrens till försörjning berättigade familj Blott förråd, som äro afsedda för försäljning, kunna utinätas. Bevisningsskyldigheten åligger utmåtningsökanden. —

Om sitt förslag yttrar Schneider: Planen anknyter sig utan vidare till de gifna förhållandena; den förändrar icke så mycket som den förenklar den bestående rätten. Tvångsauktionerna så godt som försvinna, enär de i allmänhet endast kunna ifrågasättas vid arföll eller efter en egendoms frivilliga försäljning, då det ligger i köparens intresse att förekomma en dylik auktion.

Jordegendom är fritt förytterlig som förut. Bestående hypoteckrättigheter blifva oantastade. Den stora liksom den lilla egendomens skuldsättning är (oafsedt om bostad förefinnes eller ej) inskränkt därhän, att för egaren under hans lifstid alltid så stor afkastning blir ötrig, som en väl situerad arrendator kan förskaffa sig.

Lån få blott upptagas hos samvetsgrauna borgenärer utan någon inskränkning i öfrigt.

Billig och solid kredit står egaren obehindrad till buds, då han har fritt val bland hela Tysklands hypoteksanstalter och sparkassor. Den icke-inteckningsbara återstoden af egendomens värde kan ytterligare begagnas såsom kreditstöd.

Förslagets förnämsta förtjänst ligger emellertid i avisandet af hvarje kontroll öfver egaren, vare sig genom öfriga medlemmar i det samsfund, hvaruti jorden blifvit „inkorporerad“ (enligt ett af Schäffle uppgjordt förslag), eller genom en hemstadsinndighet, hvars befogenhet måste blifva vidsträkt, men ock alt för vanlig.

Förslaget erbjuder ett medel att hålla den drunknande öfver vattnet, till dess han genom egen kraft förmår att åter arbeta sig upp och fatta fast fot. Men det vill icke genom en permanent hemstadsinstitution skapa en alldelers oansvarig jordägareklass. Har en jordegare icke före sin död förmått arbeta sin ekonomi ut ur skulderna, så följer en generalafräkning. Arfvingarue erhålla sålunda icke någon skänk på borgenärernas bekostnad, och den fideikommissariska oantastligheten undvikes.

Planen hindrar uppkomsten af „konsoliderad“ skuld, om afbetalningar måste ske, eller låter vid fortsatt upptagande af lån inteckningsbördan åtminstone icke överskrida en dräglig höjd.

Måhända kunde det ifrågasättas att uppskjuta generalräkningen till det yngsta barnets uppnådda myndighetsålder eller till enkans död. —

Mot Schneiders förslag användes i „Landwirtschaftsrath“, att det hvarken lämnade skydd mot jordens uppsugande af det rörliga kapital eller beredde familjerna ett tryggadt hem. Överdrifven skuldsättning blefve obegränsadt tillåten och skulle inträda så mycket säkrare, som den först i en aflägsen framtid hotande farau icke vore så lätt att öfverte som den närvarande. Det vore här blott fråga om hemstäder på lifstid, sälunda om ett slags „ungkarlsrätt“. Det vore att befara, att till och med familjetäder skulle, för att självva få lefva bekvämt, slå ifrån sig tankarne på sina arfvingar. De skuldsatte sig utan fara för sig självva, men efter deras död ginge egendomen till främlingar.

I öfrigt har mot förslaget användts, att alla öfvergångssätter saknas. Privathypotekens förvandling till kreditanstaltshypotek skulle likväld endast där jämförelsevis utan svårigheter kunna försiggå, där en öfverskuldsättning ännu icke förefunnes.

Slutligen förutsätter äfven detta förslag skapandet af en ny kreditorganisation. Bondeegendomen har hittils i de flesta delarna af Tyskland saknat lämpliga intekningskreditinstitut, och det är tvifvelaktigt, om privilegietsudet af de befintliga anstalterna skulle vara nog för att i passande former tillföra den lilla och den medelstora egendomen billig kredit. Men framför alt saknar nästan all jordegendom ett ordnadt personalkreditväsen. Efter all sannolikhet skulle enskilda personer i allmänhet icke gifva kredit på blotta säkerhetshypotek.

Af denna redogörelse anser komitén framgå, att såväl den amerikanska förebilden som — och detta i ännu högre grad — de europeiska försöken till efterbildningar, hvilka för öfrigt samtliga hittils endast stannat vid förslag, utgöra en tillämpning af rättsprinciper, som i högst väsentlig mån afvika från de i Sverige gällande och för svensk rättsåskådning skulle innehära något synnerligen nytt och främmande. Den frihet i förfogandet öfver sin jord, som, där ej fideikommisbestämmningar lägga hinder i vägen, sedan länge är hvarje svensk man medgifven, liksom frånvaron af hvarje slags gynnande af någon särskild arfvinge på de öfrigas bekostnad står i uppenbar strid med de österrikisk-tyska förslagens inskränkande bestämmningar om jordegendoms disposition och

dess odelbarhet till en enda arfvinges förmån. Lika litet tilltalande torde för svensk uppsättning vara den inblandning af offentliga myndigheter i den enskildes ekonomi, som den i vissa fall förutsatta tvångsförvaltningen innehär. Den intekningsgräns, som helt allmänt utan afseende på speciella förhållanden fastställes, kunde ofta medföra ett menligt intrång i jordegarens realkredit, och den personliga krediten, som han i stället nödgas anlita, komme efter all sannolikhet att upprifra räntan till en betungande höjd. Den amerikanska hemstadslagstiftningen lämnar visserligen den enskildes affärer ostörda af myndigheters uppsikt och ledning och är för öfrigt på det hela taget främmande för de ofvannämnda förslagens invecklade och inskränkande apparat, men har å andra sidan, då den utan större svårigheter lämnar tillfälle till obegränsad intekning och därav följande utmätning, gjort det afsedda skyddet tämligen illusoriskt gentemot sådana borgenärer, som vetat att förskaffa sig dylik säkerhet, och i förhållande till de öfriga bragt gäldenären i en ofördelaktig ställning genom de högre pris han för de krediterade varorna måste betala. Den erfarenhet, som från Förenta Staterna föreligger, uppvisar också, vid sidan af det gagn skyddslagarne i många fall obestridligen utöfvat, ofta förekommande tvångsauktioner och ett betydligt antal själfegande jordbrukares förvandling till arrendatorer. Att själfva utförandet af bestämningen om undantagande af en viss kvotdel af egendomen från utmätning i många fall skulle möta betänkliga svårigheter, då den återstående utmätningsbara delen i saknad af byggnader ofta nog skulle falla i värde, torde vara uppenbart. Till denna omständighet hafva också de amerikanska lagarne måst taga hänsyn genom föreskriften, att i sådant fall det skyddade undantaget skall utgöras af en del af försäljningssumman för det hela. Men därmed försinner det ursprungliga syftet att skydda jordegaren i hans besittning af jorden, och den honom beredda nya förmånen af ett ytterligare värdes undantagande från utmätning, utöfver det i alla utsökningsslagar allmänt medgifna „existensminimum“ jämte arbetsvärttyg m. m. lärer i så fall icke kunna förvägras gäldenärer i allmänhet. Och då slutligen något

behof att skydda de mindre jordgarné vare sig mot att uppsugas af de större eller att genom ockrande utsugning blifva beroende af det rörliga kapitalet uti Sverige icke i någon starkare grad framträdt, så har komitén häller icke ansett sig ega anledning att med tillämpning af den amerikanska hemstadstanken bereda mindre jordgäre något särskildt skydd, oberoende hvaraf de i allmänhet visat sig med framgång kunna bevara sin själfständiga existens.

Komitén har däremot ansett, att gynnsamma vilkor vid upplåtelse af mark åt mindre jordbrukare skola i regel värka tillfylles för att trygga dem i besittning af deras fastigheter, och dylika vilkor borde ock enligt komiténs åsikt kunna beredas, när fråga är att från kronans marker upplåta jord till boningsplatser.

Lösöreköp med förbehåll om återköpsrätt.

Genom F. d. 20 juni 1864 har, till förebyggande af olämpliga förbehåll vid fastighetsköp, stadgats bl. a. att, om öfverlätare af fastighet förbehållit sig eller annan att för visst pris eller emot andra vilkor återvinna egendomen, sådant förbehåll skall vara utan kraft och värkan. Köpet är således giltigt och därmed får lagfaras, men förbehållet är betydelselöst.

Härmed har endast uttalats hvad som efter förordningens utgivande skall vara lag. Stadgandet angifver icke att förbehåll om återköp enligt 1734 års lag skulle vara giltigt och att förordningen sålunda skulle infört en lagförändring. Detta framgår ej häller af den till anfördā stadgande fogade bestämningen, att den, som ville tillgodonjuta dylikt återvinningsförbehåll, hvilket gjorts innan förordningen tillkommit, borde inom utgången af år 1865 söka inreckning i lägenheten och sedermera förnyelse därav. Denna bestämning angifver endast hvad den haft att iakttaga, hvilken velat göra gällande ett på förbehåll om återköpsrätt grundadt anspråk; men härmed har intet uttalats om den lagliga värkan af sådant förbehåll.

1864 års förordning gifver icke häller något skäl att antaga att lagstiftarens afsikt skulle varit att för framtiden fastställa en allmän grundsats, tillämplig äfven på köp af lösöre. Frågan om betydelsen af återköpsförbehåll vid lösöreköp är således icke genom berörda förordning afgjord.

1. Vid denna frågas behandling synes lämpligt att utgå från läran om s. k. köp på prof eller öppet köp. Den romerskrätsliga doktrinen, som mycket sysselsatt sig med detta aftal, synes antaga att, där ej annat ur aftalet framgår, köpet bör anses afslutadt under s. k. suspensivt vilkor, d. v. s. att,

där köparen säger sig vilja hafva varan, blott om den framdeles faller honom i smaken, köpets värkan inträder först då detta är afgjordt: äfven om saken öfverlämnats till pröfning, förblir köparen således under pröfvotiden dess egare.¹⁾

Men, säges det, om köparen sedan godkänner varan, så bör köpet betraktas såsom afslutadt²⁾ redan då varan af köparen mottogs för att profvas. Den därvid af köparen afgifna förklaringen innehåller visserligen endast, att han vill köpa, om han framdeles vill det. Men det är dock genom denna förklaring som själva köpslutet kommit till stånd. Det är icke nödigt att här utförligt redogöra för de skäl, som förmått den romerska rättens tolkare att, ehuru de icke kunnat enas om grunden för denna åsikt, likvälf omfatta densamma. Ett skäl är det, att Justiniani institutioner kalla ett sådant köp vilkorligt. Ett annat och vida viktigare torde vara det, att man antagit att, enligt romersk rätt, ett saluanbud kan återkallas till dess det blifvit aksepteradt: därest köpet icke ansetts vara afslutadt redan då spekulanten tugit varan att profvas, skulle man ej kunnat låta säljaren under pröfvotiden vara bunden af sitt anbud.

De romerske juristerne självve hafva uttalat att en viljeförklaring är ogiltig, då den afgivits på sådant vilkor, att vilkorets uppfyllande beror af den förklarandes förgodtfinnande.³⁾ Köparens förklaring att han vill köpa, om han framdeles vill, är således rättsligen betydelselös. Intill dess köparen slutligen godkänt varan, föreligger intet aunat än ett saluanbud. Detta framgår, såsom ock af den romerskrätsliga doktrinen

¹⁾ Detta stadgar ock den schweiziska lagen om obligationsrätten (Art. 269); samma uppsättning har gifvit sig uttryck uti tyska rikets handelstagbok (se Gareis, Handelsrecht 1888, s. 407 f.) och uti Frankrikes civillagbok (Art. 5588).

²⁾ Så Unger, Kauf auf Probe (v. Jherings Jahrbücher XXV Hft 3—4, 1887).

³⁾ Ulpianus, Fr. 17 (45. 1). Paulus, Fr. 46 § 3 eod. Paulus, som dock, enligt egen uppgift, härvid skiljer sig från andra jurister, betraktar emellertid såsom giltig en förklaring quum voluero, hvilken innebär att den förklarande väl ikläder sig en förpliktelse, men förbehåller sig att få efter godtfinnande bestämma tiden för dess fullgörande. På detta Pauli yttrande stöder doktrinen sin lära om köp på prof.

medgivits, af de från Ulpianus härrörande digestställen, hvilka behandla köp på prof.¹⁾

Enligt finsk rätt kan väl en så obestämd köpeförklaring som den ifrågavarande icke antagas åstadkomma ett laga köpslut. Utbjuder någon en sak till salu och medgivver att den audra skall, innan han besluter sig för att taga den, få profva varan, så innebär detta likasom hvarje annat saluanbud en -vilkorlig öfverlätelse; och vilkoret fylles först då den andre gifvit vederlag eller, där anbudet afser kreditköp, agifvit skuldförbindelse. Men detta kan han icke anses hafva gjort, innan han beslutit sig för att taga varan. Det erfordras emellertid icke nödvändigtvis att köparen skall särskilt meddela att han fattat ett sådant beslut: har ej annorlunda bestämts, så bör detta anses tillkännagifvet därigenom, att varan icke inom utsatt tid återlämnats.²⁾ Har däremot varan icke utgivits åt spekulanten, så bör han inom utsatt tid uttryckligen meddela att han vill taga den; gör han det ej, så är anbudet afslaget.

Om, såsom allmänt antages, ett saluanbud enligt romersk rätt icke binder, innan det blifvit antaget, så är således köp på prof enligt denna rätt helt och hållet betydelselöst.³⁾ Men enligt nutida rättsuppfattning vore det uppenbarligen obilligt att tillåta säljare att återkalla sin till mottagarens kännedom komna offert, innan denne haft skalig tid att besvara anbudet;⁴⁾ och har säljaren uttryckligen gifvit köparen viss betänketid, så är han därunder bunden. Ett stöd för antagandet att denna uppfattning ock delats af 1734 års lags stiftare gifver stadgandet uti 1: 6 H. B., hvilket förbjudet tredje man att, medan köpare och säljare tinga om priset, inläta sig i köpet och bjuda öfver. Detta synes innehåra att, där en sak utbjudits till salu, innan medkontrabenten gifvit sitt slutliga svar, ingen annan får köpa den; åt någon annan kan den, om så är, således icke lagligen säljas.

¹⁾ Bechmann, *Der Kauf II* §§ 175—177.

²⁾ Så stadgar ock den schweiziska lagen om obligationsrätten, Art. 271.

³⁾ Så Bechmann, *Der Kauf II*, s. 221.

⁴⁾ Jfr Tyska rikets handelslagbok, Art. 319.

Om nu aftalet icke afser köp på prof, utan köpare och säljare öfverenskomma att köparen väl genast skall blifva sakens egare, men att han under viss tid när som hälst skall kunna gifva den tillbaka och återtaga hvad han därför gifvit, så kallas doktrinen köparens förbehåll *pactum displicentiae*: på svenska synes aftalet i brist på unnan beteckning kunna nämnas köp med återförsäljningsförbehåll. Köperens förklaring innebär att han vill köpa, därest han framdeles ej vill annat. Dess innehåll är här detsamma som vid köp på prof: han vill, om han framdeles vill. Den romerskrättsliga doktrinen medgifver dock att det i verkligheten är vanskligt att utröna om kontrahenterna velat att rättsärendet skall vara köp på prof eller köp med återförsäljningsrätt. Ehuru doktrinen vid köp på prof ej låter eganderätten öfvergå, iunan pröfsvotiden är ute, har den emellertid ansett köp med förbehållen återförsäljningsrätt värka eganderättens öfvergång; detta aftal är, säges det, afslutadt under s. k. resolutivt vilkor.¹⁾ Men om, såsom här antagits, köparens förklaring vid köp på prof är altför obestämd för att åstadkomma ett köpslut, så synes den ej heller vid köp med förbehåll om återförsäljning kunna medföra denuna värkan. Lagens stadgande (1: 2 H. B.) att köp, som är lagligen slutet, „skal stånda och ej återgång“²⁾, gifver dock för antagandet att, om köpeaftal jugas med förbehåll att det skall kunna godtyckligt häfvas, köpet icke är lagligen slutet.

2. Tillämpas den här uttalade uppfattningen äfven på säljarens förklaring, så bör det antagas att denna är ogiltig, då den innehåller att säljaren vill öfverläta saken, men blott om han framdeles vill det. Men just detta är innehållet af en försäljning med förbehåll om återköpsrätt, där nämligen återköpsrättens utöfvande göres beroende endast af säljarens godtycke. Antaget att två saker bytas emot hvarandra och att hvardera kontrahenten förbehållit sig rätt att inom viss tid efter behag rygga bytet, så bör, därest förbehåll om återköp och återförsäljning gillas, de två sakerna anses hafva

¹⁾ Denna uppfattning synes dock hafva hyllats af romerska jurister.

ombuytt egare, ehuru hvardera offerten gjorts med vilkor att medkontrahentens sak skall öfverlätas såsom vederlag, men hvardera aksepten innebär att vederlaget när som hälst kan återtagas, och vederlaget således i själfva värket als icke gifvits. Vi vilja taga ett exempel: A och B vilja byta ur, men A vill först pröfva B:s ur och B A:s; de lämna uren åt hvarandra och förklara att eganderätten genast skall öfvergå, men öfverenskomma att hvardera, om den andres ur missshagar honom, skall få gifva det tillbaka och återtaga sitt eget. Hvarderas förklaring innebär här en motståelse. En sådan förklaring är lika litet värvksam som hans, hvilken köper en sak på prof: man kunde säga att bär både kontrahenterna hafva tagit varor på öppet köp. Det finnes tvanne giltiga offerter, men det finnes, innan frästetiden är fürlupen, ingen giltig aksept. Erkännes detta, så följer däraf att eganderätten icke bör anses öfvergå förr än vid försöktidens slut. Ett s. k. köp med vidfogadt aftal om återköp eller återförsäljning är således icke rättsligen betydelselöst, men det är ej något köp, utan ett salu- eller köpeanbud, som medför rättsvärkan först då vilkoret blifvit fyldt, aksepten ändgiltigt afgiven.

Emot det sagda kan ej göras gällande att lagen, då den i 1: 4 H. B. stadgar att, då häst köpes, köparen skall hafva tre dygns frästetid, skulle gifva anledning att antaga att man genom aftal kan förbehålla sig rätt att godtyckligt rygga köp. Ty detta stadgande bör ej förstas så, att köparen skulle kunna efter godtfinnande låta hästköpet återgå. Den äldre rätten, från hvilken denna sats hämtats, gjorde nämligen rättigheten att häfva köp af kreatur beroende däraf, att kreaturet haft fel, som köparen ej känt.¹⁾

¹⁾ v. Amira, Nordgermanisches Obligationenrecht Bd I s. 568 ff.

— Den befogenhet att godtyckligt häfva aftal (ryva köp), som enligt den äldre rätten tillkom kontrahent, synes icke kunnat utöfvas sedan aftalets rättsvärkan inträdt, eller m. a. o., så länge den lagbestämda rätten att frångå aftalet varade, var aftalet icke afslutadt. Så kunde vid fastighetsköp denna befogenhet icke utöfvas sedan eganderätten blifvit öfverläten (v. Amira s. 567); vid öfverlätelse af löösore hade öfverlätaren icke någon rätt att kräfva vederlaget, innan den tid, inom hvil-

Om således vid öppet köp samt köp med återförsäljnings- eller återköpsförbehåll köparen, äfven där han fätt omhändertaga saken, icke blifver dess egare, återstår emellertid att afgöra, med hvilken rätt den af honom iunehafves under den tid, som förflyter till dess det blifvit afgjordt, om köpet kommer till stånd eller ej. Köparens rätt synes, där annat ej är bestämdt, vara att likställas med en låntagares. Säljare, som utgifvit en sak på öppet köp, kan, därest han ej förbehållit sig något vederlag för dess begagnande under pröfvo-tiden, icke göra anspråk på sådant. Vid öppet köp och köp med återförsäljningsförbehåll kan han ej häller innan den bestämda pröfvtoidens utgång yrka sakens återlämnande. Vid köp med återköpsförbehåll kan säljaren, därest den s. k. återköpsrätten skall få göras gällande när som hälst, äfven när som hälst återfordra saken. Har det åter bestämts att återköpsrätten skall kuuna utövas först efter viss tids förlopp, så har säljaren, likasom då vid öppet köp viss pröfvtid är bestämd, för denna tid öfverlätit saken åt köparen. I sådant fall kan, därest återköpssumman är mindre än köpeskillingen, aftalet vara att behandlas såsom lega. Men däraf att köpeskillingen redan erlagts och saken för viss tid åt köparen öfverlätits kan icke hämtas stöd för antagandet att aftalet vore köp, genom hvilket eganderätten för denna tid afställts. Lagens stadganden om hemföld och den uppfattning af efterlevande makes rätt att i grund af testamente sitta i orubbadt bo, som synes gjort sig allmännast gällande,¹⁾ vidhandengifva att öfverlätelse af en sak, där denna icke gifvits för

ken aftalet kunde häfvas, var förflyten (v. Amira s. 337). — Köp med återköpsrätt nämner den äldre rätten icke; sådana aftal hafva visserligen förekommitt och antagligen ansetts giltiga, men möjligt är att med dem, såsom nuförtiden ofta är fallet, icke afsetts värligt köp, utan pantsättning.

¹⁾ Juridiska föreningens förhandlingar öfver 1876—77 års öfverläggningsämnen, 2. Tidskriften XVI, 101 ff. — Gifves i hemföld lösore af den beskaffenhet att det icke kan nyttjas utan att förbrukas eller bland hemföldstagarens egna tillhörigheter så ingå, att det ej kan från dem urskiljas, så öfvergår eganderätten; men det kan ej sägas, att sådan sak skulle gifvits blott för viss tid: den har öfverlätits för bestäntigt mot hemföldstagarens löfte att vid arfskifte gälda dess värde.

evärdelig, utan för viss tid, äfven om åt mottagaren tillförsäkrats en vida vidsträktare befogenhet än den, som enligt lag tillkommer legotagare, dock ej är att anses såsom öfverlåtelse af eganderätt.

Har köparen redan då han fick saken erlagt dess pris i kontant, så kan han vid varans återlämnande återfordra summan, likasom i hvarje annat fall då en vara betalas på förhand, men något köpsslut sedermera icke kommer till stånd. Vid köp på prof och köp med återförsäljningsförbehåll är säljaren ej skyldig att återgifva penningarna, om han ej återfår varan; vid köp med återköpsförbehåll är köparen ej skyldig att utgifva varan, om han ej återsår penningarna. Om den, som tagit varor på öppet köp eller med förbehållen återförsäljningsrätt, behåller saken, så bör han anses hafva godkänt varan och köpet kommer till stånd. Likaså kommer köpet till stånd, om den, som sålt varor med återköpsförbehåll, ej återgifver den på förhand mottagna köpeskillingen.

Försämrar eller förstöres saken af våda, så drabbar skadan enligt romerskrätslig uppfattning säljaren. Ulpianus¹⁾ säger uttryckligen att, om någon bjuder ut kläder till salu och på begäran lämnar dem kvar hos köparen, på det denne må kunna inhämta sakförståndiges råd, och kläderna sedan förstöras genom vådeld eller annan handelse af högre hand, köparen ingalunda är skyldig att ersätta skadan. Hvem enligt finsk rätt bör vidkänna skadan af lånat gods vådliga undergång är osäkert. 11: 1 H. B. har icke upptagit den romerskrätsliga regeln, och starka skäl tala för antagandet att stiftarene af 1734 års lag icke härutinnan velat ändra den äldre svenska rätten. Denna har, enligt en åsikt,²⁾ låtit lanttagaren städse bärা faran; i hvarje fall har den utsträkt hans ansvarsskyldighet vida öfver den gräns, som den romerska rätten därför utstakat. Om det befinnes rättvist att låta köparen ersätta vådaskada, så bevisar detta således att han enligt finsk rätt icke vore att anses såsom varans egare. —

¹⁾ Fr. 17 § 4 (19. 5).

²⁾ Winroth: Strödda uppsatser II s. 11 f. Jfr Chydenius: Bidrag till läran om leveransaftalet. Bilaga sid. 167 f.

Tillämpades den här uttalade uppfattningen på fastighetsköp, så borde sådant köp, då därmed är förenadt förbehåll om återköp, icke betraktas såsom lagligen afslutadt och följdaktligen lagfart därå icke beviljas. Genom den i Sverige gällande förordningen den 1 Maj 1810 har ock uti 1: 2 J. B. införts följande bestämning: „Ej må säljare i köpe- eller skifte-afhandling om jord och fastighet hädanefter förbehålla sig eller andre, att, emot någon i samma afhandling bestämd penningsumma, eller andre vilkor, få framdeles viona egendomeu åter. Sker det, vare utan värvan, och *lagfart å sådant köp eller skifte icke tillåten.*“ Den till 1863 års landdag afslutna propositionen om förebyggande af olämpliga förbehåll vid fastighetsköp m. m. stadgade i likhet härmed att, om öfverlåtare förbehållit sig eller annan att i framtiden för visst pris eller mot andra vilkor återvinna egendomen, öfverlåtelsen skulle vara ogild och lagfart därå ej tillåteu. Emot detta stadgande fann lagutskottet ej skal till aumärkning. Ständerna åter yttrade: „Det naturligaste och rättaste synes ock vara, att den, som gjort ett olagligt förbehåll, vidkännes alla olägenheter, om aftalet förfaller, utan invärkan i öfrigt å beständet af det hufvudkontrakt, till hvilket förbehållet gjort biaftal.“

3. Att köp med förbehåll om återköp i självfa värvet icke är uttryck för en verklig vilja att öfverläta eganderätt, bekräftas af den erfarenhet man såväl i Sverige som Finland haft af skenköp, afsedda att förfordela gäldbundnes borgenärer.¹⁾ Därest den, hvilken i detta syfte vill pro forma åt annan sälja sin egendom, icke skall gentemot den andre stå fullkomligt rättslös, bör han förbehålla sig att få köpa egendomen åter. Då sedan köpet vid rättegång angående utmätning för tredje mans fordran kommer till domstolens pröfning, lärer detta förbehålls tillkännagivande icke kunna undvikas. Vill ej köparen erkänna förbehållet, så har säljaren all anledning att upplysa därörom; han skulle annars utsätta sig för att framdeles finnas hafva erkänt att köpet varit ovilkorligt och således ej kunna göra sitt förbehåll gällande.

¹⁾ Borenius: Juridiska Föreningens tidskrift 1878—1879, s. 213 ff.

Anses det nu att köp med ifrågavarande förbehåll icke är vederbörligen afslutadt, att varan således tillhör säljaren och bör gå i mät för hans gäld, så omöjliggöres skenköpet i dess för den bedrägliga afsiktens främjande fördelaktigaste form såväl i de ofta förekommande fall, då egendomen före väntad utmätning gifvits i den andres förvar, som i de fall, då egendomen stannar i säljarens värjo, hvilka senare hittils företrädesvis uppmärksammats.

Vid behandlingen af frågan om skenköp har emellertid framhållits att köp af lösöre med förbehåll om återköpsrätt kan, utan att afse borgenärers förfordelande, förekomma såsom medel för pantsättning och att det i sådana fall borde af legstiftning och lagskipning bedömas såsom aftal om lösörepant. Från denna synpunkt sedt skulle aftalet enligt hos oss gällande rätt kunna anses giltigt, därest saken omhändertagits af köparen. Och då lagen, som visserligen icke låter panträtt uppstå genom pantsättning af otraderadt lösöre, emellertid icke mot hypotekarisk pantsättning af lösören meddelar något uttryckligt förbud, hvilket kunde tillämpas äfven på andra aftal, genom hvilka sådan värkan åsyftats, så synes köp med förbehåll om återköp icke häller, där saken förblifvit i säljarens värjo, kunna med ledning af stadgandena om lösörepant förklaras ogiltigt.

Men nu är det, såsom och häremot framhållits,²⁾ icke skäl att åt ett rättsärende, hvilket af kontrahenterna uttryckligen angifves såsom afsett att öfverföra eganderätt, gifva ett annat innehåll, därför att kontrahenterne tilläfventyrs velat därmed åstadkomma en annan rättsvärkan: skilnaden emellan pantsättning och försäljning är för allmänna medvetandet så tydlig, att kontrahenterne ingalunda kunna beklaga sig, om de tagas på orden. Aftalet bör bedömas sådant det värklingen är, såsom köp.

Tilläggas må ännu några ord om beskaffenheten af den rätt, som återköpsförbehåll, om det godkändes, skulle gifva säljaren. Därest det vore köparen obetaget att i sin

¹⁾ Denna uppfattning har, såsom kändt, gjort sig gällande i Sverige.

²⁾ Borenius, a. a. s. 218.

ordning — kanske äfvenledes med återköpsförbehåll — föruttra saken åt tredje man, blefve säljarens återvinningsrätt helt och hället beroende af köparens godtycke. Vill säljaren njuta något skydd, bör han förbehålla sig äfven förköpsrätt.

Hvilken värkan har aftal om förköpsrätt? Denne fråga må här först behandlas med hänsyn till de fall, då aftalet om förköpsrätt icke är biaftal vid köp, utan fristående. Det tyska civillagsförslaget¹⁾ gifver angående förköpsrätten bl. a. följande bestämning: Är någon förpliktad att, i den händelse han vill sälja en sak, gifva en annan företräde såsom köpare, så kan den andre utöfva den honom härigenom tillkommande förköpsrätten, så snart den förpliktade med tredje man afslutat köp om saken; förköpsrätten kan utöfvas äfven om den förpliktade vid aftalet med tredje man förbehållit sig att få träda tillbaka, om förköpsrätten utöfvas eller gjort aftalet med tredje man beroende däraf att förköpsrätten ej skall utöfvas.

Det är tydligt att den till förköp berättigade ännu icke har afgifvit någon bindande viljeförklaring; han har blott förbehållit sig att, om han vill, inträda i ett framdeles timande köp, hvars vilkor han ännu ej känner. Här föreligger således ej ännu något köpslut. Föreligger här ens ett giltigt saluanbud?

Motiven till det tyska civillagsförslaget²⁾ säga att aftalet om förköpsrätt värkar obligatoriskt, icke sakrätsligt, med andra ord, att det anspråk aftalet gifver den berättigade riktar sig endast emot säljaren, icke emot någon annan. Mot den tredje man, till hvilken säljaren öfverlätit saken, har den berättigade således icke någon talan.³⁾ Har tredje man

¹⁾ § 481 ff.

²⁾ Motive Bd 2 sid. 344.

³⁾ Motive s. 347. Att aftal om förköpsrätt värkar blott obligatoriskt, lär ock Windscheid (Pandekten II § 388, 2). Frankrikes civillag och den schweiziska lagen om obligationsrätten känna ej detta aftal; franska rättslärde gifva det obligatorisk värkan. Aftal om förköp omtalas ej af de romerska juristerna; men väl af handla Hermogenianus och Paulus (Fr. 75 (18. 1); Fr. 21 § 5 (19. 1) sådant af säljare gjordt förbehåll, att köparen ej skall få sälja varan åt annan än honom; att säljaren, därest köparen dock föryttrar saken åt tredje man, skulle kunna från denne återtaga den säges icke och kan ej häller antagas vara mening.

genom köpet blifvit sakens egare, så kan den icke tagas ifrån honom. Denna uppfattning af förköpsrätten är af utländsk rätt och rättsvetenskap allmänt antagen; det synes ej vara något skäl att enligt finsk rätt gifva den större värkan.

Det tyska lagförslaget säger emellertid att förköpsrätten inträder, då köpet med tredje man „afslutats“. Detta förklaras däraf, att, enligt förslaget, köpeaftal gifver upphof blott åt en födringsrätt, och eganderätten öfvergår först då säljaren genom företagande af ett särskilt rättsärende, tradition, öfverläter eganderätten och sålunda fullgör sin förbindelse.¹⁾ Förköpsrätten kan således utöfvas blott under mellantiden emellan köpslutet och öfverlättelsebehandlingen.

Men då nu enligt finsk rätt redan självva köpet innebär öfverlättelse,²⁾ så finnes ingen mellantid, och förköpsrätten utöfvande är omöjligt. Äfven enligt det tyska förslaget kan säljaren företaga öfverlättelsen jämte det han med tredje man ingår köpet; gör han det eller underläter han att, såsom förslaget föreskrifver, medan tid är, gifva den till förköp berättigade underrättelse därrom, att varan sålts, så är förköpsrätten betydelselös. Den berättigade har således, längre ej säljaren godvilligt går honom till handa, icke något annat anspråk än att få skadestånd för kontraktsbrott.

Men en egares förklaring, hvars enda rättsliga innebörd är den, att en annan, längre egaren ej framdeles godvilligt åt honom säljer en sak, skall få ersättning, därfor att han ej fritt köpa den, en sådan förklaring är icke ett saluanbud. Det s. k. aftalet om förköp är således icke något aftal om köp. Det synes kunna ifrågasättas, om detta aftal enligt finsk lag alls har någon rättslig betydelse. Redan det att den enes förköpsrätt skall inträda, då varan sålts åt den andre, strider uppenbarligen mot 1: 5 H. B. och 4: 4 J. B.: det är ej tillståndigt att sluta aftal under förutsättning att man skall sälja tvem ett; i god tro kan säljaren ej både lofva åt den ene och sälja åt den andre.

¹⁾ §§ 459, 868 ff., 874 ff.

²⁾ Här förutsättes, i enlighet med den uppfattning, som sedan gammalt varit gällande i Sverige och Finland, att lagen icke fordrar tradition för eganderättens öfvergång vid köp af lösöre.

Tillämpas nu det sagda på återköpsförbehåll, så befinnes det att, äfven om detta uttryckligen tillerkände säljaren rätt till förköp, han dock ej skulle hafva något anspråk, som kunde göras gällande mot tredje man. Tredje mans eganderättsförvärft skulle altså, därest köp med återköpsförbehåll godkändes, kunna grunda sig på en saluförklaring, som i självva värket innehåller blott att säljaren vill öfverläta sin eganderätt, om han ej framdeles vill annat. Då lagen stadgar att köp skall ske med säljarens goda ja och samtycke, så lärer dess mening ej kunna auses vara att åt en så svag förklaring skall gifvas en så stark värkan.

Wilhelm Chydenius.

Juridiska Föreningens årsmöte

den 17 december 1892.

Sedan årsmötet öppnats af ordföranden senatorn Henrik Borenius, uppläste suppleanten uti Centralbestyrelsen doktor Wilhelm Chydenius enligt Centralbestyrelsens uppdrag följande

Årsberättelse.

Juridiska föreningens värvksamhet har sedan föreningens senaste årsmöte den 19 december 1892, jämlikt föreningens då fattade beslut, fortgått enligt osförändrad plan. Föreningens huvudsakliga uppgift har sålunda varit att diskutera de på årsprogrammet upptagna frågorna och att utgifva föreningens tidskrift.

I centralafdelningens diskussionsmöten, vid hvilka samtliga dessa frågor besvarats, hafva under det föregående året deltagit ungefärligen lika många och till stor del samma ledamöter som under de näst föregående åren. Föreningens förhandlingar skola, så snart redogörelser för filialafdelningarnas diskussioner inkommit till centralbestyrelsen, offentliggöras i föreningens tidskrift.

Af föreningens tidskrift, vars redaktion handhafts af doktor Wilhelm Chydenius och vicehäradshöfdingen J. U. K. Karl Söderholm, har under det förflytta året endast ett häfte, nämligen det tredje af 1891 års årgång, utkommit; det fjärde är f. n. under tryckning och skall innan kort utgivvas. Föreningen torde sålunda blifva nødsakad att under följande år utgifva en dubbelårgång afsedd för såväl 1892 som 1893 års prenumeranter.

Uti det senast utgifna häftet hafva, förutom rättsfall och redogörelser för föreningens förhandlingar, ingått uppsatser af hosträttsrådet Ernst Tegengren och referendariesekretera-

ren E. Johnsson. Tillfälle att meddela rättsfall har under förlidet år likasom tillförene välvilligt beredts tidskriftens utgivare af ledamöter af K. Senatens Justitiedepartement. Emellertid har Centralbestyrelsen, som trott, att äfven rättegångsärenden, hvilka handlagts af hosrätt, men icke kommit till Justitiedepartementets pröfning, kunde vara af det intresse, att de borde uti tidskriften uppmärksamas, hos Filialafdelningarna anhållit, att de ville taga denna fråga under öfvervägande och, därest de delade Centralbestyrelsens uppfattning, vidtaga åtgärd om sådana måls refererande.

Orsaken därtill, att tidskriftens utgivande, säsom antyds, blifvit fördröjdt, har varit bristen på andra bidrag än rättsfall. Då de, som vid landets universitet utöfva juridisk lärarevärksamhet, äro altför få för att kunna ensamma upp böra tidskriften och det ej häller vore önskligt att rättsfrågorna i densamma finge en ensidigt teoretisk behandling, måste tidskriftens bestånd, och i hvarje fall möjligheten af en ändamålsenlig redaktion, bero däraf att landets praktiska jurister i densamma införa uppsatser. Bidrag från deras håll hafva ock under alla skeden af tidskriftens tillvara kommit den till godo; bland praktiker, som skrifvit för tidskriften, må särskildt jämte dem, hvilkas medvärkan ofvan angifvisits, nämnas lagman F. Forsström. Dessa bidrag hafva städse mottagits med största tillfredsställelse såväl af tidskriftens redaktion som ock, enligt hvad man har skäl att antaga, af dess läsare. Men sådana bidrag hafva under senare tid influtit altför sparsamt. En jämförelse med t. ex. de periodiska fackskrifter af medicinskt och teknologiskt innehåll, som i vårt land utkomma, utvisar, att de vetenskapligt bildade arbetarne på andra samhällsvärksamhetens områden hafva en större böjelse att för sina yrkesfränder redogöra för sina studier och erfarenhetsrön. Måhända beror detta däraf, att man på dessa håll från början gifvit sin literära värksamhet en mera praktisk karaktär. Den arbetsfördelning, som altméra gör sig gällande, medför visserligen det att praktikern inskränker sin värksamhet till ett mindre område, men däraf följer ingalunda, att en redogörelse för hans erfarenhet skulle sakna vetenskapligt intresse: vetenskapliga resultat, som ej vinnas

af en, kunna framgå ur mångas förenade arbete. — Det samarbete, som Juridiska föreningen sökt åstadkomma därigenom att årsprogrammets frågor samtidigt diskuteras i dess särskilda afdelningar, kunde främjas äfven därigenom att praktiska jurister, som haft att lösa frågor, hvilka icke blifvit å årsprogrammet upptagna, ville i tidskriften i korhet redogöra för de åsikter, hvilka af dem tillämpats. Det är icke osannolikt att, längst så skedde, andra fackmän, hvilka tilläfventyrs intresserat sig för samma spörjsmål, skulle finna anledning att äfven lämna sina bidrag till deras utredning och att sålunda ett för rättslifvet fruktbarande meningsutbyte kunde åstadkommas.

Landets underdomare, hvilka endast undantagsvis kunna vid Juridiska föreningens diskussionsmöten göra sig hörda, synas böra framom andra känna sig manade att på antydt sätt gifva öfrige jurister del af sin rika erfarenhet, omfattande många viktiga frågor, hvilka i domsagorna ifrigt dryftats, men endast undantagsvis komma till högre rätts pröfning. Det är väl sant att underdomaren är af ämbetsgöromål strängt upptagen; men möjligt vore, att han vid sådana korta skrifters uppsättande kunde betjäna sig af de juristers biträde, hvilka under hans ledning erhålla sin utbildning. Dessa jurister skulle under tingsföljningstiden äfven finna godt tillfälle till vetenskaplig värvksamhet, längst de vinlade sig om att, med anlitande af den vägledning, hvilken deras principaler helt visst icke skulle vägra dem, genom afskrifning och kommentering af sådana urkunder, som vid de vanligast förekommende rättsärendena gemenligen användas, lämna bidrag till kändedomen om allmogens rätssed, hvilka bidrag, samlade och ordnade, kunde i tidskriften införas. En tacksam uppgift för dem, hvilka intressera sig för den finska kurialstilens utbildning, vore ock att, efter insamling af utdrag ur domstolars protokoll, genom jämförelse och förbättring åstadkomma och genom meddelanden i tidskriften till användning föreslå sakenlig och språkriktig finsk form för sådana ord och uttryckssätt, som kurialspråket ofta använder.

Ett annat medel för den finska juridiska stilens upp-

arbetande — äfven detta förtjänt af Juridiska föreningens uppmärksamhet — vore föranstaltandet af översättningar till finskan af värdefulla utländska arbeten af rättsvetenskapligt innehåll. —

Bland de företeelser, som under det gångna året på rättslifvets område i vårt land egt rum, må framhållas det nyligen timade offentliggörandet af ett af en Juridiska föreningens medlem, professorn Robert Hermansson, författadt arbete om Finlands statsrättsliga ställning, hvilket nya bidrag till Finlands rättsvetenskapliga literatur föreningen nu, omedelbart efter dess framträdande, är i tillfälle att välkomna.

Under den tid, som förflyttit efter senaste årsmöte, har döden åter gjort sin skörd bland Föreningens ledamöter, och antalet af dem, som denna gång fallit för hans lie, är tyvärr icke så ringa.

Bland de aflidne har Juridiska Föreningen anledning att särskilt ihågkomma f. d. ledamoten i K. Senatens Justitiedepartement senatorn *Johan Daniel Dahl*, icke blott såsom en af landets främste lagskipare och deltagare i viktiga lagstiftningsarbeten, utan äfven såsom en af dem, på hvilkas initiativ Juridiska föreningen tillkommit. Fråga om bildandet af en allmän juridisk förening i landet väcktes nämligen år 1856 af dåvarande prokuratorssekreteraren Dahl, ehuru tanken i följd af oblika förhållanden ej kom till utförande förr än år 1862, äfven då under medvärkan af Dahl, som dåméra var assessor i Åbo Hofrätt och vid bildandet af Åbo filialafdelning valdes till ledamot i dess bestyrelse. Efter att ifrån år 1858 hafva värvat såsom ledamot i nämnda öfverrätt blef Dahl tio år senare kallad till ledamot i K. Senatens Justitiedepartement och gjorde sig under de fjorton år han beklädde detta ämbete likasom tidigare i Åbo känd för juridiskt skarpsinne och framstående domareskicklighet. Bland de lagstiftningsarbeten, i hvilka senator Dahl såsom komitéledamot eller ordförande deltagit, må särskilt nämnas förslagen till kyrklag, till strafflag och till värnepliktslag. Sitt intresse för utredningen af juridiska spörjsmål visade den aflidne äfven genem skriftliga meddelanden, publicerade i Föreningens tidskrift, och genom sina af landets domare allmänt begagnade „Anteckningar om böters förvaltning och

fördelning m. m.“, utgifven i tvänne upplagor, den förra år 1859 och den senare år 1872.

Såsom af döden borttrykte hafva vi vidare att anteckna tvenne ledamöter af landets hofrätter, hofrättsrådet i Åbo *Gustaf Werner Timgren* samt assessorerne i Wasa Hofrätt *Johan Josef Stenbäck* och *Ernst Wilhelm Fahler*. Af dessa hade Stenbäck, hvilken tillhört Föreningen ända sedan dess stiftelse, gjort sig särskildt förtjänt af densamma under den långa följd af år han varit medlem af bestyrelsen för Wasa Filialafdelning och handhaft sekreteraregörömlen inom densamma. Framstående såsom jurist, blef Stenbäck äfven högt värderad inom den kommun han tillhörde, hvilket visade sig i de många förtroendeuppdrag han fick emottaga, och bland hvilka må framhållas uppdraget att representera staden vid landtdagarna 1882, 1885, 1888 och 1891. Vid alla dessa landtdagar valdes Stenbäck till medlem af lagutskottet, inom hvilket han äfven utvecklade en insiktsfull värksamhet. Såsom öfverdomare hade ej mindre Stenbäck än hofrättsrådet Timgren och assessorn Fahler vunnit allmänt erkännande för samvetsgrannhet, insikt och skarp sinne.

Äfven landets öfriga domarekår har under det föflutna året förlorat flere af sina medlemmar. Bortgångne äro ej blott den förut ur tjänsten afgångne häradshöfdingen i Nykarleby domsaga *Erik Alrik Castrén*, utan äfven ett antal män i sin bästa mannaålder, häradshöfdingen i Salmis domsaga *Rickard Eneas Elfvingren*, häradshöfdingen i Birkkala domsaga *Ernst Johan Lange*, häradshöfdingen i Kexholms domsaga *Johan Fredrik Hellman*, borgmästaren i Lovisa *Axel Mauritz Stolpe*, justitierådmannen i Åbo *Axel Emil Alander* och notarien vid rådstufvurätten i sistnämda stad *Albert Alexander Reims*, — män, hvilkas värksamhet ännu länge kunnat blifva för fosterlandet gagnelig, därest dem förunnats att fortsätta densamma.

Bland öfrige afdidne föreningsmedlemmar äro att ihågkomma tvenne redan ålderstigne män nämligen f. d. landssekreteraren i Uleåborgs län statsrådet *Konstantin Hildén*, till hvars långa offentliga värksamhet bland annat hör, att

han vid 1872 års landtdag enligt nådigt uppdrag var bondeståndets sekreterare, och registratssekreteraren i Åbo *Karl Arvid Tollet*, en af föreningens älste och trognaste medlemmar.

Föreningen har slutligen bland de i Helsingfors väckande juristerna förlorat sekreteraren vid Överstyrelsen för landtmäteriet Kollegiassessorn *Johan Grönholm* samt fyra tjänstemän vid K. Senaten, nämligen protokollsekreteraren i Kammarexpeditionen *Gustaf Emil Uhlenius*, registratoren i Justitiedepartementet grefve *Johan Fredrik Aminoff* och kanslisten vid allmänna kansliet *Gustaf Adolf Rothman*. Även desse hafva fallit enhvar på sin post efter troget arbete i fosterlandets tjänst.

Under detta år har Juridiska Föreningen såsom under de föregående utbytt publikationer med ett antal in- och utländska föreningar, stiftelser och lärda samfund samt tidskriftsredaktioner.

Föreningens skattmästare under året t. f. Senats förste kammarförvandten Jurisutriusquekandidaten N. B. Grotenholt aflämnade härå redovisning för år 1892 öfver föreningens allmänna kassa, hvaraf framgick hufvudsakligen följande:

Redovisning öfver Juridiska Föreningens i Finland allmänna kassa år 1892.

Debet.

Balans från år 1891.

Deposition i Föreningsbanken	4,000: —
På löpande räkning i D:o	2,480: 08
Kontant	<u>149: 80</u> 6,629: 88

Inkomst under år 1892.

Årsafgift för år 1891 af 1 medlem i centralafdeln. .	8: —
" " " 1892 " 152 medi. i " i Åbo filialafdeln. .	1,216: —
" " " " 77 " i Wasa " .	616: —
" " " " 69 " i Wiborg " .	552: —
" " " " 64 " .	512: —
Ränta å deponerade medel	474: 33
För försälda exemplar af föreningens tidskrift . .	<u>760: 82</u> 4,139: 15
	Summa <i>Från</i> : 10,769: 03

Kredit.

Tryckningskostnader	749: 75
Häftning af tidskriften	81: 50
Redaktions- och författarearvoden . .	680: 50
Annonskostnader	63: —
För värden af föreningens bibliotek .	75: —
För inköp af böcker: Puttkammer &	
Mühlbrecht	214: 48
Samson & Vallin	45: 75
Diverse omkostnader	<u>260: 23</u>
	<u>73: 75</u>
	<u>1,983: 73</u>

Balans till år 1893.

På depositionsräkning i Föreningsbanken	4,100: —
löpande räkning i D:o	4,067: 59
Kontant	<u>617: 71</u>
	<u>8,785: 30</u>

Summa *Från* 10,769: 03

Till revisorer af räkenskaperna utsågos Vicehäradshöfdingen Jurisutriusquekandidaten Friherre R. F. von Willebrand och Sakföraren Jurisutriusquekandidaten K. Castrén.

Ordföranden föredrog de vid senaste årsmötet utsedda revisorernes berättelse, och föreningen beslöt att åt skattmästaren bevilja full ansvarsfrihet för hans förvaltning under tiden från den 19 december 1890 till den 19 december 1891.

Presidenten R. Montgomery höll härpå ett föredrag om B. Windscheid och R. v. Jhering, hvilket finnes infördt på annat ställe i detta häfte.

Angående föreningens framtida värvksamhet beslöts:

att densamma skulle under nästa år fortgå på samma sätt som hittils;

att af föreningens tidskrift under följande år en dubbelårgång, afsedd för 1892 och 1893 års prenumeranter, skulle utgivvas;

att i tidskriften skulle införas referat af mål, som af gjorts af Senatens Ekonomiedepartement, ävensom, därest vederbörligt tillstånd erhölles, sådana af Lagberedningen utarbetade betänkanden och förslag, hvilka det kunde befinnas lämpligt att på detta sätt offentliggöra;

att ledamotsavgiften för det kommande året skulle erläggas med 8 mark till föreningens allmänna kassa;

att hvarje medlem skulle på samma sätt som hittils utan särskilda kostnader erhålla ett exemplar af tidskriften sig tillsändt;

att Centralbestyrelsen för nästa år egde uppgöra program öfver diskussionsfrågor för året och bestämma dagen för årsmötets hållande;

att Centralbestyrelsen skulle — med anlitande, därest sådant påfordrades, af föreningens medel — föranstalta om utgivandet af en ny upplaga af 1734 års lag ävensom af översättning till finska af något värdefullt utländskt arbete af rättsvetenskapligt innehåll.

Slutligen anställdes med slutna sedlar val af centralbestyrelse för nästa år, och utsågos härväg: till ordförande senatorn *Henr. Borenius*; till ledamöter professorerne *Jaakko Forsman*, *R. Hermanson* och frih. *R. A. Wrede* samt hofrätsassessorn *A. Nybergh*; till suppleanter professorn *J. N. Lang* och doktor *Wilhem Chydenius*.

Juridiska Föreningens i Finland för året 1893

godkända allmänna öfverläggningsämnena.

1:o. Kan den bestämning i 44 § af K. Förordningen den 8 December 1873, angående kommunalförvaltning i stad, att stadsfullmäktige ega ibland sig utse personer till särskildt utskott, åberopas af utom stadsfullmäktige stående medlem af kommunen till stöd för vägran att emottaga ledamotskap i sådan bestyrelse eller direktion, som omtalas i samma förordnings 81 §?

2:o. Om aktiebolag är part i rättegång, bör domare, hvilken är aktionär i bolaget, i denna sin egenskap anses ega i saken del och sålunda, ehuru väl han icke kan anses hafva att af målets utgång vänta „synnerlig nyttja eller skada“, i förmågo af 1 § 13 cap. R. B. vara jävig att med målet taga domarebefattning?

3:o. Om vid försäljning af fastighet på landet köpets bestånd gjorts beroende af något i gällande lag tillåtet vilkor, t. ex. det, att en del af köpeskillingen skall erläggas på bestämd dag, kan åt säljaren lagenligen meddelas uppbud och fastebref å fastigheten, innan sådant köpevilkor af honom fullgjorts?

4:o. Om någon ådömes ansvar för det han utan föregången sådan behörig anmälan, som i K. Förordningen den 31 Mars 1879, angående näringarna, föreskrifves, idkat handelsrörelse uti därtill särskildt inrättadt försäljningsställe, så frågas: bör domstolen äfven ålägga den sakfälde att utgifva den uti 18 § af nämnda förordning stadgade handelsaftiften?

5:o. Kan den, som på grund af nytjorätt innehavar annans jord, under rättegång om lägenheten tillkommande egor eller förmåner göra vidsträktare anspråk gällande än jordegaren?

6:o. Om inteknad fastighet försäljes och den nye egaren genom påteckning å den förra egarens inteknade förbindelse åtager sig ansvarighet för gälden, skall jämväl då, likasom när ny förbindelse i eget namn af den nye egaren utfärdas, intekningshafvaren för åtnjutande af sin förra förmönsrätt inom den i 26 § af K. Förordningen om intekning af den 9 November 1868 stadgade tid därom anmeldla hos den domstol, som intekningen meddelat? Och kan sådan anmeldan med laga värkan göras, äfven om den nye egaren icke anmeldt sig till erhållande af uppbud?

7:o. Är den, som förbundit sig att ansvara för all den förlust, som långifvare kan komma att vidkännas, i händelse lånesumman icke utgår ur inteknad fastighet (fyllnadsborgesman), fortfarande bunden vid sin ansvarighet äfven sedan den inteknade fastigheten af gäldenären öfverlätits till ny egare och denne öfvertagit den personliga ansvarigheten för skulden (den förra blifvit sin personliga ansvarighet kvitt)?

8:o. Om makes anspråk mot andre maken på underhåll utom det gemensamma hemmet eller barns anspråk på underhåll af fader konkurrerar med andre makens eller faderns borgenärers fordringar, hvilken rätt till betalning tillkommer förstnämnda anspråk i förhållande till dessa fordningar? Och betingas någon skilnad af den omständigheten, att berörda anspråk redan blifvit af domstol godkändt och till visst belopp fastställdt?

9:o. Kan panträtt i lösure stiftas till säkerhet för fordran, som ännu icke tillkommit?

10:o. Kan kommanditbolag upplösas utan att anmeldan därom göres hos magistrat (eller häradsrätt)?

11:o. Är efterlevvande make, som med andre makens arfvingar lefver samman i bo oskifto utan att aftal om vilkoren därfor gjorts och därunder handhafver boets förvaltning, skyldig att till öfrige bodelegare redovisa för för-

valtningen? Och betingas någon skilnad i förhållande till omyndig arfvinge af den omständigheten att den efterlev-vande maken tillika är den omyndiges förmynndare?

12:o. Då sund, på sätt i 4 § 12 cap. J. B. omför-måles, är beläget sidolängs emellan särskilda byasamfällig-heter, hvilkas omkretsar vid samfälligheterna för längre tid tillbaka öfvergångna storskiftesförrätningar faststälts, utan att gränsen emellan byarna i sundet då utsatts, samt sagda sund därefter mera tillgrundat på ena sidan sålunda att där uppstått dels tillandningar dels aldeles grundt vatten, medan kungsådern i sundet befinner sig till största delen på motsatta sidan om detsammas midtellinje enligt strändernas sträckning vid tiden för storskiftena, frågas: bör tvist, som numera emellan båge sidornas strandegare uppkommit om andel i sundets fiskevatten, afgöras enligt för-hållandet för närvarande eller vid tiden för storskiftesför-rättingarna?

13:o. a) Eger testamentstagare, som satt sig i besittning af testamenterad egendom, öfverhufvud med laga värkan föryttra sådan egendom, innan testamentet vunnit laga kraft? Och om frågan besvaras jakande, under hvilka omständigheter kan en slik föryttring ega rum? b) Hvilken värkan gentemot borgenärer och medarfvingar eger ett af-tal, hvarigenom delegare i dödsbo innan arfskite skett förfytrar sin andel i boets fastighet?

14:o. Är den, som blifvit sakfäld för stöld eller annat sådant nesligt brott och förtj lag ej får antagas till åbo å kronohemman, berättigad att erhålla utlösen?

15:o. Får en person, som emot lösen afträdt sitt even-tuella arf till fastighet å landet, genom testamente förfoga öfver sådan lösen eller skall densamma betraktas såsom vederlag för arfvejord?

16:o. Får domstol vid behandling af fråga om klyfning af lägenhet döma om storleken af sakegarenes andelar i fastigheten, hvarom stridighet under sådan rättegång upp-stått, eller bör sådan eganderättsfråga först genom särskild rättegång afgöras?

17:o. Huru gestaltar sig ansvarsskyldigheten, då två personer ingått borgen och därvid förbundit sig att „en för alla och alla för en“ ansvara för gälden?

18:o. Uti 63 § af K. Förordningarna angående vilkoren för försäljning af brännvin den 16 Juli 1886 och den 9 Juni 1892 stadgas att alla förut utfärdade förfatningar rörande ifrågavarande ämnen upphört att vara gällande för framtiden. Ega med afseende härå K. Kungörelsen af den 26 Februari 1872 angående förbud för minutförsäljare att till underbefäl eller manskap af ryska eller finska militären föryttra brännvin eller sprit ävensom 46 § i K. Skolordningen den 8 Augusti 1872 angående ansvar för försäljning af starka drycker åt skolungdom fortsfarande giltighet?

19:o. Om domkapitel eller annan förvaltningsmyndighet, hos hvilken underlydande tjänsteman angifvits för fel i tjänsten, genom utslag, som vunnit laga kraft, förklarat angifvelsen ostyrkt eller obesögd, samt angifvaren sedermera vid domstol tilltalas för falsk angifelse, hvilket afseende bör i sådant mål fästas å förvaltningsmyndighetens utslag?

Juridiska examina vid det finska Universitetet.

År 1891 afledes inför Juridiska Fakulteten följande examina:

under vårterminen:

Juris utriusque kandidatexamen af filosofie magistrarne Uno Jacob Oskar Gadd, Ernst Gustaf Stenbäck, Karl Teodor Björkman och Johannes Osvald Wasastjerna ävensom filosofie kandidaterne Filip Grönvall och Georg Emanuel Weber.

Allmän rättsexamen af stadskamreraren Ferdinand Hjalmar Gi-deon Rydman, senats extra kopisten Johan Emil Boije samt studerandene Michael Baér, Konrad Emil Björkstén, Anton Ivar Björnviik, Filip Gustaf von Bonsdorff, Harald Hannibal Holmberg, Evert Harald Lindholm, Herman Masalin, Ivar Palmgren, Oskar Rautian, Alexander Branders, John Palmgren, Johannes Gottfrid Sommers, Johan Axel Tammelander, Karl Rafael Slöör och Ivar Waldemar Groundstroem.

Domare examen af landskanslisten Assar Kalm samt studerandene Karl Otto von Gerdten, Kustaa Alexander Forsblom och Karl Emil Wallin.

Kameralexamen af landskanslisten Assar Kalm, kontorsskrifvaren Henrik Gabriel Ståhlberg, filosofie magistern Karl Gustaf Laukkanen samt studerandene Alfred Lindbohm, Werner Gottfrid Nauklér, Axel Wilhelm Alander, Kustaa Alexander Forsblom, Paavo Waittinens, Juho Ossian Grönmark, Johannes Huovinen, Antti Juhana Nordenstreng, Heikki Ville Pitkänen, Gustaf Arthur Aspelin, Harald Bäckström, Ture Evert Godenhjelm, Georg Fredrik Albert Markelin, John Berndt Nordgren, Hugo Axel Sandström, Uno Wilhelm Sandström, Karl Oskar Stråhlman, Otto Herman Wallén, Artur Rikard Wendell, Johan Gustaf Wihlman, Otto Sakris Cleve, August Rancken, Toivo Antti Kiljander och Elis Akates Urbin.

under höstterminen:

Juris utriusque licentiatexamen af juris utriusque kandidaten Jacob Wilhelm Chydenius.

Juris utriusque kandidatexamen af filosofie magistern Juho Edwin Castrén.

Allmän rättsexamen af senats extra kopisterne Frans Wilhelm Haavisto, John Nordgren och Bruno Granfelt samt studerandene fri-

herre Axel de la Chapelle, Karl Oskar Strählman, Ernst Gabriel Geitlin, Johan Eliel Wilskman, Otto Evert Broms, Arthur Pippingsköld, Wäinö Ossian Anthoni, Gustaf Jakob Arrhenius, Johan Rafaël Uggla, och Walfrid August Wilhelm Blåfield.

Domarexamen af studerandene Fredrik Gabriel Lagus, Karl Adolf von Brandenburg och Axel Ernst Sylvin.

Kameralexamen af filosofie magistern Johan Oskar Frestadius samt studerandene Edmund Wilhelm Behse, Artur Hermanson, Fredrik Leonard Wetterstein, Rupert Bergman, Nestor Gabriel Aschan, Emil Kristian Enberg, August Hyryläinen, Nikolai Tammelin, Herman Warjus, Knut Walter Lindroth, Theodor af Reeth, Arvid Walter Utter, Georg August Wikström, Kaarlo Heikki Arola, Aatto Manninen, Alfred Gideon Pfaler och August Hjalmar Stenroos.

År 1892 afslades inför Juridiska Fakulteten följande examina:

under vårterminen:

Juris utriusque licentiatexamen af juris utriusque kandidaten Karl Salomon Willgren.

Juris utriusque kandidateramen af filosofie magistrarne Arthur Alfred, Neovius, Kaarle Salomon Sisto och Anton Wuorinen samt filosofie kandidaten Kustaa Aatolf Häyrynen.

Allmän rättesexamen af hovrättsauskultanten Karl Emil Wallia kronolänsmannen Assar Kalm, filosofie magistern Alfred Johannes Gulin, filosofie kandidaten Benjamin Anneberg, senats extra kopisterne Lars Henrik Kekoni, Sanfrid August Elias Lojander, Samuli Wilho Cornéer och Gustaf Adolf Hagelberg, bokföraren vid järnvägsstyrelsen Lennart Hjalmar Söderström ävensom studerandene Gustaf Arne Cederholm, Johan Gustaf Tammelander, Sune Bertil Björkstén, Artur Gabriel Krigerus, Hjalmar Matias Stenbäck, Georg Isidor Säfström, Vladimir von Willebrand, Georg Edvard Winter, Selim Viktor Stenius, Otto Wilhelm Weckman, Kuno Fritjof Alftan, Arthur Brofeldt, Ossian Jakob Ferdinand Häggman, Bruno Lagus, Karl Werner Lindberg, Arno August Gabriel Rydman, Karl Eugen Randell, Gustaf Hjalmar Roos, Gösta Filip Carlsson, Ludvig Collan, John Fredrik Dahlström, John Alexis Dittmar, Alexander Severin Grön, Wäinö Vindician Hirvinen, Uno Alexander Holmström, Klas Lennart Molander, Bror Filip Mölsé, Fredrik Wolter Rosenlew, Juho Wilhelm Stenberg, Johan Fredrik Suuronen och Julius Werner Ståhlberg.

Domarexamen af studerandene Bror Anders Florentin Sundroos, Eemil Eerik Makkonen, Klas Werner Waldén och Leontes Gylling.

Kameralexamen af filosofie kandidaten frih. Tor Harald Carpelan, t. f. lektorn filosofie magistern Karl Werner Gabriel Lindeqvist, kaptenen Ivar Adolf Gulin, stabskaptenen frih. Magnus von Kothen, kopisten vid poststyrelsen Gustaf Wilhelm Forsblom samt studerandene Bror Anders Florentin Sundroos, Wäinö Mikael Carlsson, Karl Herman Fager-

lund, Walter Albert Herlin, Gösta Nordgren, Johannes Hagelberg, Matti Nikula, Karl Arthur Hjalmar Alcenius, Harald Eugen Borg, Erik Edvard Lilja, Josef Eldad Lindqvist, Henrik Johan Nordberg, Anton Aloys Qvist, August Alexander Sjöman, Onni Edvard Alexander Walhberg, Karl Sune Fredrik Jägerroos, Juho Melart, Robert Pettinen, Karl Bruno Stenius, Kustaa Aleksander Wilkman, Otto Wilhelm Aleksander Åkerblom, Axel Elis Akates Berger, Harald Wilhelm Blomberg, Carl Demetrius Forssman, Evert Jonatan Forsström, Leontes Gylling, Richard Malachias Henricsson, Axel Waldemar Stenberg, Henrik Leopold Tammelander, Ernst Mathias Hyppönen, Paavo Erkki Hällström, Armas Gideon Järnefelt, Knut Uno Nyberg, Adolf Heribert Nyman, Emil Erik Salenius, Weikko Westerlund och Matti Wilkki.

under höstterminen:

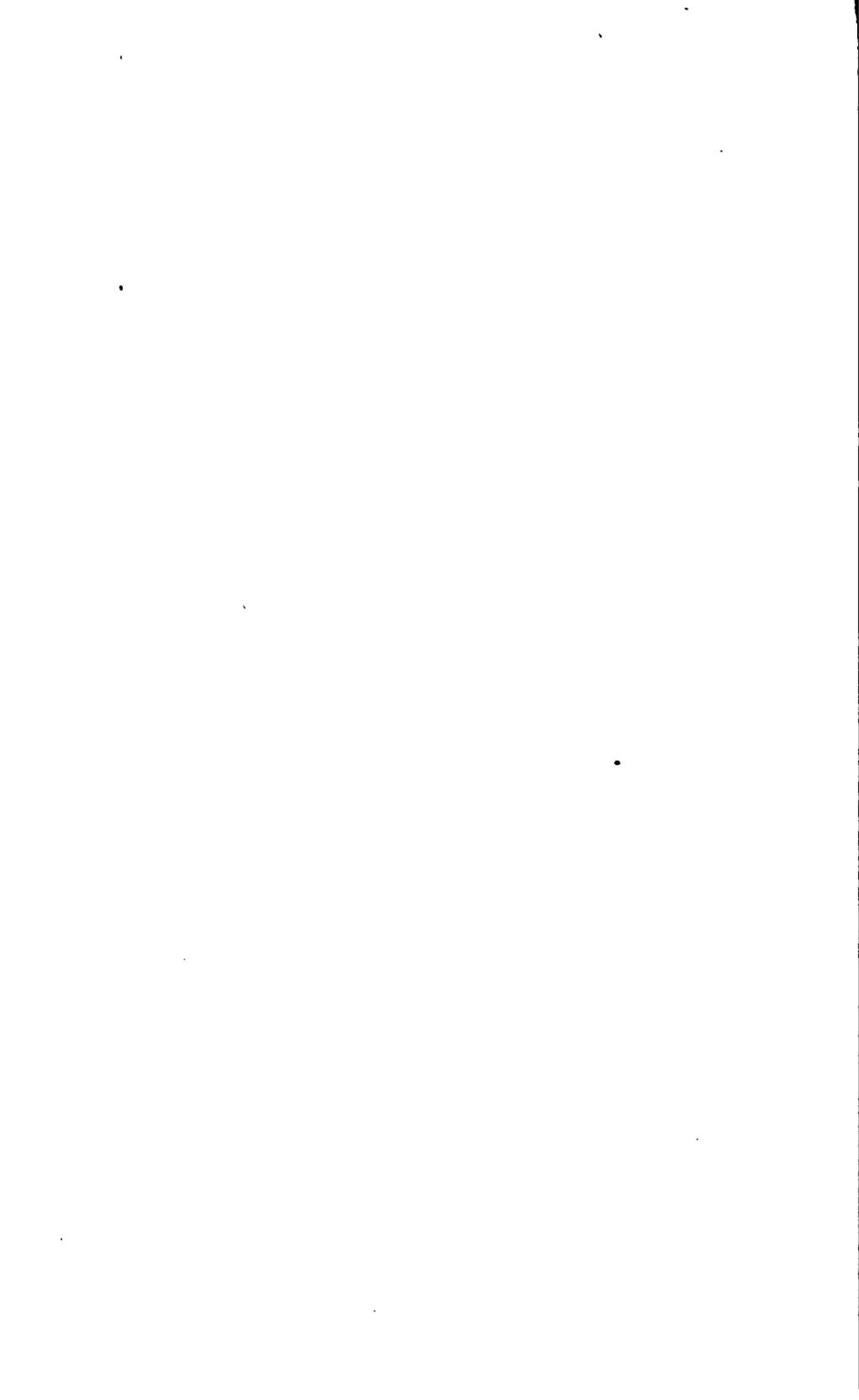
Juris utriusque kandidatexamen af filosofie kandidaten Axel Edvard Wasastjerna.

Allmän rättsexamen af hofrättsauskultanten Eemil Eerik Makonnen, häradsskrifvaren Frans Oskar Silén, senats extra kopisten Onni Edvard Alexander Walhberg, extra ordinarie kammarskrifvaren vid tullstyrelsen Gösta Nordgren samt studerandene reservfänriken Gustaf Arthur Aspelin, Hans Henrik Estlander, Kaarle Henrik Majander, Arvid Alexander Nordenstreng, Karl Uno Boehm, Artur Reinhold Hammarén, Alfred Aleksi Alander, Frans Albert Pehkonen, Paavo Werner Brander, Petter Ludvig Fagerström, Henrik Hjalmar Kahelin, Uno Amandus Strömstén och Axel Ärt.

Domarexamen af studeranden Karl Fredrik Andersson.

Kameralexamen af studerandene Karl Henrik Åberg, Albin Johannes Bergh, Juho Frans Junttila, Oskar Edvard Maximus Laurila, Jaakko Toikkonen, Karl Anton Gardberg, Georg Grönholm, Nikolai Sittkoff, Karl Artur Wikman, Karl Fredrik Andersson, Axel Wainö Forsberg och Juho Arvi Östberg.

Herrar Jurister

behagade observera att i dessa dagar
på Söderström & C:o's förlag utkommit:

GRUNDDRAGEN

AF

BEVISRÄTTE N

ENLIGT GÄLLANDE LAG

AF

Professor R. A. WREDE.

FÖRSTA HÄFTET.

Pris 3 mk. 25 p.

Andra häftet, som afslutar arbe-
tet, utkommer under september månad
detta år.

Kenenkä omat ovat pappien virkatalot?

(Esitelmä, pidetty muutamien pappisäädyn jäsenten yksityisessä kokouksessa 1891 vuoden valtiopäivien aikana.)

Pappien virkataloja koskeva arm. esitys on herättänyt eloон kysymyksen, jota jo kauan on harkittu, mutta jota kuitenkaan ei voida sanoa lopulliseen ratkaisuun saatetuksi, nimitt. kysymyksen: kuka on pidettävä pappispuustellien varsinaisena omistajana. Että asia ei ole puhtaasti teoreetista laattua, vaan myös saattaa käytännölliseltä kannalta katsoen tulla hyvin tärkeäksi, on tarpeeton tässä ottaa selittäväksi. Kysymyksen käytännöllisen tärkeyden ovatkin muutamat arvosat säätყumppanit nimenomaan huomauttaneet. Monta vastausta näkyy ensi silmäyksellä olevan tarjona nyt puheen-alaiseen kysymykseen. Ja itse asiassa on siihen vastattukin eri tavalla. Valtio, Suomen yleinen evankelisluterilainen kirkko, paikalliskirkko, paikallisseurakunta saattavat kukaan jollakin syällä esiintyä nyt sanottuna omistajana. Minä puolestani en voi kuitenkaan yhtyä mihinkään näistä mielipiteistä, joihin nyt olen viitannut. Pyydän sentähden muutamilla sanoilla tuoda esiin ajatukseni puheena-olevassa asiassa, vaikk'ei minulla nyt ole ollut tilaisuutta omistaa sillle mitään erinäistä tuukimusta.

Ensinnä lienee tarpeen, että kysymyksemme valaisemiseksi otan mainitakseni muutamat kirkollis-papillisen maaomaisuuden syntä ja lainmukaista asemaa koskevat yleisesti tunnetut seikat.

Katolinen kirkko oli omakseen anastanut melkoisen osan Ruotsin ja Suomen maa-alaa. Kuningas Kustaa I lausui Westeråsin valtiopäivillä v. 1527, että kruunulla ja aatelilla yhteensä oli maata tuskin $\frac{1}{3}$, siihen verrattuna mitä oli pappien,

munkkien, kirkkojen ja luostarien hallussa. Tämä epäkohta, joka saattoi valtakunnan melkein perikodon partaalle, korjattiin perinpohjaisesti niin sanotun Westeråsin Recessin kautta v. 1527, jonka Kustaa I pani toimeen. Reduktionin kautta saatettiin kirkolta pois sen maa-omaisuus, joka oli 3 lajia: 1) *piispan-* 2) *tuomiokirkko-* ja 3) *luostari-tilat*.

Näistä 3 lajista kustakin erikseen on huomattavaa:

1) *Piispan-talot*. Westeråsin recessin tarkoitus ei ollut, että piispoilta piti kokonaan riistettäman heidän maatalansa, vaan että heidän tulisi, sittenkuin heille oli vakuutettu tiloista joku kohtuullinen tulo, siitä mitä sen yli jäi maksaa kruunulle määräty rahavero. Mutta koska siitä järjestelmästä syntyi paljon vastuksia ja rettelöitä, otettiin vihdoin piispantilat kokonaan kruunun omaksi ja piispalat saivat muka korvausta kymmenyksissä ja prebende-tiloissa.

2) *Tuomiokirkkotilat* asetettiin alussa melkein samalle kannalle kuin piispantilat, mutta otettiin nekin lopullisesti kruunun omaksi.

3) *Luostaritilat* pantiin kohta alusta Westeråsin recessin kautta kruunun alle, jota vastoin kuningas sitoutui pitämään huolta luostarien ylläpidosta ja luostarin-asukasten elättämisestä. Luostarit pian sen jälkeen, niinkuin tunneltu on, kokonaan hävitettiin.

Sillä tavalla luovutettiin kirkolta melkein koko sen maa-omaisuus, josta suurin osa tuli kruunulle ja vähempi osa aatelille. Mitä kirkolle jäi oli sangen vähäpäätöistä (ks. esm. pappispriv. v:ltä 1723 § 6: små kyrkian tillhörige och henne närl belägna hemman etc.). Että kruunu sen sijaan tuon runsaan saaliin korvaukseksi otti suorittaaksensa muutamia kustannuksia, joita kirkko ennen oli kantanut, olkoon sivumenen sanottu (määräämällä maataloja ad pios usus j. n. e.).

Nyt puheena-olleesta kirkon maaomaisudesta ovat varsinaiset pappispuustellit kokonaan erotettavat, koska niihin synty on varsinaisesti toinen kuin edellämainitun maaomaisuuden. Katson pikaisesti erikseen kutakin puustelli-luokkaa, jota uusi puustelliasetus-ehdotus tarkoittaa:

A) *Kirkkoherra-puustellit* ovat kahta lajia: a) *vanhat* ja b) *uudet*.

a) *Vanhat puustellit* olivat olemassa jo ennen uskonpuhdistusta nimellä „*kirkio bool*“. Nämät ovat saaneet alkunsa pääasiallisesti kahdella eri tavalla:

1) Vanhain lakiens määräysten kautta, että pitäjäännimiehet olivat velkapäät, sitenkun pitäjään kirkko oli valmis, saattamaan kokoon (sammanskjuta eli niinkuin sanottiin sköta) papintaloksi tiluksia, (josta onkin seuraus että useain vanhain pappilain tilukset ovat kovin hajalla, ulkopalstoina j. n. e.);

2) jonkin yksityisen henkilön lahjoituksen kautta, joka henkilö oli antanut seurakunnalle maata pappispuustellia varten. Palkinnoksi anteliaisuudestaan sai semmoinen lahjoittaja tavallisesti *jus patronatusoikeuden*.

b) *Uudet kirkkoherrapuustellit* ovat saaneet alkunsa uskonpuhdistuksen jälkeen, sitenkun erämaat olivat joutuneet kansoitetuiksi ja viljelyksen alaisiksi. Koska siihen aikaan vanhain lakiens kirkkokaaret eivät enää olleet voimassa eikä siis tuo pitäjäänn-miesten vanha velvollisuus hankkia kirkkoherralle virkatalo enää ollut olemassa, täytyi sitä tarkoitusta varten määrästä *kruunun tiloja*. Bonsdorff (kamerallagf. I, 88) mainitsee että Kun. resolutionin kautta Turun hippakille Marrask. 30 p. 1643 maa Herrat saivat käskyn kruununtiloista valita pappiloita uusille pastoraateille.

B) *Kappalaispuustellit*. Nämätkin ovat sekä *vainhoja* että *uusia*.

a) *Vanhat kappalaispuustellit* ovat alkuansa olleet vanhoja lukkaritaloja tai kirkkotiloja. Kun nim. kappalaisvirat uskonpuhdistuksen jälkeen asetettiin, annettiin lukkarien tulot kappalaissille sillä ehdolla, että kappalaiset ylläpitäisivät myös lukkarin virkaa (Kaarlo Hertuan kirje Huhtik. 2 p. 1596). Sivumennen sopii mainita, että nähtävästi kappalaiset hyvin kehnosti toimittivat lukkarin-virkaa, jotta täytyi kuitenkin erinäisiä lukkanreita kustantaa. Tämä antoikin aihetta valituksiin kansan puolelta, tietääkseni viimein 1766

v:n valtiop:llä. Kansa, näet, tahtoi lukkaritalot takasin niiden alkuperäiseen tarkoitukseen. Kun. res:ssa yht. kansan valituksiin Jouluk. 9 p. 1766 (§ 14) sanotaan sen johdosta:

„Kngl. Maj. pröfvar i nåder rättvist, at de klockare-bol och jordar, som bevisas hafva olagligen blifvit dragne från klockarne, och nu af obehörige personer innehafvas, böra genast til sitt rätta bruk och behof lagligen återställas. Och hvarest Capellaneler i brist af annat boställe bo på Klockare-borden och tillika Klockaresysslor förrätta, det bör ock hä-daneester dervid förblifva.“

Paitsi nyt ylläsanotulla tavalla syntyi vanhoja kappalaispustelleja Ruotsissa siten, että vanhat, kirkolle jääneet pienet maatalat, joista 1723 v:n pappispriv:n 6 §:ssä puhutaan, kappalaisten virkataloiksi käytettiin.

b) *Uudet kappalaispustellit* ovat toista syntyä kuin vanhat. Mikäli seurakunnat kasvoivat, tuli lisätty luku kappalaisia tarpeelliseksi. Mutta koska vanhat lukkaripuustellit ja jo mainitut kirkkotilat, jotka olivat olleet kappalaispustelleiksi sopivia, jo oli otettu samaan tarkoitukseen käytetväksi, ei ollut muu neuvo kuin hankkia uusille kappalaisille puustelleja antamalla siihen tarkoitukseen *kruununtiloja*.

C) *Saarnaaja-puustellit*. Semmoisia löytyy muutamissa paikkakunnissa, jotka ollen kaukana pitäjään-kirkoista ovat muodostuneet eri kirkkokunniksi (predikogäll). Kun. res:n kautta pappissäädyn valituksiin v:ltä 1719 (§ 9) myönnetään seurakunnille oikeus lunastaa puustelliksi semmoisiin paikkakuntiin sijoitetuille saarnaajille ja pitäjään-apulaisille joku sopiva perintö- tai kruunun-tila. Nämät puustellit ovat luonnostaan tavallisia kruunun- tai perintö-tiloja, sekä näiden tilojen velvollisuksien alaiset.

D) Sen ohessa löytyy siellä täällä myöhempinä aikoina syntyneitä aivan pieniä puustelleja, joita oikeastaan sopisi nimittää puustelli-tonteiksi. Ne eivät ole edes manttaaliin pantuja. Sivumennen sopii mainita, että semmoisia manttaaliin panemattomia maa-aloja kyllä on muitakin, jotka ovat syntyneet asiain pakosta ennenkuin 1864 v:n maanlokomis-

asetus ensin avasi säännöllisen tien semmoisten pienent maa-alain eroittamiseen.

Tästä pienestä katsauksesta huomaa, että puheena-olevat puustellit ovat saaneet alkunsa suureksi osaksi seurakuntalaisten antamista tiluksista, suureksi osaksi myös kruunun antamasta maasta, jopa joskus myös jonkin yksityisen henkilön lahjoittamasta maatilasta, mutta että sanotut puustellit ainoastaan hyvin pieneksi osaksi ovat kirkon vanhaa perua, jonka Kustaa I ryösti melkein typötyhjäksi. Vaikka tieto puustellien synnystä on välttämätön puheena-olevan asian käsitämiseksi, ei ole niiden synty asiassa ratkaiseva. Jos rupeaisi puustellien synnyn mukaan päättämään, kenenkä omia ne ovat, tulisi epäilemättä väärille ja mahdottomille perille, ensiksikin siten että tilat, joidenka tarkoitus ja tehtävä on ihan sama, joutuisivat toisiinsa verraten aivan erilaiseen asemaan. Bonsdorff (Kamerallagf. I, 88) sanoo siitä:

„Men oaktadt prestbolens olika uppkomst, och ehuru väl de gamla derefter varit att anses för socknens egendom, hafva de likväl uti försfatningarna blifvit lika ansedde, hvar före all skilnad dem emellan numera är öfverflödig.“

Sen pitempiin selityksiin asiasta ei ryhdy Bonsdorff. Että jonkunlainen taipumus ilmestyi vallanpitäjissä suorastaan lukea pappispuustellit kruuunun omaksi, ei sovi kieltää. Niinpä sanotaan knk. res:ssa papiston valituksiin v:ltä 1672 (§ 12) että papinpuustellin „ägande och dominus fundi“ „är Chronan eller ock någon annan speciel Patronus.“ — Vuodesta 1718 alkaen oli alettu panna pappistilat maakirjaan kruunutilain kolumniin. Papisto pani tämän pahaksi, ja vaati että pappistiloille pantaisiin vanha rubriikki: *kyrkogeistlige*. Kunink. Maj. ei kuitenkaan suostunut pappissäädyn vaati-mukseen, mutta lausui (knk. res. papiston valituksiin Heinäk. 7 p. 1752) säädylle lohdutukseksi:

„Kunnandes Präste-ståndet för öfrigt trygga sig dervid, att de dem tilslagne hemman och lägenheter, igenom Jordebokens inrättning, icke ombyta den natur, som dem efter Privilegerne tillkommer.“

Mutta pappissäätty ei sittenkään ottanut tuosta pappispuustellien siirtämisestä kruununtilain kolumniin oikein tyynyäksensä, vaan uudisti edellä-sanotun vaatimuksensa. Siinhen vaatimukseen Knk. Maj. ei sittenkään suostunut, vaan vastasi (v. 1803) että pappissäätty saa turvautua äskensanottuun 1752 vuoden knk. resolutioniin.

Kruunu ei voinut suorastaan lukea sanottuja puusteljea omakseen, mutta toiselta puolen ei voinut kukaan muukaan esiintyä omistusoikeuden vaatimuksella. Sitä epävarmuutta, joka sanottuun omistusoikeuteen nähden vieläkin on vallitsemassa, kuvaavat hyvin Liljenstrandin lausunto asiasta (hänen kirjassaan: „Om Finlands jordnaturer och äldre skatteväsende“ siv. 432):

„Det är svårt att rätt karaktärisera dem (pappispussellit sekä muut kirkollisiin tarkoituksiin määrättyt maatalat). Utan tvifvel böra de betraktas såsom en art af statsegen-dom. Några af dem tillhörä egentligen kommunerna, men äfven i detta fall kunna de hänsföras till kategorin af stats-jord uti en mera omfattande betydelse. Här förekommer likväl den särskilda omständigheten, att staten i afseende å deras förvaltning framträder på sätt och vis i dubbel form. Under medeltiden ville kyrkan gälla såsom statens öfver-hufvud, och ehuru den numera icke kan sägas bilda en stat i staten, så intager det kyrkliga ståndet likväl ännu fortfa-rande en sådan privilegierad ställning i samhället, att egan-derätten till ifrågavarande lägenheter från en viss synpunkt kan betraktas såsom delad emellan kronan och det kyrkliga ståndet, såvida hvardera har en själfständig rättighet att in-gripa i deras förvaltning.“

Nyt mainitut tosiasiast sekä muutkin seikat, joita pyy-dän saada tässä esiintuoda, mielestäni pakottavat luopumaan entisistä yrityksistä selvittää puheenalaisten maatalain luonnetta omistusoikeuteen nähden.

Otan tässä lyhyesti mainitakseni mielipiteeni asiassa sekä pää-asialliset syyt, joihin se perustuu.

Kaikkialla, missä uskonpuhdistus lopetti katolisen kirkon vallan, katsottiin kumminkin kirkon miesten puolelta

evankelinen kirkko vanhan kirkon oikeaksi perilliseksi. Mutta kun evankelisen kirkon tarkoituksiin ja henkeen ei katsotu soveliaaksi, että uusi puhdistettu kirkko prameilisi noilla katolisen kirkon maallisilla rikkausilla, kävi valtion mahdolliseksi anastaa nämät rikkaudet ja jättää ainostaan pienet niukat tähteet uudelle kirkolle. Mutta sitä vastoin oli yleisesti tunnustettu periaate, että valtio, joka oli omakseen ottanut verrattoman suurimman osan katolisen kirkon omaisuutta, oli *velvollinen* tyydyttämään puhdistetun kirkon tarpeet, siitä luonnollisesta syystä, että valtio oli haltuunsa ottanut sen, joka oikeastaan olisi pitänyt perinnön kautta tulla puhdistetun kirkon omaksi.

Semmoinen oli uskonpuhdistajien ajatus, joka minun tietääkseni teoriassa ja käytännössä on tunnustettu oikeaksi kaikissa evankelisissa maissa. Melanchtonin asiata koskeva lausunto (tähän otettu 1845 v:n kirkkolain ehdotuksen motiiveista) ovat siinä kohden varsin kuvaavia. Hän sanoo:

„När öfverheten afskaffar den orätta gudstjänsten, tillhör egendomen den rätta kyrkan, och har altså kyrkan dominium till samma egendomar, men den världsliga öfverheten är beskyddare öfver dem och har att beställa om dem, såsom om andra publica bona. Därvid är öfverheten skyldig att icke använda dem på för kyrkan främmande ändamål, utan troget vårda dem, däraf tilldela först predikoämbetet och skolor underhåll efter behof, därnäst hjälp åt de fattige, sedan och understöd åt medellös ungdom, som idkar studier, och om något därefter är öfrigt, må öfverheten själf njuta det, emedan hon är kyrkans patron, skyddar kyrkans egendom och vidkännes stora kostnader för religionen och undervisningen.“

Että katolinen kirkko ei epäillyt ainakin tarvittaessa pitää ja käyttää kirkollista omaisuutta *yhteiskirkon* omana on tunnettu, vaikka kyllä maallinen oikeus vastahakoisesti tunnusti tämän yhteiskirkon juriidilliseksi personaksi, joka olisi saattanut olla omistusoikeuden subjektina. Mutta pääasiallisesti oli katolisenkin kirkon käsityksen mukaan yksityiset kirkot ja yksityiset kirkolliset laitokset kirkollisen oma-

suuden omistajia. Yhteiskirkko juriidillisena personana, eli toisin sanoen omistusoikeuden subjektina, ei soveltune protestantiseen käsitykseen eikä ole liioin saanut mitään tukea maallisessa lainsäädännössä ei ainakaan Ruotsissa ja Suomessa. Niin muodoin täytyisi ajatella, että kirkollinen omaisuus laajassa merkityksessä, mikäli sitä ei anastettu suorastaan valtion omaksi, on joko yksityis- eli paikalliskirkkoin tai seurakuntain oma. Että yksityiskirkkoin omaksi jäi joku määrä pienempiä tiloja ja tiluksia olen jo äsknen maininnut (ks. Pappisväädynpriv. v. 1723 § 6: „De små kyrkian tillhörige och Henne när belägne Hemman“). Mutta että pappispuustellit olisivat yksityiskirkkoin omia, sitä ei voi millään syyllä väittää. Yksityiskirkon omaisuuden hallinnolla ei ole mitään tekemistä puustellien kanssa. Jo mainitussa paikassa (§ 6 pappisväädyn privilegiumissa v:ltä 1723) kyllä puhutaan pienistä kirkon omistamista tiloista, „som af Capellaner och Klockare blifvit brukade och ännu brukas.“ Nämät tämmöiset puustellit ovat tietysti asianomaisen yksityiskirkon omat. Mutta semmoisia, jonkin yksityiskirkon omistamia pappispuustelleiksi käytettyjä maatiloja ei minun tietääkseni löydy Suomessa, jonka tähden ei niitä tarvitse ottaa lukuun.

Siis pidän selvänä, ettei pappispuustelleja voida lukea yhtekirkon (s. o. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon) eikä myös sen alle kuuluvain yksityiskirkkoin omaksi.

Että kruunu jo hyvään aikaan osoitti taipumusta anastamaan pappispuustellit kruunun omaksi, muun muassa asettumalla ne maakirjaan kruunukolumniin, ja että papisto sitä vastaan pani kiinteän vastalauseen, olen jo huomauttanut. Eikä mitenkään voi kruunulle myöntää semmoista omistusoikeutta. Mitä vanhoihin puustelleihin tulee, jotka saivat alkunsa siten, että seurakunnat niitä yarten kokoili tiluksia, ei ole kruunulla niiden yli milloinkaan ollut mitään omistajan valtaa. Ne eivät kuuluneet siihen kirkon omaisuuteen, jonka Kustaa I Westeråsin recessin kautta anasti kruunun omaksi. Mutta myösken ne uudemmat puustellit, joita kruunu uskonpuhdistuksen jälkeen antoi pappien virkataloiksi, ovat ikuisiksi ajoiksi luovutetut sanottuun tarkoitukseen. Kruunu on siis luopunut omistusoikeudestaan niihin ja ne ovat ase-

tetut samalle kannalle kuin vanhimmatkin puustellit sillä eroituksella kuitenkin, joka muistuttaa heidän entisestä synnystä, että he ulostekoihin ja veroihin nähden ovat vähemmän edullisessa asemassa kuin vanhat puustellit. Kaikkien vähimmin saattaa kruunu vaatia itselleen mitään omistusoikeutta niihin puustelleihin, joita seurakunnat myöhempinä aikoina ovat pappejansa varten perustaneet.

En ole myöskään asetuksissa, mikäli olen niitä ehtinyt tarkastelemaan, löytänyt tarpeeksi tukea sille mielipiteelle, joka lienee hyvin yleinen ja jota Nordströmkin kannattaa, että pappispuustellit mukaan ovat yksityisseurakuntien omia, vaikka tietysti puustellit tuottavat seurakunnille suurta hyötyä, ne kun melkoisessa määrässä helpottavat seurakuntien velvollisuutta pappiensa palkkaamiseen. Seurakuntien vaita puustelleihin nähden on tarkasti rajoitettu ja on kokonaan sidottu niiden tarkoitukseen kautta. Rak. K. 26: 2 sanotaan kyllä, että, jos pappi on puustellin metsästä otetuilla aineilla rakennuttanut itselleen yllyisyyshuoneita, hän on velkapää siitä maksua suorittamaan, joka tulee seurakunnalle. Mutta nuo varat pitää seurakunnan sitten käyttää pappilan rakennuksiin („och komme the penningar socknemänne til godo, vid theras bygning å prestegård.“) Siis ovat seurakuntalaiset velvolliset käyttämään niin saadut rahat puustellin rakentamiseksi. 1851 ja 1886 vuosien metsäasetusten mukaan ovat seurakuntalaiset oikeutetut käyttämään puustellin metsää puustellin rakennustarvetta varten, „sikäli kun se saattaa tapahtua ilman vahinkoa talon muille tarpeille.“ Siis on seurakunta tässäkin sidottu puustellin tarkoitukseen kautta, niinkin pitkälle ettu kuvernöri saattaa, puustellin haltian vaati-muksesta, kielää semmoistakin metsän käyttämistä seurakuntalaisten puolelta. (Metsälaki Syysk. 3 p. 1886 § 19). Metsä-asetukset kyllä myöntävät seurakuntalaisille oikeuden nostaa kannetta puustellimetsän haaskaamisesta, mutta samanlainen oikeus ja velvollisuus on annettu myös kruununpalvelijoille (1886 v:n Metsälaki § 53). Niinikään on pantu kuvernörin, piispan, tuomiokapitulin jopa kontrahtiprovastin velvollisuudeksi valvoa, miten pappispuustellien metsät hoitetaan (esm. Metsä-asetus Syysk. 9 p. 1851 § 33). Että

pappispuustellien maalle ei saa perustaa torppia ilman seurakuntia kuulustelematta (pappispriv. v:ita 1723 § 9, vert. 1851 v:n metsä-asetus § 24) seuraa luonnollisesti siitä, että seurakuntien edut ovat läheisesti liittyneet puustellin oikeaan ja asianmukaiseen hoitoon. Että seurakunta on velkapää (pappispriv. v:ita 1723 § 5) kantamaan kustannukset puustellein tiluksia koskevasta riidasta, on kohtuullinen seuraus siitä suuresta hyödystä, joka seurakunnalla on puustelleista, ne kun melkoisessa määrässä helpottavat seurakunnan velvollisuutta papin palkkaamiseen. Samasta syystä on seurakunta velkapää maksamaan myös puustellia koskevat maamittari-toimitukset (Kun. kirje kamarikollegioon Marrask. 21 p. 1777 ja K. aset. Elok. 12 p. 1783 § 39). Niinikään on kirkkolain (§ 332) määräys että riidoissa, jotka koskevat muun muassa pappispuustelleja, seurakunnan puolesta valtuuttettu edusmies pitää olla saapuvilla, luonnollinen seuraus seurakunnan sanoittuihin virkataloihin kiintyneistä edusta.

Nyt mainitut seikat eivät ensinkään todista mitään omistusoikeutta. Ne osoittavat vaan, että seurakunnilla on muutamat oikeudet ja velvollisuudet puustelleihin nähden. Nuot oikeudet ja velvollisuudet saavat täydellisen selityksen puustellien tarkoituksesta, joka niin läheisesti koskee seurakuntain etuja.

Mitä nyt olen lyhyesti esiintuonut on pakottanut minua hylkäämään läsityksen että puustellit muka ovat yksityisseurakuntien omia. En voi, kuten jo olen näytänyt myöskään hyväksyä ajatusta, että puheenalaiset tilat muka ovat yleiskirkon, kruunun tai yksityiskirkkojen omiksi luetavat.

Niin ollen en voi tulla muuhun päätökseen kuin että puustellit ovat *itsenäisiä laitelia* (stiftelser, Stiftungen). Tämä vaatii pari sanaa selitykseksi.

Paitsi luonnollisilla yksityishenkilöillä on, kuten tiedän, myös muutamilla ihmillisessä yhteiskunnassa järjestyneillä olemuksilla oikeuden-valta, joka toisin sanoen merkitsee, että ne katsotaan oikeuden-subjekteiksi eli semmoiksi, jotka voivat olla oikeuden-omistajina. Nämä viimemai-

nitut ovat niin sanotut: *juriidilliset personat*. Niiden oikeasta luonteesta ja merkityksestä on tieteessä vielä paljon eri mieliä enkä tietysti rupee näitä eri mielipiteitä nyt esittämään ja tarkastamaan. Varsinkin ovat mielipiteet menneet bajalle, kun on ollut kysymyksenä juriidillisten personain luokittaminen. En paljoa poikenne siitä mitä yleensä on tunnustettu oikeaksi, kun sanon, että juriidilliset personat ovat 3 päälajia.

1) *persona-yhdistyksiä*: korporationit, seurat, yhdistykset, joita uuden-aikaisessa yhteiskunnassa syntyy yhä uusissa muodoissa ja uusilla tarkoituksilla.

2) *Laitoksia* (anstalter);, julkiset, jonkunlaisia yhteisiä tarkoituksesta varten perustetut olemukset (kruunu, kirkot, koulut, yliopisto y. m.) ja

3) *Laitelmia* (stiftelser): Omaisuuus määärätty johonkin pysyvään hyödylliseen tarkoitukseen, esm. joku yliopiston hyväksi perustettu stipendio, köyhään hyväksi perustettu apuraha, talo vaivaisia varten, y. m.

Laitelmat voivat olla kahta lajia:

a) semmoiset, jotka ovat annetut jollekulle entiseltään olevalle persona-yhdistykselle tai laitokselle vissillä tavalla käytettäväksi (esm. stipendio jollekulle yliopistolle).

b) Semmoiset, joissa omaisuus on aivan itsenäisesti asetettu käytettäväksi (esm. apuraha jonkun kaupungin kauppiaasleskille). Silloin on tavallisesti laitelmaa perustavassa asiakirjassa tarkoin määärätty, miten laitelman omaisuus on hoidettava.

Laitelmiksi katson siis pappispuustellit. Yhdentekevää saattaa olla, ovatko ne luettavat laitelmien edelliseen vai jälkimäiseen luokkaan. Ne ovat perustetut yleistä tarkoitusta varten, ilman että niiden omistusoikeus olisi siirretty kenellekään juriidilliselle personalle, vaan ovat itse juriidillisia personia. Niiden tarkitus on olla jonkun evankelis-luterilaisen seurakunnan sielunpaimenen asumuksena ja tuottaa hänelle palkan lisää. Toinen asia on, että pappispuustellit kuten kaikkikin laitelmat, ovat läheisesti liittyneet muutamien yksityisten ja muiden juriidillisten personain etuihin. Siitä seuraa, että noille personille myös on myönnetty

sanottuihin maatiloihin nähden muutamia oikeuksia, mutta ei suinkaan omistusoikeutta. Yliopisto, jonka hyväksi on perustettu esm. stipendio, ei ole stipendion omistaja, mutta sillä on etua stipendiosta omia tarkoituksiansa varten ja siitä syystä myöskin oikeuksia mitä sen hallintoon, käyttämiseen y. m. tulee. Niinkään on yksinäiskirkkoin, seurakuntain y. m. laita mitä puustelleihin tulee.

Myös asetusten sananparret näkyvät vastaavan nyt sanoittua käsitystä puustellien luontesta. Aina tulee mielestäni se ilmi, että puustellit ovat annetut vissiin tarkoitukseen eikä kenenkään omaksi. Sivumennen yksi esimerkki.

Kun. res:ssa pappissäädyn valituksiin Heinäkuun 7 p:ltä 1752 sanotaan: „Kunnandes Präste-Ståndet för öfrigt trygga sig dervid, at de dem tilslagne hemman och lägenheter, igenom Jordebokens inrättning icke ombyta den natur, som dem efter Privilegierne tillkommer.“

Puustellit laitelmina (stiftelser) ovat käytettävät tarkoitukseensa niin kauan kuin se tarkoitus on olemassa, jota varten he ovat perustetut. Jos tarkoitus kokonaan lakkaa, niin on valtion asia ottaa huostaansa laitelman omaisuus velvollisuudella käyttää se johonkin samanlaiseen tarkoitukseen. Semmoisen on ollut käsitys romalaisoikeuteen perustuvassa tieteisopissa. Jos siis esm. joku seurakunta kokonaisuudessaan käentyisi toiseen uskoon, niin ei siitä voisi seurata, että seurakunnan pappispuustelli ilman muita mutkitta joutuisi vierasuskoinen papin asuttavaksi, vaan koska puustellin tarkoitus olla seurakunnan evank. luterilaisen papin puustelli on lakannut, niin on se valtion haltuun otettava ja määärättävä samansuuntaiseen tarkoitukseen, olipa se tarkoitus sitten oleminen vierasuskoinen papin puustellina tai joku muu. Toinen asia, jota vaan sivumennen mainittakoon, on se, ettei hallitus yksin voisi semmoista määräystä tehdä, koska se koskisi evank. luterilaisen piston privilegioita.

Niinkään olisi se minun mielestäni poikkeamista puustelli-laitelman alkuperäisestä tarkoituksesta, jos jonkin puustellin liiallisesta metsästä saadut varat käytettäisiin muiden seurakuntain puustellien hyväksi, kuin sen, jonka sielunpaimenen eduki se oli aiottu. Tässä on kuitenkin huomattava,

että seurakunta, jota varten joku puustelli alkuansa perustettiin, tavallisesti sisälti useita nykyisiä seurakuntia. Se ei näy sotivan alkuperäistä laitelmaa vastaan, että kaikki ne seurakunnat eli pitäjät, jotka puustellia perustettaessa olivat yhdistetyt, mutta nyt ovat eri pitäjinä, saavat samalla tavalla nauttia emäpitäjään puustellin liikanaista metsää hyväkseen. Sillä puustelli oli alkuansa perustettu sielunhoidon hyväksi koko alalla, jota silloin saattoi hoitaa esm. yksi pappi.

Jaakko Forsman.

Nyare inhemska lagstiftning¹⁾.

Civilrätt.

O m m a k a r s f ö r m ö g e n h e t s r ä t t s l i g a f ö r h å l l a n d e n .

A. Om giftorätt i bo.

I.

Lagen af den 15 april 1889 angående makars egendoms- och gäldsförhållanden har, ehuru den i många andra hänseenden infört vidtgående förändringar i den finska äktenskapsrätten, med afseende å den lagbestämda giftorätten i alt väsentligt inskränkt sig till att upprepa förut i ämnet gällande stadganden, hvilket ju också är helt naturligt i betraktande af, huru nyss detta rättsinstitut varit föremål för pröfning och omgestaltning. Den härskande principen i äkta makars förmögenhetsrättsliga förhållanden utgöres således nu liksom förr af egendomsgemenskapen, likvist med de gamla ganska väsentliga inskränkningsarna. Och det är att beklaga, att nu, då det gält att troligen för en lång framtid fastställa principerna på ifrågavarande lagstiftningsområde, intet allvarligt försök gjorts att aflägsna dessa inskränkningar, hvilka ännu utgöra ett hinder för egendomsgemenskapens fullständiga genomförande. Men om också den nya lagen i antydt afseende innebär ett blott ringa framsteg, hvarom närmare här nedan, så visa dock förhandlingarna vid landtdagarna 1885 och 1888, under hvilka i för handen varande ämne diskuterats, att egendoms-

¹⁾ Anm. Afsikten med denna uppsats är ingalunda att gifva en uttömmande framställning af makars förmögenhetsförhållanden, utan endast att påpeka de förändringar, som åstadkommits genom lagen af den 15 april 1889.

gemeinskapens sunda idé är djupt rotad i det finska folkets rättsmedvetande. Och detta är så mycket anmärkningsvärdare, som fasthållandet vid denna princip här, där den samlade förmögenheten är ringa, innebär en hög gärd af akting för och erkännande af hustruns sammanhållande och ordnande värksamhet inom hemmet. Väl saknades det, såsom bekant, icke representanter för en „liberalare“ uppfattning, hvilken, obekymrad om den nordiska äktenskapsrätten historiska utveckling, gärna hade sett egendomsgemenskapen ersatt af det system, där makarna, hvad deras förmögenhetsförhållanden beträffar, äro af hvarandra fullkomligt oberoende, hvilket systems tillämplighet för våra förhållanden man sökte visa genom att åberopa under senaste tider i England åvägabratka förändringar i den äktenskapliga förmögenhetsrätten. Något allvarligt försök till en reform i nyss antydd riktning gjordes dock icke, om man fråner det förslag, som vid 1885 års landdag i borgareståndet framställdes i syfte att utsträcka de för fastighet på landet i afseende å gistorätt gällande grundsatserna också till stadsfastighet. Detta reformförslag framträdde dock dödfödt såsom stridande mot den utveckling ej blott äktenskapsrätten, utan äfven fastighetslagstiftningen visat sig vilja taga och möttes redan af 1885 års lagutskott med enhälligt och bestämdt ogillande.

Den enda utveckling af lagbestämningarna angående den legala gistorätten, som göres af lagen om makars egendoms- och gäldsförhållanden, framgår af 1: 3¹⁾). Sedan här uppräknats de olika slag af landsfastighet, hvilka icke äro föremål för gistorätt, tillägges det: „Dock må ej boskap och åkerredskap till fast egendom hänföras“. En sådan bestämning ingick icke i motsvarande § af den nådiga propositionen. Tvärtom fans här en sats, som upprepade stadgandet i 10: 5 G. B., enligt hvilket boskap och åkerredskap i afseende å gistorätt betraktades såsom pertinenser till den fastighet, till hvilken de hörde. Detta återupprepande af

¹⁾ Anm. För korhettens skull betecknas sålunda 1 kap. 3 § af Lagen om makars egendoms- och gäldsförhållanden.

stadgandet i 10: 5 G. B. synes närmast varit föranledt af en önskan att göra slut på den osäkerhet angående lagens rätta förstånd i förevarande hänseende, som åtminstone bland den stora allmänheten gjort sig gällande såsom en följd af att Kejs. förordn. af den 27 juni 1878, ehuru den upphäft 10 kap. G. B., med tystnad förbigått föreliggande fråga. Inom 1888 års lagutskott gjorde sig dock den åsikt gällande, att i fråga varande undantagsstadgande, såsom af förhållandena ej mer påkalladt, borde utmönstras, hvarigenom boskap och åkerredskap komme att äfven med afseende å giftorätt likställas med all öfrig lös egendom. Denna sin uppfattning motiverade utskottet genom att framhålla, hurusom under en tid, då jordkulturen ännu nått blott en ringa utveckling, det kunde vara af det praktiska behofvet påkalladt att söka vid jorden fästa de få och enkla för jordbruket nödiga inventarierna, hvaremot ett sådant förfarande numera, då boskap och åkerredskap i synnerhet vid det stora jordbruket representerade ett relativt vida högre värde, ofta nog kunde leda till svåra örättvisor, till hvilkas förekommande bestämmelserna om vederlag på grund af hithörande förhållandens invecklade natur mången gång måste visa sig maktlösa. Dessa af lagutskottet anförla skäl till lagförändring vunno i allmänhet erkännande hos ständerna, ehuru ej obetingadt. Det invändes nämligen att, om också dessa skäl kunde erkännas bindande i fråga om det stora jordbruket, kvarstodo dock de förhållanden, som gifvit anledning till för handen varande undantagsstadgande beträffande alla mindre lägenheter, till hvilka, såsom utgörande det stora flertalet, i främsta rummet hänsyn borde tagas. Från annat håll anfördes att i fråga satta reform vore egnad att i någon mån utjämna den obillighet, som egde rum, då den ena maken i boet infört hufvudsakligen fastighet af inkommunikabel natur, den andra åter egendom af sådant slag, att giftorätt däri egde rum. Afgörande för frågans lösning torde varit den omständighet, att allmänna meningen, efter utfärdandet af Kejs. förordn. den 27 juni 1878, lämnad i ovisshet om lagens rätta förstånd i förevarande afseende, afgjordt uttalat sig för att hänsöra i fråga komna slag af egendom till det gemensamma boet.

II.

Om lagen angående makars egendoms- och gäldsförhållanden, hvad den legala giftorätten beträffar, i hufvudsak utgör ett upprepande af förut gällande stadganden, så har sagda lag dock i väsentlig mån omgestaltat den konventionella giftorätten. Enligt Kejs. förordn. den 9 nov. 1868 om äktenskapsförord kan endast den egendom makarna före äktenskapet egen, och icke ens all sådan, vara föremål för astal genom förord. Härigenom uteslutes således icke blott den egendom makarna under äktenskapet förvärvva (= afa), utan även sådant gods, som under äktenskapet genom arf, gäfva eller testamente tillfaller endera männen. Denna tolkning af ofvannämnda Kejs. förordn. grundar sig därför, att sagda förordning för giltigheten af ett äktenskapsförord fordrar uppgörandet af en specialiserad förteckning öfver all den egendom, hvarom genom förordet bestämmes, ett stadgande, som icke återfinnes i lagen af 1889¹⁾. Af den egendom åter, som makarna före äktenskapet ega, kunna de genom förord kontrahera blott om sådant gods, som „lagligen bortgifvas kan“. Här har nu genom lagen af den 15 april 1889 inträdt genomgripande förändringar. Af 1: 4 mom. 2 framgår att makar numera genom äktenskapsförord kunna träffa astal om ej blott den egendom de vid äktenskapets ingående ega, utan även om sådant gods, som dem under äktenskapet genom arf, gäfva eller testamente kan tillfalla, endast med den inskränkning, att arsvejord på landet aldrig kan göras till samfällig egendom. Härvid förtjänar också framhållas, att angående den egendom, som under äktenskapet af makarna afaas, aldrig någon bestämning genom äktenskapsförord kan träffas. Uti 1: 4 mom. 2 stadgas visserligen omedelbart endast att egendom af detta slag ej genom förord kan göras till någon annan makens enskilda egendom, hvaremot i första ögonblicket intet hinder synes möta att om storleken af hvardera makens giftorättsandel i sådant gods annorlunda öfverenskomma än lagen bjuder. Att detta dock icke varit

¹⁾ Jämf. 3: 4 sagda lag!

lagstiftarens mening, kan antagas såsom otvivelaktigt, så mycket hällre som en annan tolkning skulle medgivsa möjligheten att kringgå ett stadgande, som af lagstiftaren ansetts vara af stor principiell betydelse..

Inom här ofvan uppdragna gränser står det äcta makar fritt att genom förord öfverenskomma såväl angående omfanget af den samfällda egendomen som om storleken af den andel hvardera i den skall ega. I förstnämnda hänseende möter således intet hinder att låta egendomsgemenskapen omfatta all eller endast en del af den egendom, om hvilken öfver hufvud genom äktenskapsförord kan kontraheras. Likaså står det makarne fritt att förbehålla sig till enskild egendom alt sådant gods. Däremot är det nu lika litet som enligt Kejs. förordn. den 9 nov. 1868 möjligt för den ena maken att af den egendom han i boet medför tillägga den andra något till enskild ego. I praxis synes någon osäkerhet hafva rådt i denna punkt. Härtill kan man sluta bl. a. på grund af ett till borgareståndet vid 1885 års landdag ingifvet petitionsmemorial, hvari föreslås, att en sådan befogenhet borde tillerkännas äcta makar, utan att förslagställaren likvälv tyckes vara på det klara med, huruvida det af honom föreslagna stadgendet innebure en lagförändring eller möjligen blott ett förtydligande af gällande rätt. Af en jämförelse mellan § 2 mom. 2 och § 3 af Kejs. förordn. den 9 nov. 1868 synes dock ovedersäglichen framgå, att antydda befogenhet icke varit af lagen medgivnen. Afgörande för frågan är i synnerhet den anförla 3 §, där det stadgas att vid boskiste make kan på grund af förord fordra blott sådan egendom, som han eller hon bevisligen i boet infört. Anmärkningsvärdt är att i fråga varande befogenhet, hvars praktiska tillämpning man närmast tänkt sig såsom en rätt för mannen att af den egendom han vid äktenskapets ingående eger tillförsäkra hustrun till enskild ego en del för att sällunda säkerställa henne och barnen för möjligen inträdande ogynnsamma förändringar i hans egen affärsställning, af lagutskottet vid 1885 års landdag ansågs beaktansvärd, men det oaktadt icke vann afseende i den nådiga propositionen, hvarför den ej häller erkännes af lagen af den 15 april 1889. Det

sistnämnda synes mig framgå redan af ordalydelsen af 1: 4 mom. 2. Och att denna uppfattning af sagda lagrum också hyllades af ständerna, synes bl. a. därav, att vid lagförslagets granskning i borgareständet ett beklagande uttalades öfver att meranämnda lagrum formulerats så, att det afskar möjligheten af en disposition genom förord i antydt syfte. Detta torde dock icke skett utan vägande skäl. Sannolikt har man fruktat att mindre samvetsgranna personer komme att begagna sig af i fråga satta rättighet till sina borgenärers förfäng. Det vore nämligen icke otäckbart, att i synnerhet då ju äktenskapsförordsinstrument ofta inlämnas till domstolen i en helt annan del af landet, än där makarna sedermera bosätta sig, en person kunde, sedan han till sin hustrus enskilda ego öfverlätit en god del af sin förmögenhet, förblifva i åtnjutande af en kredit, som ingalunda skulle kommit honom till del, om denna disposition varit allmänt bekant.

Ofvan har betonats principen att den egendom makar under äktenskapet förvärfva (afla) alltid tillhör det samfällda boet. För att tillbörlijen begränsa denna princips bärvidd och tillika närmare bestämma den betydelse, hvari ordet *förvärfva* här tages, torde det blifva nödvändigt att ingå i närmare skärskådande af 1: 5. Denna § stadgar att om „makes enskilda egendom under äktenskapet är såld eller annorledes förvandlad, skall hvad sålunda kommit i dess ställe anses såsom enskild egendom“. Det kunde möjligen synas såsom skulle denna bestämning på intet sätt beröra principen att all den egendom makar under äktenskapet förvärfva är samfält. Att så icke är, faller dock genast i ögonen, då man beaktar, att ett „förvandlande“ af egendom ofta innebär ett betydande förvärf. Likväl måste på grund af 1: 5 all den egendom, som kommit i stället för makes föryttrade enskilda gods, betraktas såsom samma make enskilt tillhörig äfven till den del, hvarmed vederlaget överskjuter värdet af den egendom som förytrats. Att ett lagstadgande sådant som det ofvan anförla kommer att gifva anledning till svåra förvecklingar inses lätt, då man tager i betraktande, huru vanskligt det ofta skall blifva att leda i bevis, af hvilken beskaffenhet den egendom varit, som

använts till förvärvande af ett sedermiera tvist underkastadt förmögenhetsobjekt. Huru t. ex. utreda att en sak, hvarpå hustrun vid inträffande boskilnad gör anspråk såsom henne enskilt tillhörig, tillkommit genom föryttring af hennes enskilda lösegendom och icke möjligent inköpts med medel tillhörande hennes arbetsförtjänst, i hvilket senare fall saken räknas till det gemensamma boet. På grund af de olägenheter, hvartill i fråga varande lagrum befarades gifva anledning, yrkades äfven vid granskningen af propositionen, att sagda § h. o. h. borde utgå, så mycket hällre som ju stadgandena om vederlag kunde anses utgöra ett tillräckligt skydd för den makes intressen, hvars enskilda egendom under äktenskapet föryttrats. Häremot invändes dock att stadgendet tillkommit hufvudsakligen med hänsyn till det fall, då hustrun förvaltade sin enskilda egendom, i ändamål att säkerställa denna hennes förvaltningsrätt, äfven om sagda egendom förvandlats i annan. I förbigående vill jag dock påpeka att i fråga varande stadgande i ett enskilt fall icke har denna väakan att åt hustrun bevara hennes förvaltningsrätt. Här afses den händelse, då hustruns enskilda tillgångar användts till inköp af fastighet. Denna blir visserligen då hennes enskilda tillhörighet, men hemfaller, såsom i ett annat sammanhang närmare skall utredas, undermannens förvaltning. Det är äfven påtagligt att stadgendet i fråga, för det fall att mannen förvaltar hustruns enskilda egendom, hvilket ju af lagstiftaren betraktas såsom regel, icke kan hafva större praktisk betydelse. Har nämligen en hustrun enskilt tillhörig sak af mannen föryttrats mot vederlag i penningar, så kan enligt förhållandets natur eganderätten till dessa penningar, då de, såsom i allmänhet måste blifva fallet, sammanblandas med manens öfriga tillgångar, icke tillkomma hustrun, utan erhåller hon i sådant fall eventuelt ett anspråk på vederlag vid förefallande boskifte.

B. Om målsmansrätt och rättighet att öfver boet råda.**I.**

Af alla de spörjsmål som vid landtdagarna 1885 och 1888 sysselsatte lagstiftningen om makars förmögenhetsrättsliga förhållanden gaf intet mer anledning till principiella konflikter än frågan om gestaltningen afmannens målsmanskap för hustrun. I allmänhet var man dock tämligen ense om att den exklusiva ståndpunkt, som 1734 års lag i denna fråga intager och som förblifvit oberörd af den inom de senaste årtiondena på äktenskapsrättens öfriga områden försiggångna utvecklingen, ej mer kunde anses uppburen af det genom sekellångt framåtskridande förändrade rättsmedvetandet. Men churu villigt medgafs, att förändrade förhållanden och i synnerhet den friare uppfosten, som nu kommer den bildade klassens unga kvinnor till del, medförde nödvändigheten att åt hustrun inrymma en inflytelserikare ställning i afseende å förvaltningen af boets egendom, så kunde man å andra sidan icke vara blind för att familjens intressen blefve lidande, om förvaltningens enhet uppgäves. Här visade sig nu svårigheten att komma till ett positivt resultat utan att förfordela någondera af dessa likaberättigade, men som det syntes osörenliga synpunkter, en svårighet, som ytterligare ökades genom nödvändigheten att i samma rättssatser tillgodose vidt skilda samhällsklassers intressen.

Lagen af den 15 april 1889 intager i förevarande fråga en förmedlande ståndpunkt. Uti 2: 1 tillerkännes mannen rätt att råda ej allenast öfver boets samfällda, utan äfven öfver hustruns enskilda egendom samt såsom en följd häraf att inför rätta söka och svara för henne. Menmannens sålunda i regeln erkända målsmansrätt inskränkes väsentligt genom de följande lagrummen, hvilka för vissa fall tillforsäkra hustrun rätt att råda såväl öfver samfald som sin enskilda egendom. För denna hustruns förvaltningsrätt uppställer lagen en tresfaldig rättsgrund, i det sagda besogenhet 1) omedelbart medgives henne på grund af lag eller 2) be-

ror på därom gjord bestämning i äktenskapsförord eller slutligen 3) skapas genom tredje mans förordnande. Det viktigaste fall då lagen omedelbart tillerkänner hustrun rätt att förvalta samfälld egendom är det, hvarom stadgas i 2: 3 mom. 1, där hustrun tillägges rätt att råda öfver hvad hon genom eget arbete kan förvärfta. Ehuru lagrummets ordalydelse är väl knaphändig, torde dock någon tvekan skäliggen icke kunna ega rum om hvad det innehåller. Lagstiftarens mening är uppenbarligen, och detta har äfven vid sakens behandling hos ständerna uttryckligen framhållits, att den gifta kvinnan skall ega rätt att försöka öfver alt det hon genom arbete utom sin egentliga värvksamhetskrets i hemmet kan förvärfta. Och anmärkningsvärdt är härvid att hustrun utöfvar denna sin förvaltningsrätt icke blott — såsom ock i Sverige — öfver den omedelbara arbetsförtjänsten, utan äfven öfver det gods, som inkommit i boet genom föryttring eller, såsom lagstiftaren uttrycker sig, „förvandling“ af hvad hon genom eget arbete förvärftat¹⁾). Att den gifta kvinnan sålunda här tillagas en längre gående besogenhet än i Sverige torde åtminstone delvis berott därför, att den svenska lagens öfverklagade ringa praktiska betydelse ansetts stå att söka just i den antydda inskränkningen.

Vid 1888 års landdag visade det sig genast från början att den gifta kvinnans rätt att råda öfver lönen för sitt arbete åtminstone af reformens fiender betraktades som den principielt viktigaste af de i fråga satta inskränkningarna i manns målsmansrätt. Inom lagutskottet, där reformens motståndare bildade flertalet, framhölls faran af att antydda medgivande skulle gifva stöd åt den uppfattning, att lagen tillerkände hustrun rätt att använda sin arbetsförtjänst för tillfredsställandet af sina nycker och egoistiska önskningsmål, hvilket naturligtvis icke skulle undgå att utöfva ett fördärfligt inflytande på den äkta manns uppfattning af sina plikter som familjefader. Härvid förbisåg man dock att lagen tillfyller förebygt antydda fara genom stadgandet i 2: 7, enligt hvilket lagrum hustru, som genom slöseri eller an-

¹⁾ Se 2: 3 mom. 2!

norledes visat sig sakna förmåga att vårdar sin egendom, kan genom domstols utslag förklaras sin förvaltningsrätt förlustig, hvilken då öfverlämnas åt mannen eller annan af rätten utsedd god man.

Förutom stadgandet att den gifsta kvinnan eger råda öfver hvad hon genom eget arbete kan förvärfa innehåller 2 kap. äfven andra undantag från den allmänna regeln att mannen eger förvalta makarnas samfällda bo. Sålunda berättigar 2: 3 mom. 1 hustrun att råda öfver afkomsten af sådan enskild egendom, såväl lös som fast, som hon på grund af förord förvaltar, och detta utan att någon bestämning härom intagits i självva förordet. Samma förvaltningsrätt tillkommer hustru själfallet äfven öfver afkomsten af sådan egendom, som genom gåfva eller testamente tillagts henne till enskild ego med bestämning att egendomens förvaltning skall utövas af henne själf¹⁾), hvilket framgår redan däraf, att lagens mening uppenbarligen är, det afkomsten i afseende å dess förvaltning bör rätta sig efter hufvudsaken. Uti 2: 3 mom. 2 stadgas åter att hustruns förvaltningsrätt fortfar, då afkomsten af vare sig samfält eller enskilt gods, hvaröfver hon råder, blifvit förvandlad i annan egendom. I detta sammanhang bör äfven nämnas 2: 6, hvilket lagrum, upprepande bestämningarna i 11: 6 G. B., med vissa inskränkningar tillåter hustrun att försoga öfver boets egendom, då mannen är „afvita, frånvarande eller förlöper hustrun“. Slutligen ingår i 2: 2 ett hithörande stadgande, hvilket utgör en utveckling af en redan i 11: 1 G. B. erkänd princip. Detta lagrum erbjuder mycket af intresse såsom varande ett försök att med bibeihållande afmannens målsmanskap åt hustrun inrymma ett större inflytande än härintils på viktigare gemensamma angelägenheters afgörande. Uti 2: 2 förbjudes mannen att utan hustruns frivilliga ja och underskrift i tvänne vittnens närvara sälja, skifra, bortgifva eller förpanta fast egendom, täri hustrun har gifträtt, eller hennes enskilda fasta gods. Enligt 11: 1 G. B. gäller samma förbud endast hustruns fasta gods på landet

¹⁾ Se 2: 4!

samt hennes jord och hus i staden. Att med hustruns „jord och hus i staden“ ej afses annat än sådan stadsfastighet, som genom hustrun inkommit i boet, synes mig i betraktande af lagens språkbruk obestridligt. På samma sätt torde äfven uttrycket hustruns „fasta gods på landet“ böra fattas. Härvid förbises icke, att en sådan utläggning kunde anses stridande mot Kongl. förkl. den 23 mars 1807 p. 2., hvilken, tolkad strikte efter ordalydelsen, innebure endast ett förbud för mannen att egenmäktigt föryttra eller pantsätta hustruns enskilda landsfastighet, hvaremot intet kunde synas hindra honom att sålunda förfoga öfver den fasta egendom på landet, som under äktenskapet genom gåfva eller testamente tillfallit hustrun och hvari mannen följaktligen egde gifträtt (i händelse gåfvogifvaren eller testatorn ej uttryckligen annorlunda förordnat). Att den ofvan gjorda tolkningen af i fråga komna uttryck öfverensstämmer med ratio juris torde ingen förneka. Ej häller är den så oförenlig med ofvannämnda Kongl. förklaring, som det vid första påseendet kunde tyckas. Här har nämligen uppstålts mot hvarandra å ena sidan hustrun enskildt tillhörig landsfastighet och å den andra sådan fastighet på landet, som mannen såsom målsman under äktenskapet förvärvat, hvarvid sålunda h. o. h. lämnats utan afseende det ofvan påpekade slaget af fastighet på landet. Under förutsättning att nu gjorda lagtolkning är riktig, skulle den förändring, som genom 2: 2 mom. I å väga bragts, bestå täri, att förbudet mot ensidig föryttring nu omfattar jämte hustruns enskilda fasta gods all sådan fast egendom, i hvilken hustrun eger gifträtt, oberoende af om den i boet införts genom henne eller mannen eller af båda under äktenskapet förvärvats. I analogi med 11: 6 G. B. har i 2: 2 bestämts att förbudet mot ensidig föryttring upphör att gälla, då hustrun är „afvita eller frånvarande eller förlöper mannen“, dock så, att, om det är hustruns enskilda fasta gods som säljes, hennes närmaste fränder råd och bifall måste inhämtas. Att här icke återfinnas öfriga inskränkande bestämningar, hvilka förekomma i 11: 6 G. B. (---: „tarfvar föda“ --- kan sig ej annorlunda föda, --- „tå må hon till nödtröst sälja“) finner sin förklaring, då man betänker att det

i 11: 6 G. B.¹⁾) är fråga om hustruns rätt att föryttra boets egendom, under det manrens målsmanskap hvilar, hvarför sådant icke kunnat henne medgifvas i större omfattning än behovet kräfde, hvaremot här hustruns tillfälliga oförmåga att utöfva en af lagen henne såsom en inskränkning i målsmanskapet tillagd befogenhet har till följd, att manrens målsmansrätt framträder oinskränkt.

Hvad beträffar hustruns rätt att förvalta sin enskilda egendom är det egnadt att väcka uppmärksamhet, att en sådan befogenhet i intet fall tillkommer henne omedelbart på grund af lag²⁾). Annorlunda var fallet enligt den nådiga propositionen. Uti denna tillerkände nämligen 2: 3 hustrun rätt att råda öfver sin enskilda lösa egendom, hvarjämte hon genom förord kunde erhålla samma befogenhet beträffande sin enskilda fastighet. Orsaken till ett sådant särskiljande af lössöre och fastighet torde få sökas täri, att hustruns lösegendom ansågs vara i långt mindre grad än hennes fastighet skyddad mot missbruk af manrens förvaltningsrätt, hvarför utom man icke tilltrodde henne att i allmänhet ega den praktiska erfarenhet och de fackkunskaper, som fordras för en ändamålsenlig förvaltning af isynnerhet fastighet på landet. Ständerna ansågo dock onödigt att omedelbart på grund af lag tillerkänna hustru rätt att förvalta sin enskilda lösegendom, framhållande hurusom gift kvinna endast i de fall kan ega godt af sagda beskaffenhet, då sådant tilldelats henne genom testamentariskt förordnande eller gäfva af tredje person, hvarvid helt naturligt i sammanhang med donationen bestämning träffades angående egendomens förvaltning, om dess uppdragande åt hustrun ansåges önskvärd.

Af det föregående framgår, att lagen endast undantagsvis medgiver hustru rätt att förvalta sin enskilda egendom, i det en sådan befogenhet gjorts beroende af ett därpå riktadt förordnande genom äktenskapsförord eller testamente, hvarjämte henne af tredje person, som åt henne öfverlämnar egendom till enskild ego, kan uppdragas sagda rätt.

¹⁾ Jämf. 2: 6 af lagen 18/89!

²⁾ Se dock 2: 6!

Härtill kommer ännu det fall, då enskild egendom, som af hustrun förvaltas, blifvit „förvandlad“ i annat gods. Hvad sálunda förvärvats betraktas nämligen såsom hustruus enskilda egendom¹⁾ och underlyder hennes förvaltning. Dock bör uppmärksammjas att, såsom förut antydt, i händelse den egendom, som genom en sådan „förvandling“ vunnits, är fastighet, denna visserligen blir hustrun enskildt tillhörig, men hemfaller undermannens förvaltning. Detta påstående kunde väl i första ögonblicket förefalla nog godtyckligt, men framstår dock såsom ovedersägligt, då i betraktande tages att lagstiftarens vid frågans behandling flerstädes uttalade mening varit, det gift kvinna skall ega förvalta sin enskilda fastighet endast i de fall, då sagda besogenhet tillagts henne genom äktenskapsförord eller tredje persons förordnande. Att saken äfven af ständerna så fattats, framgår af förhandlingarna vid granskningen af den nåd. propositionen i R. o. A.

II.

Redan en flyktig blick på bestämningarna uti 2 kap. i lagen af den 15 april 1889 gifver vid handen att sagda lag i ganska hög grad utvidgat den gifta kvinnans juridiska handlingsförmåga. Enligt äldre rätt kan hustru i allmänhet icke såsom själfständigt process-subjekt föra talan i tvistemål, ej häller kan hon utanmannens medvärkan afsluta rättsärenden, hvarigenom hon påtoge sig en förpliktelse, lika litet som hon eger rätt att föryttra vare sig sin enskilda eller makarnas samfällda egendom²⁾. En friare ställning intager hustrun endast då målsmanskapet upphört eller af lagen betraktas som hvilande³⁾. Lagen af den 15 april 1889 har nu visserligen såsom regel bibehållitmannens målsmansrätt för hustrun⁴⁾ och sálunda åt mannen bevarat rättigheten att handhafva familjens angelägenheter och i det

¹⁾ Jämf. 1: 5!

²⁾ Se 9: 1 o. 11: 6 G. B.; 1: 8 o. 10: 13 H. B!

³⁾ Kejs. förordn. af den 9 nov. 1868 om boskilnad § 13 o. 11: 6 G. B. m. fl.

⁴⁾ Se 2: 1!

offentliga utan något särskildt bemyndigande företräda hustrun, äfven då fråga är om hennes enskilda intressen. Hustruns juridiska handlingsförmåga är dock enligt nämnda lag långt friare än förr. Sålunda eger hon, och endast hon, „söka och svara, då saken angår egendom, hvaröfver hon råder“ (2: 3 mom. 3), och detta oberoende af om i fråga varande egendom är hennes enskilda eller tillhör det samfällda boet. Denna befogenhet, hvilken ansetts böra medgivvas hustrun som en följd af hennes rätt att i vissa fall förvalta egendom, torde, så naturlig den än i första ögonblicket kan förefalla, komma att gifva anledning till svåra förvecklingar. Den medför nämligen redan för processen vanskligheter, i det snart sagdt i hvarje tvistemål, där någondera parten är en person, som ingått äktenskap efter den 1 januari 1890, för domstolen uppstår nödvändigheten att pröfva, huruvida den i fråga komna förmögenhetsrättigheten hör till det område, inom hvilket samma make råder, eller möjligen till den andras. Och trots den största varsamhet från domstolens sida torde beroende af hithörande förhållandens invecklade natur misstag med afseende å saklegitimationen ej alltid kunna undvikas.

Af hustruns rätt att i vissa fall förvalta egendom följer, utom den vidsträktare processuella habilitet, som ofvan antyds, med nödvändighet en rätt för hustrun att i särskilda med egendomens förvaltning i samband stående händelser ingå förpliktande aftal. I öfverensstämmelse härmed gifver 2: 5 den gifta kvinnan uttryckligen rätt att „göra gäld“ utanmannens samtycke, då hon råder öfver sitt fasta gods eller efter behörig anmälän drifver näring. Hon kan således i antydda fall upptaga försträckningar, afsluta kreditköp m. m., hvarjämte hon svarar inför rätta „i mål, som sådan gäld rörer“. Men icke nog härmed; hustru, som förvaltar enskild fastighet, måste utan tvifvel anses berättigad att städsla tjänare, ingå legoaftal om jord m. fl. rättsärenden, hvarigenom hon ikläder sig förpliktelser gentemot tredje person. Också kan hon, och endast hon, föryutra egendom, hvaröfver hon råder. Det är således för hvar och en, som inläter sig i handel med en gift person, hvars förmögenhets-

rättsliga förhållanden regleras af lagen af den 15 april 1889, en tvingande nödvändighet att göra sig noga underrättad om, huruvida samma make verkligent eger försoga öfver det förmögenhetsobjekt aftalet gäller. I händelse af misstag i antydt afseende kan hon nämligen lätt utsätta sig för en vindikationstalan af den andra maken och detta, hvad beträffar lös egendom, efter huru lång tids förlopp som hälst. Det bör sålunda icke förvänta någon, om den delade förvaltningen af makars egendom, sedan den nya lagen upptagits af folkmédvetandet, skulle visa sig egnad att lämna oredligheten fritt spelrum och gäfve anledning till invecklade rättegångar. Sådant hade väl delvis kunnat förebyggas, om i lagen införts en bestämning om att under hustruns förvaltning stående lösegendomi, som af mannen utan hustruns bifall föryttrats, endast inom en viss kortare tid kunde af henne återvinnas, åtminstone då köparen varit i god tro samt då saken kommit i godtroende tredje mans hand. En dylik bestämning söker man dock förgäves, hvad lösore beträffar. Däremot har lagen tämligen strängt begränsat hustruns vindikationsrätt af fastighet, som af mannen i strid mot föreskrifterna i 2: 2 egenmäktigt föryttrats. Klandertiden fastställes nämligen här i likhet med hvad som stadgas i 11: 8 G. B. för hustrun till natt och år, sedan hon den olagliga föryttringen veta fått, för hennes arfvingar åter till samma tid efter hennes död, så framt hon då ej redan sin talan försuttit. Af förhandlingarna vid frågans behandling hos ständerna och i lagutskottet synes, att man tänkt sig klandertiden löpa mot hustrun äfven under äktenskapet. Detta innebär nu en ändring af motsvarande stadgeande i äldre rätt. 11: 8 G. B. torde nämligen i öfverensstämmelse med lagrummets ordalydelse och allmänna principer böra tolkas så, att ingen klandertid löper mot hustrun, medan äktenskapet varar, hvorför hon eger rätt att klandra den olagliga föryttringen ett år efter äktenskapets upplösning, om hon redan då visste därav, i annat fall ett år efter det hon — sedan äktenskapet upplösts — fått kunskap därörom. Såsom en följd af att hustrun icke under äktenskapet kan försitta sin rätt, kunna enligt 11: 8 G. B. arfvingarna, alltid

då äktenskapet upplösts genom hustruns död, väcka klan-
der inom ett år från sagda tillfälle. Detsamma gäller, om
hustrun visserligen öfverlevfat äktenskapets upplösning, men
dött, innan ännu någon klandertid begynt löpa mot henne
i följd af att hon saknat kännedom om föryttringen. Om
däremot före hustruns död en del af klandertiden gått obe-
gagnad förbi, ega hennes arfvingar endast räkna sig den
återstående tiden till godt.

Bibehållandet af dessa på allmänna civilrättsliga prin-
ciper bygda grundsatser förordades väl af en medlem af R. o. A.,
men ständerna antogo dock stadgandet sådant det lydde i
den nåd. propositionen, hvarigenom hustrun nu tvingas att
uppträda inför rätta mot sin make under omständigheter,
som ofta kunna vara af beskaffenhet att ställa hans hand-
lingssätt i ett mindre fördelaktigt ljus, om hon icke före-
drager att stillatigande åse, huru boets redbaraste egendom
ashändes henne själf och barnen. Anmärkas bör äfven, att
sista mom. af 2: 2: „Dör hustrun och hafver ej sin talan
försuttit, ege hennes arfvingar samma tid (natt och år) från
hennes död“, innebär att, om också klandertiden före hust-
run död begynt löpa, ja om den vid dödstillfället i det
närmaste gått till ända, ega arfvingarna dock „samma tid“,
d. v. s. natt och år, för anställande af klander, ett stadgande,
hvarigenom den döda åt sina arfvingar efterlämnar bättre
rätt än hon själf vid dödstillfället egt. Lagutskottet hade
här föreslagit bibehållandet af ordalydelsen i 11: 8 G. B.:
„Dör hustrun förr än mannen, då ega hennes arfvingar“ o. s. v.,
men af motivering framgår, att utskottet tänkt sig det
klandertiden skulle löpa mot hustrun äfven under äktenska-
pet, hvarigenom man kommit till den juridiska egendomlig-
het, att hustrun kunnat på sina arfvingar öfverföra en rät-
tighet, som hon vid sin död als icke mer egt.

I detta sammanhang kan förtjäna framhållas en om-
ständighet, som i väsentlig mån förringar betydelsen af det
skydd lagstiftaren genom 2: 2 önskat bereda hustruns in-
tressen. Här afses det förhållande att, ehuru mannen icke
är berättigad att egenmäktigt pantförskrifva samsfält fastig-
het, han dock kan ensam göra gäld, för hvars betalning så-

dan egendom häftar¹⁾), hvarför och då intekningsfordringen medgifver borgenär möjlighet att vinna intekning för sin fordran äfven utan gäldenärens samtycke, ingenting kan hindra honom att utan hustruns samtycke tilltvinga sig för fordran af ofvan antydd beskaffenhet panträtt i makarnes samfällda fastighet.

C. Om makars gäld.

I.

Vid fastställandet af grunderna för betalning af makars gäld skiljer 1734 års lag mellan makarnes samfälda och hvardera makens enskilda gäld; och för afgörandet af hvilken gäld skall hänsöras till den ena, hvilken till den andra af dessa kategorier, tages hänsyn uteslutande till, huruvida gälden i fråga tillkommit till äktenskapsbolagets nytta eller blott för endera makens enskilda behof. I öfverensstämmelse härmmed hänföres till enskild gäld sådan, som endera maven gjort före äktenskapet, hvarvid dock gäld, som gjorts för fästning och bröllopskostnad betraktas såsom samfälld. Såsom enskild anses vidare den gäld, som, ehuru kontraherad under äktenskapet, tillkommit genom endera makens „särskilta vällande eller förgjörelse, theraf den andre ingen nytto eller del haft“. All annan under äktenskapet kontraherad gäld betraktas såsom samfälld²⁾.

Af ofvanstående flyktiga öfverblick torde framgå, att 1734 års lag bygt skilnaden mellan samfälld och enskild gäld på materiell grund. Annorlunda är förhållandet med lagen af den 15 april 1889. Här träder i förgrunden den rent formella synpunkten, huruvida gälden kontraherats af endera maven allena eller af båda tillsamman, med hvilket senare fall den händelse likställes, att gäld gjorts af hustrun med mannens samtycke för boets räkning. Att denna indelning är berättigad och öfverensstämmande med lagens språkbruk,

¹⁾ Se 4: 3!

²⁾ Jämf. 11: 2, 3 och 4 G. B!

synes bl. a. af 4: 6 mom. 1, i hvilket lagrum gäld, som enligt 4: 3 af mannen gjorts i hans egenskap af förvaltare af makarnes bo, ingalunda benämnes samfält, utan likställes med gäld, kontraherad af honom före äktenskapet, samt af 5: 2 mom. 1, där samma slags gäld hänpföres tillmannens gäld, hvaremot uttrycket „samfält gäld“ användes endast för att beteckna sådan gäld, till hvars betalning bågge makarne sig förbundit eller som hustrun gjort med manrens samtycke för boets räkning¹⁾.

För betalningen af makars enskilda gäld uppställer lagen olika grundsatser beroende af om gälden tillkommit a) före eller b) under äktenskapet, i hvilken senare händelse skilnad göres, om gälden kontraherats 1) af mannen, 2) af hustrun eller 3) tillkommit genom manrens eller hustruns särskilda vällande eller förgörelse, däraf den andra ingen nyttta eller del haft²⁾.

Angående gäldandet af samfält gäld eller sådan, till hvars betalning bågge makarne sig förbundit eller hustrun med manrens samtycke gjort för boets räkning, stadgar 4: 2, att främst samfält egendom bör tillgripas. Skulle denna visa sig otillräcklig till betäckande af hela gälden, „då fylls det som brister af båggens enskilda egendom efter den andel hvardera i samfällda boet eger“. Saknas hos endera enskild egendom till full betalning af dess andel i gälden, användes den andras enskilda egendom till betalning af det som återstår. Här återfinnas samma principer som för samfält gälds betalning uttalas i 11: 3 G. B., dock med den skilnad, att enligt sistnämnda lagrum hustruns enskilda fastighet endast häftar för hennes andel af gälden, såvida ej „man och hustru bågge för en och en för bågge sig till gäldens betalning förskrifvit³⁾.

¹⁾ Jämf. 4: 6 mom. 1!

²⁾ Jämf. 4: 1, 3, 4 och 5!

³⁾ Anm. För att 4: 2 skall kunna i sin helhet tillämpas, är det icke erforderligt att makarne förpliktat sig med användande af den solidariska formeln en för bågge och bågge för en, utan måste det, i likhet med hvad vid det öppna bolagsförhållandet eger rum, anses tillräckligt att bågge sig till gäldens betalning förbundit.

„Om i boet finnes såväl lös som fast egendom, komma vid gäldens betalning de allmänna stadgandena i 5 kap. U. B. till användning. Sålunda tillgripes först samsöld lösegendom, sedan samsöld fastighet, hvarpå hvardera makens andel i möjlichen återstående gäld betäckes med samma makens enskilda lösegendom o. s. v.

Angående stadgandet i 4: 2 mom. 2, där gäld, som af hustrun medmannens samtycke gjorts för boets räkning, likställes med gäld, till hvars betalning bågge makarne sig förbundit, torde den förmidan kunna uttalas, att lagstiftaren här främst haft det fall för ögonen, då hustrun med sin näringssärskamhet bidrager till familjens underhåll, ävensom det då hon gjort gäld genom att taga hushållets förnödenheter „på kredit“. Härvid kan det själffallet vara likgiltigt, huruvida mannen uttryckligen förklarat sitt samtycke eller blott varit medveten om att hushållets löpande behof på antydda sätt fylts.

Beträffande betalningen af gäld, som endera maken före äktenskapet åsamkat sig, stadgar 4: 1 i likhet med 11: 2 G. B. att den skall gäldas med egendom, som samma make egt före äktenskapet. Och för den ordning, i hvilken detta gods bör till gäldens betalning användas, gälla de allmänna stadgandena i 5 kap. U. B., utan att härvid kommer i betraktande, att den andra maken möjlichen har giftorätt i en del af det gods den andra före äktenskapet egde, men i annat icke. Detta förhållande, som i första ögonblicket kunde förefalla nog obilligt, beror däraf, att de tillgångar en make i boet medför måste anses likasom utplånade af samma makes motsvarande skulder, hvarför det praktiskt taget icke kan blifva tal om någon giftorätt för den andra maken, annat än för så vidt den förras tillgångar af kommunikabel natur vid äktenskapets ingående öfverskjuter hans skulder. För det fall att den egendom, den gäldbundne maken före äktenskapet egt, skulle visa sig otillräcklig till gäldens fulla betalning, stadgar 4: 1 att enskild egendom, som samma make „under äktenskapet ärft eller förvärfst“¹⁾, bör tillgri-

¹⁾ Här tages „förvärfva“ i en allmännare betydelse än den af „afla“ ty egendom, som under äktenskapet aflat, kan aldrig vara någondera makens enskilda egendom.

pas och i sista ruinmet makes giftorätt i öfrig egendom. I första ögonblicket kunde det synas, som om här föreläge en afvikelse från de i 11: 2 G. B. uttalade grundsatser. Men ehuru nämnda lagrum ingenting nämner om enskild egendom, som under äktenskapet tillfallit den gäldbundne maken, är man därför ej nödsakad att antaga, det lagen velat stadga något privilegium för egendom af sagda slag, utan beror tystnaden sannolikt på förbiseende, och torde således äfven enligt äldre rätt den i 4: 1 fastställda betalningsordningen gällt. Ett motsatt antagande vore äfven oförenligt med den i 11: 2 G. B. uttalade grundsatsen. „Räcker ej hvarderas gods till; gånge då dess giftorätt i boet till gäldens betalning“ hvilket stadgande synes gifva vid handen, att makes gifto-rättsandel i under äktenskapet „afslad“ eller af den andra maven i boet införd samfälld egendom endast i sista hand borde tillgripas för betalning af gäld, gjord före äktenskapet.

För betalningen af den enskilda gäld, som under äktenskapet kontraherats af endera maven, utan att kunna hänsföras till det slag, hvarom stadgas i 4: 5, gälla olika grundsatser beroende af, om gälden gjorts af mannen eller hustrun. I förra fallet häftar för betalningen i främsta rummet samfälld egendom, hvaröfver mannen råder, i andra rummet tillgripesmannens enskilda gods och slutligen samfälld egendom, hvaröfver hustrun råder¹⁾). Här möta oss principer, som hittils varit fullkomligt främmande för vår lagstiftning. Väl har såsom en följd af manns rätt att råda över större delen af det samfällda boet för honom bibehållits befogenheten att kontrahera gäld, för hvars betalning mäckarnes samfällda egendom kan tagas i anspråk. Och härvid har man ansett sig böra medgifva, att också under hustruns förvaltning stående samfälldt gods finge tillgripas för af mannen allena kontraherad gäld, då ju „hustruns förvaltningsrätt ej borde hafva företräde framför borgenärernes anspråk på boet“, och hustruns rätt ansetts tillräckligt skyddad genom den henne för antydda händelse medgifna utvägen att söka boskilnad²⁾). Men härmed slutar också likhe-

¹⁾ Se 4: 3!

²⁾ Se 5: 2 mom. 1!

ten mellan förr och nu. Ty medan 11: 3 G. B. för betalning af gäld, som man nog i egenskap af boets föreständare kontraherat, i främsta rummet föreskrifver användandet af all makarnes samsfälda egendom och däröster hvardera makens enskilda gods¹⁾ „*etter then andel hvarthera i gälden och bolaget äger*“, hvilken andel, hvad hustruns betalningskyldighet beträffar, icke får öfverskridas, så häftar enligt 4: 3 hustruns enskilda gods als icke, ehuru äfven det i regeln står undermannens förvaltning och af hustrun förvaltadt samfälldt gods blott i sista rummet, sedan all boets öfriiga samsfälda ävensom manrens enskilda egendom åtgått till gäldens betalning.

Af förhandlingarna vid 1888 års landdag framgår att de från äldre rätt afvikande bestämningarna i 4: 3 tillkommit dels för att skydda hustrun mot miss bruk af manrens målsmansrätt dels också för att indirekt bereda henne ett större inflytande i boets ekonomiska angelägenheter. Då makarnas hela bo kan tas i anspråk endast för gäld, till hvars betalning båda sig förbundit, måste det nämligen ligga i hvarje borgenärs intresse att försäkra sig om hustruns samtycke till de aftal hon med mannen ingår, hvilket förhållande ju ej kan undgå att hafva den ofvan antydda värvan.

I det föregående har redan framstälts, hurusom hustrun ansetts böra medgifva rätt att göra gäld, utan att inhämta manrens samtycke i de fall, då hon råder öfver enskildt fast gods eller efter behörig anmälan drifiver näring²⁾; men på samma gång nämnda befogenhet tillagts den gifta kvinnan, har lagstiftaren sökt förekomma, att manrens och familjens intressen därigenom blefve lidande. Sålunda stagar 4: 4 att för gäld, som hustrun gjort under äktenskapet utan manrens samtycke, blott den egendom häftar, hvaröfver hustrun råder. En undantagsställning intaga endast böter

¹⁾ 11: 3 G. B. nämner uttryckligen blott båges enskilda arfvejord och odalfasta å landet, men detsamma gäller utan tvifvel all enskild egendom.

²⁾ Se 2: 5!

och skadestånd, hvilka „utgå äfven ur sådan samfälde och hustrun enskilt tillhörig egendom, som mannen förvaltar“. Härvid är dock att märka det anförda grundsats har ringa betydelse för gäld, som af hustrun kontraherats under af henne drifven självständig näringsvärksamhet. För sådan värksamhet måste hon nämligen i regeln hafta manrens samtycke, hvarvid han också „ansvarar för de förbindelser, som i och för rörelsen kunna komma att ingås“¹⁾ och följaktligen för den gäld hustrun genom sin näringssdrift ådragit sig, hvilken gäld således bör likställas med den i 4: 2 mom. 2 omtalade och hänföras till makarnes samfällda. En annan uppsättning, enligt hvilken gäld af antydt slag skulle uppfattas som hustruns enskilda och gäldas enligt den i 4: 4 uttalade grundsatsen, har dock framstälts af 1888 års lagutskott²⁾. Men om utskottets åsikt är den riktiga, hvad menas då med att mannen ansvarar för de förbindelser hustrun i och för sin näringssdrift ingår?

Angående betydelsen af ofvanberörda stadganden om den ordning, i hvilken makars egendom bör användas till gälds betalning, är att märka det sagda bestämningar i främsta rummet afse att reglera boets rättsförhållanden, då boskilnad eger rum eller skifte af boet på grund af dödsfall företoges. Uti 5: 1 stadgas nämligen, att då make har så stor gäld, att den ej kan till fullo betalas med egendom, som enligt hvad ofvan anförlt får därtill användas, den andra maken eger rätt till boskilnad, och äro härvid stadgandena i 4 kap. med afseende å gälden bestämmande såväl för makarne självva som för boets borgenärer. Däremot kunna i fråga varande stadganden ingalunda obetingadt åberopas mot borgenärer vid utmätning i makars bo. Sålunda stadgar 4: 6 mom 1 att vid utmätning för samfälde gäld den i 4: 2 föreskrifna betalningsordningen icke gäller mot borgenär, hvilken följaktligen eger rätt att fordra godtgörelse för sitt anspråk enligt grundsatserna i 5 kap. U. B. Vid utmätning

¹⁾ Jämf. § 3 mom. 1 af näringslagen, såsom detta lagrum lyder i Kejs. förordn. den 17 december 1888.

²⁾ Se utskottets betänkande med anledning af prop. N:o 13 sid. 19.

för ena makens enskilda gäld kan den andra åter i alkmänhet enligt ansörda lagrum undantaga endast sin enskilda egendom ¹⁾ och har då att ställa sig till efterättelse bestämningarna i 5: 18, där det föreskrifves att make, som vid utmätning vill undantaga viss egendom, därest han ej genast gitter visa sin rätt, skall, sedan godset i fråga blifvit belagdt med kvarstad, inom tre månader stämma borgenären till sitt (makens) personliga forum för att få sitt anspråk prövat, om han ej föredrager att inom samma tid ansöka om boskilnad eller borgenären själf kärar i saken. Härvid eger dock det undantag rum, att mannen vid utmätning för af hustrun utan hans samtycke kontraherad gäld med iakttagande af ofvannämnda i 5: 18 ingående bestämningar kan undantaga all annan egendom än den, som enligt 4: 4 häftar för i fråga varande slag af gäld ²⁾.

Vid inträffande konkurs betraktas enligt äldre rätt makarnes egendom som en enda odelad förmögenhetsmassa, hvilken i sin helhet upplåtes till borgenärernes fornöjande. Endast genom att i behörig ordning söka boskilnad kan make få viss egendom på grund af stadgandena i 11: kap. G. B. genom konkursdomstolens åtgärd från konkursmassan undanskiftrad. Dessa enkla och lätt tillämpliga grundsatser hafva i lagen af den 15 april 1889 omgestaltats ända därhän, att man icke mer kan tala om konkurs i makars bo i samma mening som förr, eller att därvid all makarnes egendom upplåtes till borgenärernes fornöjande. Af 4: 6 mom. 2 framgår nämligen, att enskilt fast gods samt hustruns enskilda frånmannens förvaltning undantagna lösegendom skall, äfven då ansökan om boskilnad icke gjorts, från konkursmassan undantagas, såframt gäldens beskaffenhet enligt stadgandena i 4 kap. sådant medgivver ³⁾. Detta innebär nu att vid konkurs i makars bo egendom af nämnda slag endast

¹⁾) Jämf. Kejs. förordn. om boskilnad § 17.

²⁾) Jämf. 4: 6 mom. 1.

³⁾) Af en jämförelse mellan 4: 4 och 4: 6 synes framgå, att en konkurs i egendom, hvaröfver hustrun råder, i det fall att hustrun eger eller egt enskild fast egendom, kan förekomma, utan att boets öfriga egendom, äfven då boskilnad icke sökes, därav beröres.

vilkorligen upplåtes till borgenärernes förnöjande, d. v. s. endast såvida bland borgenärerne finnas sådana, för hvilkas fordringar sagda slag af egendom enligt stadgandena i 4 kap. häftar. Anmärkningsvärt är härvid att enligt den nåd. prop. ofvan berörda undantagande af viss slags egendom från konkursmassan medgafs endast efter där om hos konkursdomstolen gjord anhållan, om också utan ansökan om boskilnad, hvilket synes vid jämförelsen mellan 4: 6 mom. 2 och 5: 4 och 6 af den nåd. propositionen¹⁾). Af dessa handlade 5: 4 om hvad make hade att iakttaga för vinnande af boskilnad vid konkurs, under det att af 5: 6 framgick att make, som vid konkurs ville från konkursmassan undantaga enskild egendom, borde inkomma med anhållan där om till konkursdom. Emellertid ansåg 1888 års lagutskott ofvannämnda stadganden i den nåd. prop. innehära, det enskilt fast gods samt hustruns frånmannens förvaltning undantagna enskilda lösegendom skulle „vid uppkommen konkurs ur koñkursboet undantagas utan någon där om gjord särskild anhållan“²⁾, men företog „för vinnande af större tydlighet“ en omredigering af 5: 4 genom att inskjuta satsen „där han eller hon vill undantaga annan egendom än i 2 mom. 6 § 4 kap. är nämd“, hvarjämte 5: 6 omformulerades så, att där numera talas endast om enskild egendom af det slag, att för dess undanskiftande vid konkurs boskilnad måste ega rum. Anmärkas bör äfven att 5: 4, såsom detta lagrum med den gjorda ändringen nu lyder, är på grund af oriktig stilisering svårt att förstå, om ej vilseledande. För

¹⁾ Anm. Det förstnämnda lagrummet var likalydande med motsvarande i lagen af den 15 april, hvaremot de senare §§ hade följande lydelse: 5: 4: „Har konkurs i makars bo uppstått och vill ena männen vinna boskilnad, ansöke där om inom den tid, som i offentliga stämningen är för fordringars anmeldande utsatt, och uppgifve skriftligen den egendom eller storleken af den lott, han eller hon undanskifta vill. Sedan andra männen och borgenärerne fått tillfälle“ - - - o. s. v. (lika med 5: 4 i den antagna texten) — 5: 6: „Vill make ur bo, som till konkurs astraräds, medtaga viss egendom såsom sin enskilda, varde den satt under särskild vård, till dess öfver ansökningen blifvit dömdt; dock må“ - - - o. s. v.

²⁾ Se utskottets betänkande med anledning af prop. N:o 13 sid. 22.

att uttrycka lagutskottets tanke hadde § i fråga bort få exempelvis följande lydelse: Har konkurs i makars bo uppstått, varde den egendom, hvarom i 4: 6 mom. 2 nämnes, utan särskild anhållan från konkursmassan undantagen, men vill ena mänen därutöver undantaga något, ansöke om boskilnad och uppgifve skriftligen den egendom o. s. v. Slutligen kan jag icke underläta att påpeka, hurusom berättigade tvivel kunna hysas angående den praktiska lämpligheten af i fråga varande stadganden, sådana de gestaltat sig genom ofvan antydda omredigering af den nåd. prop. Då nämligen vid konkurs i makars bo bouppteckningen ju nu liksom förr torde böra omfatta all makarnes egendom redan af det skäl, att bland gälden kan finnas sådan, för hvars betalning all boets egendom hästar och det dessutom måste stå make fritt att låta i konkursmassan ingå äfven sådan egendom, som strängt taget kunde räddas, hvilket han eller hon ju ofta nog kan anse sin moraliska plikt fordra, så är det svårt att inse, huru någon egendom skall kunna från konkursmassan undantagas utan därom hos konkursdomstolen gjord anhållan¹⁾.

II.

Då makars bo skiftas, skulle det stundom leda till svåra orättvisor, om hänsyn endast toges till hvardera makens genom lag eller förord bestämda giftorätt, då det ju ofta inträffar att den ena mänen under äktenskapet njutit oberättigad fördel af boets egendom, i det han eller hon t. ex. i strid med bestämningarna angående betalning af makars gäld med samsfält egendom betalt skulder, som han ensam

¹⁾ Anm. Uti lagutskottets betänkande med anledning af prop. N:o 13 sid. 18 likställes vid konkurs i makars bo hustruns enskilda fastighet och frånmannens förvaltning undantagna enskilda lösegendom med gods, „som hörer annan till“, om hvars afskiljande från konkursmassa talas i § 2 af Kejs. förordningen den 9 nov. 1868 om förmånsrätt. Utskottet måste följkärtligen ansett, att sådan hustrus egendom ej ens borde upptagas i bouppteckningen, hvilken uppfattning dock på ofvan anförla skäl synes mig svår att biträda.

under äktenskapet åsamkat sig, utan att den andra maken haft därav någon nytta eller del. För att så vidt möjligt förekomma antydda obillighet tilldelar lagen den make, hvars rätt annars blefve förfördelad, en fordran på vederlag af samfälde eller den andra makens enskilda gods.

Uti 1734 års lag nämnes tre typiska fall, då vederlag kommer i fråga, nämligen 1) då ena maken under äktenskapet guldit sin enskilda gäld med begge theras andel i boet¹⁾, 2) då ena maken sålt den andras odaljord till sin enskilda nytta och 3) då den enas odaljord blifvit såld till bågges nytta²⁾.

För det första fallet kan rättsförhållandet lämpligen tänkas så, att den make, som betalt enskild gäld med samfälde egendom, fortfar att vara passivt subjekt för gälden, hvaremot det aktiva subjektet numera är „äktenskapsbolaget“. Vid boskifte delas nu denna fordran mellan makarne efter den del hvardera i „bolaget“ cger, hvarvid den gälbundne makens fordran utplånas af hans skuld. Den andras fordran åter uttages ur den gälbundnes „lott“ i boet, d. v. s. i främsta rummet ur den vederlagsskyldiges andel i den samfälde egendomen, men om denna ej förslår, äfven ur enskildt gods. Uti lagen af den 15 april 1889 motsvaras 11: 5 G. B. af 4: 7, som stadgar, att, då samfälde egendom gått till betalning af ena makens enskilda gäld, som tillkommit före äktenskapet eller under äktenskapet, men genom samma makes särskilda vällande eller förgörelse, vederlag skall tagas främst af den andra makens lott i den samfälda egendomen, men om denna visar sig otillräcklig, äfven af den vederlagsskyldiges enskilda egendom. Det är att märka att lagrummet i fråga nämner endast antyddå tvänne slag af enskild gäld. Att det icke kan blifva fråga om vederlag, då samfälde egendom användts till betalning af sådan gäld, som mannen gjort under äktenskapet i sin egenskap af „äktenskapsbolagets“ representant, är i betraktande af stadgan-

¹⁾ Se 11: 5. G. B.; jämf. för betydelsen af ordet lott 9: 3. 4 och 5 G. B.

²⁾ Se 11: 7 G. B.

dena i 4: 3 uppenbart. Däremot kunde väl sådant böra i fråga komma i vissa fall, då hustrus enskilda under äktenskapet kontraherade gäld betalts med annan samsäld egendom än den, hvaröfver hustrun råder¹⁾. — Uti 4: 7 utvecklas hithörande grundsatser genom stadgandet att, då gäld, som ena maken före äktenskapet gjort, överskjuter värdet af hvad han eller hon såsom samsäld egendom i boet infört, skall, i händelse sådan gäld guldits med samsäld egendom, vederlag icke gifvas för mer, än hvad af det överskjutande på den andra makens giftorätt sig belöper. Detta stadgande, som i förstone möjlichen kan förefalla obilligt, framstår dock vid närmare betraktande såsom en naturlig följd af den redan tidigare påpekade grundsatsen, att den ena makens anspråk på giftorätt i den egendom den andra i boet infört endast erkännes i den mån i fråga varande egendom kan betraktas såsom ograverad af motsvarande gäld, till hvars betalning sagde egendom ju redan före äktenskapets ingående hade kunnat användas. På grund af det senast anförda kan i fråga komna stadgande ingalunda betraktas som någon nyhet. Detsamma är fallet med bestämningen i 4: 7, att vederlag bör gifvas, då ena maken använt samsäld egendom till sådan förbättring af sitt enskilda gods, som ej är att till detsammas underhåll och skötsel räknas. Detta kan nämligen härledas ur 11: 5 G. B., hvilket lagrum alltid tolkats så allmänt, att vederlag ansetts enligt detsamma böra utgå, då den ena maken af samsäld egendom njutit enskild fördel.

De fall då vederlag kommer i fråga på grund af att ena makens enskilda egendom användts till den andras enskilda nytta eller för boets gemensamma behof, behandlas af 1734 års lag uti 11: 7 G. B., hvilket lagrum dock blifvit ändradt genom Kejs. förordn. den 27 juni 1878. Sagda Kejs. förordn. stadgar att, då ena maken sålt den andras odaljord²⁾ till sin enskilda nytta, skall lika mycket „gifvas igen“ af den förres odaljord. Har åter den enas odaljord blifvit föryttrad

¹⁾ Jämf. 4: 4.

²⁾ Anm. Här i betydelsen af enskild fastighet.

„till begge theras nytto“ skall hvardera af sin jord fylla till hälften¹⁾). Finnes ej jord, utgår vederlaget af lösöre. Ehuru i anfördä lagrum talas blott om odaljord, måste den däri uttalade grundsatsen anses gälla all enskild egendom, ej blott enskild fastighet. Lika litet kan man strängt efter orden tolka stadgandet att vederlaget borde tagas främst ur odaljord. Lagstiften har ögonskenligen endast velat säga att vederlag för såld enskild fastighet bör tagas i jord, hvaremot det kunde vara likgiltigt, om härtill användes den vederlagskyldiges andel i aplingejord²⁾ eller dess enskilda fastighet. Ja, man vore frestad att antaga det aplingejord i främsta rummet borde tillgripas.

Uti lagen af den 15 april 1889 motsvaras 11: 7 G. B, af 4: 8 och 9. Den förra af dessa §§ stadgar, att, då den ena makens enskilda egendom blifvit använd till nytta för den andra allena, vederlag bör utgå främst ur den andra makens giftorätt, men i fall af behof äfven ur dess enskilda egendom. I motsats till hvad fallet är i 11: 7 G. B. nämnes här intet om att vederlag för enskild fastighet om möjligt bör tagas i jord, men man kan dock antaga, att så bör ske, åtminstone då arfvejord blifvit föryttrad, dock blott för så vidt detta låter sig göra enligt den angifna ordningen för vederlagets uttagande. Uti 4: 9 föreskrivs åter att rättighet till vederlag bör anses vara för handen 1) då „mannen utan hustruns vilja och vetskaps användt hennes enskilda egendom till boets gemensamma nytta“, 2) då den ena makens enskilda egendom blifvit använd till betalning af samfält gäld och 3) i alla andra fall, då den enas enskilda egendom användts till gemensam nytta. I sistnämnda händelse utgår vederlaget endast ur samfält egendom, i de bågge föregående vid behof äfven ur enskild egendom. Af första momentet synes att manrens rätt att förvalta hustruns enskilda egendom ej är tämligen inskränkt³⁾). Äfven

¹⁾ Anm. Enligt 11: 7 G. B. „mannen två delar och hustrun tridung“. Jämf. också 17: 2 Å. B.

²⁾ Anm. Här i betydelsen „under äktenskapet förvärvad fastighet“.

³⁾ Jämf. 5: 7.

då han använt sådant gods till boets gemensamma nytta, uppstår för hustrun, i händelse hennes samtycke icke inhämtats, en vederlagsfordran, för hvilkenmannens enskilda egen-
dom kan tagas i anspråk. I detta sammanhang kan ytterligare förtjäna framhållas att, då makars bo upplätsits till konkurs, hustru som sökt boskilnad för sin vederlagsfordran af sist behandlade slag har samma rätt som boets borgenärer¹), ehuru makes vederlagsfordran i alla andra fall h. o. h. står till baka för borgenärernes anspråk på boet.

Filip Grönvall.

¹) Anm. Dock blott i fråga om enskild lösegendom (se 5: 7).

Rättsfall.

13.

Gäller i del af oklufven gård i stad inteknadt kontrakt, hvorigenom tidigare egare till hela gården åt annan uthyrt lokal däri, mot den, som efteråt tillhandlat sig gården?

Vid rådstufvurätten i Åbo stad yrkade godsegaren Ulrik Palmu att, emedan han den 18 oktober 1890 tillhandlat sig gården och tomten N:o 5 i tionde kvarteret och sjunde stadsdelen uti berörde stad, hvarest handlanden Konstantin Demetrius Konstantinides medels kontrakt af den 1 juni 1885 af dåvarande egaren till sagde gård, handlandeenkan Sofia Susanna Lindberg, på tio års tid,räknadt från nästnämnda dag, förhyrt en lägenhet å sex rum, som Konstantinides från den 1 december 1890 öfverlätit åt kassören Martin L. Ericson, men handlanden Konstantinides och kassören Ericson, ehuru köp bröte legostämma i stad, vägrat att vid laga fardag från lägenheten afflytta, handlanden Konstantinides och kassören Ericson måtte förpliktas att senast den 1 juni 1891 till gods-egaren Palmus fria förfogande upplåta berörda lägenhet.

I saken hörde genmälde handlanden Konstantinides och kassören Ericson att, efter det Sofia Susanna Lindberg aflidit och vid den 5 april 1887 efter henne værkställdt arfskifte ifrågavarande gård skiftats emellan sjökaptenen Karl Magnus Johanssons hustru Sofia Karolina Johansson och minderåriga handlandedottren Maria Elisabet Lindberg, sålunda att dessa hvardera erhållit hälften däraf, rådstufvurätten den 16 i nyss berörde månad faststält intekning uti makarne Johanssons hälft af gården, handlanden Konstantinides till säkerhet för bestäendet af omordade kontrakt, hvarför och då handlanden

Konstantinides enligt lag varit berättigad att sätta lika god hyresman i sitt ställe, handlanden Konstantinides och kas- sören Ericson påstodo käromålets förkastande.

Godsegaren Palmu förmenade däremot handlanden Kon- stantinides och kassören Ericson vara skyldige att den 1 juni 1891 afträda åtminstone hälften af den förhyrda lokalens.

Medels utslag, afkunnadt den 22 november 1890, utlät sig *rådstufvurätten* i målet att

alldenstund ifrågakomna hyreskontrakt i dess helhet den 16 april 1887 blifvit handlanden Konstantinides till sä- kerhet inteknadt uti hälften af förberörda gård,

för den skull blef käromålet såsom obefogadt förkastadt.

Emot förestående utslag erlade godsegaren Palmu vad, som han fullföljde i Åbo hofrätt, där målet afgjordes genom den 14 juli 1891 gitven dom, hvartill hofrätsrådet *Sallmén*, assessorerne *Krakau* och *Serenius* samt adjungerade ledamoten notarien *Procopé* bidrogo; och

emedan intekning uti hälften af ifrågavarande gård och tomt, som dåmera i sin helhet egdes af godsegaren Palmu, den 16 april 1887 faststälts till säkerhet för beståendet af omförmälda hyreskontrakt samt

tillstånd till klysning af tomten icke blifvit i vederbörlig ordning utvärvadt

fann *hofrätten* godsegaren Palmu icke hafva anfört skäl till ändring i det slut, hvari rådstufvurätten genom dess mot- väjdade utslag i saken stannat och vid hvilket hofrätten förtys lät bero.

Hofrätsrådet *Idestam*, som icke biträdde denna me- ning, yttrade sig att

emedan Sofia Susanna Lindberg, då hon genom ofvan- sagda den 1 juni 1885 upprättade kontrakt till handlanden Konstantinides på tio års tid, räknadt från samma dag, ut- hyrt ifrågavarande af sex rum bestående lokal uti förberörda gård, ensam egt hela denna gård,

men handlanden Konstantinides icke såsom vid nyss antydt förhållande ske bort, för att omordnade afhandling skulle gälla äfven emot tredje man enligt 1 § i Kejserliga förordningen om intekning i fast egendom af den 9 no-

vember 1868, utvärvat sig inteknning för redanberörda kontrakt i hela den omförmälda gården,

utan afhandlingen först efter Sofia Susanna Lindbergs inträffade död Konstantinides till säkerhet inteknats endast i den Sofia Karolina Johansdotter i arf efter Sofia Susanna Lindberg tillfallna hälften af änsagda gård,

ty och då den omständigheten att godsegaren Palmu sedermera tillhandlat sig hela den oftasagda gården enligt hofrättsrådets åsikt ej värkade å saken

prövade hofrättsrådet rättvist upphäfva rådstufvurätten motväjdade utslag samt ålägga handlanden Konstantinides och kassören Ericson att senast den 1 juni 1891 från merberörda lokal afflytta och densamma till godsegaren Palimus fria förfogande upplåta.

14.

Bemärkelsen af orden „sista året“ uti 5 § i Kejserliga förordningen om borgenärs rätt och företräde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs afträdd, af den 9 november 1868.

Uti en den 6 april 1891 till rådstufvurätten i Åbo stad ingiven skrift anhöll handlanden August Erhard Himberg att få till sina fordringsegares fornöjande på en gång afstå sin egendom, hvarefter utom andra handlanden Julius Leonard Törnroth, fabriksfirman J. & E. Humelin, handlanden Edvard Åström och bonden Viktor Weisu i sagda konkursmål bevakade fordringar, samt de två sistbemälde ur de afträdda tillgångarna utsökte bland annat följande penningbelopp, nämligen:

handlanden Åström på grund af räkning med förmånsrätt 875 mark 32 penni ogulden hyra för kreditupplagsmagasin under olika tider åren 1889, 1890 och 1891; samt

Viktor Weisu med förmånsrätt enligt 5 § i kejserliga förordningen af den 9 november 1868 om borgenärs rätt och företräde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs afträdd, 62 mark 50 penni obetald hyra

för en af Viktor Weisu genom den 16 januari 1889 skriftligen upprättadt kontrakt åt August Erhard Himberg på tre års tid, räknadt från den 1 påföljande mars, förhyrd handelslokal å Viktor Weisu tillhöriga Weisu hemman i Sarkkila by och Pungalaitio socken.

Vid andra upporet i målet anmärkte handlanden Törnroth och firman J. & E. Humelin mot handlanden Åströms och Viktor Weisus omförmälda fordringsanspråk

att handlanden Åströms ofvansagda anhållan om förmånsrätt ej vore å lag grundad, hälst Åström icke ens yrkat att utbekomma den af honom bevakade hyran ur möjlingen uti omordade magasin befintliga, August Erhard Himbergs konkursmassa tillhöriga varor; samt

att Viktor Weisu ej gittat ens påstå, mindre visa att det af honom i konkursen bevakade penningebelopp utgjorde ogulden hyra för sista året, utan denna summa fastmer antagligen vore hyra för då lopande år, för hvilken Viktor Weisu ej lagligen tillkomme någon förmånsrätt.

Genom den 21 december 1891 i målet askunnad dom yttrade sig *rådstufvurätten* beträffande handlanden Åströms och Viktor Weisus ofvansagda fordringar att

alldenstund med orden „sista året“ uti 5 § af berörda kejserliga förordning måste afses det hyresår, som löpte, då ansökning om egendoms afträdande till konkurs ingafs och konkursen påbörjades,

för den skull och utan afseende å handlanden Törnroths och firman J. & E. Humelins bestridande ansåg rådstufvurätten handlanden Åström och Viktor Weisu, af hvilka den senare med borgenärsed bekräftat att den af honom i konkursen bevakade fordran utgjorde hyra för fem månader, räknadt från den 6 april 1891, berättigade att med förmånsrätt utbekomma, Åström den del af omordade magasinshyra, som han ur konkursmassan utsökt för särskilda tider under hyresåret från den 1 juni 1890 till samma dag 1891 samt Viktor Weisu hyra från den 6 april nästsagda år till den 6 därpå följande september, efter beräkning af 150 mark för året;

hvarefter rådstufvurätten tilldömde handlanden Åström och Viktor Weisu från konkursmassan:

handlanden Åström enligt 5 § i merberörda kejserliga förordning ur sådant August Erhard Himbergs gods, som vid konkursens början funnits i redan sagda upplagsmagasin, den af Åström ur konkursmassan utsökta hyran för tiden från den 1 juni 1890 till samma dag 1891; och

Viktor Weisu 62 mark 50 penni hushyra för tiden från den 6 april 1891 till den 6 påföljande september, att likaledes i stöd af åberopade lagstadgande utgå ur sådant konkursinassan tillhörigt gods, som vid konkursens början funnits uti den af Viktor Weisu åt August Erhard Himberg uthyrda lokalen.

Åbo hofrätt, hvars pröfning målet af bland andra handlanden Törnroth och fabriksfirman J. & E. Humelin å vadeväg underkastades, afgjorde detsamma medels den 26 mars 1892 gifven dom, hvartill hofrättsråden *Idestam* och *Björkman* samt assessorerne *Krakau*, *Lindström* och *Rosendal* utan skiljaktighet i meningarna bidrogo;

och fann *hofrätten* handlanden Törnroths och fabriksfirman J. & E. Humelins vadeinlaga icke föranleda vidare rättelse i rådstufvurättens motväjdade dom än att

emedan enligt 5 § i kejserliga förordningen om borgnärers rätt och företräde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs afträdd, af den 9 november 1868, husvärd egde med förmånsrätt ur hyresgästs gods, som i huset funnes, utbekomma huslega för sista året,

men de penningebelopp, för hvilka förmånsrätt jämlikt nästlagda lagstadgande af rådstufvurätten i anförd måtto tillagts handlanden Åström och Viktor Weisu, utgjort hushyra icke för sista hyresåret, innan August Erhard Himbergs afträdesansökning till rådstufvurätten ingafs, utan dels för påföljande, vid konkursens början löpande hyresår dels för viss tid därefter,

rådstufvurättens dom, såvidt förmånsrätt i målet för hushyra på sätt ofvan omförmälts därigenom blifvit handlanden Åström och Viktor Weisu tillerkänd, af hofrätten upphäfdes samt Åströms och Viktor Weisus anspråk på slik förmånsrätt förkastades,

dock att denna ändring i nyss omordnade dom likmäktigt 100 § i kejserliga konkursstadgan den 9 november 1868 ej gälde andra fordringsegare i konkursen än handlanden Törnroth och firman J. & E. Humelin.

15.

Eger domhafvande fränkänna af kommunalnämnd i behörig ordning utfärdadt fattigdomsbevis laga vitsord?

Uti en till Åbo hofrätt ingifven skrift yrkade torparen Josef Joakim Mattsson Wilander Wälimäki, från Kaukaritsa by i Kumo socken, att, emedan häradshöfdingen i Eura domsaga friherre Kasper Hjalmar Wrede, hvilken såsom ordförande i häradsrätten förrättat 1889 års lagtima höstting i Kumo och Harjavalta socknars tingslag af nämnda domsaga, förvägrat Wilander att utan vadeskillings erläggande förbehålla sig vad ej mindre uti en af häradsrätten medels utslag den 10 oktober sagda är afgjord hägnadstvist emellan bonden Stefan Kujavehka, jämvälv från Kaukaritsa by, kärande, och Wilander, svarande, än uti ett af bonden Viktor Majamaansaari, från Letala socken, emot Wilander utfört fordringsmål, hvilket afgjorts genom utslag, afkunadt därpå följande dag, samt att utan lösen bekomma häradsrättens protokoll i omförmälda två mål ävensom uti ett af häradsrätten vid berörda ting handlagt mål angående utmätning emellan Wilander, kärande, samt för tiden tjänstförrättande kronolänsmannen i Kumo och Harjavalta socknars distrikt extra landskanslisten Karl Aho och brofogden Wasenius, svarande, oaktadt Josef Joakim Wilander för häradshöfdingen friherre Wrede upptedt ett Wilander af kommunalnämnden i Kumo socken meddeladt fattigdomsbevis, friherre Wrede måtte åläggas att godkänna de förbehållna vaden samt att utan lösen till Josef Joakim Wilander utfärda häradsrättens protokoll i ofvanomförmälda mål.

I anledning häraf inkom friherre Wrede till hofrätten med honom affordradt yttrande, däri han såsom stöd för

sin antydda vägran anfördé att Josef Joakim Wilander, enligt hvad friherren och häradshöfdingen hade sig bekant, hösten 1886 på särdeles fördelaktiga vilkor erhållit besittningsrätten till Wälimäki, Kujavehka hemman i Kaukaritsa by underlydande torp, hvarest Wilander ännu sommaren 1889 underhållit åtminstone en häst, två kor och två kalfvar, hvarför Wilander ingalunda vore medellös, änskönt Kumo sockens kommunalnämnd meddelat honom intyg däröfver på grund af Wilanders uppgift att han om hösten 1889 till sin minderårige son bortgifvit såväl besittningsrätten till torpet som all sin lösa egendom, hvilket gafvoatal dock, enligt häradshöfdingen friherre Wredes förmenande, vore tillkommet i svikligt syfte, och ansåg sig friherre Wrede i följd häraf hafva egt tillräcklig anledning till omförmälda vägran.

Uti infordradt och afgifvet bemötande åberopade Josef Joakim Wilander en den 27 juli 1889 emellan honom och hans son Frans Fredrik Wilander Wälimäki belefvad afhandling, hvarigenom Josef Joakim Wilander på vissa vilkor åt Frans Henrik Wilander öfverlätit ej mindre besittningsrätten till Wälimäki torp än samtliga där befintliga hus och all sin öfriga lösegendom.

Genom utslag, gifvet den 10 maj 1890, blef på de af häradshöfdingen friherre Wrede i ofvansagda måtto anfördä skäl Josef Joakim Wilanders förberörda klagan af hofrätten lämnad utan afseende.

Hofrättens utslag affattades i enlighet med assessor friherre *von Knorrings* i saken afgifna yttrande, hvarom assessor *Salingre* och hofrättsrådet *Salmén* förenade sig.

Assessorn *Timgren* ansåg häradshöfdingen friherre Wrede hafva förfarit i strid emot 1 § 25 kap. R. B., sådant detta lagrum lyder i kejserliga förordningen den 27 april 1868, 8 § i nådiga förordningen den 15 januari 1883 angående expeditionslösen och förrättningsarfvode samt 34 mom. 14 § i nådiga förordningen den 20 december 1888 om stämpelbevillning, däri att friherren och häradshöfdingen, ehuru Josef Joakim Wilander med af vederbörande kommunalnämnd utfärdadt intyg styrkt sin fattigdom, likvälv förvägrat Wilander att utan vadeskillings erläggande draga förstom-

sorerne *Krakau* och *Lindström* utan skiljaktighet i meningarna;

och fann *hofrätten* Jafet Josefssons ifrågavarande talan om Ananias Ylötalos och Carl Pukas förpliktande att erkänna riktigheten af omordade afhandlingar icke utgöra något rättegångsmål samt Jafet Josefsson fört ty ej hafva anfört skäl till ändring i häradsrättens motväjdade utslag, såvidt hans käromål underkänts, och hvarvid altså komme att bero.

17.

År gröda a prästbol att hänföras till lön, som enligt lag kan blifva föremål för införsel?

Uti en till guvernören öfver Tavastehus län ingifven skrift anhöll kapellanen, vicepastorn Frans Oskar Sandberg icke allenast att kyrkoherden i Jämsä pastorat Henrik Salonijs måtte förpliktas att, jämligt en af vicepastorn Sandberg den 2 juli 1886 utstäld och af kyrkoherden Salonijs accepterad, sex månader därefter till betalning förfallen växel, till vicepastorn Sandberg gälda sagda växels innehåll 850 mark jämte ränta och ersättning för lagsökningskostnaden, efter afdrag af de 99 mark 45 penni vicepastorn Sandberg fått i dividender uppbära ur kyrkoherden Salonijs emellertid till konkurs upplåtna bo, utan ock att kyrkoherden Salonijs blefve ålagd att till vicepastorn Sandberg afstå hälften af sin årliga lön samt all gröda för år 1889 från Jämsä sockens prästgård till gäldande af Sandbergs ifrågakomna fordran, hvarhos vicepastorn Sandberg på grund af stäld borgen för kostnad och skada anhöll att sagda gröda blefve med kvarstad mot förskingring belagd.

Sedan guvernören genom resolution af den 2 juli 1889 bifallit till den äskade kvarstaden samt kyrkoherden Salonijs uti afgifven förklaring erkänt riktigheten af omförmällda fordran och medgivit vicepastorn Sandberg rätt till införsel i den Salonijs tillkommande kyrkoherdelönen, men motsagt anspråket, såvidt detsamma angick grödan från kyrkoherdebolet, under förebärande att prästerskapets privilegier med-

gåfve vederbörande kyrkoherdar rätt att till sitt underhåll utan andras inträng bruka och häfda prästbolens egor samt att berörde prästgård, då kostnaderna för gården skötsel afdroges från inkomsterna, knapt lämnade någon behållning, bemötte vicepastorn Sandberg förklaringen och vidhandengaf tillika att den äskade kvarstaden emellertid värkstälts.

Genom den 20 augusti 1889 meddeladt utslag utlät sig guvernörsämbetet i nämnda län i saken och ålade kyrkoherden Salonijs att genast till vicepastorn Sandberg betala fordrade 850 mark med sex procents årlig ränta därå från den 2 januari 1887 tills skeende full likvid, efter afdrag af redan uppburna 99 mark 45 penni, samt att med 30 mark godtgöra vicepastorn Sandberg för lagsökningkostnaden;

och emedan guvernörsämbetet jämväl hade sig bekant att kyrkoherden Salonijs icke egde annan tillgång än sin årliga kyrkoherdelön och hvad hans boställe efter afdrag af nödiga kostnader för detsamma skötsel kunde lämna i behållning,

medgaf guvernörsämbetet vicepastorn Sandberg införsel i laglig ordning uti hälften af kyrkoherden Salonijs' årliga lön och öfriga inkomster,

hvarjämte vicepastorn Sandberg, för den händelse att omordnade kvarstad värligen egt rum och annans därforrinnan tilläfventyrs tillkomna bättre rätt därigenom icke förnärmades, berättigades att från den med kvarstad belagda grödan erhålla betalning sálunda, att endast den del af ifrågavarande fordran, som på sådant sätt icke blefve gulden, därförst finge uttagas medels införsel.

Åbo hofrätt, under hvars pröfning kyrkoherden Salonijs genom besvär drog saken, yttrade sig däri genom utslag den 14 maj 1890,

och jämte det guvernörsämbetets utslag, såvidt kyrkoherden Salonijs därigenom ålagts att till vicepastorn Sandberg utgifva den summa, hvilken denne af kyrkoherden Salonijs utsökt, med ränta och ersättning för lagsökningkostnaden, samt Sandberg beviljats införsel i kyrkoherden Salonijs' halfva årliga lön, i hvilka delar ändring icke ens

sökts, komme att, såsom därutinnan laga kraft vunnet, lända vederbörande till esterrättelse,

fann hofrätten saken, i hvad densamma anginge vicepastorn Sandbergs ansökning att till betäckande af sin fordran erhålla införsel jämväl uti grödan fråu Jämsä sockens kyrkoherdebol, vara så tvistig, att guvernörsämbetet icke hade bort därom i handräckningsväg besluta, hvarför hofrätten pröfvade rättvist upphäfva guvernörsämbetets öfverklagade utslag i denna del och förvisa ärendet i hvad detsamma rörde sistomordade införsel till vederbörlig domstol.

På kyrkoherden Salonijs sedermera till 1890 års lagtima höstting i Jämsä sockens tingslag ågången stämning fullföljde vicepastorn Sandberg vid häradsrätten därstädes sin omförmälda talan; och jämte det vicepastorn Sandberg vidhandengaf att årliga behållningen från ifrågakomna kyrkoherdebol, jämlikt en af kyrkoherden Ludvig Wennerström upprättad matrikel öfver landets evangelisk-luterska församlingar och prästerskap, uppginge till 1,300 mark, yrkade vicepastorn Sandberg att den hos kyrkoherden Salonijs med kvarstad belagda, i kyrkoherdens vård befintliga spannmål, hvilken utgjorde 40 tunnor råg och enahanda belopp hafre, finge å offentlig auktion försäljas och priset därför asdragas från Sandbergs fordran, samt att kyrkoherden Salonijs blefve skyldigkänd att godtgöra vicepastorn Sandberg dennes kostnader i målet.

Häröfver hörd, återhämtade kyrkoherden Salonijs hvad han hos guvernören framhållit samt företedde till gendrifvande af vicepastorn Sandbergs uppgift rörande inkomsterna från bostället en af Salonijs företrädare i tjänsten, numera aflidne prosten Lindholm i lifstiden upprättad, till den för reglering af prästerskapets löner tillsatta komité ingifven förteckning öfver berörda inkomster; och hade väl prosten Lindholm enligt denna förteckning beräknat boställets behållna inkomst till 541 mark, men emedan i denna summa inginge torpräntor för 537 mark 60 penni och samma räntor vore nödvändiga för boställets skötsel, samt kyrkoherdebolet sålunda als icke lämnade någon behållning, påstod kyrkoherden Salonijs förkastande af vicepastorn Sandbergs talan

eller, om sådant ej kunde ske, att införseln åtminstone blefve beviljad endast i hälften af sagda torpräntor.

Medels utslag, afkunnadt den 5 december 1891, utlätt sig *häradsrätten* i målet, och

alldenstund prästerskapets privilegier af den 16 oktober 1723 icke förbjöde att taga inkomsterna från boställe i mät för en tillfällig innehafvares gäld;

för den skull och då kyrkoherden Salonijs emclertid upplåtit all sin egendom till sina borgenärers förnöjande och sålunda icke mera än hälften af hans årliga inkomster kunde beläggas med kvarstad för gäld, som uppstått före konkursens början, samt kyrkoherden Salonijs styrkt att det af honom innehafda boställe, efter adrag af förvaltningskostnaden, icke lämnade större behållning än 541 mark;

pröfvade häradsrätten rättvist bestämma att hälften af denna summa årligen skulle användas till afskortning å vicepastorn Sandbergs ifrågavarande fordran, tils densamma blifvit till fullo gulden;

men emedan vicepastorn Sandberg altså fordrat mera än honom skäligen kunnat tilldömas, medgafs vicepastorn Sandberg ersättning endast för hans kontanta utgifter i målet, i hvilket afseende kyrkoherden Salonijs skyldigkändes att till vicepastorn Sandberg erlägga 44 mark 66 penni.

Häradsrättens förestående utslag underkastades af såväl vicepastorn Sandberg som kyrkoherden Salonijs å vadeväg Åbo hofräts skärskådande.

Hofrätten gaf den 29 juli 1892 dom i saken och förklarade afskastning, hvilken från kyrkoherdebol tillkommer kyrkoherde, icke kunna hänsföras till sådan inkomst, som lag om införsel afsåg samt vicepastorn Sandberg således och med hänsikt till hvad 131 § i kyrkolagen den 6 december 1869 om prästeboställe stadgade ej häller vara berättigad att åtnjuta slik förmån uti grödan från Jämsä sockens kyrkoherdebol; hvarför och då saken endast därutinnan hänskjuts till domstols afgörande, hofrätten pröfvade rättvist i anledning af kyrkoherden Salonijs ändringsansökning upphäva häradsrättens motväjdade utslag och förkasta vicepastorn Sandbergs i målet utförda talan beträffande nu ifrågavarande

införsel; hvarhos vid sådan utgång vidare yttrande i följd af vicepastorn Sandbergs vadeinlaga förfölle i öfrigt, utom att Sandberg lämnades öppet att efter befogenhet särskilt å ort som vederborde i laga ordning söka göra gällande sitt vid häradsrätten väkta och i hofrätten upprepade anspråk att hos kyrkoherden Saloniус med kvarstad belagda, i hans vård befintliga 40 tunnor råg och enahanda belopp hafre singe å offentlig auktion försäljas och priset därför Sandberg å hans fordran godtgöras.

Till hofrättens nästsagda utslag bidrogo hofrättsrådet *Idestam* samt assessorerna *Krakau* och *Rosendal*.

Adjungerade ledamoten, notarien *Stigzelius*, med hvilken assessor *Lindström* var ense, utlätt sig att

emedan vicepastorn Sandberg emot kyrkoherden Saloniüs' bestridande icke gittat styrka att Jämsä kyrkoherdebol år 1889 skulle utöfver driftkostnaderna därför lämnat någon behållen inkomst,

ty prövade notarien i anledning af kyrkoherden Saloniüs' libell rättvist upphäfva häradsrättens motväждade utslag och förkasta vicepastorn Sandbergs i målet utförda talan; vid hvilken utgång af saken vidare yttrande i anledning af vicepastorn Sandbergs ändringsansökning förfölle.

18.

Är den, som vid öfverlåtelse af jord, hvaraf han till annans nytjande på lifstid upplåtit någon del, icke förbehållit denne rätt att fortfarande åtnjuta städjan, hvilken på den grund att afhandlingen därom ej inteknats förfallit, lagligen pliktig att ersätta den, som städjan fick, bevislig skada?

Sedan förre bonden Karl Reinhold Karlsson Pietilä, från Tanskila by i Orihpää kapell, medan han egt Pietilä hemman i samma by, genom ett den 1 november 1869 upprättadt kontrakt till åboar å Suvitie torp under berörda hemman antagit torparen Johan Mattsson Suvitie och dennes hustru Vendla Johansdotter för deras lifstid emot att

de till hemmanet årligen i afgäld erlade 55 mark och ett hälft lispund smör samt utgjorde fyra häst- och aderton karlsdagsvärken i lägenhetsegarens kost, försålde Karl Reinhold Pietilä medels köpebref den 6 december 1887 Pietilä hemman till sin stjufson, bonden Oskar Mariasson Pietilä, hvilken därå vid häradsrätten i det tingslag, som utgöres af Pöytis och Yläne socknar samt förenämda kapell, påstod Johan Suvities och hans hustrus förpliktande att från Suvitie torp afflytta. Härom yttrade sig häradsrätten genom utslag den 5 september 1890, och emedan Johan Suvitie och Vendla Johansdotter utan någon emot Oskar Pietilä gällande rätt innchade Suvitie torp och medgivit sig hafva blifvit före tomedag 1889 till afflytning därifrån uppsagda, ålades Johan Suvitie och Vendla Johansdotter att senast den 14 mars 1891 från meranämnda torp vika och detsamma till Oskar Pietilä afstå. Johan Suvitie blef likvälf Oskar Pietilä medels skriftligt kontrakt den 15 oktober 1890 berättigad att under sin öfriga lifstid fortfarande besitta Suvitie torp med vilkor att Johan Suvitie åt Oskar Pietilä utgaf innan den 1 därpå följande januari i handpenning 50 mark och till Pietilä hemman årligen i afgäld erlade 115 mark från hösten 1891 och tio skålpond smör samt utgjorde tretton häst-, sex karl- och sex kvinnodagsvärken, karl- och kvinnodagsvärkena i hemmansegarens kost.

På Karl Reinhold Pietilä sedermera ågången stämning till förbemälde häradsrätt yrkade Johan Suvitie därstädes, att emedan Karl Reinhold Pietilä, då han åt Oskar Pietilä förytrrat Pietilä hemman, icke, på sätt Karl Reinhold Pietilä hade ålegat, gjort förbehåll däröm att ovanberörda den 1 november 1869 dagtecknade kontrakt skulle gälla äfven emot Oskar Pietilä, samt Johan Suvitie i följd däraf nödgats ingå redansagda den 15 oktober 1890 daterade kontrakt, hvarigenom honom tillskyndats skada, som vid anställd syn uppskattats till omordade i handpenning utfästa 50 mark och dessutom årligen 105 mark 75 penni, Karl Reinhold Pietilä måtte förpliktas att utgifva åt Johan Suvitie 50 mark samt åt honom och hans hustru, så länge någondera af dem lefde hvarje år,räknadt från och med 1891, 105 mark 75 penni.

Johan Suvities förestående talan motsades af Karl Reinhold Pietilä, enär Johan Suvitie uraktlåtit att för nedanberörda, den 1 november 1869 upprättade kontrakt utvärka sig intekning i Pietilä hemman.

Medels utslag den 6 februari 1892 utlät sig *häradsrätten* i saken, att

alldenstund merasagda den 1 november 1869 belefvade kontrakt, på den grund att Johan Suvitie ej till säkerhet för denna athandlings framtida bestånd utvärkat sig intekning uti Pietilä hemman, af bemälde rätt förklarats icke gälla emot Oskar Pietilä,

samt Johan Suvitie altså själf varit vällande därtill, att han och hans hustru ej fått fortfarande innehafva Suvitie torp på de i nyssberörda kontrakt stadgade vilkor,

för den skull fann häradsrätten sig icke kunna åläggja Karl Reinhold Pietilä att utgifva den ersättning Johan Suvitie i anförd måtto fordrat utan blef käromålet af häradsrätten förkastadt.

Johan Suvitie, som emot häradsrättens nyssomförmälda utslag erlade vad, fullfölje detsamma i *Åbo hofrätt*, där målet genom den 16 augusti 1892 gifven dom utan skiljaktighet i meningarna afgjordes af hofrättsråden *Idestam* och *Björkman* sanit assessorerna *Krakau*, *Lindström* och *Rosendal*; och

alldenstund beskaffenheten af ofvanberörda den 1 november 1869 emellan Karl Reinhol Pietilä och Johan Suvitie belefvade städjoastal, synnerligen med hänsikt till hvad 13 § i kejscrliga förordningen angående bland annat egostyckning och jordafsöndring den 19 december 1864 samt 16 § i kejsrliga förordningen rörande samma ämne den 19 februari 1883 om inteknande af legoaftal förmådde, ej kunde anses i och för sig innehära att Karl Reinhold Pietilä lagligen alegat, och denne icke ens påståtts hafva forbundit sig att, då han den 6 december 1887 till Oskar Pietilä försålt Pietilä hemman, förbehålla Johan Suvitie rätt att i stöd af omförmälda, därförinnan upprättade kontrakt fortfarande besitta Suvitie torp,

för den skull och emedan 15 § 16 kap. J. B., hvarpå Johan Suvitie i hofrätten beropat sig, icke gälde lifstidsstädja samt detta lagrum, hvari stadgandena om återbärande af gulden städja och landbos ersättande för bevislig skada grundade sig på den sedermera ändrade bestämningen att köp ovilkorligen bröt legostämma, följaktligen och enär nyssberörda lagstadgande altså icke afsåg annan godtgörelse än för kostnad, som landbo å den sålda lägenheten före legostämmans brytande nedlagt och därforrinnan i förskott erlagd lega; i all händelse ej egde tillämpning å förevarande fall,

ty och på de uti häradsrättens motväjdade utslag anfördta skäl fann hofrätten Johan Suvities vadeinlaga icke föranleda ändring i det slut, hvaruti bemälde rätt genom sagda utslag i saken stannat och därvid hofrätten altså lät bero.

Hofrättens dom underkastades af Johan Suvitie H. K. M:ts granskning.

Målet afgjordes i *K. senatens justitidepartement* genom den 20 april 1893 gifven dom af senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén, Björkstén, Streng* och *Borenius*,

och som den skada, för hvilken Johan Suvitie i målet sökt godtgörelse, ej utgjorde en omedelbar följd af Karl Reinhold Pietiläs uraktlätenhet att vid försäljningen af Pietilä hemman göra förbehåll däröm att omförmälda, den 1 november 1869 upprättade kontrakt skulle jämväl af Oskar Pietilä iakttagas, utan sagda skada uppstått fornämligast genom de förbindelser Johan Suvitie själf iklädt sig i det emellan honom och Oskar Pietilä den 15 oktober 1890 afslutade kontrakt,

pröfvade k. senaten rättvist låta bero vid det slut, hvari hofrätten i saken stannat.

19.

Påföljden för kräftfångst å annans fiskevatten utan dennes tillstånd.

Vid häradsrätten i Lempäälä och Vesilaks socknars samt Tottijärvi kapells tingslag yrkade egaren af Laukko

enstaka säteri i Vesilaks socken, Sipilä hemman i Vakkala by af samma socken och Tottijärvi säteri i Tottijärvi kapell, friherre Herman Standertskjöld-Nordenstam, med förmålan att han den 16 augusti 1889 öfverkommit inhyseskarlen Karl Henriksson Kerilahtis hustru, Katarina Rachelsdotter, och dotter, Matilda Karlsdotter, jämte inhysesmannen Karl Uitenkivi, från Hintsala by i Vesilaks socken, och inhysingen Karl Särkisaaris, från Niemenpää by i samma socken, minderåriga barn utan behörigt tillstånd idkande kräftsfångst i en till Tottijärvi säteri hörande vik af Jämijärvi sjö samt att friherren därvid låtit såsom vedermäle fräntaga dem vidpass tvåhundra till fångst i viken nedsatta kräfthåfvar äfvensom två båtar med i dem förvarade särskilda korgar, innehållande omkring tretusen kräfstor, ej mindre att Katarina Rachelsdotter, Matilda Karlsdotter, Karl Uitenkivi och Karl Särkisaari måtte fällas till ansvar för oloflig kräftsfångst i annans fiskevatten och skyldigkännas hålla friherren skadeslös för umgälderna i målet, än att berörda fångstredskap och båtar måtte förklaras förbrutna.

I saken hörde, medgåfvo svarandene riktigheten af klagandens uppgift angående ifrågavarande kräftsfångst, men ansågo sig icke vara därför underkastade ansvar och yrkade förtig klagomålets förkastande samt friherre Standertskjöld-Nordenstams fällande till ansvar för egenmäktigt förfarande och hans förpliktande att åt svarandene utgifva särskilda ersättningar.

Genom utslag den 10 mars 1890 utlät sig *häradsrätten* och fann genom Katarina Rachelsdotters, Matilda Karlsdotters, Karl Uitenkivis och Karl Särkisaaris eget erkännande utredt vara att de tre förstnämde äfvensom Karl Särkisaaris minderåriga barn angifna dag i förenämnda vik, som läge helt och hållet inom Laukko säteris och Sipilä hemmans egor, men uti hvilken vik fiskevattnet emellertid icke vore i laga ordning skiftadt, fångat kräfstor;

hvarför och som Katarina Rachelsdotter och hennes medparter icke vore lägenhetsinnehafvare, häradsrätten pröfvade rätvist med stöd af 36 § i fiskeristadgan af den 4 december 1865 döma Katarina Rachelsdotter, Matilda Karls-

dotter och Karl Uitenkivi att för olaga kräftfångst samt Karl Särkisaari, hvilken ej ens kunnat påstå, att hans barn idkat kräftfångst utan hans vetskaps och föreskrift, att, i grund af samma lagrum jämförde med 61 kap. 1 § M. B., för delaktighet däri böta enhvar trettio mark till treskifte emellan kronan, häradet och friherre Standertskjöld-Nordenstam eller i brist på tillgång till böternas gäländande hållas, jämväl enhvar, åtta dagar i fängelse vid vatten och bröd, hvarhos omförmälda parti kräftor förklarades förbrutna samt Katarina Rachelsdotter och hennes medparter ålades att, gemensamt eller den af dem, som tillgång egde, med 130 mark ersätta friherre Standertskjöld-Nordenstam umgällderna i målet; åliggande det friherre Standertskjöld-Nordenstam att, så snart den honom tillagda kostnadsersättningen guldits, utlämna de af friherren omhändertagna båtarna och hävorna till deras egare. Och förföll vid sådan utgång af saken alt utlåtande i anledning af svarandenes emot friherre Standertskjöld-Nordenstam väkta yrkande om ansvar och ersättning.

Karl Kerilahti samt Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter besvärade sig i saken till Åbo hofrätt, förmannade sig hafva varit till kräftfångst i Jämijärvi vik berättigade i stöd af guvernörens öfver Tavastehus län den 25 augusti 1879 gifna, besvären uti bestyrkt afskrift bifogade utslag, dessmedels guvernören på ansökan af särskilda torpare och inhysingar i Vesilaks socken, bland dem Karl Kerilahti, faststält en mellan sökandene och särskilda lägenhetsinnehafvare i samma socken träffad skriftlig överenskommelse om rätt till fiske, sålunda, att torpare, inhysingar och andra inom kommunen bosatta personer berättigades att tils vidare och intill dess därom kunde annorlunda förordnadt varda idka fiske i Vesilaks sockens gemensamma fiskevatten med mete, krok, rysjor, sänkhåfvar och mjärdor, såframt de fleste af fiskevattens-intressenterne i det byalag, där personen bodde, och strandegare därtill lämnade tillstånd.

Genom utslag den 4 november 1890 yttrade sig *hofrätten* och

förklarade styrkt vara att Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter angifna dag idkat kräfstångst i förenämnda vik, som enligt hvad ett af friherre Standertskjöld-Nordenstam, hans förklaring i saken bilagd, af äldre kommissionslandtmätaren i Tavastehus län Carl Reinhold Ladau den 14 juni 1890 utfärdadt tjänsteintyg utvisade, begränsades å ena sidan af Laukko och Tottijärvi säteris egor och på den andra sidan af Vakkala byasamfällighets mark samt utgjorde gemensamt fiskevatten endast för förstsagde by och berörda säterier, men vore från Vesilaks sockens samfällda fiskevatten fullkomligt afskild,

ävensom Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter, hvilka ej visat att de utvärvat sig tillstånd att fånga kräfstor uti omordade vik, sálunda stanna till last att hafva olofligen begagnat densamma för antydda ändamål;

dock som ansvar eller annan påföldj för slikt förfarande icke vore i lag utsatt,

pröfvade hofrätten rättvist, med ändring af häradsrätten öfverklagade utslag, befria Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter från det dem af häradsrätten i saken ådömda ansvar samt ålägga friherre Standertskjöld-Nordenstam att genast till Karl Kerilahti återställa den hans bemälta hustru och dotter fråntagna båten jämte fyratioåtta kräft-håvar och tre pärtkorgar;

men alldenstund de af friherre Standertskjöld-Nordenstam vid ifrågavarande tillfälle Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter jämväl fråntagna kräftorna, på sätt redan förklarat, blifvit olofligen fångade uti fiskevatten, däri friherre Standertskjöld-Nordenstam vore delegare, samt friherren, med hänsikt till hvad Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter i anförd måtto tillräknats, kunnat tro sig befogad att såsom vedermäle omhändertaga den af dem vid fångsten begagnade båt och öfriga redskap,

för den skull ansåg hofrätten skäl af Karl Kerilahti och hans medparter ej vara förebragta till rättelse uti häradsrätten utslag, såvidt härigenom Karl Kerilahtis yrkande om ansvar å friherre Standertskjöld-Nordenstam samt dennes förpliktande att godtgöra Karl Kerilahti nyssnämnda kräftor

och den förlust han lidit genom båtens och redskapens undvarande, underkänts, i hvilka delar således vid sagda utslag fick bero.

Beträffande sedan rättegångskostnaden i målet vid häradsrätten, pröfvade hofrätten rättvist med afseende å sakens beskaffenhet befria Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter från den dem åhvällda skyldigheten att till friherre Standertskjöld-Nordenstam utgifva slik godtgörelse, jämte det Karl Kerilahti och hans medpartners anspråk på enahanda ersättning, enär detsamma först i hofrätten framstälts, lämnades utan afseende; och som häradsrättens utslag emellertid undergått ändring, förkastades friherre Standertskjöld-Nordenstams begäran om godtgörelse för förklaringens aflämnande.

Till hofrättens utslag bidrogo utan meningsolikhet hofrättsråden *Trapp* och *Idestam* samt assessorerne *Serenius*, *Bruun* och *Tenlén*.

Uti hofrättens utslag sökte friherre Standertskjöld-Nordenstam i underdåighet ändring hos H. K. M:t, hvarefter Karl Kerilahti samt Katarina Rachelsdotter i anledning af besvären hördes, därvid den förstnämde bifogade sin förklaring af särskilda hemmansegare i Vakkala by undertecknade intyg därom, att även torpare och inhysingar sedan gammalt idkat fiske och kräftfångst i Vesilaks sockens gemensamma fiskevatten.

Målet afgjordes den 19 januari 1892 i senatens *justitieläroverk* och

fann *senaten* väl utredt vara att rätt till fiske uti ifrågavarande vik af Jämijärvi sjö tillkomme endast innehafsvaren af Laukko och Tottijärvi säterier jämte Tolppo frälsehemman samt lägenheterna i Vakkala by gemensamt;

men emedan fiske och kräftfångst enligt af särskilde hemmansegare i nämde by undertecknade skriftliga bevis, hvilka af Karl Kerilahti till k. senaten ingifvits, härintills opåtaladt idkats därstädes även af andra än jordegare samt Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter såväl däraf, som på grund af guvernörens i Tavastehus län bilagda utslag af den 25 augusti 1879, hvarigenom även andra än lägenhets-

innehafvare under vissa vilkor berättigats att fiska i Vesilaks sockens gemensamma fiskevatten, kunnat tro sig ega sådan rätt jämväl i ännämda vik,

pröfvade senaten rättvist för denna gång befria Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter från ansvar i saken; med hvilken rättelse vid hofrättens utslag, hvari skäl till vidare ändring icke anförlts, i öfrigt finge bero.

Utslaget innesattade senatorerne, viceordföranden friherre *Palméns*, *Björksténs* och *Fellmans* mening.

Skiljaktige voro senatorerne *Nybergh* och *Sohlman*, som funno friherre Standertskjöld-Nordenstam icke hafva anfört skäl till ändring uti hofrättens öfverklagade utslag.

20.

Tolkning af § 43 i k. f. angående försäljning, forsling samt upplag af brännvin m. m., gifven den 16 juli 1886 (resp. d. 9 juni 1892.)

Ester angifvelse af polisbetjanten Johan Turunen yrkade stadsfiskalen i Kuopio stad Nils Wilhelm Forelius vid bemälde stads rådstufvurätts sammanträde den 6 februari 1890 att, enär inhyseskarlen Elias Rissanen den 17 förutgångne januari inom staden oloftligen försålt brännvin samt utan förpassning forslat ett ankare innehållande $3\frac{3}{4}$ kannor slik vara af inhemska tillvärkning, hvilket brännvin med kärl jämte därtill hörande kran och tratt ävensom vid forslingen begagnad häst och släde stadsfiskalen Forelius under beslagsanspråk fråntagit Elias Rissanen, Rissanen härför måtte till ansvar fällas och den i beslag tagna egendomen förklaras förbruten.

Sedan Elias Rissanen, i saken hörd, bestridt sig hafva vid omordnade tillfälle försålt brännvin och uppgifvit, det han ej vore egare tilldet uti hans släde funna ankaret med brännvin, utan att någon honom ovetande ditlagt detsamma ävensom vittnen i målet ashörts, afkunnade *rådstufvurätten* förstsagde dag utslag i saken och

föklärade utredt vara ej mindre att Elias Rissanen uppgifna dag i Kuopio stad olofligen försålt brännvin än äfven att han samma dag därstädes utan ursprungsbevis eller certifikat forslat $3\frac{3}{4}$ kannor slik vara af inhemsk tillvärvning, hvilket brännvin med kärl jämte därtill hörande kran och en tratt ävensom vid forslingen begagnad dragare och redskap stadsfiskalen Forelius under beslagsanspråk fråntagit Elias Rissanen;

i anseende hvartill rådstufvurätten, med stöd af 29, 35, 43, 48, 49 och 50 §§ i kejserliga förordningen den 16 juli 1886 angående vilkoren för försäljning, forsling samt upplag af brännvin, dömde Elias Rissanen, som förut icke blifvit för brott sakfäld, att böta för första' resan oloflig försäljning af brännvin ethundra mark samt för oloflig forsling af sagda vara femtio mark, hvilka böter skulle uttagas ur Elias Rissanens egendom i löst och fast så långt tillgång funnes och tillfalla stadsfiskalen Forelius till två tredjedelar och angifvaren Johan Turunen till den återstående tredjedelen,

hvarhos förenämda kärl jämte kran och tratt ävensom dragare och forslingsredskap förklarades förbrutna att å offentlig auktion försäljas samt den inflytande auktionsskillingen tillerkändes Forelius till två tredjedelar och Johan Turunen till en tredjededel;

och ålades Elias Rissanen i öfrigt att för den honom till last tagna olofliga brännvinsförsäljningen till Kuopio stad erlägga en afgift af trettio mark ävensom att utgifva särskilda vittnesarvoden.

Wiborgs hofrätt, hvarest Elias Rissanen anförde besvär i saken, yttrade sig medels utslag den 19 december 1890,

och, emedan det icke påstårts att det utaf Elias Rissanen forslade brännvinet ej varit lagligen tillvärvadt samt vid sådant förhållande, jämlikt 43 § i åberopade förordning, Elias Rissanens forslingsredskap och dragare ej bort dömas förbrutna,

ålade hosrätten stadsfiskalen Forelius att till Elias Rissanen genast återställa nästsagda egendom,

men i öfritt eller beträffande ej mindre Elias Rissanens ansvar och afgiften till kommunen samt den honom ålagda ersättningsskyldighet än äfven såvidt förenämda brännvin med kårl jämte kran och tratt förklarats förbrutna, lät hofrätten vid rådstufvurättens utslag bero.

Uti hofrättens utslag, hvartill presidenten *Forsman*, hoftätsrådet *Fabritius*, assessorerne *Spåre* och friherre *Längenskiöld* samt adjungerade ledamoten, notarien *Grotenfelt* utan skiljaktighet bidrogo, sökte såväl stadsfiskalen Forelius som Elias Rissanen i underdånighet ändring.

Då målet den 19 januari 1892 afgjordes i *k. senatens justitiedepartement*, fann senaten (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Nybergh*, *Sohlman* och *Fellman*) Elias Rissanen icke hafva förebragt skäl till ändring i hoftäts öfverklagade utslag, men pröfvad i anledning af stadsfiskalen Forelius' besvär rättvist, med rättelse af sagda utslag, låta vid rådstufvurättens i saken meddelade utslag förblifva.

21.

Åro sysslomän i konkurs solidariskt ansvarige för konkursboets förvaltning?

Ester medicinelicentiaten Waldemar Ekelund och sekreteraren vid statistiska byrån kollegieassessorn Karl Frans Johan Schauman, i deras egenskap af förmyndare för sinnessjuke godsegaren, friherre Axel Gustaf Mellin ågången stämning till häradsrätten i Borgå sockens och Borgnäs kapellstingslag anförde handlanden i Åbo stad Anders Bernhard Nordfors, att friherre Mellin och kommerserådet Carl Eugen Åberg varit utsedde till sysslomän i landthushållaren Edvard von Schantz' till konkurs upplåtna bo och i sådan egenskap upprättat en den 1 april 1879 dagtecknad dividendlista för vederbörande fordingsegare i konkursen, enligt hvilken lista handlanden Nordfors å sin uti von Schantz' konkurs utdömda fordran 77,504 mark 49 penni egde att, efter en

utdelning af 20,486 procent uppbära 15,877 mark 57 penni, utan att handlanden Nordfors från konkursmassan utfått berörda dividend. Sedan emellertid jämväl kommerserådet Åberg afträdt sin egendom till sine borgenärers förnöjande och friherre Mellin såsom blifven sinnessjuk stälts under förmyn-dareinseende af medicinelicentiaten Eklund och kollegieassessor Schauman, hade desse vägrat till Nordfors utbeta-la omordade dividend under förebärande att friherre Mellin vore skyldig att ansvara endast för hälften af de till von Schantz' konkursmassa influtna medel, enär kommerserådet Åberg omhändertagit större delen af desamma och friherre Mellin, som i Åbergs konkurs bevakat hvad denne förvaltat af von Schantz' massas tillgångar, af desamma fått uppbära blott en ringa del. Men emedan det ålegat friherre Mellin och kommerserådet Åberg i deras uppgifna egenskap ej mindre att i bank insätta och förränta till von Schantz' konkursinmassa influtna medel, såvidt de ej varit nödiga för massans förvaltning än att enligt § 70 i nådiga konkursstad-gan af den 9 novembnr 1868 vårdta konkursboets egendom och rätt som sin egen eller gälda skadan, ävensom hvardera jämlikt samma lagrum vore lika ansvarige för hela förvalt-ningen, ty och då friherre Mellin i fullgörandet af omför-mällda skyldighet brustit däri, att han genom uraktlätenhet att tillse det influtna penningar i bank förräntats och så-lunda vållat skadan, yrkade handlanden Nordfors, — hvilken ansett sig ej böra åtnöjas med medicinelicentiaten Ekelunds och kollegieassessor Schaumans anbud att gälda endast hälften af den Nordfors tillkommande dividend ur von Schantz' konkurs jämte den å Nordfors fordran sig belöpande andel af hvad från Åbergs konkurs utsfallit, då sådant skett med vilkor att Nordfors afsade sig vidare anspråk mot friherre Mellin, — att medicinelicentiaten Ekelund och kollegieasses-sorn Schauman blefve förpliktade att af deras bemällda pu-pills tillgångar till handlanden Nordfors utgifva förenämnda 15,877 mark 57 penni med sex procents ränta därå från den 1 april 1879, då medlen bort utbeta-las, ävensom godt-göra Nordfors för rättegångsumgälderna.

Öfver käromålet hörde, genmälde medicinelicentiaten

Ekelund och kollegieassessorn Schauman: att kommerserådet Åberg emottagit och omhänderhaft alla medel, hvilka vid realiseringen af von Schantz' konkursbo influtit; att kommerserådet Åberg den tid von Schantz' konkurs pågått allmänt ansetts förmögen och fullt vederhäftig för ifrågavarande medel; att friherre Mellin sálunda icke haft anledning att påyrka medlens insättande i bank eller ens egt utväg att genom tvång förmå Åberg därtill; samt att friherre Mellin efter sin bemälde medsysslomans iråkade obestånd i dennes konkurs bevakat hvad von Schantz' massa hade hos Åberg innestående. Som friherre Mellin förtyn på intet sätt varit vällande till att merberörda medel icke kommit von Schantz' fordringsegare till godo, vore han af sådan orsak ej häller skyldig till ersättning. Å andra sidan föreläge icke någon solidarisk ansvarighet för sysslomän i konkursbo. Enligt 70 § i konkurslagen vore kommerserådet Åberg och friherre Mellin ansvarige för hvor sin hälft af hela konkursboet, med den inskränkning likväl att ingendera åläge godtgöra förluster dem den andre ensam vållat. Den lydelse senare mom. af nämnda § har öfverensstämde med det förslag till redaktion af motsvarande § i förslaget till den i Sverige år 1862 utfärdade konkurslagen, som i högsta domstolen gjordes af tvänne dess ledamöter. I sin motivering af förslaget framhöllo bemälde ledamöter uttryckligt att man af sysslomän i konkurs icke borde fordra solidarisk ansvarighet. Så stränga anspråk stälde lagen ej häller på förmynnare, hvilka gemensamt handhafva förvaltningen af omyndigs gods, såsom tydligt framginge af § 8 i förordningen om förmynndarevård af den 19 december 1864. Då uti 1734 års lag och därefter utkomna förfatningar det är fråga om solidarisk ansvarighet, förekommer alltid uttrycket „en för bågge och bågge för en“, hvaremot det om förmynndare oeh sysslomän hette: „till lika del“ och „enhvar lika“. Medicinalcentraten Ekelund och kollegiassessorn Schauman förmenade altså handlanden Nordtors icke vara berättigad att af friherre Mellin utbekomma större belopp än hvad af den dividend, som ur Åbergs konkursmassa tillfallit von Schantz' till hans borgenärers fornöjande asträdda bo belöpte sig å

Nordfors' i von Schantz' konkurs bevarade fordran, men förklarade sig likväil villige att, på sätt de före rättegångens början erbjudit handlanden Nordfors, till denne erlägga hälften af hvad Nordfors på grund af den värkstälda likviden ur von Schantz' massa tillborde och den på Nordfors' utdömda fordran sig belöpande andel af hvad von Schantz' konkursmassa tillkomme i utdelning från Åbergs konkurs. Kärandens anspråk på ränta för det fordrade beloppet funno svarandene likaledes obefogadt.

Efter det handlanden Nordfors härtill anmärkt att enär sysslomännen i von Schantz' konkurs haft massans förvaltning odelad, de borde anses skyldige att en för bögge och bögge för en ansvara för hela förvaltningen, hälst sagda konkursmassas medel, då inställelsen infallit den 26 januari 1876, bort inflyta inom utgången af år 1877 och det alegat friherre Mellin att öfvervaka att de influtna beloppen mot ränta insattes i något penningevärk, samt Nordfors vidare erinrat om att kommerserådet Åberg, först sedan han själf år 1878 afstått sitt bo till sine borgenärers fornöjande, blifvit skild från sysslomanskapet i von Schantz' konkurs, utlätit sig *häradsrätten* (ordförande häradshöfding *Hälfors*) medels utslag den 11 september 1883

att alldenstund kommerserådet Åberg, som jämté friherre Mellin omhänderhaft förvaltningen af landthushållaren von Schantz' konkursbo odelad, varit lika med friherre Mellin berättigad att uppbera de till sagda konkursbo inflytande penningar och friherre Mellin rimligen icke kunnat förekomma det kommerserådet Åberg för sin enskilda räkning användt samma medel;

för den skull och då friherre Mellin, jämlikt sista mom. af åberopade § 70 i konkursstadgan den 9 november 1868 varit skyldig att endast till lika del med Åberg ansvara för förvaltningen af von Schantz' konkursmassa,

ansåg häradsrätten medicinelicentiaten Ekelund och kollegiassessorn Schauman i deras egenskap af förmyndare för friherre Mellin, icke kunna förpliktas att till handlanden Nordfors utbeta mera än hvad de i sådant afseende härforinnan erbjudit honom eller hälften af de i omförmälda

dividendlista upptagna 15,877 mark 57 penni samt dessutom den på handlanden Nordfors' ur von Sehantz' konkurs utdömda fordran sig belöpande andel af den friherre Mellin såsom syssloman i nästnämda konkurs tillfallna dividend, i följd hvaraf handlanden Nordfors' därutöver sträkta fordringsanspråk af häradsrätten förkastades.

Detta utslag drogs af handlanden Nordfors å vadeväg under Åbo hofrätts pröfning; och fann *hofrätten* (hofrättsrådet *Stadigh* samt assessorerne *Björkman*, *Engblom* och *Serenius*, referent,) genom den 24 januari 1884 gifven dom handlanden Nordfors icke hafta anfördt skäl till ändring i häradrsättens utslag, vid hvilket fört্য fick bero.

I hofrättsens dom sökte handlanden Nordfors på erlagd revisionsskilling i underdåighet ändring hos Hans Kejserrliga Majestät, därå målet den 2 maj 1885 afgjordes i *k. senatens justitidepartement* (senatorerne *Wasastjerna*, *Geijer*, *Ehrström* och *Nybergh*), som faststälde hofrättsens dom samt ålade handlanden Nordfors att ersätta sina vederparters rättegångskostnader med 75 mark.

22.

Står 35 § i den för Helsingfors stad den 29 mars 1878 utfärdade polisordning i öfverensstämmelse med 8 § i gällande näringslag? ¹⁾

Efter angifvelse af poliskonstapeln Amandus Löfman anförde poliskommissarien Alexander Nikiforoff, i egenskap af åklagare, vid poliskammarens i Helsingfors sammanträde den 10 juni 1892 att inhysesmannen Johan Albert Kyrklund,

¹⁾ Sistnämnda stadgeande lyder sålunda: „Allmoge och lägenhetsinnehavare å landet være obetaget att, utan särskild anmälan, självfve eller genom andra, såväl i stad som å landet till salu hålla alt hvad från deras lägenheter erhållas eller af dem och deras husfolk genom hemslöjd åstadkommes.

Ej må dem, som i stad och på torg, i hamn eller å annat allmänt försäljningsställe föryttra landtmannaalster, påföras särskild avgift för sådan handel.“

från Tallby by och inhyseshustrum Olga Sofia Villberg, från Evisbölle by i Helsinge socken, å salutorget i Helsingfors försålt bröd, bakadt af mjöl, hvilket de uppköpt dels i staden dels på landet; och som enligt de af poliskammaren utfärdade föreskrifter för bedrifvande af handel å stadens allmänna platser endast den allmoge resp. de lägenhetsinnehavare, som till salu utbjuda bröd, finge utan erläggande af fastställd afgift försälja detta bröd å salutorget, yrkade åklagaren Nikisoroff att Johan Albert Kyrklund och Olga Sofia Villberg, hvilka ej åtlydt konstapeln Löfmans tillsägelse att flytta sin handel till andra af poliskammaren anvisade platser och sålunda gjort sig skyldiga till öfverträde af 35 § i den för Helsingfors stad gällande polisordning, måtte härför fallas till ansvar.

I saken hörde, uppgåfvo Johan Albert Kyrklund och Olga Sofia Villbergs man, inhysesmannen Karl Villberg, som tillstådeskommit såsom målsman för sin hustru, att det af Kyrklund och Olga Sofia Villberg försålda brödet delvis förbakats af mjöl från af dem själfve odlad säd, dels af uppköpt vara, men förmenadé svarandene hafva varit till berörda handel lagligen berättigade, hvarför de påstodo förkastande af åtalet.

Uti härå afkunnadt utslag yttrade sig poliskamma-
ren, att

emedan svarandene Johan Albert Kyrklund och Olga Sofia Villberg icke kunnat bestrida att de å salutorget i Hel-

35 § af polisordningen för Helsingfors stad har följande lydelse:

„Allmoge och lägenhetsinnehavare å landet må till salu hålla sina varor allenast å sådane allmänna platser, som därtill anvisade äro, samt uti hamnarne endast i sina båtar. Färskt smör, ägg, mjölk och dylika färiska varor få dock, för stadens innevånares bekvämlighet, hvar och af hvem som hälst föryttras.

Landboers alster skola efter deras olika beskaffenhet på behöriga platser uppställas i den ordning polisstyrelsen bestämmer.

Hvar, som öfverträder eller underläter något af hvad i denna § stadgas eller tredskar att ställa sig polisens anvisningar i ofvann ämdt syfte till efterrättelse, böte, där särskilt ansvar i lag ej finnes bestämdt, från fem till tjugufem mark.

singfors försålt bröd, bakadt af mjöl, hvilket de tillhandlat sig,

samt ej åtlydt konstapeln Löfmans tillsägelse att därifrån aflägsna sig,

ty fälldes Kyrklund och Olga Sofia Villberg, jämlikt 35 § af åberopade polisordning, att hvardera böta fem mark till jämn delning mellan kronan och åklagaren Nikiforoff eller att vid felande tillgång hållas tre dagar i fängelse.

Johan Albert Kyrklund och Olga Sofia Villberg ansförde öfver utslaget besvär hos guvernören i Nylands län, framhållande att då 8 § i näringsslagen stadgade det allmoge och lägenhetsinnehafvare tillkomme rättighet att, utan särskild anmälan, själfve eller genom andre, såväl i stad som på landet till salu hålla hvad från deras lägenheter erhålls eller af dem eller deras husfolk genom hemslöjd åstadkommes, och samma § vidare innehölle att allmoge och lägenhetsinnehafvare å landet, som i stad å torg, i hamn eller å annat allmänt försäljningsställe föryttra landtmanna-alster, icke finge påföras särskild afgift för sådan handel, därest vid densamma ej stånd eller diskar användas, samt då det väl icke kunde påstås att ej salutorget i Helsingfors vore en sådan öppen plats, att brödhandel ej vore där tillåten, eller att besvärandene skulle för sin handel valt annat ställe å torget än där brödhandel vore bestämd att utövas, stadgeanden i stadens polisordning omöjligt kunde medföra inskränkning i en rättighet, som grundade sig å allmän lag.

Sedan poliskammaren i affordradt yttrande öfver besvären beträffande deras rättsliga sida anmärkt att ordet „allmoge“ i 8 § af näringsslagen afsåge endast besutten allmoge, hvilka äro aflategnare boende från städerna än att de dagligen kunde torgföra produkterna från sina lägenheter, men ej inhysingar från stadens omnäjder, samt att det af dem med köpt mjöl bakade bröd ej häller vore sådan hemslöjd, som afsåges i nämnda lag, hvadan dessa, så framt de ville å salutorget idka ifrågavarande handel, därför borde erlägga afgift lika med försäljare af andra uppköpta varor, afgördes ärendet af *guvernören* genom den 13 juli 1892 meddeladt utslag,

och lät guvernören vid poliskammarens utslag bero.

Detta utslag fastställdes af *k. senatens justitiedepartement*, hvarest Johan Albert Kyrklund och Olga Sofia Villberg i underdåninghet anförde besvär öfver guvernörens utslag.

Senatens utslag, hvartill utan meningsskiljaktighet bidrog senatorerne viceordföranden friherre *Palmén, Björkstén, Sohlman, Streng* och *Gylling*, är gifvet den 29 mars 1893.

23.

Får ändring i underrätts beslut, hvarigenom den, som undan dragit sig att gå vittnesed, vid vite ålagts att eden af lägga eller blifvit till sådant vite fäld, sökas annorledes än i sammanhang med hufvudsaken?

Tolkning af stadgandet i 7 § 17 kap. R. B. angående vittnesjäf för fullmäktig.

Vid rådstufvurätten i Åbo stad anförde vicelandssekreteraren Wilhelm Nybergh och hofrätsnotarien August Mauritz Procopé, på byggmästaren Anton Julius Hindström, från nämde stad, ågången stämning att telegrafchefsenkan Walborg Colliander vid offentlig auktion i sagda stad den 30 Maj 1891 för civilingeniören Georg Balthasars räkning inropat särskild ingenjören Balthasars till konkurs upplåtna bo tillhörig och uti det vid auktionen förda protokoll uppräknad lösegendom för en köpeskilling af inalles 1494 mark 41 penni samt att byggmästaren Hindström, enär hvarken enkan Colliander eller ingenjören Balthasar förmått inbetalा sagda auktionsskilling, guldit densamma, hvarvid ifrågavarande lösegendom öfverlämnats åt Hindström jämte en af vicelandssekreteraren Nybergh utställd och af notarien Procopé accepterad samt af ingenjören Balthasar indosserad växel å förenämnda belopp, emot skyldighet för Hindström att, sedan omförmålda växel blifvit inlöst, till Balthasar eller hans rättsinnehafvare återlämna merberörda lösegendom. Jämte förmålan att vicelandssekreteraren Nybergh och notarien Procopé sedermera gemensamt inlöst sagda växel

yrkade denne byggmästaren Hindströms förpliktande att till Nybergh och Procopé utgifva ej mindre omförmälda åt Hindström öfverlämnade auktionsprotokoll än ifrågavarande lösegendom.

Sedan byggmästaren Hindström i saken svarat, blef vicehäradshöfdingen Georg Segerstråle, hvilken i rättegången biträdt byggmästaren Hindström, af vicelandssekreteraren Nybergh och notarien Procopé åberopad att vittna öfver särskilda målet rörande omständigheter, om hvilka Segerstråle skulle erhållit kännedom innan rättegången påbörjats. Vicehäradshöfdingen Segerstråle förmenade sig dock vara hindrad att afgifa vittnesmål angående omständigheter, hvilka Segerstråle, som af byggmästaren Hindström haft i uppdrag att af vicelandssekreteraren Nybergh och notarien Procopé indrisva omordnade växels belopp, i följd af detta uppdrag af Hindström inhämtat innan rättegångens början. Häruti förenade sig jämväl byggmästaren Hindström.

Genom utslag den 11 april 1892 förklarade rådstufvurätten vicehäradshöfdingen Segerstråle icke vara hindrad att vittna om de af vicelandssekreteraren Nybergh och notarien Procopé åberopade omständigheter; och enär Segerstråle undandrog sig vittnesedens afläggande, blef han af bemälde rätt medels utslag samma dag ålagd vid vite af tjugu mark att gå sagda ed. Vicehäradshöfdingen Segerstråle vägrade likväil fortsfarande att fullgöra hvad honom af rådstufvurätten förelagts, hvarför Segerstråle genom ytterligare utslag samma dag af rådstufvurätten fäldes till osvanberörda vite tjugu mark, kronans ensak, samt ålades vid förhöjdt vite af femtio mark att aflägga vittneseden.

Öfver dessa rådstufvurättens åtgärder besvärade sig vicehäradshöfdingen Segerstråle i Åbo hofrätt. Därvid framhöll Segerstråle, bland annat, att hvad han i saken kände härrörde af meddelanden, dem byggmästar Hindström gjort honom under konsultation på tumanhand rörande indrifningen af ifrågavarande växel hos vicelandssekreteraren Nybergh och notarien Procopé. Vid sådant förhållande ansåg Segerstråle att äfven i fall sådana som detta stadgandet i 7 § 17 kap. R. B. om inskränkning i fullmäk-

tigs rätt att vittna borde tillämpas, ty oaktadt rättegång då ännu ej förevar parterne emellan, stodo de upplysningar Hindström vid sitt besök lämnat Segerstråle i nära sammanhang med den kort därefter anhängiggjorda rättegången. Blefve däremot en motsatt uppfattning gällande, komme det förtroende klienten är berättigad att hysa till sin advokat att lida afbräck, ty ingen är väl böjd att gifva sitt fulla förtroende till en advokat, om denne, efter det rättegång påbörjats, vore nödsakad att betjäna klientens motpart med vittnesmål om det, som den förre under en konsultation anförtrott honom i saken. Å andra sidan blefve advokaten tvungen att i sina frågor till klienten iaktaga den största försiktighet för att ej måhända aflocka honom uppgifter, de där framdeles kunde lända klienten till skada.

Genom utslag den 16 juli 1892 afgjordes målet i *hofrätten* af presidenten *von Hellens*, hofrättsrådet *Engblom*, assessorerna *Tenlén* och *Kumlin* samt adjungerade ledamoten, notarien *Jägerskiöld*, utan att omröstning därvid egde rum;

och emedan underrätts beslut, hvarigenom en till vittne åberopad person ålagts att afgifva vittnesmål eller, i händelse af tredska, vid vite förpliktats därtill eller ock blifvit till förelagd vite sakfält, måste anses vara af sådan beskaffenhet, att det-samma, jämligt 4 § 16 kap. R. B. ej finge underkastas hofräts pröfning annorlunda än i sammanhang med hufvudsa-ken, samt ofvanomförmälda emot byggmästaren Hindström anhängiggjorda mål ännu berodde på slutlig åtgärd hos rådstufvurätten, ty kunde hofrätten för tiden icke till pröfning upptaga hvad vicehäradshöfdingen Segerstråle till vinnande af ändring uti ifrågavarande utslag anfört, utan ankomme det å rådstufvurätten att med saken vidare lagligen förfara.

Vicehäradshöfdingen Segerstråle sökte hos H. K. M:t i underdånighet ändring uti hofrättens ofvanstående utslag.

Målet afgjordes af *k. senatens justitiedepartement* genom utslag den 15 Oktober 1892 och fann senaten, (se-natorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Cederholm*, *Björk-stén*, *Houberg*, *Sohlman*, *Hornborg*, *Fellman* och *Gylling*) hofrätten icke hafva egt anledning att på anförd grund undandraga sig pröfningen af vicehäradshöfdingen Segerstråles

ifrågavarande besvärstalan, hvarför hofrättens öfverklagade utslag upphäfdes och saken återförvisades till hofrätten, som egde densamma ånyo företaga och därmed lagligen förfara, utan hinder af hofrättens förra, sålunda undanröjda åtgärd.

I följd häraf förekom målet ånyo till afgörande i Åbo hofrätt, hvarvid i dess handläggning deltogo presidenten *von Hellens* hofrättsråden *Engblom* och *Krakau* samt assessorerne *Tenlén* och *Kumlin*; och fann *hofrätten* uti den 20 november 1892 gifvet utslag

vicehäradshöfdingen Segerstråle icke hafva anfört skäl till ändring uti någon af rådstuvurättens öfverklagade åtgärder, vid hvilka förtys fick bero, jämte det Segerstråle ålades att till vicelandssekreteraren Nybergh och dåmera viceadvokatiskalen Procopé gälda afgifterna för deras exemplar af hofrättens utslag.

Öfver nästsagda utslag anförde vicehäradshöfdingen Segerstråle underdåliga besvär, och jämte det Segerstråle återhämtade sina tidigare påståenden i öfritt, erinrade han om att han alldelens icke undandragit sig att öfver hufvud afgifva vittnesmål i saken, utan att Segerstråle blott icke ansett sig berättigad att vittna om de samtal han haft med byggmästaren Hindström, efter det han af denne erhållit i uppdrag att hos vicelandssekreteraren Nybergh och viceadvokatiskalen Procopé indrifva omordnade växels belopp och således i följd af detta uppdrag.

Då målet föredrogs i k. senatens justitidepartement yttrade sig till först senatorn *Borenius* och

fann vicehäradshöfdingen Segerståle, med afseende å lagstadgandet i 7 § 17 kap. R. B. icke kunna utan byggmästaren Hindströms begivande åläggas att vittna om sådant, som af Hindström blifvit Segerstråle förtrott rörande föremålet för nu ifrågavarande rättegång,

hvarför senatorn pröfvade rättvist ogilla och upphäfva såväl hofrättens utslag som ock de tre utslag, hvilka härom af rådstuvurätten askunnats, samt försätta saken i det skick, hvari den befann sig, innan nyssnämnda utslag af rådstuvurätten fattades;

i följd hvaraf det ankomme å rådstufvurätten att, sedan vicelandssekreteraren Nybergh och viceadvokatfiskalen Procopé uppgifvit de omständigheter, ötver hvilka vicehäradshöfdingen Segerstråles hörande äskades, nytt utlåtande härom meddela samt med målet i öfritt laglikmäktigt förfara.

Senatoren *Gylling* fann vicehäradshöfdingen Segerstråle icke utan byggmästaren Hindströms begivande kunna åläggas att vittna om sådant, som af Hindström blifvit Segerstråle såsom fullmäktig förtrodt rörande föremålet för nu ifrågavarande rättegång, men Segerstråle likvä尔 ej få undandraga sig att, där jäf eller annat laga hinder icke mötte, å ed upplysa om det, som han utöfver hvad honom sålunda förtrodt blifvit kunde hafva sig i saken bekant;

hvarför och jämte det domstolarnes yttranden, såvidt därigenom afsetts att åläggga vicehäradshöfdingen Segerstråle vidsträktare förpliktelse att vittna i målet än ofvan antyds, såsom saknande stöd i lag, undanröddes och Segerstråle, som i betraktande af den affattning rådstufvurätten förstomförmälda utslag baft, kunnat taga sig anledning att vägra aflägga eden, befriades från utgifvande af vitet tjugu mark och afgifterna för landssekreteraren Nyberghs och viceadvokatfiskalen Procopés exemplar af hofrättens utslag,

senatoren fann vicehäradshöfdingen Segerstråle ej hafva förebragt skäl till ändring i domstolarnes utslag, såvidt han förpliktats vid vite af femtio mark att i målet aflägga vittnesed, i hvilken del vid dessa utslag altså fick bero.

Senatorerne *Fellman*, *Streng*, *Hornborg*, *Sohlman*, *Björkstén*, *Cederholm* och viceordföranden friherre *Palmén* voro ense med Senatorn *Gylling*.

Senatoren *Hougberg* fann det af handlingarna framgå, att vicehäradshöfdingen Segerstråle åberopats att vittna om sådant, som blifvit honom i egenskap af byggmästaren Hindströms ombud af denne i rättegången förtrodt,

hvarför och då Hindström på sådan grund motsagt Segerstråles hörande å ed,

senatoren pröfvade rättvist att med upphäfvande och ogillande af domstolarnes åtgärder, förklara vicehäradshöf-

dingen Segerstråle jämlikt 7 § 17 kap. R. B. vara jäfvig att i målet vitne bärä, jämte det Segerstråle befridades från det honom i förenämda afseende ådömda vite.

Senatens utslag är gifvet den 29 Maj 1893.

24.

Eger före år 1864 upprättadt, icke inteknadt kontrakt, hvarefter genom lägenhetsegare utarrendererat besittningsrätten till ett lägenheten underlydande torp åt en person, „som ämnar blifva hans måg“, för torparens och dennes hustrus lifstid, giltighet äfven efter det hustrun, blifven enka, trädت i nytt gifte, och binder sagda kontrakt ny egare till lägenheten, då därjämte särskilt kontrakt af enhanda innehåll uppgjorts emellan förre egaren och första innehavarens af torpet enka?

På tagen stämning å torparen Karl Fredriksson Erkkilä och dennes hustru Valborg Vilhelmina Henriksdotter, från Murto by i Vambula kapell, till 1890 års lagtima vintering i Hvittis m. fl. socknars tingslag, anförde egaren af Isomurto hemman i nämde by bonden Fritiof Karlsson Isomurto, att Karl Erkkilä och Valborg Vilhelmina Henriksdotter, af hvilka den sistbemälda genom den 8 augusti 1866 med dåvarande egaren af Isomurto hemman, Fritiof Isomurtos fader, bonden Karl Gustaf Isomurto, upprättadt kontrakt tillförsäkrats lifstidsbesittningsrätt till Erkkilä torp under sagda lägenhet, försummat att utgöra den torpinnehavaren åliggande årliga dagsvärvsskyldighet till hemmanet, hvarför och då Karl Erkkilä och Vilhelmina Henriksdotter icke utvärkat sig intekning i Isomurto hemman till säkerhet för framtidia beständet af åberopade afhandling, Fritiof Murto yrkade att svarandena måtte åläggas att vika från berörda torp och åsträda detsamma med hus och egor till hans fria förfogande.

Uti afgifvet svaromål åberopade Karl Erkkilä och Valborg Vilhelmina Henriksdotter till stöd för sin rätt att fortfarande besitta Erkkilä torp ej mindre ett den 28 januari 1850 upprättadt skriftligt kontrakt, hvareigenom nämnda torp

uppläts åt Valborg Vilhelmina Henriksdotters man i hennes första äktenskap, torparen Karl Andersson, att af honom innehafvas, så länge han och hans hustru lefde, än förberörda den 8 augusti 1866 till förmån för Valborg Vilhelmina Henriksdotter belefvade afhandling; och som Karl Gustaf Isomurto i tiden icke lagfarit med Isomurto hemman och Fritiof Isomurto först vid 1889 års höstting ansökt om uppbud å lägenheten, hade svarandene icke varit i tillfälle att tidigare utvärka sig antydda intekningssäkerhet för sin nyttjanderätt till Erkkilä torp, i anseende hvartill och då svarandene ej häller gjort sig skyldiga till försummelse att fullgöra dem i egenskap af innehavare utaf nämnda torp åliggande dagsvärvsskyldighet, svarandene påstodo kåromålets förkastande.

Ofvan omordnade tvänne kontrakt voro i de delar, som beröra ifrågavarande tvist, af följande lydelse.

1) „Kontracti Kirja

Minä alakirjoitettu isäntä Carl Custa Carlenpoika iso-murto otan tämän kautta minun torpariksenin minun Erikilän torpanin murron kylässä, nytt väyksi aikovan miehen mainitusse torpassa, setä miehen poian Carl antinpojan Hannulasta seuravalla tavalla

4:o näistä mainituista paikoista maksa Carl antinpoika Taloon niinkuin alkurahaksi Seitseinän kymmäntä Rupla hopia,

5:o Teke veroa dagsverkiä köhme päivä joka viko talon rualla niin myös yhden matka reisun miehen ja iuhdan kanssa, ilman sitä teke hän omalla kustilla joka kolmanen hollin ja kolmanen transportti Skytin.

6:o Tämä Contracti saa alkunsa ja voimansa Eva Juhon tytären Erkilän kuoleman iälken.

7:o nämät mainitut paikat mainitun veron maksetua saa hän nautita niin kauvan kuin hän ja hänen vaimonsa elää, vahvistettu todistaiain läsnä ollesa omankätisen buumerkin ala vetämisellä Huitisten Kirkonharjasa Se 28 päivä Tammi kuusa 1850.

Carl Custa Carlenpoika isomurto
(bomärke)

Tämän Contractin kansa olen minä tytyväinen

Carl Antinpoika
Torpari
(bomärke)

Todista

Henric matinpoika Tätilä (bomärke)	Salomon Juhani- poika Saarenpää“ (bomärke)
--	--

2) Torppari Kontrahti

Minä alakirjoittanut annan minulle kuuluvan Erkkilän Torpan Tästä päivästä mainitun Torpan Tyttärelle Valborg Heikin tyttärelle seuravaisesti:

4:si Näistä mainituista paikoista tekee hän tästä Ruueten, kaksi työpäivää viikossa, kuin myös yhden päivän maantiesantaa vetämässä ja suvella yhden viikon miehen ja juhdan kansa sekä yhden viikon Heinässä ja yhden viikon Elossa talon ruvalla ja ilman sitä omalla kulunkillansa joka kolmannen Hollin ja Transportti kyytin, äitinsä Torpparin Lesken Eva Juhontyttären kuolemaan asti, vaan siitä alkaen teke hän kolme päivää viikossa sekä kaikki ennen mainitut juhtatyöpäivät, ja yhden matka Reisun, talon Ruvalla, kohta mainitun Eva Juhontyttären kuoleman jälkeen maksa hän myös käsrähää kaksisataa kahdeksankymmentä (280) markkaa suomen Rahassa.

5:si Tämä kontrahti on seisovainen usein mainitun Valborg Heikintytären Elinajan, jos hän tenhollisesti täyttää ennen mainitut velvollisuudet, tämän kaiken olemme me todistajain läsnä ollessa omakäitisellä puumerkillä valvista-neet. Vampulassa Elokuun 8 päivänä 1866.

Karl Isomurto

Perintötalon isäntä Murton kylässä Vampulan kap-pelissa.

(bomärke)

Yllä mainitun kontrahtin kansa olen minä kaikissa osissa tytyväinen. Aika ja paika kuin ennen.

Valborg Heikintytär Erkkilä
Torpan vastaanottaja
(bomärke.)

Todistavat:

Kalle Miedonkoski	David Mäkelä
Torppari	Torppari
(bomärke)	(bomärke)

J. F. Lundén.“

Fritiof Isomurto anmärkte i anledning af svaromålet att afhandlingen af den 28 januari 1850 förlorat giltighet genom upprättandet af kontraktet för den 8 augusti 1866.

Den 14 april 1890 afkunnade häradsrätten (ordförande vicehäradshöldingen *Munck*) utslag i målet,

och emedan Fritiof Isomurto mot Karl Erkkiläs och Valborg Vilhelmina Henriksdotters bestridande ej visat att de skyldigheter dem enligt kontrakt ålegat lämnats ofullgjorda,

ty och då afhandlingen af den 8 augusti 1866 icke uttryckligen innehöll att det tidigare kontraktet af den 28 januari 1850 genom det senare astalet vore upphävd samt nästtagda kontrakt således måste anses ega full giltighet under Valborg Vilhelmina Henriksdotters lifstid,

prövade häradsrätten rättvist förkasta käromålet såsom obefogad.

På erlagt vad drog Fritiof Isomurto häradsrättens utslag under Åbo hofräts pröfning, biläggande bland annat utredning om att Valborg Vilhelmina Henriksdotter vore född den 11 juli 1835 samt att hon efter det hennes första man Karl Andersson Erkkilä den 11 mars 1865 aflidit och innan hon trädde i äktenskap med Karl Andersson Erkkilä dessutom varit gift med torparen Johan Fredrik Andersson, som afled den 23 december 1876. På grund af nästomför-mällda bevis samt med stöd af 2 § 16 kap. J. B. ansåg Fritiof Isomurto kontraktet af den 28 januari 1850 redan i och för sig samt särskilt genom Valborg Vilhelmina Henriks-dotters andra äktenskap vara förvärvadt.

Genom den 7 februari 1891 gifven dom, hvartill utan meningsskiljaktighet bidrogo hofrättsråden *Idestam* och *Timgren*, assessorerne *Serenius* (referent) och friherre *von Knorring* samt adjungerade ledamoten, advokatfiskalen *Rosendal*, utlät sig *hofrätten*

och fann kontraktet af den 28 januari 1850, dessmehdels förbemälde Karl Andersson, innan sitt giftermål med Valborg Vilhelmina Henriksdotter, tillförsäkrats arrenderätt till ifrågavarande torp, jämligt 2 § 16 kap. J. B. icke vidare, sedan Karl Andersson aflidit och Valborg Vilhelmina Henriksdotter ingått annat äktenskap, grunda någon rätt för Valborg Vilhelmina Henriksdotter att besitta berörda torp, enär hon, som den 28 januari 1850 ännu icke hade uppnått myndig ålder, ej vore i nästsagda kontrakt nämnd och detsamma icke underskrifvits af hennes rättsbevakare, utan kontraktet endast innehöll att Karl Andersson finge besitta torpet, så länge han och hans hustru lefde,

och alldenstund Karl Erkkilä och Valborg Vilhelmina Henriksdotter icke, på sätt i för tiden gällande förordning af den 19 december 1864 angående bland annat legoaftal om någon del af frälse och skattehemman stadgats, för att tillförsäkra afhandlingen af den 8 augusti 1866 giltighet mot tredje man låtit inteknna sistomordade afhandling uti Isomurto hemman, hvarå enligt hvad i hofrätten förvarade lagfartsprotokoll utvisade Karl Gustaf Isomurto, som med Valborg Vilhelmina Henriksdotter afslutat samma afhandling, redan den 7 november 1856 meddelats fastebref,

för den skull och då äfven denna afhandling sálunda icke vore bindande iör Fritiof Isomurto, hvilken på sätt af åberopade protokoll framginge medels köpebref den 19 mars 1889 tillhandlat sig Isomurto hemman af sin broder, bondesonen Karl Viktor Karlsson,

pröfvade hofrätten rättvist, med ändring af häradssättens utslag, ålägga Karl Erkkilä och Valborg Vilhelmina Henriksdotter, hvilka förut genom den för målet utvärvade och dem tillställda stämningen ågått uppsägning, att efter åtnjuten laga fardag den 14 mars 1892 vika från Erkkilä torp samt afträda detsamma med hus och egor till Fritiof Isomurtos fria förfogande.

Karl Erkkilä understälde i revisionsväg målet H. K. M:ts skärskådande.

Då Valborg Vilhelmina Henriksdotter var dotter till torparen Henrik Mattson och Eva Johansdotter, hvilka genom kontrakt af den 14 februari 1838 erhållit lifstids besittningsrätt till Erkkilä torp, så afsåg kontraktet för den 28 januari 1850, vid hvars afslutande Eva Johansdotter ännu lefde — hon dog den 27 maj 1889 — klarligen att i främsta rummet tillförsäkra Valborg Henriksdotter rätt till torpet, ehuru kontraktet gjordes i hennes fästmans Karl Anderssons namn. Att Valborg Vilhelmina Henriksdotter ej undertecknat sistsagda afhandling kunde väl så mycket mindre förringa dess giltighet till förmån för henne som Karl Andersson kort därpå blef hennes man och dennes godkännande af kontraktet således äfven skedde för hennes räkning. Enär änsagda kontrakt uttryckligen innehöll att det skulle gälla jämväl i Karl Anderssons hustrus, d. v. s. Valborg Vilhelmina Henriksdotters lifstid, altså ej blott under den tid hon efter Karl Anderssons tilläfventyrs förr inträffande död förblefve enka, vore 2 § 16 kap. J. B. icke i förevarande fall tillämplig såsom hofrätten åberopat densamma. Att kontraktet för den 8 augusti 1866 icke upphäfde den tidigare afhandlingen af den 28 januari 1850 framinge äfven däraf, att de i sistsagda afhandling omnämnda 70 rubel silfver eller 280 mark utbetalats åt Karl Gustaf Isomurtos enka Maria Henriksdotter först efter det Eva Johansdotter aflidit. På dessa och de af häradsrätten anfördta skäl anhöll Karl Erkkilä om upphävande af hofrättens dom och fastställande af häradsrättens utslag.

Då målet föredrogs i K. senatens justitiedepartement utlät sig till först senator *Gylling*

och fann Karl Erkkilä icke hafva anfört skäl till ändring i hofrättens öfverklagade dom, hvarvid senatorn förti lät bero.

Senatorn *Fellman* yttrade

att alldenstund utaf ett den underdåliga ändringsan- sökningen bilagdt kontrakt för den 14 februari 1838 framinge att dåvarande egarena af Isomurto hemman sagde dag till Valborg Vilhelmina Henriksdotters fader Henrik Matts-

son arrenderat Erkkilä torp att innehafvas af honom under hans lifstid och af hans hustru Eva Johansdotter, om hon öfverlefde honom och förblef enka, jämväl till dödedag, samt

Karl Gustaf Isomurto därefter ej mindre medels kontraktet af den 28 januari 1850 antagit Karl Andersson, som då stod i beråd att bliſva måg å Erkkilä torp, till arrendator af detsamma, hvilket sistnämda kontrakt skulle börja att gälla efter Eva Johansdotters död och komma att fortfara under Karl Anderssons och hans hustrus lifstid, än uti kontraktet af den 8 augusti 1866 öfverlämnat Erkkilä torp åt Valborg Vilhelmina Henriksdotter under hennes lifstid emot vissa skyldigheter, de där från Eva Johansdotters fränfälle skulle delvis förändras,

för den skull och emedan det ej ens påståtts, att Henrik Mattsson och Eva Henriksdotter, af hvilka den sistbemärda först år 1881 aflidit, haft någon annan dotter än Valborg Vilhelmina Henriksdotter, ansåg senatorn Valborg Vilhelmina Henriksdotter genom kontraktet af den 28 januari 1850 hafva tillförsäkrats lifstidsbesittningsrätt till Erkkilä torp,

hvarför och enär Valborg Vilhelmina Henriksdotter uti kontraktet af den 8 augusti 1866 icke afsagt sig den henne genom kontraktet af den 28 januari 1850 tillförsäkrade besittningsrätt till torpet samt Fritiof Isomurto hvarken gjort troligt, att Valborg Vilhelmina Henriksdotter på annat sätt afstått från denna rätt, om ock arrendevilkoren förändrats, eller annars kunnat uppgifva laga skäl för besittningsrättens förvärkande,

senatorn pröfvade rättvist, med upphäfvande af hofrättens dom, låta bero vid det slut, hvari häradsrätten i saken stannat.

Senatorerne *Streng*, *Hornborg* och *Houberg* instämde uti senatorn Gyllings yttrande.

Senatorerne *Björkstén* och viceordföranden friherre *Palmén* förenade sig om senatorn Fellmans utlåtande.

Senatens dom i enlighet med den af senatorn Gylling yttrade mening är gifven den 15 mars 1892.

Förslag till förändringar uti de juridiska examina i Sverige.

Sedan ett antal år tillbaka står frågan om förändringar i de juridiska examina på dagordningen i Sverige. De väsentligen olika slag af befattningar i statens tjänst, för hvilka juridiska insikter utgöra kompetensvilkor, hafva nämligen ansetts påkalla reformer såväl hvad beträffar ämnenas fördelning som uti omfanget af studierna för de olika examina. Af juridiska fakulteten vid Upsala universitet har ett förslag i ämnet uppgjorts, som, efter det juridiska fakultetens vid Lunds universitet utlåtande däröfver inhämtats, hvarvid sistnämnda fakultet i hufvudsak biträdt förslaget, men i vissa stycken mot detsamma gjort påminnelser, af juridiska fakulteten vid Upsala universitet i en del detaljer omarbetats och numera endast avvaktar slutligt afgörande. Då äfven hos oss förändringar på ifrågavarande område äro att förvänta, i det att under innevarande år ett af juridiska fakulteten vid vårt universitet utarbetadt förslag beträffande det framtida ordnandet af de juridiska examina af konsistorium understälts kanslers stadsfästelse, torde en redogörelse för det svenska förslaget i frågan kunna påräkna intresse bland landets jurister. Berörda förslag i dess förändrade lydelse införes därför här nedan jämte motiverna till detsamma, dock med uteslutning från de senare af sådant, som för självva hufvudfrågan saknar betydelse.

Det torde svärligen kunna förnekas, att det är af alldelers väsentlig vikt så väl för det allmänna som för den enskilde, att hvarje samhällets medlem, så vidt möjligt är, kommer att egna sig åt den bana, till hvilken hans anlag, hâg och begåfning hänvisa honom. Emellertid är det utan tvifvel mycket vanligt — och måhända äfven i viss mân naturligt — att den studerande, som efter aflagd mogenhetsexamen anländer till universitetet, icke

känner någon särskild kallelse vare sig åt det ena eller det andra hället, utan att valet af studieriktning bestämmes mer eller mindre af tillfälliga och yttre omständigheter. Kommer han då in i en riktning, för hvilken han ej passar, så är det tydlichen en välgärning för honom själf, på samma gång som en fördel för samhället, om det ju förr desto hällre, innan han hunnit ohjälpligt föröda tid, krafter och tillgångar, blir ådagalagdt, att han icke bort välja denna bana. Men det är förklarligt nog, att öfvertygelsen om ett misstag i detta afseende först sent mognar hos den, som begått det, och kanske först sedan det är för sent, föranleder någon allvarligare tanke på att rätta misstaget. Det är då af vikt, att han till hjälp får någon ledning utifrån. Och en sådan synes en i lämplig tid af hans lärares anställd pröfning bäst kunna lämna. Den föreslagna lägre examen bör därför, om den rätt anordnas, kunna rädda många från ohjälpliga misstag.

Men denna fördel af en sådan examen är visserligen icke den enda och, så stor den än är, kanske knapt den hufvudsakliga. Denna examen bör nämligen kunna inrättas så, att den för dem, hvilka genom detta första prof visat sig ega anlag och begåfning för högre och grundligare rättsvetenskapliga studier, får betydelsen af att vara inledande och grundläggande för dessa studier, så att de däriigenom få större fasthet och planmässighet och kunna bedrifvas icke blott med större grundlighet, utan ock med större skyndsamhet.

De juridiska läroämnena stå i det nära sammanhang med hvarandra, som följer däraf, att de hafva samma rot, att de äro organiska delar af en vetenskap. Därför kan intet af dem fullt fattas utan kännedom om de öfriga. En öfversikt af dem alla bör därför föregå det noggrannare studiet af hvarje särskilt ämne. Men vissa af dem stå, så att säga, närmare stammen. De äro mera centrala, mera grundläggande. På dem bör därför hufuvudvikten läggas. Härigenom är metoden antydd för det inledande och grundläggande rättsvetenskapliga studiet. Åt detta bör egnas en särskild kurs; och denna synes böra afslutas med en särskild pröfning. Genom det tryck, som af denna pröfning utöfvas, bör kunna i icke ringa mån motarbetas den för ett värligen vetenskapligt rättsstudium skadliga tendens, som, trots alla försök att hämma densamma, gjort sig gällande hos de studerande — den tendensen nämligen att söka sönderplocka det juridiska studiet i särskilda mindre partier och söka att undangöra hvarje af dessa för sig utan sammanhang med de öfriga. Genom denna förberedande pröfning — till hvars genomgående icke synnerligen lång tid borde behöfva anslås — vore ock den fördel vunnen, som förut påpekats, att nämligen för den studerande, som började sina juridiska studier, ett nära liggande mål vore gifvet, till hvars

uppnående han utan någon villrädighet med full kraft kunde rikta sina ansträngningar. För öfrigt torde det icke böra förbisес, att en sådan förberedande kurs äfven borde vara väl egnad att meddela förutsättningarna för att den studerande må kunna för sin vidare teoretiska utbildning draga nytta af att se rättsgrundsatsernas tillämpning i det praktiska lifvet. Detta var ock den synpunkt som, när förslaget om en sådan den juridiska kursens fördelning, hvarom nu är fråga, först framställdes, hufvudsakligen gjordes gällande. Och det torde väl icke kunna förnekas, att en dylik praktisk åskådningskurs skulle vara af väsentligt gagn för de fortsatta vetenskapliga studierna. Vid den tid, då förslaget först väktes, voro ock förhållandena sådana, att det ej syntes böra möta några väsentliga hinder att föreskrifva en sådan praktisk kurs såsom obligatorisk mellan den grundläggande teoretiska kurserna och afslutningskurserna vid universitetet. Nu hafva visserligen förhållandena i detta afseende väsentligen förändrat sig. Vid det stora tilllopp till de juridiska fakulteterna, som nu eger rum, är det i allmänhet endast med största svårighet, som de från universitetet utexaminerade kunna bereda sig tillfälle till den praktiska tjänstgöring, hvilken för deras fullständiga utbildning är nödig. Vid sådant förhållande skulle det visserligen vara obilligt att föreskrifva en dylik praktisk kurs såsom vilkor för att få aflägga den afslutande examen. Men det måste dock helt visst betraktas såsom en fördel, att, där tillfälle till genomgående af en sådan praktisk kurs kan beredas, förutsättningarna finnas för att en sådan må kunna leda till åsyftad nytta.

Men härmed torde ännu icke fördelarna af en sådan lägre juridisk kurs vara uttömmande angifna. Det är förut framhållet, att det är af vikt, att de, som befinner icke vara egnade till grundligare rättsvetenskapliga studier, på ett så tidigt stadium som möjligt avvändas från en bana, hvars fullföljande hvarken skulle lända dem självva eller samhället till båtnad. Å andra sidan är det tydligt, att det skulle vara en väsentlig fördel, om den tid, som användts på den lägre juridiska kurserna, icke vore att anse såsom en för den studerandes framtida värksamhet förlorad tid, äfven i det fall att de juridiska universitetsstudierna skulle med denna kurs vara afslutade. Då det nu icke kan förbisес, att det finnes en mängd befattningar i statens tjänst, för hvilkas utöfning en mindre omfattande universitetskurs i juridiska discipliner är mer eller mindre bestämdt af behovet påkallad, synes det i självva värket icke böra möta några väsentliga svårigheter att så inrätta denna lägre kurs, att den, på samma gång den uppfylde sitt hufvudändamål — att vara grundläggande för mera djupgående juridiska studier — kunde, vare sig

såsom sådan eller med någon modifikation anses lämplig till att medföra kompetens till lägre administrativt-civila befattningsar.

Då hämed ändamålsenligheten af en dylik de juridiska studiernas fördelning torde få anses vara från alla de nyss anfördta synpunkterna ådagalagd, återstår det att närmare bestämma omfattningen och arten af de studier, hvilka synas böra ingå i den lägre kurset, ävensom åt angisva, huru den pröfning, hvilken skall utgöra denna slutpunkt, synes böra anställas.

Hvad den förra frågan beträffar, torde den synpunkten, att denna lägre kurs bör ega betydelsen af att vara grundläggande och inledande för vidare utbildning så väl i teoretiskt som praktiskt afseende, vara den huvudsakliga, så att beskaffenheten af denna kurs företrädesvis bör bestämmas med hänsyn till detta dess ändamål och så att hänsynen till de öfriga synpunkterna endast bör värla till en eller annan modifikation.

Den oundgängliga grundläggningen för alt värklingen fruktbringande rättsvetenskapligt studium är utan tvivel kännedomen om självva källorna. Att rätt förstå dessas innehåll är uppgisten för hela den studerandes kommande värksamhet. Till dessa måste han ständigt återgå, och vid deras fortsatta studium skall han ständigt finna nya utsikter öppna sig. Redan från denna synpunkt kan den studerande icke för tidigt börja att göra sig förtrogen med lagtexten. Men studiet af denna har äfven där för sin naturliga plats på detta tidiga skede, att vid denna period minnet eger sin största styrka, och att det är att befara, att om detta studium då försummas, det sedermera icke kommer att bedrifvas med den omsorg och kraft, som dess stora vikt fordrar. Det ligger i sakens natur att detta studium bör bedrifvas med största allvar och noggrannhet i afseende på de ämnen, hvilka bilda rättsvetenskapens medelpunkt. Bland dessa intager civilrätten det första rummet. Till denna sluta sig straff- och processrätt. I fråga om dessa bör därför kännedomen om lagtexten vara så fullständig och noggrann som möjligt. Omkring dem gruppera sig öfriga den positiva rättens ämnen såsom mer eller mindre periferiska. Och då därtill kommer, att de till dessahörande stadganden icke — utom hvad statsrätten beträffar — på det sätt, som till största delen är händelsen med de förstnämnda, utgöra ett mer eller mindre samladt helt, utan äro att söka i en mångfald af särskilda förordningar, ofta af en i hög grad detaljerad beskaffenhet, så följer däraf, att i fråga om dem icke samma fordringar i afseende på kännedom om lagtexten kunna uppställas, som i afseende på de förstnämnda, utan att man måste åtnöja sig med de mera huvudsakliga partierna af denna text, hvilka böra af lärarne anvisas. Studiet af lagtext, mer eller mindre noggrant alt efter ämnets beskaffenhet, bör

sålunda vara den hufvudsakliga fordran under detta skede, under hvilket det täremot icke kan fordras att den studerande skall vid studiet af något särskilt ämne i vidsträktare mån tillgodogöra sig den vetenskapliga bearbetningens resultat. Täremot behöfves det utan tvifvel äfven på detta stadium en ledning för grupperingen af den mångfald af grundsatser, som lagtexten innehåller, så att enheten i dem framstår. Till detta ändamål torde tjäna fullständiga schematiska översikter, hvilka af lärarne i hvarje ämne böra meddelas och så fullständigt som möjligt förses med hävnisningar till de delar af lagtexten, hvilka i hvarje fall äro att taga i betraktande. Men en sådan systematisk översikt öfver hvarje rättsvetenskapens ämne är dock ej tillräcklig till erforderlig inledande orientering på denna vetenskaps fält. Därtill erfordras och en systematisk översikt öfver hela detta fält, hvarigenom dess särskilda delars ställning till hvarandra angivses, samt slutligen ett i allmänna drag hållit angivande af rättsvetenskapens gränser och dess ställning till andra vetenskaper.

En så anordnad kurs, omfattande den positiva rättens särskilda grenar, med hufvudsakligt afseende fäst vid de centrala, äfvensom ett mindre parti af den juridiska encyklopedin, synes väl egnad att uppfylla ändamålet att vara grundläggande och inledande för ytterligare så väl teoretisk som praktisk utbildning. Den utgör och genom sin begränsning ett jämförsevis nära liggande mål, på hvars vinnande den studerande med större lätthet kan koncentrera sina krafter. Den pröfning, som avslutar denna kurs, bör och väl egsna sig till ett medel att afskilja från de juridiska studiernas fortsättande sådana, som därfor ej ega anlag. Ty utan tvifvel skall kvalifikationen att kunna med framgång idka grundligare och mera omfattande juridiska studier kunna antagas hos den, som vid en sådan pröfning visar förmåga att utan väsentlig hjälp af vetenskapliga framställningar bilda sig en nägorlunda klar uppfattning af de ledande grundsatserna i lagtexten, hvaremot en sådan kvalifikation icke bör kunna tillerkännas den, för hvilken lagtexten i mer eller mindre mån utgör en blott minnesläxa. — Hvad slutligen angår frågan om den lägre examens anordnande på det sätt, att den, om den icke anses böra kvalificera till tillträde till högre juridiska studier, dock bör kunna anses tillräcklig för att medföra kompetens till lägre administrativa befattningar, vill det synas fakulteten, som om det vore ändamålsenligast att bestämma, att, under det att endast ett visst högre betyg, t. ex. med beröm godkänd, skulle öppna tillträde till sådana högre studier, minst betyget godkänd borde fordras för kompetens till dessa administrativa befattningar, hvaremot den, som ej erhållit minst detta sistnämnda hufvudbetyg, skulle aldeles underkännas. För öfrigt torde det böra tillåtas

icke blott den, som i examen blifvit underkänd, utan äfven den, som icke erhållit det högre vitsord han eftersträfvat, att efter anmälan i föreskriften ordning få undergå ny examen.

Fakulteten har härmad redogjort för det sätt, på hvilket hon anser den föreslagna lägre juridiska examen böra anordnas. Men fakulteten kan icke stanna härvid, utan anser sig äfven böra taga i betraktande frågan om beskaffenheten af den afslutande eller högre juridiska examen. I händelse nu gällande föreskrifter skulle för öfrigt bibehållas, skulle det finnas icke mindre än tre sådana afslutningskurser, nämligen juriskandidat-examen, examen till rättegångsvärken och (såsom kompetensvilkor för högre administrativa befattningar) examen till K. M:s kansli. Redan vid ett flyktigt betraktande framställer sig väl den frågan, huruvida en sådan mångfald kan vara i sakens natur grundad eller af något verkligt behof påkallad. Och denna fråga skall dock, enligt fakultetens åsikt, efter noggrant och omsorgsfullt öfvervägande af alla omständigheter, befinnas böra nekande besvaras. Fakulteten finner sig dock därför böra, i sammanhang med det nu framställda förslaget om den juridiska studiekursens fördelning i två, åter upptaga det för länge sedan växta, sederméra af det större konsistoriet och i väsentliga delar äfven af 1874 års universitetskomité förordade förslaget om den förändring i detta afseende, att, med upphäfvande af de n. v. examina till rättegångsvärken och K. M:s kansli, juris-kandidat-examen skulle göras till ett nödvändigt vilkor för kompetens till alla domarebefattningar och alla högre administrativa befattningar.

De grunder, på hvilka fakulteten stödt och fortfarande stöder sin åsikt i detta afseende, äro förut af fakulteten utförligt framställda och kunna i korthet sammanfattas däri, att endast en examen, väsentligen så anordnad som den nuvarande juris-kandidat-examen, kan anses ådagalägga tillvaron af den allsidiga, mogna och sammanhängande juridiska bildning, som bör anses vara den nödvändiga förutsättningen för att på ett tillfredsställande sätt kunna uppfylla de fordringar, som med skäl kunna ställas på innehafvaren af en befattning af ifrågavarande art.

Fakulteten anser sig därför icke behöfva ingå i någon utförligare utveckling af dessa grunder, men tror sig dock böra i korthet erinra däröm, dels att vissa ämnen, hvilka för en sådan bildning måste anses vara af alldelens väsentlig vikt, icke ingå i examen till rättegångsvärken, dels att vissa andra ämnen för samma examen icke erfordras i den omfattning, som för ändamålet är nödvändigt. Det förra är händelsen med nationalekonomi och romersk rätt. Hvad nationalekonomien beträffar, så är den visserligen icke ett juridiskt ämne. Men det torde icke be-

höfva vidare utvecklas, att kännedomen om dess grundsatser dels i allmänhet är af den väsentligaste betydelse för bedömandet af en mångfald af de sociala förhållanden, som af rätten skola regleras, dels särskildt kan sägas utgöra en direkt förutsättning för det rätta förståndet af vissa rättens grenar, särskildt finansrätt och äfven i icke ringa mån ekonomi- eller näringssrätt. Också bör det icke förbises, att detta ämne ingick i den examen till rättegångsvärken, som var föreskrifven, innan k. förordn. den 9 okt. 1863 trädde i kraft, icke häller att regeringen ansåg sig ha anledning att, såsom förut är nämndt, år 1878 infordra vederbörandes yttrande, huruvida ej ämnet borde äfven i den genom k. förordn. 1863 införda nya examen till rättegångsvärken ingå, samt att den juridiska fakulteten vid Lunds universitet upprepade ganger framhållit vikten däraf, att ämnet upptages bland dem, som ingå i den juridiska ämbetsexamen. Hvad åter den romerska rätten angår, så torde dess vikt för en någorlunda fullständig juridisk bildning icke kunna ifrågasättas. Om det är sant — och alt mer och mer erkännes det väl — att ett kulturfolks gällande rätt icke kan fullt förstas utan i dess sammanhang med icke blott detta folks, utan äfven de öfriga kulturfolkens utveckling i detta afseende, så ligger det i öppen dag, att en rättsbildning, hvilken utgjort en så viktig faktor i hela den följande utvecklingen, som det romerska folkets rätt, icke får förbises, hälst som denna rätt genom den fasta och rika struktur, som densamma vunnit, är särskildt egnad att låta de ledande grundsatserna i den inhemska rätten, som hvilar på annan rättsåskådning, framstå i ett klarare ljus och därigenom gifva åt uppfattningen af densamma ökad stadga.

Bland de ämnen, som visserligen ingå i den nuvarande examen till rättegångsvärken, men göra det i altför ringa omfattning, äro framför alt att märka rättshistoria och juridisk encyklopedi. Hvad det förra ämnet beträffar, så gäller därom till en väsentlig del, hvad förut blifvit anfört rörande den romerska rätten — för så vidt nämligen denna särskildt för oss är att betrakta såsom ett synnerligen viktigt stycke rättshistoria — och det gäller naturligtvis i desto högre grad om det egna folkets rättshistoria, hvilken måste betraktas såsom en oundgänglig förutsättning för en rätt uppfattning af den gällande rätten. Hvad åter angår den juridiska encyklopedin, behöfver det blott påpekas, att kännedomen om det sätt, hvorpå frågorna om rätt och stat under mänskligetens utveckling tett sig för de tänkare, som gjort behandlingen af dessa frågor till sin uppgift, är en viktig förutsättning för den allsidighet i uppfattning och den själfständighet i omdöme, hvilka böra utmärka den bildade juristen. Bland fördringarna för en tillfredsställande juridisk exa-

menskurs synas därför böra ingå, jämte hvad som fordrats för de hittilsvarande ämbetsexamina, äfven studiet af åtminstone något af en rättslärd författadt arbete, innehållande så väl en systematisk öfversikt af den allmänna rättslärans särskilda delar som hufvuddragen af rättsbegreppets historiska utveckling. Dessa äro sälunda särskilt de ämnen, i hvilka en större omfattning bör gifvas åt studierna, än hvad förhållandet är i den nuvarande examen till rättegångsvärken.

Det är därför fakultetens stadgade öfvertygelse, att väsentliga brister i den juridiska bildningen skulle afhjälpas genom att göra juris-kandidat-examen till ett nödvändigt vilkor för kompetens till de nynämnda befattningarna. Detta har väl ock knappast blifvit förnekadt. Att det oaktadt denna tanke hittils icke blifvit realisera, torde väl ha sin grund i vissa farhågor, hvilkas giltighet fakulteten därför anser sig böra undersöka.

Å ena sidan har man befarat att för åtskilliga juridiska och administrativa befattningar det fordrade måttet af kunskaper skulle blifva större än nödigt vore, hvaraf åter väsentliga olägenheter skulle föranledas, eller ock såge man sig tvungen att sänka fordringarna i juris-kandidat-examen, hvilken skulle sälunda neddragas. Däremot ställer sig saken väsentligen annorlunda, om man såsom fakulteten här ofvan föreslagit, inrättar en lägre och en högre juridisk examen, af hvilka den lägre skulle vara afsedd dels att afskilja sådana, som visade sig ej ega anlag för högre juridiska studier, dels att under vissa förutsättningar gifva kompetens till lägre administrativa befattningar, och den högre, juris-kandidat-examen, ensam skulle medföra kompetens till alla juridiska och högre administrativa befattningar. Ty efter den utgallring, som denna lägre examen medförde — vid hvilken utgallring det, i händelse denna lägre examen kunde bereda kompetens till vissa lägre befattningar, icke borde vara att befarा, att obehöriga konsiderationer skulle göra sig gällande — skulle endast sådana återstå, om hvilka det med fullt skäl kunde antagas, att de skulle kunna med framgång bedrifva grundligare juridiska studier. För dem behöfde sälunda ingen nedsättning af fordringarna ega rum. Och till och med om man, med afseende på den betydelse af att tillika vara ämbetsexamen, som denna examen numera komme att erhålla, skulle finna sig föranläten att, till förkortande af den juridiska kursern, i någon mån i ett eller annat ämne sänka fordringarna för vitsordet godkänd i juris-kandidat-examen, skulle i alla fall helt visst icke den juridiska bildningen blifva sämre, utan bättre, än hvad nu är förhållandet. Ett sådant sänkande af dessa fordringar kan i själfva värket, enligt fakultetens åsikt, utan skada ega rum dels i nationalekonomi, dels i romersk rätt. Hvad nationalekonomin beträffar,

skulle, jämte den grundläggande läran om prisbildningen, de delar af detta ämne, hvilka stå i närmare samband med lagstiftning och förvaltning (såsom penninge-, kredit- och bankväsende, kommunikationsväsende, förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare m. m.), behandlade hufvudsakligen med hänsyn till detta samband, så att hufvudvikten lades på förklaring och kritik af de principer, på hvilka lagstiftningen och förvaltningen inom nämnda områden äro bygda, kunna anses utgöra ett tillräckligt minimum. I romersk rätt åter torde en kurs i hvad i utlandet plägar benämnes den romerska rättens institutioner af den omfattning, i hvilken ämnet behandlas i åtskilliga tyska läroböcker — exempelvis Sohms „Institutionen des römischen Rechts“ — kunna i väsentlig mån fylla det ändamål, som här hufvudsakligen måste afgses, nämligen dels att bereda tillfälle till en jämförelse, egnad att gifva en fullständigare belysning åt den inhemska rätten, dels att meddela förutsättningarna för et fruktbringande studium af de främmande kulturfolks rätt, hvari den romerska rätten ingår såsom ett mer eller mindre väsentligt element. Åfven om en sänkning af fordringarna i juris-kandidat-examen skulle i de nu nämnda afseendena vidtagas — och fakulteten anser på nyss anfördta grunder en sådan sänkning böra ega rum — skulle dock alla, som afslade denna examen, hafta erhållit en juridisk bildning, som, åfven hvad beträffar dem, hvilka blott nöjaktigt genomginge densamma, hvilade på fastare grund och vore mera sammanhängande och sälunda innebure bättre teoretiska förutsättningar för praktisk juridisk värksamhet, än den nuvarande examen till rättegångsvärken kan bibringa. Och för högre vitsord kunde ju uppställas fordringar, som i fullt mått motsvarade en högre vetenskaplighets kraf. Man synes sälunda redan på grund af det nu anfördta kunna med fullt skäl antaga, att genom ifrågavarande anordning det juridiska studiets vetenskapliga karaktär icke skulle komma att förringas.

Men om det sälunda torde med skäl kunna anses vara tillräckligt sörjdt för upprätthållandet af vetenskaplighet i det juridiska universitetsstudiet, åfven för den händelse att den nu föreslagna förändringen genomfördes, kunde dock möjligen den andra framhållna farhågan anses grundad, att nämligen uppställandet af fordran af juris-kandidat-examen för sådan kompetens, som förut sagts, skulle föranleda, att tillräcklig tillgång på personer, dugliga till befattningar af ifrågavarande art, komme att saknas. Redan det förhållandet, att tidens riktning synes föranleda en allmära tillväxande (vid Upsala universitet från 141 v. t. år 1874 till 443 v. t. år 1891 och 465 innehavarande termin) tillströmning af lärjungar till de juridiska fakulteterna — så att med fullkomlig visshet kan antagas, att platser i statens tjänst på långt nära

icke finnas för alla dem, som aflägga juridisk examen vid universiteten — redan detta förhållande synes i väsentlig mån egnaadt att skingra denna farhåga. Men aldeles påtagligt visar sig dess grundlöshet, om man tager i betraktande det stora antalet af dem, hvilka för närvarande — oaktadt juris-kandidat-examen icke fordras för kompetens till de nämnda befattningarna — rikta sina studier på afsläggandet af denna examen.

Icke häller behöfsver det besaras, att genom den föreslagna anordningen studietiden skulle oskäligen förlängas, så att de unga juristerna komme att altför sent beträda den praktiska banan. Ty med de bättre kvalifikationer, som här kunna förutsättas före finnas hos dem, som egna sig åt grundligare juridiska studier, och med den ändamålsenligare anordning af de juridiska studierna och den nedsättning i fordringarna för juris-kandidat-examen, som fakultetens här framställda förslag innebär, bör enligt fakultetens bestämda öfvertygelse denna examen, under förutsättning att studierna bedrivs med det allvar, som vederbör, kunna med nöjaktiga vitsord afsläggas på en tid af fyra år, räknade från de juridiska studiernas början — hvarvid omkring ett år beräknas för den lägre juridiska examen — altså på en tid, som icke lärer öfverstiga den, som, äfven under förutsättning af ett flitigt studium, merendels åtgår för examen till rättegångsvärken och icke obetydligt understiger den, hvilken, under samma förutsättning, för närvarande af de flesta användes för juris-kandidat-examen. Härmed äro enligt fakultetens mening de väsentligaste skälen mot den föreslagna förändringen vederlagda. Endast i förbigående kan det vara skäl att anmärka, att ännu en ytterligare anledning till en stämning mot denna förändring möjlichen kan vara att söka i en icke klart utredd föreställning, att det skulle innebära en obillighet att på detta sätt förminska möjligheterna för unge män att komma fram i statens tjänst. Härom torde endast behöfva anmärkas, att, lika visst som det vore både orätt och oklokt af staten att lägga onödiga hinder i vägen för dem, som hade anlag och fallenhet för anställning i dess tjänst, lika litet kan det yrkandet anses vara på giltiga skäl grundadt, att staten skulle lätta sådan anställning genom att afstå från berättigade fordringar på kompetens, och lika litet skulle det ock vara till värklig fördel för den enskilde att vinna en formell kompetens, af hvilken han icke kunde göra någon användning, eller möjlichen vinna en anställning, hvilken han icke vore duglig att på ett tillfredsställande sätt sköta.

Slutligen kan fakulteten icke underlåta att framhålla, att den åsikt, som här ofvan blifvit framställd rörande den lämpliga anordningen af den afslutande examen, synes i hufvudsakliga afseenden delas af den juridiska fakulteten i Lund, då denna fa-

kultet i ett den 4 mars detta år afgifvet utlåtande, af hvilket härvarande fakultet erhållit del, i fråga om det ändamålsenliga sättet att ordna de juridiska examina yttrar: „I detta afseende har fakulteten tillförene uttalat sin åsikt om önskligheten af de nuvarande examinas sammansländende med juris-kandidat-examen till en enda mer fullständig ämbetsexamen.“

På grund af nu anförda skäl får fakulteten i underdåninghet hemställa, *att* — med upphäfvande, hvad angår examen till rättegångsvärken och K. M:s kansli, af k. förordn. d. 9 okt. 1863, ävensom af de bestämmelser, som i de nämnda afseendena göra ändringar i eller tillägg till denna k. förordn. — stadganden måtte utfärdas, enligt hvilka den juridiska studiekursen vid universitetet — oafsedt hvad som fordras för förvärvande af licentiat- och doktorsgrad — fördelas i två kurser, en lägre och grundläggande, anordnad väsentligen i öfverensstämmelse med hvad här ofvan blifvit anfört, och en högre och afslutande, anordnad i väsentlig öfverensstämmelse med den nuvarande juris-kandidat-kursen; samt *att*, med upphäfvande af k. kung. d. 22 maj 1865, nya stadganden måtte utfärdas, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad här ofvan blifvit anfört, rörande den kompetens, som & ena sidan aflagd juris-kandidat-examen, & andra sidan aflagd lägre juridisk examen medförf;

Och tillåter sig fakulteten att, med afseende härpå, bifoga *dels* förslag till stadga angående lägre juridisk examen och *dels* uppgift på de civila befattningar i statens tjänst, till hvilka de särskilda juridiska examina, enligt fakultetens åsikt, skulle bereda kompetens.

Förslag till stadga angående lägre juridisk examen.

§ 1. Lägre juridisk examen aflagges inför juridiska fakulteten och omfattar pröfning i följande ämnen:

civilrätt, straffrätt och processrätt, hvarvid hufvudsakligen skola ådagaläggas noggrann kännedom om den gällande lagtexten och förmåga att redigt uppfatta dennes innehåll;

af öfriga till den positiva rätten hörande ämnen de delar, hvilka med afseende på examens ändamål äro att betrakta såsom hufvudsakliga och närmare bestämmas af universitetets kansler efter den juridiska fakultetens hörande, äfven dessa inhämtade, så vidt det lämpligen kan ske, företrädesvis genom studium af lagtext.

§ 2. Pröfningen skall med dem, som vilja bereda sig tillträde till aflaggande af juris-kandidat-examen, vara dels skriftlig, dels muntlig; med dem, som blott vilja förvärfva kompetens till lägre administrativa befattningar, blott muntlig.

Den skriftliga pröfningen innehåller besvarandet af en bland flera framställda frågor, af hvilka minst en skall uppgiftas i hvartera af ämnena civilrätt, straffrätt och processrätt. Den skall förrättas på en gång med samtliga, som anmält sig att undergå denna pröfning. I afseende på sättet för och nödig tillsyn vid afläggandet af denna pröfning eger fakulteten att meddela lämpliga föreskrifter.

Muntlig pröfning, hvilken skall offentligen förrättas, må ej med flera än fyra på en gång anställas eller längre än två timmar utan afbrott fortsättas.

§ 3. Sedan examinands pröfning är afslutad, skall vitsord däröfver afgifvas, hvarvid det muntliga profvet bedömes af vederbörande examinatorer, hvar för sitt ämne, men det skriftliga, där sådant prof egt rum, af fakulteten.

Vitsord skall till fakultetens protokoll afgifvas med något af uttrycken: berömlig, med utmärkt beröm godkänd, med beröm godkänd, icke utan beröm godkänd, godkänd, icke godkänd.

§ 4. Endast den, som i den muntliga examen blifvit i hvarje ämne vitsordad med minst betyget godkänd,) och som därjämte för det skriftliga profvet blifvit vitsordad med minst detta betyg, medgivves tillträde att aflägga juris-kandidat-examen.

Den som i den muntliga examen blifvit så vitsordad, som i föregående moment sägs, har därigenom förvärvat kompetens till lägre administrativa befattningar, enligt hvad däröm särskilt stadgas.

§ 5. Vill någon för att vinna tillträde till afläggande af juris-kandidat-examen undergå ny pröfning, skall han aflägga ny examen, innehållande så väl muntligt som skriftligt prof.

§ 6. Före ingången af den i slutet af hvarje lästermin infallande examensperiod skall fakultetens dekanus, efter fakultetens hörande, kungöra viss dag, å hvilken de som söka examen böra sig anmäla, försedda dels med betyg öfver godkänd mogenhetsexamen, dels med intyg, att de för den lästermin, under hvilken pröfningen skall med dem anställas, äro inskrifna i de nationsföreningar, som de tillhörta, härjämte de, som vilja undergå äfven skriftlig pröfning, böra detta särskilt tillkännagifva.

§ 7. Såsom honorarium erlägger hvarje examinand vid anmälningen åtta kronor. Dessa honorarier uppbäras af fakultetens notarie och fördelas mellan fakultetens ledamöter. För hvarje examensbetyg erlägges dessutom såsom afgift för betyget och för kallelsen till examen tre kronor, som mellan vederbörande fördelas.

) Motsvarande i det ursprungliga förslaget lydde: „Endast den, hvars examen blifvit vitsordad med minst betyget med beröm godkänd, medgivves det att aflägga juris-kandidat-examen. Den, hvars examen blifvit vitsordad med minst betyget godkänd, har därigenom förvärvat kompetens till lägre administrativa befattningar, enligt hvad däröm särskilt stadgas.

Uppgift å civila befattningar i statens tjänst, till hvilka de särskilda juridiska examina enligt fakultetens åsikt skulle bereda kompetens.

A. Juris-kandidat-examen skulle erfordras

1:o) för anställning i domarebefattning samt för inträde i rättegångsvärken;

2:o) för inträde i K. M:s kansli;

3:o) för att kunna anmälas eller föreslås till råds-, byråchefs- eller sekreterarebefattning eller annan härför jämförlig befattning vid de centrala förvaltande värken, så vidt befattningen icke förutsätter speciell teknisk fackbildning;

4:o) för anställning inom de centrala förvaltande värken såsom ombudsman eller såsom tjänsteman vid advokatfiskalskontor;

5:o) för anställning vid utrikes beskickning;

6:o) för anställning i öfverståthållareämbetets kansli eller afdelning för polisärenden, dock med undantag, hvad afdelningen för polisärenden beträffar, för räkenskapsförare och kanslistbefattningar, samt för att kunna föreslås till kamrerare i samma ämbete afdelning för uppbörsärenden;

7:o) för att kunna föreslås till landssekreterare-, landskamrerare- eller kronofogde-befattning eller utnämnas till länsnotarie eller länsbokhållare; samt

8:o) för anställning såsom fiskal vid flottans station eller såsom tullfiskal.

B. Lägre juridisk examen skulle medföra behörighet

1:o) till anställning i de centrala förvaltande värken, så vidt fråga är om befattning, som icke förutsätter speciell teknisk fackbildning, samt med de undantag, som följa af A) punkterna 3 och 4;

2:o) till anställning inom öfverståthållareämbetet i de fall, där icke juris-kandidat-examen enligt A) punkt 6 erfordras;

3:o) till att föreslås till landräntmästare eller till häradsskrifvare samt till att utnämñas till landskanslist, landskontorist, landsfiskal eller länsman; samt

4:o) till anställning i civilstaten vid flottans stationer med de undantag, som följa af A) punkterna 1 och 8.

Om bidrag till Juridiska föreningens tidskrift.

I den berättelse, som vid Juridiska föreningens årsmöte den 17 oktober 1874 upplästes af föreningens dåvarande ordförande, professor G. Ehrström, hvilken äfven handhade redaktionen af föreningens tidskrift, yttrades bland annat följande:

»Det torde med skäl kunna anmärkas, att, då föreningens ledamöter i antal uppgå till mera än halftannat hundrade, något mera, än som blifvit gjordt, hade kunnat uträttas, om flere ibland desse, än som hittils gjort det, skulle under lediga stunder välvilligt hafva tänkt på föreningen och ihågkommit densamma, den ene med en redogörelse för något anmärkningsvärdt rättsfall, som förekommit under hans praktik, den andre med en liten uppsats rörande någon juridisk principfråga, den tredje med en afskrift af något gammalt dokument af rättshistoriskt intresse, hvilket han påfunnit i det arkiv, som står under hans vård, eller ejes funnit till hands, den fjärde med någon liten afhandling, som blifvit en följd af hans forskningar i ett sådant arkiv, den femte med redogörelse för någon juridisk bok, som han nyss råkat läsa, o. s. v. För dylika små arbeten skulle erforderlig tid måhända icke hafva brurstit, ifall tankarne kommit att riktas därpå. Med desamma skulle kanske något gagneligt hafva kunnat uträttas, icke blott för studen, utan äfven för framtiden; och särskilt skulle föreningens tidskrift, hvars redaktörer ej sällan haft ganska svårt att finna ledig tid för sysslandet därmed, förutan tvifvel vunnit ganska mycket därpå. Det hade helt säkert på sitt sätt inneburit en bekräftelse på sanningen af det gamla ordstäfvet om den stora ån, som bildas af de små bäckarna — en sanning,

på hvars bekräftande föreningars tillvaro ju öfver hufvud går ut.»¹⁾

Det kan dock icke påstås att omförniälda påminnelse skulle under de närmast följande åren haft någon egentlig värkan. Tvärtom fördröjdes utgifvandet af Juridiska föreningens tidskrift för åren 1876 och 1877 så, att till föreningens årsmöte hösten 1878 tidskriften icke utkommit för längre tid än 1877, hvartör man nødgades för åren 1878 och 1879 utgifva en dubbelårgång. Kort därpå förmärktes dock en större lifaktighet inom föreningen, föranledd sannolikt af det sistnämnda år hållna, med stort intresse omfattade allmänna årsmötet. En följd däraf var äfven att till föreningens tidskrift inflöto bidrag så rikligt, att densamma under åren 1881 och 1882 kunde utkomma i flera arktal än ursprungligen varit ämnadt, ja vidlyftiga bidrag lämnades jämväl af en icke jurist, professor O. Donner, likasom äfven under en tidigare period nuvarande universitetsrektorn Th. Rein gjorde.

Under de senare åren hafva dock bidrag till Juridiska föreningens tidskrift influtit sparsammare, oaktadt föreningens år 1889 hållna allmänna årsmöte bort lifva intresset för föreningens sträfvanden. Följden häraf har åter blifvit, att tidskriften icke kunnat utkomma på de därfor bestämda tiderna, utan att därmed alt mer och mer försenats. Föreningens centralbestyrelse nødgades därfor i dess vid årsmötet den 17 december 1892 afgifna, i senast utkomna häfte af tidskriften intagna årsberättelse anmäla, att af föreningens tidskrift »under det förflytta året endast ett häfte, nämligen det tredje af 1891 års årgång, utkommit; det fjärde är f. n. under tryckning och skall innan kort utgivvas. Föreningen torde sålunda blifva nødsakad att under följande år utgivva en dubbelårgång, afsedd för såväl 1892 som 1893 års prenumeranter». Orsaken därtill att tidskriftens utgivande blifvit fördräjdt uppgafs hafva varit brist på andra bidrag än rättsfall. »Då de, som vid landets universitet utöfva juridisk lärarevärksamhet, äro altför få för att kunna ensamma

¹⁾ Se Juridiska föreningens tidskrift X, sid. 189 o. 190.

uppbära tidskriften och det ej häller vore önskligt att rättsfrågorna i densamma finge en ensidigt teoretisk behandling, måste tidskriftens bestånd, och i hvarje fall möjligheten af en ändamålsenlig redaktion, bero därav, att landets praktiska jurister i densamma införa uppsatser. Bidrag af denne sätgas »städse hafva med största tillfredsställelse mottagits såväl af tidskriftens redaktion som ock, enligt hvad man har skäl att antaga, af dess läsare; men sådana bidrag hafva under senare tid influtit altför sparsamt». Till afhjälppande af nämnda missförhållande genom landets underdomare och dem på ting åtföljande biträden meddelade bestyrelsen därför ett förslag, hvilket det blefve för vidlyftigt att här omnämna, utan är en hänvisning till den trykta årsberättelsen tillräcklig.

Skall detta bestyrelsens förslag hafva önskad värvan? Att besvara detta är ännu för tidigt. Saken är dock af den vikt, att det icke torde anses helt och hållet opåkalladt, att densamma tages till tals äfven af en skild medlem utaf Juridiska föreningen.

Den praktiska jurist, som lämnat de flesta uppsatser till Juridiska föreningens tidskrift, är lagmannen F. Forsström, men under de tre senaste åren har icke i tidskriften ingått någon uppsats af honom, och då lagmannen Forsström redan uppnått mer än 75 års ålder, kan knapt något vidare bidrag vara att hoppas af honom. Detsamma torde äfven bliifa fallet med några andra äldre jurister, hvilka förut bidragit till tidskriften, och bland dem nödgas undertecknad numera äfven räkna sig. En medlem, som flere gånger ihågkommit tidskriften med alster af sin penna, öfverdirektören, hofrättsrådet A. Grotensfelt, har för icke lång tid tillbaka afslidit. Nya krafter böra därför träda i de afgåendes ställe. Emedan föreningens medlemmar uppgå till öfver 360 och således mer än fördubblats till antalet mot hvad de voro under förra hälften af 1870-talet, borde för tidskriften erforderliga bidrag icke saknas. För dem af medlemmarne, som förut icke försökt sig i detta afseende, lämnas i såväl ofvan intagna utdrag ur årsberättelsen för 1874 som ock i den senaste årsberättelsen nödig anvisning. Mången

kan anse sig vara så strängt sysselsatt, att han icke medhinner att nedskrifva något för tidskriften; men för de flesta torde tiden icke vara så upptagen, att de ej inom en tidrymd af några månader hunne författa en uppsats på 10 à 12 pagina. Hufvudsaken är att öfvervinna sin tröghet och blyghet att uppträda offentligt. Ämne för en uppsats borde under ens tjänstevärksamhet eller till följd af själfstudium någon gång yppa sig.

Under sistförflutna decennium hafva ojämförligt flere än förut undergått juriskandidatexamen. Af dessa hafva dock endast några få lämnat bidrag till föreningens tidskrift, hvaremot därförinnan af det fåtal graduierade jurister, som då funnos, de flesta författat uppsatser för tidskriften. Då i allmänhet juriskandidater vid erhållande af vicehäradshöfdingitetitl och beföringar åtnjuta företräde framför med dem jämnåriga icke graduierade jurister, borde ju juriskandidaterne genom publicerande af uppsatser ådagalägga sina större teoretiska eller praktiska insikter i lagerfarenheten. Ävenså har på senare tider antalet af dem, som undergått rätts- eller domarexamen betydligt ökats, men af desse har endast en, grefve Mannerheim, inlämnat en uppsats till tidskriften. I senaten och hofrästerne tjänstgöra ofta flere yngre vicehäradshöfdingar än för arbetet i ämbetsvärtet skulle erfordras. En och annan af desse kunde ju använda sin lediga tid till utarbetande af någon juridisk uppsats, för hvilken han hade att tillgå värkets arkiv och boksamling. Om så behöfdes, medgäfve väl föreningens tillgångar erläggande af ett måttligt kontant honorarium åt författaren. Jämväl jurister, som egnat sig uteslutande åt advokatyr, kunde från sin praktik hafva ett och annat att meddela tidskriften.

Då åtskilliga bidrag af mig blifvit intagna i föreningens tidskrift, anser jág mig kunna här meddela något om min erfarenhet i förevarande afseende. Min första uppsats, som angick naturlige förmyndares redovisningsskyldighet och blef intagen i föreningens tidskrift för år 1876, föranleddes af en rättegång, hvilken af mig såsom förmyndarenämndsordförande utfördes instanserna igenom mot en naturlig för-

myndare, som vägrade att sortera under förmyndarenämden. Den följande uppsatsen, som året därpå ingick i tidskriften och behandlade frågan, när köp om lösegendom är lagligen slutet, nedskrefs med anledning af ett mål, hvilket jag hade att såsom ledamot i hofrätt referera¹⁾). Förhållandet har varit ungefär enahanda med flere af de andra utaf mig publicerade uppsatserna. Dessa uppsatser hafva väl icke varit af något synnerligt värde varé sig i vetenskapligt eller praktiskt afseende; deras väsentligaste förtjänst har måhända bestått däri, att de utgjort spaltsyllnad för tidskriften samt en och annan gång medvärkat till att denna kunnat regelbundet utkomma. För mig själf hafva de likvälf haft den fördel, att jag kommit att sätta mig närmare in i flera frågor än eljes skulle varit fallet och i stilistiskt hänseende hafva de medvärkat till att jag frångått det ännu gängse juridiska skrifsättet med flera mellanmeningar och verbet vanligast sist i satsen. Mitt obetydliga författareskap har sälunda varit för mig nyttigt, och åtminstone samma medvetande kan hvor och en annan hafva, som insänder bidrag till tidskriften.

De i vårt land utkommande medicinska, pedagogiska och tekniska tidskrifter, hafva alltid visat lifaktighet, och praktiska fackmän meddela i dem sina rön och sin erfarenhet. Kunde icke detsamma äfven vara fallet i en juridisk tidskrift, utan skall den ende sådan hos oss utgifna af brist på medvärkan och understöd nödgas upphöra såsom förhållandet var med den här i landet utkomna theologiska tidskriften? Att fortsfarande uppehålla tidskriften måste anses vara en ambitionssak för landets jurister och särskilt dess juridiska förenings medlemmar.

Ernest Tegengren.

¹⁾ Bägge dessa uppsatser äro undertecknade med signaturen T.

Literatur.

Jul. Lassen: *Haandbog i obligationsretten.* Almindelig del. Kjöbenhavn 1892. 708 s. 8:o.

Det privaträttssystem, som Tysklands romerskräftware doktrin under detta århundrade uppbygt, har, samtidigt som det i England, Frankrike och Italien vunnit alt större och större inflytande, i sitt hemland från skilda håll, och särskildt af författare, som tillegnat sig v. Jherings idéer, blifvit utsatt för angrepp, hvilka riktats mot dess grundbegrepp och sålunda hotat dess bestånd. I Tyskland har denna kritik emellertid icke ledt till några försök att i dess helhet ersätta den härskande doktrinen med en annan. Förslaget till civillag för Tyska riket är, såsom kändt, bygdt på grundval af den härskande doktrinen. I Danmark där-emot, där man, likasom i Sverige och Finland, haft att tolka en kodifierad lag, hvilken utan synnerligens stark invärvkan af utländsk jurisprudens uppstått på grundvalen af gammal nordisk folkrätt, har rättsvetenskapen under detta århundrade, företrädd af målsmän, sådana som Oersted, Gram, Evaldsen, Aagesen, m. fl. tillgodogjort sig romanisternes forskningar i och för utbildandet af ett själfständigt system, hvilket ur den allmänna doktrinen upptagit hvad som befunnits allmängiltigt, men som till sina grunddrag är nationelt och hvars enskilda satser omsorgsfullt pröfvats med hänsyn till dansk rättskipning. Det har därvid visat sig att den nationella rättsuppfattningen och de inhemska rättskällorna väl tillåtit, ja fordrat godkännandet af satser, hvilka i Tyskland och Österrike erkänts såsom öfverensstämmende med nutida rättsmedvetande, men där,

emedan de saknat stöd i de romerska rättsböckerna och den på dessa grundade partikularlagstiftningen, icke kunnat upptagas annat än, delvis, i handelsrätten.

En af de mest betydande produkterna af detta den danska rättsvetenskapens genom flere författares och föreläsares specialundersökningar främjade systematiseringsarbete är det verk, hvars titel skrifvits här ofvan.

Prof. Lassen angifver själf uttryckligen hvari den uppfattning af obligationsrätten, som han företräder, skiljer sig från den romerskrättsliga. Meningsolikheten består, kort sagt, däri, att enligt den romerskrättsliga uppfattningen, som man kunde kalla viljeteorin, den rättstiftande värkan af handlingar, som afse fordringsräters uppkomst, förändring eller upphörande, beror af den handlandes vilja, enligt den andra uppfattningen, hvilken kunde kallas tillitsteorin, däraf att handlingen hos medkontrahenten väkt eller kunnat väcka tro att den handlande velat hvad hans handling angifver. Enligt viljeteorin stiftar rättsärendet rätt blott för så vidt förklaringen öfverensstämmmer med den förklarandes vilja. Enligt tillitsteorin stiftar en förklaring alltid rätt, så snart den är egnad att väcka en berättigad förväntan. Detta emellertid endast under förutsättning att förklaringens afgifvare såsom förståndig man kunnat förutse att förklaringen skulle kunna hos medkontrahenten väcka förväntan: således, om t. ex. en person på sitt modersmål förklarar någonting, så är han ej bunden af den föreställning, som medkontrahenten, hvilken talar ett annat språk, erhållit genom misstörstånd af ett räkneord.

Sin grundtanke har förf. följdriktigt genomfört vid behandlingen af den allmänna obligationsrättens många svårösta frågor. Det kan icke komma i fråga att här fullständigt redogöra för hans resultat; anföras må endast några satser, hämtade från områden, där skilnaden mellan vilje- och tillitsteorin tydligt framträder.

Ett sådant område är läran om villfarelse. Viljeteorin skulle, följdriktigt tillämpad, leda därför, att alltid, då en kontrahent sagt ett, men menat ett annat, rättsärendet borde anses såsom ogiltigt. Denna uppfattning har emel-

lertid visat sig omöjlig att i praktiken tillämpas, och målsmän för den romerskrätsliga doktrinen hafva af rättssäkerhetens kraf funnit sig föranledda att modifiera densamma sálunda, att rättsärendet, villfarelsen oaktadt, bör anses giltigt, så väl då den, som farit vilse, gjort sig skyldig till vårdslöshet, som äfven då villfarelsen icke är dess mera betydande än att man kan antaga att den handlande, äfven om han ej misstagit sig, skulle velat hvad han förklarat. Härmed har man således erkänt att en förklaring kan vara bindande, ehuru den icke motsvarar den förklarandes vilja. Enligt tillitsteorin är förklaringen, oafsedt om så är eller ej, giltig, så framtid ej dess brist varit för mottagaren skönbar; kunde eller borde han inse att medkontrahenten sagt eller skrifvit annat än han menat, så kan förklaringen icke hos honom väcka någon berättigad förväntan att medkontrahenten skall stå vid sitt ord.

Ett annat område, där tillits- och viljeteorierna leda till alldelers olika slutsatser, är läran om kontraktsslutet, den s. k. konsensen.

I ett arbete, som utkom år 1876 och bär titeln „Der Vertrag“, upptog professor Schlossmann, en af dem, som strängast granskat den romerska rättens lärobyggnad, till ny behandling begreppet kontrakt, obligationsrättens grundval. Han fann detta begrepp „fullkomligt tomt och för juridiken värdelöst.“ Kontrakt är, säger doktrinen, kreditors och debtors förenade vilja att en obligation skall uppstå; hafva ej båda kontrahenterna velat att förpliktelserna skall inträda, så inträder den ej. Men denna sats är, menar Schlossmann, obållbar. Kontrahenter kunna hysa samstämmande kontraktsvilja, utan att någon obligation uppstår; och s. k. kontraktsobligationer kunna uppstå, utan att hvardera kontrahenten velat det.

Schlossmann framhåller för det första, att doktrinens definition alls icke angifver att kontraktsviljan, för att medföra rättsvärkan, bör vara uttalad. Detta har doktrinen naturligtvis icke förbisett: med konsens menar den i själfva värket utbyte af viljeytringar. Men nu inträffar det i själfva värket sällan eller aldrig att två kontrahenter samtidigt ut-

tala samma kontraktsvilja: vanligen uttalar sig den ene först, och hans yttrande gifver anledning till den andres. I stället för ett moment, då två viljor sammanträffa, visar således verkligheten två moment, då skilda viljeförklaringar af gifvas. Då det nu gält att bestämma tidpunkten för obligationens tillkomst hafva konsensteorins målsmän icke kunnat enas: det långvariga meningsutbytet dem emellan, hvilket ännu synes vara lika långt ifrån sitt slut, som då Schlossmanns bok utkom, visar att teorin blott med svårighet låter sig tillämpas. Enligt en mening är kontraktet afslutadt, och obligationen uppstår, så snart den kontrahent, hvilken uttalar sig senare, yttrat sin vilja, enligt en annan först då hans meddelande kommit medkontrahenten till handa, enligt en tredje åter först då medkontrahenten tagit kännedom om dess innehåll. Däri synes man dock vara ense, att det enligt regeln vid hvarje kontrakt erfordras att båda hafva uttalat sig. Endast undantagsvis tillerkännes den enes viljeyttring någon betydelse, innan den andres afgifvits: ty begreppet kontrakt fordrar konsens, två viljeförklaringar. Följaktligen bör enligt doktrinen den kontrahent, som först uttalat sig, ehuru hans yttrande kommit till den andres kännedom, kunna återtaga sitt anbud, så länge den andre icke afgifvit bindande aksept¹⁾). Doktrinen har icke förbisett att detta kan leda till orättvisa; men som den ej kunnat i strid med sin konsensteori antaga att därförinnan en obligation uppstått, har den sett sig hänvisad till en nödfallsutväg, den att, där en förklaring, som ännu icke accepteras, återkallas, gifva medkontrahenten rätt att fordra s. k. negativt kontraktsintresse, d. v. s. ersättning för den skada han lidit, därigenom att kontraktet ej kommit till stånd. Men om grunden för teorin angående det s. k. negativa kontraktsintresset har man icke kunnat ena sig; det vore sällfängt att söka den i kontrahentens genom anbuden uttalade vilja, ty om denna vilja tillerkändes rättslig betydelse, så borde den väl gifva upphof åt den förbindelse, hvilken den afsäg. Inom handelsförhållandena, där affärer ofta upp-

¹⁾ Så Windscheid, Pandekten 1891. I 155.

göras genom bref och det är oundgängligen nödvändigt att den, som fätt en offert, skall kunna taga fasta därpå, skulle konsensteorins genomförande uppenbarligen medföra de största vådor. Också stadgar Tyska rikets handelslagbok uttryckligen¹⁾ att, då ett anbud göres till en frånvarande, anbudsgifvaren är bunden, till dess han kan antaga att ett i god ordning afsändt svar skulle hunnit honom,

Den brist på enighet, som den allmänna doktrinen på ifrågavarande område företer, gifver ett särskilt intresse åt prof. Lassens på ny grundval uppbygda lära om löfte och aksept. Af sin grundsats att viljeförklaringen stiftar rätt genom den förväntan, som därav hos mottagaren uppväckes, drager prof. Lassen den slutsatsen, att såväl anbudet (offerten) som godkännandet (aksepten) binda, så snart de kommit till mottagarens kännedom.

Då det gäller att närmare angifva tidpunkten för obligationens uppkomst, skiljer förf. emellan sådana löften, som tillförsäkra mottagaren en rätt utan någon uppofting från hans sida och sådana, som tillförsäkra honom rätt mot det, att han å sin sida värvställer en prästation, afgifver en förbindelse eller eljes gör någon uppofting.

De förra fordra icke någon aksept. En förbindelse, som afgifves utan att något vederlag fordras, är bindande, äfven om mottagaren alls icke besvarat anbudet.

I fall åter kontraktet, såsom man säger, är ömsesidigt betungande, d. v. s. den rätt, som skall för medkontrahenten stiftas, göres beroende därav, att han å sin sida gör någon uppofting, är det klart att medkontrahenten icke skall njuta rätten, därest han ej uppfyller den bestämning, som förklaringen härom innehåller. Förf. betecknar de s. k. ömsesidigt betungande kontrakten såsom vilkorliga förbindelser. Löftet medför emellertid rättsvärkan, redan innan vilkoret blifvit uppfylldt; så snart förklaringen kommit till mottagarens kännedom, kan den icke mera återkallas; dess afgifvare är bunden, intill dess mottagaren haft skälig tid att fullgöra vilkoret, eller, där i självva förklaringen viss tid

¹⁾ Artikel 319.

för den fullgörande utsatts, intill dess denna tid förlupit. Uppfylles vilkoret ej i tid, så bortfaller mottagarens rätt.

Består nu vilkoret där i, att medkontrahenten skall åt förklaringens afgivare öfverläta en rätt eller till honom afgiva en förbindelse, så är det klart, att sådan aksept ej kommit till stånd, förr än rätten öfverläts eller förbindelsen stiftats; och detta sker först då medkontrahentens förklaring däröm tillstälts vederbörande. Och offerentens rätt uppstår naturligtvis först då han fått kännedom om aksepten. Men för att medkontrahenten (oblaten) skall njuta sin rätt, erfordras blott att han i tid tillstält offerenten sin förklaring: om offerenten underlätit att däröm taga kännedom, så är medkontrahenten dock tryggad.

Grundprincipen uti prof. Lassens arbete har här kunnat angivas endast antydningsvis; dess utveckling skulle erfordra en utförlig redogörelse för bokens innehåll, men en sådan kan i detta sammanhang icke meddelas. Ej häller kan något försök att bedöma arbetet här ifrågakomma: åsikternas riktighet beror naturligtvis däraf, om de överensstämmer med positiv dansk rätt eller ej. Tilläggas må blott att framställningen är översiktig, kort och klar. Boken betecknas såsom en handbok, „men den innehåller, säger författaren, tillika en lärobok.“

Wilhelm Chydenius.

C. Torp: *Dansk Tingsret.* Kjöbenhavn 1892. 770 s. 8:o.

Detta arbete utgör ett motstycke till prof. Lassens ofvan anmälda bok. Professorerne Torp och Lassen, hvilka tidigare samvärvkat vid utarbetandet af en såsom manuskript trykt framställning af obligationsrättens speciella del, kunna sägas i hufvudsak utgå från samma förutsättningar och arbeta enligt samma metod. Detta framgår tydligt vid behandlingen af frågor, hvilka förekomma såväl i sakrätten som i obligationsrätten; äfven där de båda författarne uttalat olika åsikter, finner man lätt att detta icke berott däraf, att de skulle stått på väsentligen olika principiell ståndpunkt.

Prof. Torp, som i sitt arbete behandlat hela sakrätten, framhåller att detta ämne icke, såsom obligationsrätten, låter indela sig i en allmän och en speciell del. Under det en mängd af de rättssatser, som angå fordringsrättigheterna, äro för alla dessa rättigheter gemensamma, äro de rättssatser, som för de skilda grupperna af sakrätter bestämma rättigheternas uppkomst, innehåll, rättskydd och upphörande, hvarandra så olika, att det är omöjligt att uppställa ett system af allmänna, för alla sakrätter gemensamma läror. Dock har det synts författaren ändamålsenligt att, innan han gått till behandlingen af de särskilda sakrätterna, inledningsvis behandla läran om föremålen för dessa rättigheter, sakerna, ävensom läran om besittningen, det faktiska förhållandet emellan person och sak.

Då läran om besittningen, hvilken tidigare af prof. Torp monografiskt afhandlats, omfattar flere af sakrättens — och öfver hufvud rättsvetenskapens — svåraste och mest omtvistade spörsmål, synes det vara skäl att här dröja vid författarens framställning af densamma.

Han framhåller först att med besittning lämpligen bör betecknas blott det faktiska förhållande, hvilket är det normala uttrycket för att en sak *i dess helhet* är underkastad en persons välde, såsom fallet är vid t. ex. eganderätt, nyttjerrätt o. s. v. Utvisar det faktiska förhållandet åter, såsom vid servituter och reallaster är fallet, att personen blott i något visst afseende betjänar sig af sakens förmåga att tillfredsställa mänskliga behof, är det bäst att icke beteckna detsamma såsom besittning. Ty angående dessa olika slag af faktiska förhållanden gälla icke gemensamma regler.

Kändt är att rättsvetenskapen hittils icke förmått på tillfredsställande sätt utreda hvad som erfordras för att besittning skall anses föreligga; hvilken definition af besittningen man än gifvit, har den städse visat sig i ett eller annat afseende ohållbar. Detta beror, menar förf., däraf, att det faktiska förhållande mellan person och sak, åt hvilket rätten tillerkänner betydelse, i olika fall är olika. Den »besittning», hvilken erfordras för att man skall vinna häfd, är något annat än den, som fordras för att man skall njuta posses-

soriskt rättsskydd. Och vidare kan begreppet besittning i straffrättsligt hänseende, (nödvärn, egenhandsrätt, stöld), hafva olika innehåll. Man kan således icke därav, att ett taktiskt förhållande i ett fall erkännes vara besittning, draga den slutsatsen, att samma förhållande äfven i alla andra afseenden skulle vara att så anses.

Någonting gemensamt finnes det emellertid i alla de förhållanden, hvilka i ett eller annat afseende behandlas såsom besittning, det nämligen att förhållandet städse utvisar att en sak är underkastad mänskligt herravälde, att den tillhör någons förmögenhet. Men om detta ensamt är nog eller om något mera bör fordras, bedömes med hänsyn till sakens beskaffenhet och dess normala användning.

Af synnerlig vikt är att afgöra, om det erfordras att besittaren skall hafva velat besitta saken. Von Jhering har såsom kändt¹⁾ uppträdt emot den romerskrättsliga doktrinens lära att besittning föreligger blott då innehafvaren haft *animus domini*, d. v. s. velat behålla saken *såsom sin egen*. Han lär att det faktiska förhållandet, iör att anses såsom besittning, bör vara likasom det förkroppsligade uttrycket för possessors »intresse» af saken. Prof. Torp är ense om att *animus domini* icke är nödvändig. Men därmed är frågan om *animus* icke besvarad. Erfordras det för att besittning skall föreligga, att possessor värligen vet att han innehavar saken och vill innehafva densamma (lät vara i annan egenskap än dess egare)? Eller är det nog att det för tredje man ser ut, som om han visste och ville det? Härom har v. Jhering icke tydligt uttalat sig. Prof. Torp anser att man, åtminstone i flera fall, icke kan fordra någon *animus*. Om t. ex. en person utan att veta det i sina gömmor haft en sak eller en sak under hans frånvaro blifvit till honom levererad i hans hem och en sådan sak borttages af en annan, så är denne pliktig att återlämna densamma; den som borttager en sådan sak, kan helt visst, ehuru possessor saknar *animus*, göra sig skyldig till egenhandsrätt eller stöld. — Erfordras *animus* för häfdebesittning?

¹⁾ Jfr denna tidskr. 1891, häft. 4!

Förf. besvarar för dansk rätts vidkommande denna fråga nekande. Viljan är, säger han, ett rent inre moment, som icke med säkerhet kan utrönas; och han framhåller de svårigheter, som mött viljeteorin i de fall, då possessor blir sinnessvag eller dör o. s. v.; strängt taget borde besittningen anses hafva upphört, t. o. m. då possessor sofver; men i självva värvet har doktrinen aldrig kunnat vidkännas alla sina följdssatser.

Förf:s utveckling af läran om besittningen kan här icke vidare återgifsas. Det sagda torde utvisa att hans lära, hvilken icke såsom den härskande doktrinen tror sig genom en allmän formel kunna besvara alla frågor, gifver praxis den frihet att förfara efter omständigheterna, som praxis i självva värvet doktrinen till trots i besittningsfrågor alltid och öfveralt tagit sig.

Efter den inledande framställningen af besittningsläran följer i prof. Torps arbete läran om eganderätten och sätten för dess förvärf. Såsom kännetecknande för eganderätten i motsats till öfriga sakrädder framhålls i huvudsaklig öfverensstämmelse med nyare doktrin att densamma innebär befogenhet att, inom de af lagen dragna gränserna, så vidt ej särskild grund till inskränkning visas, förfoga öfver en sak „i enhver Retning“. Detta innebär att, så snart en inskränkning bortfaller, egarens befogenhet utvidgas så att säga af sig själf och vidare att all befogenhet att förfoga öfver saken, som icke bevisas tillkomma en annan, tillkommer egaren.

Af de svåra och omtvistade frågor, som uppstå vid öfverlåtelse af eganderätt genom rättsärenden mellan lefvande, har förf. främst haft att besvara den, huruvida härtill erfordras tradition. Detta förnekas för dansk rätts vidkommande. Den romerskrätsliga doktrinens lära, som fordrar tradition, men tillåter det s. k. constitutum possessorium, betecknas såsom en af rättsvetenskapens allra olyckligaste påhitt, en konstruktion, som är för vanligt människoförstånd obegriplig.

Men antaget att tradition icke erfordras, hvilken värkan medför t. ex. ett köpeaftal? Då saken är individuelt bestämd

är det, säger författaren, enligt regeln naturligast att uppfatta självva det rättsärende, hvarigenom köpet afslutas, såsom en öfverlätelse af eganderätt, afseende att köparen omedelbart skall blifva egare och såsom sådan vara säkerställd gentemot säljarens fordringsegare och dem, som af säljaren senare köpa samma sak. Är aftalet kreditköp, erhåller köparen genast en ovilkorlig eganderätt; är åter aftalet kontantköp, hvilket alltid, då motsatsen ej framgår, bör antagas, förvärvsar köparen blott en af köpeskillingens betalning beroende (eventuell) eganderätt.

Af de begränsade sakräterna behandlar författaren först »de med besittning förbundna nytorätterna», sedermera servituterna. Skilnaden emellan dessa båda grupper af rättigheter angifves sålunda, att de förra innehära befogenhet att utöfva »den almindelige Raaden», öfver en sak, de senare åter endast befogenhet att nyta saken »i enkelte Retninger». Till sakräter, som innehära nytorätt förbunden med besittning, räknar författaren äfven de rättigheter, som uppstå genom lån och lega af lösure. Till servituterna hänsför förf. ej blott de s. k. realservituterna, utan äfven personalservituterna; orsaken därtill att servituten bör särskiljas från öfriga nytorätter är, säger han, rättighetens innehåll, icke den omständigheten, att rättigheten tillkommer egare at en fastighet.

Bland sakräterna upptager förf. vidare »Realbyrder», reallaster. Enhvar af de prästationer, som reallasten omfattar, är emellertid en obligation. Egaren ansvarar ej för sådana prästationer, som bort utgöras antingen förr än han blef egare eller sedan han upphört att vara det.

Förf:s framställning af öfriga sakräter, hvaraf den del, som behandlar panträffen, är af särskildt intresse, kan icke uppmärksammas i denna korta anmälan, hvars ändamål ingalunda varit att meddela ett fullständigt referat af det rikhaltiga arbetet, utan blott att på detsamma fästa finska juristers uppmärksamhet. Angående boken i dess helhet må här återhämtas hvad ofvan sagts om prof. Lassens »Den danske obligationsrets almindelige del».

Wilhelm Chydenius.

En blick på den norska straffprocessreformen.

Hagerup, Francis. *Forelesninger over den norske straffeproces*. Kristiania, H. Aschehoug & C:o:s förlag. 1892. 825 s. lex. 8:o.

Vid närvarande tidpunkt, då frågan om reform af vårt rättegångsväsen bragts på dagordningen genom tillsättande af en för revision af lagstiftningen i ämnet afseend komité, som sedan början af innevarande år begynt sin värksamhet, är den vetenskapliga literaturen på processrättens område i allmänhet egnad att tilldraga sig ett större intresse än eljes. Särskildt är detta fallet, om denna literatur sett dagen i ett land, hvarest samhällsförhållandena till någon del är jämförliga med våra, och densamma tillika gör läsaren bekant med en lagstiftning, hvilken såsom den nya norska straffprocesslagen erbjuder beaktansvärda synpunkter med afseende å lösningen af särskilda för våra reformsträfvanden på samma gebit betydelsefulla spörjsmål, samt literaturen i fråga därjämte till sin beskaffenhet är af framstående art. Men nu gör sig alt det sagda utan gensägelse gällande beträffande det digra arbete af ofvannämde kände författare, hvilket är föremål för denna anmälhan.

Det kan nämligen ej nekas, att icke den reform, som i Norge ledde till antagande af straffprocesslagen af den 1 juli 1887, tillämpad sedan den 1 januari 1890 och vanligen kallad juryloven, delvis låter återföra sig till förhållandet, hvilka ej är främmande för de faktorer, hvarmed ett lagstiftningsarbete hos oss på ifrågavarande område jämväl har att räkna. Bland sådana må nämnas att den tidigare brottmålsprocessen i Norge och Finland ej blott till sitt allmänna skaplynne, utan ock med afseende å de vilkor, hvarunder den värvat, har att uppvisa väsentliga likheter. Härtill kommer att hvardera landets natur, resurser och folkmängdsförhållanden även i någon mån erbjuda anknytningspunkter i fråga om möjligheten af straffprocessens reformerande i öf-

verensstämmelse med den moderna rättsvetenskapens fordringar. Också eger såsom kändt det förhållande rum att brottmålsrättegången i de nordiska länderna öfver hufvud sedan äldre tider tillbaka i väsentliga delar utvecklat sig i annan riktning än straffförfarandet å kontinenten, hvaraf åter följer att resultaten af mellersta och västra Europas reformer på straffprocessens område ej lika obetingadt kunna införlifvas med den nordiska lagstiftningen som måhända ejles vore fallet. Under sådana omständigheter erbjuder det ett särskildt intresse att taga kännedom om den norska straffprocessreformen och dess historia. Isynnerhet gäller detta sådana frågor af större bärvidd, som hänsöra sig till de delar af processordningen, hvarest skiljaktigheterna emellan det nordiska och det kontinentala förfarandet skarpast framträda. Och såsom ett dylikt spörjsmål måste i främsta rummet frågan om juryinstitutionen nämnas, icke minst med hänsyn till betingelserna för densamma införande.

Granskar man nämligen de förhållanden, hvarmed denna institutions upptagande i brottmålsrättegången öfver hufvud närmast sammanhänger, så torde man ej kunna undgå att lägga märke till att åtskilliga af dessa antingen saknas eller åtminstone i förminskad grad återfinnas i de nordiska länderna.

Den kontinentala straffprocessen hade såsom bekant småningom antagit en rent inkvisitorisk karaktär med hemligt förfarande, som leddes af en statsdomare, föga nogräknad vid valet af medel att framtinga bekännelse och såsom öfver hufvud hvarje person, hvilken å tjänstens vägnar hittat syssla med uppdagande af brott, böjd för att i en hvar tilltalad se den skyldige. Då härtill kom att domstolarna å kontinenten icke sällan af regeringen togos i anspråk för politiska ändamål, blef följden den, att rättvisans skipare efter hand förlorade folkets förtroende. Ur dessa förhållanden uppstod nu en gynnsam jordmån för rörelsen emot fackdomarelementet i brottmålsrättegången och sträfvandena för detta ersättande med folkvalda domare efter engelskt mönster, hvari det säkraste värn för rättskipningens behöriga handhavande söktes.

Härtill har emellertid ett motstycke saknats i de skandinaviska länderna och i Finland. Då brottmålsförfarandet i norden alltid varit offentligt och i väsentliga delar bibe-hållit sitt ackusatoriska skaplynne, då lekmannaelementet genom nämndsinstitutionen i större eller mindre omfang tagit del i rättsskipningen, då i äldre tider särskilda kommissioner i regeln tillstsatts för politiska åtal och sådana i senare tider knappast förekommitt, hvarigenom de allmänna domstolarna gemenligen undgått det odiösa värvet att döma i slika mål, — så har detta haft till påföljd, att rättsskipningen i dessa länder af ålder tillynnit sig och äfven förmått bibe-hålla förtroende hos befolkningen. Och på grund häraf torde ock opinionen för jury öfver hufvud aldrig hafva varit så stark i de nordiska länderna som i mellersta Europa.

Att den norska straffprocesslagen emellertid upptagit juryinstitutionen är vid sådant förhållande anmärkningsvärdt och sammanhänger med särskilda omständigheter i lagens uppkomsthistoria. En uttömmande framställning härom ingår i första hufvudafdelningen af Professor Hagerups of-vannämnda arbete. Man finner häraf, att det allmänna tänkesättet i Norge i början af innevarande sekel ej var gynnsamt stämdt för jury, hvadan ock fråga om införande af denna institution ej häller uppstod i sammanhang med antagande af Norges fria författning, såsom man med många andra länders exempel för ögonen kunnat vara böjd att förmoda. Ånnu år 1821, då regeringen föreslog införande af jury i vissa mål, förklarade stortingen att „juryen stred mod folkets overbevisning.“ Det var först de friare rörelserna i Europa på 1840-talet som stämde det liberala partiet i Norge till förmån för jury och föranledde detta att år 1845 i stortingen föreslå tillsättande af en komité med uppdrag att undersöka huruvida införande af jury i brottmål vore önskligt. Förslaget ledde till utsändande af två personer i och för studier om juryinstitutionen i andra länder. Men öfver hufvud mötte dessa sträfvanden starkt motstånd på flera håll, och äfven regeringen förhöll sig nu främmande för frågan. Efter mångahanda omgångar afstannade reformarbetetet slutligen år 1863, men väktes åter till lif år 1881 såsom ett

politiskt agitationsmedel i kampen emellan regering oeh storting angående konungens vетorätt i fråga om ändringar i statsförfattningen. En parlamentarisk kommission tillsattes år 1882; denna afslämnade ett på basen af tidigare förslag i ämnet uppgjordt utkast till ny straffprocessordning, som sedermera undergick revision i en af justitiedepartementet tillsatt komité, och på grundvalen af detta reviderade förslag utarbetades sedermera kunglig proposition i ämnet samt förelades 1887 års storting. Efter långvariga förhandlingar blef förslaget antaget först af odelstinget, hvarest det konservativa partiet, som yrkade på domstolar med blandad sammansättning af fackdomare och lekmän för såväl skuld- som rättsfrågans afgörande, enhälligt uppträdd emot propositionen. Sedermera godkändes lagförslaget af lagtinget, där högern emellertid alls icke deltog i detsammas behandling, hvarefter förslaget slutligen vann sanktion af konungen.

Jurylagen kan sålunda närmast sägas vara en frukt af den norska demokratins kamp emot byråkratin och det parlamentariska flertalets seger öfver den konservativa ministären. Ty ehuru klagomål öfver brottmålsdomarene vilja och förmåga att oberoende af främmande inflytelser behörigt handhafva rättsskipningen i allmänhet icke försports i Norge lika litet som annanstädes i norden, fann dock rörelsen för folkliga domstolar sympatier hos menige man, som blifvit vane vid själfstyrelse på andra områden af stats- och kommunallivet, samt i grunden voro lika gynnsamt stämnda för folkliga institutioner i allmänhet som reserverade emot tjänstemannasystem öfver hufvud. Och af sådan anledning gick jurylagen med seger ur striden, oaktadt de djupare missförhållanden i brottmålsrättegången, som ytterst annanstädes banat väg för juryinstitutionen, icke i nämnvärd grad förfunnits i Norge.

I hvad mån liknande eller möjligen andra synpunkter skola göra sig gällande vid reform af brottmålsprocessen i Finland återstår att erfara. Men i fråga om grundbetingelserna för införande af jury synas förhållandena hos oss åtminstone härintils väsentligen hafta gestaltat sig lika som i Norge.

Detsamma torde i hufvudsak också kunna sägas om en annan ändring af måhända ännu större betydelse, som den norska lagen infört, eller öfvergången från skriftligt till muntligt och omedelbart förfarande. I jämförelsevis glest befolkade länder, där kommunikationerna i följd af naturförhållanden dessutom äro försvårade, är muntlighetsprincipens genomförande i brottmålsrättegången förenad med större svårigheter än annanstädes. Då domen skall grundas på den uppfattning domstolen under målets muntliga behandling bildat sig om detsamma, men icke får baseras på skriftliga uppteckningar öfver förhandlingens gång, ligger det i sakens natur att densamma såvidt möjligt bör försiggå utan afbrott. I sådant afseende innehåller dock den norska lagen följande stadgande: „Forhandlingen fortsættes saavidt muligt uden afbrydelse indtil dens endelige afslutning. I paatrængende tilfælde kan den fortsættes paa en hellig dag. Naar forhandlingen efter en udsættelse atter aabnes, gjentages det allerede foretagne, forsaa vidt retten finner det fornødent. Har afbrydelsen varet over 4 dage, kan ethvert af domstolens medlemmer fordre gjentagelse.“ Enär all bevisning sålunda i regeln måste framställas vid samma rättegångstillfälle och ett vittnes uteblivande exempelvis kan medföra nya resor för samtliga andra vittnen samt måhända äfven för rättspersonalen, följer däraf, att vittnesplikten under sådana omständigheter lätt kan gestalta sig till en för rättsvården menlig börla, hvarutom brottens beifrande kräfver stora kostnader. Emellertid har den nya norska straffprocesslagen ej ryggat tillbaka för dessa eller andra svårigheter vid processens reformerande i antydd riktning, utan bygt förfarandet i brottmål på muntlighetens och omedelbarhetens grundval samt sålunda först bland nordens folk härutinnan inslagit en väg, som tidigare beträdds af lagstiftningen i de kontinentala länderna.

Härmed hafva tvänne de mest utmärkande sidorna af den norska straffprocessreformen berörts. Innan vi lämna en antydan om innehållet af Professor Hagerups arbete i öfriga delar, äro några ord angående hufvuddragnen af processordningen enligt den nya lagen måhända på sin plats.

I afseende å organisationen af domstolarna gäller att dessa dels äro undersökningsräätter (s. k. forhörsretter), som utgöras af vederbörande underdomare, och dels domstolar, afsedda för hufvudförhandlingen. Till sistnämnda kategori höra lagmands- och meddomsretterna uti första samt höiesteret och höiesterets kjäremalaalvdalg i högre instans. Lagmandsrätten är i allmänhet forum för brott, som äro belagda med strängare straff än tre års tukthus. Öfriga brott upptagas i regeln af meddomsretterna, i fall ej den tilltalade aflagt fullständig bekännelse, då forhörsretterna ega afdöma målet. Vid lagmands- och meddomsretterna är nu lekmannaelementet representeradt. De lekmän, som hafva säte i dessa rätter, kallas lagrettemaend och domsmaend. Lagmandsretten består af två afdelningar: retten och lagretten. Retten utgöres af tre lagfarna domare och lagretten af tio lagrettemaend. Skuldfrågan afgöres af lagretten, och retten pröfvar de processuella spörjsmålen samt utsätter straffet. Meddomretten åter består af en rättskunnig domare och två domsmaend, hvilka samtiliga deltaa såväl i skuld- som process- och straffrågornas afgörande.

Hvad sedan angår parternes och domstolens ställning, så har anklagelseprincipens genomförande påkallat bildande af ett särskilt ämbetsvärk med uppgift att efterforska förbrytelser, fatta beslut om åtals anställande, utföra desamma och ombesörja värkställigheten af straffet. Vid sidan af denna offentliga myndighet har och den enskilde målsegaren i regeln en subsidiär åtalsrätt. Den tilltalade åter är skyldig att på kallelse inställa sig för rätta, men ej pliktig att själf bidraga till sakens upplysning. Vidare har han rätt att i hvarje stadium af förfarandet anlita försvarare, hvilket i vissa fall — alltid vid lagmandsret och höiesteret — är obligatoriskt, då den tilltalade och på allmän bekostnad förses med rättskunnigt biträde. Inför rätta får den anklagade dock icke rádföra sig med sin advokat angående besvarandet af domstolens frågor. Ej häller hafva den tilltalade eller dennes försvarare en själfständig rätt att fordra framställande af bevis, utan äro endast befogade att däröm hos domstol eller dess ordförande göra anhållan. Domstolen slutligen

kan ej träda i värksamhet utan att åtal af en där till berättigad föregått och får ej utsträcka undersökningen utöfver den angifna handlingen eller till annan person än den åtalade. Så till vida är anklagelseprincipen förtig konsekvent genomförd, men vid förundersökningen ligger hufvudledningen af förfarandet hos domstolen. Inför lagmanns- och meddomsretterne är ären mot parternes värksamhet den principala, men domstolen eger ex officio vaka öfver sakens fullständiga uppdagande och är af sådan anledning berättigad ej blott att göra självständiga frågor till vittnena, utan ock att fatta beslut om framställande af ny bevisning och att för detta ändamål uppskjuta målet.

Förfarandet är muntligt, såsom sagdt, och offentligt. Utkastet till de frågor, som föreläggas lagretten, utarbetas af åklagareämbetet, och retten eger bestämma frågornas innehåll, medan lagmannen omhänderhar den slutliga redaktionen af desamma. Förstnämnda föreskrift afgår från lagstiftningen i särskilda andra länder, hvarest frågorna till juryn utarbetas af domstolens ordförande. Beträffande lagmannens rättsundervisning stadgas åter att denne „gjennemgaard i et kort foredrag sagen og dens bevisligheder og forklarer, saavidt fornødent, spørgsmaalene og de retssætninger, som skal lægges till grund for deres besvarelse“. Lagmannens föredrag skall således omfatta såväl bevismomenten som rättssatserna. Häri överensstämmmer den norska lagen med den engelska och österrikiska rätten, medan den tyska (och tidigare den franska, som dock numera afskaffat domstolsordförandens föredrag), ålägger honom att allenast meddela juryn upplysningar om rättssatserna, men förbjuder ordföranden att uttala sig angående bevisningen. Rättsundervisningen är ej bindande för jurymannen.

I aseende å appellsystemet innehåller den nya lagen viktiga avvikelser från äldre rätt, hvilka sammanhänga med muntlighetsprincipens införande. Då det vid ett sådant förfarande ej låter sig göra att förelägga en högre instans fullkomligt samma material som presterats vid den lägre, får enligt jurylagen besvärs icke anföras på den grund, att underdomstolen tagit miste med hänsyn till bevisningen, utan

endast baseras på ett påstående om rättegångsfel eller orätt lagtillämpning. Sådana besvär gå till höiesteret. Däremot kunna bågge parterna i de fall, då underrättens bedömande af bevisningen antages vara felaktigt, fordra förnyad behandling inför lagmandsret af ett utaf forhörs- eller meddomsret afgjordt mål, och detta betraktas då såsom ett fullkomligt nytt mål. Men förnyad behandling af ett mål, som afgjorts af lagmandsret, är ej medgivven. Tillägga vi ännu att jurylagen infört fri bevissteori, så torde hufvuddragnen af densamma vara antydda.

Den systematiska behandlingen af detta rättsmaterial är nu i Professor Hagerups ofvannämnda arbete ordnad i sju hufvudafdelningar. I den första redogöres under särskilda kapitel för straffprocessens väsen, dess historiska utveckling, den norska straffprocessens ledande grundsatser och dess källor. Den andra hufvudafdelningen handlar om personerna i straffprocessen: domstolen, anklagelsens representanter och den tilltalade. Den tredje bär titeln straffprocessens föremål och den fjärde är egnad bevisläran. I femte afdelningen afhandlas tvångsmedlen i straffprocessen och i den sjätte själva förfarandet, medan den sjunde slutligen är förbehållen de accessoriska anspråk, som äro föremål för afgörande i sammanhang med straffsaken eller den s. k. adhæssionsprocessen.

I en öfverskådlig form ingår här en grundlig framställning af den norska straffprocessen, hvilken, på samma gång densamma utan tvifvel är egnad att lämna rättskipningen rik vägledning vid den nya lagens tillämpning, erbjuder icke ringa intresse med afseende å straffprocessrättens vetenskapliga behandling. Ville man med några ord angisva värkets dogmatiska ståndpunkt i allmänhet, kunde man kanske däri spåra en viss reservation gentemot doktrinella konstruktioner, hvilka återfinnas på många håll i den nyare utländska literaturen, men som antingen synas stå främmande för en enklare uppfattning af förhållandena eller också erbjuda en tvifvelaktig praktisk vinning. Att arbetet såväl härigenom som genom sin klara stil öfver hufvud är egnadt att utgöra en välkommen tillökning jämvälv i den med praktiska värf

upptagna juristens bibliotek, må ej lämnas oanmärkt, på samma gång detsamma i sin mån äfven bildar ett uttryck för hvad som uti ifrågavarande afseende måhända kan anses vara ett utmärkande drag hos de bästa alstren af den nordiska rättsvetenskapen i allmänhet.

Så återfinnes exempelvis i arbetet icke något spår af den i Tysklands straffprocessvetenskap numera allmänna läran om straffprocessrätsförhållandet, hvilken anses hafva lämnat ett så viktigt bidrag till den riktiga uppfattningen af särskilda processuella spörjsmål, men ej kan frånkänna egenskapen att hafva i processrätten infört en abstraktion, som borde kunna undvaras. Emellertid synes läran om processförutsättningarna, för hvilken teorin om processrätsförhållandet i den tyska doktrinen gäller såsom ett condicio sine qua non, icke hafva förlorat därpå, att författaren stält sig främmande för nämnda teori, såsom en blick på arbetet i behöriga delar vid handen gifver.

Också i fråga om den praktiska nyttan af att öfverföra begreppet invändning från civilprocessen till straffprocessen intager värvet en skeptisk ståndpunkt. Å sida 257 och ff. framhålls att för alla de fall, då det kunde komma i fråga att uppställa sagda begrepp i materiell betydelse, några särskilda grundsatser icke göra sig gällande vare sig i afseende å invändningens beaktande af domstol utan att särskild anmärkning därom göres eller med hänsikt till bevisbördans fördelning. I dessa och andra afseenden komma nämligen samma regler till användning som vid ett enkelt bestridande af grunden för klagomålet. Och detsamma är äfven fallet i fråga om de flesta processinvändningar. I följd häraf frånkännes ock begreppet invändning alt berättigande för straffprocessen i andra fall än beträffande sådana processuella omständigheter, som icke ex officio böra af domstol beaktas, såsom exempelvis frågan om forum enligt norsk rätt o. s. v.

Äfven den i Tysklands nyare doktrin på många håll framträdande lära, som vill tillägga de vid rättskipningen stundom förekommande händelser att åtal emot icke skyldige eger rum afgörande betydelse för den dogmatiska upp-

fattningen af åtalsrättens grund och förhållande till straffanspråket, har ej vunnit författarens godkännande. Teorin om en offentlig åtalsrätt, som principielt stode oberoende af det materiella straffanspråket och endast grundades å sannolika skäl om brottslighet, återfinnes ej i arbetet. Åtalet betecknas där såsom „det af den åtalsberättigade väcta kraftet på domstolens medvärkan till genomsförande af statens straffrätt (i subjektiv mening) gentemot en bestämd person.“ „Det är sålunda i alla fall statens straffrätt, som är åtalets föremål.“ Detta hindrar naturligtvis icke författaren att hafva öppet öga för den omständighet att åtal faktiskt kan anställas äfven emot oskyldige. Men då dessa fall ej kunna betraktas annorlunda än såsom undantag, hvilka icke synas böra läggas till grund för den juridiska uppfattningen af åtalsrättens natur, har författaren ej utan skäl uti ifrågavarande afseende fasthållit den äldre doktrinens lära, enligt hvilken åtalsrätten fattas såsom en sekundär befogenhet i förhållande till straffanspråket.

Det skulle leda för långt att ingå i vidare detaljer af arbetets innehåll. Här må endast ännu hänvisas till de ur allmänrättslig synpunkt intressanta kapitlen i första hufvudafdelningen af værket samt exempelvis till frågorna om domens rättskraft, om sammanhanget emellan straffsak och andra rättsförhållanden, i hvad mån domens innehåll är begränsadt af åtalets formulering, om skilnaden emellan jus och faktum, samt om bevisbördans fördelning. I sistnämnda afseende uppställes såsom allmän regel att beviset om den tilltalades skuld åligger klaganden. Sålunda formulerad och tagen i sin fulla utsträckning, leder regeln bland annat därför att bevisskyldigheten jämväl i fråga om efterföljande omständigheter, som innehåra grunden för straffets upphävande, t. ex. preskription, principielt hvilar å klaganden. — I detta hänseende avviker författarens framställning från de grundsatser, som uppställas härom på många håll i den tyska och äfven i den inhemska doktrinen, hufvudsakligen med ledning af regeln att den part, i vars intresse det med hänsyn till sakens utgång ligger att ett faktum varder i rättegången fastställdt, är beträffande detta faktum bevis skyldig.

Vi kunna sluta här, då det närmaste ändamålet med dessa rader endast är att rikta uppmärksamheten på ifrågavarande värdefulla tillökning i Norges rättsvetenskapliga litteratur. Skulle desamma därjämte i någon mån bidraga till värkets spridning bland tidskriftens läsare, vore systemålet med denna anmälan till alla delar vunnet.

J. Grotenfelt.

Tarfva ej stadgandena i 1852 års kejs. universitetsstatuter rörande studerandes gäldsförhållanden revision och ändring?

Redan en gång förut — till följd af beslut af den 1 nov. 1865 — har denna fråga inom Juridiska föreningen varit föremål för öfverläggning och enhälligt besvarats jakande, såsom synes af tidskriftens 4 och 5 årg. sid. 181 och följande. Det kan icke antagas att åsikten härom sedan dess skulle ändrats. Men då ifrågavarande lagstadganden gält öfver 40 år, utan att den inom Juridiska föreningen och äfven eljes uttalade meningen ledt till någon lagstiftningsåtgärd, torde det ej vara opåkalladt att nu åter taga saken till tals. Närmaste anledningen härtill är ett hos guvernören i — län, i grund af skuldsedel och borgen emot en bondeson eller bonde A., kallande sig ylioppilas, och hans borgesman C., utfört fordriingsmål, däri sökanden B. uti en senare skrift åberopade, att A. efter sin faders död öfvertagit dennas bo och å priset för en köpt häst utfärdat skuldsedel, men icke gittade prestera infördrad utredning däröf, att skulden gjorts med rektors samtycke (nödvändigheten häraf var för honom fullkomligen obekant); hvadan och då C., på sätt han i sin förklaring invändt, icke kunde förpliktas till betalning, innan A:s medellöshet visats, B:s emot A. och C. utförda fordriingsanspråk, hvaröfver C. ej afgaf förklaring, för närvarande förkastades.

Häremot kan enligt vår tanke ett och annat anmärkas. Något däraff skall längre fram ansföras. Nu vilja vi först

påpeka några olikheter, hvilka framstā äfven vid en flyktig jämförelse emellan stadgandena uti ämnet i 1828 och 1852 års kejs. statuter. 1828 stadgar i § 66: „Sökes studerande, som ej ännu uppnått myndige år, under det han vistas *inom området för Universitetets jurisdiktion*¹⁾, för gäld, åligger Rector att dermed förfara på sätt i Disciplins Reglementet — — — stadgadt är“, nämligen: „hvad för omyndig studerandes hushyra och nödig kost, under en tid af 6 månader, borgadt är, betalas skall, och att ingen studerande för gäld, af hvad beskaffenhet som helst, bysätta får“.

I 67 § säges: „Rector upptager och afgör alla de skuldfordrings- och utsökningsmål, hvilka hos honom anhängige göras emot de studerande, som uppnått myndige år och vid Lagsökningens början *inom området för universitetets jurisdiction sig uppehålla*“ och i 204: „Universitetets Domstol äger — — upptaga och afgöra de civila mål, som de studerande röra, då de svarande äro och *inom området för universitetets jurisdiction sig uppehålla*“. Men 1852 blefvo stadgandena i 66 och 67 §§ af 1828 års statuter, beträffande rektors domsrätt, sammanförda uti en, den 62:dra: „Rektor upptager och afgör mål, som emot studerande anmälas rörande gäld, såframt lagsökningen sker medan han vid *Universitetet inskrifven är*“¹⁾. Häri göres ej mera någon skilnad, beroende däraf, att studerande antingen uppnått eller icke uppnått myndig ålder. — Det var också naturligt, då man äfven eljes i detta hänseende ville likställa de studerande. Sålunda blef det med någon inskränkning bibehållna förra stadgendet om betalning af *omyndig* students skuld för hushyra och kost äfven hänfördt till de myndige i § 281: „Hvad studerande, som vid Universitetet sig uppehåller, blifver skyldig för föda i 3 månader (ej för 6 ss. förut) eller hushyra för $\frac{1}{2}$ år, eller läkemedel (detta tillagdt), skall af honom gädas, antingen han uppnått myndighets ålder eller icke, dock vare ej sådan fordran utmätningsgild, därest den icke inom 30 dagar efter betalningstidens förlopp hos Universite-

¹⁾ Kursiveringens vår.

tets Rektor anmäles“. — Efter den tiden skulle altså en myndig persons skuld förlora sin giltighet. Och i öfrigt ställes studerande under rektors förmynderskap genom det nya stadgandet i 282 §. „Nödgas studerande, medan han vid Universitetet inskrifven är, för sitt uppehälle eller annat oundgängligt behof upptaga penningelån, begäre tillstånd der till af Rector, som efter pröfning af omständigheterna eger slik begäran bevilja eller afslå, samt i första fallet bör bestämma lånesummans belopp och deröfver meddela sökanden skriftligt intyg“. Och för att försäkra denna norm en esterlesnad heter det i 289 §: „Åsamkar sig studerande annan gäld — eller kan borgenär ej för penningeförsträckning förete sådant skriftligt intyg, som § 282 upptager, njute denne ej betalning för sin fordran, om den ock är styrkt eller erkänd“, hvarhos borgen af studerande, medan han vid universitetet inskrifven är, i 290 § fränkännes laga kraft och värkan. Emedan universitets *domstol*, sådan som enl. 1828 års statuter ännu fungerade, ej mera finnes, måste 204 ändras och i stället införas en annan, den 288:de, lydande sälunda: „Alla mål, som studerande röra, upptagas och afgöras af allmän domstol, på sätt derom i Lag och dessa statuter stadgadt är, med undantag likväl af sådane skuldfordringsmål, om hvilkas behandling § 62 innehåller närmare föreskrifter“.

Uti 1852 års statuter är det icke uttryckeligen sagdt, att några stadganden i 1734 års lag genom dem ändrats. Att så likväl i självva värket skett, är uppenbart. I de af Sjöros och Sulin föranstaltade upplagorna af 1734 års lag är ock innehållet af flere §§ upptaget under särskilda lagparagrafer. — Så vid H. B. 9, 2: §§ 281, 282 och 289: vid U. B. 1, 2: §§ 62, 64 och 293; och R. B. 10, 1: § 288. Vidare hade vid Å. B. 19, 1 kunnat påpekas, att student, fastän han sylt 21 år, likväl, medan han vid universitetet inskrifven är, i så måtto står under rektors förmynderskap, att han utan dennes tillstånd icke kan med gällande kraft ikläda

sig skuldsförbindelsen, vid H. B, 10, 8 och 9, att students borgen ej till betalning förpliktar; vid U. B. 4, 4, att den däri stadgade norm „för skuldebref bör gäldenär sökas ther han bor, eller sig någon tid uppehåller“, icke gäller i afseende å student, som sökes, „medan han vid universitetet inskrifven är“. Uti ofvan antydda fall hade väl guvernören, när det utan vidare *antogs*, att A. fortfarande var *vid universitetet inskrifven* — hvilket ock skall vara det faktiska — icke bort upptaga hela saken, utan skjuta den från sig. — Såsom hörande till de många egendomligheterna, hvartill 1852 års stadganden leda, ha vi icke velat lämna detta förhållande oanmärkt. 1828 års statuter skulle icke föranleadt en förvisning, enär studenten i fråga icke „vid lagsökningens början inom området för universitetets jurisdiktion sig uppehöll“. Dessutom bör här ihågkommas, att studenten själf ingalunda, för att undgå betalning, om ogiltigheten af sin förbindelse gjorde invändning, och att en sådan äfven eljes ytterst sällan torde förekomma till följd af det starka tryck den allmänna opinionen härvidlag utöfvar.

Då saken senast vid Juridiska föreningen diskuterades, var frågan formulerad sålunda:

„Vore det ej önskligt, att studenter, hvilka uppnått myndig ålder, blefve i afseende å sina civila rättsförhållanden likstälde med öfrige till dylik ålder komne medborgare och medborgarinnor, samt följaktligen befriade från de i 281, 282, 289 och 290 §§ af Kejs. Alexanders universitetets statuter af den 1 Oktober 1852 gjorda inskränkningar i deras rättigheter och skyldigheter?“

Man ville redan i frågan ha antydt det abnorma förhållande, hvari studenter, jämtörde med ogifta kvinnor, blifvit försatte. Svaret utföll, såsom redan antyddes, enhälligt jakande. Centralafdelningen i sitt korta svar ansåg giltigt skäl ej finnas för de ifrågavarande undantagen från allmän lag, hvilka värkade depraverande och tillkommit utan ständernas medvärkan. Detsamma påpekade Wasa filialafdel-

ning. En ledamot i Centralafdelningen och Åbo filialafdelning yttrade sig något vidlystigare. Ansåg det välminta ändamålet att förekomma skuldsättning samt ~~misshushållning~~ och slösaktighet icke hafva uppnåtts och giltigt skäl till undantagsstadgandenas bibehållande ej ha varit för handen. Från Wiborgs filialafdelning hade svar icke ingått.

Studenternas skuldsättning är visserligen utan all gentagelse en mycket allvarsam sak, och det är med alt skäl universitetets herrar rektorer, såvidt vi påminna oss, par gånger i sina inskriptionstal därom uttalat beaktansvärda ord. Men om ock en minskning af skulderna må vara på det högsta önskvärd, i synnerhet då en god del beror på *mindre billiga* — om man icke hällre vill säga *dyra* — lefnadsvanor i hufvudstaden och till följd därav äfven bland studenterne, så kan man dock säkerligen utan minsta fara för misstag påstå, att 1852 års botemedel ej värkat det minsta för det åsyftade ändamålet, skuldernas förminskande. Måhända har på senare tider rektors samtycke till låneoperationer oftare än förut utvärvats. Det kan vara mycket troligt. Men lika troligt är, att beloppet på skulder, gjorda utan rektors samtycke, jämvälv högst ansenligt tillväxt, utan att låntagarene sökt undgå betalning genom invändning om låne-operationens ogiltighet. Det nämdes redan att opinionens tryck härvidlag kväft lusten att gripa till sådan invändning. De skuldsattes kamrater skola anse att åberopande af 1852 års lagstadgande så ofördelaktigt vittna om kamratens rättsuppfattning, att en säker följd därav vore att vitsordet om uppförandet skulle sänkas. Och redan för lång tid tillbaka omtalades att, då en ung jurist funnit sig föranläten att afstå från sin afsikt att mot kraf af en skuld från studenttiden söka skydd uti ifrågavarande lagstadgande, var motivet farhåga det hofrätten måhända skulle anse invändningen förråda så förvända rättsbegrepp, att de icke kunde sammastå med dem man hade att vänta af landets domare och att förtys vidare förordnande till domareuppdrag möjligen kunde

utebli. — När sålunda en student, om han före afgången från universitetet eller därefter sig till skydd åberopar ett *lagbud*, endast därigenom, således för *lagens* skull, åstrar sig allmän missaktning, kan väl en lag, som visat sig vara i så hög grad stridande mot den allmänna rättsuppfattningen, icke gärna längre bibehållas utan att äfventyra det anseende lag bör åtnjuta.

Såsom kuriosum hvad beträffar en adelig student, som 1852 års statuter fränkänna rätt att själfständigt pröfva om han behöfver för egen räkning upptaga ett litet lån och därå med gällande kraft utfärda förskrifning, må här för jämförelse ställas den honom vid uppnådd 25 års ålder jämlikt gällande Riddarhusordning tillkommande rätt till säte och stämma å riddarhuset och att där, lika med hans inspektor och självaste rektor, såframt desse höra till ständet, vara med vid afgörande af fäderneslandets viktigaste frågor och att såsom hufvudman, redan då han fylt 21 år, befullmächtiga annan adelsman till säte och stämma. Exempel på sådant fall lärer icke häller saknas.

Man kunde visst tänka, att lagen sålunda vore anti-kverad och att det i grunden vore likgiltigt om den uttryckligen upphäfves. Så är det likväл icke. Herrar rektorer veta det nog. Rektor bör „efter pröfning af omständigheterna“ bevilja eller afslå student begäran om tillstånd att upptaga lån, och om den bifalles, „bestämma lånesummans belopp“. Om man nu antar, att af studenterna, hvilkas antal numera torde uppgå till nära på 2000, hälften eller omkring 1000 äro föranlätna att mer eller mindre ofta upptaga lån till högre och lägre belopp; vidare, att för hvarje lån enligt statuternas föreskrift rektors samtycke bör begäras, är det lätt att föreställa sig huru kolossalt vidlyftig bokföring vore erforderlig för pröfningen om och huru mycket en hvar af de lånesökande borde vid olika tillfällen berättigas att låna upp, men att för utöfvandet af kontrollen ett sådant omständligt skuldregister med tusentals konton föga kunde undvikas. Man måste altså beklaga att rektor pålagts ett förmynanderskap, som i och för sig är onaturligt och utan gagn för någon kräfver ett ofantligt arbete.

Emedan nödvändigheten af lagens upphäfvande hälst i samma väg som den tillkommit torde kunna förutsättas såsom gifven sak, ha vi påpekat att Universitetet i främsta rummet har kännung af olägenheterna, emedan därav synes framgå, att Universitet är närmast att taga initiativ till lagförändringen.

F.

Nyare inhemska lagstiftning.

Förvaltningsrätt.

Upplåtande åt enskilda personer af vissa slag af kronan tillhörig jord.

Kronojords upplåtande till odling och anläggning af nybyggeshemman.

I motsats till hvad förhållandet var under äldre tider, då kronans allmänningar och överloppsjordar förfämligast skulle disponeras för odlings- eller bosättningsändamål och därfor hälst till enskildes brukande överlämnas, har särskilt under senaste decennier kronoskogarnas förvaltning utgjort det främsta systemålet för lagstiftningen om dispositionen af kronan tillhöriga marker. Den stora statsekonomiska betydelsen af kronoskogarnas bevarande och rationella omvärdnad kan ej häller förnekas, om man ock å andra sidan i ett land, där bosättningen är relativt gles och där den obrutna marken är den i vida afseenden förhärskande, alltid måste ställa vikten af jordens vidare uppodling högt. Den framskjutna ställning forstintresset under senare tider i lagstiftningen erhållit kulminerer uti nådiga kungörelsen den 27 december 1877, angående anläggning af nybyggeshemman och kronotorp samt skattläggning af de sistnämnda. Det i denna förfatning ingående stadgandet, att nybyggeshemman må anläggas, där detsamma ej blifver hinderligt för kronans skogsvård, innebär väl ännu möjligheten af en ganska vidsträckt disposition till förmån för jordkulturen, men detta stadgande kan dock i nyssangifvet afseende vid tillämpningen

gestalta sig vida ofördelaktigare, enär den närmaste pröfningsrätten härvid nästan uteslutande tillkommer förstmyndigheten, hvilken ju själfallet, huru opartisk ståndpunkt den än sökte intaga, främst måste haſva öga för hvad till förstvården och dess fördelar hörer. Ofta har ock klagomål förnummits däröfver, att forstintresset i jämförelse med odlingsintresset genom 1877 års författning vunnit ett altför stort inflytande vid dispositionen af kronojordarna. Ty ehuruval skogslagen af den 3 september 1886 medgivver en för odlingen gynsammare tolkning, har man dock i värligheten föga kunnat hoppas på någon förändring härutinnan genom denna lag, så länge kungörelsen af 1877 fortfarande föreskref sättet och ordningen för dispositionsfrågors afgörande. Kronojordarna borde nämligen, har man framhållit, före deras slutliga disposition underkastas en sådan allsidig undersökning, att genom densamma fullständig utredning vore för handen däröm, huruvida de enligt gällande lag skola användas för kronans skogsvård eller ock åt enskilde till odling upplåtas. Det var ock med afseende hära och följakligen i sytte att motvärka det lagstiftningen om kronans marker altför ensidigt skall gynna skogskulturen på jordbruks bekostnad, som en revision af 1877 års kungörelse i allmänhet befunnits nödig. Särskilda stadganden i sagda kungörelse voro dessutom af den art, att desamma för möjliggörandet öfver hufvud af hemmansbildningen i någon nämnvärdare mån i de nordliga delarna af landet tarfvade ändring. Så t. ex. har stadgendet om skiftens antal samt om deras sammansättning — åkerjord och skogsmark i ett och ängsmark i högst tvänne — ansetts i hög grad hämmande för nybyggesbildningen, enär ju en egoplacering på nyss angifna sätt äfven å stället, som för jordbruk annars vore synnerligen lämpliga, i flere fall befunnits svår eller rent af omöjlig att under de förnybyggesanläggningen i öfrigt gällande bestämningarna genomlöra.

Förberörda väsentliga brister och jordkulturens i landet framsteg mindre gynnande bestämningar haſva genom här ofvan nämnda förordning af den 13 oktober 1892 angående kronojords upplåtande till odling och anläggning af nybygges-

hemman, i kraft hvaraf 1877 års kungörelse blifvit upphäfven, undanrötts och ersatts af andra, såsom det synes, förhållandenes kraf mera motsvarande stadganden. Under det att de i 1886 års skogslag fastställda allmänna grunderna för kronojordarnes disposition förblifvit gällande, har genom den nya förordningen ej allenast en mera allsidig pröfning af hvarje särskild dispositionsfråga än äfven ett mera metodiskt förfarande vid användningen af kronans marker öfver hufvud möjliggjorts. Sålunda skola numera i hvarje län, där kronan eger allmänningar och öfverloppsjordar af större omfang, tillsättas en eller flere s. k. undersökningsnämder och en länekommission, hvilka, sammansatta af i jordbruk samt i skifte- och forstväsendet förfarne personer, böra efter noggrann undersökning af dessa kronans marker afgifva förslag om till hvilken del desamma, i öfverensstämmelse med stadgandena i § 2 af gällande skogslag, lämpligast böra till jordbrukslägenheter upplåtas eller för kronans skogsvård i sammanhangande skiften bibeħallas. Undersökningsnämden, hvilken utgöres af en forstmästare, en landtmätare och två med ortsförhållandena förtrogna och i jordbruk försarna personer, eger att å ort och ställe inhämta en såvidt möjligt fullständig upplysning om kronojordarnas natur och beskaffenhet samt uppgöra förberedande förslag till afskiljande från den egentliga skogsmarken af sådan jord, som lämpligen kan till jordbrukslägenheter upplåtas, ävensom i öfrigt afgifva den utredning, som för en lämplig disposition af resp. kronomarker kan vara nödig. Efter det undersökningsnämden fullgjort sitt uppdrag inom visst sammanhangande jordområde, skall länekommissionen, sammansatt af guvernören i länet såsom ordförande samt länelandtmätaren, öfverforstmästaren i distriktet och läneagronomen såsom ledamöter, med ledning af den utaf undersökningsnämden förebragta utredningen uppgöra slutligt förslag till den odlingsbara markens afskiljande itrån den, som bör till skogsbruk eller annat ändamål lämnas. Förslaget öfverlämnas sedermera af guvernören till kejs. senatens pröfning och fastställelse. Sedan dispositionsförslaget faststälts, skall den för odling afsedda marken till nybyggeshemman indelas och enligt gällande grunder skatt-

läggas, oberoende därav om någon anmält sig till anläggande af nybyggen å i fråga varande mark eller icke. Säväl nybyggesindelningen som skattläggningsförslaget underställes kejs. senatens stadsfæstelse. Åboskapen till de sálunda bestämda och skattlagda nybyggena utbjudes därefter årligen, intill dess samtliga nybyggen blifvit med åbor besatta. Ansökningarna till de lediga åboskapen, som jänväl kunna inlämnas till kronolänsmannen i orten, böra endast åtföljas af behörigt prästbevis samt intyg af kommunalnämndsordförande öfver sökandens förmögenhetsförhållanden ävensom flit och arbetsförmåga. Om sökanden befinnes lämplig, antages han, efter det syn för utredande af den årliga byggnadsskyldigheten, det nödiga antalet frihetsår m. m. å lägenheten af vederbörande kronofogde eller länsman värkstälts, till åbo å densamma medels utslag samt erhåller, sedan utslaget vunnit laga kraft, öfligt immissionsbref.

Uti nästberörda nybyggesförfattning af år 1892 ingår icke, såsom uti 1877 års kungörelse, någon uttrycklig bestämning om, hvilken mantalsstorlek ett nybygge minst bör hafva för att kunna såsom hemman anses, utan stadgas i detta afseende endast, att guvernören jämte förordnandet att värkställa nybyggesindelningen och skattläggningen jämvälvör meddela landtmätaren föreskrifter rörande nybyggens storlek m. m. En viss begränsning eller den på »hemman« i allmänhet ställda fordran på förmåga af tramtida själfbestånd är här emclertid att antaga. Den art af mindre jordbrukslägenheter, som i 1877 års kungörelse kallas kronotorp, finnes icke vidare omnämd i 1892 års förordning, utan stadgas i denna beträffande sådana inom den till odling åfskilda marken befintliga jordstycken, som af en eller annan orsak icke egna sig att till nybyggeshemman anslås, att desamma, ifall de ej äro för kronan behöfliga, må likasom äfven kronan tillhöriga utbyskatter, ängar och holmar, jämliktförordningen den 25 januari 1892, angående upplåtande åt enskilda personer at vissa slag af kronan tillhörig jord, i lämpliga lotter under skattemannarätt till enskild ego säljas eller i undantagsfall afgiftsfritt upplåtas. Dylika jordstycken böra enligt nyssnämnda af ständerna antagna förordning

jämväl, oaktadt de ej i öfritt antaga naturen af vanliga hemman eller hänföras till något sådant, hvar för sig åsättas mantal. Någon vidare kameralbestämning eller begränsning givses härom icke i denna förordning.

Utan att ingå i någon närmare granskning af förordningen i kameralt hänseende, torde här endast kunna framhållas, att den genom förordningen af den 25 januari 1892 tillåtna utvidgade rättigheten att förvärfva kronojord till enskild ego med all sannolikhet kommer att ega en icke ringa betydelse för möjliggörandet af en i socialt afseende ändamålsenlig disposition ej allenast af kronans allaredan föresintliga många utbyskatter, holmar, uppodlade kärr och mossar än även af kronans marker öfver hufvud. Att hoppas är nämligen att den obesuttna befolkningen i landet härigenom altmer och mer lockas att å kronans till odling lämpliga marker förskaffa sig en egen torfsva. Då de enskilde, oaktadt jordparcelleringen m. m. under senare tider betydligt underlättats, härtils endast i mindre mån synts vara böjde för delning af sina jordlägenheter, är det genom lagstiftningen om kronojordens disposition sålunda lämnade bidraget till en lycklig lösning af den i vårt land altmer på dagordningen trängande frågan om den lösa befolkningens ställning särskilt att beakta.

Genom den nu gällande, här ofvan i dess hufvuddrag framställda ordningen för kronomarkernas användning tordé desamma för visso framdeles i större omfang än härtils åt enskilde öfverlåtas, ehuru en icke så ringa tid dock skulle förgå, innan de vidsträkta områdena särskilt i landets nordliga delar blifvit undersökta och måhända även innan den ett eget arbetsfält saknande och ofta endast därför emigrerande befolkningens uppmärksamhet blifvit riktad på de utvägar till förvärf och förkofran, som fäderneslandet uti sina ännu obrutna marker erbjuder. För att emellertid förebygga direkta förluster för kronan därigenom att nybyggeslägenheter i vissa fall komme att tilldelas mark med värdefullare ståndskog, ävensom till förekommande af jordkulturen skadande skogsspekulationer, har kronan uti 24 § af 1892 års (nybygges)förfatning förbehållits rätt att från den nybygges-

hemman underlydande mark under en tid af tio år, räknadt från dagen för immissionsbrevets utfärdande, avvärka och försälja alt det gröfre timret eller alla träd, som vid sex meters höjd innehafva tjugutvå centimeters diameter och därutöfver.

Rudolf Erenius.

C i v i l r å t t .

Om allmänna upplagsmagasin och warrants.

Genom K. förordningen den 30 september 1892 om allmänna upplagsmagasin med rätt att utgifva warrants, K. förordningen af samma dag, innehållande tillägg till 13 § i nådiga förordningen den 9 november 1868 om borgenärers rätt och företräde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs afsträdd, ävensom i anslutning till dessa K. kungörelsen den 25 maj 1893, innehållande närmare föreskrifter angående allmänna upplagsmagasin med rätt att utgifva warrants, har den legala grunden blifvit lagd till ett nytt institut hos oss, hvilket väl icke omedelbart fått praktisk tillämpning, men hvilket synes egnadt att i en framtid bereda vårt näringsliv stora fördelar. Ej mindre jordbruken än industrin och särskilt den hos oss ringa utvecklade partihandeln torde nämligen kunna draga väsentlig nytta af de lätnader i afseende å varuutbytet och varukrediten, som åstadkommas genom möjligheten att kunna å därför särskilt lämpliga orter i allmänna förvaringsrum upplägga varor samt sedermera genom enkel endossering af de öfver desamma utfärdade depositionsbevisen med obestridlig laga värkan öfverslyfta dispositionsrätten till dessa varor eller i dem konstituera panträtt.

För åvägabringandet af en lämplig anordning hos oss af de allmänna upplagsmagasinen och warrantrörelsen hafva uti gällande rätt erforderats särskilda ändringar och kompletteringar, främst i 12 kap. H. B., som innehåller vår lags stadgeanden angående depositum eller „inlagsfå“, men därjämte äsven i andra lagrum.

Sålunda har den enligt 2 § af sagda kapitel och balk depositarie åliggandenhet att vårdar förtrodt gods såsom sitt eget samt att ansvara för skada, som förorsakas af vangömmo eller vällande, men ej för sådan, som sker af våda, blifvit sålunda skärpt, att enligt § 8 af warrantlagen allmänt upplagsmagasin är skyldigt att ersätta all skada, som träffat deponerad vara under upplagstiden, liksom ock förlust, som uppstått i följd däraf att varan ej i behörig tid utlämnats från magasinet, där ej visas kan att skadan eller dröjsmålet föranledts af öfvermäktig tilldragelse, varans egen beskaffenhet eller sådant fel i förpackningen, som vid emottagandet ej af det ytter kunnat varsnas, eller ock vällats af varuinsättaren eller hans folk. Denna större ansvarsskyldighet, som betingas af upplagsmagasinet speciella egenskap att utgöra en inrätnings, hvilken emot ersättning mottager varudepositioner, är ännu ytterligare utsträckt i afseende å sådana varor, som magasinet mottagit med särskildt förbehåll att återlämna antingen den insatta varan in specie eller annan därför jämngod. Enär i afseende å sådana insättningar den af en viss varuegare deponerade varans förskämning eller försvinnande själfallet ej kan minska magasinet skyldighet att prestera den deponerade mängden af det uppgifna varuslaget, är magasinet genom nämnda § i lagen förpliktadt att till fullo ersätta all skada och förlust å sådana insättningar, där ej öfvermäktig tilldragelse (force majeure) kan åberopas.

Enahanda vidsträkta ersättningsskyldighet kan emeller-tid ifrågakomma äfven i afseende å sådana varor, hvilka insatts med rätt för insättaren att utbekomma dem in specie, såvida jämlikt § 10 vid insättningen aftal träffats med magasinet därom, att inrätningen skall ansvara jämväl för skada eller förlust, som föranledts af varans egen beskaffenhet eller fel i förpackningen. Däremot kan den ofvan berörda i § 8 fixerade allmänna ersättningsskyldigheten jämlikt § 10 ej genom aftal häfvas, något som är nödvändigt gjordt af hänsynen till tredje man, som annars kunde vilseledas beträffande depositionsaftalet.

En annan omständighet, i afseende å hvilken warrantlagen beträffande allmänna upplagsmagasin fastställer nor-

mer, som afvika från lagens föreskrifter angående depositum i allmänhet, gäller depositaries retentionsrätt till den deponerade varan för betäckande af sina kostnader. Ut i 8 § 12 kap. H. B. är dylik rätt medgiſven för „nödig kostnad“ och hyra, men i § 7 af warrantlagen är denna rätt för allmänt upplagsmagasin uttryckligen utsträkt till ersättning för forskutna kostnader, för varans uppläggning och vård samt för de uppdrag inrättningen i och för samma vara utfört, hvarjämte sagda rätt, i motsats till hvad för öfrigt gäller, förklarats beståndande äfven i händelse af varuegarens konkurs.

För att tillförsäkra de allmänna upplagsmagasinen nödigt förtroende bland allmänheten, har vidare genom den nu berörda lagstiftningen sådan ändring åstadkommits i 1868 års förmåusrättsförordning, att efter alla de förut gällande förmånsrätterna inskjutits en ny sådan, hvilken faststälts för den varuegare tillkommande ersättning för vara, som i allmänt upplagsmagasin skadats eller förkommit liksom ock för medel, som af inrättningen uppburits för å auktion försåld vara eller hos densamma deponerats för utlösen af pantsförskrifven sådan. Härigenom är varuinsättare skyddad för äfventyret att i händelse af upplagsmagasinet konkurser nödgas för sin fordran konkurrera med inrättningens prioriterade fordringsegare.

Hvad sedan beträffar beskaffenheten och den rättsliga naturen at de depositionsbevis öfver insatt vara, som allmänt upplagsmagasin eger utfärda eller det så kallade warrantystemet, har i den föreliggande lagstiftningen tillämpats det nyare franska systemet med två bevis, af hvilka det ena, upplagsbeviset, är afsedt uteslutande för öfverlätelse af egande- eller dispositionsrätt, det andra, warranten, uteslutande till konstituerande af panrätt. Dessa bevis, hvilka böra utfärdas sammanhängande, men så att de vid varans pantsförskrifning kunna skiljas från hvarandra, hafva egenskapen att i allo representera den vara, å hvilken de lyda. Sålunda eger innehafvare af upplagsbevis eller warrant jämlikt § 29 af warrantlagen, i händelse varan förkommit eller skadats, samma rätt till skadeersättningen, som

han annars skulle egt till självva varan, och enligt § 30 är vara, som är i allmänt upplagsmagasin insatt mot upplagsbevis och warrant, ej underkastad utmätning eller kvarstad, hvaremot självva bevisen kunna i mät tagas och med kvarstad beläggas.

Förenämnda bevis böra utskrifvas på insättarens namn, men kunna i likhet med växel endosseras in blanco. Även i särskilda andra afseenden hafva desamma likstälts med växlar. Sålunda är, jämligt § 13, upplagsmagasin eller annan, hvilken någon förpliktelse åligger på grund af upplagsbevis eller warrant, icke forbunden att pröfva om öfverlätelserna äro äkta; innehafvare af warrant har i händelse af bristande betalning återgångstalan mot föregående endoscenter o. s. v.

Från regeln att upplagsbevis och warrant få endosseras in blanco finnes dock ett mycket viktigt undantag. Det första endosso, hvarigenom warranten öfverlätes särskilt för sig, och hvarigenom sålunda panträtt i den deponerade varan konstitueras till säkerhet för gjord penningförsträckning, bör jämlikt § 15 i warrantlagen innehålla uppgift såväl om försträckningsgifvarens och -tagarens namn eller firma och boningsort som om skuldbeloppet och förfaldodagen, hvarjämte denna första öfverlätelse af warranten skall, för att medföra laga värkan, införas å upplagsbeviset och anmälas hos upplagsmagasinet, som om denna anmälan bör teckna intyg både å upplagsbeviset och warranten. Nu berörda omgång är nödvändig, å ena sidan för att vid följande öfverlätelser af upplagsbeviset detsammas innehafvare, hvilken betraktas som varu-egare, skall ega kännedom om den panträtt, som graverar varan, samt å andra sidan för att den person skall vara tydligt angiven, mot hvilken warrantinnehafvaren i sista hand kan vända sin återgångstalan, ifall varan vid skeende realisation ej betäcker hans fordran. En återgångstalan på grund af warrant skiljer sig nämligen från en sådan på grund af växel därigenom, att den förra jämlikt § 28 kan göras gällande först efter det den pantförsikrarna varan blifvit realiserad; och den, som i sista hand skall godtgöra skilnaden mellan varuvärdet och pantinnehafvarens

fordran, är den egentliga försträckningstagaren eller den, som till först endosserat warranten särskilt för sig. Detta är äfven orsaken till att regressrätten mot nämde förste öfverlätare af warranten kan göras gällande utan tagen protest, såvida blott varans realisation hos upplagsmagasinet yrkats inom bestämd tid, medan bibeħållandet af samma rätt mot följande endosenter gjorts beroende däraf, att enligt § 21 behörig protest blifvit upptagen.

Då en närmare redogörelse för de af institutet föranledda specialstadgandena ej synes böra här ifrågakomma, må ännu blott nämnas att allmänna upplagsmagasin, oakadt det i städerna hos oss ännu för öfrigt gällande auktionstvång, jämlikt § 25 äro berättigade att värkställa offentliga auktioner, utan att därvid vara underkastade särskilda afgifter, ävensom att enligt § 31 ett särskilt mortifikationsförfarande är anordnadt för dödande af förkommet upplagsbevis eller warrant.

Beträffande vilkoren för oförtullade tullpliktiga varors uppläggande i allmänt upplagsmagasin, af hvilka den allmänna användningen af ifrågavarande institut är väsentligen beroende, utlovas i warrantlagen särskilda föreskrifter, men några stadganden i detta afseende hafva ännu icke emannerat.

L. v. P.

J o r d l e g a.

Genom K. Förordningen den 10 november 1892, innehållande vissa stadganden rörande lega af jord på landet, hafva 1 och 15 §§ 16 cap. Jordabalken undergått förändring samt Kongl. Förordningen den 13 juni 1800, rörande stadsel och lega af jord på landet, och 16 § i K. Förordningen af den 19 februari 1883, angående egostyckning och jordafsöndring m. m., upphäfts. Den nya författningen har dels upptagit den tidigare lagstiftningens stadganden, dels i deras ställe infört andra; därjämte har den afgjort flera af de frågor, hvilkas besvarande förut berott af tolkning.

Aftalets form. Tidigare har angående alla jordlegoaftal — med undantag af lfstidsstädja af hel lägenhet — stadgats, att de skolat inteknas, och angående aftal om upplåtande till annans nytjande af någon del af jordegares jord, att afhandling därom skolat skriftligen upprättas; angående värkan af muntliga aftal hafva emellertid olika uppfattningar kunnat göra sig gällande. Fgn d. 10 nov. 1892 stadgar, att muntlig öfverenskommelse om lega af jord, ehvad den angår hel ordlägenhet¹⁾ eller del därav, är för hvardera kontrahenten bindande, dock endast under två förutsättningar.²⁾ Den ena af dessa är att jorden redan af legotagaren tillträdts; muntligt aftal om framtida upplåtande af jord på arrende är således ensamt för sig icke bindande. Den andra förutsättningen är, att legotagaren å jorden drifver jordbruk: om jordegare vill för annat ändamål än jordbruk till annans nytjande upplåta visst område af sin lägenhet, bör således aftal därom upprättas skriftligen.

Legotiden. Har jord upplåtits till nytjande utan att skriftligt aftal ingåtts, är hvardera kontrahenten berättigad att när som hälst uppsäga legan. Men hvardera njuter efter uppsägningen den i 16: 5 JB bestämda laga fardags tiden: före dess utgång är legotagaren således hvarken berättigad eller skyldig att afflytta.

Genom skriftligen ingånget aftal kan såväl hel lägenhet som del därav för jordbruks driftvande (men ej för annat ändamål) utlegas *på legotagarens lfstid*. Då 16: 2 och 4 JB icke blifvit af Fgn upphäfda, gäller angående lfstidsstädja fortfarande att hustrun eftermannens död njuter den under sin enketid samt att, om hon går i annat gifte, städjan består till dess den uppsäges och landbon efter uppsägningen njut-

¹⁾ Stadgandet synes bôra anses gälla äfven afsöndrad jord (parcell). Däri afses nämligen alla aftal om lega af jord på landet. Om författningens öfriga stadganden bôra tillämpas på legoaftal angående afsöndrad jord eller ej, beror af tolkning af de i densamma använda uttryckena „jordlägenhet“ och „lägenhet“.

²⁾ Fgn 10 Nov. 1892 § 2: Har någon efter muntlig öfverenskommelse börjat bruka &c.

ter laga fardag; likaså, att tre års vanhäsd och underlätenhet att utgöra afrac medföra legorättens upphörande.

Genom skriftligen ingånget aflat kan vidare hel lägenhet eller del därav för jordbruks idkande upplåtas *på bestämd tid*, dock ej längre än femtio år. Detta gäller såväl asflinge- som arsvejord. Städjan upphör ej vid legostämmans slut utan skild uppsägning; och efter uppsägningen njuter medkontrahenten laga fardag.¹⁾ Dock lärer väl uttryckligt aflat därom att städja skall, utan särskild uppsägning, med legostämma upphöra, jämlikt 16: 6 JB böra anses sådant värka.²⁾

Då 16: 4 JB icke upphäfts, gäller fortfarande att, då jord på bestämd tid upplåts för jordbruk, städjan förvärkas genom tre års vanhäsd. Om underlätenhet att erlägga afrac bör anses medföra sådan värkan (16: 2 JB), beror såsom förut af tolkning. Huruvida, då den man, som städjan gaf eller henne sick, dör, enkan och barnen äro bundna af legostämman, är fortfarande att afgöras med ledning af 16: 3 JB.

Om hel lägenhet får upplåtas till nytjande för annat ändamål än jordbruk, säges icke; frågan bör således afgöras enligt grundsatserna i tidigare lagstiftning. Ett skäl att besvara den nekande gifver emellertid F. 10 nov. 1892, då den uttryckligen stadgar att visst område af en lägenhet kan för annat ändamål än jordbruk utlegas för viss tid, dock ej längre än femtio år. Den, som så legt, är, enligt Fgn, pliktig att vid legotidens slut afflytta utan uppsägning från jordgarens sida; häraf foljer att uppsägning från legotagarens sida ej häller är nödig och att således städjan vid legostämmans slut upphör.

Aftalets värkan. Öfverlåtes jord, som legotagare efter muntlig öfverenskommelse börjat bruka, af egaren åt tredje man, består städjan, därest ej denne uppsäger legotagaren; sker uppsägning, njuter legotagaren laga fardag. Detsamma gäller, chvad städjan är gifven på vissa år eller lifstid, ifall aftalet ingåtts skriftligen, men ej inteknats. Har åter aftalet inteknats, gäller det emot nye egaren, därest ej denne under konkurs i egarens bo eller vid utmätning köpt fastighe-

¹⁾ F. 10 nov. 1892 § 4. 16: 2 JB.

²⁾ Se denna tidskrifts 6 årg. s. 42 ff. (1870).

ten och denna försälts utan förbehåll af nytjanderättens fortfarande giltighet. Utan sådant förbehåll må lägenheten i nämnda fall säljas, då fordran, som haft äldre eller från samma dag gällande inteckningsrätt eller företräde framför nytjanderättsinteckningen, icke, om nytjanderätten eger bestånd, kan ur lägenheten utgå.¹⁾

Vederlag för nytjanderätten. Den nya förfatningen stadgar att bestämd årlig lega skall utsättas vid alla aftal om lega af jord på landet. Fgn säger icke att legan bör vara „värklig“, d. v. s. utgöra skäligt vederlag för den nytjanderätt, som jordgaren afstår. Lag- och ekonomiutskottet vid 1891 års landdag har såsom motiv för stadgandet anfört bl. a. att fråvaren af bestämd årlig ersättning för innehavande af visst område å jordlägenhet enligt gällande lag kunde anses innebära skattskyldig jords minskning. Detta motiv, som tydlig angifver att afadden ansetts böra vara „värklig“, hänsör sig endast till lega af torp eller annat visst område af lägenhet. Utleges helt hemman och skall legotagaren ansvara för alla från jorden utgående prästationer till det allmänna, så synes förbudet mot skattskyldig jords minskning icke kunna lägga något hinder i vägen för att afadden bestämmes huru låg som hälst^{2).}

Lag- och ekonomiutskottet har såsom motiv för ifrågavarande stadgande äfven anfört, att därest ej i aftalet bestämd årlig lega utsatts, sådant kunde för legotagaren medföra de menligaste påföljder, i det legogifvaren när han så för godt funne kunde öka den ursprungligen aftalade legan. Legan bör således vara beräknad för år, en gång för alla bestämd för hela legotiden samt erläggas årligen^{3).} Däre-

¹⁾ Jfr K. F. om försäljning af fastighet å landet den 23 juli 1868 § 11.

²⁾ Det förbud mot upplåtande af nytjanderätt till jord mot blott nominelt vederlag, som tilläfventyrs kan härledas ur 8: 1 JB, gäller blott arfvejord och hindrar ej medkontrahenten att under jordgarens lifstid mot honom göra aftalet gällande.

³⁾ Af Lagberedningens motiv framgår att den icke såsom jordlega godkänt aftal om rätt att nyttja jord emot ett en gång för alla erlagt vederlag, utan att Lagberedningen med jordlega förstått alle-

mot lärer det ej kunna anses vara kontrahenterna betaget att vid aftalets ingående öfverenskomma att legan för en del af legotiden skall vara lägre än för en annan eller utgöras genom prästation af annan beskaffenhet (t. ex. först dagsvärken, senare penningar.)

Huru aftal om jords upplåtande skall bedömas, då bestämd årlig lega ej är utfäst, utan jordegaren förbehållit sig t. ex. viss andel af askastningen (s. k. hälftenbruk o. d.), därom säger förfatningen intet. Lag- och ekonomiutskottets betänkande antyder att sådant aftal väl kan vara giltigt, men icke är jordlega.

Förordningens tillämpning. Den nya förfatningen har trädت i kraft den 1 januari innevarande år. Angående dess värkan på tidigare aftal stadgas intet. Af vår rätts grundsatser (2, 39 §§ RF) följer emellertid att förvärfd städjorätt af förfatningen icke rubbats. Således böra tidigare muntligen ingångna aftal fortsfarande bedömas enligt 16 cap. JB, Kongl. F. 13 juni 1800 och K. F. februari 1883.

Wilhelm Chydenius.

nast sådant aftal, hvarigenom jordegaren för den inskränking af befogenheten att tillgodogöra sig lägenhetens förmåner, som den andras nyttjanderätt för honom medför, vinner godtgörelse genom en däremot svarande *efter terminerna för nyttjandet utfallande* afgåld. (Jfr K. Br. 17 febr. 1851.)

Rättsfall.

25.

Forum för bevakning af testamente efter finsk undersåte, som en längre tid vistats på pass i Ryssland och därunder icke varit införd i mantalslängden i sin förra hemort, men sedermera inflyttat till annan ort inom landet och där aflidit, utan att likvälv hafva anmeldt sig till mantalsskrifning å sista tagda ort.¹⁾

År 1881 öfverflyttade finske undersåten, förre färgaren Gustaf Fredrik Söderberg från S:t Petersburg, hvarest han en lång följd af år vistats på pass, till Viborg och blef där kyrkskrifven. Efter det Söderberg den 24 oktober 1888 aflidit, bevakade tjänstepigan Malvina Kostiainen vid rådstufvurätten i sistnämde stad ett af Söderberg den 28 februari 1886 upprättadt skriftligt testamente, hvarigenom all hans kvarlåtenskap tillagts Malvina Kostiainen. I anledning häraf instämde Gustaf Fredrik Söderbergs syster, enkan Anna Lovisa Miikulainen, från Maarala by i Jockas socken, Malvina Kostiainen till rådstufvurätten i Helsingfors sammanträde den 4 november 1889 med yrkande att, emedan Gustaf Fredrik Söderberg vid sin död ej varit mantalsskrifven i Viborg, utan senast mantalsskrifven i Helsingfors, därifrån han med pass flyttat till S:t Petersburg, och vid sådant förhållande rådstufvurätten i Viborg, jämlikt k. kung. den 30 mars 1848 angående på obestämd tid till Ryssland förpassade sinnar samt 15 § i k. f. den 9 december 1878 om mantalsskrifningen i Finland, icke varit behörig domstol för bevakningen af ifrågavarande testamente och detsamma sålunda icke blifvit lagligen bevakadt, omsförmälda testamente måtte förklaras ogil-

¹⁾ Jfr årg. 1891 rättsfall 5.

tigt och Anna Lovisa Miikulainen såsom närmaste arfvinge till Gustaf Fredrik Söderberg berättigas att omhändertaga dennes kvarlåtenskap.

Öfver käromålet hörd anförde Malvina Kostiainen att då 2 § 10 kap. R. B. stadgade det vid tvist om den dödes yttersta vilja skall döma den rätt, där den döde bott, rådstufvurätten i Viborg, hvarest Gustaf Fredrik Söderberg vid sin död varit bosatt och å hvilken ort han förtö rätte-ligen bort vara mantalsskrifven, i förevarande fall otvis-velaktigt måste anses för Söderbergs personliga forum, hvar-för och då härtill komme att bemälde rådstufvurätt vid testa-mentsbevakningen uttryckligen föreskrifvit att talan om klan-der af testamentet borde ske därstädes, Malvina Kostiainen anhöll att käromålet måtte såsom utfört vid orätt domstol förkastas.

Medels den 23 december 1889 afkunnadt utslag yttrade sig *rådstufvurätten*, att

som Gustaf Fredrik Söderberg enligt hvad i målet in-lipit vistats i staden Viborg sedan slutet af juli månad 1881 intill sin den 24 oktober 1888 där inträffade död;

altså och då, i stöd af 2 § 10 kap. R. B., tvist om testamente skall upptagas af den rätt, hvarunder den döde bott;

fann rådstufvurätten målet icke ankomma å dess be-handling, hvarför Anna Lovisa Miikulainens yrkande icke kunde till pröfning upptagas; och skyldigkändes Anna Lo-visa Miikulainen att gälda Malvina Kostiainen rättegångs-kostnader med 60 mark.

Efter det Anna Lovisa Miikulainen emellertid aflidit, sökte hennes rättsinnehavare, sonen järnvägsbetjanten Karl Johan Ruotsi eller Roosa samt arbetskarlen Anders Anders-son Kirsi och bonden David Mattsson Hänninen, de senare såsom målmän för sina hustrur Anna Lovisa Miikulainens döttrar Karolina och Kristina Katarina Andersdöttrar Miiku-lainen, ändring i rådstufvurättens utslag genom besvär till *Åbo hofrätt*, som uti den 29 april 1890 gifvet utslag, hvil-ket omfattade hofrättsrådet *Stadighs*, assessorerne *Bruuns*, *Lindströms* och *Svinhufvuds* samt adjungerade ledamoten

sekreteraren *Lundenius'* utan skiljaktighet afgifna yttranden, utlät sig, att

emedan Gustaf Fredrik Söderberg enligt hvad ett af vederbörande präst utfärdadt, till rådstufvurätten ingifvet bevis utredde, senast varit mantalsskrifven i Helsingfors stad,

tann hofrätten jämlikt det af rådstufvurätten åberopade lagrum rådstufvurätten icke hafva egt skäl att på anförd grund undandraga sig pröfsningen af Anna Lovisa Mükulainens talan,

hvarför det öfverklagade utslaget upphäfdes och rådstufvurätten ålades att på anmälan, som vid förlust af all vidare talan däri borde af Karl Johan Roosa och hans medparter göras inom natt och år efter det hofrättens utslag gifvits, åter till behandling företaga målet.

Härå fullföljde Karl Johan Roosa och hans ofvanbemälde medparter på stämning å Malvina Kostiainen vid rådstufvurätten i Helsingfors ånyo sin talan om testamentets ogillande på de af Anna Lovisa Mükulainen tidigare anfördta skäl.

Malvina Kostiainen vidhöll likaledes att då Gustaf Fredrik Söderberg efter att en längre tid hafva vistats i Ryssland åter inflyttat till landet samt under åtta år och ända till sin död varit bosatt i Viborg, kungörelsen af den 30 mars 1848 angående på obestämd tid till Ryssland förpassade finnar icke kunde vara på ifrågavarande fall tillämplig, hvarför och då testamentet således blifvit vid behörig domstol bevakadt, Malvina Kostiainen motsåg käromålets förkastande.

Gennom den 15 september 1890 efter omröstning afkunnadt utslag fann *rådstufvurätten* ifrågakomna testamente icke hafva blifvit i behörig ordning bevakadt och upphäfde förtyn testamentet, såvidt Karl Johan Roosas och hans medparters rätt till arf efter Gustaf Fredrik Söderberg anginge, hvadan Malvina Kostiainen ålades att deras arfslotter genast afträda.

Uti sin för vinnande af ändring i rådstufvurättens förestående utslag till Åbo hofrätt ingifna vadelibell framhöll Malvina Kostiainen bl. a. följande:

Af 1 § 18 kap. Ä. B., jämförd med 2 § 10 kap. R. B. framginge att bevakning af testamente skall ske inför domstol i den ort, „där den döde bott eller sin tjänst haft“ Stadgandet hade tydligent tillkommit för att bestämma ett enda forum för alla de frågor, som kunna härleda sig från eller bero af något visst dödsfall. Praxis hade väl i många fall stannat vid att anse domstolen i den aflidnes mantals-skrifningsort utgöra forum för bevakningen af hans testamentariska förordnanden, men denna praxis vore i flera fall icke tillämplig. Om t. ex. en person är mantalsskrifven å annan ort än den där han har sin tjänst, måste väl domstolen i bouingsorten anses för rätt forum för bevakningen af hans testamente. Sådana fall förekomma ej sällan. K. f. angående mantalsskrifningen af den 9 december 1878 hade väl sökt förhindra det en persons mantalsskrifningsort icke skulle sammanfalla med den faktiska boningsorten genom utsättande af böter för försummad anmälan till mantals-skrifning å den ort där man bor, men skall sådan försummelse kunna värla därhän, att för en persons rätta „bo och hemvist“ i hvarje fall skulle anses den ort, där han senast varit mantalsskrifven, borde äfven 1 § 10 kap. R. B. långt före detta hafva uttryckligen förklarats med ofvan citerade ord afse personens mantalsskrifningsort. Detta hade likvälf ej skett, utan gäfves det tvärtom fall, då lagstiftaren föreskrifvit att såsom en persons hemort må anses ort, hvarest han faktiskt varit bosatt utan att hafva blifvit där mantalsskrifven. Ty ehuru i art. IV af k. f. den 17 mars 1879 angående allmänna fattigvården stadgades att i fråga om fattigvård skall en person anses hafva hemortsrätt i den kommun, där han är mantalsskrifven, framginge likvälf af 19 § 3 mom. i samma förordning att i fall, „då vederbörande kommunalmyndighet eller medlem i annan kommun, där hjonet senare vistats och författningsenligt bort till mantalsskrifning anmälas, uraktlätit hvad dem i detta afseende ålegat“, hemortsskyldigheten åhvällves den kommun, där slik uraktlätenhet senast fått ega rum. — Den omständigheten att Gustaf Fredrik Söderberg i lifstiden underlätt att anmäla sig till mantals-skrifning i Viborg förändrade ej det faktum att han där-

städes var bosatt, och var således rådstufvurätten i Viborg altså den enda domstol, vid hvilken bevakningen af testamentet efter honom kunde försiggå.

Målet afgjordes i *hofrätten* genom den 25 mars 1891 givven dom och

som hofrätten medels omförmällda utslag af den 29 april 1890 förklarat rådstufvurätten i Helsingfors behörig att till pröfning upptaga förevarande mål samt ifrågakomna testamente vid sådant förhållande jämväl bort vid nästbemälda rätt bevakas, men Malvina Kostianen erkänt att slik bevakning icke egt rum,

fann hofrätten Malvina Kostianen icke hafva anfört skäl till ändring i rådstufvurättens motväjdade utslag, vid hvilket förtý fick förblifva.

Utslaget uttrykte assessorerne *Nummelins*, ref., och *Kumlins* samt adjungerade ledamoten notarien *Procopés* åsikt.

Skiljaktig var assessor *Krakau*, som yttrade, att

emedan Gustaf Fredrik Söderberg under de senare åren af sitt lif, sedan han efter en lång tids vistelse i kejsardömet Ryssland hit till landet återflyttat, oafbrutet haft sitt bo och hemvist i Viborgs stad och där äfven aflidit,

ty och då Malvina Kostianen vid sådant förhållande egt full anledning att hos vederbörlig myndighet i nämnda stad till bevakning anmäla ifrågakomna testamente samt

rådstufvurätten i Viborg jämväl upptagit Malvina Kostianens sagda bevakningsanmälan och meddelat henne undervisning om hvad i afseende å testamentets tillgodonjutande vidare vore att iakttagas,

ansåg assessor Malvina Kostianen icke hafva, på den grund rådstufvurättens i Helsingfors motväjdade utslag innehölle, försuttit sin rätt till hvad henne genom testamentet tilllagts,

i följd hvaraf och enär Karl Johan Roosa och hans medparter icke gjort någon anmärkning emot självva testamente och detsamma äfven vore lagligen styrkt,

assessorn pröfvade skäligt upphäfva nyssberörda utslag samt förkasta Karl Johan Roosas och hans medpartners i saken utförda talan.

Vicepresidenten *Ithimæus* delade assessorn *Krakaus* mening.

Malvina Kostainen drog målet i revisionsväg under H. K. M:ts pröfning.

Då målet föredrogs i k. senatens *justitidepartement*, utlät sig till först senatorn *Gylling* och

fann Malvina Kostainen icke hafva anfört skäl till ändring i hofrättens öfverklagade dom, vid hvilken senatorn förtý lät bero.

Senatorerne *Streng* och *Hornborg* voro ense med senatorn *Gylling*.

Senatoren *Sohlman* yttrade, att

emedan utredt blifvit att Gustaf Fredrik Söderberg från juli månad 1881 till sin den 24 oktober 1888 inträffade död haft sitt bo och hemvist i Viborgs stad, hvarest han följklingen jämväl i enlighet med de uti förordningen af den 9 december 1878 stadgade grunder vid sitt fränsfälle bort vara mantalsskrifven,

fann senatorn rådstufsvurätten i Helsingfors icke hafva varit behörig att upptaga den i målet utförda talan om klanter af ifrågavarande testamente och pröfvade förtý rättvist, med ogillande af hofrättens utslag af den 29 april 1890, upphäfva samt undanrödja alt hvad domstolarne därefter i målet tillgjort.

Senatorerne *Hougberg*, *Nybergh*, *Björkstén*, *Cederholm* och viceordföranden, friherre *Palmén* instämde enhvar uti senatorn Sohlmans yttrande, i enlighet hvarmed dom i målet utfärdades.

Senatens dom är gifven den 9 maj 1892.

26.

Köp eller pantförskrifning?

Genom den 26 april 1884 skriftligen uppgjordt köp tillhandlade sig bönderne Henrik och Pål Myöhänen af bonden Simon Miettinen $\frac{1}{4}$ af skattehemmanet N:o 6 i Kärsämäki by och Nilsia socken med all dess lösöre för en köpesumma

af i ett för alt 900 mark att genast tillträdas af köparne. Samma dag upprättades kontrahenterne emellan tvänne af-handlingar af följande lydelse:

a) „Talollisellen Siimon Miettisellen myön ja ulosannamme me alleen kirjoitetut, omistamamme puolen perintötilaa N:o 6:ta Kärsämäen kylässä Nilsiän pitäjätä veroltansa $\frac{1}{8}$ osa manttaalia, Keskenämme Sovitusta Hinnasta Kuin on yhdeksän sataa Suomen markkaa Kullassa, joka hinta on ostajalta kuitiksi maksettu ja Sovitettu hallitus lankiaa ostajalle väli kontrahdin mukaan mitä nyt on, eli vasdedes voittaa mahdetaisin vahvistetaan Nilsiässä Huhtikuun 26 päivänä v. 1884.

Heikki ja Paavo Myöhäiset
Hernejärvi tilan omistaja Korpilähti N:o 6.
N:o 6 Iisalmi pitäjätä.
(nimim.) (nimim.)

Yllä olevaan kauppaan olen tyytyväinen aikana ja pakkalla kuin edellä mainittu.

Simo Miettinen omalla kätellä.

Todistavat:
Heikki Keino. Heikki Miettinen.
Jahtivouti (kirjoitti sama). Korpilähti N:o 4.

Tämä kauppasumma jos tulisi välikontrahtissa määritynä päivänä Suoritetuksi niin kauppa kumotaan.

Simo Miettinen.

Vuonna 1884 Lokakuun 28 päivänä annettiin toisella puolella olevalle kaupalle ensimäinen lainhuuto; todistaa

Kihlakunnan oikeuden puolesta:
Axel Argillander.
m:tty.

Huhtikuun 27 päivänä 1885 annettiin toinen huuto.

Kihlakunnan oikeuden puolesta:

Emil Envald;“

b) „Tänä päivänä tapahtuneesa tilan kaupassa tilalla N:o 6 Kärsämäen kylässä Nilsiän pitäjätä on allekirjoitettuun väillä puheet kuin seuraa:

1) myöjä maksaa kaikki tilan summat 26 päivänä Huhtikuuta 1885.

2) myöjä saapi ylläsanottua tilaa viljellä 27 päivään Huhtikuuta 1885 ja Silloin Saapi myöjä mieli pahan tähden kaupan purkaa jos niin tahtoo kuin maksaa ostajalle yhtek-sän Sata markkaa ilman korota puoleksi rahana ja jäännös pätevillä perusteillä. Vakuutetaan Nilsiässä 26 päivä Huhti-kuuta 1884.

Simo Miettinen.

Henrik Myöhänen.

Paavo Myöhänen.

Todistaa:

Erik Tuovinen.
kautta saman.

Paavo Martikainen.
(nimim.)“.

På grund af ofvanstående afhandlingar ansökte Simon Miettinen hos guvernören i Kuopio län, och sedan saken såsom tvistig förvisats till domstol, på Henrik och Pål Myöhänen ågången stämning till 1886 års lagtima höstting i Nilsiä sockens tingslag deras förpliktande att till Simon Miettinen s fria förfogande afstå ifrågakomna hemmanshälft, emedan bröderne Myöhänen icke fullgjort de vilkor, hvilka i kontraktet bestämts för den säljarne däri tillerkända rättigheten att låta köpet återgå.

I afgifvet svaromål förmälte Henrik och Pål Myöhänen att de afhandlingar, på hvilka käranden grundade sitt yrkande om svarandenes afhysande icke innehattade köp om de i desamma omnämnda hemmansdelarna, utan hade parterne efter det Henrik och Pål Myöhänen af Simon Miettinen tillhandlat sig en fjärdedel af hemmanet i fråga öfverenskommit att denna jämte bröderne Myöhänens redan förut egda fjärdedel skulle pantförskrivas såsom säkerhet för köpe-skillingen å förstsagda andel af lägenheten intill dess köpesumman blefve gulden, såsom äfven framginge däraf att beloppet var detsamma som bröderne Myöhänen borde erlägga för den fjärdedel de inköpt af Simon Miettinen. Å utsatt förfallodag hade Henrik och Pål Myöhänen äfven tillbjudit Simon Miettinen likvid i enlighet med bestämmelserna i köpekontraktet, men hade denne vägrat att ingå på någon uppgörelse. På anförla skäl motsägo Henrik och Pål Myöhänen att käromålet måtte lämnas utan afseende.

I målet hördes särskilda vittnen, bland hvilka bönderne *Erik* och *Petter Tuovinen*, de där närvarit vid det tillfälle, då omtvistade aftal träffades, samstämmigt intygade att då Henrik och Pål Myöhänen saknat penningar att erlägga köpeskillingen för den fjärdedel af hemmanet N:o 6 i Kärsämäki by de tillhandlat sig af Simon Miettinen. kontrahenterne öfverenskommit att bröderne Myöhänens bäge andelar af hemmanet skulle pantförskrifvas såsom säkerhet för Miettinens fordran, men att, därest bröderne Myöhänen icke skulle fullgöra de aftalade köpevilkoren sålunda att de erlade hälften ett år efter köpets afslutande och då stälde borgen för återstoden, som förfölle till betalning ett år senare, Simon Miettinen blefve egare till båda hemmansdelarna. Då den sistnämde emellertid låtit affatta öfverenskommelsen i form af köp, hade Henrik och Pål Myöhänen vägrat att underteckna afhandlingen, hvilket skedde först efter det Simon Miettinen å kontraktet gjort anteckning däröm, att bröderne Myöhänen vore berättigade att fordra köpets återgång, i händelse likvid erlades å förfalloldagen. Å köpesumman betalade bröderne Myöhänen vid tillfället ett års ränta i förskott med 54 mark.

Skräddaren *Vilhelm Pantzar* och landbonden *Fredrik Korhonen* åter intygade att Henrik och Pål Myöhänen den 26 april 1885 i vittnenas närvaro erbjudit Simon Miettinen å köpeskillingen för hemmansdelen 450 mark och utfäst sig att ställa särskilda garantier för erläggandet af resten, men att Simon Miettinen vägrat att emottaga penningar för annat än bröderne Miettinens „lösa skuld“ (ei huolivansa vastaan tarjoomat rahat muuta kun vastaajien irta-velkaa vastaan).

Uti den 23 mars 1887 askunnadt utslag fann häradsträtten utredt vara

att Henrik och Pål Myöhänen den 26 april 1884 af Simon Miettinen för 900 mark tillhandlat sig $\frac{1}{4}$ af skattehemmanet N:o 6 i Kärsämäki by och Nilsiä socken, samt
att Henrik och Pål Myöhänen till säkerhet för erläggandet af denna köpesumma pantsatt såväl nyssberörda fjärdedel som sin förut egda fjärdedel af sagda hemman, ehuru

Simon Miettinen, i strid mot det vederbörande emellan träf-fade aftal, icke låtit däröfver upprätta en pantförskrifning, utan ett köpebref med rätt att låta köpet återgå:

och alldenstund vid omordnade tillfälle närvarande vitt-nena bönderne Erik och Petter Tuovinen samstämmigt intygot, att Henrik och Pål Myöhänen afsikt icke varit att försälja hemmanshälsten till Miettinen, utan endast att upp-rätta en pantförskrifning till säkerhet för dess pris,

och det köpebref, hvarå Simon Miettinen grundat sitt yrkande att erhålla egande och besittningsrätten till lägen-heten förti måste anses sakna stöd i lag, och de på grund af detsamma meddelade uppbuden ogiltiga,

för den skull och då Simon Miettinen vid sådant förhål-lande icke gittat visa laga fäng af änsagda hemmanshälft, ansåg häradsrätten sig ej kunna lagligen ålägga Henrik och Pål Myöhänen att afträda besittningsrätten till densamma åt Simon Miettinen, utan vardt hans talan i saken förkastad,

hvarhos Simon Miettinen enär han icke kunde anses hafva begynt rättegången i god tro, ålades att gälda sina vederparters rättegångskostnader med 75 mark.

Viborgs *hofrätt*, dit Simon Miettinen i vadenväg drog målet med anhållan om dess återförvisande för vidare be-visnings föreställande, utlät sig genom den 28 april 1888 gifvet utslag, som omfattade vicepresidenten *Grotenfelts*, hof-rättsrådet *Cloubergs*, assessorn *Åkermans*, ref., och adjunge-rade ledamöterne, sekreteraren *Spåres* och viceadvokatfiska-len *Vahlbergs* enhälliga åsikt, och

som Henrik och Pål Myöhänen medgisvit att de under-tecknat omordnade i behörig ordning upprättade köpebref

samt det å samma afhandling gjorda tillägg däröm att Henrik och Pål Myöhänen egde rätt att återlösa hemmans-hälsten icke, på grund af k. f. den 20 juni 1864 angående bl. a. olämpliga förbehåll vid fastighetsköp, förringade kö-pets giltighet,

ävensom Henrik och Pål Myöhänen icke i laga ord ning sökt återgång af köpeaftalet,

altså och jämte det häradsrättens yttrande om anbe-rörd köpebrefs olaglighet och de med stöd af detsamma

meddelade uppbuds ogiltighet, hvarom talan mot Simon Miettinen ej ens blifvit väkt, såsom opåkallade undanröddes,

pröfvade hofrätten rättvist åläggga Henrik och Pål Myöhänen, de där icke visat sig vara berättigade att besitta ifrågavarande hemmanshälft längre än det vid köpet upp-rättade kontrakt bestämde eller till den 26 april 1885 att genast från lägenheten afflytta och öfverlämna dess förvaltning till Simon Miettinen vid äfventyr att varda genom verderbörande kronobetjäning afhyste. Dock lämnades Henrik och Pål Myöhänen öppen rätt att i laga ordning söka häfvande af det om hemmanshälften uppgjorda köp, i händelse de ansåge sig därtill hafva fog.

Efter Simon Miettinen ågången stämning till 1889 års lagtima vinterting i Nilsiä sockens tingslag yrkade därå Pål och Henrik Myöhänen, att alldenstund parternes afsikt med omordnade afhandling för den 26 april 1884 icke varit att försälja halfva skattehemmanet N:o 6 i Kärsämäki by till Simon Miettinen, utan endast att pantförskrifva detsamma Miettinen till säkerhet för oguldna köpeskillingen för den del af lägenheten som bröderne Myöhänen samma dag tillhandlat sig af Simon Miettinen, samt bröderne Myöhänen dessutom inom den i afhandlingen utsatta tid erbjudit Simon Miettinen hälften af nyssnämda köpeskilling och säkerhet för återstoden, sagda afhandling måtte frånkännas all värvkan såsom köpebref och hemmanshälften förklaras tillhörta Henrik och Pål Myöhänen.

Simon Miettinen vidhöll att det emellan parterne ingångna aftalet varit ett värligt köp och motsade på denna grund käromålet.

Såsom vittnen i målet hördes utom de förutnämnda personerna, hvilka vidblefvo sina tidigare uppgifter, bland andre, förré skallfogden *Henrik Keino*, som uppsatt köpeafhandlingen, och landbonden *Pål Martikainen*, hvilken såsom vittne undertecknat köpekontraktet, och vidhandagåfvo desse att värligt köp parterne emellan egt rum, med Pål och Henrik Myöhänen dock förbehållen rätt till återköp, i händelse de fullgjorde betalningsvilkoren å utsatt tid.

Häradsrätten (ordförande häradshöfdingen *Envald*) fann genom utslag den 4 november 1889 utredt vara att Henrik och Pål Myöhänen medels den 26 april 1884 skriftligen upprättadt köp för ett pris af 900 mark till Simon Miettinen försålt oftanämnda hemmanshälft, på det vilkor att säljarne finge förvalta lägenheten till samma dag 1885 och då bryta köpet, därest de erlade halfva köpeskillingen och stälde antaglig säkerhet för den andra hälften;

men emedan kärandene ej på utsatt dag återlöst hemmanshälften och berörda vilkor icke, jämlikt förut åberopade förordning, förringade köpets giltighet,

ty pröfvade häradsrätten rättvist, med förkastande af käromålet, stadfästa änsagda parterne emellan upprättade köp, hvaremot rättegångskostnaderna med afseende å sakens beskaffenhet parterne emellan kvittades.

Å erlagdt vad drogo Henrik och Pål Miettinen häradsrättens utslag under Viborgs hofräts skärskådande.

Genom den 25 mars 1891 gifven dom utlätt sig *hofrätten*: och

alldenstund det genom särskilda i målet afhörda vittnens edliga utsago blifvit utredt, att parterne genom omordnade afhandling för den 26 april 1884 afsett icke köp och försäljning af halfva skattehemmanet N:o 6 i Kärsämäki by, utan endast att, på sätt parterne vid afhandlingens undertecknande jämväl uttryckligen framhållit, bereda Simon Miettinen säkerhet för betalningen af de 900 mark, som Henrik och Pål Myöhänen vid samma dag med Miettinen ingången hemmanshandel blifvit denne skyldige;

för den skull pröfvade hofrätten rättvist, med upphäfvande af häradsrättens utslag, fränkänna sagda afhandling all kraft och värkan af köpebref samt förklara Simon Miettinen icke kunna å densamma grunda lagliga anspråk på eganderätten till hemmanshälften, hvarhos Simon Miettinen ålades att med 100 mark ersätta sine vederparter deras vid häradsrätten i målet hafda kostnader.

Domen uttrykte hofrättsrådet *Karstens*, assessor *Törnudds* och adjungerade ledamoten, notarien *Vilskmans*, ref., mening.

Hofrättsrådet *Perander* och adjungerade ledamoten, notarien *Antell* voro i öftright ense med flertalet, utom att nämde ledamöter ansågo parterne böra enhvar få vidkännas sina i saken hafda umgälder.

Simon Miettinen drog målet i revisionsväg under H. K. M:ts pröfning.

Genom den 10 maj 1892 gifven dom faststälde *k. senatens justitidepartement* (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Nybergh* och *Sohlman*) hofrättens dom i målet.

27.

År offert, gifven till affärsbiträde vid tillfälle då därjämte särskilt ombud för principalen finnes tillstådes, bindande, därest principalen inom utsatt tid godkänner anbudet?

Efter stämning å disponenten för Sandudd tapetfabriks aktiebolag Per Erik Färlander och handlanden Karl Adolf Grönholm till rådstufvurättens i Helsingfors sammanträde den 15 november 1890 anförde handlanden Frans Julius Holmgren: att borgenärerne i handlanden Holmgrens sons, handlanden Vilhelm Holmgrens till konkurs upplåtna bo vid sammanträde den 30 juni samma år beslutat att konkursmassan tillhöriga handelsvarulager jämte butikinventarier och genom intekning säkerställd besittningsrätt till en af Vilhelm Holmgren på tre år hyrd handelslokal skulle för hand försäljas till den mestbjudande; att sedan de vid sammanträdet närvarande personerna uppmanats att göra anbud, sådana framstälts af disponenten Färlander med 18,200 mark och af fabrikfirma F. J. Holmgren & C:o, hvilken innehades af handlanden Holmgren ensam och vid berörda sammanträde företräds af handelsskolläraren J. Neander och handlanden Holmgrens affärsbiträde handlanden Hans Jacobson, med 18,210 mark; att borgenärerne först enat sig om att antaga bemälda firmas anbud, ifall firman förbunde sig att erlägga köpesumman på bestämd tid i tre skilda rater,

men att, enär Neander uppgifvit att firman icke godkände omordnade vilkor af orsak att firman uti ett tidigare till konkursmassan inlämnadt skriftligt anbud förbehållit sig att värvställa betalningen under årets lopp utan närmare uppgifna betalningsterminer, samt Färlander på gifven anledning yttrat att han varit villig att ingå på sagda vilkor, om hans anbud hade godkänts, borgenärerne sedermera beslutat antaga Färlanders anbud; samt att denne därpå förklarat för handlanden Jacobsen i dennes egenskap af Holmgrens ombud att Holmgren finge öfvertagna Färlanders anbud, i hvilket afseende Färlander lämnat Holmgren betänketid till påföljande dag klockan tolf, jämte det Färlander bekräftat sitt yttrande med handslag och afgifvet hedersord. Men emedan disponenten Färlander detta oakadt och fastän tidigare eller kort efter det Vilhelm Holmgren upplåtit sin egendom till konkurs öfverenskommelse träffats emellan Färlander och handlanden Holmgren om vidtagande af åtgärd därhän att konkursboets tillgångar icke skulle öfvergå till tredje man, om aftonen berörde den 30 juni till handlanden Grönholm försålt varulagret med inventarier och besittningsrätten till omförmälda lokal för ett pris af 25,000 mark, yrkade handlanden Holmgren, som inom den utsatta tiden godkänt Färlanders anbud, att antingen köpet emellan Färlander och Grönholm måtte återgå samt desse förpliktas att till handlanden Holmgrens fria förfogande ställa ej mindre omordnade varulager jämte inventarier än berörda handelslokal eller, därest sådant ej kunde ske, Färlander åläggas att i skadestånd till handlanden Holmgren utgifva beloppet af den handelsvinst, 6,800 mark, Färlander genom ifrågavarande öfverlåtelse orättmägtigt och handlanden Holmgren till förfång förskaffat sig.

Öfver käromålet hörd genmälte disponenten Färlander, att något slutligt aftal om öfvertagande utaf omförmälda af Färlander till konkursmassan gjorda anbud icke träffats mellan honom och handlanden Holmgren, hvilket framtige redan af den omständigheten att handelsskolläraren Neander och icke handlanden Jacobsen vid förenämnda borgenärs sammanträde uppträdt såsom ombud för handlanden Holm-

gren samt att Färlander väl samtalsvis till Jacobsen yttrat att Holmgren finge öfvertaga berörda anbud, men att Jacobsen därvid uttalat såsom sin åsikt att handlanden Holmgren komme att afböja förslaget, hvilket Jacobsen dock lovat delgivva honom. Och jämte det disponenten Färlander bestred att han med handlanden Holmgren träffat öfverenskommelse om gemensamt tillvägagående i syfte att tillgångarna i Vilhelm Holmgrens bo icke skulle öfvergå till tredje person, men medgaf att han sagda afton för uppgifvet pris öfverlätit varulagret med inventarierna och lokalern till handlanden Grönholm, ville Färlander, för den händelse att han vid tillfället verklig skulle gjort handlanden Holmgren förslag om öfvertagande af anbuden, göra gällande, att då ett anbud, åtminstone från allmän affärssynpunkt betraktadt, icke kunde likställas med köp, Färlander varit fullt befogad att på sätt som skett öfverlåta sin rätt till handlanden Grönholm, hvarför Färlander anhöll om förkastande af handlanden Holmgrens talan; i hvilket påstående handlanden Grönholm förenade sig under framhållande af att honom i motsatt fall komme att förorsakas stor förlust.

Af de i målet afhördä särskilda vittnena berättade handelsskolläraren *Neander*, bl. a., att vittnet vid bortgåendet från ifrågavarande borgenärssammanträde i Wilhelm Holmgrens konkurs upphunnit svaranden Färlander och därvid yttrat till denne att det varit genom en ren slump som hans anbud antagits samt att Färlander härtill genmält: „men så var jag också gentil och lofvade Jacobsen att Holmgren skulle få öfvertaga anbuden, som står för dem öppet till i morgon klockan tolf.“ Senare samma aften, då uppgörelsen svarandene emellan ingicks å restaurangen „Kapellet“, hade vittnet äfven varit tillstädés och därvid erinrat Färlander om att det ej vore rätt af honom att då försälja affären, enär han lovat handlanden Holmgren att hålla anbuden öppet för honom, men hade Färlander i anledning däraf endast förklarat, att han nog visste att det ej var rätt, men tillagt „affär är affär.“ Någon tid därefter och sedan käranden allaredan gjort anspråk på skadeersättning, hade vittnet åter sammanträffat å kapellet med disponenten Färlander, hand-

landen Jacobsen samt medlemmarne i direktionen för Sandudd tapetsfabriks aktiebolag, målaremästarne Carlsson och Kronqvist och därvid erfariit att Färlander hemstält till direktionens afgörande huru han skulle förhålla sig gentemot handlanden Holmgrens omförmälda anspråk samt blifvit tillrådd att erbjuda Holmgren en tredjedel af vinsten. I öfverensstämmelse härmed erbjöd Färlander vid tillfället åt handlanden Jacobsen sagda vinstandel utan att af denne erhålla något afgörande svar.

Målaremästaren *Karl Konstantin Hellsten*: att disponenten Färlander vid direktionens för Sandudd tapetsfabriks aktiebolag sammanträde den 2 juli 1890, hvilket jämväl vittnet öfvervarat, berättat att han, sedan det af honom vid sammanträdet med borgenärerne i Wilhelm Holmgrens konkurs gjorda anbud å massans färghandel antagits, erbjudit handlanden Jacobsen att för egen och handlanden Holmgrens räkning antaga sagda anbud och att Jacobsen följande dag lämnat Färlander det besked att handlanden Holmgren vore villig att öfvertaga anbuden. I anledning däraf och af Färlanders tillika gjorda meddelande att han samma afton som borgenärssammanträdet egde rum försålt affären till handlanden Grönholm med en vinst af 7,000 mark, hade vittnet afböjt Färlanders vid direktionssammanträdet uttalade önskan att få öfverlämna dessa medel till bolaget och i stället föreslagit att desanima skulle delas lika emellan bolaget och handlanden Holmgren, men blef direktionens beslut att Sandudd tapetsfabriks aktiebolag skulle erhålla en tredjedel af vinsten och de öfriga två tredjedelarna delas jämt emellan disponenten Färlander å ena samt handlandene Holmgren och Jacobsen å andra sidan. Två dagar senare hade handlanden Jacobsen besökt vittnet och under åberopande af vittnets ofvanberörda förslag anhållit om vittnets medvärkan till att handlanden Holmgren måtte bekomma halvska vinsten, med antydan tillika att Jacobsens andel däri blefve högst obetydlig. På vittnets härom per telefon framställda förfrågan till Färlander hade denne svarat att direktionens beslut icke mera kunde ändras.

Såsom vittne i målet åberopades vidare handlanden Jacobsen, mot hvilken disponenten Färlander dock gjorde den anmärkning att han vore associerad med handlanden Holmgren och af sådan orsak jäfvig att vittna i målet.

Sedan såväl Holmgren som Jacobsen bestridt det gjorda jäfspåståendet under uppgift att Jacobsen endast vore anställd i Holmgrens tjänst med rätt till bl. a. fem procent af nettovinsten och Jacobsen därhos förklarat att han uti ingen händelse erhållit någon andel i vinsten af nu omtvistade köp, som vore Holmgrens enskilda affär, tilläts handlanden Jacobsen aflägga vittneseden, å hvilken han intygade bl. a., att svaranden Färlander vid sammanträdet i Wilhelm Holmgrens konkurs, vid hvilket vittnet i egenskap af „sakkännare“ varit å handlanden Holmgrens vägnar tillstädés, under det öfverläggningen om de gjorda anbuden å massans färghandel pågick, förklarat för vittnet att det vore fullkomligt likgiltigt, till hvilkendera parten borgenärerne beslöte sig för att sälja affären, „emedan“, såsom Färlanders ord fallit, „ni ju ändå får den, om jag också nu stannar för densamma.“ Innan vittnet aflägsnat sig, hade vittnet under samtal på tumanhand af Färlander fått ytterligare mottaga en på hedersord afgifven försäkran om att handlanden Holmgren finge öfvertaga affären i fråga på samma vilkor som Färlander, emedan, såsom denne redan vid ett tidigare tillfälle astalat med vittnet, affären ej borde öfvergå till någon annan konkurrent än käranden. Vittnet hade likvälf icke kunnat utan öfverträdande af sin befogenhet gå in på anbudet, förrän vittnet varit i tillfälle att därörom tillfråga handlanden Holmgren, hvarför vittnet förbehållit Holmgren anständ till följande dag klockan tolf för afgivande af definitivt svar. Härpå hade svaranden Färlander ingått och bekräftat sitt löfte med handslag. Då vittnet följande dag klockan elfsva sammanträffat med Färlander å Kämps kafé och där meddelat Färlander att handlanden Holmgren beslutat antaga hans anbud, hade Färlander under beklagande af att affären ej mera kunde blifva af upplyst vittnet om att han redan föregående afton försålt färghandeln till handlanden Grönholm för 25,000 mark. Senare på förmiddagen samma

dag hade handlande Holmgren på tumannahand med disponenten Färlander haft en öfverläggning, efter hvars slut Färlander i närväro af vittnet och byggmästaren Henrik Vilhelm Nordberg uppgifvit det parterne förlikt saken sålunda, att Holmgren skulle erhålla hälften af Färlanders försäljningsvinst. Påföljande dag hade vittnet jämte handelsskolläraren Neander för affären slutliga uppgorande sökt upp disponenten Färlander, den de anträffat å restaurangen „Kappellet.“ Upplyst om ändamålet med besöket hade Färlander emellertid förklarat, det direktionen för Sandudd tapetsfabriks aktiebolag dåmera beslutat lämna handlanden Holmgren endast en tredjedel af vinsten å färghandeln, samt tillika låtit vittnet förstå att Holmgren finge „processa“ med Färlander, i fall han ej ville åtnöjas med nyssagda andel.

Genom utslag den 9 januari 1891 utlät sig *rådstufuvrätten* i målet och

fann laglig utredning väl förekomma därom, att disponenten Färlander i anledning af det beslut, hvareigenom borgenärerne i Wilhelm Holmgrens konkurs vid den 30 juni 1890 hållit sammanträde antagit ett af honom med 18,200 mark gjordt anbud å konkursmassan tillhöriga varulager jämte bodinventarier och inteknade rätt till konkursmassans handelslokal framför ett i afseende å betalningsvilkoren mindre förmånligt och endast 10 mark högre anbud, som af handlanden Holmgren därvid framstälts af dennes vid tillfället bemyndigade ombud handelsskolläraren Neander, gifvit handlanden Holmgrens vid sammanträdet närvarande affärsbiträde Jacobsen löfte om att handlanden Holmgren finge öfvertaga Färlanders af borgenärerne godkända anbud samt det oakadt och ehuru han på samma gång medgifvit handlanden Holmgren anständ med aflämnande af svar härå till följande dag klockan tolf, i strid med denna sin frivilligt och utan förbehåll åtagna förbindelse, ännu samma dag till handlanden Grönholm försålt berörda egendom och intekningsrätt för 25,000 mark eller således med en vinst för Färlander af 6,800 mark;

men alddenstund handlanden Jacobsen vid nämnda tillfälle icke varit bemyndigad att företräda handlanden Holm-

grens person samt det löfte, hvarigenom ifrågavarande köpe-
aftal skulle blifvit af disponenten Färlander inledt, följakt-
ligen icke kunnat i och för sig tillskapa någon rättlig, å
lag grundad förpliktelse för denne att gentemot handlanden
Holmgren fullgöra berörda löfte, om ock en naturlig obliga-
tion i sådant afseende därigenom uppkommit;

för den skull och enär den i målet omtvistade frågan
huruvida handlanden Holmgren inom den föreskrifna be-
tänketiden lämnat sitt samtycke till öfvertagandet af Fär-
landers anbud samt därigenom enligt Holmgrens tanke åstad-
kommit att berörda aftal vunnit sin afslutning, vid antydt
förhållande icke kunde tillmätas någon å sak värkande be-
tydelse,

ty och då handlanden Grönholm äfven motsatt sig en
återgång af det emellan honom och Färlander belefvade
köpet, hvilket af Grönholm i god tro ingåtts,

prövade rådstufvurätten rättvist förkasta handlanden
Holmgrens i målet utförda talan såsom saknande stöd i la g

Uti sin till Åbo hofrätt ingifna vadelibell i målet fram-
höll handlanden Holmgren, bl. a., det rådstufvurättens såsom
stöd för förkastande af Holmgrens talan angifna skäl att
handlanden Jacobsen icke varit bemyndigad att vid ingå-
endet af ifrågakomna aftal med disponenten Färlander före-
träda Holmgrens person, icke kunde ega giltighet, då af
handelsskolelärlaren Neanders och Jacobsens vittnesmål fram-
ginge att den senare vid tillfället var närvarande såsom
Holmgrens affärsombud samt Färlander själf förmält att han
vid tidigare affärstransaktioner med handlanden Holmgren
ansett Jacobsen icke allenast företräda Holmgrens person,
utan till och med vara delegare uti den af Holmgren innehafda
firman F. J. Holmgren & C:o.

Medels den 28 juli 1891 gifven dom, hvartill utan skilj-
aktighet bidrogo vicepresidenten *Ithimaeus*, hofrätsrådet *Pro-
copé*, assessorerne *Krakau* och *Nummelin* samt adjungerade
ledamoten notarien *Stigzelius*, ref., fann hofrätten handlan-
den Holmgren, enär han ej gilltat visa att köp afslutats emel-
lan honom och disponenten Färlander angående ifrågakomna

egendom och besittningsrätt, icke hafva anfört skäl till ändring i det slut, hvari rådstufvurätten i saken stannat.

Handlanden Holmgren sökte på nedsatt revisionsskilling i underdänighet ändring i hofrättens dom.

Målet afgjordes i k. senatens *justitiedepartement* genom dom den 13 maj 1892, och lät senaten (senatorerne viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Nybergh* och *Sohlman*) vid hofrättens dom bero.

28.

Innehafvare af s. k. extra pension ålagd att återgälda pensionsmedel, som till henne utanordnats och af henne i god tro uppburits efter det den i pensionsbrefvet bestämda tiden för pensionens utbetalande tilländagått.

Medels nädigt bref af den 6 augusti 1867 hade enkestatsrådinnan Gustava Wilhelmina Björkman, utöfver den henne och hennes för tiden minderåriga barn, sönerne Carl Edvard, Fredrik Wilhelm, Arvid Johan och Gustaf Leonard, samt dottren Gustava Matilda Björkman ur finska civilstatens enke- och pupillkassa tillkommande pension, tillagts på extra ordinarie pensionsstaten ett understöd af 800 mark om året att af statsrådinnan tillgodonjutas intill dess bemålda barn uppnått myndig ålder. Detta understöd upphar statsrådinnan Björkman intill den första juli 1889, då vederbörande räntmästareadjoint i Nylands län, vid det statsrådinnan infann sig å ränteriet för att lyfta understödet för årets tredje kvartal, vägrade att vidare utbetalala detsamma, emedan hennes yngsta barn, sonen Gustaf Leonard, allaredan den 29 september 1885 uppnått myndig ålder. I anledning häraf vände sig statsrådinnan Björkman till guvernören i länet med en skrift, däri hon framhöll att då oförsörjda döttrar till afdidne tjänstemän, hvilka varit delaktige i någon af landets enke- och pupillkassor, vore berättigade att uppbära pension jämväl efter det de uppnått tjugufem års ålder, något skäl icke funnes för en annan uppfattning beträffande stadgandena om extra pensioner. På denna grund anhöll statsrådinnan att få uppbära den henne tillagda extra pen-

sionen ej blott för det då förfallna kvartalet, utan äfven framgent, så länge hennes bemälda dotter, som vore född den 28 oktober 1853, lefde och förblef ogift.

Genom resolution den 14 september 1889 afslog guvernören statsrådinnan Björkmans omsförnälda ansökning såsom stridande mot bestämmelserna i åberopade bref af den 6 augusti 1867.

K. senatens ekonomiedepartement, dit statsrådinnan i besvärväg drog ärendet, utlät sig uti den 25 oktober 1889 gifvet utslag, att senaten, enär statsrådinnan Björkmans dotter redan den 28 oktober 1878 uppnått myndig ålder, fann skäl icke vara anfördta till ändring i guvernörens öfverklagade resolution.

Sedermera yrkade landskamreraren i Nylands län Berndt Wilhelm Tornell å landskontorets i länet vägnar att emedan statsrådinnan Björkman i följd af vederbörande landräntmästareadjooints förbiseende fått uppbera ifrågakomna extra pension äfven efter det hennes yngsta barn uppnått myndig ålder eller från och med den 10 oktober 1885 till den 1 juli 1888 med inalles 3,000 mark, statsrådinnan nåtte åläggas att till länets ränteri återbära hvad hon sálunda obehörigen lyftat.

Efter det statsrådinnan Björkman uti affordrad förklaring på uppgifna skäl ifrågasatt guvernörens behörighet att handlägga ärendet, och guvernören uti den 20 februari 1890 meddelad resolution förvisat saken till vederbörlig domstol, lät stadsfiskalen i Helsingfors Otto Romillo Fredrik Albrecht, som förordnats att å kronans vägnar utföra målet, till rådstufvurätten i nämde stad instämma statsrådinnan Björkman samt yrkade på förut åberopade skäl hennes förpliktande att till kronan återbära sagda 3,000 mark med ränta.

I saken hörd, motsatte statsrådinnan Björkman sig att återbeta ifrågakomna af henne uppburna medel på den grund att desamma äfven för åren 1886, 1887, 1888 och 1889 varit upptagna bland statens utgifter uti de af k. senaten för dessa år uppgjorda statsförslag och kvartalsvis till statsrådinnan utanordnats samt därefter af henne i god tro

uppburits. Någon räntegodtgörelse ansåg statsrådinnan att uti ingen händelse borde ifrågakomma.

Rådstufvurätten afkunnade utslag i saken den 28 maj 1890 och

alldenstund omordnade pensionsbelopp funnits upptagna uti storfurstendömet Finlands utgiftssstater för åren 1886—1889 under 9:de hufvudtiteln och extraordinarie pensionsstaten samt blifvit i laga ordning kvartalvis till statsrådinnan Björkman utanordnade,

för den skull och då stadsfiskalen Albrecht å kronans vägnar icke kunnat påstå att statsrådinnan vid lyftandet af pensionsbeloppen skulle varit in mala fide,

ansåg rådstufvurätten sig icke kunna ålägga henne att återbeta den fordrade summan, hvadan käromålet förkastades.

Å kronan förbehållet vad drog stadsfiskalen Albrecht målet under Åbo hofräts pröfning, därå *hofrätten* genom den 27 mars 1891 gifven dom, hvilken uttrykte vicepresidenten *Ithimæus*, hofrätsrådet *Procopés*, assessorerne *Krakaus*, *Svinhufvuds* och *Kumlins* enhälliga mening, utlät sig och

emedan förenämda nådiga bref af den 6 augusti 1867 tydlichen innehölle att statsrådinnan Björkman egde åtnjuta ifrågavarande årliga understöd endast intill dess hennes barn uppnått myndig ålder, men statsrådinnan, oaktadt hennes yngsta barn uppnått denna ålder redan den 29 september 1885, därefter fortfarande uppburit sagda understöd med 3,000 mark;

ty och då den omständigheten att understödsbeloppet jämväl funnits upptaget i landets utgiftssstat för åren 1886—1889 så mycket mindre värkade å saken, som understödet fått däri inflyta med det förbehåll åberopade nådiga bref bestämde,

pröfvade hofrätten rättvist, med ändring och upphäfvande af rådstufvurättens utslag härutinnan, ålägga statsrådinnan Björkman att genast emot behörigt kvitto till Nylands läns ränteri återbära berörda 3,000 mark,

hvaremot i öfrigt eller såvidt stadsfiskalen Albrechts å kronans vägnar väktta anspråk på ränta å de nu utdömda

medlen samt ersättning för rättegångskostnaden af rådstufvurätten underkänts, vid dess utslag fick bero.

Hofrättens dom underställes af statsrådinnan Björkman i underdånighet H. K. Mt:s pröfning, därvid statsrådinnan bl. a., biläggande utredning om att advokatfiskalsämbetet i Åbo hofrätt mot särskilda ämbets- och tjänstemän vid länestyrelsen i Nylands län och revisionskontoret utfört talan om deras åläggande att ersätta kronan den förlust kronan genom „de olagliga utbetalningarna“ af ifrågavarande pensionsbelopp åsamkats, förmenade att det mot henne anhängiggjorda ersättningsmålet icke borde afgöras innan det genom laga kraft vunnet utslag i omförmälda fiskaliska mål ådagalagts att tjänstemännen vid länestyrelsen genom medlens utbetalande gjort sig skyldige till felaktigt förfarande, samt, därest målet i dess dåvarande skick toges under pröfning, att i alla händelser det till statsrådinnan Björkman utbetalade understödet, såsom en henne förlänad nådegåfva, icke kunde henne lagligen fråntagas.

Då målet föredrogs i k. senatens *justitidepartement*, fann senaten (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Cederholm*, *Björkstén*, *Nybergh*, *Hornborg* och *Gylling*) statsrådinnan Björkman icke hafva anfört skäl till ändring i hofrättens dom.

Senatörn *Hougberg* pröfvade rättvist, med upphäfvande af hofrättens öfverklagade dom, låta förblifva vid rådstufvurättens i saken afkunnade utslag.

Senatens dom är gifven den 25 maj 1892.

29.

Twist om aflöning mellan operadirektör och sångare, som efter det kontrakten med sällskapets öfriga medlemmar och dess kapellmästare upphört att gälla, men innan den tid tilländagått, för hvilken han själf varit engagerad, begifvit sig ur landet.

På teaterdirektören August Arppe till rådstufvurättens i Helsingfors stad sammanträde den 18 juli 1890 ågången stämning anförde operasångaren Georg Koch-Englis, att Koch-

Englis på grund af en mellan honom och Arppe under april och maj månader 1889 förelufen skriftväxling tagit anställning såsom sångare vid Arppes operasällskap, „inhemska operasällskapet“, för tiden från den 1 september samma år till den 1 juni 1890 mot en aflöning af 500 mark i månaden och tio procent af operasällskapets nettovinst. I enlighet med ett af direktören Arppe under sagda sällskaps vi stelse i staden Nikolaistad den 30 mars 1890 utfärdadt anslag¹⁾ hade han vid utgången af april månad samma år upplöst sällskapet, men vägrat att till käranden erlägga den honom för maj månad tillhörande aflöning. Operasångaren Koch-Englis yrkade fört direkturen Arppes förpliktande att till honom i sådant afseende utbeta 500 mark jämte ränta.

I saken hörd, medgaf direktören Arppe att han genom korrespondens med käranden ingått ofvanomordnade astal, men uppgaf Arppe därjämte ej mindre att parterne vid ett personligt sammanträffande i staden Leipzig under sommaren 1889 öfverenskommit att bestämmelserna i det formulerat till kontrakt, som Arppe vid enahanda astal plägade begagna och enligt hvilket Koch-Englis' anställning hos Arppe komme att fortsara till „den 1 maj, eventuelt 1 juni 1890“, skulle vara för dem bindande, än att Arppe, medan operasällskapet sedermera upphöll sig i Nikolaistad genom förberörda anslag tillkännagifvit för dem af sällskapets medlemmar, hvilka enligt kontrakt voro anstälde till „1:sta maj (eventuellt 1 juni) 1890“, att deras kontrakt från den 1 maj upphörde att gälla. I följd häraf hade direktören Arppe under förutsättning att nyssnämda, emellan honom och käranden träffade öfverenskommelse varit gällande, ansett äfven käranden hafva blifvit genom sagda anslag från och med den 1 maj 1890 uppsagd från sin anställning vid operasällskapet. Men alldenstund käranden bestridt berörda öfverenskommelse samt direktören Arppe icke kunde leda densamma i bevis, förmalte sig Arppe vilja grunda sitt rätts-

¹⁾ Anslaget var af följande lydelse: „Härmed underrättas de resp. medlemmar af inhemska operasällskapet, som enligt sina kontrakt äro engagerade „till 1:sta maj (eventuellt 1 juni) 1890“, att deras resp. kontrakt från den 1 maj upphöra att gälla.“

förhållande till käranden på det ursprungliga, genom omordnade brefväxling ingångna aftalet, i enlighet hvarmed Koch-Englis' anställning hos Arppe varit gällande till den 1 juni 1890. Vid sådant förhållande och då merberörda anslag åsyftat endast de medlemmar af sällskapet, hvilka varit anstälde vid detsamma till den 1 maj, eventuelt den 1 juni 1890, hade käranden icke egt anse sig hafva blifvit till den 1 maj 1890 uppsagd. Det oaktadt afreste käranden redan under maj månad från landet utan att där till hafva utvärvat sig direktören Arppes tillstånd eller där om ens underrättat Arppe samt sålunda satt honom ur stånd att draga nyttा af kärandens medvärkan vid de teaterföreställningar Arppe under samma månad anordnat i Borgå stad. Direktören Arppe ansåg förti käranden icke vara berättigad att utbekomma lön för maj månad 1890 och anhöll att käromålet måtte förkastas.

Käranden åberopade såsom vitnen i målet jurisutriusquekandidaten Ernst Borenius och kapellmästaren Karl Gustaf Sjöblom, af hvilka den förre intygade att han, på uppdrag af käranden, i början af maj månad 1890 besökt svaranden Arppe för att inkassera kärandens lön för april månad. Därvid hade vitnet tillika tillspott svaranden, när käranden kunde påräkna att utfå sin lön för maj månad, hvartill svaranden, afböjande, yttrat det operaföretaget ju vore afslutadt och käranden likasom öfriga operamedlemmar uppsagd genom anslag.

Kapellmästaren Sjöblom berättade att han såsom sådan haft anställning vid Arppes operasällskap ända till dess detsamma på grund af det i Vasa uppsatta anslaget blifvit upplöst den 1 maj 1890. Därefter hade svaranden dock réengagerat några af sällskapets medlemmar, enligt vittnets uppfattning uteslutande för dramatiska föreställningar, enär några mera betydande sång- eller operakrafter icke förfunnos bland dessa medlemmar.

Uti den 12 september 1890 afkunnadt utslag fann *rdd-stufvnurätten* utredt vara

att direktören Arppe anstält operasångaren Koch-Englis vid sitt operasällskap i Helsingfors för tiden från september

månad 1889 till utgången af maj månad 1890 mot en öfverenskommen aflöning af 500 mark i månaden och tio procent af operasällskapets nettovinst samt

att direktören Arppe redan den 1 i nästnämda månad upplöst sällskapet;

i anseende hvartill och enär direktören Arppes anspråk att Koch-Englis bort ställa sig till Arppes förfogande äfven under nästtagda månad, då några operor i anseende till sällskapets sammansättning för tiden icke vidare kunnat utföras, ej egde något stöd i det emellan Arppe och Koch-Englis träffade aftalet,

pröfvade rådstufvurätten rättvist ålägga direktören Arppe att genast, mot undfående af fullständigt betalningsbevis, till operasångaren Koch-Englis utbeta�a dennes aflöning för maj månad 1890 med sex procents årlig ränta samt att med 80 mark godtgöra Koch-Englis för rättegångskostnaderna.

Direktören Arppe drog i vadeväg målet under Åbo hofräts pröfning, därå *hofrätten*, hvarest muntligt förhör i målet egde rum, uti den 25 mars 1891 gifven dom yttrade sig

det hade väl direktören Arppe i hofrätten anhållit om anställande af ytterligare muntligt förhör inför hofrätten eller att målet måtte återförvisas till rådstufvurätten, på det han blefve i tillfälle att genom vittnesmål af särskilda namngifna personer styrka, utom annat, att såväl före utförandet af omordnade anslag som jämväl därefter intill den 1 maj 1890 bland operasällskapets medlemmar fråga förevarit om att en del af dem skulle under sistsagda månad fortsätta sällskapets värksamhet, samt att operasångaren Koch-Englis om nyssnämda omständighet icke saknat kännedom, äfvensom att enskilda sångstycken och delar af operor kunnat under berörda månad gemensamt med Koch-Englis utföras af de utaf sällskapets medlemmar, hvilka vid detsamma kvarstätt,

men emedan den af direktören Arppe sålunda erbjudna bevisningen icke vore å saken värkande, afslogs Arppes omförmälda anhållan och togs målet under slutlig pröfning. Därvid fann hofrätten direktören Arppe så mycket mindre

hafva anfört skäl till ändring i rådstufvurättens motväjdjade utslag, såvidt Arppe därigenom ålagts att till Koch-Englis utbeta�a dennes aflöning för maj månad 1890, som utredt blifvit att Arppe uppsagt Koch-Englis från dennes anställning vid operasällskapet från den 1 i berörde månad samt

Arppes ändringsansökning ej häller i öfritt föranleda annan rättelse i sagda utslag än att han af hofrätten befria-des från skyldigheten att till Koch-Englis erlägga högre ränta å dennes tillgodohafvande än fem procent om året, beräk-nadt från lagsökningsdagen den 18 juli 1890 tills full betal-ning skedde.

Domen uttrykte assessorerne *Krakuus*, *Nummelins* och *Kumlins*, ref., samt adjungerade ledamoten notarien *Proco-pés* mening.

Vicepresidenten *Ithimæus* instämde i referentens yt-trande beträffande direktören Arppes begäran om rådruni att i saken få föreställa vidare bevisning;

men emedan operasångaren Koch-Englis påstått att astalet mellan honom och direktören Arppe varit sådant, att Koch-Englis därigenom emot den betingade aflöningen an-stälts hos Arppe intill utgången af maj månad 1890 samt följkartligen icke varit berättigad att, på sätt Koch-Englis lik-väl gjort, utan Arppes särskilda begivande i början af samma månad begiva sig ur landet,

pröfvade vicepresidenten för sin del rättvist upphäfva det motväjdade utslaget och förkasta Koch-Englis' i målet utförda talan.

På nedsatt revisionsskilling understälde direktören Arppe målet i underdånighet H. K. Mt:s afgörande.

Då målet föredrogs i *k. senatens justitidepartement*, utlät sig senatens pluralitet (senatorerne, viceordföranden fri-herre *Palmén*, *Björkstén*, *Sohlman* och *Streng*) att

emedan enligt omförmälda anslag endast de medlem-mar af direktören Arppes operasällskap, hvilka varit vid sagda operasällskap vilkorligen engagerade till den 1 maj, eventuelt den 1 juni 1890, blifvit från den 1 maj uppsagda, samt

operasångaren Koch-Englis, enär han, såsom han själf uppgifvit, varit af Arppe anställd till den 1 juni 1890, förtyske egt på grund af nämnda anslag före nästsagda tid lämna sin anställning hos Arppe,

men Koch-Englis, hvilken icke ens gittat påstå att han annorledes blifvit af Arppe uppsagd, emellertid och utan att utvärka sig tillstånd därtill redan under maj månad berörda år begifvit sig ur landet,

pröfvade senaten rättvist, med ändring af hofrättens dom och rådstuvurättens utslag, såvidt direktören Arppe ålagts till operasångaren Koch-Englis utbetala aflöning för sistnämnda månad jämte ränta därå och ersättning för rättegångskostnaden, förkasta Koch-Englis' härom utsfördta talan.

Senatorn *Nybergh* fann direktören Arppe icke hafva anfört skäl till ändring i hofrättens dom, vid hvilken senatorn därför lät bero, jämte det Arppe kändes skyldig att med 60 mark godtgöra Koch-Englis dennes i k. senaten hafda kostnader.

Senatens dom är gifven den 23 maj 1892.

30.

År aftal, hvarigenom en person utfäst sig att till innehafvaren af offentlig syssla utgifva viss ersättning, i händelse den sistnämnde tager afsked från densamma och promittenten varder till beställningen utsedd, rättsligt giltigt?

Den 15 mars 1886 träffade för tiden brofogden i Kexholms sockens och Kaukola kapells länsmansdistrikt Petter Häyrén med gästgifvaren Johan Sihvo sådant aftal, att Johan Sihvo, därest Petter Häyrén skulle anhålla om afsked från berörda befattning och densamma blefve ombetrodd åt Sihvo, till Petter Häyrén under hans återstående lifstid årligen utbetala 180 mark, å hvilket åtagande Johan Sihvo till Häyrén utfärdade en sålydande skriftlig förbindelse:

„Siltavouti varanimismies Pietari Häyrénille maksan minä hänen elinaikanansa vuosittain Satakahdeksankym-

mentä (180) markkaa vuodessa ilman korkoa, joka tämän kautta vakuutetaan. Kaukolassa Maaliskuun 15 päivänä 1886
Juho Juhonp. Sihvo.“
(Sigill).

Petter Häyrén tog härå afsked från nämnda syssla och den 29 mars 1886 utnämdes Johan Sihvo till hans efterträdare.

Sedermera lät Petter Häyrén till 1889 års lagtima höstting i Kexholms sockens och Kaukola kapells tingslag instämma Johan Sihvo med yrkande att då Sihvo af hvad Häyrén på grund af osvanomordade öfverenskommelse tillborde lämnat för åren 1886 och 1887 oguldet 38 rubel 50 kopek samt erlagt å beloppet för 1888 endast $2\frac{1}{2}$ tunna råg, som motsvarade 45 mark, Johan Sihvo måtte åläggas utgifva Häyrén för berörda tre år ännu tillkommande 38 rubel 50 kopek och 135 mark jämte ränta å dessa medel från lagsökningsdagen.

Öfver käromålet hörd genmälde Johan Sihvo att Petter Häyrén, under uppgift att han ej ärnade taga afsked från sin innehafda brofogdetjänst förmått Sihvo att ingå på omordade aftal och utfärda ifrågakomna förbindelse; men emedan Petter Häyrén, enligt hvad Sihvo sedermera erfärit, vid den tid öfverenskommelsen träffades varit tvungen att anhålla om afsked af orsak att Häyrén ej längre förmått sköta sin tjänst, ansåg Johan Sihvo Petter Häyrén hafva svikligen förledt Sihvo att uthändiga berörda förbindelse, hvarför Johan Sihvo, som vidgick att han icke erlagt till Petter Häyrén af förbindelsens innehåll mera än hvad denne uppgifvit, påstod käromålets förkastande.

Af de i målet hörda vittnena intygade kronolänsmannen Berndt Söderström att efter det han i januari 1886 såsom för tiden t. f. kronolänsman i förenämnda distrikt erfarit att Petter Häyrén plägade låta utföra de honom åliggande förrättningar genom af honom själf antagna ställföreträdare och af sådan anledning tillhållit Häyrén att antingen själf sköta sin tjänst eller taga afsked, hade Häyrén förmält sig för sina dåliga ögon vara tvungen till det senare, men uppmanat vittnet att rekommendera Johan Sihvo till Häy-

réns efterträdare. Efter att hafva inhämtat upplysningar om Sihvos lämplighet för sysslan, hade vittnet hos guvernören förordat honom till densammas erhållande, hvilket äfven sedermera skedde. Därjämte tillade vittnet att då Johan Sihvo besökt vittnet för att erbjuda sig till brofogdetjänsten, vittnet upplyst honom om att Petter Häyrén genast måste taga afsked.

Uti den 30 april 1890 askunnadt utslag förklarade *häradsrätten* Petter Häyrén och Johan Sihvo icke hafva varit berättigade att astala om ösverlätelse af sagda brofogdesyssa samt att omordade betalningsförbindelse förtig vore olaglig;

i anseende hvartill häradsrätten pröfvade rätvist förkasta Petter Häyréns talan, men med afseende å sakens be-skaffenhet kvittades rättegångskostnaderna parterne emellan.

Viborgs hofrätt, under hvars pröfning Petter Häyrén drog saken, utlät sig i den 15 april 1891 gifven don, hvartill utan meningsskiljaktighet bidrogo hofrättsråden *Tamme-lander* och *Perander*, ref., assessor *Berner* samt adjunge-rade ledamoten notarien *Wilskman*; och

alldenstund Johan Sihvo uti omförmälda förbindelse af den 15 mars 1886 åtagit sig att till Petter Häyrén under dennes återstående lifstid erlägga 180 mark årligen,

ävensom samma förbindelse, enligt parternes öfver-enskommelse, skulle träda i kraft i fall Häyrén toge afsked från sin då innehafda brofogdesyssa och denna ombetroddes Sihvo;

för den skull och enär dessa förutsättningar inträffat samt Johan Sihvo icke styrkt att han blifvit svikligen för-ledd att utfärda förbindelsen,

pröfvade hofrätten rätvist, med upphäfvande af häradsrättens utslag, ålägga Johan Sihvo att till Petter Häyrén emot kvitto genast utbetalet för tiden till och med år 1888 fordrade 38 rubel 50 kopek, antingen i ryskt mynt eller i finskt efter vid betalningstiden gällande kurs, samt därhos 138 mark finskt mynt ävensom att å dessa medel gälda fem procents ränta, räknadt från den 28 novenber 1889,

hvarutom Johan Sihvo skyldigkändes att godtgöra Petter Häyrén för hans kostnader i häradssrätten med 20 mark.

I hofrättens dom sökte Johan Sihvo i revisionsväg ändring hos H. K. Mt.

Då målet föredrogs i *k. senatens justitiedepartement*, yttrade sig senatorn *Sträng*, det senatorn ansåg skäl icke vara förebragta till ändring i hofrättens dom, vid hvilken senatorn förtly lät bero.

Senatorn *Sohlman* fann väl hurusom Johan Sihvo genom ifrågavarande aftal utfäst sig att, såframt Petter Häyrén toge afsked från sin vid tiden innehad brofogdesyssa och densamma ombetroddes Johan Sihvo, till Häyrén årligen under hans återstående lifstid utbeta 180 mark,

men emedan så beskaffadt löfte från Johan Sihvos sida, med hänsikt särskildt till de för löftets fullbordan gjorda olämpliga vilkor, icke lagligen kunde anses vara för Johan Sihvo bindande,

prövade senatorn rätvist att, med uppäfvande af hofrättens överklagade dom, låta bero vid det slut, hvari häradssrätten i saken stannat.

Senatorerne *Nybergh*, *Björkstén* och viceordföranden friherre *Palmén* instämde enhvar i senatorn Sohlmans yttrande.

Senatens dom är gifven den 23 maj 1892.

31.

År värnepliktig, som på grund af förfallolös utevara från uppåbåd blifvit dömd till aktiv militärtjänst, men efter inträdet i tjänsten råkat i sådant familjeförhållande, som utgör grund till befrielse från aktiv tjänstgöring, berättigad att tillgodonjuta slik befrielse?

Uti en till uppådsnämden i Uleåborgs läns andra uppådkrets den 23 oktober 1891 ingifven skrift anhöll skarpskytten vid Uleåborgs skarpskyttebataljon Esaias Stafansson Rapakkola att på grund af förändrade familjeförhållanden varda befriad från aktiv krigstjänst. Genom den 26 i samma månad meddelad resolution utlätt sig *uppådsnämden*, att

som sökanden, hvilken vid 1887 års uppbåd för sjukdom erhållit uppskof till följande år, då utan anmäldt förfall uteblifvit från besiktning och i följd därav, jämlikt §§ 112 och 113 i V. L., förvärvat rättigheten att åtnjuta de fördelar be-rörda lag medgifver,

altså förkastades ansökningen.

Öfver uppbådsnämndens beslut anförde Esaias Rapakkola besvär hos länenämden och framhöll härvid hurusom § 113 i V. L. stadgade att från uppbåd utebliven värnepliktig skall „såsom om han uttagit lott, som förpliktar till aktiv tjänst“, anställas vid de stående trupperna. Då § 26 i sagda lag emellertid innehölle att till tjänst uppbådad värnepliktig, hvilken genom senare inträffad händelse kommit i sådant familjeförhållande, som utgör grund till befrielse från aktiv tjänstgöring, skall därifrån befrias, borde detta stadgande med afseende å åberopade § 113 vara tillämpligt äfven å den, som i följd af förfallolös utevara från uppbåd genom domstols utslag förpliktats till aktiv tjänst.

Länenämden yttrade sig uti ett den 12 december 1891 i ärendet meddeladt utslag, och

emedan den, som förfallolöst uteblifvit från uppbåds-tillfälle, jämlikt § 49 uti nådiga instruktionen för uppbåds- och länenämnderna af den 21 juli 1880, icke egde tillgodo-njuta befrielse från värnepliktens fullgörande,

lätt länenämden vid uppbådsnämndens resolution bero.

Esaias Rapakkola drog ärendet genom underdåliga be-svär under H. K. M:ts pröfning.

Då saken afgjordes i *k. senatens justitidepartement*. fann senaten sökanden icke hafva anfört skäl till ändring i länenämndens utslag, vid hvilket förtyst, med stöd af § 112 V. L. och det af länenämden åberopade stadgande, fick för-blifva.

Senatens utslag, hvartill utan meningsskiljaktighet bi-drogo senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björk-stén*, *Hougberg*, *Sohlman*, *Streng* och *Gylling*, är gifvet den 8 februari 1892.

Försök till kort framställning af läran om köp enligt finsk rätt.¹⁾

Med köp förstas i det följande rättsärenden angående öfverlåtelse, mot vederlag, af eganderätt till konkreta saker. Framställningen skall omfatta såväl sådana förytrin-
gar (kreditköp, borgande), vid hvilka vederlaget utgöres af en
gäldsförbindelse (löfte om framtida prästation af en blott till be-
skaffenhet och mängd bestämd sak) som sådana, vid hvilka ve-
derlaget består i öfverlåtelse af eganderätt till en konkret sak,
vare sig penningar (kontantköp) eller annat (byte, skifte).

Däremot skall här icke behandlas reglerna angående

¹⁾ Följande uppsats, som i hufvudsak återgifver innehållet af akademiska föreläsningar, hållna under läseåret 1892—93, är afsedd företrädesvis för jurisstuderande, och detta har bestämt dess plan. Framställningen omfattar således både sådana delar af ämnet, angående hvilka någon meningskiljaktighet icke torde förefinnas, och sådana, hvilka såsom tvist underkastade skulle erfordrat särskild utredning: mycket, som förut blifvit af andra framstäldt, upptages här, annat, som afviker från gängse läror, har icke kunnat med nödig omständlighet utvecklas. Vid uppsatsens utarbetande har utom nedan citerad literatur anlitats föreläsningar af professorerne E. V. Nordling och friherre R. A. Wrede; som dessa föreläsningar icke blifvit i tryck offentliggjorda, har det emellertid icke kunnat komma ifråga att angifva i hvad mån framställningen afviker från där uttalade åsikter eller med dem öfverensstämmer. — Där frågor förekomma, som af förf. på annat ställe behandlats, har detta angifvits; men det har icke befunnits nödigt att med särskild utförlighet meddela de skäl, på hvilka tidigare uttalade åsikter ansetts böra uppgifvas eller kunna vidhållas.

Skälet därtill, att en uppsats, som framträder med så ringa anspråk, på detta sätt offentliggöres, är det, att man hoppats det jurister, som behagade uppmärksamma skriften, ville så begå, att de bri-
ster och fel, som därí varenats, kunde, dess uppgift till fromma, fram-
deles afhjälpas och rättas.

vare sig cession af fordran eller stiftande och öfverlåtelse af begränsade sakrätter; de förra hafva sin plats uti obligationens allmänna del, de senare meddelas lämpligen vid framställningen af de särskilda sakrätterna. Ej häller skall här utvecklas läran om sådana rättsärenden (leverans-astal), genom hvilka man förbinder sig att framdeles, mot erhållande af en blott till beskaffenhet och mängd bestämd sak, prästera en annan på enahanda sätt bestämd¹⁾.

Köpets rättsvärkan i allmänhet.

1. Angående köpets rättsvärkan hafva olika meningar gjort sig gällande.

Den romerskrättsliga doktrinen, hvars uppfattning fått uttryck i flera länders lagstiftning, lär att köpet gifver upphof åt två obligationer: den ena innehär köparens förpliktelse att utgifva köpeskillingen, den andra säljarens att åt köparen genom ett nytt rättsärende öfverläta eganderätten till den sålda saken. Det nya rättsärende, som säljaren är skyldig företaga, kallas tradition och eger rum sålunda åt saken, med förklaring att eganderätten öfverlätnas, öfverlämnas åt köparen. Dock anser doktrinen att traditionen kan värväckas äfven sålunda, att saken förblifver i säljarens värjo, men denne förklrar att han framgent skall innehafva den för köparens räkning; en sådan förklaring nämnes constitutum possessorium.

Den finska rätten innehåller icke något uttryckligt stadgande om traditionens nödvändighet för öfverlåtelse af eganderätt genom köp, och rättslärde, som tolkat 1734 års lag, hafva, på få undantag när, hyllat åsikten att eganderätt till

¹⁾ Det förbises ej att lagens stadganden om köp kunna komma till användning i fall, som här icke uppmärksammats, t. ex. vid öfverlåtelse af s. k. firma, patenträtt, författarerätt, aktierätt, växelrätt o. s. v.; men deras tillämpning är då icke af lagen uttryckligen påbjuden, utan beror af tolkning. Det har synts ändamålsenligt att begränsa, framställningen så, att den må omfatta endast sådana rättsärenden hvilka lagens stadganden om köp tydligent åsyfta.

en sak kan genom köp öfverlätas utan att saken öfverlämnas; denna uppfattning, som helt visst allmänt tillämpats vid rättskipningen, torde numera vara förhärskande både i Sverige och Finland¹⁾. Enligt densamma kunna altså kontrahenterna, om de vilja, genom aftal låta eganderätten omedelbart öfvergå. Men däraff att detta är möjligt, får naturligtvis icke slutas att de alltid velat det. Då, såsom oftast torde vara fallet, kontrahenterne självfa icke uttryckligen afgjort frågan om eganderättens öfvergång, beror dess bevarande af tolkning.

Härvid bör främst skiljas emellan köp af lösöre och köp af fastighet.

Lösöreköpets värkan åter bör enligt lagens stadganden bedömas med hänsyn där till om aftalet är köp på kredit (9: 8 H. B.) eller köp mot kontant (1 cap. H. B.)

Har säljare af lösöre beviljat kredit, så likställes han af lagen med försträckningsgivare och bör likasom sådan anses hafta förklarat att han afstått eganderätten till den utborgade varan mot den andres förbindelse att framdeles betala utfäst köpeskilling. Men om rättsärendet icke tydlig angifvits såsom kreditköp, kan detta ej antagas med mindre särskilda omständigheter tala därför. En sådan omständighet är den att säljaren tillåtit köparen att omhändertaga varan: detta berättigar i allmänhet köparen att anse det säljaren beviljat honom kredit. Traditionen har således sin betydelse däri, att den är ett viktigt indicium för att kreditköp egt rum²⁾. Dock kunna, såsom framdeles skall visas, skäl föreligga, som äfven i detta fall göra ett sådant antagande oberättigadt

Om nu varan icke bör betraktas såsom utborgad, kan eganderätten, då ju säljarens afsikt själfallet är att i stället för en sak få en annan, icke anses vara af honom öfver-

¹⁾ Se Schrewelius § 143.

²⁾ Angående besittningsförhållandets betydelse ifall af tvist emellan köparen och säljarens borgenärer, se nedan sid. 399. — Jfr Törp, Dansk Tingsret (1892) s. 329 och Ussing, Lösöres Overdragelse, Tidskr. for nordisk Retsvidenskab III (1889) s. 181 ff. — Jfr Dens., Ibid. VI (1893) hft. 3, s. 338 ff.

läten med mindre priset betalats. Har köparen, då han ingått köpet, öfverlåtit vederlaget, så är varan hans, annars icke¹⁾.

Om eto aftal afser kreditköp eller kontantköp, kan för de fall, då kontrahenterna ej tydligt uttalat sig, icke afgöras genom en allmän regel, utan måste i hvarje särskildt fall bedömas enligt sakens omständigheter; och möjligt är att dessa ofta gifva anledning till tvekan. Men om varan antingen krediterats eller ock betalats kontant, torde något tvifvel icke kunna uppstå därörom att eganderätten öfvergått.

Frågan om eganderättens öfvergång synes följaktligen, så vidt den sålunda i allmänhet kan afhandlas, böra besvaras på följande sätt: köp af lösöre kommer till stånd därigenom, att köparen antingen betalar det betingade priset eller afgör den betingade gäldsförbindelsen; och då köpslutet kommit till stånd, öfvergår eganderätten, därest ej annat ur aftalet framgår, genast²⁾.

Vanligtvis afgifva kontrahenterna icke sina förklaringar samtidigt. Antaget att säljaren först gör sitt anbud, så uppstår frågan hvilken betydelse detta har innan köparen förklarat sig. Säljaren bör stå vid sitt ord och är således bunden af sitt anbud.³⁾ Anbuden kan betraktas såsom en vilkorlig öfverlåtelse: eganderätten öfvergår först då köparen uppfyllt vilkoret; men därförut får säljaren, innan tiden för vilkorets fullgörande är förlupen, ej företaga något, som skulle hindra köpet att komma till stånd⁴⁾. Köparens anbud är likaså bindande; det värvkar, om det afgifves först,

¹⁾ Att eganderättens öfvergång beror däraf, att priset betalats eler krediterats, har af de romerska juristerne noga framhållits, men af den romerskrättsliga doktrinen ej tillräckligt betonats. — Se uppsatser uti Naumanns tidskr. 1867, s. 235, 412, 625, 753.

²⁾ Att i vissa fall eganderätten öfvergår senare, skall framdeles visas; jfr sid. 47 ff.

³⁾ Frågorna, huru länge anbud binder och om anbud kan göras gällande mot tredje man, skola framdeles behandlas; se sid. 347, 403.

⁴⁾ Jfr Windscheid's framställning om s. k. suspensiva vilkor, Pandekten (1891) I 244. Stobbe, Handbuch des deutschen Privatrechts III (1878) s. 88.

antingen såsom en vilkorlig öfverlåtelse eller en vilkorlig förbindelse¹⁾.

Ofta inträffar att säljarens förklaring afser kontantköp, men köparens kreditköp, att säljaren har utbjudit sin vara utan att bevilja kredit och att köparen har förklarat sig nöjd med varan och villig att betala priset, men ännu ej betalat. Här föreligga två anbud, men som de icke öfverensstämma, har något köpslut ej kommit till stånd²⁾. Hvardera kontrahenten är emellertid bunden: säljaren kan ej draga sig tillbaka, innan köparen hunnit betala, köparen icke, innan säljaren kunnat förklara om han vill utborga varan.

2. Enligt en, såsom det synes, allmänt hyllad uppfattning kan köpet enligt svensk-finsk rätt³⁾ medföra en annan rättsvärkan än den här angifna, nämligen den, att för säljaren uppstår en personlig, obligatorisk förbindelse att framdeles öfverlåta eganderätt. Om den ena eller den andra väրkningen skall inträda, beror, säges det, af kontrahenternas vilja; emellertid framhålls, att det endast då särskilda omständigheter tala därför kan antagas att kontrahenterna velat åstadkomma obligatorisk värvan. De fall, då sådana omständigheter kunna anses föreligga, skola framdeles särskilt beaktas⁴⁾. Här må angående antydda åsikt anföras endast följande:

¹⁾ Betalar köparen penningar, så öfvergår eganderätten till dem, ehuru vederlaget icke af säljaren öfverlättits, så snart penningarna så sammankländats med säljarens penningar, att de icke kunna från dem urskiljas, jfr nedan sid. 388.

²⁾ Säljaren har icke frågat: vill du betala? utan: betalar du?

³⁾ Se Hammarskjöld: Några anmärkningar om köp, leverans-aftal och arbetsbeting (Tidsskrift för Nordisk Retsv. 1893, 1 hft). Äfven norska och danska författare, hvilka icke anse tradition erforderlig för eganderätts öfverlåtelse genom köp, antaga att köpet kan värvka obligatoriskt; flere anse att det företrädesvis värvkar så. Se härom Lassen, Dansk Obligr. Spec. Del. (1889) s. 5. — Aubert, Obligr. Spec. Del. Bd. I (1890) s. 60 ff. — Hagerup, Om kjøb och Salg (1884) s. 165 ff.

⁴⁾ Ett sådant fall är det ofvan berörda, då säljaren gjort anbud utan att bevilja kredit och köparen läfvat erläggja det betingade priset, men ännu icke betalat. Göres icke skilnad emellan kredit- och

Om säljaren, oaktadt köparen fullgjort hvad honom ålegat, tredkades att genom öfverlåtelseförklaringens afgivande fullgöra sin obligatoriska förbindelse och köparen ginge till rätta, så kunde det väl icke komma i fråga att säljaren, innan honom genom dom ålades att utgifva saken, skulle genom särskild dom åläggas att afgifva någon ny förklaring, utan domen angående sakens utgivande skulle väl antagas ersätta den uteblifna öfverlåtelsen. Men domen kan icke skapa en rätt, som ej finnes; den kan icke säga att säljaren skall vara egare, utan blott att han är egare; uttalandet om eganderätten är icke domslut, utan domskäl. Då nu detta domskäl icke kan stöda sig på annat än den förklaring, som säljaren verkligens afgifvit, så synes det vara naturligare att anse denna innehära en öfverlåtelse än att anse den hafva gifvit upphof åt en förbindelse att framdeles förtaga en öfverlåtelse.

Det bör således städse, då det kan blifva fråga om att genom köpslut skulle för köparen uppstått blott en obligatorisk rätt, beaktas att härmed i själfva värket icke menas att för eganderättens öbergång skulle erfordras någon ny öfverlåtelseförklaring. Hvad uttrycket „obligatorisk rätt“ här i främsta rummet afser, är det, att eganderätten icke överbryggs i och med säljarens förklaring, utan först med någon senare händelse.

3. Värkan af lösureköp beror således väsentligen därav om aftalet bör anses såsom kreditköp eller kontantköp. Beträffande fastighetskön åter gör lagen icke någon sådan

kontantköp, så kan här ett obligatoriskt värkande köpslut anses föreliga. Göras åter denna skilnad, så bör aftalet, enär det afser kontantköp och priset ej guldits, icke anses vara afslutadt. Enligt hvad ofvan framhölls är säljaren emellertid bunden af anbuden. Om man här bör se en obligatorisk förbindelse eller en bindande offert är — äfven oafsedt förhållandet till tredje man — icke blott en namnfråga. Föreligger en obligation, så är det svårt att rättvist bestämma tidsgränsen för säljarens bundenhet; han kan blifva sin förbindelse kvitt blott därest köparen å sin sida kommer i mera solvendi och detta anses gifva säljaren rätt att frångå aftalet. Föreligger åter en offert, så är säljaren bunden blott till dess köparen haft tid att betala.

skilnad. Emellertid gifver den vägledning äfven för bedömandet af deras rättsvärkan.

Lagen betecknar uttryckligen (11: 6. J. B.) köpeurkunden såsom „bref —, thermed han (säljaren) — jord, hus eller tomt sig „afhänder“. Detta gifver skäl att antaga att lagens föreskrift om köps form (1: 2. J. B.) afser självfa eganderättsöfverlåtelsen, icke något löfte om framtida öfverlåtelse.

Äfven om säljaren, ehuru han i köpebrefvet tillstått att han till fullo bekommit köpeskillingen, icke uppburit fulla penningar, så betraktas dock återstoden af köpeskillingen såsom krediterad. Lagen säger nämligen uttryckligen (11: 2. J. B.) att säljaren i sådant fall är köparens borgenär. Jämväl af detta stadgande synes den slutsatsen kunna dragas, att så snart laga köpeurkund utfärdats, eganderätten bör anses vara öfverlåten. Och vidare synes häraf följa att köpeskillingen likasom annan gäld bör utsökas vid köparens forum domicilii.

Lagen bestämmer icke uttryckligen att köpeurkunden bör innehålla säljarens erkännande att köpevikoren blifvit af köparen fullgjorda; men den synes åtminstone beträffande hemmansköp (11: 2. J. B.) förutsätta detta. Angående köp af fastighet i stad stadgas (4: 2 J. B.) att fastebref ej må utgifvas förr än säljaren inför rätta gjort handsträckning och tillstått köpeskillingen vara betalad. Häraf kunde möjligen dragas den slutsatsen att säljarens erkännande kunde göras endast inför rätta och att eganderätten icke borde anses öfverlåten innan så skett. Praxis torde emellertid icke göra skilnad emellan köp af stadsgård och köp af hemman.

Med stöd af lagens anförliga stadganden och praxis lärer således den, såsom det synes äfven inom doktrinen förhärskande¹⁾ meningon böra godkänna, att enligt 1734 års lag vid fastighetsköp, därest ej annat öfverenskommits, laga köpeurkunds utfärdande värkar eganderättens öfvergång.

¹⁾ *Humble, Eganderättens öfvergång vid köp af fast gods.*
(Lunds Univ. Årsskr. 1865). *Ask Sakrätt* s. 64 ff.

Om eganderätten icke ansåges öfvergå genom köp-slutet, kunde det komma i fråga att antaga det den öfverginge antingen genom lagfarten eller då köparen tillträder fastigheten. Lagfartens betydelse enligt gällande rätt skall framdeles omtalas; här må blott framhållas att 1734 års lag icke innehåller något stadgande, som skulle göra eganderättens öfvergång beroende af lagfart, och att köp afslutade utan tingsfastar redan långt före lagens tillkomst blifvit vanliga och ansetts giltiga. Hvad åter angår köparens tillträde af fastigheten, så har det icke ens ifrågasatts att detta moment skulle vara bestämmande för eganderättens öfvergång. De ekonomiska förhållandena såväl i stad som på landet värlka att, där fastighet är ifråga, det faktiska besittningstagandet bestämmes af helt andra hänsyn än eganderättsöfverlåtelsen och har en helt annan betydelse än öfverlämnande af lösöre. Då säljare behåller lösöre, hvilket ej är betaladt, måste detta anses såsom ett starkt indicium för att han äfven vill behålla eganderätten; ty i vanliga fall har han icke något annat skäl att kvarhålla saken. Vid försäljning af fastighet åter har säljaren i de alra flesta fall särskilt skäl att önska nytja den ehuru eganderätten öfverlätits: å hemman vill han bärga skörd, i stadsgård vill han bo till flyttningsdag. Äfven där den äldre rätten vid handlingar, som kunde jämföras med tradition, fästade rättslig betydelse, erfordrades icke att fastigheten värkeligen tillträdes utan blott symboliska akter, skötning och umfärd.

4. Af det ofvan sagda framgår att kontantköpet enligt finsk rätt vida mera liknar den romerska rättens permutatio än dess emptio venditio och att enligt finsk rätt reglerna för kontantköp och byte helt och hållt sammanfalla. Detta öfverensstämmer ock med lagen. Då öfverskriften till 1 cap. H. B. nämner såväl köp som skifte, ehuru skifte icke uttryckligen omtalas uti kapitlets text¹⁾, torde däraf kunna slutas dels att de regler, som lagen meddelar om köp, hafva sin tillämpning äfven på skifte, dels att den värka, som

¹⁾ Skifte afses dock tydlichen uti 1: 3 H. B.

enligt allmänna uppfattningen tillkommer skiftet, ock bör tillerkännas köpet¹⁾). Och skifte innebär, enligt hvad allmänt antages, att eganderätt bytes mot eganderätt. Ej häller J. B. åtskiljer dessa båda rättsärenden. De uti dess 3 cap. särskilt om skifte meddelade stadgandena, hvilka angå endast bördsrättens utöfvande, gifva icke anledning att förmoda det lagstiftaren skulle velat, hvad rättsvärvningen vidkommer, på något sätt skilja skifte från köp. Det kan icke rimligtvis antagas att det aftal, hvarvid vederlaget består af lika mycket penningar som jord och hvilket enligt 3: 2. J. B. bör anses såsom köp, skulle vara ett annat än det, därvid jord är något litet mera än penningar, hvilket bör anses såsom skifte. Tvärtom angisver den gräns, som med afseende endast å bördsrätten i 3: 2. J. B. drages mellan skifte och köp, att aftalen i alt annat afseende äro identiska.

5. Frågan om eganderättens öfvergång har hittils behandlats i dess allmänhet; i själva värket innebär den emellertid flera olika spörjsmål²⁾. Uttrycket „eganderättens öfvergång“ afser nämligen en mängd olika rättsvärvningar: därmed förstas dels det att köparen gentemot säljaren kan göra gällande egares rätt till saken och att saken kan utmätas för köparens gäld; dels det att säljaren kan göra egares rätt gällande gentemot tredje man t. ex. säljarens borgenär, arfvinge och den, till hvilken säljaren senare förytrat samma sak. Nu är det vissrigen anledning att förmoda, det lagen låtit dessa olika rättsvärvningar inträda vid samma moment; men detta kan ingalunda på förhand antagas såsom gifvet, och det skall i själva värket visa sig att, om det ock enligt finsk rätt är regel att samtliga rättsvärvningar samtidigt uppstå, från densamma dock gifvas undantag.

Innan köpets skilda rättsvärvningar hvor för sig be-

¹⁾ Vid förarbetena till H. B. föreslogs att ordet „skifte“ skulle utelämnas, men detta förslag vann ej bifall. Ordet har således icke varit obeaktadt. Chydenius, Leveransaftalet. Bil. 46.

²⁾ Torp, Tingsret sid. 324 f.

handlas, skall självfa köpsluten, den gemensamma betingelsen för deras tillkomst, till form och innehåll närmare uppmärksammas.

Köpsluten och köpets form.

6. För att ett salu- eller köpeanbud skall binda afgifvaren bör det hafva kommit till adressatens kännedom¹⁾. Därförinnan kan det återkallas, ty därförinnan har adressaten icke kunnat därpå grunda någon förväntan. Emellertid är det ej nog att adressaten på ett eller annat sätt fått kännedom om anbudet; det erfordras att anbudet skall vara honom meddeladt af dess afgivare. Således, om en person skrifvit ett saluanbud, som ännu icke är afsändt, och tredje man, som vet det, härom underrättar adressaten, så är författaren ej bunden. Anbudet bör vara en till mottagaren riktad förklaring.

I allmänhet bör en sådan förklaring, för att binda, vara riktad till en bestämd person. Sådana tillkännagifvanden, hvilka t. ex. genom annonser meddelas allmänheten, innehära öfverhusvud blott uppmaningar att göra anbud och binda icke, därest ej särskilda omständigheter föreligga. En sådan omständighet är den, att vara, hvars pris tillkännagivits, så tillhandahållits, att priset kan betalas och varan åtkommas utan säljarens medvärkan²⁾.

Det sagda finner sin tillämpning i läran om auktion. Tillkännagifvandet om auktion bör nämligen i allmänhet fattas såsom en uppmaning till hugade spekulanter att göra anbud, hvilka försäljaren sedermera eger antaga eller förkasta. Endast där sådant uttryckligen angivits, kan försäljaren anses hafva på förhand vilkorligen öfverlätit saken åt den, som gör högsta anbudet. Angående utmätningsauktion af fast egendom å landet gäller att, om fastigheten blifvit värderad, jordegaren är berättigad att förkasta hög-

¹⁾ Jfr vid det följ. läran om fordringsrättigheters uppkomst i Obligationsrättens ålm. del.

²⁾ T. ex. genom chocolad- och cigarrautomater.

sta anbudet, därest detsamma ej uppgår till tre fjärdedelar af värderingssumman, och att samma rätt, oafsedt högsta anbudets storlek, i hvarje fall tillkommer utmätningssökanden och tillstådeskomne inteckningshafvare, därest de äro ense; har ny auktion hållits, kan högsta anbudet förkastas endast om sökanden, gäldenären och inteckningshafvarne äro därörm ense; den tredje auktionen är definitiv. (F. 9 nov. 1868 §§ 13, 14).

Göras vid auktion flera anbud, så kan fråga uppstå, om säljaren är berättigad att taga fasta på något af de lägre, eller om endast den, som bjudit mest, är bunden. Det senare synes böra antagas; ty tillkännagifvandet om auktion innebär att säljaren vill genom konkurrens stegra priset, och enhvar, som bjuder, gör det sannolikt under förutsättning att säljaren, därest ett högre bud följer, icke skall godkänna det lägre. —

Ofvan har framhållits att den, som fått mottaga ett anbud, bör, för att köpslut skall komma till stånd, fullgöra det vilkor, som i anbudet angifves. Innebär nu vilkoret att adressaten bör åt offerten öfverläta en sak eller till honom afgifva en gäldförbindelse, så består altså aksepten i en till offerten riktad förklaring. Inom hvilken tid bör denna afgivas? eller med andra ord: huru länge binder offerten? ¹⁾ Ega förhandlingarna rum samtalsvis, så bör aksepten, där ej betänketid uttryckligen medgifvits, följa omedelbart å anbudet ²⁾). Angående utmätningsauktion af fast egendom å landet stadgas ock uttryckligen att åt vederbörande „genast“ skall meddelas beslut om högsta anbudet godkännes eller icke (F. 9 nov. 1868 § 13); och denna regel synes ega sin tillämpning på frivilliga auktioner. Föras åter förhandlingarna genom bud, bref eller telegraf, så är anbudsgifvaren, därest han ej förbehållit sig att för svaret snabbare fortifikningsmedel skall anlitas, eller å andra sidan beviljat

¹⁾ Det bör väl beaktas att inom vissa samhällsområden, t. ex. handelsförhållandena, sedvänjan ofta utvisar huru lång betänketid den, som fått mottaga ett köpe- eller saluanbud, i god tro kan taga sig.

²⁾ Detta äfven där samtalet föres genom telefon.

längre betänketid, bunden intill dess att svar befordradt med samma forskaffningsmedel, som han själf användt, hunnit anlända. Nu kan det inträffa att aksepten väl i rätt tid kommit offerten tillhanda, men att han icke tagit kännedom därörom. En sådan underlätenhet kan ej lända akseptens afgifvare till skada: så snart denne gjort sin förklaring tillgänglig för medkontrahenten, har han fullgjort vilkoret och bör således få tillgodohjuta kontraktet. Men härpå kan han icke göra anspråk blott därför att han i tid afsändt en förklaring; har denna, låt vara utan hans skuld, icke i tid framkommit, så är kontraktet icke afslutadt. Ty det vore ej billigt att låta offerten öfvertaga olägenheten därav att medkontrahenten haft missöde med sin försändning. Än mindre skäl har naturligtvis medkontrahenten att anse aftalet slutet blott därigenom att han i ord eller skrift uttrykt sitt beslut att godkänna anbudet, låt vara att offerten, t. ex. genom tredje mans åtgärd, därörom fått kännedom. Ett sådant beslut binder icke: om ett aktiebolag beslutat antaga en saluoffert, men beslutet icke å bolagets vägnar meddelats anbudsgifvaren, så är bolaget således icke bundet och kan upphäfva sitt beslut¹⁾.

Hittils har antagits att aksepten afgifves genom en till offerten riktad förklaring. Men nu inträffar det att offerten icke yrkat att själf få något vederlag, utan bestämt att vederlaget skall gifvas åt tredje man. I så fall erfordrar anbudet icke nödvändigtvis svar. Därest det ej tydligt framgår att offerten väntar sådant, bör anbudet anses vara giltigt aksepteradt och kontraktet afslutadt, så snart medkontrahenten till tredje man betalat prisct eller afgifvit gäldsförbindelsen. Ty aksepten består icke i afgifvandet af ett svar, utan i fullgörandet af ett vilkor.

7. Då angående köp ofta föras vidlyftiga förhandlinger och vederbörandes uttalanden ingalunda alltid äro så tydliga som önskligt vore, kan det uppstå tvifvel om rättsligen bindande viljeförklaringar eller blott rättsligen betydel-

¹⁾ Jfr Holm, N. J. A. 1883 s. 447.

selösa underhandlingar egt rum. Denna osäkerhet kan förekommas därigenom att lagen för aftalet föreskrifver viss form¹⁾. Men föreskrift om form, hvilken ökar rättssäkerheten, är å andra sidan ett band på utbytet. Då nu kraftet på rättssäkerhet gör sig synnerligen starkt gällande beträffande eganderätten till fastighet, har lagen för aftal om dess öfverlätande föreskrifvit viss form, men ändemot, då vid köp af lösöre utbytet bort underrättas, lämnat kontrahenterna öppet att vid sådant köp tillkännagifva sin vilja på sätt de för godt finna.

Nu inträffar det emellertid ofta att kontrahenterna äfven vid lösöreköp använda eller kommit öfverens om att använda skriftlig form. Frågan om dess betydelse bör då bedömas enligt deras åsikt.

Framgår det tydligt att skriftlig form skolat användas, men någon urkund icke upprättats, så lärer man ofta med skäl kunna anse att de förhandlingar, som egt rum, blott är meddelanden utan rättslig betydelse. Den omständigheten, att kontrahenterna enats om aftalets form redan före det de enats om dess innehåll, kan nämligen utvisa, att hvardera velat göra skriftens undertecknande till det afgörande momentet och velat förbehålla sig rätt att intill dess betänka sig och ändra sin mening äfven om den redan uttalats²⁾. Skäl att antaga detta synes föreligga isynnerhet i de fall, då förhandlingarna afse kreditköp, och köpeskillingen är betydlig i förhållande till vederbörandes förmögenhet; det kan nämligen icke förutsättas att säljaren verkligent velat afstå sin sak, därest han ej fått af köparen mottaga skriftlig förbindelse. — Men utom skrift kan, då det gäller att bestämma det afgörande momentet, äfven annan konventionell form vara af betydelse, t. ex. handslag och handpenning. Därest icke parterne uttryckligen angifvit sådant, (hvilket sällan torde ske), kan det nu visserligen ej antagas att köp icke borde anses kommit till stånd med mindre handslag utbytts eller handpenning gifvits. Men i många fall kan

¹⁾ Att formen har äfven annan betydelse frambållas nedan.

²⁾ Stobbe III, 132—3.

däremot den omständigheten, att sådan form iaktagits, anses utgöra bevis för att ett köpslut, hvarom tvifvel annars kunde råda, värligen egt rum. Vid afgörandet af sådana frågor bör ledning sökas af landssed.

Har skriftlig afhandlig om köp af lösöre upprättats, så uppstår frågan, om en mot dess ordalydelse stridande muntlig öfverenskommelse sedermera kan göras gällande? Enligt en åsikt bör det, då skriften här är blott ett af kontrahenterne valdt bevismedel, icke förnekas dem att genom andra bevismedel utreda att astalets innehåll i självva väret varit ett annat än det skriften angifver.¹⁾ Enligt en annan åsikt²⁾ föreligger, där kontrahenterne valt skriftlig form, dem emellan en öfverenskommelse att endast den skriftliga afhandlingen skall gälla; den omständigheten att kontrahenterna, efter tagen kännedom om urkundens innehåll och utan att yrka dess förändring, undertecknat densamma, utvisar att de i detta ögonblick afstått från alla under den föregående underhandlingen gjorda påståenden och stannat allena vid de bestämningar, som handlingen angifver. Denna senare åsikt tyckes i allmänhet hafva mera skäl för sig. Dock bör det framhållas att den ingalunda kan fattas så, att det skulle vara kontrahent betaget att framdeles bevisa det han genom svek förmåtts att underteckna afhandlingen. Ej häller leder den till antagandet att en efter afhandlingens undertecknande träffad öfverenskommelse, hvarigenom det skriftliga astalet ändras eller upphäfves, skulle vara ogiltig; ty däraf att kontrahenterna valt skriftlig form för lösöreköp följer ingalunda att köpet ej skulle kunna upphävas eller förändras annorlunda än med användande af samma form.

8. Angående köp af fastighet stadgas (1: 2. J. B.) att

¹⁾ Denna åsikt har, då frågan inom Juridiska Föreningen behandlades, omfattats af flertalet inom föreningens alla afdelningar. Se dess förhandl. 1875—76 i föreningens tidskrift årg. 1877 s. 322 ff.

²⁾ I Högsta Domstolen i Sverige uttalad af Justitierådet Olivcrona (af annan mening än flertalet). Holm N. J. A. 1879 s. 72. Jfr Stobbe III, 133.

det skall „skrifliga ske med tvägge manna vitne“. Detta innebär föreskrift om tvåfaldig form, skrift och vittnen.

Stadgandet om skriftlig form efterleves i Finland likasom i Sverige vanligen sålunda att två afhandlingar, ett köpebref och ett köpekontrakt, upprättas.

För så vidt det framgår att kontrahenterne afsett att både köpebref och köpekontrakt skola upprättas, bör köpslutet icke anses fullbordadt förr än båda dessa urkunder tillkommit ¹⁾). Men häraf bör icke slutas att den senare upprättade skulle så att säga träda i den förras ställe, utan båda böra tolkas tillsammans såsom ett gemensamt uttryck för ett rättsärende ²⁾.

Upprättandet af två urkunder är emellertid icke nödvändigt och förekommer ej häller alltid. Om endast en urkund upprättas, så är det likgiltigt om den benämnes „köpekontrakt“ eller „köpebref“ („salubref“). Men för att den skall fylla lagens formföreskrift fordras för det första att den innehåller säljarens bestämda öfverlätelse af eganderätten till fastigheten; att den vanliga öfverlätelseformeln användts

¹⁾ Nordling (Lagfarts- och inteckningslagarne (1888) s. 58 ff.) anser att, enligt 1734 års lag, då såväl köpekontrakt som köpebref upprättas, eganderätten öfvergår redan genom köpekontraktet, men rättigheten att söka lagfart uppkommer först genom köpebrefvet. Men lagen, hvilken i 4: 1 J. B. nämner köpeurkunden „köpebref“, gifver icke något skäl att antaga att fastighetsköp skulle anses afslutadt och eganderätten öfverläten med mindre köparen fått sådan rätt att han kan söka lagfart. Ett fång, som icke kan lagföljas, synes ej kunna anses såsom ett laga fång (1: 2 J. B.). Köpebrefvet är vid fastighetsköp det väsentliga; vid dess utfärdande har, såsom Nordling ock angifver, i praxis den uti F. 13 Juni 1800 för lagfarts sökande stadgade tiden ansetts börja. Köpekontraktet har sannolikt, då kreditköp blifvit vanliga, tillkommit hufvudsakligen för att tjäna såsom skriftlig form för köparens förbindelse. Nordlings åsikt är att köpekontraktet, hvarigenom eganderätten öfverlätes, upprättas särskildt på det att säljaren genom att förbehålla sig befogenhet att innehålla köpebrefvet och sålunda betaga köparen möjligheten att söka lagfart, må kunna tvinga honom att fullgöra köpevilken; fullgöras ej dessa, kan säljaren välja om han vill frångå aftalet eller yrka på dess fullgörande. Angående öfverlätelser med sådana resolutiva förbehåll se nedan (sid. 366).

²⁾ Jfr Holm N. J. A. 1883 s. 497.

erfordras ej¹⁾). Fastigheten bör vara genom sin officiella beteckning angifven, således, då hemman eller stadtomt säljes, genom det namn eller nummer, som jordeboken eller stadsplanen upptager²⁾.

Vidare bör urkunden angifva de vilkor, å hvilka köpet eller skiftet grundar sig. Ordet „vilkor“ kan omfatta två olika slag af bestämningar. Först sådana som afse vederlaget, köpeskillings storlek, tiden och sättet för dess betalning o. s. v.; uttrycket syftar då på handlingar, som säljaren fordrar att köparen skall företaga. Framställandet af sådana vilkor kallas af lagen „tinga“ (1: 6 H. B.), självva vilkoren „beting“ (F. 20 juni 1864 ang. förbehåll vid fastighetsköp m. m.). Dessutom kan ordet „vilkor“ afse sådana af kontrahenternas tillgörande oberoende, ovissa framtidia händelser, såsom t. ex. dödsfall, barns födelse o. s. v., af hvilka köpet göres beroende; i denna senare mening motsvarar uttrycket det romerska condicio. I 1: 2 J. B. afser ordet „vilkor“ utan tvivel båda dessa slag af bestämningar. Stadgandets mening är nu icke den att, om en sådan bestämning blifvit utelämnad, köpet skulle vara ogiltigt; utan det innebär att, därest en sådan bestämning utelämnats, densamma icke kan göras gällande. Tilläggas bör dock att, om dess utelännande förorsakats af endera kontrahentens bedrägeri³⁾, köpet kan vara att anses såsom ogilt; härom vidare framdeles.

För att nu säljarens öfverlätelse skall medföra eganderättens öfvergång är det nödigt att köparen fullgjort de vilkor, som densamma förelagt honom. Och det synes vara

¹⁾ Den omständigheten att urkunden nämnes „köpekontrakt“ ger emellertid, isynnerhet där den vanliga öfverlätelseformeln saknas, anledning att tillse huruvida ej af urkunden framgår att kontrahenternes afsikt varit att äfven ett köpebref skolat utföras.

²⁾ Jfr Serlachius, Om begreppet fast egendom. Jurid. Fören:s tidskr. 1888, s. 174 ff.

³⁾ T. ex. om säljaren, då köparen ej är läskunnig, angående köpeskillings betalning infört ett annat vilkor än han tidigare muntligen uppgifvit, eller köparen, då säljaren hvarken kan läsa eller skrifva förmått den, som uppsatt handlingen, att därifrån utlämna ett vilkor, som köparen redan godkänt.

nödvändigt att erkännande häraf ingår i självva urkunden antingen såsom del af dess text eller såsom ett till denna bifogadt och likasom denna bevittnadt kvitto. Såsom ofvan framhölls, kan detta anses vara af lagstiftaren förutsatt (11: 2 J. B.), ehuru det icke af lagen uttryckligen föreskrifvits. Sådant erkännande erfordras i självva värvet för att köpets form skall uppfylla sitt ändamål; ett köpebref, som ej utvisar att vilkoren fullgjorts, är blott en skriftligen affattad offert, en vilkorlig öfverlätelse. Men köpebrefvet bör utvisa hvem som är egare och bör därför angisva att vilkoren för eganderättens öfvergång uppfylts. — Emellertid är det, då fastighet sålts på kredit, icke nödvändigt att köparens gälssförbindelse införes i urkunden; det är nog att af urkunden framgår, att säljaren fått mottaga sådan förbindelse och med densamma åtnöjts¹⁾.

Alt det innehåll, hvilket ofvan angifvits såsom nödvändigt för att en urkund skall vara laga form för fastighetsköp, utgöres af förklaringar, afgifna af säljaren. Är det nödvändigt att äfven köparen i urkunden uttalar sig? Helt visst ifall han å sin sida öfverläter fastighet. I annat fall där-emot torde giltiga skäl tala för att anse att fastighetsköp kan lagligen slutas utan att urkunden innehåller någon förklaring från hans sida eller blifvit af honom undertecknad. Ändamålet med fastighetsköpets form är att visshet må råda angående eganderätten till jorden; och sådan visshet ernås så framt köpeurkunden utvisar åt hvem fastighet öfverlätits, äfven utan att denne däri förklarat att han vill förvärfva eganderätt. Denna uppfattning finner stöd däraf, att salubrefvet af ålder affattats såsom en säljarens till allmänheten riktade ensidiga förklaring, hvilken sannolikt såsom öfverlätelseform trådt i stället för den äldre rättens symboliska handlingar²⁾. Den svensk-finska rätten synes, i motsats till

¹⁾ Ofta kvitteras vid kreditköp köpeskillingen såsom vore den betalad kontant, ett bevis för att köparens förskrifning ansetts såsom vederlag för fastigheten.

²⁾ „Jag N. N. gör veterligt, att jag genom detta bref upplåter och försäkjer, såsom jag och redan upplåtit och försält — — —“, Den senare delen af satsen hänvisar till köpebrefvet och synes antyda

den romerska, vid öfverlåtelse af eganderätt fästa hufvudvikten på säljarens gifvande, icke på köparens tagande (*manu capere*); och det torde således icke vara anledning att jämföra den förras formella fastighetsköp med den senares *mancipatio*. Sannolikt är att, t. ex. vid beviljande af lagfart, det, så snart utredning att fastigheten blifvit åt sökanden öfverlåten föreligger, skall anses aldeles själfallet att denne, som gör öfverlåtelsen gällande, ock värkeligen velat hafva lägenheten. Framhållas bör emellertid att den här uttalade meningen icke öfverensstämmer med den romerskrättliga doktrinens uppfattning af begreppet kontrakt, enligt hvilken detsamma innebär att s. k. konsens bör föreligga, d. v. s. att två uttalade viljor samsätt riktas på uppkomsten af en viss rättsföld. Här åter har antagits att, då en rättighet på vissa vilkor erbjudes en person och han fullgör vilkoren, det icke erfordras att han uttryckligen skall förklara att han vill hafva rätten.

Ofvan har förutsafts att köparen gör aftalet gällande mot säljaren och frågas hvad han då bör förete för att visa sin rätt. Frågas det åter hvad säljaren bör förete för att visa sin rätt mot kreditköpare, så gifver, därest ofvan uttalade uppfattning är riktig, lagens stadgande om fastighetsköpets form icke något svar härpå: formföreskriften gäller säljarens öfverlåtelseförklaring, icke köparens gäldsförbindelse. Det torde ock knappast kunna betvisas att praxis i allmänhet skulle godkänna ett kreditköp, som afslutats sålunda att köpebrefvet, vederbörligen affattadt och bevitnadt,

att båda urkunderna äro uttryck för samma öfverlåtelse. Köpekontraktet börjar nämligen ofta ungefärligen sålunda: „Emellan oss undertecknade öfverenskommes (eller är aftaladt) att jag N. N. till N. N. uppläter och försäljer — —.“ Öfverlåtelseformeln är då i hvardera urkunden densamma. Dess upprepning uti köpebrefvet angifver att detta så att säga uti sig uppträder köpekontraktet. Att emellertid sålunda affattadt köpekontrakt, blott det upprättats enligt 1: 2 J. B., äfven ensamt är nog för att öfversöra eganderätt och gifva köparen rätt att vinna lagfart, torde ej kunna anses tyvärligt. Innebär kontraktet däremot icke en tydlig öfverlåtelse eller angifves däri att köpebref skall utfärdas, så har det, därest ej köpebref utfärdats, ingen vidare betydelse än andra skriftligen affattade förhandlingar om köp.

undertecknats af säljaren ensam och köparens förbindelse att betala priset afgifvits i form af skuldsedlar, men dessa skuldsedlar, hvilkas riktighet af utsärdaren erkändes, vore obebottade. Däremot kan det ifrågasättas om muntlig skuldförbindelse, låt vara att säljaren därmed åtnöjts, kan anses bindande. Enligt det, som ofvan sades om skrift såsom vald form för lösureköp, och med hänsyn till sedvänjan, torde det kunna antagas att fastighetsköpare ej kan anses bunden af sitt anbud innan detsamma affattats skriftligen. Denna fråga är emellertid icke af någon synnerligen stor praktisk betydelse, ty det kan knappast förutsättas att någon fastighets-säljare skulle i köpebref förklara sig hafva fått vederlag i en muntlig förbindelse. Och med mindre köpebref utfärdat, kan säljaren, såsom framdeles skall utvecklas, icke göra astalet gällande.

9. Den andra af lagen för fastighetsköp föreskrifna formen är, såsom redan antyds, vittnen. Angående betydelsen af stadgandet härom kunna olika meningar göra sig gällande.

Först kan frågas om vittnena böra teckna intyg å urkunden. Att så sker är vanligt, men synes icke kunna antagas vara nödvändigt: lagen föreskrifver det lika litet i stadgandet om fastighetsköp som i stadgandet om testamente upprättande. En köpeurkund, som saknar vitnesintyg, är altså icke ogiltig, men om dess giltighet i rättegång bestrides, bör köparen vara beredd att genom köpevittnenas framställande bevisa att laga form blifvit iakttagen. Och domaren synes vid lagfarts beviljande böra fordra utredning härom.

Hafva åter vittnena tecknat intyg, så uppstår frågan, om detta, därest köpets ogiltighet sedan påstås, är tillfylles eller om vittnena böra framhaftas för att på ed styrka sin intygan. Enligt den uppfattning, som allmänt torde hyltas, bör sådan skriftlig vitnesintygan gälla intill dess motsatsen bevisas. Det tillkommer således den, som påstår att köpevittnen ej närvärit, att visa att intygen äro förfalskade eller osanna. Kan han ej det, gäller köpet. Och

köparen är således tryggad för den händelse att vittnena dö eller blifva jäfvige eller af annan orsak ej kunna inför rätta höras.

Vittnena böra hafva varit ojäfvige, då köpet egde rum. Det kan ifrågasättas om intygan af ett vittne, som då var jäfvigt, men sedermera blifvit ojäfvigt, är giltig, om vittnet såsom ojäfvigt på ed afhöres inför rätta. Angående testainentsvittnen torde sådan utsaga böra anses giltig. Men det synes som hade föreskriften om vittnen vid köp en annan betydelse än den om vittnen vid testamente. Enligt den uppfattning, som synes hafva största skäl för sig, är ett testamente giltigt blott testators vilja kan med fullt laga bevis styrkas. Lagens ord uti 16: 1 Å. B. „och vitne tvänne gode män etc.“ samt dess stadgande att, där vittnen ej äro att tillgå, testamentet eger laga kraft, blott det finnes vara med egen hand skrifvet och underskrifvet, synesock utvisa att lagen betraktat vittnena hufvudsakligen såsom bevismedel. Däremot synes uttycket uti 1: 2 J. B., att köpet skall ske med tvägge manna vitne, angivat att lagens mening är att vid köpslut alltid två ojäfvige personer skola närvara, detta ej allenast för att utredning om det, som förelupit, framdeles må kunna erhållas, utan ock för att olagligheter må undvikas och köpet blifva allmänt kändt. Och denna vittnenas andra uppgift bör ej underskattas. Då två ojävige personer äro tillstädés, skall det för en oredlig kontrahent vara svårare att utföra sitt bedrägeri än om en afhandling i jäfvige personers närvaro undertecknas; formens ändamål, att förekomma framtida tvist, skulle således ej lika väl tillgodoses, däreft jäfvige personer godkändes såsom köpevittnen¹⁾). Om ojäviga vittnen vid köpslutet närvarit, kan detsamma icke hemlighållas och är följaktligen

¹⁾) Man tänke sig t. ex., att säljaren vid ett bedrägligt köp finge använda hvem som hälst, som då köpet slöts, kunde därav vänta nyttा eller skada, men sedan blefve ojävig. Det är väl sant att köparen sedan kunde använda vittnena för att styrka bedrägeriet; men formen, hvars uppgift är att förebygga att afslutadt köp må framdeles återgå, skulle då ej gjort sin tjänst.

mindre väl egnadt att tjäna bedrägliga afsikter gentemot tredje man.

Det sagda gifver svar äfven på en annan fråga, nämligen den, om båda vittnena böra hafva varit vid köpsluten närvarande eller om det är nog att det ena af dem efteråt intygot att underskriften är äkta. Därest en sådan efteråt afgiven intygan vore tillfylles, skulle formen ej motsvara sitt nyss angifna ändamål. Båda vittnena böra samtidigt närvara¹⁾.

Är det nödvändigt att vittnena se att afhandlingen undertecknas, eller kan köpslut ske sålunda, att en redan undertecknad urkund i vittnenas närvara af säljaren öfverlämnas åt köparen och säljaren för vittnena erkänner sin underskrift? Denna fråga torde böra besvaras jakande; i sådant fall eger köpsluten rum, då säljarens förklaring till vittnena afgives; underskriftens erkännande träder då i stället för undertecknandet.

Kan laga köpslut ske sålunda, att bevittnandet eger rum utan att köparen är tillstädés och köpebrefvet sedermera tillställes honom? Denna fråga synes böra besvaras nekande. Upprättandet af ett köpebref är lika litet ett rättsärende som ifyllandet af växelblankett; rättsärendet består i urkundens utfärdande²⁾, d. v. s. täri, att säljaren i vittnens närvaro åt köparen medels urkunden öfverläter eganderätten till fastigheten. Härtill fordras emellertid ej att urkunden af säljaren lägges i köparens hand. Så snart säljaren i köparens och vittnenas närvaro antingen undertecknat urkunden eller erkänt sitt därå tecknade namn, är köpet afslutadt.

¹⁾ I Högste Domstolen i Sverige har Justitierådet Afzelius (af annan mening än flertalet) i ett fall, då vid upprättande af en köpeafhandling angående fastighet endast ett af de tvänne å afhandlingen antecknade vittnena varit tillstädés, samt vid det tillfälle, då andra vittnet å handlingen tecknat sitt namn, förra köpevittnet icke närvarit, ansett att lagligt köp icke vid någotdera tillfället blifvit slutet. Holm, Nytt Jurid. Ark. 1892, s. 552.

²⁾ v. Amira, s. 308. — Härvid kommer icke i betraktande att tredje man möjligen kan anses i vissa fall vinna rätt genom en växel, äfven om den icke utfärdats.

Skulle säljaren därefter förstöra handlingen eller densamma af annan orsak förkomma, så kan köparen, blott han förmår bevisa köpslutet, göra sin eganderätt gällande. Och för att bevisa köpslutet är han ingalunda hänvisad endast till köpevittnen, utan får använda alla till buds stående bevismedel. Då lagen såsom form för ett rättsärende fordrar skrift eller vittnen, innehär detta ingalunda med nödvändighet att lagen skulle därmed uttalat någon bestämning om den bevisning, genom hvilken aftalets verklighet kan styrkas. (Jfr Växelst. § 69) Och det finnes icke någon anledning att antaga att lagstiftaren skulle velat för bevisningen af fastighetskör fastställa några särskilda regler.

Med hänsyn härtill synes dock frågan om säljare, då köpebref förkommit, är skyldig att utfärda nytt sådant, böra besvaras nekande¹⁾. Han kan i självva verket icke utfärda ett nytt köpebref, ty han kan icke sälja fastigheten en gång till. Och han är lika litet som annan kontrahent skyldig att till medel för bevisning utfärda skriftligt erkännande af det, som förelupit. Den, som vill göra aftal gällande, bör draga försorg om bevisningen. (Jfr H. B. 9: 1; 10: 1, 12: 1.)

Hvilket innehåll bör köpevittnenas skriftliga intygan hafta? Lagen har icke däröm — såsom om testamentsvittnenas intyg — meddelat någon föreskrift, och vid sådant förhållande lärer det böra anses att intygets innehåll är tillfylles angifvet blott genom ordet: bevitna. Sådan intygan torde dock af praxis allmänt godkännas.

Kvinnor torde af praxis godkännas såsom vittnen vid fastighetskör.

10. Lagens föreskrifter om form för köp gälla öfverlätelse af alla rättigheter, hvilka enligt lag böra anses såsom fast egendom. Hvilka dessa rättigheter äro upplyser sakrätten²⁾.

¹⁾ Jfr dock Backman, Juridisk Handbok, s. 196. H. D. 27 Febr. 1862.

²⁾ Serlachius: Begreppet fastighet (Jurid. Fören:s tidskr. 1838). Det har ifrågasatts att stadgandet i 1: 2 J. B. skulle ega sin tillämpning på försäljning af hus & landet äfven i det fall att besittningsrätt till grunden icke följer med köpet. Denna åsikt synes sakna stöd

I de fall då fastighetsförsäljning eger rum, bör 1: 2 J. B. tillämpas äfven om rättsärendet går under annat namn. Då, såsom ofta inträffar, en köpare åt annan „afstår köpet“ eller „på annan transporterar kontraktet med samma rätt som han själf haft“, föreligger fastighetsföryttring, hvilken endast där i skiljer sig från den vanliga, att den senare köparen förbindes sig att betala priset, icke till sin medkontrahent, utan till dennes fängesman, med andra ord att den senare köparen giiver vederlag för eganderätten genom att öfvertaga den förres gäld. Sådan „transport“ bör följaktligen företagas i den form 1: 2 J. B. föreskrifver.

Detsamma gäller aftal, som afser upphäfvande af ett redan afslutadt fastighetsköp. Sådant aftal innebär nämligen att köparen, som blifvit egare, öfverläter eganderätten åt säljaren¹⁾.

11. Betydelsen af fastighetsköpets form är, såsom redan antyds, den, att därforutan hvarken köpet eller något dess vilkor kan göras gällande²⁾. Således, om ock kontra-

af lag och följaktligen ej böra godkännas. Se rättsfall i Jurid. Fören:s tidskr. 1881, 236 ff. — Att försäljning af afsöndrad jord (parcell) bör ske enligt 1: 2 J. B., följer däraf, att den innebär öfverlättelse af eganderätt till jord. (Se rättsf. i Jurid. Fören:s tidskr. 1891, s. 369 ff.) Stadgandet i 1: 2 J. B. länder till efterrättelse äfven då fastighetsköp afslutas genom förmedling af edsvuren mäklare (Se rättsf. i Jurid. Fören:s tidskr. 1875, s. 302 ff.).

¹⁾ Backman, Handbok (1883) s. 194. H. D. 18 Aug. 1846.

²⁾ Att uppbud ej får meddelas å köp, som icke blifvit i laga form slutet, framgår af 1: 2; 4: 1 J. B. och Förkl. 14 Maj 1805. — Huruvida sådant fastighetsköp kan göras gällande i rättegång, då motparten antingen uttryckligen godkänner det eller underläter att påstå dess ogiltighet, är en fråga, som här kan endast med några ord beröras. Den omständigheten, att fastighetsköpets form är afsedd att tillgodose ett offentligt intresse (rättsäkerheten), synes tala för att dess formella ogiltighet, ehuru den icke af part påstårts, bör af domstol ex officio beaktas. Om dock motparten uttryckligen enas om att ogilt köp skall hållas såsom gilt, så lärer den grundsatsen böra tillämpas att part i rättegång kan genom förlikning stifta en rätt, hvilken motparten icke haft. Föres rättegången mellan köpare och säljare och säljaren inför rätta erkänner köpets giltighet, så öfvergår, dårest

henterne muntligen eller genom obevittnad skriftligt astal enats om köp, kan köparen dock icke på detta löfte grunda något anspråk. Han har, äfven om säljaren uttryckligen förbundit sig att utfärda köpebref, icke rätt att yrka säljarens förpliktande att utgifva sådant; ty godkändes en sådan talan, skulle köpet i och med detsamma förklaras formlöst: den muntliga viljeförklaringen blefve då den verkliga öfverlätelsen. Om ock köparen kommit i besittning af fastigheten och redan erlagt priset, så är han dock icke egare och följdaktligen ej berättigad att besitta¹⁾.

Icke häller kan köparen yrka säljarens förpliktande att utgifva ersättning för den vinst han, om kontraktet kommit till stånd, skulle ernått: erkändes det engång att säljaren vore bunden af sin förklaring, så skulle däraf naturligtvis följa att han borde åläggas uppfylla dess innehåll genom att utgifva köpebref. Men väl kan köparen möjligen, därest säljaren drager sig tillbaka, finnas berättigad att erhålla ersättning för sådan skada, resekostnader m. m., som säljaren åsamkat honom genom att hafva förespeglat honom möjligheten af ett astal, som sedan ej kommit till stånd. Denna skadeersättningsskyldighet är i så fall alls ej någon följd af ett köp, utan den är, oafsedt hvarje kontraktsförhållande, en följd af skadegörelse, för hvilken naturligtvis afbrutna köpeförhandlingar kunna vara ett medel lika väl som andra falska uppgifter²⁾.

Om köparen redan på förhand till säljaren gjort en utbetalning, men något köp sedermera icke kommer till stånd,

detta anses riktigt, eganderätten genom denna säljarens förklaring, icke genom köpslutet, hvars brist icke vidare kan genom något godkänande afhjälpas.

¹⁾ Stobbe III, 130.

²⁾ Om t. ex. en säljare genom brefväxling med annan, aflagset boende person kommit öfverens om alla vilkoren för ett fastighetsköp och föranledt den andra att göra en resa för att öfvertaga fastigheten, men sedan vägrar utgifva salubref, så kan det väl hända att han med samma skäl befinnes skyldig ersätta resekostnaden, som om han försakat den t. ex. genom att af ondska eller lätsinne sanningslöst meddela den andra att hans & orten befintliga hus brunnit och brandstods-angelägenheterna påkallade hans närvara.

så uppstår frågan hvilken betydelse bör åt en sådan utbetalning tillmätas.

I det fall att säljaren vägrar utgifva salubref, är köparen naturligtvis berättigad att återfordra hvad han betalat med hänsyn till det ifrågasatta köpet. Ty säljaren har ingen rätt att behålla hvad han mottagit under vilkor, som från hans sida icke uppfylts; här komma således den romerska rättens regler om *condictio ob caussam datorum* till tillämpning.

Om dock säljaren är beredd att afsluta köpet, men köparen drager sig tillbaka och återfordrar hvad han gifvit, så kunna olika meningar göra sig gällande. Afgörandet synes bero näraff om betalningen är att anses såsom handpenning (arra) eller såsom förkottsaftbetalning på priset, med andra ord näraff om den gjorda betalningen enligt kontrahénternes afsikt har någon, från prisets erläggande särskild, betydelse. Om så är och den således är att anses såsom arra, så lärer man väl med den romerskrättsliga doktrinen kunna antaga att köparens afsikt varit att så att säga för sig själf utsätta ett vite, att på förhand bjuda säljaren säkerhet för allvaret af sin afsikt och att beloppet icke kan återfordras¹⁾). Arran tjänar då till att, närest köparen ändrar mening, ersätta säljaren för möjlichen liden skada; att sådan skada skall hafva inträffat behöfver han ej visa, ej häller att skadans storlek motsvarar arrans belopp. Grunden närr till att arran tillfaller säljaren är således ej den, att köparen skulle gjort kontraktsbrott (se ofvan), utan den, att köparen själf, för den händelse att köpet ej komme till stånd, på förhand ställt skadestånd till säljarens förfogande. Men närmest att köparen mottagit skadestånd, som han, oafsedt skadans verkliga storlek, får helt och hållet tillgodonjuta, synes han ock på förhand hafva afstått från möjligheten att utkräfva mera. Angående arra hänvisas för öfrigt till obligationsrättens allmänna läror. — Men om nu den på förhand gjorda betalningen icke är arra, utan förkottsaftbetalning på

¹⁾ Jfr dock Stobbe III, 130.

köpeskilling, så synes den på ofvan angifna skäl böra återlämnas¹⁾.

Särskilda bestämningar vid köp.

12. Ofvan har framhållits att eganderätten bör anses vara öfverlåten vid lösöreköp, då priset krediterats eller betalats, och vid fastighetsköp, så snart laga köpeurkund utfärdats. Nu kan det emellertid inträffa att säljaren väl vill öfverläta saken eller utgisva köpebref, men vill att eganderätten icke genast utan först framdeles skall öfvergå. Och intet synes hindra att hans förklaring, blott sådant tydligt uttalas, värvkar så som han vill: egaren bör lika väl kunna förklara att eganderätten skall öfvergå efter viss tid som att den skall öfvergå genast. Köpare, som fått emottaga en sådan förklaring, bör väl, därest han fullgjort hvad på honom ankommer, efter den angifna tidens förlopp utan vidare kunna göra sin eganderätt gällande. En öfverlätelse med sådan tidsbestämning är lika ovilkorlig som hvarje annan²⁾.

13. Då däremot vilkorsbestämningar fogats till aftalat, kunna i flera fall angående köpets rättsvärkan olika meningar göra sig gällande²⁾.

¹⁾ Se rättsfall i Holm N. J. A. 1886, s. 95 ff. 1887, s. 288.

²⁾ Angående köp med tids- och (suspensiv) vilkorsbestämning yttrar Hammarskjöld (Tidskr. f. n. Retsv., 1893: 1, s. 111 f.); „Då säljaren tills vidare skall vara egare, ligger det i händelse af en blott tidsbestämning närmast, att han skall afgifva ännu en viljettring, nämligen eganderättens öfverlätande. Har han fortfarande saken i sin besittning, är det naturligt att han efter den bestämda tidpunktens inträde antingen traderar densamma eller förklarar sig för framtiden innehafva den för köparens räkning; att sistnämnda förklaring är afgiven på förhand i själva köpeaftalet, blir osannolikt bl. a. i följd därav, att faran hvilar på säljaren. Är köpeaftalet åter förenadt med ett suspensivt vilkor, är det ännu mera naturligt, att en ny aflatelsehandling från säljarens sida skall tillkomma; det kan nämligen vara stridigt, huruvida det aftalade vilket uppfyllts eller icke, och båda parterna hafta tydlichen intresse däri, att frågan om eganderätten är klar äfven under den tid, då denna ovisshet råder.“ Jfr ofvan sid. 341 f.

Först må uppmärksamas sådana vilkor, som uppstälts af säljaren. Den romerskrätsliga doktrinen har gifvit dem olika benämningar: *pactum reservati dominii* (förbehåll om eganderätten), *lex commissoria* (förbehåll om köpets återgång i fall af köparens kontraktsbrott), *pactum de retro emendo* (förbehåll om återköp), *in diem ad dictio* (förbehåll om rätt att frånträda köpet i fall af bättre anbud). Väl är det skäl att sålunda särskildt behandla vissa så att säga typiska former af förbehåll, men det bör dock framhållas att säljarens uttalanden i verkligheten ingalunda alltid otvetydigt angisva till hvilken af dessa grupper han velat hänsöra sitt förbehåll eller att han öfverhufvud velat hänsöra det till någon af dem. Betydelsen af förbehåll bör naturligtvis utrönas genom undersökning af kontrahenternas vilja i hvarje enskildt fall.

I hvarje fall göres emellertid köpets rättsvärkan beroende däraf, att en framtida händelse eger rum eller uteblir; och i hvarje fall uppstår frågan, om meningen är den att eganderätten skall öfvergå först framdeles, eller om det är meningen att den skall öfverflyttas genast, men framdeles återgå. I det förra fallet föreligger ett (*suspensivt*) vilkor af samma beskaffenhet som de, hvilka, enligt hvad ofvan framhållits, ingå i hvarje köpe- och saluanbud. I det senare fallet säges bestämningen innehålla ett s. k. *resolutivt* (upplösande) vilkor eller, bättre, ett *resolutivt förbehåll*¹⁾.

Kan enligt finsk lag köp med resolutivt förbehåll ega rum? Denna fråga kan icke besvaras nekande: 1734 års lag omtalar visserligen icke sådana köp, men senare lagstiftning (F. 20 Juni 1864 om olämpliga förbehåll vid fastighetsköp) förutsätter deras tillvara, och de torde af praxis²⁾ godkännas. Emellertid, gifver lagen, då den (1: 2 H. B. jfr 1: 1 J. B.) stadgar att lagligen slutet köp skall stånda och ej återgångा, anledning att antaga att, därest ej kontrahenterne uttryckligen angifvit motsatsen, köp, så länge det kan återgå, bör betraktas såsom icke afslutadt och att det

¹⁾ Bechmann, *Der Kauf II.* 495 ff.

²⁾ Äfven vid fastighetsköp

således i tvifvelaktiga fall bör anses att ett (suspensivt) vilkor föreligger och att eganderätten ej öfvergår, innan vilkoret uppfyllts¹⁾.

Denna uppfattning vinner ock stöd därav, att de romerska juristerne endast motsträvt och i enskilda fall godkänt resolutiva förbehåll och att den nutida romerskrättsliga doktrinens målsmän icke kunnat enas om dessas betydelse. De rättslärde tvista nämligen först och främst därom, huruvida förbehållet kan göras gällande mot tredje man eller ej. Det naturligaste synes vara att antaga att köparen ej kan åt annan öfverläta bättre rätt än han själf förvärvat; har en gång säljaren fåst större vikt vid förbehållet, så kan det väl icke hafva varit hans afsikt att köparen genom att föryttra saken vidare skulle kunna göra det samma kraflöst. Inom den romerskrättsliga doktrinen torde ock den förhärskande åsikten²⁾ antaga att förbehållet i de flesta fall värvkar, såsom man säger, sakrätsligt, d. v. s. att, därest förhållanden, under hvilka eganderätten skall återgå, framdeles inträffa, sådana rättsärenden, genom hvilka köparen därförut förfogat om saken, blifva utan värvkan. Men härmmed har man i självva värvet gifvit skäl för den uppfattningen att i sådana fall eganderätten alls icke öfvergått. Det kan nämligen med skäl ifrågasättas om det är med lagens uppenbara syfte, att inom eganderätsförhållandena må råda ordning och säkerhet, öfverensstämmande att såsom eganderätt anse en rätt till en sak, hvilken ega- ren kan endast vilkorligen öfverläta, och som måhända, länge efter det den öfverlätits, åter frångår en förvärvfare, hvilken icke haft någon kännedom om förbehållet. Så snart det framgår att förbehållet varit så menadt, att det skulle kunna göras gällande emot tredje man, är det skäl att antaga det eganderätten ej öfvergått.

Nu kan det emellertid gifvas fall, då säljaren icke vid förbehållet fåst den vikt, att han velat bereda sig möjlighet att göra det gällande mot tredje man, utan nöjt sig

¹⁾ Se Svenska Lagcomiteens förslag (1815) till H. B. 1: 11.

²⁾ Windscheid, Pandekten (1891) I 252 ff.

med en rätt sådan som den, hvilken omtalas uti 11: 4 och 8: 2 J. B.; och i sådana fall kan man tala om resolutiva förbehåll¹⁾). Då uppstår frågan om eganderätten omedelbart åtgår, så snart det förhållande inträder, som i förbehållet afsetts, eller om ärtill erfordras att säljaren uttryckligen gör sitt förbehåll gällande. Det vore i högsta måtto betänktligt att utan något säljarens yrkande låta eganderätten återgå blott därfor, att en händelse inträffat, hvarom tilläfventyrs hvarken han eller medkontrahenten har kunskap eller vid hvilken säljaren kanske icke vidare fäster någon vikt²⁾), (jfr 8: 2 J. B.).

14. Af ofvan uppräknade förbehåll innehära två, pactum reservati dominii och lex commissoria, vilkor, hvilkas uppfyllelse beror af köparens åtgärd.

Med pactum reservati dominii förstäs överenskommelse däröm, att, oaktadt saken öfverlämnas åt köparen, eganderätten skall vara säljaren förbehållen intill dess köparen fullgjort köpevilkoren; i de flesta fall åsystrar detta förbehåll köpeskilningens betalning. Vid köp af lösure betyder en sådan förkling, att säljaren, oaktadt saken öfverlätes, icke beviljar kredit. Förbehållets innehåll angisver här uppenbart att ett (suspektivt) vilkor afsetts. Angår köpet fastighet, så kan, därest köpeurkunden, såsom ofvan antagits, bör innehålla säljarens erkännande däraf att köpevilkoren fullgjorts, ett köp med sådant förbehåll icke anses vara lagligen slutet, äfven om köparen förmådde visa att han redan fått tillträda fastigheten. Har fastighetsförsäljare undertecknat köpekontraktet, men däri förklarat, att köpebref skall utfärdas först då

¹⁾ De romerske juristerne synas icke hafva känt resolutiva förbehåll, som kunnat göras gällande emot tredje man. Windscheid, Pandekten (1891) I. — Jfr Aubert. Norsk Obligr. Spec. D. s. 52. — Lassen, Oblig. Allm. D., s. 83.

²⁾ Också hafva de romerske juristerne blott i enskilda fall er känt en sådan ipso jure värkan af resolutiva förbehåll. Inom den romerskrättsliga doktrinen är den däremot allmänt antagen. Så ock Windscheid a.a. I: 250—1. — Om det enligt finsk rätt anses nödigt att säljarens yrkande göres i rättegångsväg inför domstol, är en fråga, som här icke kan upptagas till besvarande. Åtminstone vid fastighetsköp synas starka skäl tala härför (8: 2 J. B.)

köpeskillingen guldits, så är det tydligt att han icke erkänt sig hafva dessförinnan fått vederlag, och eganderätten bör således icke anses vara överlåten (se ofvan sid. 351).

Om riktigheten af det sagda torde tvifvel ej kunna uppstå i händelse, såsom här antagits, säljaren uttryckligen förbehåller sig eganderätten. Men nu inträffar ofta att hans förklaring icke är så bestämd, utan att han t. ex. säger, att köpets bestånd göres beroende däraf, att köpeskillingen i rätt tid erlägges, eller att köpet skall återgå, därest ej köpeskillingen i rätt tid erlägges, eller att han i så fall skall hafva rätt att frångå kontraktet. I sådana fall torde bestämningen enligt den romerskrättliga doktrinen böra anses såsom *lex commissoria*. Doktrinen¹⁾ lär att denna är ett resolutivt förbehåll, som kan göras gällande mot tredje man. Enligt det ofvan sagda bör således här ett (suspensivt) vilkor antagas. Och detta öfverensstämmmer helt visst i allmänhet bäst med säljarens afsikt. Vare sig kontrahenterne använt uttryck, som i juridisk mening äro korrektta eller ej, lärer väl andemeningen vara den att säljaren skal vara förvissad om att fastigheten skall tillhöra honom om han ej får köpeskillingen. Och sådan visshet kan säljaren ej njuta, därest köparen, innan priset gäldats, får såsom egare föryttra saken. Ehvad förbehållet ter sig såsom *pactum reservati dominii* eller såsom *lex commissoria*, är dess ekonomiska hufvudändamål detsamma.

Vid aftal af ifrågavarande beskaffenhet har köparen lovat att han mot det att eganderätten till en sak vid viss tidpunkt tillfaller honom, skall då erlägga utfäst köpeskilling. Därmed är från hans sida en bindande köpeoffert afgiven, och i stöd af detta löfte är säljare af lösöre berättigad att, mot det att han tillhandahåller köparen saken, af köparen utsöka köpeskillingen jämte laga uppskofsränta från förfallodagen. Under rättegången förblir säljare sakens egare; eganderätten öfvergår först då domen antingen frivilligt fullgöres eller utmätningsvis satts i värkställighet.

¹⁾ Dernburg, Pandekten (1889) I 258; II 255. Windscheid, Pandekten (1891) I 254—5; II 216. Se dock Bechmann, Der Kauf II. 528 ff.

Enligt en annan mening skulle köp med ifrågavarande förbehåll, så framt eganderätten däri icke uttryckligen förbehållits, översöra eganderätten, men i det fall att köpe-skillingen ej erlades, skulle säljaren blott hafva en personlig talan gentemot köparen; mot tredje man däremot skulle förbehållet ej kunna göras gällande. Vid köp af fastighet skulle då lagens stadgande (F. 20 Juni 1864) om olämpliga förbehåll vid fastighetsköp komma till tillämpning, och således förbehållet böra anses vara utan kraft och värkan. Och då köpet i öfrigt betraktades såsom lagligen slutet, skulle köparen, säljarens uttryckliga förklaring till trots, vinna eganderätt såsom vid vanligt köp.

15. Med pactum de retroemendo förstås förbehåll att säljaren skall få mot betingadt vederlag (antingen detsamma, som han nu gifver eller ett annat) framdeles återvinna den sak han föryttrar. Då detta vilkor godkännes af köparen, innebär det således från hans sida ett saluanbud: den eganderätt, som åt honom öfverlätes, utbjuder han samtidigt från sin sida. Angående sådant förbehåll vid fastighetsköp stadgar lagen (F. 20 Juni 1864), såsom nyss anfördes, att förbehållet är utan kraft och värkan. Detta innebär att, churu förbehållet betraktas såsom non scriptum, självva köpet skall anses lagligen slutet; därå bör således beviljas lagfart.

Stadgendet synes böra tillämpas äfven på köp af stads-gård. Där författningen talar om „skatte- och frälsejord“ (§ 1) samt „jordegendomar“ (ingressen), afser den endast sytning Där den talar om återvinningsförbehåll, använder den uttrycken „jord“ (§ 2), „fastighet“ (ingressen), „egendom“ (§ 2) och „lägenhet“ (§ 2), hvilka kunna afse äfven stadsgård Och ratio legis, att återgång af fastighetsköp må förebyggas, har väl enligt lagstiftarens uppfattning gält lika för stad och land. Frågan är emellertid omtvistad¹⁾.

Vid lösureköp däremot kan berörda stadgande icke

¹⁾ Se Juridiska Föreningens förhandl. 1875—6. 5:te frågan, Jurid. Fören:s tidskr. 1877. 335.

tillämpas. Det finnes, då lagen ej stadgar sådant, uppenbarligen intet skäl att här anse förbehåll om återköpsrätt utan kraft och värkan; tvärtom synes åt detsamma böra tillerkännas en ganska stor betydelse. Frågan hvilken dess betydelse är, kan emellertid gifva anledning till meningsolikhet.

Anser man att här föreligger ett lagligt köplut och att eganderätten öfvergått till köparen, så bör säljaren, förbehållet likmäktigt, hafta rätt att återlösa saken. Då uppstår åter frågan, om denna rätt kan göras gällande mot tredje man eller ej. Doktrinen torde öfverhusvud härå gifva nekande svar. Men härmed skulle man, synes det, göra säljaren orätt. Han har uppenbarligen velat förskaffa sig en rätt att, såsom man säger, låta köpet gå åter, låt vara att han skulle förbundit sig att betala mera än han fält. Tillätes köparen, som redan vilkorligen återgivit eganderätten åt säljaren, att därefter föryttra saken åt tredje man, så gjordes ju förbehåliets värkan beroende af hans godtycke: säljaren skulle då icke ernått hvad han därmed åsyftat, möjligheten att på angifna vilkor återfa saken. Skulle det åter, såsom rättare synes vara, antagas att köparen icke kunde åt tredje man öfverläta bättre rätt till saken än han själf hade, så vore därmed, enligt hvad ofvan framhållits, angivet att eganderätten i själfva värket icke öfvergått¹.

Godkännes deana uppställning, så bör ett köp af iträgavarande beskaffenhet emellertid anses innehåra ett bindande anbud från säljarens sida. Och om köparen fått mottaga saken eller om han redan betalat priset, så synes han vara berättigad att anse köpet såsom affattadt, däreft ej säljaren ifrån den titel, som för återköpsrättens utöfning blifvit utsatt, antingen återterurtagit saken eller återgivit priset.

Anmärkas nu ytterligare angående lösöreköp med förbehåll om återköpsrätt, att även om det anses att egander-

Se riksdl. i Jord. F. 1861, nr. 1861, 231. Den svenska lagstiftningen har dock ännu inte fastställt i med iträgavarande förbehåll större än ligat i säljarens hand, ej förr hänvisas samma bestämmning emellertid dock till en anmärkning på författnings nr. 1 i F. 1861, jämte 1862.

rätt därigenom kan öfverlätas, sådant köp emellertid bör betraktas såsom ogiltigt, ej blott då det är ett rent skenköp, hvarigenom säljaren för att förfordela sina borgenärer pro forma öfverlätit sitt lösore åt tredje man, utan äfven då köpets syfte är pantsättning, hvilket ofta är fallet då säljaren önskar säkerställa någon af sina fordringssegare, men dock själf nytja sina tillhörigheter. Skenköpet är ett bedrägeri, straffbart enligt konkursstadgan; därvid torde ofta förfaras så, att såsom vederlag givs en af säljaren förut pro forma till köparen utfärdad skuldsedel. Pantsättningen kan företagas äfven utan bedräglig afsikt, men är ogiltig, emedan kontrahenterna skytt ett aftal under ett annat och sålunda sökt kringgå lagens stadgande om panträtt i lösöre¹⁾; att pantsättning och icke värligt köp afsetts, framgår ofta däraf att vederlag icke givs, men köparen, som är säljarens borgenär, förbindar sig att återgifa sakerna då gälden betalas. Angående skenköp och pantsättning i köps form, hvilka ofta ega rum äfven utan att återköpsrätt förbehållits, skall vidare talas här nedan.

16. Med *addictio in diem* förstås en bestämning, genom hvilken säljaren förbehåller sig att få frånträda kontraktet, därest han inom viss tid finner köpare, som bjuder mera. Äfven här synes det vara skäl att antaga att eganderätten icke öfvergått. Ty detta förbehåll förutsätter att säljaren skall kunna förfoga öfver saken genom att föryttra den åt tredje man, och denna möjlighet vore honom betagen, därest köparen kunde göra detsamma. Också har doktrinen ansett att förbehållet kan göras gällande mot tredje man²⁾. Emellertid bör köpet, så snart den utsatta tiden gått till ända, anses afslutadt, därest ej säljaren desförinnan tillkännagifvit att han fått bättre anbud.

¹⁾ Borenius, Jurid. Fören:s tidskr. 1878—9, s. 214 ff.

²⁾ Dernburg, Pandekten I. 255. Enligt romersk rätt är köparen berättigad att få saken blott han erlägger så mycket, som tredje man bjundit. Detta synes — med mindre särskild öfverenskommelse träffats — icke kunna antagas gälla enligt finsk rätt.

17. Härmed har ingalunda omtalats alla de bestämmningar, hvilka i köpeaftal kunna till säljarens förmån införas. I lagens stadganden om olämpliga förbehåll vid fastighetsköp ansöras utom återvinningsförbehåll „vilkor af framtida äktenskaps ingående“, „beting, som gör intrång i tredje mans rätt“, samt „sådant vilkor, som ej kan lagligen bringas till värkställighet.“

Innehåller fastighetsöfverlätelsen vilkor af framtida äktenskaps ingående eller beting, som gör intrång i tredje mans rätt, är den enligt lag ogill, och lagfart därå ej tillåten. Vilkor af framtida äktenskaps ingående synes i själva värvet, ehvad det afser att kontrahenterne skola ingå äktenskap med hvarandra eller att endera kontrahenten skall ingå äktenskap med den andras skyldeman, rätteligen böra förstås sálunda, att rättsföljen ej inträder innan äktenskapet kommit till stånd: om t. ex. en hemmansegare under sådant vilkor öfverläter sin lägenhet åt sin dotters fästman, så har meningen uppenbarligen varit att öfverläta eganderätten åt fästmannen i hans egenskap af familjemedlem. Samma grundsats eger sin tillämplighet äfven vid lösöreköp. Emellertid bör det framhållas att förklaringen, hvilken, då den angår fastighetskön, på grund af lagens formföreskrift är betydelselös, däremot, då den angår lösörekön, ehuru den visserligen icke öfverför eganderätten, dock kan innebära ett bindande anbud. — Då i köpeaftal införes beting, som gör intrång i tredje mans rätt och följkärtligen icke kan utan rättskränkning uppfyllas, så angifver aftalet själf att det ej kan öfverföra eganderätt. Detta gäller om köp af lösore lika väl som om köp af fastighet.

Om vid fastighetskön sådant vilkor blifvit betingadt, som ej lagligen kan bringas till värkställighet, så skall, enligt lag (F. 20 juni 1864 § 3) öfverlätelsen för slik orsak icke återgå, men den, som i vilkorets fullgörande brister, skyldigkännas att utgiva ersättning efter ty, som vid öfverlätelsen är astaladt eller af rätten prövas skäligt. Lagens syftar här på sådana prästationer af penningevärde, till hvilkas fullgörande gäldenär icke kan tvingas genom de medel, som 5: 11 U. B. angifver, och dess stadgande är ett

uttryck för den allmänna grundsatsen att, då en sak sålts på kredit, saken icke får återtagas, om ock köparen underläter att fullgöra hvad han lofvat. Denna grundsats eger sin tillämpning äfven på lösöreköp.

18. Hittils har talats blott om förbehåll, som göras af säljaren. Af de förbehåll, som kunna göras af köparen, skola här uppmärksamas två: det, som förekommer vids. k. öppet köp eller köp på prof, och det s. k. pactum displicantiae.

Vid köp på prof förklarar köparen att han vill hafva varan blott om den framdeles faller honom i smaken. Hans förklaring är således vilkorlig, och vilkorets uppfyllande beror af hans godtfinnande. Angående sådana s. k. potestativa vilkor råder mycken meningsolikhet. Ense torde man emellertid vara däröm, att eganderätten bör anses öfvergå först då det utredts hvad köparen ändgiltigt vill. Om han fått mottaga varan till påseende och inom utsatt tid icke återlämnar den, så bör han anses hafva afslutat köpet.

Med pactum displicantiae förstås det att köparen väl förklarar sig vilja hafva varan, men förbehåller sig rätt att framdeles mot visst vederlag återgifva den åt säljaren; på svenska kan sådant förbehåll lämpligen nämnas förbehåll om återförsäljningsrätt. Doktrinen anser att köp med bifogadt pactum displicantiae öfversför eganderätten, men gifver köparen rätt att yrka dess återgång. I verkligheten torde det vara svårt att åtskilja köp med pactum displicantiae från köp på prof, och de skäl, som tala för att eganderätten vid köp på prof icke bör anses hafva öfvergått innan pröfvtiden är ute, synas ock tala för att vid köp med pactum displicantiae eganderätten ej bör anses hafva öfvergått, innan den tid är ute, under hvilken köparen enligt förbehållet skulle få utöfva sin återförsäljningsrätt. Återlämnas saken icke innan denna tids utgång, bör köpet, såsom vid köp på prof, anses afslutadt.

Har varan på förhand betalats, men förblifvit hos säljaren, bör köparen såväl efter köp på prof som köp med pactum displicantiae inom betänketidens utgång återfordra priset vid äfventyr att annars anses hafva till köpet samtykt.

Till förbehåll, som göres af köparen, räknas ofta överenskommelse om förköpsrätt (*jus protimiseos*). Ett köp med sådan bestämning innebär emellertid i själfva värdet hvarken något köpeanbud, eller, i allmänhet, något saluanbud. Köparen, som förbehållit sig förköpsrätt eller såsom det ofta säges, „första budet“, har icke för sin del förbundit sig att betala. Säljare, som beviljat förköpsrätt, har härmed uttalat, att han icke skall öfverläta saken åt tredje man därest köparen bjuda lika mycket som denne. Men härmed kan säljaren i allmänhet icke anses hafva förklarat att varan är eller skall blifva till salu. Säljer han den sedan åt tredje man, så har den, som fått förköpsrätt, enligt den mening, som allmännast gjort sig gällande, icke gentemot denne någon rätt. Emellertid kan han möjligen anses befogad att af säljaren söka skadestånd för det denne, som lovat underrätta honom när och på hvad vilkor saken skulle säljas, icke gjort det; härom gäller hvad ofvan sagt om afbrutna köpeunderhandlingar (se sid. 360).

Kreditsäljares rätt.

19. Kreditsäljares rätt likställes af lagen (9: 8 H. B.) med försträckningsgifvares. Vid utborgning af varor gälla lagens föreskrifter om ränta (9: 6 H. B. F. 6 Juni 1883¹⁾). Angående köpeskillings storlek säger lagen blott, att den vinst, som kommer af lagligen slutet köp, ej må räknas för ocker, och angifver därmed att kontrahenterna ega bestämma priset efter godtfinnande²⁾). Underlätenhet att betala köpeskillingen medförför köparen skyldighet att erlägga uppskofsränta.

¹⁾) Härom hafva dock olika åsikter uttalats; (se Holm 1886, 275 ff.) Enligt en mening skulle 9: 6 H. B. alls icke ega sin tillämpning på förbindelse att erlägga köpeskilling. Enligt en annan borde därå tillämpas sagde lagruma stadgande om räntemaximum, men icke dess stadgande att högre ränta skall vara förbruten.

²⁾) Angående bevisningen se F. d. 3 mars 1868 om handelsböckers beviskraft. Jfr Wrede, Bevisrätten § 7.

Men då säljaren en gång beviljat kredit, så kan han, såsom ofvan antydts, om köpevilkoren ej i rätt tid fullgöras, icke yrka att aftalet skall brytas och saken åt honom återlämnas. Han är (11: 2 J. B., 9: 8 J. B.) köparens borgenär och eger mot denne en likabeskaffad rätt som andra borgenärer. Någon talan sådan som den romerska rättens *condictio ob causam datorum* eger här icke rum, ty säljaren har erhållit vederlagsprästationen i det han i utbyte mot sin sak mottog köparens förbindelse¹⁾.

Angående utmätningsauktion af fastighet på landet stadgas (F. 23 juli 1868 § 18) att, därest auktionsskillingen, hvilken bör inom trettio dagar efter auktionen vara till fullo gulden, inom denna tid icke betalas, förrättningsmannen må anlita den säkerhet, som köparen vid auktionen stälts för sig. Detta har tolkats så²⁾ att, om vid auktionen stälts säkerhet, förrättningsmannen bör hålla sig till denna. Det kan väl knappast antagas att i sådant fall med eganderättens öfverlåtelse skulle bero ända till dess, mähända efter en lång rättegång, köparens löftesmän tvungits att betala, och att, om det, kanske efter flera års förlopp, skulle visa sig att de icke förmådde det, ny auktion borde ega rum; utan synes det vara naturligare att, då säkerhet stälts, anse att fastigheten sålts på kredit. Emellertid stadgas uttryckligen att salubref ej får utgivvas innan auktionsskillingen erlagts. — Har vid auktionen säkerhet icke stälts, så är, säger lagen, köpet, om priset icke i rätt tid betalas, ogilt och fastigheten bör ånyo till försäljning utlyses: auktionen innebär således kontantköp³⁾.

¹⁾ Frågan om köp på afbetalning, d. v. s. sådant aftal, enligt hvilket köpeskillingen skall erläggas uti särskilda poster, bör anses såsom kontant- eller kreditköp, bör besvaras med hänsyn till omständigheterna i hvarje enskildt fall. I allmänhet synes det dock kunna antagas att, om aftalet angår en sak, som kan nytjas utan att förbrukas, köparen är skäligen tillgodosedd blott honom, intill dess priset är betaladt, tillerkännes rätt att nytja saken.

²⁾ Jurid. Fören: s förh. Se dess tidskr. 1873, s. 87.

³⁾ Beträffande (frivilliga) auktioner, hvilka i regeln icke förättas af egaren, utan af hans ombud, må här framhållas att ombudets fullmakt, där, (såsom åtminstone i vissa trakter af Finland), sedvänjan

20. Då fastighet sålts, njuter säljaren, enligt 11: 2 J. B. sin säkerhet i det sålda framför andra köparens borgenärer intill dess laga stånd åkommer. Med ordet „säkerhet“ afses här panträtt. Denna panträtt fortbestår, därest säljaren innan lagfartstidens utgång sökt inreckning. Och inreckning kan under lagfartstiden sökas, äfven om köparen redan öfverlätit fastigheten åt tredje man¹⁾). Innehålls köparens förbindelse att erlägga ogulden köpeskilling uti flera förskrifningar, hvilka innan laga stånd åkommit vid skilda tider inrecknats och sedan åt olika personer öfverlätits, så medföra de dock sinsemellan lika rätt till betalning ur den sålda fastigheten²⁾.

Ofta inträffar att köpare af fastighet, i stället för att till säljaren afgifva skuldsförbindelse, åtager sig att betala säljarens gäld. Då uppstår frågan, om tredje man, som fått mottaga sådan förbindelse, till säkerhet för dess fullgörande njuter samma rätt som tillerkänts köparen till säkerhet för betalningen af ogulden köpeskilling. Härom hafva olika meningar uttalats³⁾. Enligt en skulle panträtt ega rum endast då säljaren fortsfarande vore för sin förbindelse personligen iansvarig; hade däremot säljarens borgenär befriat honom från förbindelsen, så komme en annan än säljaren att åtnjuta berörda förmån och lagens grund återfunnes således icke. Enligt en annan åsikt borde sådan förbindelse visserligen hvad panträdden vidkommer likställas med skyldighet att utgifva ogulden köpeskilling, men säljaren vore ej befogad att åt en enskild af sina fordringsegare öfverläta panträdden, utan denna borde komma dem till godo enligt hvad om förmåns-

sådant angifver, kan anses innebära befogenhet att indrifva de vid auktionen uppkomna fordringarna. Om så är fallet, kan, enligt en åsikt, som gjort sig gällande vid rättskipningen i Sverige, giltig betalning erläggas endast åt auktionsförrättaren, icke åt egaren. Se Holm, *Nytt Jur. Ark.* 1880, s. 254; 1885, s. 132 f.

¹⁾ Holm N. J. A. I. 1892 s. 325. *Rättsf. i Jurid. Förenings tidskr.* 1877—8, s. 418.

²⁾ Holm, N. J. A. 1890 s. 503.

³⁾ Se *Juridiska Föreningens förhandlingar* 1874—5. *Jurid. Förenings tidskr.* 1877, s. 19 f.

rätt finnes stadgadt. Enligt en annan mening åter borde panträtt för sådan fordran aldrig, och enligt ännu en annan, alltid ega rum.

Då lagen gifver köparen förmånen att hafva en pantfåst fordran, så bör det väl icke kunna förmenas honom att såsom annan borgenär åt tredje man öfverlåta panträdden jämte fordringsrätten; annars blefve hans rätt mindre värd än annan fordringsegares, och det finnes ingen anledning att antaga att lagen skulle velat det. Erkännes en gång detta, så kan det icke anses värka å sak, om säljaren, i stället för att låta utfärda förbindelsen till sig själf och sedan cedera den, låter genast utfärda den till tredje man. Om då tredje man befriar säljaren från hans gäld, så är det visserligen sant att det icke längre är säljaren, utan tredje man, som njuter sin säkerhet i fastigheten, men säljaren har emellertid njutit sin fördel af panträdden därigenom att han kunnat betala sin gäld med en pantfåst förbindelse, som är värdefullare än en oprioriterad. Hvad åter det vidkommer att säljaren genom att åt någon af sina borgenärer förskaffa panträtt i den sålda fastigheten skulle förfördela de öfrige, så kan denna lika litet som annan pantsättning anses ogiltig annars än i de fall konkursrätten angifver.

Men vanligen ikläder sig köparen förbindelse för sådan säljarens gäld, som redan är i fastigheten inteknad. Det har ifrågasatts¹⁾ om t. ex. uttrycket „öfvertaga“ borde anses betyda att köparen forbunde sig att personligen ansvara för den inteknade gälden, därå betala ränta och framdeles, om han sålde hemmanet, med andra tillgångar betala hufvudstolen, eller om det, där ej ett bestämdare uttryck för den personliga ansvarigheten användts, borde anses att köparen endast velat uttala det han nöjde sig med att gälden singe stå inteknad i fastigheten. Enligt den uppfattning, som torde i Finland gjort sig gällande, synes denna fråga böra besvaras så, att det i tvifvelaktiga fall bör antagas att kontrahenterna hafva velat att den, som eger fastigheten, äfven skall personligen ansvara för gälden.

¹⁾ Se Holm, Nytt Jur. Ark. 1881. 184.

Emellertid erfordras det naturligtvis, för att säljaren skall blifva fri sin ansvarighet för den inteknade gälden, att borgenären samtycker till ett sådant gäldenärssombytte. Vägrar borgenären detta, så har han klarligen ej häller någon talan mot köparen, utan kan hålla sig endast till säljaren. Men säljaren kan dock, därest ej borgenärens samtycke af köparen tydlichen gjorts till förutsättning för gäldens öfvertagande, af köparen fordra att han skall fullgöra hvad han lofvat, och är således t. ex. för hvarje gång han själf betalat räntan, berättigad att utsöka den af köparen.

Godkänner åter borgenären gäldenärssombytet, så bör han, (F. om inteknning 9 nov. 1868 § 26), därest ny skuld förbindelse af köparen utfärdats, för att behålla sin intekningsrätt, därrom inom föreskrifven tid göra anmälan hos domstol i afseende å anteckning i intekningsprotokollet. Om sådan anmälan bör anses föreskrifven äfven då köparens förbindelse tecknats å den gamla skuldsedeln, är omtvistadt¹⁾ starkare skäl synas tala för att i sådant fall icke uppställa denna fordran.

Underlätes nu anmälan, där den är föreskrifven, så kan den gamla intekningsrätten icke öfverföras å den nya förbindelsen. Men följer däraf äfven att den gamla förbindelsen med dess intekningsrätt består, och den nya förbindelsen alls icke kan göras gällande? Detta har påståtts²⁾, men synes ej vara riktigt. Ty borgenären har ju befriat säljaren från gälden; att han försummat bevara sin panträtt bör stanna honom och ej säljaren till last. Och genom borgenärens vilja har i stället för säljarens förbindelse trådt köparens: om borgenären så vill, må han söka ny intekning till säkerhet för dess fullgörande. — Det kan inträffa att köparen icke sökt lagfart, då borgenären gör ifrågavarande anmälan. Angående frågan huru domstol då bör förfara hafva två åsikter uttalats: enligt den ena borde domaren uppskjuta handläggningen af fordringsegarens anmälan,

¹⁾ Juridiska Föreningens förhandlingar 1893, (ännu icke offentliggjorda) 6:e frågan.

²⁾ Juridiska Föreningens förhandlingar 1874—5. Civillag 5:te frågan. Jurid. Fören:s tidskr. 1877, s. 26 ff.

enligt den andra borde han utan vidare förklara fordringsegaren vid sin intekningsrätt bibeckan. Den senare åsikten synes starkare stöd af lag (F. om int. 9 nov. 1868 § 26).

Sytning likställes af lagen (K. 1 mars 1852) i så måtto med oglunden köpeskilling, att det stadgas att alla afhandlingar, genom hvilka sytning betingas, för att vara gällande mot köparens öfrige borgenärer och framtida egare af fastigheten, skola inteknas inom den tid 11: 2 J. B. angifver. Detta stadgande har gifvit anledning till frågan om köparen, därest han sedan föryttrar fastigheten, bär personlig ansvarighet för sytningen, så framt ej ansvarigheten med sytningshjonets begivande öfvertagits af den nye köparen? Svaret på denna fråga kan emellertid icke utletas ur lagens stadganden om köp, utan vinnas blott genom en rätt uppfattning af sytningens natur. Fattas då sytningen såsom en reallast, ett onus hvilande på jorden, så bör köparen skyldigkännas att utgifva endast de sytningsprästationer, hvilka belöpa sig på den tid, under hvilken han varit fastighetens egare. Denna uppfattning bekräftas af beskaffenheten af vissa prästationer, som sytningshjon pläga förbehålla sig: personlig vård, häst till kyrka och kvarn, begravning enligt landssed m. fl.; det kan knappast tänkas att meningen skulle vara att en köpare, som försålt hemmanet och sedan flyttat bort från orten, skulle med sådant tillhandagå sytningshjonet. Nu kan det emellertid inträffa att köparen bör anses förbunden att, då han föryttrar fastigheten, göra förbehåll om sytningen och att sytningshjonet i förlitan därpå underlätit att innan lagständstidens utgång söka intekning. Gör köparen icke sådant förbehåll, så kan det vara skäl att låta honom ersätta sytningshjonet för liden skada; men icke häller i detta fall kan han skyldigkännas att prästera självva sytningen.

21. Då lösöre sålts på kredit, kan den i 11: 2 J. B. uttalade regeln ej komma till tillämpning. Detta är själf-fallet i händelse saken öfverläts åt köparen, ty panträft i lösöre förutsätter att borgenären har panten i handom.

Men även om säljaren behållit saken, kan han, om viss betalningstid faststälts, därunder icke, om ej sådant uttryckligen förbehållits, göra anspråk på pant- eller retentionsrätt. Lagen gifver nämligen, då den i 11: 3 H. B. stadgar att ingen må för sin skuldfordran innehålla det, som han fått till låns, om han icke med egarens vilja därå gjort nödig kostnad¹⁾, uttryck åt den allmänna grundsatsen att borgenär, som omhänderhar sin gäldenärs sak, endast i de af lagen särskildt angifna undantagsfallen har rättighet att innehålla densamma till säkerhet för sin fordran.

Denna regel gäller emellertid blott så vidt säljarens fordran icke är till betalning förfallen. Är däremot köparen redan betalningsskyldig, så kan han icke med fog yrka att utfå köpegodset med mindre han betalar priset²⁾. Säljaren kan då, om köparen i rättegångsväg yrkar att utfå saken, enär säljarens fordran har gemenskap med köparens anspråk. (11: 6 R. B.) på genstämmning göra densamma gällande; och genom samma dom, hvarigenom säljaren åläggas att utgifva köpegodset, åläggas då ock köparen att utgifva köpeskillingen³⁾: köparen kan således icke tvångsvis utfå sin sak förr än säljaren utfår sin betalning. Af den processuella föreskriften i 11: 6 R. B. följer visserligen ingalunda med nödvändighet att säljaren borde anses hafva med rätta innehållit saken, men lagrummet gifver i alla fall stöd för en sådan uppfattning⁴⁾. Lika obilligt som det vore att, innan den krediterade köpeskillingen är förfallen, tillåta säljaren att betaga köparen förmånen att bruka en sak, som tillhör honom, lika obilligt vore det att, då köpeskillingen är förfallen, tillhålla säljaren att utgifva saken utan att få hvad honom tillkommer.

Om nu astalet väl innebär att saken skall blifva köparens och köpeskillingen få hos honom innestå, men någon

¹⁾ Jfr 12: 8 H. B.

²⁾ Jfr Chydenius, Leveransantalet, s. 46 ff.

³⁾ Någon kvittningsrätt för säljaren kommer här naturligtvis icke i fråga.

⁴⁾ Denna synes dock trinens lära om retentionsrätten. Dernburg, Pandekten (1888). I. 317.

viss betalningstid icke blifvit utsatt, så kan säljaren (9: 4 H. B.), när han vill, söka priset. Vill köparen hafva sin sak, bör han således vara beredd att mötas af detta kraf, som gör köpeskillingen förfallen och berättigar säljaren att innehålla saken.

22. Då köparen gör konkurs, förfaller köpeskillingen, likasom all hans öfriga gäld, till betalning äfven om viss dag varit förelagd och den ännu icke är kommen. Har då säljaren fortfarande köpegodset omhänder, så är han berättigad att innehålla det, därest han ej får full betalning. Så stadgar ock lagen (49 § 1 mom. Konkursst.)

Har däremot varan före konkursen öfverlämnats till köparen, så kan säljaren, som sålunda redan lätit köparen förfoga däröfver oafsedt prisets betalning, icke yrka att återfå den af köparens borgenärer. Men om varan aflämnas först sedan köparen gjort konkurs, så finnes det intet skäl att antaga att säljaren, därest han avvetat konkursen, skulle velat bevilja dem den förmån, som han i förra fallet velat bereda köparen. Lagen stadgar ock (49 § 2 mom. Konkursst.) att i sådant fall borgenärerna, om de vilja behålla varorna, skola för dem erlägga betalning. Och samma grundsats har fått uttryck uti sjörätten¹⁾ (§ 119 Sjölagen), enligt hvilken säljare, som genom konnässement gifvit köpare rätt att från fartyg utfå såld vara, är berättigad att, om köparen gör konkurs medan varan är på väg, genom utfärdande af nytt konnässement återkalla det förra. Samma rätt tillerkänner sjörätten uttryckligen åt säljaren i det fall att köparen, innan varan kommit fram, vägrat godkänna eller betala rätteligen dragen växel å dess pris, hvaraf torde kunna slutas att detsamma gäller städse då köparen bort, men underlätit att före varans mottagande fullgöra vederlagsprästationen och säljaren således mot honom har en förfallen ordran. Härvid är emellertid att märka att, då säljaren å konnässement grundat köparens rätt att utfå saken, han, enär konnässementet likasom växeln är ett merkantilt omsättningssmedel, bör anses hafva medgifvit köparen att, prisets be-

¹⁾ Jfr Lang, Sjörätt.

talning oafsedt, åt tredje man öfverläta sin konnässementrätt. Har sådan öfverlätelse egt rum och var mottagaren i god tro, så kan konnässementet ej återkallas (Sjölagen § 119). Har däremot konnässement icke utfärdats, utan säljaren med skeppsbefälhafvaren ingått vanligt fraktaftal, kan han i alla de fall, då han annars därtill är berättigad, innehålla saken genom att låta befälhafvaren aflämna varan till annan man än köparen¹⁾. — Säljarens besogenhet att innehålla redan afsända varor är i literaturen känd under sin engelska benämning: „right of stoppage in transitu.“

23. Om nu säljare, som mot köparen har förfallen köpeskillingsfordran, vägrat utgifva varan, hvilken, enligt hvad här antagits, redan genom köpslutet blifvit köparens egenom, så kan säljaren naturligtvis, om han vill, utsöka köpekillingen. Har köparen gjort konkurs, så bör säljaren bevakा sin fordran såsom öfrige borgenärer, och han njuter för öfrigt icke i konkursen bättre rätt än desse. Lagen (§ 49 Konkursst.) säger endast att borgenärerne, om de vilja hafva (eller behålla) varorna skola betala fulla priset; den gifver intet skäl att antaga att säljaren skulle kunna mot deras vilja tvinga dem att taga köpegodset och erlägga hela köpekillingen. Om nu, såsom sannolikt är, köparen icke bevakar i konkursen, utan behåller, (eller återtager) varan, så uppstår frågan hvem som är dess egare²⁾. Förblir köparen äfven under och efter konkursen fortfarande köpegodsets egare eller är säljaren berättigad att efter behag förfoga däröfver? Kan säljaren framdeles, sedan kon-

¹⁾) Konkursstadgan (§ 49) bestämmer att säljarens rätt att innehålla (resp. återfå) varan ej eger rum då denna före konkursen blifvit till gäldenären eller till annan för hans räknung aflämnad. Då varan mottagits af skeppsbefälhafvare, som icke är köparens ombud, synes den ej böra anses vara i konkursstadgans mening till behälhafvaren „för köparens räkning“ aflämnad. Men om konnässementet tillstälts köparen före hans konkurs, synes stoppningsrätten kunna göras gällande endast sålunda att ett nytt exemplar af konnässementet åt annan person utfärdas. (§ 119 Sjölagen). Jfr Lang, Sjörätt, sid 415. Se rättsf. Jurid. Fören. tidskr. 1887 sid. 239 ff.

²⁾) 49 § konkursst. är så affattad, att den bör otvivelaktigt lämpas på köp, vid hvilka eganderätten öfvergått till köparen.

kursen afslutats, utsöka köpeskillingen? Dessa frågor, hvilka af Konkursst. lämnats öppna, kunna gifva anledning till meningsolikhet. Med tillämpning af den åsikt om kreditköpets rättsvärvan, som här omfattats, kunna de besvaras på följande sätt:

Lagen (49 § konkursst.) förutsätter tydligent att borgenärerna skola besluta om de vilja betala varorna eller ej. Besluta de att icke betala varorna, så innehär detta att de äro villige att låta köpet återgå, med andra ord att de öfverläta köpegodset åt säljaren mot det att han befriar boet från gäldenärens förbindelse. Det står då säljaren fritt att, om han vill, förfoga öfver godset efter godtfinnande; och har han, antingen genom eget bruk eller försäljning till tredje man stält så till, att han icke vidare kan utgifva saken, så är det, äfven om han alls icke uttalat sig, klart att han å sin sida låtit köpet återgå; ty han kan icke utkräfva köpeskillingen med mindre han är beredd att utlämna köpegodset. Men intet hindrar honom att, borgenärernas beslut oaktadt, fortfarande bevara saken för köparens räkning och framdeles, efter konkursen, af denne utkräfva priset.

På samma sätt kan hvarje säljare, som, då köpeskillingen förfaller, omhänderhar utborgadt gods, därest köparen förklarar sig villig att låta köpet återgå, fritt förfoga öfver saken såsom sin egen. Men härtill är han ej berättigad blott på den grund att köparen underlätit att i rätt tid betala. Ty saken är köparens och den omständigheten, att den befinner sig i säljarens värjo, kan, ehuru han får innehålla den, icke berättiga honom att t. ex. genom dess försäljning söka förskaffa sig godtgörelse för sin fordran.

Periculum rei. Fall då eganderätten icke öfvergår omedelbart vid köpslutet.

23. Då en sak sålts, men kvarblifvit hos säljaren och därunder skadats eller förgåtts, uppstår frågan om den det oaktadt bör betalas¹⁾.

De romerske juristerne besvarade denna fråga jakande: så snart köpet är afslutadt, står, enligt deras mening, köpa-

¹⁾ Jfr Chydenius, Leveransaftalet, s. 7 ff.

ren faran (periculum). Den romerskrättsliga doktrinen, som anser att säljarens genom köpet uppkomna förbindelse att utgifva varan är af samma beskaffenhet som köparens förbindelse att utgifva köpeskillingen, har på olika sätt sökt förklara, hvarför i detta fall, då säljaren icke kan fullgöra sin skyldighet, köparen dock bör fullgöra sin¹⁾; men enighet har härom icke kunnat vinnas.

För finsk rätts vidkommande synes frågan om skyldigheten att betala priset böra helt och hållet skiljas från frågan om periculum.

Priset bör, så snart eganderätten blifvit åt köparen öfverläten, af honom betalas, äfven om varan gått under eller försämrats; ty då köparen blifvit egare, har vilkoret för hans förbindelse uppfylts²⁾. Men däraf att köparen blifvit egare, följer icke att han alltid skall stå faran. Likasom enhvar annan, hvilken innehar främmande gods, kan säljaren blifva skyldig att ersätta den skada, som uppstår, då det missfares eller förkommer. Och i sådant fall får köparen från priset kvittningsvis afräkna skadeståndsbeloppet.

Skyldig att ersätta skadan är säljaren för det första när han förorsakat den med vilja eller annars under sådana omständigheter, att skadegörelse utom kontraktsförhållande medförför ersättningsskyldighet. Härom ävensom om skadeståndets art och storlek hänvisas till straffrättens allmänna läror³⁾.

¹⁾ Windscheid. Pandekten (1891) II.

²⁾ Föreligger, såsom t. ex. vid köp med ofvan omtalade förbehåll (sid. 363 ff) icke köpslut, utan blot anbud, kan säljaren, ifall saken går under eller försämras, icke fullgöra det vilkor, som köparen för sin förbindelse utfäst; ty detta vilkor innebär att saken, sådan den är då köpeanbuden göres, skall åt köparen öfverlätas. — Har saken emellertid redan omhändertagits af den, som gjort köpeanbud, så är det möjligt att han enligt reglerna för låntagares eller depositaries ansvars-skyldighet kan åläggas att ersätta den skada, som uppstått därigenom att saken förstörts eller försämrats. Men därmed åläggas han icke att såsom köpare utgifva dess pris.

³⁾ Forsman: Skadestånd i brottmål. — 22 cap. B. B. Strafflagen 9 kap. Framhållas må att skadeståndsplikt inträder ingalunda blot då den skadegörande handlingen innehåller ett delikt. Se härom Forsman a. a. s. 132 ff.

Vid bedömandet af säljarens ersättningsskyldighet bör det uppmärksamas att köparen efter köpslutet är skyldig att borttaga saken; han har lika litet som annan egare rätt att låta den vara hos någon, som ej gifvit därtill lof.

Men det är möjligt att säljaren antingen uttryckligen åtagit sig att vårdar saken eller att aftalet ingåtts under sådana omständigheter, att köparen i god tro kan räkna på att han skall göra det. I så fall blir säljarens ansvarighet att bedöma enligt de regler, som gälla för depositarie och låntagare. (H. B. 11: 1; 12: 2; jfr. B. B. 12: 2). Bevarar säljaren saken utan att därav hafta någon nytta, bör han således med tillämpning af den angående inlagsfä gällande grundsatsen anses skyldig att vårdar den som sitt eget gods. Får han åter sig till nytta behålla saken, så bör han ock anses underkastad den i 11: 1 H. B. uttalade regeln att lån ej må missföras, utan skall återgivvas så godt som det togs, hvilken af lagstiftaren torde ansetts i likhet med den äldre rätterns stadganden om låntagares skyldighet innehära att låntagaren ansvarar äfven för s. k. *casus*¹⁾. Betydelsen af denna sats är emellertid omtvistad; i hvarje fall ålägger den låntagare ett större ansvar än det, som enligt 12: 2 H. B. ålägger depositarie. Att säljarens skyldighet således i olika fall kan komma att fattas olika, öfverensstämmmer med 40:de domarregelns sats att den skallstå faran, som båtnan och profiten hafver, samt med den romerska rättsregeln eius periculum cuius commodum. — Angående beräkningen af skadeständet hänvisas till obligationsrättens allmänna läror, angående skadans bevisning till processrätten²⁾.

Såsom allmän regel gäller emellertid att, däreftre ej säljaren af särskild orsak är ersättningsskyldig, faran bärer af köparen såsom sakens egare.

24. Frågan om periculum vid köp beröres af vår lag blott genom stadgendet (1: 7 H. B.) att då varor, som skola vägas, mätas eller räknas, köpas, säljaren skall „vårdar“ dem till dess det är skedt, därefter köparen. Ordet „vårdar“,

¹⁾ Winroth Strödda uppsatser II sid. 11 ff.

²⁾ Wrede, Bevisrätten § 15.

som hämtats från det äldre språket, synes närmast kunna återgivvas med: ansvara för. Lagrummets syfte är helt visst att angisva den tidpunkt, då eganderätten öfvergår till köparen och han, därest ej annat överenskommits, eger draga försorg om köpegodset.

Stadgendet afser två olika slag af rättsärenden: dels sådana, hvilka angå del af varumängd, dels sådana, hvilka aíse hel varumängd.

Beträffande de förra kan stadgendet fattas på olika sätt. Det kan sägas att det skulle innebära att, då köp slutes om en genom vikt, mått eller stycktal bestämd del af en sak, sådan som t. ex. det parti säd, hvilket finnes i ett magasin eller ett fartyg, eller en packe tyg o. s. v., eganderätten icke kan öfverlätas, innan delen afskilts. Häraf skulle följa att ej häller eganderätt till en kvotdel af en sådan mängd skulle kunna därförinnan öfverlätas: är det en gång möjligt att utan reell delning föryttra t. ex. hälften af en skeppslast råg, så kan det svårlijgen anses omöjligt att af samma skeppslast föryttra ett visst antal hektoliter¹⁾; ty om massans storlek är känd, så kan ju alltid hektolitertalet uttryckas såsom en kvotdel af mängden. Men emot en regel som omöjliggjorde föryttring af oafskild kvotdel af varumängd, tala uppenbarligen starka skäl. Ej häller framgår densamma med nödvändighet ur lagen.

Stadgendet säger nämligen att det eger sin tillämpning i de fall, då varor „skola“ vägas, mätas ellerräknas. Detta kan otvunget förstås så, att endast sådana fall afses, då kontrahenterna självfa velat att eganderätten ej skall öfvergå förrän dess föremål blifvit afskilt. Och att kontrahenternas afsikt varit sådan, kan antagas, därest ej annat af omständigheterna tydligen framgår. I värligheten torde nämligen oftast just självfa afskiljandet vara det moment, som utmärker att de förberedande underhandlingarna, tingandet, undangjorts och det värliga köpslutet eger rum; afskiljandet är, kunde man säga, enligt allmän föreställning formen för öfverlätelsen.

¹⁾ T. ex. så många hektoliter, som utgöra hälften af rålasten.

I de fall, då emellertid öfverlåtelse af eganderätt till oafskild del värligen afsetts, är köparen, därest ej viss tidpunkt för delningen bestämts, enligt grundsatsen att sam-egare, som yrkar reell delning, bör hafva vitsord där sådan låter sig utan medegares skada genomföra, berättigad att när som hälst påyrka att hans vara må honom tillhandahållas. Däremot synes han ej berättigad att yrka det säljaren skall bekosta vägningen eller mätningen. Går hela varumängden under, gälla ofvan angående det s. k. periculum rei utvecklade regler. Går någon del under eller försämrar varan, så tager köparen del i skadan såsom sam-egare; säljarens ansvar bedömes då enligt antydda regler.

Om däremot eganderätten icke skall öfvergå förr än vid vägningen, mätningen eller räkningen, så uppstår frågan, om köparen därförinnan har rätt att påyrka att varan afskiljes och åt honom utgifves. Detta torde på ofvan antydda skäl böra förnekas. Ifall säljaren bestämdt forbundit sig att framdeles tillhandahålla varan, lärer det nämligen kunna antagas att köparen, som icke brytt sig om att genast låta särskilja densamma, ej häller fäst någon vikt vid att varan skall tagas från just den ifrågakomna mängden, utan är betjänt med hvilken vara som hälst, blott den har samma egenskaper. Aftalet är då icke köp, utan leverans, och säljaren är berättigad att utkräfva betalningen, blott han prästerar kontraktenslig vara. — Kan säljaren mot köparens vilja afskilja delen och sålunda göra köparen till dess egare? Han är helt visst härtill berättigad så snart köparen afgifvit bestämdt löfte att framdeles betala det pris säljaren uppgifvit. — Kostaderna för vägningen, mätningen eller räkningen synas här, så framt ej annat öfverenskommits, ålliga säljaren.

Köparen är emellertid bunden af sitt anbud endast om säljaren värligen förmår ur varumängden särskilja en sådan del som afsetts. Har hela mängden försämrats, så är detta omöjligt; den sak, som köparen ville betala, kan ej uppstå, och köparen är således ej bunden; har han redan öfverlämnat sin vederlagsprästation, så skall den återbäras. Förstöres en del af varumängden, men så mycket återstår,

som köparen velat hafva, så hindrar intet säljaren att öfverläta denna återstod. Men är återstoden mindre, så är köparen ingalunda skyldig att taga den vare sig med eller utan afkortning af köpeskillingen. Och har varumängden helt och hållt gått under, så kommer naturligtvis något köp ej till stånd. Det sagda öfverensstämmmer, ehuru grundadt på andra skäl, med den romerskrätsliga doktrinens lära om *periculum rei* i förevarande fall¹⁾.

26. Med köp af visst kvantum, som skall uttagas ur en varumängd, likställes ofta köp af alternativt bestämdt föremål, d. v. s. sådana fall, då någon förklarat sig villig att för visst pris antingen öfverläta eller köpa hvilken som hälst af två eller flere saker. Den som fått mottaga ett sådant anbud är berättigad att välja hvilken sak han vill gifva eller hafva. Då valet tillkännagifvits, kommer köpslut till stånd och eganderätten öfvergår. Har den, som sålunda förklarat sig sälja eller köpa alternativt, gifvit den andre betänketid, så är han naturligtvis däraf bunden. Skulle den andra emellertid alls icke välja, men själf afgifva en alternativ förklaring, så är detta ett nytt anbud, som gifver den förre valrätt. Hafva sålunda två alternativa förklaringar utbytts, men å ingendera sidan betänketid utsatts, så är dens val, som först väljer, afgörande. Tillkännagifvet val kan naturligtvis icke ändras²⁾.

27. Följer så att betrakta köp af en hel varumängd, hvilken skall vägas, mätas eller räknas. Då varans pris bestämts enligt vikt-, mått- eller stycketal, men dess mängd är okänd, är det klart att, därest den före vägningen, mät-

¹⁾ Dernburg, Pandekten II 259.

²⁾ Enligt en mening bör den rätt som för köpare uppstår genom köp af kvantum, som skall uttagas ur varumängd och genom s. k alternativt köp, uppfattas såsom en fordran gentemot säljaren (Hammarskjöld, Tidskr. f. n. Retsv. 1893: 1, s. 110 ff.) Den skulle då innebära befogenhet att yrka säljarens förpliktande att afskilja delen eller välja köpeföremål. Jfr Dernburg Pandekten II 77 ff.

ningen eller räkningen helt och hålet går under, köpeskillingen ej kan utkräfvas.

Försämrar åter varan, men bibehåller sin storlek, så kan priset utrönas, och enligt den åsikt, som synes gjort sig inom den romerskrättliga doktrinen företrädesvis gäl-lande¹⁾, är köparen, därest han redan afgifvit bestämd köpe-förklaring, skyldig att betala detsamma. För finsk rätts vid-kommende beror köparens skyldighet att betala priset därav att han blifvit egare, och det gäller således att afgöra huru-vida kontrahenterna böra anses hafva afsett att eganderätten skall öfvergå vid aftalet eller vid vägningen, resp. mätningen eller räkningen. Då det därforinna är osäkert om köparens förbindelse, som icke kan annorlunda än eventuelt till inne-hållit bestämmas, alls kommer att uppstå, synes det sannolikare att säljaren velat förbehålla sig eganderätten, till dess han i utbyte erhåller en bestämd förbindelse. Köparen åter kan icke billigtvis göra anspråk att blifva egare af en sak, hvars pris man icke känner: innan detsamma blifvit utredt, skulle han i alla fall icke kunna vare sig själf använda eller till annan sälja varan. Det finnes således intet praktiskt skäl, som skulle tala för att kontrahenternas afsikt varit att redan genom självva aftalet öfverflytta eganderätten. Den i 1: 7 H. B. uttalade regeln gifver helt visst uttryck åt det, som i allmänhet är kontrahenternes mening. — Emellertid hindrar naturligtvis intet att en till storleken okänd mängd af sådan vara, som vid försäljning plägar vägas, mätas eller räknas, utan att sådant företages, öfverlätes mot en i ett för alt bestämd köpeskilling (per aversionem).

Kan köpare af en hel varumängd, då meningen är att eganderätten skall öfvergå först vid vägning, mätning eller räkning, påyrka att sådan må företagas? På skäl, som of- van anfördes vid tal om köp af del af varumängd, synes frågan böra besvaras nekande: äfven om hel varumängd sålts, kan aftalet, därest säljaren verkligent redan före vägningen, mätningen eller räkningen forbundit sig att prästera varan, fattas så, att han i stället för den afsedda mängden får prästera

¹⁾ Dernburg, Pandekten II 258.

en annan af samma mängd och beskaffenhet. Däremot är säljare, som fått mottaga ett bestämdt köpeanbud, naturligtvis äfven i förevarande fall berättigad att, därest ej annat aftalats, när som hälst företaga vägningen, mätningen eller räkningen och sålunda göra köparen till sakens egare.

28. Bland lagens stadganden om borgenärers förmånsrätt i konkurs (F. 9 nov. 1868 § 2) ingår bestämningen att, om i gäldenärs bo finnes något, som hörer annan till, men detsamma ej kan från gäldenärens egna tillhörigheter urskiljas, egaren skall för värdet njuta betalning med samma rätt som oprioriterade fordinsegare. Detta stadgande angisver att eganderätt till en sak förloras, då saken så sammablandas med annan mans egendom, att den icke kan därifrån särskiljas; eganderättens föremål kan då icke vidare uppvisas och den kan följaktligen ej göras gällande. Men stadgendet gifver å andra sidan vid handen att eganderätten icke upphör så länge föremålet kan bestämdt angivvas, låt vara att saken enligt allmän uppfattning vore att räknas till de s. k. res fungibiles eller att den befunne sig i fysisk förening med en annan sak och syntes utgöra en del därav¹⁾

Men likasom eganderätt i sådana fall bibehålls, bör den ock i liknande fall kunna öfverlätas. För att en sak skall kunna föryttras, erfordras det således att den kan från föryttrarens öfriga tillhörigheter urskiljas: då en kvotdel af en varumängd säljes, är det, såsom och ofvan antydts, nödigt att hela denna mängd kan såsom en sak för sig uppvisas. Men det erfordras, såsom och ofvan framhållits, icke med nödvändighet att det, som föryttras, skall vara afskildt från beröring med annan föryttrarens egendom. Emellertid är ofta det kroppsliga särskiljandet det enda eller i alla fall det lämpligaste medlet att individualisera saken, och därav

¹⁾ Egaren kan dock i allmänhet yrka på sakens särskiljande, endast om den andres sak därav ej tager skada. Se härom vidare *Sakrätten*, lärorna om förbindelse och bearbetning, samt *Obligationsrättens* allm. d., läran om löpande forskrifningar.— Jfr ock Ff. 13 juli 1731 och 20 aug. 1747 (Sulin a. 49: 1 M. B.)

torde det bero att man varit böjd att fästa uteslutande vikt vid det fysiska förhållandet¹⁾.

Frågan om öfverlåtelse af sak, som är med annan fysiskt förenad, har stor betydelse vid bedömandet af de i vårt land icke sällan förekommande köpen af växande gröda och skog.

29. Aftal om växande gröda afser ofta dess pantsättning och är i så fall, äfven om det kallas köp, ogiltigt, emedan panten icke gifvits borgenären i handom. Möjligt är äfven att aftalet kallas köp, men i självva värket är lega. Men där värkligen ett köp föreligger, synes det böra godkännas. I självva värket har ock en mening, hvilken torde i Finland hafta ganska allmänt omfattats, godkänt utmätning af växande gröda, som är mogen till skörd²⁾. Om nu sådan gröda kan genom utmätningsauktion säljas på rot med rättighet för köparen att bärga densamma, bör det väl anses att eganderätten vid självva auktionen öfvergår. Och sådan öfverlåtelse är naturligtvis lika värkande, om den genom frivillig försäljning företages af jordgaren.

Omogen gröda däremot har ansetts vara tils vidare oskiljaktigt förenad med jorden, hvarå den står, och följaktligen icke kunna särskildt för sig utmätas. Köp af sådan gröda synes ock naturligen böra tolkas så, att kontrahenterne afsett att eganderätten skall öfvergå först då grödan mognat.

30. Kan eganderätten till växande träd öfverlätas? Enligt det ofvansagda bör härå gifvas jakande svar. Men det bör uttryckligen framhållas att detta icke är den allmänna meningens. Denna torde tvärtom vara att, då träd på rot sålts, eganderätten icke öfvergår, innan träden genom afvärkning skilts från jorden³⁾.

¹⁾ Jfr Serlachius, Om begreppet fast egendom III. Jurid. Fören:s tidskr. 1889, s. 99 ff.

²⁾ Juridiska Föreningens förhandlingar 1866—7 i Jurid. Fören:s tidskr. IV—V s. 208 f.

³⁾ Angående aftal, hvars syfte är att från egaren till annan person öfverflytta rättigheten att afvärka antingen samtliga eller några

För att köp skall anses föreligga erfordras emellertid att det eller de träd, som säljas, äro individuelt bestämda; afser t. ex. köpet alla å ett visst område växande träd, som vid sin höjd öfver jord hafva visst omfang, så bör, i enlighet med det, som ovan sades om köp af en del af en varumängd, eganderätten i allmänhet icke anses hafva öfvergått innan träden mäts och stämplats. Men äro de sålunda utmärkta, och halva kontrahenterna tydligent asett att eganderätten skall öfvergå medan träden stå på rot, och säljes sedan hemmanet åt tredje man, så synes skogsköparen böra anses gentemot denne tryggad¹⁾. Och är en gång köpets föremål på angifvet sätt bestämdt, så bör aftalet anses såsom köp, äfven om köpeskillingen skall gällas genom årliga inbetalningar. Ej häller förlorar aftalet sin egenskap af köp därför att det bestämts att köparen skall ombesörja hygget och bortsläpningen. Är aftalet köp, bör priset utsökas vid köparens forum domicilii.

Men då träden icke äro på angifvet sätt individualiserade och aftalet således icke är köp²⁾, uppstår frågan om medkontrahenten kan trygga sin rätt emot tredje man. Vanligen önskar han vinna sådan säkerhet genom inreckning och ansför att han erhållit städjorätt till skogsmarken.

Frågan om städjorätt till skogsmark kan upplåtas är

bestämda på en viss areal växande träd, har af Montgomery uttalats följande åsikt: Aftalet vore en art af köp till sin natur att likställas med köp af „växande gröda“ och således för vår rättsuppfattning icke främmande. Värkan af ett sådant köp, hvarom i formelt hänseende gälde enhanda grundsatser som för lösreköp, betingades däraf att föremålet, varan, utgjorde en adpertinens till en fastighet; ty med afseende därå uppkomme väl genom självfa köpslutet gentemot säljaren en ovilkorlig rätt till träden, men innan dessa blifvit från marken afskilda, vore denna rätt icke skyddad mot tredje man, som därför innan förvärvade egande- eller panträtt till fastigheten. Juridiska Förenings förhandlingar 1873—4. Civillag. 7:de frågan. Jurid. Fören. tidskr. 1876, s. 29 f. Jfr. tidskr. 1871, s. 41 ff.

¹⁾ Inreckning kan då naturligtvis ej ifrågakomma.

²⁾ Det har ansetts lämpligt att för jämförelsens skull i detta sammanhang i korthet behandla äfven sådana skogskontrakt, hvilka icke äro köp.

omtvistad¹⁾). 1734 års lag känner icke städja af hemmansdel, men af dess stadgande om åvärkan (10: 5 B. B.; jfr 10: 7 B. B.) synes framgå att nytjanderätten till skogsmark, hvilken är föremål för ett ifrån brotten mot eganderätten särskilt delikt, äfven bör kunna genom aftal från jordeganderätten särskiljas. Senare stadganden (Ff. 19 dec. 1864 § 13; 19 febr. 1883 § 16; 10 nov. 1892 § 4) om lega af del af lägenhet synas ej häller lägga hinder i vägen för sådana aftal. Emellertid böra aftal, som ingåtts emellan 1 januari 1865 och 1 januari 1893 innehålla bestämning därörom att „viss och värlig“ årslega skall utgöras; i aftal, som ingåtts efter 1 januari 1893, bör utsättas „bestämd“ årslega; lagen säger ej att den skall vara „värlig“, d. v. s. motsvara nytjorättens värde, men detta synes dock böra antagas. Saknas sådan bestämning, kan aftalet ej intektnas²⁾. Om jämte årlig lega en viss större summa skall en gång för alla erläggas, kan därav ofta slutas att legan ej är „värlig“. - Då skogsmark utlegts, bör legan utsökas vid forum rei sitae (10: 14 R. B.)

Jämte köp af växande träd och lega af skogsmark kan naturligtvis aftal angående leverans af stock förekomma; och där leverantören är jordgare kan det hända att han använder sin egen skog till fullgörande af sin prästation. Det kan i sådana fall vara svårt att skilja leverans från köp och lega. Afgörandet beror därav, om jordgaren är berättigad att till aftalets fullgörande använda annan skog än sin egen och om han i hvarje fall, vare sig hans egen skog

¹⁾ Jurid. Fören:s tidskr. 1876, s. 26 ff. Ehrström har ansett att skogskontrakten icke kunna anses såsom legoaftal utan äro antingen köp eller leveransaftal. Jurid. Fören:s tidskr. 1874, s. 125 ff. och 340 ff. Enligt Montgomerys mening (Jurid. Fören:s tidskr. 1876) kunna kontrakten vara legoaftal, därest de innehåra att skogsmarken skall brukas efter en viss hushållningsplan, som åsyftar att bevara skogens bestånd såsom skog.

²⁾ Enligt en mening borde på grund af 1 § F. om int. 9 nov. 1868 intekning bifallas till säkerhet för aftal om lega af skog för avvärkning äfven när det icke är sådant F. 19 dec. 1864 § 13 förutsätter. Se d. v. hofrätsassessorn Forsströms yttrande och uppsats Jurid. Fören:s tidskr. 1876, s. 32 f. 1874, s. 117 ff. 335 ff.

räcker eller ej, är skyldig att tillhandahålla viss mängd virke af viss beskaffenhet; om så är, har han ingått leveransaftal. Rekvirenten har då icke någon rätt till leverantörens skog; han har mot denne blott ett fordringsanspråk. Men detta bör, då inteknning till säkerhet för den, som hos jordegare har fordran i varor, enligt lag (F. 9 nov. 1868 § 1) är tillåten, kunna inteknas i leverantörens fastighet¹⁾. Vederlaget utsökes vid rekvirentens forum domicili.

31. Frågan om föryttring af en del af en sak bör än vidare behandlas med hänsyn till försäljning af hemmansdelar²⁾. Afser en sådan försäljning en kvotdel af ett hemman, så bör den väl, blott aftalet upprättats i laga form och enligt de angående hemmansklyfning gällande stadgandena (K. 1 mars 1852), anses öfverföra eganderätten äfven utan att reell delning skett. Att reell delning skulle erfordras kan svårlijgen antagas, då lagen tillåter inteknning uti viss fastän outbruten del af hemman (Ff. 9 nov. 1868 § 2, 19 febr. 1883) och då eganderätt till sådan hemmansdel kan genom arfskifte vinnas. I de fall då häradsräts tillstånd till klyfningen bör inhämtas, kan det icke anses att eganderättens öfvergång skulle vara däraf beroende. Ty häradsräten eger endast pröfva frågan efter de för bedömande af besutenhets stadgade grunderna; hafva stadgandena om besutenhets vid köpet efterlevsats, så kan häradsräten icke vägra sin tillåtelse till klyfningen.

Angående egostykning och jordafsöndring stadgar lagen (F. 19 febr. 1883 § 10) att, där jordegare genom skriftligt aftal till annan öfverlätit jord, äfven den sistnämde är berättigad att till den sålunda skedda styckningen eller afsöndringen utvärka behörigt tillstånd. Häraf synes den slutsatsen kunna dragas att aftalet värvkar äfven emot tredje man, som därefter, men innan tillstånd till afsöndringen meddelats, köpt lägenheten³⁾. För att köparen skall erhålla sådan

¹⁾ Så Ehrström. Jurid. Fören:s tidskr. 1874, s. 376.

²⁾ Jfr Serlachius, Om begreppet fast egendom. Jurid. Fören:s tidskr. 1888, s. 187 ff.

³⁾ Serlachius a. a. 175—6.

gentemot tredje man värkande rätt bör emellertid fordras att de sålda egorna blifvit på sätt lagen angisver utmärkta, att, således, då egostyckning afses, vederbörligen förordnad landmätare uppstakat och rörlagt rårna samt å karta insatt desamma, och, då jordafsöndring afses, sakunnig person med tydliga råstenar utmärkt det därtill bestämda egostycket samt däröfver utfärdat bevis, innchållande jämväl beskrifning öfver egostyckets läge, omkretsrårnas vidd och beskaffenhet jämte en enkel planteckning (F. 19 febr. 1883 §§ 3 och 9).

32. Hittils har antagits att köpet gält en sak, som funnits i säljarens ego. Men det är möjligt att köp slutes om saker, som säljaren icke eger.

Sålunda kan det — för att använda ett ofta anfört exempel — hända att någon på förhand för visst pris för yttrar den fisk han vid ett visst fångsttillsfälle kan få. Aftalet kan då innebära att priset skall betalas äfven om någon fångst alls icke eger rum; i så fall föreligger ett hasard-aftal (emtio spei). Eller ock kan meningen vara att priset skall betalas endast om någon fångst göres, men oafsedt om den är större eller mindre (emtio rei speratae); ett liknande aftal föreligger då man af förhand säljer t. ex. nästa fölet på ett visst sto. I sådana fall är aftalets föremål tillbörligen bestämdt och eganderätten öfvergår så snart säljaren fått saken. Aftal af detta slag hafva ock såväl enligt utländsk som finsk rätt ansetts giltiga. De torde icke ofta förekomma och äro således icke af synnerligen stor praktisk betydelse, men böra uppmärksammas hufvudsakligen därför att de utvisa att köp af sak, som säljaren ännu icke eger, kunna vara giltiga.

Sådana köp, men afseende redan förefintliga saker, som egas af tredje man, förekomma nämligen ofta. Köpeaftal om tredje mans sak kan naturligtvis icke omedelbart öfverföra eganderätt; men om köparen känner sakförhållandet eller däröm underrättas¹⁾, så är aftalet giltigt; eganderätten öfvergår, därest saken sederméra blifver säljarens, likasom

¹⁾ Fördöljes det, så är köpet ogilt; om sådana fall framdeles.

då en res futura sålts, omedelbart utan att det från hans sida erfordras någon ny öfveråltesetörklaring¹⁾. Om t. ex. en kronohemmansåbo, som ärnar skatteköpa lägenheten, i laga form öfverläter eganderätten, så bör medkontrahenten, så snart skatteköpet egt rum, anses såsom dess egare²⁾. Även väntadt arf kan enligt det sagda afstås; men det är naturligt att öfveråltesen, ehvad den afser eganderätten till de saker, som finnas i arflåtarens bo eller andra i boet in-gående rättigheter, icke medför någon värkan innan arflåtaren dör; afslider den, som afstod arfvet, före arflåtaren, så kan den, åt hvilken arfvet afstods, icke mot den förres rättsinnehafvare göra något annat anspråk gällande³⁾, än det att återfå det vederlag, som han tilläfsentyrs för det väntade, men icke fallna arfvet redan utgivit.

Säljer arfvinge, förr än arfskifte skett, viss till boet hö-rande sak, så öfvergår, utan vidare öfverålteseförklaring, eganderätten om och då denna sak vid skifte tilldelas sälja-ren⁴⁾ säljer arfvingen hela sin lott i boet eller kvotdel däraf, så öfvergår eganderätten likaså genom skiftet, och köparen synes då vara berättigad att yrka arfskifte samt däri deltaga. Säljer testamentstagare efter testators död en sak, som honom blifvit genom testamente lagligen gifven, så öfvergår eganderätten omedelbart, äfven om klandertiden icke utgått; därför-nnan torde praxis dock icke bevilja lagfart å fastighetsköp.⁵⁾

Det kan inträffa att den, som säljer en sak, hvilken tillhör tredje man, tillika åtager sig att försöka anskaffa densamma. I sådant fall föreligger ej blott ett köp, utan därfämte ett uppdrag eller sysslomannaskap: säljaren skall inköpa saken i eget namn, men för köparens räkning. Under-

¹⁾ Enligt en mening erfordras i sådana fall, för att eganderätten skall öfvergå, en därefter af säljaren företagen särskild öfveråltesehandling. Hammarskjöld, Tidskr. f. n. Retsv. 1893: 1. s. 110 ff.

²⁾ Här om hafva emellertid i praxis olika åsikter gjort sig gäl-lande. Se rättsf. i Jurid. Fören:s tidskr. II, s. 192.

³⁾ Se rättsf. i Jurid. Fördrn:s tidskr. I, 214 ff.

⁴⁾ Om köparen i sådant fall har rätt att yrka arfskifte och däri deltaga synes tvifvel underkastadt.

⁵⁾ Jfr. Juridiska Föreningens förhandlingar, 1893, 13:de frågan (ännu icke offentliggjorda). Ang. bevakningens betydelse, se Testa-mentsrätten.

läter han att fullgöra hvad han åtagit sig, så kan han naturligtvis icke åläggas att öfverlåta saken, men bör, såsom annan syssloman (18: 3, 4 H. B.), ersätta skadan och kan möjligen därjämte fällas till böter; har priset på förhand erlagts, bör det naturligtvis återbäras. Fullgör han uppdraget, så öfvergår saken, så snart den blifvit hans, till köparen¹⁾; gäller astalet fastighet, så bör det naturligtvis för att medföra sådan värkan upprättas uti laga form.

Anmärkas bör emellertid att det ofta är skäl att antaga att sådant aftal i själva värket icke afser någon viss sak, utan blott en sak af angiven beskaffenhet; den, som åtagit sig att leverera varan, får då anskaffa den hvarifrån han vill men ansvarar för att den i rätt tid blir stäld till den andres förfogande; eganderätten öfvergår först då saken levereras.

Köparens rätt.

33. Då en sak sålts och köpeskillingen antingen betalats eller krediterats, är köparen berättigad att af säljaren utfå varan.

Om, såsom här antagits, köparen då blifvit dess egare, är denna hans rätt icke underkastad reglerna för präskription i fordringsmål²⁾.

Tager köparen saken utan säljarens lof och minne, så kan han ej straffas för stöld, ty han tog sin egendom.

Tredskas säljaren att utgifva saken, så kan hans beteende icke bedömas enligt de stadganden (9 Cap. H. B.),

¹⁾ Om det antages att köparen genom iträgavarande aftal finge blott en obligatorisk rätt, så skulle, om t. ex. en person gifvit en annan i uppdrag att för den förre men i eget namn på en auktion inköpa en sak och försett honom med penningar, den andre, sedan han inropat och med uppdragsgifvarens medel betalat saken, kunna öfverlåta den till tredje man, och uppdragsgifvaren skulle mot sysslomannen (säljaren) hafva blott skadeständstalan och emot tredje man alls ingen rätt. Emellertid hade han penningar användts till inköp af en sak som han velat och bort få. Obilligheten kan vara lika stor i det fall att han icke på förhand erlagt priset utan i dess ställe till sysslomannen (säljaren) afgifvit en vilkorlig skuldförbindelse och denne åtagit sig att förskottera köpeskillingen.

²⁾ Den däremot, som ingått leveransaftal, har hos sin medkontrahent blott en „ordran i varor“, hvilken likasom annan födran präskriberas.

som ångå gäldenär, hvilken underlätit att fullgöra sin förbindelse, utan om säljaren gäller detsamma som om andra, hvilka rättsvidrigt innehålla främmande gods. För att säljarens beteende skall vara rättsvidrigt erfordras emellertid att köparen försökt få godset, men att detta förhållits honom: säljaren är nämligen, så framt ej sådant öfverenskommits, icke skyldig att befordra saken till köparen, utan denne är skyldig att bortföra den från säljaren. Tillåter säljaren icke detta, bör han (Strafl. 38: 6) straffas såsom den, hvilken olofligen brukar eller låter bruка egendom, som ej tillhör honom (resp. den, som vägrar att återlämna lån eller inlagt gods; jfr 11: 2; 12: 9 H. B.) 1734 års lag har för den, som vill bryta köp, utsatt särskildt straff och uttryckligen förklarat att köpet „skal stånda och ej återgångा.“ (1: 2 H. B.)

Utom straff medför säljarens tredska i alla fall skadeersättningsskyldighet; han bör således gällda den skada, som köparen lidit däraf att han ej fått bruка sin sak. Och går saken under, bör säljaren utgifva dess värde, äfven om han ej omedelbart bär skuld till skadan; ty den har i hvarje fall medelbart förorsakats af hans tredska¹⁾). De regler angående säljarens ersättningsskyldighet, hvilka ofvan (sid. 383) meddelades, komma således i detta fall icke till tillämpning.

Kan säljarens tredska gifva köparen rätt att frångå aftalet och antingen, om han betalat priset, återsordra detsamma, eller om han köpt på kredit, vägra betalning? Lagens stadgande, att lagligen slutat köp skall stånda och ej återgångा (1: 2 H. B.), gifver skäl att besvara frågan nekande. I självva värtet finnes det lika litet anledning att anse köpare berättigad att tillbakakräfva gulden köpeskilling, som det skulle finnas att anse långifvare berättigad att, då låntagaren nekat till lånet, fordra ut dess värde och låta låntagaren behålla saken. Köparens, likasom långifvarens, rätt afser självva saken, så länge den finnes hos säljaren, ej dess värde.

¹⁾ Frågan om säljaren kan fria sig genom att visa det skadan skulle timat, äfven om saken befunnit sig i köparens värjo, är omväistad. Gentemot ett sådant påstående bör köparen alltid kunna invända att han därförinna kunnat sälja saken; och det lärer väl blifva för säljaren omöjligt att styrka det köparen icke skulle gjort det.

Den, som genom leveransaftal erhållit en fordran i varor, kan däremot, enligt en uppfattning, som gjort sig allmänt gällande, därest varan ej i tid prästeras, välja, om han vill hafva varan själf eller dess värde eller helt och hållet frångå aftalet.

34. Så snart köparen gentemot säljaren har egares rätt, har han ock samma rätt gentemot säljarens borgenärer. Detta gäller såsom allmän regel såväl angående köp af fastighet som köp af lösrc.

Angående fastighetsköp har emellertid stadgats att, därest köparen försummar att inom föreskrifven tid anmäla sig till uppbud, säljarens borgenär är berättigad att i den sállda lägenheten erhålla intekning, om hans ansökning grundas å sådan säljarens förbindelse, som ingåtts före lägenhetens öfverlättelse (F. d. 9 nov. 1868 om intekning § 17). Detta stadgande afser dels att förmå fastighetsköpare att iakttaga lagens bestämningar om lagfart, dels, ock måhända hufvudsakligen, att förekomma det säljare och köpare genom att antidatera köpeurkunden eller genom falskt sken af köp må betaga säljarens borgenärer deras rätt att genom intekning vinna säkerhet för sina fordringar; om köpet antidateras, är det naturligtvis för köparen svårare att inom rätt tid söka uppbud; om åter köpet skett pro forma, så skola kontrahenterna sky lagfart ej blott för de kostnader och besvär, som därtill fordras, utan ock därför att den för skens skull företagna öfverlätelsen genom lagfarten erhölle en för deras afsikt ofördelaktig offentlighet. Stadgandets andemening torde emellertid icke vara den att en redlig köpare, som försummat lagfarten och därigenom ådragit sig straff, borde dessutom ovilkorligen vidkännas en så stor olägenhet som den att hans fastighet inteknades för annans gäld. Lagen stadgar nämligen i allmänhet om intekning (F. d. 9 Nov. 1868 § 3) att sådan ej må beviljas förr än behörigen styrkt blifvit att fastigheten i grund af laga

¹⁾ Juridiska Föreningens förh. 1871—2. Civillag 7:de frågan.
Jurid. Fören:s tidskr. 1874, s. 45 ff.

fång och med full eganderätt tillhör den, för hvars förbindelse intecckningen sökes. Och därav synes den slutsatsen kunna dragas att, därest det, då förre egarens borgenär efter försäljningen söker intecckning, visas eller är kunnigt att fastigheten icke mera tillhör gäldenären, intecckning ej bör beviljas. Dock bör det framhållas att ifrågavarande stadgandes ordalydelse gifver mera skäl för en annan tolkning, och att en sådan äfven gjort sig gällande.

Emellertid kan stadgendet icke i någon händelse fattas annorlunda än såsom ett af särskilda skäl gjordt undantag från den allmänna regeln att köparen omedelbart genom köpslutet vinner egares rätt gentemot säljarens borgenärer. Detta framgår och därav att undantagsförmånen beviljats endast sådana borgenärer, hvilkas fordringsräster uppstått före försäljningen: skulle lagstiftaren afsett att gifva lagfarten den betydelsen att enhvar, som åt fastighetsegare lånade penningar, kunde vara viss att erhålla intecckning så fram han ej af lagfartsprotokollet upplystes om att fastigheten föryttrats, så skulle stadgendet bort afse äfven sådana säljarens förbindelser, som uppkommit under tiden emellan köpet och första uppbudet; då skulle ock intecckning för äldre gäld, hvilken under denna tid sökts, bort förklaras blifva beståndande, äfven om uppbud sedermera i rätt tid erhållits.

Angående köp af lösöre finnes intet stadgande, som kunde gifva anledning att antaga att köparen gentemot säljarens borgenärer skulle hafva annan rätt än gentemot säljaren själf.

Vid utmätningen af lösöre uppstår emellertid ofta tvist, antingen sålunda, att vid utmätning af en persons egendom tillgripes gods, som befinner sig i annans värjo och som denne påstår sig hafva köpt, eller sålunda, att tredje man påstår sig hafva köpt en sak, som befinner sig hos den, i hvars bo utmätning sker. Utmätningsmannen pröfvar då de skäl, som företes af den, hvilken påstår sig hafva köpt godset. Om godset emellertid utmättes, kan denne hos öfverexekutor klaga öfver utmätningen; och där så sker, inträffar ofta att saken såsom tvistig förvisas till domaren (7: 3 U. B.) Då uppstår frågan: hvilkendera, utmätningssökanden eller den, som klagat öfver utmätningen, bör vid domstolen

uppträda såsom kärande part¹⁾). Detta synes bero därav om den, som klagat över utmätningen, innehäft godset eller ej.

Innehar han godset, så bör det icke kunna fråntagas honom genom utmätningsmans åtgärd, utan blott genom rättegång, hvilken utmätningssökanden må mot honom anställa²⁾ och under hvars förlopp han bör få behålla det-samma. Har godset fråntagits honom, bör det, då saken förvisas till domstol, åt honom återställas. Lagens stadgan-den om det, som vid utmätning bör undantagas (7: 1, 3 U. B.) gifva nämligen stöd för antagandet att, då lagen i dem talar om det bo, där utmätning skall ske, därmed afses endast saker, som befina sig i gäldenärens besittning; och detta antagande bekräftas äfven därav att lagens stadgan-den om återtagande af tjusgods (F. d. 19 dec. 1889 om in-förande af ny strafflag § 11--13; jfr 49 och 52 cap. M. B.) vidhandengifva att ej ens sak, som genom brott kommit egaren afshanda, kan annorlunda än genom klander utfört vid domstol frånvinnas innehafvaren, därest icke denne är misstänkt att hafva begått brottet eller hafva varit däri delaktig. Detta öfverensstämmmer ock med den allmärt erkända regeln, att den, som innehar en sak, ej behöfver be-visa sin rätt därtill. Häraf framgår traditionens stora bety-delse för köparens rättsskydd.

Innehafves godset icke af den, som påstår sig hafva köpt det, utan finnes det hos säljaren, så bör det (7: 3 U. B.), då klagan över utmätningen sker, sättas i kvarstad och den, som påstår sig hafva köpt det, må vid domstol styrka sin rätt. Och då, såsom ofvan framhållits, kontantköp bör anses såsom det vanliga, bör han bevisa antingen att säl-jaren tydligen beviljat kredit eller ock att priset betalats³⁾. Är saken af större värde, kan kreditköp icke antagas hafva egt rum med mindre skriftlig gäldsförbindelse af köparen utfärdats.

¹⁾ Juridiska Fören:s förh. 1865—6. Civil lag 9:de frågan. Jurid. Fören:s tidskr. (IV & V årg.) s. 146 ff.

²⁾ Framhållas bör emellertid att jämt den här anförda meningen äfven den åsikten gjort sig gällande att den, hvilken klagat över utmätningen, äfven borde vid domstol föra kärandetalan. (Se föreg. not).

³⁾ Jfr Wrede, Bevisrätten I. 24 ff.

Hvad här sagts om klagan öfver utmätning af lösöre eger och sin tillämpning på klagan öfver utmätning af fastighet. Dock med den skilnaden att, oafsedt af hvem fastigheten innehaves, den, hvilken förmår visa formelt laglig köpeurkund, bör behandlas såsom egare intill dess säljarens borgenärer genom rättegång från bonom vunnit fastigheten.

Har gäldenären gjort konkurs och finnes saken i boet, eger den, som påstår sig hafva köpt den, genom rättegång göra sin rätt gällande. Är saken åter i köparens värjo, kan den under vissa förutsättningar genom rättegång till boet återvinnas; så kunna gode mannen, sysslomannen eller enskild borgenär, på stämning, som skall meddelas sist en inmånad efter inställelsen, återvinna egendom, som konkursgäldenären bedrägligen under falskt sken af försäljning undandragit borgenärerna eller oredligen genom köp, som till sin följd är jämförligt med gälv, afhändt sig, samt, äfven om försäljningen icke innehurit konkursförbrytelse, men det af förekommande omständigheter kan skönjas att astalet hufvudsakligen haft egenskap af gäfva eller åsyftat förnärmande af borgenärernes rätt, lösegendom, som gäldenären inom trettio dagar före konkursens början afhändt sig, och fastighet då lagfart därå icke blifvit sökt mera än trettio dagar före konkursens början. (Strafl. 39: 1, 2; Konkursst. §§ 46, 47, 86 och 87).

Att skenköp, som endast afse öfverlåtelse pro forma, icke medföra någon rätt, har ofvan framhållits; de kunna således under alla omständigheter och oafsedt ofvan anfördta stadganden klandras såväl vid utmätning som vid konkurs. Köp, som i verkligheten afse pantsättning, trygga icke köparen.

35. Så snart köpslut skett, kan köpegodset tagas i mät för köparens gäld och tillhör hans konkursbo. Befinner det sig i säljarens värjo, åligger det emellertid den, som hos köparen söker utmätning eller dem, som förvalta hans konkursbo, att bevisa köpet¹⁾.

¹⁾ Jfr ang. det fall, att köpare, som gör konkurs, icke betalat priset, ofvan sid. 379 ff

Angående köpt fastighet är stadgadt, att intekning där i icke må beviljas förr än köparen därå vunnit uppbud. (F. d. 9 nov. 1868 om intekning § 3). Detta stadgande utvisar emellertid ingalunda att eganderätten i hela dess omfång skulle af lagstiftaren ansetts öfvergå först genom lagfarten, utan stadgandets ändamål är dels att förmå köparen att söka uppbud, dels att förekomma det intekningsprotokollet såsom fastighetens egare angåfve en person, lagfartsprotokollet en annan.

36. Hvilken rätt njuter köparen mot tredje man, med hvilken säljaren ingått aftal angående den sålda saken?

Om säljaren före köpet för tredje man stiftat en begränsad sakrätt i fastigheten, så beror köparens rätt gentemot sakrättshafvaren af det skydd denne åtnjuter; därom hänvisas till framställningen af de särskilda sakrättarna.

Här skall talas blott om sådana aftal, som säljaren efter köpet ingått. Såsom allmän regel gäller att de äro ogiltiga: den, som öfverlätit eganderätten till en sak, kan icke vidare därom rättsligen försoga.

Detta säger lagen ock uttryckligen, hvad pantsättning af fastighet vidkommer, genom ofvan anförla stadgande att intekning ej får beviljas förr än behörigen styrkt blifvit att fastigheten eges af gäldenären. Och samma grundsats har själfallet sin tillämpning på stiftandet af andra begränsade sakrättar.

Angående öfverlätelse af eganderätt stadgas (4: 4 J. B.) att, om man säljer jord, hus eller tomt, som han förr har sålt till annan, det köp är gilt, som först gjordes, samt att och säljaren skall böta och återgälda skadan, ävensom, beträffande lösoreköp, (1: 5 H. B.) att, om man säljer tvem ett, den skall behålla godset, som först köpte, men säljaren böta och återgälda skadan. Lagen uttalar härmed att, så snart köp afslutats, köparen kan göra egares rätt gällande emot den, som af säljaren senare köpt samma sak. Såsom ofvan upprepade gånger framhållits, är lösoreköp emellertid, därest ej kredit tydligent beviljats, icke afslutadt förr än köpeskillingen guldits.

Af osvan ansfördä stadtgande om lösöreköp kan emellertid dragas den slutsatsen, att lagen, då den säger att där en sak sålts åt två, den förre får behålla godset, genom uttrycket „behålla“ angifvit, att han njuter fullt skydd mot senare köpare endast om han fått omhändertaga saken. Då lösore sålts, men icke öfverlämnats, kan nämligen förste köparens rätt gentemot den senare komma att lida inskränkning genom lagens stadtgande att den, hvilken åt annan såsom lån eller inlagsfå öfverlämnat en sak, som den andra säljer åt tredje man, af denne, därest hos honom ej funnits svek, återfår saken endast emot lösen (11: 4, 12: 4 H. B.) Denna regel eger utan tvifvel sin tillämpning äfven i andra fall, då en person med egarens begivande innehär en sak, och således äfven i de fall, då köparen låtit säljaren behålla köpegodset och säljaren sedan föryttrar det åt tredje man. Denne är då berättigad att få lösen. Berättigad till lösen är senare köpare emellertid blott då han fått saken omhänder; därförinnan behöfver den tidigare köparen, för att utfå saken, icke alls mot den senare köparen utföra någon talan, och den senare köparen å sin sida kan hålla sig endast till sin fängesman, säljaren¹⁾.

Om åter säljaren öfverlämnat saken till den senare köparen, så är den tidigare köparen berättigad att af säljaren fordra dess värde (11: 4 H. B.). Kan den tidigare köparen, sedan värdet åt honom af säljaren utbetalats, fortfarande söka saken af den senare köparen? Lagens ord gifva anledning att besvara frågan jakande („Äge ock längifvaren &c.“, se 11: 4 H. B.); lagen synes förutsätta att den tidigare köparen skall kunna lösa saken af den senare köparen med just de medel, som han af säljaren erhållit. Skulle det emellertid visa sig att hos den senare köparen funnits svek och han således icke hafva rätt till lösen, så bör naturligtvis den tidigare köparen, hvilken fått såväl sakens värde som saken själf, åt säljaren återbära värdet.

Att fastighetsköpares rätt gentemot senare förvärvare, enligt 1734 års lag och F. 13 juni 1800 om lagfart, upp-

¹⁾ Jfr Chydenius, Leveransaftalet, sid. 3.

står omedelbart genom köpslutet och ej beror af lagfart, bekräftas därav, att man i Sverige ansett särskild lagstiftning¹⁾ nödig för att införa grundsatsen att, då fastighet öfverlätes åt flera, den öfverlåtelse gäller, därå lagfart först sökes. Att fastighetsköpare rätt gentemot senare förvärvare, äfven om denne varit i god tro, icke lider den inskränkning, som 11: 4 och 12: 4 H. B. medför, följer af 10: 1 J. B. ävensom därav att, enligt lagens terminologi, fastighet icke kan vara lán eller inlagsfå²⁾.

Hittils har antagits att aftalet med den tidigare köparen redan blifvit afslutadt. Men om blott ett saluanbud föreligger och anbudsgifvaren sedan säljer saken till tredje man, så uppstår frågan hvad rätt anbudsmttagaren har emot denne. Lagen stadgar (1: 6 H. B.) att ingen må inläta sig i annans köp eller bjuda öfver, medan köparen och säljaren tinga om priset; sådant är straffbart. Med stöd af detta stadgande kan det antagas att, om senare köpare avvetat det tidigare saluanbuden, hans köp är ogilt och anbudsmttagaren berättigad att genom de af säljaren utsatta vilkorens uppfyllande vinna eganderätt. Kände däremot den senare köparen icke anbuden, är frågan svårare att besvara. Starka skäl synas tala för att i så fall den senare köparen vinner eganderätt. Om det köp, som han genom att i god tro fullgöra köpevilkoren afslutat, ansåges ogilt, så skulle härigenom i rättsförhållandena uppstå en vida större rubbning än därigenom att den, åt hvilken saken först uthjöds till salu, icke får afsluta sitt köp. Denne synes emellertid berättigad att fordra ersättning för den skada, som anbudsmttagaren genom sitt förfarande åsamkat honom, dock ej godt-görelse för den vinst han genom köpet kunnat skörda, utan blott för sådana kostnader, som köpeunderhandlingarna för honom medfört.

¹⁾ Ask. Sakrätt. 64 ff. Nordling, Lagf. och Inteckningsl., s. 87 ff. F. 19 maj 1845 § 1; Lagfartsl. 16 juni 1875 § 12.

²⁾ Öfverlåtelse af nyttjanderätt till fastighet utan vederlag kallas „förläning“ (8: 1 J. B.); om fastighet af egaren gifves åt annan att vårdas, utan att vårdaren får nyttjorätt, så föreligger antingen sysslo-mannaskap eller arbetslega.

37. Stiftar saluanbud, om anbudsgifvaren dör, innan vilkoren hunnit fullgöras, för mottagaren rätt gentemot anbudsgifvarens arfvingar? ¹⁾ Om anbjudet förr än dödsfallet inträffat kommit till mottagarens kännedom, så böra arfvingarne anses därav bundne, då de ju, om de ej göra sig urarfva, inträda i alla den aflidnes rättsförhållanden, som ej varit rent personliga. Och detta gäller äfven om anbudsgifvaren dött förrän anbjudet kommit fram, men adressaten, då han mottog anbjudet, icke känt dödsfallet. Om äcremot adressaten fått kännedom om dödsfallet förr än han fått kännedom om anbjudet, så kan det vara skäl att antaga det han icke gjort sig räkning på att försäljningen skulle ega rum ²⁾.

Köps ogiltighet och återgång.

38. Läran om rättsärendens ogiltighet är inom doktrinen omtvistad. Emellertid är man ene däröm att samma regler icke gälla för alla fall, då ett rättsärende sådant som köp lider af någon brist. De olika orsakerna till köps återgång böra därfor behandlas hvor för sig. Därvid framträda i hvarje fall följande frågor: hvad innebär talan om köps återgång? af hvem, mot hvem och huru länge kan den göras gällande?

39. Såsom återgångsorsak är främst att uppmärksammas kontrahents villfarelse.

Villfarelsen kan bestå däri, att kontrahenten förklarat att man menat ett annat, t. ex. då köparen har skrifvit 500, men menat 50. Villfarelsen kan också bestå däri, att kontrahent misstagit sig om det gagn han af köpet väntat (error i motiven); t. ex. köparen trodde att han skulle kunna sälja saken vidare för 75, men fick för den icke mera än 50. Anstående betydelsen af det förra slaget af villfarelse hänvisas

¹⁾ Torp, Tingsret 347—8.

²⁾ Afser saluanbud en sak, som säljaren icke eger, så torde arfvingarna ej böra anses därav bundne; ty anbjudet gafs under vilkor att att saken skulle komma att egas af anbudsgifvaren. — Anbjudet synes binda äfven om dess afgifvare gör konkurs innan det aksepterats.

till obligationsrättens allmänna läror. Det senare skall här behandlas med hänsyn särskilt till de fall, då såld sak har fel (1: 4 H. B.¹)

Först skola de fall uppmärksamas, då säljaren icke känt felet.

Den, som köper en vara, bör taga sådan kännedom om dess beskaffenhet, att han kan bedöma dess värde; underläter han detta, må han skylla sig själv, som sig ej bättre föresåg. Endast då tillvaran af en ofördelaktig eller frånvaran af en fördelaktig egenskap icke kunnat med vanlig uppmärksamhet varsnas, kan köparen yrka aftalets återgång. Lagen stadgar ock uttryckligen att denna hans rätt beror däraf att i självva varan funnits förborgadt fel.

Finnes sådant fel, som hvarken säljaren eller köparen varseblisvit, så kan säljaren icke sägas i egentlig mening „ansvara“ därför, med mindre han uttryckligen garanterat varans felfrihet. Orsaken därtill att köpet återgår är icke den, att säljaren skulle bära någon skuld, utan den, att köparen missräknat sig, i det han trott sig få vederlag för sin prästation, men ej fått det, att med andra ord, den förutsättning, under hvilken köparen ingick aftalet, slagit fel.

Då ju säljare bör kunna lita på hvarje bestämd och ovilkorlig köpeförklaring, kan en förutsättning, hvilken icke blifvit tydlichen satt såsom vilkor, i allmänhet icke hafva någon betydelse²). Stadgandet om köps återgång bör således såsom undantagsbestämning tolkas strikte: hvarje förefintlig egenskap, som är för köparen olägglig eller hvarje saknad egenskap, som kunnat vara honom till gagn, kommer ej i betraktande. Felet bör för att haiva betydelse vara väsentligt, sådant att det gör saken oduglig för vanlig användning. Om nu felet är sådant, att köparens misstag bör afhjälpas, så följer emellertid däraf, att säljaren icke har skuld, att köparen bör

¹) Jfr Gummerus. säljares skyldighet att ansvara för den sålda varans beskaffenhet. Jurid. Fören:s tidskr. 1887. Schrewelius § 254.

²) Då gäfva, som fästman gifvit åt fästmö, vid hennes död återgår, så beror detta däraf att den gifvits under förutsättning att äktenskap skulle komma till stånd. Men lagen fordrar att denna förutsättning skall vara tydligare skönjbar, att gäfvan skall vara gifven „för ächtenskaps skul“ (3: 8 G. B.)

hjälpas med medel, som vålla säljaren minsta möjliga olägenhet¹⁾.

Den romerska rätten gaf köparen, utom rättigheten att låta köpet återgå, äfven rätt att behålla saken, men göra afdrag på priset (*actio quanti minoris*). En sådan befogenhet finnes icke i finsk rätt omtalad; ej häller synes det vara billigt att tvinga säljaren att afstå sin sak för ett annat pris än det han själf bestämt; det är ju möjligt att det fel, som gör saken för köparen obrukbar, alls icke minskar dess bruksvärde för säljaren.

För att köparen skall återfå hvad han gifvit eller blifva fri sin förbindelse att betala priset, erfordras det altså att han återgifver saken åt säljaren: har den bortsöts från det ställe, där säljaren hade den, bör den dit återsöras. Så snart köparen, med tydlig förklaring att han låter köpet återgå, sälunda stält saken till säljarens förfogande, är han fri sin förbindelse, eller om priset redan betalats, berättigad att återfordra detsamma. Något skadestånd är han icke berättigad att erhålla.

Om varans värde innan felet uppdagades har minskats genom dess bruk, så kan säljaren fordra att därför blifva ersatt: han kan således från köpeskillingen afdraga eller därav utkräfva så mycket, som svarar mot den del af värdet, som han ej återfår. Om priset är 100 samt sakens värkliga värde, då den säljes, 40 och då den återgifves 10, bör säljaren, om varan ännu ej är betalad, kunna utkräfva 90. Med andra ord, köparen bör betala överenskommet pris för den del af varan, som han ej kan återgifva. Gåfves åt säljaren i det antagna fallet rätt att erhålla endast 30, d. v. s. skilnaden emellan varans värkliga värde, då den såldes, och dess värde, då den återgifves, så skulle man i själsva värtet på den del af varan, som han ej återsår, tillämpa den romerska rättens sats om *actio quanti minoris*: köparen finge behålla en vara för ett annat pris än det han lofvat betala²⁾.

¹⁾ Jfr Chydenius, Leveransaftalet §§ 13—16.

²⁾ Angående frågan om återgång af köp, då varans värde redan genom bruk minskats, hafva i praxis olika åsikter gjort sig gällande. Högste Domstolen i Sverige har i sin minnesbok (1884) lätit anteckna

Det sagda gäller äfven om värdeminskningen egt rum t. ex. i följd af ett olycksfall, utan att köparen af saken haft någon motsvarande fördel. Har saken af våda helt och hållt gått under, kan köparen följaktligen icke på grund af dess felaktighet mot säljaren göra någon rätt gällande. Det finnes icke skäl att ålägga säljaren att ersätta en skada, som drabbat köparen.

Köparen kan nämligen välja, om han vill låta köpet återgå eller ej. Vill han det ej, får han med egares rätt förfoga öfver saken, hvilken han således kan efter behag försälja, pantsätta eller förbruka: det vore uppenbarligen orimligt att antaga att köpet mot hans vilja skulle återgå; är han nöjd med varan, så är den felfri. Men då så är, bör han ock likasom hvarje annan köpare bära faran af dess vådliga undergång och försämring.

Inom hvilken tid bör talan om köps återgång göras gällande? Lagen har icke utsatt någon sådan. Af förarbetena till H. B. synes det att man tänkt sig att domaren „efter hwart fals egenskap däröfver bäst lär kunna reglera.“¹⁾ Och det kan väl icke förunnas den, som varsnat fel i köpt vara, att huru länge som hälst därefter göra felet gällande; har han ej efter skälig tids förlopp yrkat köpets återgång och, där denna motsagts, inledt rättegång, så bör väl hans talan såsom sentida väkt förkastas²⁾.

följande: „Sedan en person, som är 1876 tillhandlat sig en mattväfnad, i början af år 1883 instämt säljaren med yrkande om köpets återgång, har H. D., ehuru mattväfnaden innehållit arsenik till sådan myckenhet, att väfnadens begagnande såsom matta kunnat medföra för mensekors hälsa skadliga följer, och varan följaktligen varit behäftad med sådant fel, som enligt lag kunnat till köpets återgång förändrade golfmattor blifvit af köparen begagnade under flera år, åtminstone till år 1882, köparen icke vore lagligen berättigad att emot återställande af mattorna i deras nuvarande skick återbekomma den för varan erlagda köpeskillingen. Holm, Nytt Jur. Ark. 1884; jfr 1879, s. 5.

¹⁾ Chydenius, Leveransaftalet. Bil. sid. 29.

²⁾ Det synes ej vara skäl att här tillämpa stadgandena om präskription i fordringsmål.

Lagens stadganden om fel i såld vara afse köp af lössöre. De ega emellertid otvifvelaktigt sin tillämpning äfven på fastighetsköp; detta kan slutas bl. a. däraf att efter arfskifte, hvilket är ett föryttringsaftal, den, som finner sin fastighetslott vara sämre, får söka jämkning (13: 1 Å. B.) Emellertid bör vid fastighetsköp, en handel, som för den enskilde är af synnerlig vikt och hvilken så vidt möjligt bör bestå, af köparen fordras den största uppmärksamhet. Så t. ex. bör han genom gravationsbevis eller annorledes förskaffa sig upplysing om de sakrädder, med hvilka fastigheten är besvärad, och får, om han underläter detta, skylla sig själf, om det sedermera befinnes att i fastigheten äro in tecknade rättigheter, om hvilka han ej haft vetskaps¹⁾. Likaså bör han förskaffa sig upplysningar om fastighetens storlek samt beskaffenheten af jord, byggnader, skog, m. m.

Då köparen af felaktig vara, såsom ofvan framhållits, blifvit dess egare, kan det icke komma ifråga att tredje man, åt hvilken han sedermera föryttrat saken, skulle kunna göra felet gällande mot säljaren. Den senare köparen kan naturligtvis hålla sig endast till sin fångesman. Detta gäller äfven om, såsom ofta inträffar, köparen skulle hafva omedelbart efter köpslutet, såsom man säger, åt tredje man „afstått köpet“ eller på honom „transporterat kontraktet“ eller genom något annat likabetydande uttryck velat tillkännagifva att han vill det icke han själf, utan den andra skall gentemot säljaren uppträda såsom köpare²⁾.

Däremot kunna efter köparens död hans rättsinnehafvare, och då han gjort konkurs, de, som förvalta boet, göra hans rätt gällande. Likaså kan rätten efter säljarens död göras gällande mot hans rättsinnehafvare och, då han gjort konkurs, mot hans borgenärer. — Att köpets brist icke beaktas af offentlig myndighet är själfallet.

Angående hästköp har lagen särskildt stadgat att köparen skall hafva tre dygns frestetid (1: 4 H. B.) Denna bestämning har tolkats på olika sätt³⁾. Enligt en åsikt kan

¹⁾ Holm, Nytt Jurid. Ark. 1875, s. 86 ff

²⁾ Holm, Nytt Jurid. Ark. 1886, s. 88. Jfr ofvan sid 23.

³⁾ Holm, Nytt Jurid. Ark. 1886: 154.

köparen under frestetiden yrka köpets återgång endast om han förmår visa att hästen har fel; denna uppfattning synes vinna stöd af den äldre rättens stadganden om kreatursköp¹⁾. Den öfverensstämmmer dock icke med stadgandets ordalydelse; „frestetid“ synes nämligen innehära att köparens förklaring icke bör anses bindande förr än tre dygn förflyttit från det den afgafs. Köpet är således, om ej annat uttryckligen aftalats, enligt lag att anses såsom köp på prof med tre dygns betänketid. Vid betänketidens slut kommer köpet, om det ej ryggats, till stånd, och eganderätten öfvergår. Därefter kan köparen enligt allmänna regler yrka köpets återgång på grund af förborgadt fel²⁾.

Det finnes icke anledning att tillämpa ifrågavarande stadgande på köp af andra husdjur än hästar.

40. Om säljaren afsiktlig betjänat af sig af köparens villfarelse om varans beskaffenhet, och varans fel är väsentligt, så återgår köpet³⁾ emedan det varit medel för ett bedrägeri. (Strafl. 36: 1).

Detta brott kan förövas sålunda, att säljaren brukar list (1: 1 H. B.), i det han mot bättre vetande påstår att saken har en egenskap, som den saknar eller saknar en egenskap, som den har: säljer förfalskad vara för oförfalskad, mängdt för omängdt, felaktigt för felfritt (1: 9 H. B.). Härunder inbegripes dock ej det att säljaren i allmänna ordalag rosar sin vara, ty hvarje förståndig köpare vet att sådant beröm tål afsprutning.

Ofta inträffar att säljare, som själf icke känner att hans vara har fel, bestämdt uppger att den är felfri. Bär säljaren då skuld? Emedan han påstod sig veta hvad han icke visste och således genom lögn har föranlejd köpet, bör detta, oafsedt om han i sådant fall kan straffas för bedrägeri, dock återgå. Lagen, som af köparen fordrar att han skall se sig för såsom en förståndig man, fordrar nämligen å

¹⁾ v. Amira Nordger. Obligr. I, s. 568 ff. (Jfr Chydenius, Jurid. Fören:s tidsskr. 1891: 4, s. 135).

²⁾ Här om råder dock meningsolikhet.

³⁾ Är felet icke väsentligt, så har den bedragne köparen anspråk endast på skadestånd i penningar.

andra sidan af säljaren att han i sina uppgifter, vare sig han gifver dem själfmant eller tillfrågad, skall noga hålla sig till sanningen.

Detta framgår däraf, att lagen i självva värket på homom ställer ett ännu större kraf. Han bör nämligen själfmant uppenbara hvarje fel, som han känner; gör han det ej, är han förfallen till straff. Detta stadgas uttryckligen i 1: 4 H. B. Strafflagen uttalar visserligen icke, då den såsom bedrägeri betecknar det att någon säljer felaktigt för felfritt, att säljaren är skyldig underrätta köparen om varans fel, men det finnes, då den såsom bedrägeri betecknar förhemligande af sant saksförhållande, icke skäl att antaga att dess stadgande afsett att från straff befria säljare, som enligt 1: 4 H. B. skulle varit därtill förfallen. Men äfven om säljaren icke ansåges hafva gjort sig skyldig till bedrägeri, kommer dock det civilrättsliga stadgandet om köpets återgång till tillämpning.

Det ofvan sagda gäller äfven angående fastighetsköp. Detta har visserligen bestridts på den grund att vilkor, som ej affattats skriftligen, ej kunna göras gällande. Men sådana säljarens försäkringar (*dicta et promissa*), om hvilka nu är fråga, kunna icke inbegripas under uttrycket „vilkor.“ Och däraf att lagen angående fastighetsköp icke, såsom angående lösoreköp, uttryckligen stadgat att köp bör ske utan list med köparens goda ja och samtycke, kan ingalunda dragas den slutsatsen att fastighetssäljare, som gjort sig skyldig till lögn eller förtegat fel, borde anses annorlunda än säljare af lösore. Då köparens samtycke framkallats genom förfarande, som enligt 1 cap. H. B. är straffbart, är köpet olagligt och bör återgå (1: 1 J. B.)

Har nu köparen blifvit bedragen af säljaren, så skall denne återtaga saken, återgifva köpeskillingen och ersätta skadan. Om priset krediterats, blir köparen fri sin förbindelse, så snart han återgisver saken med förklaring att köpet skall återgå; på köpeskillingen behöfver han naturligtvis icke erlägga någon ränta. Vägrar säljaren att återtaga saken, så åläggas han af domstol att göra det och, om köpeskillingen redan är betalad, att utgifva denna jämte ränta från

den dag köparens förklaring afgafs; är priset krediteradt, uttalar domen att köpet såsom ogilt icke för köparen gifvit upphof åt någon förbindelse att erlägga köpeskilling och förklarar fölaktligen, om förskrifning utfärdats, att denna är kraftlös.

För att köparen skall kunna låta köpet gå åter, erfordras emellertid ej med nödvändighet att han skall återgifva saken. Har den, medan den af honom innehades, af våda försämrats eller gått under, så kan detta icke hindra honom att af säljaren kräfva ersättning för den skada han i följd af dennes brott lidit. Ej häller synes denna köparens rätt utesluten därav, att han själf, okunnig om bedrägeriet och troende sig i grund af laga köp vara sakens egare, förstört eller föryttrat densamma; dock bör i sådant fall det gagn han af saken haft värderas och värdet afdragas från skadeståndsbeloppet. Så snart köparen varsnat brottet, bör han, om han vill låta köpet gå åter, behandla saken såsom främmande gods.

Köp kan äfven af köparen användas såsom medel att bedraga säljaren, t. ex. sålunda att köparen genom att gifva sig ut för annan än han är eller annars medelst framhållande af falskt eller vanställande eller förhemligande af sant saksförhållande förmår säljaren att bevilja kredit. Vid bedömandet af sådant köparens förfarande bör hans sanningsplikt utan tvifvel anses vara densamma som säljarens. Och säljare, som blifvit bedragen, har emot köparen lika rätt som en bedragna köpare. Bedragaren skall, om han fått saken, återgifva den. Har åter säljaren behållit saken, är han berättigad att i rättegångsväg yrka det köpet måttenom dom förklaras ogilt: det vore nämligen, isynnerhet då säljaren, såsom vid fastighetsköp, blifvit bedrägligen förmådd att utgifva en urkund, obilligt om han icke sinne klaga öfver brottet förr än köparen, som kanske afvaktade en tid då säljaren icke vidare hade bevisning tillgänglig, behagade göra sin förmenta rätt gällande¹⁾,

Köpet är, ehvad bedrägeriet begåtts af säljare eller

¹⁾ Sådan klagan öfver bedrägeri kan icke anses innehåra obehörig provokation; jfr 4: 3 U. B. Holm, N. J. A., 1883 s. 115.

köpare, ogilt. Emellertid står det den bedragne fritt att, om han så önskar, låta det gälla. Därtill fordras ej att han för sin del uttryckligen godkänner aftalet, utan detta består, så framt ej dess återgång af honom yrkas (jfr 4: 1 G. B.) Ty bedragaren å sin sida kan naturligtvis ej yrka köpets återgång; han har afgivit en förklaring, vid hvilken medkontrahenten, om han vill, kan trygga sig. — Skulle brottet utan målsegandens anmälan af allmän åklagare åtalas, finnes intet skäl hvarför domstolen mot den bedragnes önskan borde ex officio upphäfva aftalets civilrättsliga följer.

1734 års lag bestämmer icke uttryckligen någon tid för anställande af talan om bedrägeri i köp¹⁾; angående tiden för brottets åtalande stadgas i Strafflagen (8 Kap.) Den civilrättsliga talan, hvilken synes böra anses såsom ett skadeståndsanspråk, kan naturligtvis såsom sådan göras gällande lika länge som den straffrättsliga, men präskriberas ej med denna (Strafl. 9: 6). Emellertid är det möjligt att den bedragne, medveten om bedrägeriet, genom uttrycklig förklaring eller genom någon annan handling -- t. ex. köparen genom att betala priset, förbruka eller föryttra saken, säljaren genom att utgifva saken åt köparen ådagalagt att han godkänt aftalet. Ett sådant godkännande kan han där efter icke återtaga (jfr 4: 1 G. B.)

Den bedragne kontrahentens talan om köpets återgång, hvilken är af civilrättslig natur²⁾, kan efter den bedragnes död göras gällande af hans rättsinnehafvare och efter bedragarens död mot hans rättsinnehafvare, likaså af dem, som förvalta den bedragnes konkursbo och mot dem, som förvalta bedragarens konkursbo.

Om säljare, som bedragit köpare, af denne erhållit förskrifning på köpeskillingen och öfverlätit skuldebrefvet på tredje man³⁾, så kan köparen gentemot tredje man, äfven

¹⁾ 4: 3 U. B. eger visserligen sin tillämpning på det fall, då säljare svekligens förelit köpare att utgifva förskrifning, men detta stadgeande utsätter icke någon viss tid för klagan vid domstol.

²⁾ Forsman, *Skadestånd i brottmål*, § 40.

³⁾ Angående förskrifningar till innehafvaren eller säljarens order hänvisas till obligationsrättens allmänna läror.

om denne varit i god tro, göra gällande samma rätt som gentemot säljaren (4: 3 U. B.) Men då han instämmer tredje man med yrkande att skuldsedeln må förklaras ogiltig, bör han visa att han återgivit saken åt säljaren eller förklara sig beredd att göra det.

Om köpare, som bedragit säljare, åt tredje man för yttrar den sak, han genom köpet åt kommit, så synes där emot säljaren icke berättigad att af tredje man återså saken, med mindre denne är i brottet delaktig eller tagit oloflig besättning med det gods, som genom brottet åtkommits (Strafl. 32: 1, 4, 5, 6). Detta framgår af lagens stadgande att den, som genom klander mister jord, hvilken han genom skifte åt kommit, icke har rätt att återså den jord, som han gifvit, därest den af medkontrahenten genom laga fäng öfverlätits åt tredje man (11: 4 J. B.).¹⁾ Stadgandet afer nämligen utan tvifvel äfven sådant skifte, som varit medel för ett bedrägeri från medkontrahentens sida; och då köp och skifte i självva värtet äro samma aftal, synes stadgandet ega sin tillämpning äfven på bedrägligt köp.

Den tredje man, åt hvilken säljare öfverlåtit en förskrifning eller köpare en sak, som vid köp bedrägligen gifvis honom, är icke berättigad att föra talan emot bedrägaren, utan eger hålla sig till sin fängesman.

41. Jämte bedrägeri, list, omnämner lagen *tvång*²⁾ såsom orsak till köps ogiltighet. Såsom kändt gjorde den romerska rätten mellan värvan af tvång (vis) och list (dolus) den skilnaden, att det, som man förlorat genom list (eller dess värde) kunde återsordras endast af bedragaren och hans arfvingar, men däremot det, som förlorats genom tvång, äfven af tredje man. Enligt finsk rätt synes det ej vara skäl att i civilrättsligt afseende göra någon skilnad mellan värvan af tvång och af list. 1734 års lag likställer fullkomligt de båda slagen af rättskränkning (1: 1 H. B., 4: 3 U. B.)

¹⁾ Om detta stadgande vidare nedan (sid. 419).

²⁾ Angående begreppet tvång hänvisas till obligationsrättens allmäna läror.

Strafflagen (31: 4) betecknar såsom utprässning det, att man genom hot för att bereda sig eller annan nytta, astvingar någon gods, penningar eller förskrifning; och detta stadgande eger sin tillämpning på sådana tvungna köp, vid hvilka tvånget icke yttrat sig såsom våld å person eller hot, som innehär trängande fara för lif eller hälsa. Är åter tvånget sådant, straffas brottet såsom rån (31: 4, 1).

42. Köps ogiltighet kan vidare beroräf, att säljaren saknat befogenhet att föryttra den sålda saken. Här skall först beröras de fall, då den sålda saken icke varit säljarens egendom¹⁾, sedan de, då förbudet mot skattskyldig jords minskning öfverträdts. Angående de fall åter, då minderårig och gift kvinna olagligen sålt hvad dem tillhörer, ävensom de, då minderårigs gods olagligen försålts af förmynbare, hänvisas till familjerätten.

Då såld sak af tredje man genom klander frånvinnes köparen, beror dennes rätt gentemot säljaren först och främsträf, om köparen själf i det han förvärvade saken gjort sig skyldig till oloflig befattning med gods, som åtkommts genom brott, eller ej, och vidareräf, om säljarens förttring varit straffbar eller ej.

Om den sålda saken åtkommts genom brott och köparen varit täri delaktig eller tärom haft vetskapp eller haft skälig anledning att misstänka den olagliga åtkomsten, så är hans förvärf straffbart. (Strafl. 32: 1, 4, 5, jfr M. B. 41: 3; 49: 1). Då säljaren jämt köparen gentemot sakens egare ansvarar för skadeståndet, har köparen, tärest detta utbetalas af honom, rätt att hålla sig till säljaren för hvad han nödgats utöfver sin andel utgifva (Strafl. 9: 4). Den, som nödgats å rätte egaren utgifva gods, som han köpt med vetskapp att det var af säljaren stulet, har således icke rätt att af säljaren återfordra hela köpeskillingen, utan endast så mycket täraf, som det stulna godsets värde öfverstiger hans andel i skadeståndet.

Om åter köparen icke tagit oloflig befattning med gods,

¹⁾ Jfr Schrevelius § 149—253.

som åtkommts genom brott, bör han af säljaren återfå hvad denna af honom uppburit samt skadestånd. För att bestämma omfanget af detta skadestånd, hvarom olika meningar gjort sig gällande, är det, hvad finsk rätt vidkommer, nödigt att främst utreda när säljares föryttring af främmande sak är en straffbar handling.

Den är straffbar då man säljer tvem ett (4: 4 J. B.; 1: 5 H. B.) ävensom i öfriga fall, då den innebär ett bedrägeri mot köparen (Strafl. 36: 1). Men försäljning af främmande sak är vidare enligt 1734 års lag alltid straffbar, då säljaren brister åt hemul (11: 3 J. B.; 1: 3 H. B.), d. v. s. då han icke kan visa sin rätt till saken (49: 2 M. B.). Sin rätt kan han visa genom att framhåva sin fängesman eller med vittnen styrka att han redligen genom laga fäng förvärfvat saken (11: 3 J. B. 49: 2 M. B.¹). Men icke alltid kan säljaren leda ifrån sig därmed, att han framhafver en fängesman: han kan icke visa sin rätt, om han köpt och sålt det han visste vara stulet eller köpt af den, som är misstänkt, (41: 3, 49: 1 M. B.) eller med svek köpt af någon, hvilken mottagit saken såsom lån eller inlagsfä af dess egare, (11: 4; 12: 4 H. B.) eller af annan mans hustru, barn eller tjänstehjon, som icke haft lof att sälja (1: 8 H. B.) Af anförda stadganden synes framgå att säljaren icke kan leda ifrån sig, då hans fäng eller besittning visas enligt gällande straffrätt innehära ett brott, således (Strafl. 32: 5) då säljaren köpt, tillbytt sig eller såsom pant eller gåfva mottagit gods, som annan genom brott åtkommit och säljaren haft skälig anledning misstänka den olagliga åtkomsten, samt (32: 6) då säljaren väl på god tro kommit i besittning af köpegodset, men dolt det, sedan han fått veta det vara genom brott åtkommet.

Straff för försäljning af främmande sak kan af köparen icke påyrkas då säljaren redan dött och köparens talan riktas mot hans arfvingar (11: 5 J. B.), ej häller då köpa-

¹) Detta lagrum afer köparen såsom svarande i klanderprocessen, men bör naturligtvis tillämpas äfven på säljaren, då köparen ledt till honom och han således blifvit svarande.

ren genom egotvist förlorat endast en del af köpt hemman (11: 7 J. B.), och ej häller, synes det, då säljaren i köpeaftalet intagit förbehåll om att han ej skall behöfva stå i hemul (11: 6 J. B.), detta dock endast under förutsättning att ej köpet kommit till stånd genom ett bedrägeri från hans sida (1: 1 H. B.).

Om nu försäljningen är straffbar, så bör säljaren erlägga fullt skadestånd (1: 3 H. B.), och, synes det, ränta på köpeskillingen från den dag då den uppbars. Har den sak, som fränvinnes köparen, efter köpet stigit i värde, så bör denna värdeökning ersättas, ty ersättningsskyldigheten omfattar ej blott liden skada, utan ock uteblisven vinst¹⁾. Om aftalet varit skifte, så bör den, som föryttrade hvad han ej egde, vare sig vederlaget af våda förgåtts eller af honom förbrukats eller föryttrats, utgifva dess värde. Vidare bör säljaren godtgöra köparen för de kostnader, som denne nedlagt på den köpta saken och för hvilken han icke blifvit godtgjord af klandraren²⁾, ävensom köparens af klander- och evictionsprocesserna förorsakade tidsspillan och utgifter.

I händelse åter säljaren icke öfverbevisats om brottslig försäljning, så gifver lagen ej anledning att ålägga honom så vidsträkt ersättningsskyldighet. 11: 1 J. B., hvarest, synes det, afses fall, då säljaren kunnat leda ifrån sig och någon tidigare fängesman brustit åt hemul³⁾, stadgar att säljaren skall rätta upp all skada, som köparen af köpet tagit. Detta uttryck synes afse endast direkta utgifter, kostnader, men icke uteblisven vinst. Är detta riktigt, har köparen anspråk endast på att återfå hvad han gifvit och för öfrigt blifva så stäld, som hade han icke ingått aftalet, (s. k. negativt kontraktsintresse). Har aftalet varit skifte och vederlaget af våda gått under, så finnes ej anledning att anse medkontrahenten skyldig att utgifva dess värde. Detta bör däremot utgifvas om vederlaget af denne föryttrats.

¹⁾ Hagerup, Kjöb og Salg, s. 62.

²⁾ Dock icke sådana, som varit alldelens bortkastade; se Hagerup Kjöb og Salg, s. 64.

³⁾ Bötesansvar för säljaren omtalas nämligen ej i detta lagrum.

I det fall att köparen genom egotvist förlorat någon del af köpt hemman och säljaren förhållit köparen skäl och bevis, som funnits i säljarens värjo, bör säljaren fylla skadan efter mätismannaord (11: 7 J. B.) Om säljaren förbehållit sig att icke behöfva stå i hemul, så har köparen på förhand afstått från alt skadeståndsanspråk; en sådan af-sägelse är dock värksam endast under förutsättning att af-talet ej tillkommit genom bedrägeri från säljarens sida (jfr ofvan).

Talan om skadestånd i följd därav att säljare ej egt hvad han sålt (evictionstalan) föres vid svarandens forum domicili, äfven då den afser att jord skall återgifvas¹⁾ (10: 18 R. B.).

Kan sådan talan anställas förr än köpegodset genom klander från vunnits köparen? Denna fråga, som är omtvistad, synes böra besvaras nekande²⁾ af det skäl att lagen tydligent (10: 18 R. B.; 11: 1 J. B.) förutsätter att klander-processen skall hafva föregått. Såsom grund för köparens talan angifves nämligen uttryckligen, att säljaren brustit åt hemul (10: 18 R. B.) I många fall vore det uppenbarligen oskäligt att låta köparen återfå hvad han för saken gifvit, innan det visat sig om rätte egaren vill hafva den. Om denne t. ex. blifvit af säljaren bedrägen, är det, såsom ofvan framhållits, möjligt att han nöjer sig och låter sin öfverlätelse bestå; har säljaren köpt varan af tredje mans hustru, barn eller tjänstehjon, som icke haft lof att sälja, är, säger lagen, hans fång ogilt, blott om det åkäras (1: 8 H. B.; jfr 11: 3 G. B.: „rygga och återkalla“).

I andra fall, t. ex. då köpare, som varit i god tro, får veta att han köpt af tjuf, kan det synas hårdt att han, som måhända känner sig manad att återställa saken åt rätte ega-ren, icke skall kunna utan vidare göra gällande sin talan mot säljaren. Men köparen är icke berättigad att åtala ett brott, hvarigenom tredje mans rätt kränkts; tillätes det nu honom

¹⁾ Härom hafva dock olika meningar gjort sig gällande

²⁾ Se dock Holm, Nytt Jurid. Ark. 1879 s. 446. "Hagerup, Kjöb og Salg, sid.

att, innan målseganden gjort sin rätt gällande, söka säljaren, så borde han bevisa hvem saken tillhörde och fölaktligen styrka det brott, genom hvilket saken kommit rätte egaren afhanda. Sin talan skulle köparen ingalunda kunna grunda därpå, att han enligt lag vore skyldig att utgivva saken så snart han fått vetskäp om brottet. Ty lagen (Strafl. 32: 6; jfr. 41: 3 M. B.) fordrar af den, som på god tro köpt en sak, hvilken han sedan fått veta vara genom brott åtkommen, blott att han icke skall dölya saken, ej att han skall själfmant återställa den åt rätte egaren. Han är berättigad att afbida dom, hvarigenom sådant åläggges honom.

Om åter köparen antingen känt eller haft skälig anledning att misstänka säljarens olagliga åtkomst (Strafl. 32: 5; jfr M. B. 41: 3; 49: 1), så har han själf begått ett brott och är visserligen skyldig att utgisva godset, men därav följer ej att han skulle hafva rätt att mot sin medkontrahent föra talan om köpets återgång; ty denna talan skulle grundas på ett brott, som medkontrahenten föröfvat mot tredje man och hvaröfver tredje man ännu ej klagat.

Om köpare skall kunna mot säljare föra talan på grund härav att säljaren brustit åt hemul, bör säljaren hafva försatts i tillfälle att gentemot klanderaren visa sin rätt. Har köparen underlätit att i klanderprocessen instämma säljaren, så är hans talan emot denne försuten¹⁾ (11: 1 J. B.). Köparen borde nämligen då bevisa att rättegången, äfven om säljaren däri deltagit, icke skulle fått annan utgång, men detta är omöjligt²⁾.

Kan säljare, som sålt en sak, hvilken han icke egt, från sin sida yrka köpets återgång? Lagen omtalar icke en sådan rätt, och samma skäl, som tala för att köparen ej får göra sin talan gällande, innan klanderprocessen slutförts,

¹⁾ Holm, Nytt Jurid. Ark. 1888, s. 335 ff.

²⁾ Jfr dock Hagerup (Kjöb og Salg s. 65), som anser att säljaren, då lis icke denuntierats, för att fria sig bör styrka att köparen i rättegången gjort sig skyldig till försunlighet. Men frågan är icke här hvad köparen bort göra för att värlja fånget, utan hvad säljaren kunnat göra.

tala och för att säljaren icke må tillåtas väcka ett anspråk, hvilket grundar sig på tredje mans rätt. Således kan säljaren icke ens om han af domstol ålagts att till tredje man utlämna saken yrka köparens åläggande att återgifva densamma¹). Köparen är icke skyldig utgifva saken till annan än den, som visar sin rätt att hafva saken.

Köparens evictionstalan kan rikta sig ej blott mot säljaren, utan äfven, såsom ofvan antyds, efter hans död emot hans rättsinnehavare; dessa hafva emellertid i sådant fall rätt att genom boets upplåtande till konkurs befria sig från personlig ansvarighet (11: 5 J. B.).

Har den klandrade saken förvärvats genom skifte, kan vederlaget, såsom ofvan angående bedrägliga köp framhållits, icke återfordras af tredje man, åt hvilken detsamma genom laga fäng öfverlätits. Denna åsikt kunde synas stå i strid med ordalydelsen i 11: 4 J. B., som säger att, om jorden genom nytt skifte, köp, pant eller gäfva, eller genom laga mätning för gäld är kommen i annan mans hand och upp-bud eller intekning därå är skedd, den, som gaf jorden i skifte, icke har våld att därå tala; häraf kunde den slutsatsen dragas att tredje man, som köpt vederlagsjorden, icke vore skyddad med mindre han därå erhållit upp-bud. Men om så vore, skulle lagrummet icke stå i öfverensstämmelse med 13: 2 Ä. B., där det stadgas att, om nytt arfskifte skall ske i anledning därav, att någon arfvinges lott genom klander frånvunnits honom, annan arfvinge, som föryttrat sitt arfvegods, må i stället gifva penningar, hvaraf framgår, att det föryttrade godset ej kan från tredje man återfås. J. B. 11: 2 synes rätteligen böra tolkas sålunda, att orden „och upbud eller intekning ther å skedd“ hänföras endast till de två i lagrummet nämnda fängen pant och mätning för gäld²). — Den i 11: 4 J. B. uttalade grundsatsen bör, om den fattas på detta sätt, helt visst anses ega sin tillämpning äfven på skifte af lösöre; det finnes näm-

¹) Holm, Nytt Jurid. Ark. 1888, s. 241.

²) Serlachius, Om arfskifte. Jurid. Fören:s tidskr. 1877, s. 13 ff.

ligen intet skäl, hvarför tredje man, som förvärvat lösöre, borde njuta mindre skydd än fastighetsförvärvare¹⁾.

Då säljaren nödgats prästera skadestånd åt köparen, kan han naturligtvis enligt samma regler, som gälla angående köparen, söka ersättning af sin fängesman, denne i sin ordning af sin fängesman o. s. v. Men äfven köparen är berättigad att hålla sig till tidigare fängesmän, nämligen då han ej kan af säljaren utfå skadeståndet (11: 3 J. B.) Man kunde säga att, om säljaren är oförmögen att betala, hans rätt öfvergår på köparen. Denne kan nämligen emot tidigare fängesmän icke göra gällande annan rätt än säljaren skulle haft. Köparen bör således först vända sig till säljarens fängesman, hvars ersättningsskyldighet naturligtvis icke beror af säljarens skuld, utan däraf om hans egen försäljning varit straffbar eller ej. Det, som denne fängesman ej förmår gälda, får köparen, enligt samma grunder, utsöka af hans fängesman o. s. v.

Bör ogletheten af sådan saks försäljning, som icke tillhör säljaren, ex officio beaktas af offentlig myndighet? Denna råga har sin betydelse husvudsakligen vid lagfart och utmätning. Lagen stadgar att uppbud å olaga åtkomst ej får meddelas (Förkl. 14 maj 1805) och däraf synes framgå att domstol, därest fängets olaglighet framgår af de handlingar, som vid ansökan om lagfart skola uppvisas, bör afslå an-sökningen²⁾. Angående utmätning bör, enligt hvad ofvan framhållits, anses att utmätningsman, därest egendom, som synes tillhöra den, i hvars bo utmätning sker, finnes i tredje mans värjo, icke får tillgripa densamma. Om åter i det bo, där utmätning sker, finnes gods, som tillhör tredje man och skälig anledning finnes att antaga sådant, bör godset icke utmätas (7: 1 U. B.).

40. Till sist skola med några ord de fall beröras, då köp innebär öfverträdelse af förbudet mot skattskyldig jords minskning (4: 9 J. B.).

¹⁾ Denna uppfattning vinner stöd af 11: 4 och 12: 4 H. B. hvilka skydda lösoreförvärf i fall, då fastighetsförvärvare ej njuter skydd.

²⁾ Jfr Sakratten.

Af tidigare författningar¹⁾ framgår att det ålegat allmän åklagare att åtala sådan öfverträdelse, och ehuru densamma enligt gällande rätt icke är straffbar, synes dock åklagarens besogenhet forbestå såsom grundad därå, att kronan i sin egenskap af „ränteegare“ har rätt att yrka upphävandet af attal, genom hvilka dess rätt till jordskatten kan lida intrång. Att äfven domarne ansetts böra ex officio tillvarataga denna rätt, framgår däraf, att de genom öfverhetligt meddelande (Br. 17 febr. 1851) erinrats att visst slag af öfverenskommelser (aftal om nytjanderätt, för hvilken ersättning en gång för alla erläggas), som ansetts strida mot ifrågavarande förbud, vid behandlingen af tvister om sådana öfverenskommelser ej må för giltiga anses.

Beträffande åter frågan, om kontrahenterna själva och deras rättsinnehafvare kunna göra aftalets ogiltighet gällande, hafva olika åsikter uttalats²⁾. Skulle aftal af ifrågavarande beskaffenhet kränka enskild rätt, vore det väl skäl att anse endast den, som däraf lidit, berättigad att yrka dess återgång. Men då aftalet för närmare offentlig rätt och ansetts icke kunna inför domstol göras gällande, torde det väl vara med lagstiftarens mening mest öfverensstämmande att anse att dess ogiltighet kan göras gällande äfven af kontrahenterne och deras rättsinnehafvare. Det vore i själva värtet oegentligt att här tala om köpets återgång. Yrkar säljare att återså jord, som köpare i grund af sådant aftal innehär, så behöfver han alls icke nämna aftalet och köparen å sin sida kan ej häller därå grunda något svaromål. Jorden återgår följaktligen såsom hade den alls icke blifvit såld.

Emellertid bör ingendera kontrahenten genom ett sådant ogiltigt köp vinna någon förmån på den andres bekostnad. Hvad den ena eller den andre prästerat har med kontrahenten utan rätt erhållit och bör altså af honom återgifvas.

¹⁾ Plakaten 2 maj 1673 och 24 nov. 1677.

²⁾ Jurid. Fören:s förhandl. 1866–7. Dess tidskr. IV & V årg., s. 172.

Litteratur.

L. M. B. Aubert: *Den norske Obligationsrets specielle Del.* Christiania 1890. 560 s. 8:o. Förste Bind.

Den norska rättsvetenskapen har likasom den danska under senare tid frambragt flera betydande arbeten, och det torde med fog kunna sägas, att de norske juristernes skriftställarevärksamhet utvisar, att de gemensamt hylla en viss, från den danska jurisprudensens i någon mån avvikande uppfattning af juridikens metod, hvilken uppfattning fått uttryck uti prof. Francis Hagerups i denna tidskrift redan uppmärksammade artikel uti första häftet af Tidsskrift for nordisk Rechtsvidenskab.

Prof. Aubert, hvilken tidigare utgivit en af honom väsentligen tillökt och omarbetad upplaga af Hallagers arbete i allmän obligationsrätt, har med denna sin framställning af obligationsrättens speciella del velat i främsta rummet åstadkomma en lärobok för jurisstuderande, men har utarbetat densamma med hänsyn äfven till praktiska juristers behof. Arbetet är sälunda, likasom prof. Lassens »Den danske obligationsrets almindelige del», såväl en lärobok som en handbok och synes i hvardera af dessa sina egenskaper kunna vara till stort gagn hos oss, som sakna en mot nutida anspråk svarande systematisk framställning af läran om de särskilda fordringsräterna.

Förf., som arbetat på ett område, där kontroverserna äro talrika och systematikens grunder långt ifrån säkra, har uppenbarligen velat göra sin framställning så praktisk som möjligt och har därför i allmänhet undvikit att fördjupa sig i de snart sagdt vid hvarje steg framträdande teoretiska spörjsmålen, hvilkas utförligare behandling skulle för hvarje

särskilt institut erfordrat en monografi. Äfven där han funnit skäl att ingå i något vidlyftigare teoretiska utläggningar, är ämnet dock städse så behandladt att det bör kunna fattas af studerande, för hvilka det naturligtvis är en fördel att på viktigare punkter få se de meddelade satsernas vetenskapliga grund närmare belyst.

De särskilda kontrakten karakteriseras icke genom vidlyftiga definitioner, men för hvart och ett af dem gifves en rikhaltig utredning af dess skilda rättsvärkningar. Och denna kasuistiska behandling af ämnet, hvilken besvarar de frågor, som enligt hvad domsamlingarna utvisa och erfarenheten annars angifver, vid rättskipningen ofta förekomma, synes egnad att göra arbetet omtykt af praktiska jurister. Hvad den finska läsarekretsen vidkommer, skall den omständigheten, att detsamma behandlar främmande rätt, helt visst befinnas i vida mindre grad än man kunde vänta minska dess gagn. Ty dels är den norska likasom den danska rätten bygd på principer, befryndade med den svensk-finska rättens, dels är den positiva rätten i dessa länder likasom hos oss så knapphändig, att en mängd af obligationsrättens frågor måste lösas med ledning af allmänna rättsgrundsatser.

De uti arbetets nu föreliggande första band behandlade rättsärendena äro gäfva, köp, byte, saklega, lån, de s. k. försörjningskontrakten (»fledförings-», »föderåds» och lifränteaftal), inlag, försträckning samt växlar och »andra säregna slag af skuldebref» (s. k. merkantila anvisningar, checks och s. k. växelobligationer). Utformligast behandlade äro lärorna om växlar och saklega, hvilka hvardera inledas af historiska översikter, omfattande äfven främmande rätts utveckling.

Kapitlet om växelrätten grundar sig på förf:s arbete »Den nordiske vixelret» (1882) — en mycket värderad systematisk framställning af Danmarks, Norges och Sverges gemensamma växelrätt, hvilken torde vara känd äfven hos oss.

Angående jordlegoafstalets rättsvärkan säger förf. att detsamma, likasom köpeafstalet, egentligen blott innehåller förpliktelsen att öfverläta en sakrätt. Emellertid är det enligt hans åsikt här vida mindre ofta än vid köp anledning

att särskilja det obligatoriska från det sakrättsliga rättsärendet. Båda flyta så att säga tillsammans. Under det köpets rättsvärkningar, så snart eganderätten öfverlätits, uteslutande tillhör sakrätten, är det obligatoriska förhållandet vid lega mycket långvarigare, i det såväl legogifvarens som legotagarens kontraktsenliga förpliktelser fortbestå under hela legotiden. Förf. anser altså att, ehuru legotagaren enligt norsk rätt njuter fullt sakrättsligt rättsskydd, det dock är lika mycket skäl att behandla legoaftalet i obligationsrätten som i sakrätten.

Den norska rätten känner likasom den finska jordlega på lifstid, på vissa år och på uppsägning (fardag 14 april, uppsägning före jul). Om intet särskiltt öfverenskomits, anses aftalet vara städja på uppsägning. Undantag göres dock för s. k. husnaend (motsvarande våra torpare): har jordgaren ej dragit försorg om att legotiden genom skriftligt kontrakt bestämts till vissa år, gäller städjan för legotagaren och hans enkas lifstid; torpkontrakt angående jord, som skall uppodlas, måste ingås för legotagarens lifstid. Enhvar som njuter lifstidsstädja, är berättigad att när som hälst uppsäga densamma. — Om legotagarens rätt att åt tredje man utlega saken meddelar lagstiftningen icke någon föreskrift. Förf. anser att sådan rätt ej tillkommer honom, så framt aftalet är af den art, att legogifvaren vid aftalets ingående tagit hänsyn till legotagarens personliga egenskaper. Detta finner han emellertid i regeln icke vara fallet vid långvariga jordlegoförhållanden. — Vissa års städja upphör, då tiden utgått, utan uppsägning. Om endera kontrahenten gör sig skyldig till svår försummelse att uppfylla sina skyldigheter, anses han hafta förvärvat sin rätt. — Frågan om den ene kontrahentens dödsfall upplöser vissa års jordlega är icke af lagstiftningen besvarad. Förf. synes anse starka skäl tala för att gifva arfvingarna rätt att välja emellan att vidhålla kontraktet och att uppsäga deutsamma, men finner sig, i saknad af positivt stöd för denna uppfattning, föranledd att antaga att kontraktet kan från hvardera sidan häftas. Då städja upphör genom dödsfall, synas rättsinnehafvarne njuta lardag; dödsfallet värvkar då såsom uppsägning. — Gör

legotagaren konkurs, bör, enligt förf:s åsikt, frågan om borgenärernas rätt i olika fall besvaras olika. Om legorätten är af väsentligen personlig art, så hafva borgenärerna ej rätt att tillgodonjuta kontraktet. Om legorätten stiftats för legotagaren och hans efterkommande (s. k. Arvelaeste) synes densamma, åtminstone hvad angår husmandsförhållandet, vara genom lag uttryckligen undantagen från konkursen. Är åter legorätten icke rent personlig, såsom t. ex. i de fall, då legotagaren kan lega saken åt tredje man, anser förf. borgenärerna berättigade att utöfva legorätten, så framt de betala full afrad; borgenärerna äro då äfven pliktiga att vidhålla kontraktet, därest legogifvaren förklarar sig nöjd med dividend. I öfriga fall åter äro borgenärerna berättigade att utan ersättning återlämna saken (därest den är fastighet, å vanlig flyttningsdag). Legogifvare kan, då legotagare gör konkurs och har försummat afradsbetalning, enligt hvad ofvan antyds, vara berättigad att frånträda kontraktet. — Gör legogifvaren konkurs, anses, där aftalet angår jord, legotagaren, därest han tillträdt lägenheten, vara berättigad att sitta till nästa fardag.

För att legotagare skall vara tryggad mot tredje man, bör kontraktet i allmänhet »tinglysas». Härifrån gör lagen undantag för husmand, som legt jord till uppodling; deras lifstidsstädja består utan tingslysning, om de redan tillträdt jorden. Tidigare, innan inskrifningsinstitutet i Norge och Danmark utvecklats, synes öfverhufvud grundsatsen att köp icke bryter lega i hvardera landet gjort sig gällande, dock så att i Danmark legotagaren, för att njuta skydd mot tredje man, borde innehafva saken. Och denna grundsats har i Norges lagbok fått sitt uttryck uti stadgandet att, där hus utlegts och sedan sålts till tredje man, legotagaren får sitta kvar till nästa af lag bestämda fardag. — Äfven den, som legt lösöre, njuter, om han har det i sin värho, skydd mot senare förvärvare.

Den norska jordlegorätten har tvänne för Norge egen- domliga institut, leiländings- och husmandsrätten. Det förra, som uppkommit och utvecklats under tidigare samhällsförhållanden, är numera af blott ringa praktisk betydelse, men er-

bjuder, vid jämförelse med den svenska legorättens utveckling, mycket af intresse; framhållas må t. ex. det att »jorddrotten», när han blir boslidsman, d. v. s. »husvill, och tränger jord sin själf nytja», (16: 15 JB), kan uppsäga leiländingen. Studium af norsk och dansk rättshistoria skulle helt visst, särskildt hvad jördlagstiftningen vidkommer, underlätta uppfattningen af Sverges äldre rätt och därmed främja tolkningen af vår nu gällande.

Den i nyare tid tillkomna husmandslagstiftningen åter, hvilken, såsom af de här ofvan meddelade stadgandena torde framgå, betydligt avviker från de grundsatser, som gjort sig gällande i finsk rätt, är för oss af intresse företrädesvis från lagstiftningssynpunkt.

Och från denna synpunkt torde, då frågan om ny lag angående jordlega hos oss står på dagordningen, en så utförlig framställning af jordlegoinstitutet som prof. Auberts, hvilken behandler en rätt, besläktad med vår och tillkommen under samhällsförhållanden liknande våra, öfverhufvud kunna påräkna särskild uppmärksamhet. Särskildt bör ock af liknande orsak uppmärksamas en såsom tillägg till obligationsrätten utkommande afhandling af prof. Aubert om det norska »tinglysningsväsendet»¹⁾.

Wilhelm Chydenius.

¹⁾ Den norske Obligationsrets specielle Del. Tredje Bind, indeholdende Tillæg til Obligationsretten: Det norske Thinglysnings- og Registreringsvaesen. Første Hefte. Kristiania 1892.

Juridisk bibliografi.

Svensk, norsk, dansk och finsk rätts- och statsvetenskaplig bibliografi för åren 1891 och 1892¹⁾
(Jämte kompletteringsuppgifter för 1890).

Ahlmann, O. F., om umiddelbare Fogedforretninger. Fremstilling af Betingelserne for Anvendelsen af D. L. 6—14—7, særlig efter Praxis. 120 s. 8:o. K:havn, 92. Gad. 1 Kr. 40 øre.

Aktstykker vedkommende Spørgsmaalet om diplomatiske Sagers Behandling 1885—91. Udgivet af de konservative Foreningers Centralstyrelse. 2 Bl., 171 s. 4:o. 1891. Kom. hos Marius Lund. 1 Kr. 60 øre.

Alin, Oscar, Den svensk—norska unionen. Uppsatser och aktstycken. 2. Frågan om norska grundlagens „normalexemplar.“ 8:o 47 s. Sthm 91, P. A. Norstedt & Söner. 75 öre.

Anteckningar efter prof. E. V. Nordlings föreläsningar om boskillnad och behandlingen af död mans bo med särskildt afseende å kongl. förordningen huru gäld vid dödsfall betalas skall och om urarfvgörelse m. m. d. 18 sept. 1862. Utgifna af Juridiska föreningen i Upsala. 3:e genoms. uppl:n 8:o, 205 s. Upsala, Lundequistska bokh. i komm. 3: 75

Anteckningar efter prof. E. V. Nordlings föreläsningar i svensk civilrätt. Allmänna delen. Utgifven af Juridiska föreningen i Upsala. Trykta som manuskript 8:o, 303 s. Upsala, 91 Lundequistska bokh. i komm.

Anteckningar, skisserade legala, ang. fideikommisser i Sverige. 8:o 15 s. Sthm 91. 25 öre.

Anteckningar i Finlands grundlagar, enligt prof. R. Hermansons föreläsningar. 4:o, 234 s. H:fors 90. Litogr., ej i bokh.

Anteckningar i sjörätt. 4:o 84 s. H:fors 90. Litogr., ej i bokh.

Aristoteles, Athens Forfatningshistorie i fri Bearbejdelse ved K. Hude. (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning udgifne af det philologisk-historiske Samfund Nr. 8.) 50 s. 8:o. K:havn 92 Klein. 75 øre.

¹⁾ Den under 1892 utkomna inhemska juridiska literaturen har icke kunnat komplett förtecknas, då årstrycket för nämnda år ännu ej anländt till universitetsbiblioteket.

Artiklar och korrespondenser, införda, i Aftonbladet. 8:o Sthm, Alb. Bonnier. 4 De ministeriella målen och unionen. 57 s. 50 öre.

Aschelhoug, T. H., Norges nuværende Statsforfatning. Anden gjen-nemseede og forægede Udgave. (Med Forfatterens Portræt). Første Bind. XV, 491 s. stor 8:o. Kristiania 92. P. T. Mallings Bog-handel. 8. Kr. 90 øre; indb. 10 Kr. 50 øre.

Hefte 8—12. Andet Bind. S. 1—448. 1 kr. 40 øre pr Hefte.

Ask, John, Om häfvande af fraktaftal. 8:o, 49 s. Lund; Gearupska univ:s-bokh. i distr. (1891.) 75 øre.

Aubert, L. M. B., Den norske Obligationsrets specielle Del. Første Del. 1890. XVI, 560 s. stor 8:o. Kristiania 91. P. T. Mallings Bokhandel. 10 Kr. 80 øre; indb. 12 Kr. 40 øre.

— — Tredje Bind. Indeholdende Tillæg til Obligationsretten; Det norske Thinglysnings- og Registreringsvæsen. Første Hefte. S. 1—160 stor 8:o. 1892. 3 Kr.

Aubert, L. M. B., Grundbærgernes (Skjøde- og Panteprotokollernes) Historie i Norge, Danmark og til dels Tyskland. 240 s. st. 8:o. Kristiania, H. Ascheloung & C:o 4 kr. 50 øre.

Bajer, F., Fredsvennernes Krigesplan. Udgivet af Dansk Fredsforening. (Dansk Fredsforenings Småskrifter Nr. 2) 16 Sider i 8:o. K:havn 91. (Joh. Møller) 10 øre.

— Danske og norske Småskrifter om Fredssagen. Udgivet af dansk. Fredsforening. 8 Sider i 8. K:havn 91. (Joh. Møller) 10 øre.

Bengtsson, Jacob, Intet tullskydd emot de fattigares dagliga bröd, utan hällre förökadt tullskydd emot de rikares både dagliga och nattliga öfverflöd! En ärlig svensk skrift. 8:o, 55 s. Sthm 91. Förf.

Bentzon, V., Forelæsninger over den danske Særet. Trykt som Manuskript til Brug ved Forelæsninger. 1:ste Hæfte. 94 s. 8:o. K:havn 92 (Gad.). 1 Kr. 40 øre.

Bergh, Edv., Juridiskt biträde för hvor man. 3 reviderade uppl. 8:o, 675 s. H:fors 90. G. V. Edlund. 15 mk.

— Neuvojoj lakiasioissa joka miehelle. Suom. 2 painos. 8:o, 639 s. H:fors 91. G. V. Edlund. 8 mk.

Borgström, David, Den politiska rösträtten. 36 s. 8:o. (Studentföreningen Verdandis småskrifter. 20). Sthlm 91. Alb. Bonnier. 15 øre.

Berner, H. E., Norsk eller fælles Udenrigsminister? 55 s. 8:o. Kristiania 91. 30 øre.

Bestemmelser vedrørende Kreditoplagsvæsenet. Samlede og ud-givne af N. Markussen. 112 Sider i 4. Udg. K:havn 91. 2 Kr. 50 øre.

Betänkande, afgivet den 1 Maj 1891 af den utaf K. Maj:t under d. 24 okt 1890 tillstatta komité för afgifvande af förslag till vissa ändringar i gällande beviltningsförordning. 4:o, 101 s. Sthm 91. Samson & Wallin. 1 kr. 10 øre.

Betänkande, Underdåligt, angående hemmanklyfning, egostyckning och jordafsöndring, afgifvet af en den 25 sept. 1891 förordnad komité. 4:o, 28 s. Sthm 92. Samson & Wallin. 50 öre. Betänkande af den af Kongl. Maj:t d. 21 November 1890 tillsatta komité för utarbetande af

I. Förslag till ändringar i kyrkolagen m. m. Sthm 1891. Samson & Wallin. 111 s. 4:o. 1 kr.

II. Förslag till lag ang. kyrkotukt, lag om enskild själavård, konfirmation och Herrens hel. nattvard, lag ang. jordfästning, lag om ansvar för vigsts förrättande af obehörig person, lag ang. särskilda sammankomster för andaktsöfning, lag om klagan öfver kyrkoråds beslut i vissa mål, lag ang. fräjde- och flyttningbetyg, som af prästerskapet utfärdas, samt kungörelse om uppgifter till prästerskapet ang. personer, hvilka förklaras förlustige medb. förtroende, jämte motiv till dessa förslag. 1892. 107 s. 1 kr.

III. 1892. 168 o. VI s. 1 kr. 50 öre.

Betänkande, Underdåligt, afgifvet d. 2 dec. 1880 af den af Kongl. Maj:t d. 7 dec. 1888 tillsatta komité för afgivande af förslag till ordnande af kyrkoskrifning i riket. 4:o, 188 s. o. bilagor. Sthm 91. Samson & Wallin. 1 kr.

Betänkande, afgifvet den 11 mars 1892 af komitén för revision af förordningen den 18 november 1881 angående minderåriges användande i arbete vid fabrik, handtvärk eller annan handtering, m. m. 4:o. 305 s. Sthm, Samson & Wallin. 2 kr.

Betänkande, Tullkomiténs 4:o. Sthm 91, Samson & Wallin 3: 50.

I Betänkande, Underd., med förslag till tulltaxa, afgifvet den 24 Februari 1891 af därtill i näder förordnade komiterade. xxxij o. 193 s.

II. Bilaga 1. Tabellarisk översikt af tillvärkningen, samt in- och utförseln af flertalet viktigare varor åren 1861—1888. 292 s.

III. Bilagor 2—4—2. Jämförande översikt af de år 1864 och år 1890 gällande tullsatser samt de af komitén föreslagna. — 3. Jemförande översikt af de vid ingången af hvarje årtionde under perioden 1830—1890 gällande tullsatser & viktigare i tulltaxan upptagna artiklar. — 4 Jämförande översikt af främmande länders tullsatser samit de i Sverige gällande och de af komitén föreslagna. 150 s.

[Betänkande angående lagberedningens förslag till utsökningslag m. m., af ett af Wiborgs hofrätt tillsatt utskott.] Wiborg 90. 37 s. 4:o.

Betänkande och förslag angående beskattnings af hvitbetssockertillvärkningen i riket, afgifvet den 7 april 1892 af därtill i näder förordnade komiterade. 4:o, 94 s. o. 2 tab. Sthm, Samson & Wallin. 75 öre.

Betänkande och förslag angående beskattnings af maltdrycker, afgifvet den 11 dec. 1891 af därtill i näder förordnade komi-

térade. 4:o, 95 s. Sthm 91, Samson & Wallin. 1 kr.

Betänkande och förslag angående beskattnings af maltdrycker med iakttagande att svagdricka fritages från beskatningen, afgivet d. 26 nov. 1892 af därtill i näder förordnade komiterade. 4:o, 55 s. Sthm 92, Samson & Wallin. 50 öre.

Betänkande, Underdåligt, och förslag om Ålderdoms understöd åt lärare och lärarinnor vid småskolor och mindre folkskolor äfvensom icke ordinarie lärare och lärarinnor vid folkskolor samt förslag till reglementariska bestämmelser för Ålderdomsunderstöd åt dessa lärare och lärarinnor, afgifvet af därtill i näder utsedde komiterade. 8:o, v. o. 75 s. Sthm 91, Samson & Wallin. 50 öre.

Björklund, Gustaf, Om den beväpnade freden. 8:o, s. 81—160 o. 3 pl. Sthm 92. Bokförlagsaffären Fria ordet. 25 öre.

Björklund, Gustaf, Om utvecklings-anarki. 8:o, 69 s. Sthm, Samson & Wallin. 1 kr.

Blomberg, Hugo, Om svenska statsborgarskap. Stor 8:o 145 s. Uppsala, 91. Lundeqvistska bokh. i komm. 3: 25.

Brandes, E., fra 85 til 91. En politisk Oversigt. 88 s. 8:o. K:havn 91. Philipsen. 1 Kr. 35 öre.

Brandt, Fr., Tingeretten, fremstillet efter den norske Lovgivning Tredje gjennemseede Oplag, besørget ved Hans H. Vogt. XI S., 559 Sider i stor 8. 1892, N. W. Damm. & Son. 8 Kr. 50 øre; indb. 10 Kr.

Branting, Hjalmar, Militärriksdag — folkriksdag. Inledningsföredrag vid ett d. 9 okt. 1892 av Upsala rösträttsförening anordnat protestmöte mot urtima riksdagen. 28 s. Upsala 92. 20 öre (Svenska spörsmål, 2).

— Socialismen. En historisk framställning. 64 s. 12:o (Studentföreningen Verdandis småskrifter, 45). Sthlm 92, Alb. Bonnier. 25 öre.

Brun, P. M., En engelsk Jurysag. 80 s. 8:o. K:havn 92, Reitzel. 75 öre.

Christensen, J. C., kort Udsigt over den reviderede Grundlovs Tilbliven. 64 s. 8:o (Kolding.) 91. K Jørgensen. 40 øre.

Churbergin juttu. Maisteri Churbergin valituskirja prokuraattoriin ynnä liitteitä. Vasa 91, L. Holmberg. 117 s. 8:o. 50 p.

Chydenius, Wilhelm, Bidrag till läran om leveransaftalet enligt finsk rätt. Akad. afh. 8:o, 230 s. Jämte Bilaga: Handlingar angående förarbetena till Handelsbalken i 1734 års lag. 8:o, [6+] 110 s. H:fors 91.

Clausen, J., om Kirkens Styrelse. 34 Sider i 8. Odense, 91. Milo. 50 øre.

Code maritime du 12 Juin 1891. (Suède.) 8:o, 152 s. Sthm. Looström & K. i komm. 3 kr.

Conradsen, X., om Underpanthavernes Stilling i Pantets Ejers Konkurs og en Reform af denne. Nogle Bemærkninger. 30 Sider i 8. K:havn 91. (Hagerup.) 50 øre.

Dahl, W. S. Folkedommeren i Straffesager. En Vejleder for Lagrettesmænd og Domsmænd. Bergen 92. 3 bl. 306 s. 8:o Ed. B. Giertsen. 4 Kr.

Damgaard, A. K., om det geistlige Naadensaar. En Undersøgelse og Betænkning. 38 s. 8:o. Odense 91. Milo. 76 øre.

Danielson, Joh. Rich., Finlands förening med ryska riket. Med anledning af K. Ordins arbete „Finlands underkufvande.“ 3 uppl. 8:o, 201 s. H:fors 91. Borgå, W. Söderström. 3 m. 60 p.; inb. 4 m. 80 p. Samma arbete på tyska. H:fors 91. Samma arbete på engelska. H:fors 91.

Danielson, Joh. Rich., Finlands inre själfständighet. Till försvar mot fortsatta angrepp. Öfvers. 8:o, 124 s. H:fors 92, Söderström & K. 2 m. 25 p.; inb. 3 m.

Danmarks Statistik. Statistisk Tabelværk, fjerde Række, Litra B. Nr. 7. Den civile Retspleje i Aarene 1886—1890. Udgivet af det statistiske Bureau. 304 s. 4:o. K:havn. 92. (Gyldendal.) 3 Kr. 50 øre.

Det Ekonomiska Samhällslifvet. En handbok i nationalekonomi, delvis efter G. Schönbergs Handbuch der politischen Oekonomie, med särskild hänsyn till skandinaviska och finska förhållanden, under medvärkan af flera fackmän utarbetad af *Johan Leffler, Axel Raphael, Carl Rosenberg, Gustaf Sundbärg, Emil Svensén*. 1:a—3:e hft. 8:o, 240 s. Sthm 91, Fahlerantz & K. För häfte 1: 25.

Deuntzer, J. H., Den danske Arveret. 244 s. 8:o. K:havn 92. Gad. 3 Kr — Den danske Familierset. Tredie gjennemsete Udgave. 374 s. 8:o. K:havn 92, Ursin. 3 Kr. 75 øre.

Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af C. R. Unger og H. J. Huitfeldt — Kaas. Trettende Samling. Anden Halvdel (XXVI). 2 Bl., Side 417—86 i stor 8. Kristiania 91, P. T. Mallings Boghandel. 6 Kr.

Duus, A., under Fremskridtets Fane. Politiske Kritiker. Første Halvdel. 122 s. 8:o. K:havn 92. Hagerup. 1 Kr. 25 øre.

Drakenberg, Bernt E., Om testamente enligt gällande svensk rätt. 8:o, 39 s. Sthm 92, Alb. Bonnier. (Studentföreningen Verdan-dis småskrifter 38). 30 öre.

Ehdotus, Lainvalmistelukunnan, ulosottolaiksi ja muita siihen kuuluvia asetusehdotuksia ynnä niiden perustelmat. 8:o, 228 s. Hfors 91.

Embetaerättelse, Justitieombudsmannens, afgifven vid lagtima riks-mötet år 1892; samt Tryckfrihetskommiterades berättelse. 8:o, 155 s. Sthm, C. Deleen & K. i komm. 50 øre.

Erikson, Pehr, Åtta-timmars-dagen. Försök till utredning af normal-arbetsdags-frågan. 8:o, vj o. 60 s. Sthm 91. Socialdemokratiska arbetarepartiets norra distriktsstyrelse. 50 øre.

Fahlbeck, P. E., Ständ och klasser. En socialpolitisk öfverblick. 8:o 204 s. Lund 92. Collin o. Zickerman. 2 kr.

Fahlbeck, P. E., Sveriges och Norges handelspolitik under senare tid. Efter uppdrag af Verein für Socialpolitik. 8:o, 77 s. Lund 92, Gleerupska univ:s-bokh. i komm. 1 kr.

Falkenstjerne, F., den grundlovgivende Rigsdag. Historisk Skildring. (Studentersamfundets Smaaskrifter Nr. 121—122.) 56 s. 8:o. K:havn 91. (Stinck.) 20 øre.

Fartigvæsen og Alderdomsunderstøttelse m. m. Samling af Love og ministerielle Skrivelser fra 20. April 1888 til 31. December 1892, udgiven af A. C. Frost. og P. C. Rosenværn. 1 & 2 Hæfte. 64 s. 8:o. Ringkjøbing 92. Kbhvn. V. Pontoppidan. 60 øre.

Fellitz, Urban, von, (Robinson), Tjenare, statare och torpare. En del statistiskt material till jordarbetarefrågans lösning, upphämtadt, granskadt och sammanställdt. [Skrifter utg. af Lorraine stiftelsen, 6 & 7 (forts. fr. n:o 1) 8:o, 89+75 s. Sthlm 91, 92. 2 kr. 50 øre.

Finlands medicinalförfattningar, med allernädigste privilegium utg. af Alexander von Collan. 6:te delen. Häft. 1—4 (1887—1890). 252 s. Hfors 90, 91.

— D:o. Tillägg till 5:te delen. s. 733—770. Hfors 91.

Forarbejderne til Kong Christian V:s danske Lov udgivet ved V. A. Secher og C. Stæchel af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie 1—4:de Hefte (Bd I). 528 s. 8:o. K:havn 91, 92. (Gad.) 5 Kr.

Forhandlingerne paa det syvende nordiske Juristmøde i Kjøbenhavn den 28:de, 29 og 30:de August 1890. Udgivne paa Foranstaltning af den danske Bestyrelseafdelning. 532 s. 8:o. K:havn 1891, Gyldendal. 6 kr.

Forhandlinger, Kongeriket Norges en og tirtiende ordentlige Stortings, i Aaret 1892. Del 1—9. 4:o. Kristiania, Kom. hos Grøndahl & Son. 68 Kr.

Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve Danmarks Lovgivning vedkommende. (Corpus constitutionum Danicæ) 1558—1660 Udgivne ved V. A. Secher af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. 3:die Binds 1—3 Hæfte. 480 s. 8:o. K:havn 92. (Gad.) 6 Kr.

Forsberg, Charles, Praktisk juridisk handbok för menige man. Formulärer och juridiska uppsatser jämte en mängd råd och upplysningar i de flesta dagligt förekommande juridiska frågor, försedd med talrika prejudikat, skrifvelser och kongl. förordningar. 8:o, xij o. 247 s. Sthm 91. Ad Johnson. 1: 75, inb. 2 kr.

Forslag til Sølov. 158 tospalte s. Imp. 8:o. K:havn 91. (Gad.) 2 Kr.

Fris, M., P. og H., Hansen, Forhandlingspolitiken 1890—1892. 74 s. 8:o. Ikke i Bogh.

Författningar m. m. angående medicinalväsendet i Sverige, omfattande år 1890. Samlade och utgifna af D. M. Pontin. 4:o, 104 s. Sthm 91. P. A. Norstedt & Söner. 2: 75.

D:o för 1891. 75 s. Sthlm 92. 2 kr.

Förslag, Svenska bankmannaföreningens komiterades, till skärpta bestämmelser för vinnande af ökad kontroll öfver arbetet i de enskilda sedelutgifvande bankerna och aktiebankerna. Stor 8:o, 128 s. Sthm 91. Samson & Wallin i distr. 1: 50.

Förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag samt om föreningar för ekonomisk värvksamhet m. m., afgifna af den därtill i näder utsedda komité. Bilaga: *Hammar-skjöld, Hj. L.*, Redogörelse för den utländska bolags- och föreningsrättens utveckling och nuvarande ståndpunkt, den svenska bolagsrättens utveckling samt de svenska föreningarna (för ekonomiskt ändamål). 4:o, v, 157 o. 177 s. Sthm 91. Samson & Wallin (1890). 2 kr.

Förslag, Nya lagberedningens, till lag angående domsagas kansli äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar. 4:o, 44 s. Sthm 91. Samson & Wallin (1890). 50 öre.

Förslag. Nya lagbereningens, till lagar angående fullföld af talan emot allmän domstols utslag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar. 4:o, 208 s. Sthm 92. Samson & Wallin. 2 kr.

Förslag till förordning angående förlagsintekning. 8:o, 18 s. Niko-laistad 90.

— till förordning angående försäljning och utskänkning af svagare rusdrycker. 8:o, 16 s. H:fors 91.

Förslag till kyrkolagsändringar, afgifna af den utaf 1886 års kyrkomöte tillsatta kyrkolagskomité. 8:o, 73 s. Hfors 90.

Förslag till förordning om kyrkoskrifning i Stockholm. 4:o, 27 s. och bilagor. Sthm 91. Samson & Wallin. 25 öre.

Förslaget till plan angående stadsplan och tomtindelning jämte högsta domstolens yttrande samt belysning af lagförslagets huvudgrunder af *Moritz Rubenson*. 8:o, 53 s. Sthm 91. P. A. Nordstedt & Söner i distr. 75 öre.

Försäkringsföreningens tidskrift 1891. 8:o, Sthm 91. Försäkringsföreningen. För årgång (4 hfn = 12 ark) 3 kr.

Försäkringsväsendet i riket år 1889. (K. Civildep. VIII) 8:o, 77 s. Sthm 91. Samson & Wallin. 75 öre.

Försäkringsväsendet i riket 1890. (Kongl. civildep.tet IX.) 8:o, 96 s. Sthm 92. Samson & Wallin. 75 öre.

Förteckning öfver Finlands ständers bibliotek, utg. af *N. B. Grottenfeldt*. 8:o, 185 [+5] s. Hfors 91.

Golowin, Wladimir, Blad ur Finlands nutid och forntid. Storfurstendömet Finlands nuvarande politiska ställning; historiskt polemiskt utkast af en opartisk iaktagare. Originaluppl., utg. af G. Fraser. 8:o, 177 s. Hfors 91. Söderström & C:o. 3 m. 60 p.

Samma arbete på finska. Hfors 91. Borgå, W Söderström.

Goos, C., Forelæsninger over den almindelige Retslære. Anden Del. 3—4:de Hefte. Retten i de politiske Samfundsforhold. Retsbrug og Retshaandhævelse. 316 s. 8:o. K:havn 92 (Gad.) 5 Kr. (Kplt. I—II. 21 Kr.)

Goos, C., Forelæsninger over den danske Strafferets specielle Del. 7—9:de Hefte. (Nyt uforandret Optryk.) 256 s. 8:o, K:havn 91. (Gad.) 2 Kr. 50 øre.

—Nyt Optryk med enkelte Rettelser og Tilføjelser. 1ste — 6:te Hefte. 646 s. 8:o. K:havn 91, Universitetspedellen. 15 Kr. (Kplt [9 Hefter] 17 Kr. 50 øre.)

Gripenberg, L., Arbetare, arbetsgivare och arbetslöner. I en fråga för dagen. 8:o, 80 s. Borgå 90. W. Söderström. 1 m. 25 p.

Grufstadga, Kongl. Majts föryade, gifven Stockholms slott d. 16 maj 1884. 3:e uppl. 8:o, 31 s. Falun 91, Falu nya boktr-aktieb.

Hagerup, Francis, Forelæsninger over den norske straffeproces. 825 + XXXI s. stor 8:o. Kristiania 92, Aschehoug & C:o. 17 kr. 50 øre; inb. 19 kr 50 øre.

Hagerup, Francis. Om formuesindgreb og Dokumentforbrydelser. Nogle Afsnit af Forelæsninger over Strafferettens specielle Del. Seetryk af „Norsk Retstidende“ 1891. 2 Bl., 141 Sider i stor 8. Kristiania 92, H. Aschehoug & Co. 2 Kr. 40 øre.

Halkier, H. B., Om Rettsreformen fra et praktiskt Synspunkt. 48 s. 8:o. K:havn. 92. (Gad.) 75 øre.

Hammarakjöld, Hjörne L., Om grufregal och grufegendom i allmänhet enligt svensk rätt. 8:o, 147 s. Upsala 91, Lundqvistska bokh. i komm. 2: 25.

— Redogörelse för den utländska bolags- och föreningerrättens utbildning o. nuv. ståndpunkt, etc. Se Försrag till lagar om enkla bolag etc.

Hammerich, E., Vejledning til Behandling af Alimentationssager. 144 s. 8:o. K:havn 91, Gyldendal. 1 Kr. 75 øre.

Handlingar rörande rättegången om den å bärsgemanstomterna i Sala in delade skogen och den för Sala bärsgslags gemensamma behof afsatta utmarken. 4:de hft 203 s. Sthm 91, C. E. Fritzes k. hofbokh. i distr. 50 øre. Bihang, 7 s., gratis.

Hansted, B., Englands Fabrik- og Værkstedlovgivning. En historisk kritisk Fremstillning. (Vort Aarhundredes Arbejderlovgivning og Arbejderassocationer 1.) 4:de Hefte. 20 s. 8:o. K:havn 91, Forf. 50 øre.

Heckscher, A., Bidrag til Grundlæggelse af en Afstemningslære. Om Methoderne ved Udfindelse af Stemmerflerhed i Parlamente (Afstemning over Ændringsforslag m. v.) ved Valg og i Domstole. 220 s. 8:o. K:havn 92. (Gad.) 3 Kr. 50 øre.

Hein, A., Tvangsakkord ifølge dansk Konkurslov. 25 Marts 1872 220 s. i 8:o. K:havn 91, Reitzel. 3 Kr.

Helland, Amund, Norsk bergret med utsigt over andre landes bergværkslovgivning. Udg. med understøttelse af den Stangske stiftelse i Christiania. VIII, 618 s. stor 8:o. Kristiania 92, H. Aschehoug & C:o. 12 kr.

Hermanson, R. F., Finlands statsrättsliga ställning. 8:o, 318 + XVI s. H:fors 92. G. W. Edlund. 8 m. 50 p.

Hernlund, Hugo, Bidrag till den svenska skollagstiftningens historia under partitidehvarfvet 1718—1809. I. 1718 60. B. Översigter och öfriga bilagor. Med understöd af statsmedel utgifna. 4:o, 104, 67, 6, 42, 110, 24 o. 16 s. Sthm 92, C. E. Fritzes k. hofbokh. i komm. 5 kr.

Hertzberg, N., Arbejdsspørsgsmalet og Socialismen 139 s. 8:o. Grøndahl & Son. 1 Kr. 60 øre.

Hertzberg, N., Arbetarefrågan och socialismen. Svensk upplaga. 8:o, 136 s. Sthm 91. P. A. Norstedt & Söner. 1: 75.

Hjelt, Aug., Sjuk-, begravnings- och pensionskassor för arbetare och handvärvarkare i Finland. Statistisk undersökning. 4:o, VII + 121 + 115 s. H:fors 91. (Arbetareförsäkringskomiténs betänkande I).

Hjärne, Harald, Unionsfrågan och Sveriges försvar. Inledningsföredrag vid ett offentligt diskussionsmöte i Upsala, anordnadt af föreningen Försvar och reformer d. 31 Jan. 1892 8:o, 37 s. Upsala. Lundequistska bokh. 50 øre.

Holberg, L., Dansk og fremmed Ret. Retshistoriske Afhandlinger. 226 s. 8:o. K:havn 91. (Gad.) 3 kr. 50 øre.

Holm, H., Forhandlingspolitiken og dens Resultater. En Redegjørelse. 96 Sider i 8. K:havn 91 (Schønberg). 1 kr.

Hvad har Sverige vunnit genom unionen med Norge? Ett väktarerop till svenska folket af Hbg. 8:o, 59 s. Göteborg 92, Gumperts bokh. 50 øre.

Hvad kan der gjøres for at forbedre Tyendeforholdene? Betænkning Udgiven af Sorø Amts landøkonomiske Selskab. 86 Sider i 8. K:havn 91, (Hagerup.) 1 kr.

Hvad vil Socialdemokraterne? (En samtale paa Landet). Udgivet af det danske Socialdemokrati. (Socialistiske Skrifter udgivne ved E. Winblad XI) 52. s. 8:o. (Aarhus 91). Socialdemokratisk Forbund. 10 øre.

Hvor ligger faren for unionen? Af en nordmand. 22 Sider i 8. H. Aschehoug & C:o 30 øre.

Høegbro, S., Kvinden og Aegteskabet efter gældende dansk Ret. En kort Oversigt. (Smaa skrifter udgivne af Dansk Kvindesamfund. Nr. 1). 20 s. 8:o. K:havn 92. (V. Pontoppidan). 15 øre.

Højrepolitik. En Oversigt. Udgivet af Norges Venstreforening. 35 Sider i stor 8. Kristiania 91. Kom. hos Olaf Norli. 20 øre.

Ibsen, Sigurd, De to Udenrigsministres Sainvirken. Udgivet af Norges Venstreforening. 16 Sider i stor 8. Kristiania 91. Kom. hos Olaf Norli. 10 øre.

Ingram, J. K., Nationalekonomiens historia. Öfvers. af R. Rudbeck. 8:o. viii o. 258 s. Sthm 92, C. E. Fritzes k. hofbokh. 3 kr.

Juhre, O., Udkast til friborgerlig Grundlov for Danmark. 2—7:de Hæfte. 136 S. 8:o (Aarhus 91). Odder, Danmarks Afholdsforening. 50 øre.

Jørgensen, I. P., det „rene“ Venstre, Europæerne og Socialdemokratiet eller Sig mig, hvem Du omgaas, saa skal jeg sige Dig, hvem Du er. 18 Sider i 8. K:havn 92 (Gad.) 25 øre.

Kejsaredömet Rysslands allmänna tulltariff för den europeiska handeln, kompletterad till den 10 juni 1889. Utg af M. N. Mikkacheffski. 8:o, 230 s. H:fors 91.

Keskustelupöytäkirjat, Suomen talonpoikaissäädyn, valtiopäiviltä v. 1891. 1—3 vihko. 8:o. 999 s. Knoppo 91, 92. 6 mk.

Kier, A. N., Indtægts- og Formuesforhold i Norge. Første Heste. (Tillæg til „Statsekonomisk Tidskrift“ 1892) 1 Bl. 62 s. stor 8:o. Kristiania, H. Aschehoug & C:o. 1 kr.

Kokoelma Suomen pankkia koskevia asetukseja. 1878—90. 8:o, 120 s. H:fors 91.

Kongeriget Norges Grundlov af 17:de Mai 1814, med senare Endringer og Tillæg, samt Valgloven. Med Faksimiler af Underskrifterne og Henvisninger. 76 s. 8:o. Kristiania 91. Kom. hos Olaf Norli. 50 øre.

Konkurrensen och rikedomen af P. G. E. 8:o, 88 o. 37 s. Upsala 91; Lundequistska bokh. i distr. (Tr i Jönköping). 50 øre.

Kornerup, T., Lovforslaget om Arbejdernes Sikring mod Følgerne af Ulykkestilfælde under Arbejdet. (Sætryk af Nationaløkonomisk Tidskrift). 10 sider i 8. Kristiania 92. Ikke i Bogh.

Kornerup, T., og O. O. H. Jensen, 160 Højesterets- og Overrets-Domme. 1841—90 vedrørende Ledelsen af private Foreninger, saasom Sparekasser, Syge- og Begravelseskasser, andre Forsikrings-selskaber og Velgjørenhedsforeninger, Stiftelser, Aktieselskaber etc. 60 sider i 8. K:havn 92. (Thaning & Appel) 1 kr.

Kraft, A., Rettens Forhold til den praktiske Moral. En socialetisk Undersøgelse. 264 s. 8:o. K:havn 92, Gyldendal. 3 kr. 50 øre.

Kungörelse ang. särsk. föreskrifter om renhållningen inom egendomarne i hufvudstaden. 8:o, 12 s. Sthm 92. Drätselnämnden. 20 øre.

Kvindens Samfundsstilling i Nutiden. Efter L. Giraud's kronede Arbejde om dette Emne ved O. G. 36 s. 8:o. K:havn 92. Thaning & Appel. 60 øre.

Lagar, instruktioner och reglemente för förvaltningen af Sveriges riksbank. Riksdagen 1891. 8:o, lxviii o. 135 s. Sthm 91. Riksbanken. 1 kr.

Riksdagen 1892. 8:o, lxvij o. 139 s. Sthm 92, C. E. Fritzes k. hofbokh. i distr. 1 kr.

Lagförslag och betänkande, »figifna af den af K. Maj:t d. 15 maj 1891 tillsatta komité med uppdrag att utarbeta förslag till

förändrad lagstiftning angående sparbanker m. m. 4:o, 96 s. Sthm 91. Samson & Wallin. 1 kr.

Lang, J. N., Finlands sjörätt. Föreläsningar 1. 8:o, [8+] 497 s H:fors 90, Weilin & Göös i distr. 6: 50.

Langenskiöld, K., Betänkande angående de allmänna principerna vid en ifrågasatt reorganisation af det finska kassa- och räkenskapsväsendet, enligt Kejs. Senatens för Finland uppdrag. 4:o, 253 s. H:fors 90.

Lassalle, F., Arbejderprogram. (Socialistiske Skrifter udgivne af det danske Socialdemokrati ved E. Wiinblad. XII). 50 sider i 8. K:havn 91, Socialdemokratisk Forbund (Rømersgade 22). 10 øre.

Lassen, J., Haandbog i Obligationsretten, Almindelig Del. 736 s. 8:o K:havn 92. Gad. 11 kr. 50 øre.

Lassen, J., om Retshandeler i Almindelighed efter romersk Ret. (Trykt som Manuscript til Brug ved Forelæsninger). 72 s. 8:o. K:havn 92. (Gad.) 1 kr.

Legostadga, Kongl. Majts förynade nådiga, för busbönder och tjenstehjon; gifven i Stockholms slott den 23 nov. 1833, jämte sedermera tillkomna ändringar, samt Køngl. Majts nådiga kungörelse ang. kommissionärer för anskaffande åt tjänstehjon och andre af anställning inom eller utom riket; gifven i Stockholms slott d. 28 nov. 1884. 8:o, 18 s. Sthm. 91, P. A. Huldbergs bokförlags-aktieb. (Tr. i Norrköp.) 15 öre.

Leo XIII:s, (Påvens) rundskrifvelse om arbetarefrågan. 8:o, 37 s. Tr. i Sthm 91, hos Isaac Marcus' boktr. aktieb. Ej i bokh.

Leo XIII, Hs' Hellighed Pavé, Rundskrifvelse om Arbejder-Spørsg-maalet. (Uden Titelblad) 48 s. 8:o. 1891 (Høst). 25 øre.

Leroy-Beaulieu, Paul, Yleisen kansantalouden pääpiirteet. Suom. 8:o, 479 s. Borgå 91, W. Söderström. 4 m. 50 p.

Ligbrændingssagen for Højesteret. Højesteretssag fører Frederik Salomon's Foredrag og Replik for „Forening for Ligbrænding“, samt Højesterets Dom. Udgivet af „Forening for Ligbrænding“ 134 s. 8:o. K:havn 91, Philipsen. 65 øre.

Liljenstrand, A., Juridikens studium vid Åbo universitet, med en blick på den akademiska jurisdiktionen och ekonomin 8:o 95 s. H:fors 90. (Skrifter utg. af Sv. lit.:skpt i Finland XVII) 2 m. 50 p.

Lilla författningssamlingen. 12:o. H:fors G. W. Edlund.

16. Pressförrordningen med senaste ändringar och tillägg. — Förordningen ang. artistisk och literär eganderätt 67 s. 91.

Jurid. Fören: s tidskr. Bibliografi; forts.

32. Författningar om skydd för arbetare i de industriella yrkena; om värumärken; om helsovården. 70 s. 1890. 60 p.

33. Strafflag för storfurstendömet Finland. Gifven d. 19 december 1889. Med register 210 s. 1890. 1 mk.

34. Förfatningar ang. dissenters i Finland. Lag om makars egen-dom- o. gäldsförhållanden. 32 s. 1890. 35 p.

35. Förfatningar rörande militärväsendet i Finland från åren 1887—1890. 184 s. 1890. 2 mk.

Livsforsikrings-Anstalter, de statsgaranterede danske. Festskrift ved Halvhundredaarsdagen for Anstalterne af 1842. Udgivet af Livsforsikrings- og Forsørgelses-Anstalten af 1871 under Ledelse af S. Hertzprung. 400 s. 8:o. K:havn 92. Livsforsikringsanstalten (Havnegade 23). 15 kr., inb. 21 kr.

Lov om Alderdomsunderstøttelse til værdige trængende uden for Fattigvæsenet. 8 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 10 øre.

Lov, Kong Christian den Femtes danske. Ved Justitsministeriets Omsorg, under det juridiske Fakultets Tilsyn udgivet og med Kilde henvisninger forsynet af V. A. Secher. 580 to-spaltede s. 8:o. K:havn, 91. 2 kr. 25 øre, inb. 3 kr.

Lov, Kong Christian den Femtes Norske, af 15:de April 1687. I Uddrag med Henvisninger udgivet af Otto Mejlænder. Ny revideret Udgave. 2 Bl., 248 sider i 8. Kristiania 92, P. T. Mallings boghandel 3 kr.; kart. 3 kr. 35 øre; inb. 3 kr. 80 øre.

Lov om Skolelærernes Enkeforsørgepligt og om Bonusudbetaling af Skolefondene til Skolelærere og Lærerenker. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 1 April 1891. 6 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 5 øre.

Lov af 9 April 1891, om det offentlige Fattigvæsen. Tekstdugave med Bemærkninger og Register, samt med et Tillæg, indeholdende Lov om Alderdomsunderstøttelse af 9 April 1891. Udgivet med Indenrigsministeriets Understøttelse af A. Krieger. 184 s. 8:o. K:havn 91. Gad. Inb. 1 kr. 50 øre.

Lov om det offentlige Fattigvæsen. 32 s. 8:o. K:havn 91 V. Pio 25 øre.

Lov om den offentlige Fred paa Folkekirkens Helligdage samt paa Grundlovsdagen. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 3 April 1891. 8 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 5 øre.

Lov om Fastevirksamhedens Ordning. Stadfæstet af Hs. Maj Kong Christian IX d. 1 April 1891. 8 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 5 øre.

Lov om Undersøgelse af Levnedsmidler m. m. 4 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 5 øre.

Lov om Undersøgelse af Levnedsmidler m. m. stadfæstet af Hs. Maj Kong Christian IX den 9 April 1891, samt Bekendtgørelser fra Justitsministeriet af 8 Septbr 1891 om Lovens i krafttræden og om Politiets Virksamhed med Hensyn til Udtagelse af Prøver af Levnedsmidler til Undersøgelse. 8 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 10 øre.

Lov om Fabrikation og Forhandling af Margarine m. m. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX den 1:ste April 1891. 14 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 15 øre.

Lov om Snekastning. 14 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 15 øre.

Lov om Statsbanedriftens Ordning. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 12 April 1892. 30 s. 8:o. K:havn 92, V. Pio. 25 øre.

Lov om Foranstaltninger imod Udbredelse af smitsamme Sygdomme. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 30 Marts 1892. 30 s. 8:o. K:havn 92, V. Pio. 25 øre.

Lov om Søereringen m. m. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 25 Marts 1892. 16 s. 8:o. K:havn, V. Pio, 15 øre.

Lov om Told- og Skibsaftgifterne. (Nyt Optryk). 66 s. 4:o. K:havn 91, (Lehmann & Stage) 65 øre.

Lov om Endringer i Lovgifningen om Told- og indenlandsk Roesukkerafgift. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 3 April 1891. 4 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 5 øre.

Lov om Tvangsauktioner m. m. 32 s. 8:o. K:havn 91. V. Pio. 25 øre.

Lov om Underholdsbidrag til Børn, der ere avlede uden for Egeskab, m. m. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 12 April 1892. 8 s. 8:o. K:havn, V. Pio. 10 øre.

Lov om en Ølskat m. m. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX den 3 April 1891. 14 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 15 øre.

Love om Eksamens for Maskinister og Styrmandseksamen, stadfæstede af H. M. Kong Christian IX d. 30 Marts 1892, samt Lov om Forhyringsagenter m. m., stadfæstet d. 12 April 1892. 32 s. 8:o. K:havn 92, V. Pio. 25 øre.

Love, Norges gamle, indtil 1387. Femte Binds 1:ste Hefte, indeholdende Supplements til foregaaende Bind, udgivet efter offentlig Foranstaltung ved *Gustaf Storm*. Med 6 Pl. Faksimiler 1890. 1 Bl., 56 s. 4:o. Kom. hos Grøndahl & Son. Indb. 2 kr. 50 øre.

Love og Anordninger samt andre offentlige Kundgjørelser Danmarks Lovgivning vedkommende for Åaret 1890 (Algreen = Ussings Lovsamling fortsat). Samlede og udgivne af K. Wøldike XXXV Del. 1 Levering 404 s. 8:o. 2 Levering 306 sider. XXXVI Del. 1 Levering 400 s. 1:o for 1891 XXXVI Del. 2 Lev. 456 s. K:havn 91, 92, Gyldendal. 19 kr.

Love, Anordninger, Traktater, Resolutioner, Kundgjørelser, Departementsskrivelseer, Cirkulærer m. m. for Kongeriget Norge. Til Brug for den Lovstuderende i Udtog og med Henvisninger udgivne af Otto Mejleender. Ny Række (11:te Bind). 4:de Hefte 1890. (12:te Binds 4:de Hefte af Guldbergske Lovsamling) LXXXII + side 1173—1572 i stor 8. Kristiania 91, P. T. Mallings Boghandel. 6 kr. 85 øre. (12te Bind.) 1:ste Hefte. 1891. (13de Binds 1:ste Hefte af Guldbergske Lovesamling.) XXX, Side 1—418 i stor 8. 5 kr. 85 øre.

Love og Ekspeditioner vedkommende Kirke- og Skolevæsen. Udgivne paa Foranstaltung af Ministeriet for Kirke- og Un-

dervisningsvæsenet ved S. Lillienskjold og P. Thrige 1889. 244 s. 8:o. K:havn 91, Gylndal. 3 kr. — 1890. 226 s. K:havn 91. 2 kr. 75 øre. — 1891. 262 s. K:havn 92. 3 kr.

Love og Forordninger samt Reskripter m. m. Supplement til den efter Indenrigsministeriets Foranstaltung udgivne Samling af Love og Anordninger af mere almindelig Interesse. Udgivne af O. Damkier og F. Kretz. 12te Hefte 1886—1890. 1ste Halvdel, indtil 1888. 542 s. 8:o. K:havn 91, (Lind) 2 kr. 90 øre. 2den Halvdel, fra 1889—1890. 542 s. 8:o. K:havn 92. 2 kr. 30 øre.

Lund, P. M., Socialismen. 122 s. 8:o. K:havn 91. Gad. 1 kr. 25 øre.

Lunde, P. F., Forslag til Arbejderreformens Lesning i Overensstemmelse med Menneskets Bestemmelse paa Jorden. 72 sider i 8. K:havn 91, V. Pontoppidan. 75 øre.

Lönnbeck, F. Wald., Ett försummadt kapitel i nationalekonomi, Ett inlägg i rusdryckesfrågan. 8:o, 16 s. Ekenäs 91. 25 p.

Levenskjold = Levenborg, H., Umyndig Nr. 3 Administrationskommissionen fremlægger sidste Aars Regnskab. 34 s. 8:o. 1892. (Eibe.) 25 øre.

Madvig, I. N. N., Realregister til Domssamlingerne i civile Sager 1877—1886. 24—27de (Slutnings-) Levering. 290 sider i 8. K:havn 91, Philipsen. 4 kr. 50 øre. (Kplt. I—II 28 kr.).

Matzen, H., Forelæsninger over den danske Tingsret. Anden gjenemsette Udgave. Trykt som Manuskript. 650 s. Imp. 8:o. Forf. K:havn 91. 10 kr.

Matzen, H., Den danske Satsforfatningsret. Tredie Del. Anden gjenemsette Udgave. 408 s. 4:o. Forf. K:havn 91. 9 kr. I—III Del. 25 kr.

Matzen, H., og J. Timm, Haandbog i den danske Kirkeret, udgivet med Understøttelse af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. 7de Hæfte. 128 s. 8:o. K:havn 91. Gad. 2 kr. — 8de (sidste) Hæfte 96 s. 1 kr. 50 øre. (Kplt. 15 kr. 50 øre).

May, John, Meddelanden angående försäkringsväsendet i Sverige år 1890. Hämtade och sammanförda ur försäkringsbolagens officiella uppgifter för nämnda år. 4:o, 40 s. Sthm 91. W. Bille i distrb. 1: 50.

Mochelin, L., Står Finlands rätt i strid med Rysslands fördel? Ett inlägg i tidens frågor. 8:o, 55 sid. H:fors 90, G. W. Edlund. 1 m. Medicinallovgivning, den civile, i Kongeriget Danmark og Bilande 1890. VI Binds 1ste Hæfte. Udgivet af det kgl. Sundhedskollegium ved E. M. Hoff. 62 sider i 8. K:havn 91, Eibe 1 kr.

Mojlender, Otto, (Tillæg til) Den norske Straffelov. Lov af 28de Juni 1890, indeholdende Forandringer i Lov angaaende Forbrydelser af 20de August 1842, 25 s. stor 8:o. Kristiania 91. P. T. Mallings Boghandel. 30 øre.

Meyer, A. E., Arbejderne og Afholdssagen. Med et Forord af H. Trier. 48 s. 8:o 1891. 20 øre.

Mill, John Stuart, Vapaudesta. Suom. Niilo Liakka. 12:o, 196 s. H:fors 91, Otava. 2 mk.

Motiv till förslagen till förordning, innehållande vissa förändrade stadganden em åndringssökande i brottmål, samt till förordning, innefattande tillägg till förordn. af den 19 dec. 1889 om värvställighet af straff. (Af Lagberedningen) 10 s. H:fors 90.

Møller, E., Dækningsadgang eller Fordringret. Et Indlæg i den standende Strid om Panterettens akcessoriske Natur med særligt Hensyn til Stridens Betydning for særskilte Retsafgørelser efter dansk og norsk Ret. 530 s. 8:o. K:havn. 92. Gad. 6 kr.

Nationalekonomiska föreningens Förfärdningar 1890. Stor 8:o, 153 s. o. 5 tab. Sthm, 91. Nationalekonom. fören:n. 3 kr.

D:o 1891. 149 s. o. 5 tavlor. Sthm 92, Samson & Wallin. 3 kr.

Neergaard, N., Under Junigrundloven, 9:de—16:de Levering å 64 Sider og 1 Portræt i 8:o. K:havn 91, 92. Philipsen. Før häfte 75 øre.

Nellemann, L., Den ordinære civile Procesmaade. Fjerde gjennemsete og forægede Udgave. 2:det—6:te Hefte 8:o, sid. 161—1028. K:havn 91, 92, Hagerup. Kplt. 15 kr. 75 øre.

Neovius, Frith., Handelsförhållandena emellan Ryssland och Finland. 8:o, 45 s. H:fors 90. 1 mk.

Norges officielle statistik. Tredie Række N:o 122. Den civile Retspleie i Aaret 1888. Udgivet af Det statistiske Centralbureau. 2 Bl., V 76 s. stor 8:o. Kristiania 91, Kom. hos H. Aschehoug & C:o. 50 øre. N:o 141. Tabeller vedkommende Norges Kriminalstatistik for Aaret 1889. 2 Bl., 75 s. stor 8:o Kristiania 1891. Kom. hos H. Aschehoug & C:o. 50 øre.

N:o 146. Statistik over Norges kommunale Finanter i Aaret 1888. 3 Bl., XXXV, 99 Sider i stor 8:o. Kristiania 92, Kom. hos H. Aschehoug & C:o. 50 øre.

N:o 148. Den civile Retspleie i Aaret 1889. 2 Bl., V. S., 76 s. stor 8:o. Kristiania 92, Kom. hos H. Aschehoug & C:o. 50 øre.

Norsk Lovtidende. Udgiven efter offentlig Foranstaltning af E. R. Betzmann. 1ste Afdeling 1891. stor 8:o. Grøndahl & Son. pr. kplt. 1 kr.

— — 2dee Afdeling. D:o 1892. Samling af Love, Resolutioner m. m. Udgiven efter offentlig Foranstaltning af E. R. Betzmann, stor 8:o. Grøndahl & Son. per kplt. 2 kr. 50 øre.

Medicinallovgivning, Norsk, indeholdende en kronologisk Samling af Love, Plakater, Resolutioner, Skrifvelser m. m. vedkommende Norges Médicinalvæsen for Aarene 1866—90. Udgivet af L. Esmarch. XXX., 137 s. stor 8:o. Kristiania 92, Udgiverens Forlag. Kom. hos H. Aschehoug & C:o. 4 kr.

Nyholm, G. V., Grundtræk af Danmarks Stats forfatning. Fjerde forøgede Udgave 160 s. 8:o. K:havn 91, Salmonsens. 1 kr. 75 øre.

Nytt juridiskt Arkiv. Utg. af G. B. A. Holm. 8:o. Sthm 91, Svensk förfatningsexped. Afd. I. Tidskrift för lagskipning. 18:e årgång 1891. För årg. (12 hfn). 9 kr. Afd. II. Tidskrift för lagstiftning, 16:de årg. 1891. För årg. (4 hfn). 5 kr. D:o för 1892.

Register till Nytt juridiskt arkiv. Afd. I. Tidskrift för lagstiftning 1880—1889 jämte högsta domstolens minnesbok för de femton första åren 1876—1890. Utarbetadt af *G. B. A. Holm*. 8:o, ij, 200 o. XXiv. Sthm 91, Sv. Förfatningssaml. exp. 4 kr.

Olivcrona, K., Om dödsstraffet. 2:a fullständigt omarb., betydligt tillökade uppl:n 8:o, XX o. 310 s. samt 1 pl. Upsala 91, W. Schultz. 5: 50.

Olrík, H., Konge og Prætestand i Danmark indtil 12 Århundredes begyndelse. (Ogsaa m. P.: Konge og Praestestand i den danske Middelalder. Første Bind). Udgivet med Understøttelse af den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse. 288 s. 8:o. K:havn 92, Gad. 4 kr.

Olsen, F., Danske Socialister. Portrætter og Skildringer. 80 s. 8:o. K:havn 92. (Gjellerup.) 75 øre.

Om diplomatiske Sagers Behandling. Af *T. W. Drammen* 91. 31 s. 8:o. Kom. i Provindsboghandelen. 25 øre.

Om den gifta kvinnans eganderätt. Ny följd. IV. 8:o, 57 s. Sthm 92, Samson & Wallin. 50 øre.

Om Fattigdomseländet och dess botande. Några nyare synpunkter och förslag af en provincialskare. 8:o, 54 s. Sthm 91. Lars Hökerberg 1 kr.

Om de ministeriella ärendena och formerna för deras behandling i Sverige—Norge. Ett bidrag af *R. C. A.* 8:o, 69 s. Upsala, 91, Akad. bokh. 50 øre.

Om Rättsförhållandet mellan lapparna och de bofaste i Herjeådalen. Bidrag till utredning af en brännande fråga af *C. L. T.* Med ett bihang, innehållande lagen af den 4 juni 1885 angående de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige. 8:o, 79 s. Sthm 91, Chr. L. Tenow. 1: 25.

Petersen, N. L., Henry George og hans Lære. En kritisk Fremstilling fra et socialistisk Synspunkt. 32 sider i 8. K:havn 91, Forf. 25 øre.

Reeder, A., Aristoteles' skrift om Athens statsförfatning. (Christiania videnskabsselskabs forhandlinger for 1892, No. 6.). 27 sider i stor 8.

Reeder, I. G. F., Forsørgelse af Trængende efter dansk Ret. I 296 s. 8:o. K:havn 92. (Gyldendal). 3 kr.

Reuter, Victor, Huru bör ett samhälle ordna sin fattigvård? 8:o,

81 s. Göteborg 91, N. P.. Pehrsson i distr. 75 öre. Bihang till d:o 34 s. 50 öre.

Richter, E., Socialdemokratiske Fremtidsbilleder. Frit efter Bebel. Oversat af M. Ottosen. 84 s. 8:o. K:havn 92, Frimodt. 1 kr.

Richter, E., en socialdemokratisk Fremtidsstat. Oversat af R. P. Rossen. 102 s. 8:o. Aarhus, 92, Jydske Forlags forretning. 1 kr.

Richter, V., juridisk stat 1892. 96 sider i Imp. 8. Bergmann. 3 kr.

Rigsdags Aarbog 1890—91 indeholdende Fortegnelse over Rigsdagens Medlemmer, Angivelse af samtlige for Rigsdagen indbragte Lovforslag samt en kort Redegjørelse af de vigtigste Lovforslæge Indhold med Oplysning om det endelige Stemmetal i hvert Thing for og imod de tilendebragte Love Udgivet af C. Rasmussen. 110 s. 8:o K:havn 91, Bang. 1 kr. 25 øre.

Rigsdags-Aarbog 1891—92. Udgivet af C. Rasmussen. Anden Aar-gang. 128 s. K:havn 92. 1 kr. 50 øre.

Rinde, Peder, De kommunale Skattelove for By og Bygd med Forklaringer, Udkast til Ligningsregler og Uddrag af Høiesterets-domme. 160 sider i 8. Kristiania 91. Kom. hos Olaf Norli 1 kr.

Rip, Den norska juryn. Studiebref 8:o, 66 s. (Artiklar och korrespondenser i Aftonbladet 2). Sthm 91, Alb. Bonnier. 50 øre.

Samling af kommunala stadganden för Upsala stad utgifven af magistraten i Upsala. 8:o, 236 s. o: en karta. Upsala 91 Lundeqvistska bokh. (1890). 2 kr.

Samling af kongl. bref, testamenten m. m. rörande Stockholms allmänna lärovärk. 8:o, 288 s. Sthm 91. Stockholms stads undervisningsvärsstyrelse. (1886) 1: 50.

Samling af författningsar och föreskrifter rörande svenska fångvården, 8:o, 438 s. Sthm. 92, Samson & Wallin. 5 kr.

Samling af kongl. författningsar angående skiftesväret i riket, hemmansklyfning och jordafsöndring, egors fredande emot skada af annans hemdjur samt om stängelskyldighet, de allmänna skogarne i riket och skogsstaten samt dess reglering, uteyning och försäljning af skogsalster från kronans skogar, m. m., kronoparkers bildande, taxor på arfvode för landtmäteri- och skogsförättningar, vaghållningsbesvärets utgörande på landet; utgifven den 24 febr. 1892. 8:o, 204 s. Sthm 92, Gernandts bokrt.-aktieb. 1 kr.

Samling af k. förordningar, stadganden m. m. 8:o. Sthm, P. A. Nordstedt & Söner.

4. Författningsar rörande folkskollärareseminarier och folkskolor m. m. 7:e omarb. o. tillökta uppl., utg. af C. D. R. v. Schulzenheim. xj o. 348 s. 1892. I:b. 2: 50.
12. Folkeskolestadgan med flera författningsar rörande folkundervisningen jämte sakregister till ledning för skolråden; 5:e

uppl. redigerad af *Simon Nordström* 1891. 8:o, viij o. 166 s. Kart. 90 öre.

24. Väglagen (N:r 1.) af den 23 okt. 1891 med förklaringar, bilagor och sakregister, utgifven af *Hans Forssell*. 95 s. 1892.
25. Allmänna och för Stockholm särskilda stadganden angående renhållningsväsendet och hvad därmed eger sammanhang. Med jämförande förklarande anmärkningar utgifna af *Semmy Rubenson* 1892. vj o. 65 s. Kart. 1: 5:o.
26. Sparbankslagen af d. 29 juli 1892 jämte normalreglemente samt lag ang. tillsyn & folkbanks m. m. af samma dag med förklaringar, bilagor och sakregister, utgifna af A. H. Bagge. 114 s. 1892. Kart. 1: 50.

Samling af kongl. resolutioner och bref under åren 1881 och 1890 rörande tillämpningen af bevilningsförordningen af d. 14 sept. 1883 med däri vidtagna förändringar, utgifven af *Hjalmar Rettig*. 2:a hft. 8:o, 134 s. Sthm 91, P. A. Norstedt & Söner. 1: 50.

Samling af islandske Love, Førordninger m. m. gældende for Fiskeriet paa Søterritoriet ved Island. Udgivet ved Indenrigsmisteriets Foranstaltning af E. F. Drechsel. 48 s. 8:o. K:havn 92. Lehmann & Stage. 50 øre.

Samling af Love emanerede paa firtiende ordentlige Storthing 1891. Udgivne og med Henvisninger forsynede af Otto Mejleander, 112 s. 8:o. Kristiania 91. P. T. Mallings Boghandel. 1 Kr. 25 øre.

D:o 1892. 109 s. 1 kr. 25 øre.

Samling af Love og Anordninger m. m. af mere almindelig Interesse, udgiven efter Indenrigsmisteriets Foranstaltning. 11:te Bind, 4:de (Slutninge) Hefte, Fra 12 April 1889 til 31 Decbr. 1890, 142 s. 8:o. K:havn 91, Lind. 60 øre. (11 Bind 3 kr. 10 øre. 1:ste—11:te Bind kpl. 30 kr. 60 øre). — 12 Bind 1:ste Hæfte. (1 Jan. til 31 Maj 1891.) 140 s. 8:o. K:havn 91. 60 øre.

12:te Binds 2:det Hæfte. (29:de Mai 1891 til 30:te Juni 1892.) 348 s. 8:o. K:havn 92. 1 kr. 50 øre.

Scavenius, P. B., et Landarbejdspørgsmaal med særligt Henblik paa Øerne. 28 s. i 8:o. K:havn 91, Gjellerup. 50 øre.

Scheel, Herman, Om Ægtefællers Formues forhold efter norsk Ret. VIII S. 304 s. stor 8:o. K:havn 92, H. Aschehoug & Co. 5 kr. 50 øre.

Schlyter, C J., Juridiska afhandlingar. I. 2:a uppl., med författarens porträtt. 8:o, 284 s. o. 1 portr. Lund 91, C. W. K. Gleerup. 3: 50.

Schweigaard, A., Den norske Proces, fremstillet. Første Bind. Femte Udgave X, 676 s. stor 8:o. Kristiania 91. Komm. hos H. Aschehoug & Co. 7 kr.; indb. 8 kr. 60 øre.

Sjölagen. med förklaringar urautentiska källor samt hänvisningar och sakregister utgiven af I. Afzelius. 8:o, 263 s. Sthm 91, P. A. Norstedt & Söner. 3 kr. clb. 4 kr.

Sjölagen jämte viktiga författningar rörande sjöfarten. Utg. af I. Afzelius. I. Sjölagen den 12 juni 1891 med anmärkningar och sakregister. 8:o, 153 s. Sthm 91. P. A. Norstedt & Söner. 1: 25, kart. 1: 50.

II. Författningar rörande sjöfarten med anmärkningar och sakregister. 8:o, 352 s. xxxij s. Sthm, 92. 2: 75, inb. 3: 25.

Snellman, J. L., Öfversikt af brännvinslagstiftningen i Tyska riket, Schweiz och Danmark. På uppdrag af Kejs. senaten för Finland utarbetad. 8:o, X + 107 s. Hfors 90. 75 p.

Staaff, Karl, Församlingsrätten. (Studentföreningen Verdandis småskrifter, 29.) 12:o, 32 s. Sthlm 91, Alb. Bonnier. 15 öre.

Staaff, Karl, Hufvudpunkterna af den svenska lagstiftningen om kvinnan. 8:o, 34 s. Sthm 92, Samson & Wallin. 30 öre.

Stadga, Kongl. Maj:ts nädiga, angående fjärdingsmän d. 1 Juni 1850 jämte tillhörande författningar, som utkommit före d. 1 Nov. 1892. 8:o, 13 s. Sthlm 92. Norstedt & söner. 20 öre.

Steffen, Gustaf F., Normalarbetsdagen. (Studentföreningen Verdandis småskrifter 33.) 12:o, 36 s. Sthlm 91, Alb-Bonnier. 20 öre,

Stenroth, O. E., Työkansan elanto- ja asumussuhteiden parantamisesta. 8:o, 77 s. Borgå 91, W. Söderström. 75 p.

Storfurstendömet Finlands författningssamling. 4:o. Hfors. För årg. Sm. 40 p. 1891. 47 nr: 1892.

Sakregister 1860—1889. 287 s. 1891. Även på finska.

Storfurstendömet Finlands grundlagar jämte ståndsprivilegierna och gällande författningar ang. Styrelsevärvet. 8:o, XX + 310 s. Hfors 91, G. W. Edlund. 5 mk.; inb. 6 mk.

Samma arbete på finska. 8:o, 337 s. Hfors 91. G. W. Edlund.

Straffelov, almindelig borgerlig, af 10 Februar 1866 samt Lov om Behandlingen af nogle i almindelig borgerlig Straffelov omhandlede Forbrydelser af 16 Februar 1866. Forsyneede med Henvisninger ved O. Damkier. 2:den Udgave. 114 s. 8:o. K:havn 92, Schlichtkrull. Indb. 1 kr. 60 øre.

Strætanker til Overveielse for den tænkkende Arbeiser. 24 s. 8:o. K:havn 92. Reitzel. 25 øre.

Supplement till Sveriges rikes sjölag af d. 12 juni 1891 tillika med tull-, lots-, skeppsmättnings- och konsulat-författningar, hvilka utkommit intill d. 8 febr. 1892, af J. A. Thurgren. 8:o, s. 525 —567. Sthm 92, Kungsholms bokh. 75 øre.

Svanljung, J. Kr., Handledning i finsk kommunalkunskap med nödiga inlägg från särskilda andra rättsområden för menige man och högre folkskolor. 12:o, 308 s. Hfors 91, G. W. Edlund. 1 m. 75 p.

Samma arbete på finska. 12:o, 306 s. Hfors 91.

Riksdagsakter, Svenska, jämte andra handlingar, som höra till statsförfatningens historia under tidehvarfvet 1521—1718. 2:a delen, II. 1568—71. Med understöd af stadsmedel, utgifven af Kongl. Riksarkivet genom *Emil Hildebrand*. 8:o, s. 181—432 o. 1 facsimile. Sthm 92, P. A. Norstedt & Söner. (1891.) 5: 75.

Sveriges Grundlagar och s. k. konstitutionella stadgar m. m. samt Norges grundlov. 5:e uppl. Utg. af *Oscar Ålin*. 8:o, 336 s. Sthm 91. P. A. Nordstedt & Söner. 2 kr.

Sveriges Grundlagar, jemte de viktigaste dithörande förfatningar, utgifna af *W. Uppström*. 8:o 92 s. Sthm 91. F. & G. Beijer. 75 öre, inb. 1 kr.

Sveriges Grundlagar, och konstitutionella stadgar jämte kommunallagarna samt Norges Grundlov, utgifna af *W. Uppström*. 2:a uppl. 8:o, vj och 226 s. Sthm 92, F. & G. Beijer. 2 kr. inb. 2: 25.

Sveriges Rikes Lag, gillad och antagen på riksdagen 1734, af konungen stadsfåstad d. 23 jan. 1736, jämte förordningar och stadganden, som utkommit till slutet af januari 1891 [på omsslaget 1892], utgifven af *W. Uppström*. 8:e uppl. 8:o, x. o. 992 s. Sthm 92, F. & G. Beijer. 3: 50, inb. 4: 50. 7 uppl. 91 962 s. 4 kr.

Sveriges rikes Lag, antagen på riksdagen år 1734, af konungen gillad och stadsfåstad d. 23 jan. 1736, med tillägg af de stadganden, som utkommit till den 23 jan. 1892, jemte Bihang, innehållande förfatningar, hvilka anssets icke lämpligen böra i lagboken införas. 13:e uppl:n, utgifven af *R. Skarin*. 8:o. xxij, 494, 584 o. cvij s. samt 1 tablå. Sthm 92, P. A. Norstedt & Söner. 3: 50, inb. 4: 50. Den egentliga lagen 2: 25, inb. 3 kr. Bihanget 1: 50, inb. 2: 25.

Sveriges rikes Sjölag, af den 12 Juni 1891 tillika med tull-, skeppsmätnings- och konsulatförfatningarna samt alla öfriga till sjörätten hörande stadganden, hvilka utkommit intill den 1 September 1891. Af *J. A. Thurgren*. 8:o, viij o. 524 s. Sthm 91, Kungsholms bokh. 6 kr.

Sveriges Tull- och sjöfartsförfatningar samlade och utgifna af *A. B. Stålhane*. 3:e uppl. 4:o, 805 s. Sthm 92, Z. Hæggströms förlagsexp. 6 kr.

Sølov. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX den 1 April 1892. 106 s. 8:o. K:havn 92, V. Pio. 75 øre.

Søloven og Lov om danske Skibes Registrering af 1 April 1892, udgivne og forsynede med et udførligt Lagregister ved V. Bentzon. 190 s. 8:o. K:havn 92, Philipsen. Indb. 1 kr. 60 øre.

Thomle, E. A., Dombog for 1578. Udgivet for det Norske Historiske Kildeskriftfond. 1:ste Hefte, 160 s. stor 8:o. Kristiania 92, Kom. hos Jacob Dybwad. 1 kr. 60 øre.

Thurgren, J. A., Oumbärlig ny juridisk handbok för alla medbor-
gare. 8:o, 508 s. Sthm 92, Gernadts boktryckeriaktiebolag,
4 kronor.

Tidskrift utgifven af Juridiska föreningen i Finland för åren 1891.
och 1892. 8:o. Hfors. För årg. 6 mk.

Tidskrift för Sveriges landsting, städer och hushållningssällskap,
utgifven af C. E. Ljungberg. 23:e årgång. 1891. 8:o iv o. 265
s. Sthm 91. Palm & Stadling i distr. 4: 25.

Tisell, Halvar, Om en tidsenlig arrendelag. Se Feilitzen.

Torp, C., Dansk Tingsret. 776 s. 8:o. K:havn 92, Gad. 12 kr.

Trap, C., Om Statens Stilling til Ubemidledes Alderdoms forsørgelse
i flere europæiske Lande. 320 s. 8:o. K:havn 92, Gad 3 kr.
50 øre.

Trautner, T. M., Epidemiloven af 20:de April 1888, og de i Anled-
ning af denne udstedte Resolutioner og Circulærer samlede
til Brug for Læger, Retsbetjente, Sundhedskommissioner og
Andre. 52 s. 8:o. Odense, 91, Hempeleke Bogh. 50 øre.

Tulltaxa, gällande från den 21 Juni 1892, jämte taratarif, bestäm-
melser för angifning och journalisering af tullfria varor, samt
k. förordn. angående förbud mot införsel af varor med orik-
tig ursprungsbeteckning. 12:o, 149 s. Sthm 92, Alb. Bonnier.
Klothhäft. 50 öre.

Tulltaxa att lända till esterrättelse från och med den 21 Juni 1892
af Kongl. Maj:t gillad och fastställd d. 8 Juni 1892, jämte åt-
skilliga hithörande stadganden. Litén 8:o, 131 s. Sthm 92,
P. A. Nordstedt & Söner. Klothhäftad 60 öre.

Tyende-Loven, stadfæstet den 10:de Mai 1854, og Lov om nogle
Ændringer i Tyendeloven af 10:de Mai 1854, § 59, stadfæstet
den 29:de Marts 1867; samt Lov om Fæstevirksamhedens Ord-
ning, stadfæstet den 1:ste April 1891. 36 s. 8:o. K:havn 91,
V. Pio. 25 øre.

Udkast til Sølov udarbeidet af de norsk-svensk-danske Sølovkom-
missioner. Indstilling fra den ved kongelig Resolution af
9:de December 1882 nedsatte norske Kommission, 1890. 111
s. 4:o. K:havn 91. Kom. hos Grøndahl & Son. 60 øre.

Unionsfrågan, I. VI. Vägen utför från 1814 till 1892. 8:o, 24 s.
Upsala, Akadem. bokhandeln i komm. (Fr. i Stockholm) 25 øre.

Utheim, J., Vort Udenrigsstyre 1814—1891. Udgivet af Norges
Venstreforening, 36 s. 8:o. Horten 91. Kom. hos Olof Norli.
20 øre.

Utlåtande, Kongl. Maj:ts och Rikets Kammarrätts samt Öfverstät-
hållareämbetets och K. M:ts Befallningshafvandes, öfver det
af särskilda komiterade den 1 maj 1891 afgifna betänkande
med förslag till vissa ändringar i gällande bevilningsförord-
ning. 4:o, 145 s. Sthm 91. Samson & Wallin. 1 kr.

Utlåtande, Kongl. Maj:ts och rikets kommersekollegii och Kongl.

Generaltullstyrelsens underdåliga, öfver tullkomiténs underd. betänkande med förslag till ny tulltaxa. 4:o, 71 s. Sthm 91. Samson & Wallin. 75 öre.

Utlåtande, Kongl. Majts och Rikets kommerskollegii och Kongl. Generaltullstyrelsens underdåliga, öfver tullkomiténs underd. betänkande angående Sveriges och Norges ömsesidiga handels- och sjöfartsförhållanden. 4:o, 31 s. Sthm, 91. Samson & Wallin (1889). 50 öre.

Utlåtande, Tullkomiténs underd. i anledning af väkta förslag att genom tullrestitutioñer bereda lätnader åt sjöfartsnäringen. 4:o 22 s. Sthm, 91, Samson & Wallin 50 öre.

Utlåtanden, Underdåliga, och yttrandé öfver utsedda kommittérades d. 13 jan. 1891 daterade förslag till stadga för rikets allm. lärovärk, utgifna af domkapitlen m. fl. myndigheter. 8:o. 654 s. Sthm 91, Samson & Wallin. 3 kr.

Utländska Patentlagar. 8:o. Sthm, P. A. Norstedt & Söner.
1. Tyska rikets patentlag, översatt af Th. E. Wawrinsky jämte sakregister. 29 s. Clothhäftad. 60 öre. 92.

Uttalanden, Märkliga, i härordningsförfasaget vid urtima riksdagen 1892. Samlade af O. A. Å, jämte tvänne planscher samt porträtt af nuvarande ministrar och statsråd. 4:o, 56 s. Sthm 92. G. L. Åslund. 1 kr.

Varenius, Otto, Om riksforeståndarskap enligt Sveriges och Norges grundlagar. 8:o 72 s. Upsala 91, Lundeqvistska bokh. i komm. 1: 50.

Westergaard, H., Inledning til Studiet af Nationalekonomien. 92 s. 8:o. K:havn 91, Philipsen. 1 kr. 50 øre.

Wicksell, A. B., Hustruens retslige Stilling. En kritisk Undersøgelse. Med et Forord af Bjørnstjerne Bjørnson. 64 s. 8:o. K:havn 91. Gyldendal. 85 øre.

Wikner, Per, Om konsumtionskreditens skadlighet och nödvändigheten af densammans begränsning. Täffingsskrift vid Sveriges allmänna handelsförenings pristäflan år 1892. 8:o, 38 s. Orsa, Förf:n (Tr i Sthm) 30 öre.

Willgren, Karl, Om rätt att idka gårdfarihandel enligt finsk förvaltningsrätt. Akad. afh. 8:o, 99 s. Hfors 91.

Winroth, A., Juridisk teori och praxis. Föreläsning vid installation d. 19 Sept. 1892. 8:o, 32 s. Lund, 92, Gleerupska univ:s-bokh. i distr. 50 öre.
— 2:a uppl. s. å.

Winroth, A., Ur mina föreläsningar. II. Familjerätt: Äktenskaps ingående. 8:o, xvj o. 309 s. Lund 92, Gleerupska univ:s-bokh i distr. 5 kr.

— Äktenskaps ingående enligt gällande svensk rätt. Akad. afh. 8:o, 31 s. Lund 91, Gleerupska univ:s-bokh. i distr. 50 öre.

Winroth, A., Strödda uppsatser. 8:o. Lund, 91, Gleerupska univ:s bokh. (Hj. Möller) i distrib.

- I. Juridiska artiklar skrifna för Nordisk familjebok. 87 s. 1: 50
- II. Aftryck ur Nytt juridiskt arkiv, 1. Ansvarighet för skada & län>taget gods. 2. Råder någon olikhet mellan romersk och
svensk rätt i fråga om traditionens nödvändighet för egande-rätten öfvergång vid köp af löst gods? 37 s. 75 öre.
- III. Ansöranden i juridiska ämnen vid juristmöten. 43 s. 50 öre.
Väglagen (n.r 2) af den 23 okt. 1891 med hänyisningar och sakre-gister utgifven af Hans Forssell. 16:o, 82 s. Sthm 92, P. A. Norstedt & Söner. Clothhäftad 50 öre.

Ylöjärven kuuluisat kummitusjutut, joista kihlekunnan oikeus antoi päättöksen viidentoista valantehneen todistajan puheiden pe-rusteella. Suom. 8:o, 40 s. Tfors 91. 30 p.

Rättelser och tillägg.

Å sid. 339 tillfogas i not ¹): Winroth: Råder någon olikhet mellan romersk och svensk rätt i fråga om traditionens nödvändighet för eganderättens öfvergång vid köp af löst gods? (Strödda uppsatser II, 1891).

Å sid. 340 (not ²) står **47 ff.**; bör vara: **383 ff.**

” ” 353 (not ²) sista raden) står **köpebrefvet**; bör vara **köpekontrakten**.

” ” 389 tillfogas i not ²): Förhandlingar 1868–9, se tidskr. 1871 s. 44 ff. Jfr rättsf. i tidskr. 1890 s. 211.

” ” 412 tillfogas i not ²): Jurid. Förens. förhandl. 1890, 9:de frågan, se tidskr. 1891 s. 101 ff.

Öfversikt af det finska skråväsendets historia.

I.

Om de direkta orsakerna till skråväsendets uppkomst hafva källorna intet att förtälja. De mest djupgående undersökningar hafva icke ledt till något resultat, som ej skulle lämna rum för tvifvel. Man har stannat vid hypoteser. Ännu i dag äro åsikterna hos särskilda forskare mycket olika.

Till ett, visserligen negativt, resultat har man dock kommit. Den af de fleste äldre författare, såsom Heineccius, Beyer, Struve m. fl., och bland senare af Gaupp och Mone uppstälda teorin, att skräna voro en fortsättning eller efterbildning af de romerska collegia opificum, är numera — liksom åsikten att den medeltida stadsförfattningen hade sitt ursprung i det romerska municipalväsendet — fullkomligt vederlagd¹). Likaså Eichhorns²) försök att härleda skräväsendet bland annat ur den polisuppsikt handtvärkarne voro underkastade i sådana städer, som voro inrättade efter romerskt mönster³).

Ohållbar är äfven den förklaring af handtvärksskrånas uppkomst Hüllman sökt gifva. Påbudet att alla varor af samma slag skulle säljas på en och samma offentliga plats

¹), Wilda, Das Gildenwesen im Mittelalter (Halle 1831) s. 291 f.; Maurer, Geschichte der Städteverfassung in Deutschland (Erlangen 1869—1871) II, 322; Brentano, Die Arbeitergilden der Gegenwart (Leipzig 1871—2) I, 36; jmfr äfven Lundell, Om handtverksskrän, näringsfrihet och arbets organisation (Lund 1846) s. 17 ff.

²) Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte, II, 398; Einleitung zum deutschen Privatrechte, § 381.

³) Wilda, a. a. s. 289 ff.

eller i särskilda byggnader, de s. k. »bänkarna», var under medeltiden ganska vanligt. Hvarje handvärvkare måste på det gemensamma försäljningsstället hafva sitt särskilda ständ. Delaktigheten i dessa bänkar blef under tidernas lopp en ärftlig rättighet, och handvärvkarnes sträfvan att strängt begränsa de särskilda lägenheternas antal för att sálunda kunna inskränka konkurrensen gaf anledning till bildandet af skräna¹⁾. Med skäl har man mot Hüllmans hypotes invändt, att den gör värvkan till orsak. Monopolandan var utan tvifvel en följd af redan bestående skräna, ej en orsak till deras uppkomst²⁾.

Större afseende förtjänar Wildas påstående, att skräsföreningarna ledde sitt ursprung från de redan tidigt under medeltiden förekommande skyddsgillena³⁾. De gamla hedniska, med religiösa bruk förbundna dryckesgillena ombildades efter kristendomens införande till ett slags välgörenhetssällskap. Sådana kristna gillen bildades först uteslutande bland de andlige. Efterhand upptogos dock äfven lekmän såsom mclemmar, och desse senare började snart, efter de andliges föredöme, stifta egna världsliga gillen. Dessa övergingo småningom till politiska föreningar till skydd mot våld och förtryck eller s. k. skyddsgillen och singo sitt egentliga hemvist, sitt förnämsta värksamhetsfält i städerna, där de mångenstädes tjänade att upprätthålla stadsboarnas frihet gentemot öfverherren. Ur dessa skyddsgillen utvecklade sig sedan yrkesgillena. »Skräna hafva icke uppstått ur ofrihet och beroende — ur handvärvkarståndets frihet hafva de framgått»⁴⁾. Den rent ytter anledningen var enligt Brentano, som vidare utvecklat Wildas teori, att handvärvkarne uteslötos ur skyddsgillena och bildade egna förenin-

¹⁾ Städtwesen des Mittelalters (Bonn 1826—29) I, 318.

²⁾ Wilda, a. a. s. 314.

³⁾ Samma åsikt hade redan tidigare uttalats af Kofod Anch, Samlede juridiske Skrifter (Kjöbenhavn 1811) III, 216; Fant, De conviviais sacris, svt. Gilden, in Suecia. (Upsala 1782—85) s. 33 samt Murb erg, Historisk Afhandling om Helge Lekamens Gille i Stockholm (i Vitterhets, Historie- och Antiquitets Academiens Handlingar, II s. 223).

⁴⁾ Wilda, a. a. s. 307.

gar för att skydda sig mot borgerskapets försök att tvinga dem till en viss afhängighet¹⁾. — Bland yngre författare hafva äfven Gierke²⁾ och Schönberg³⁾ i hufvudsak biträdit Wildas åsikt.

Samma förklaring af skräväsändets uppkomst gifva Bergfalk⁴⁾, Lundell⁵⁾, Nordström⁶⁾ och Odhner⁷⁾ samt dansken Kolderup-Rosenvinge⁸⁾.

Ett visst inflytande hafva skyddsgillena utan tvifvel utöfvat vid handvärvskrävanas bildande. De förras statuter hafva tydligén tjänat de senare såsom mönster. Så vida hafva Wilda och Brentano utan fråga rätt. Men för öfrigt tala långt flere skäl mot än för deras härledning af skrävana ur gilleväsendet. Handvärvarkarnes föreningar hade — hvad deras hufvudsakliga ändamål beträffar — så litet gemensamt med skyddsgillena, att man svårlijen i de förra kan se en enkel efterbildning af de senare. Det specielt karakteristiska för gillena, omsorgen om gemensamt rättsskydd, gemensam gudstjänst, gemensamt understöd åt fattiga m. m. d., ställdes af skrävana i deras början helt och hållet i bakgrunden. Handvärvarkarnes hufvudsyste var fastmer främjandet af yrkesintressena. Först i andra rummet kommo de kristliga kärleksvärken, politiska sträfvanden o. d. Fullkomligt oriktigt måste det vara att, såsom Wilda, härleda

¹⁾ Brentano, a. a. I, 29, 37.

²⁾ Das deutsche Genossenschaftsrecht (Berlin 1868) I, 246.

³⁾ Handbuch der politischen Oekonomie (Dritte Aufl. Tübingen 1890—91) II., 475. I ett tidigare arbete (Zur wirtschaftlichen Bedeutung des deutschen Zunftwesens im Mittelalter i Hildebrands Jahrbücher für Nationaloekonomie und Statistik, Bd 9) sökte Schönberg förklara skrävana såsom en reaktion mot de redan framträdande följderna af bestående näringsfrihet och fri konkurrens.

⁴⁾ Om svenska städernas författning och förvaltning (Upsala 1838), s. 22 ff.

⁵⁾ a. a. s. 23 ff.

⁶⁾ Bidrag till den svenska samhällsförfattningens historia (Helsingfors 1839—1840) I, 272 f.

⁷⁾ Bidrag till svenska städernas och borgareständets historia före 1633 (Upsala 1860), s. 5 f.

⁸⁾ Grundriss af den danske Retshistorie (Kjöbenhavn 1832) I 109 f.

en så storartad företeelse, som den skräväsendet var, ur en enda grund. Otvifvelaktigt voro flere särskilda orsaker därvid samvärvkande¹⁾.

Så har saken äfven uppfattats af flertalet senare forskare, främst Arnold,²⁾ Heusler,³⁾ Maurer,⁴⁾ Schmoller⁵⁾ och Stieda⁶⁾ samt bland svenska författare Hans Hildebrand⁷⁾ Enligt den af dem förfäktade — och, såsom det synes, riktigaste — hypotesen har man att söka skräväsendets uppkomst i föreningen af tvänne särskilda strömningsar, de handtvärkareföreningar, som bildades under arbetets ofrihetstid, samt de senare föreningarna af frie handtvärkare. Härtill lägga Schmoller, Stieda⁸⁾ och Hildebrand⁹⁾ den obestridligen viktigaste orsaken: handtvärkarnes strävan efter att i yrkesangelägenheter vinna fullkomlig själfständighet, att själfve få utöfva polis- och domaremyndighet.

I början af medeltiden bestod det stora flertalet handtvärkare i utlandet af ofrie. De bodde i stort antal på de världslige och andlige stormännens gods samt vid klostren. Likstälde med öfrige trålar stodo handtvärkarne i fullkomligt beroende af sin herre, lydde under hans uteslutande domsrätt. Under Karl den stores tid började man fördela dem efter olika yrken i särskilda grupper, af hvilka enhvar hade sin föreståndare. Hvarje sådan grupp kallades »ämbete» (officium), handtvärkarne voro — liksom öfrige hof-tjänare — »ämbetsmän» (officiales, officiati), och förestån-

¹⁾ Jmfr Stieda, *Zur Entstehung des deutschen Zunftwesens* (Jena 1876), s. 6—9, 44 ff., 49.

²⁾ *Verfassungsgeschichte der deutschen Freistädte*, I 250 ff.

³⁾ *Verfassungsgeschichte der Stadt Basel im Mittelalter*, s. 69—124 (cit. af Stieda, a. a.).

⁴⁾ a. a. II 321 ff.

⁵⁾ *Strassburg zur Zeit der Zunftkämpfe und die Reform seiner Verfassung und Vervaltung im XV Jahrhundert* (1875) s. 8 ff.

⁶⁾ a. a. s. 10 ff.

⁷⁾ *Sveriges medeltid*, I, s. 337 ff.

⁸⁾ a. a. s. 11, 15, 90 f.

⁹⁾ a. a. s. 344.

daren, som tillsattes af öfverherren, hette »mästare» (magister officii, præpositus¹⁾).

Småningom började handvärvarkarnes ställning förbättras. Arnolds af Brescia predikningar mot lifegenskapen funno genklang öfveralt. Herrarne förmåddes att lossa på de tryckande banden. Handvärvarkarne upphörde att vara husslafvar, deras arbetsskyldighet ersattes af naturalpræstationer, och dessa aflöstes snart af penningeafgifter. Till dessa mildringar kommo andra friheter. För en del handvärvarkare upphäfdes förpliktelserna att bo på självva gården. Några lyckades till och med köpa sig fria. Dessa och andra, hvilka flydde ur tjänsten, sökte och funno sin tillflykt i de uppblomstrande städerna, hvilka voro i stort behof af arbetskrafter. Mångenstädes köpte borgerskapet till och med handvärvarkare från godsen och klostren. En del af desse erhöllö fullkomlig frihet, andra förblefvo »hörige», men deras lifegenskap förmildrades. De blefvo kommunens »hörige» och åtnjöto dess skydd. Samtidigt bosatte sig många af stormännen i städerna, och med dem följde deras underlydande handvärvarkare. Då därjämte många af städerna uppstodo sålunda, att frie arbetare slogo sig ned omkring de adliga och biskopliga slotten eller vid klostren, begynte handvärvket så småningom övas hufvudsakligen i städerna²⁾.

De ofrie handvärvarkarnes läge i städerna gestaltade sig i början ungefär lika som på landet. De hvilka drefvo samma yrke, voro äfven här förenade i ämbeten med hvor sin mästare eller uppsyningsman. Efterhand började de dock vinna större själfständighet, anseende och rikedom. Öfverheten förmåddes att alt mer utvidga deras friheter, att småningom afskaffa lifegenskapen. Af det forna beroendet återstod snart intet annat än skyldigheten att årligen betala en viss afgift till stadens öfverhet, och att mästarne utsågos af borggrefven.

Dessa under öfverhetens kontroll stående ämbeten —

¹⁾ Maurer, a. a. II 323 ff.; Stieda, a. a. s. 15—19.

²⁾ Stieda, a. a. s. 58 f., 72 f.

såsom de fortsarande kallades — åtnjöto naturligtvis hos allmänheten större förtroende än de invandrade frie handvärvärkarne, hvilkas skicklighet och pålitlighet ännu icke blifvit pröfvad. För att få afsättning för sitt arbete måste denne senare därför antingen ansluta sig till de bestående föreningarna eller ock, där de funnos i större antal, bilda nya, hvilka kunde erbjuda dem samma fördelar. Stadsstyrelsens tillstånd erhöllo de i allmänhet mot vilkor, att mästarne utsågos på samma sätt som i ämbetena, eller att deras val åtminstone underkastades styrelsens stadfästelse. Det senare blef snart regel. Undantag gäfvos dock. Så åtnjöto t. ex. väfvareämbetet i Köln och ämbetena i Flandern från första början absolut själfständighet i valet af sina förmän. Samma rättighet förunnades 1157 skomakareämbetet i Magdeburg¹⁾.

Så utvecklade sig ämbetena och de fria föreningarna sida vid sida. De större fördelar de frie åtnjöto framför de »hörige», visade sig snart i de förres öfvervikt, och detta förmådde naturligtvis ämbetena att alt mera energiskt sträfva efter oberoende af öfverheten, att ombilda sig till fria sammfund. Småningom kröntes deras sträfvanden med framgång. Den sista skilnaden mellan frie och ofrie bortsöll. Idkare af samma yrke, forne hörige och frie, sammanslöto sig till en förening. Handvärvärsämbetena sammansmälte med de fria skräföreningarna²⁾.

I en dylik sammanslutning sågo handvärvärkarne det bästa medlet för främjandet af gemensamma rättigheter, och under en tid af så osäkert rättstillstånd som medeltiden var medlet onekligen godt. Alt öfrigt, politiska, militära och kyrkliga intressen, skrätvång o. d. ställdes — såsom redan anmärkts — i skräväsendets början helt och hållit i bakgrund. Vinnandet af fullkomlig själfständighet i yrkesangelägenheter var det mål, som ständigt föresväfvade handvärvärkarne, och hade det icke så varit, skulle skräna aldrig nått den betydelse de senare erhöllo. Den första stora triumf de firade var ernäendet af själfständig domsrät.

¹⁾ Brentano, a. a. I, 43 f.

²⁾ Stieda, a. a. s. 73 f. Jmfr Maurer, a. a. II, 342 ff., 356 f.

Först senare, då de vunnit fast mark under fötterna, började de trakta efter politiska rättigheter. Då blef delaktighet i stadsstyrelsen höjdpunkten för deras sträfvanden, den välförtjänta belöningen för deras energiska kamp¹⁾.

Skrainstitutionen uppkom vid olika tider i särskilda land. De äldsta engelska handtvärksämbetena voro väfvaregillena i London och Oxford. Deras statuter stadsfästes af konung Henrik I (1100—1135). Under Henrik II (1154—1189) funnos af regeringen sanktionerade skrävan äfven i Nottingham, York, Huntingdon, Lincoln och Winchester²⁾. Äfven i Frankrike uppstodo de fria skräämabetena antagligen redan under tolste århundradet. Deras äldsta historia är dock ännu höljd i dunkel. År 1254 lät Ludvig den helige Etienne Boileau, prévot i Paris, i ett särskildt register uppteckna hundra olika ämbetens gamla skrästadgar, hvilka sålunda erhölllo kunglig sanktion³⁾. Väfvarne i Köln erhölllo 1149 stadsfästelse på sina stadgar. Ämbetet hade bildats långt tidigare. Ungefär samtidigt gaf ärkebiskop Wichman handtvärkarne i Magdeburg och Halle tillåtelse att ingå fria föreningar⁴⁾.

Sin fulla utbildning nådde skräväsendet i de stora kulturlanden först i fjortonde och femtonde århundradena, tidiast i England, Italien och Frankrike, senast i Tyskland och fortlefde sedan under ett långsamt tilltagande förfall in i det nittonde seklet. I sina hufvuddrag var utvecklingen överbart likartad, i England och Frankrike likväl tidigare bestämd af statligt inflytande än i Tyskland. Öfveralt hade skrävana samma karaktär, samma ändamål, samma ekonomiska och sociala betydelse. Skiljaktigheter förekommo väl, men endast i positiva bestämmelser af underordnad vikt.

Skrävans historia företer tvänne olika faser: blomstrinagens och förfallets tid. Gränsskälet kan sättas i slutet af sextonde århundradet. Under båda dessa skeden hade de

¹⁾ Stieda, a. a. s. 75 ff., 90 ff.

²⁾ Brentano, a. a. I, 38 f; Wilda, a. a. s. 313 ff.

³⁾ Lundell, a. a. s. 37.

⁴⁾ Maurer, a. a. II, 330 f., 334; Stieda, a. a. s. 22 f.

en alldelens olika betydelse. Man har vant sig att med ring-aktning betrakta skräväsendet. Blotta namnet erinrar om en tid, under hvilken en på sina privilegier pockande egoism och en likaså trångbröstad som kortsynt ekonomisk politik hämmade hvarje framsteg i produktionen, hvarje utveckling af näringssfriheten och på det mest upprörande sätt gjorde intrång i den naturliga rätten till arbete. Men denna tid var äfven förfallets tid. Under denna hade skräväsendet redan blifvit en anakronism, och af de välsignalserika värkningar det i början af sin tillvara och hela medeltiden igenom utöfvade på producenterna liksom äfven på hela samhället fans knapt ett spår kvar. Skräväsendet under dess blomstringstid var i motsats till det sjuttonde och adertonde århundradets en i allo tidsenlig och nyttig institution. Det motsvarade fullt producenternas och konsumenternas intressen, skapade för den näringssidkande befolkningen en hög grad af välstånd och främjade yrkesteknikens framsteg. Handtvärket utbildades till konst. Endast namnet och de ytter formerna hade det medeltida skräväsendet gemensamt med den vrångbild af detsamma de senare seklen uppvisa.

De medeltida skråna voro själfständiga föreningar af yrkesidkare bildade genom frivillig sammanslutning i syfte att främja medlemmarnes gemensamma intressen, i främsta rummet de ekonomiska och sociala, men därjämte värkande såsom öfverhetliga organ och därfor underkastade inskränningar i sättet för dessa intressens förvärkligande.

Hvarje skrå innehade i regel såsom sitt värksamhetsområde ett visst slags produktion. Dess medlemmar voro berättigade att ensamma inom staden och dess omkrets förfärdiga och afyttra det resp. handtvärkets alster. Men denna gemensamma rättighet hade icke en privaträttslig utan en offentligt rättslig karaktär. Den var och kallades ett ämbete, hvilket staden förlänat skrået, och som detta skulle förvalta till samhällets bästa. Staden tilldelade skrået denna rätt icke blott gentemot främmande handtvärkare, utan äfven mot stadens köpmän och krämare samt andra skrå i samma stad. Men genom denna inskränkning i den fria konkurrensen borde konsumenternas intressen icke blifva

lidande. Rätten betingades därför af den motsvarande plikten att tillse, det konsumenterna erhöllo goda varor till skäligt pris. Om denna plikt icke fullgjordes, kunde öfverheten inkalla främmande handtvärkare eller tillåta köpmännen att utifrån inhämta varor. Rätten att idka handtvärk var sålunda ett stadsämbete af offentlig natur och skilje sig därigenom såväl från den ofrie handtvärkarens patrimoniala tjänsteplikt som från en senare tids privaträtsliga monopol. Hvad skrämedlemmen förvärvade sig genom sitt handtvärk, var frukten af hans arbete, icke af en exklusiv rättighet.

I regel betingades rättigheten att utöfva handtvärket, mästerskapet, af medlemskap i skräet: skrätvång. Men detta skrätvång hade under blomstringstiden en helt annan betydelse än senare. Det innefattade ursprungligen blott ett skräet förlänadt privilegium att tvinga alla dem, hvilka utöfvade det resp. handtvärket, att inträda i ämbetet, ett tvång, hvars värkställighet dels tillkom stadens öfverhet, dels tillerkändes skräet själf. Senare utvidgades skrätvånget i allmänhet därhän, att äfven tilldelandet af rättigheten att utöfva handtvärket från stadsstyrelsen öfvergick till skräet. Men därmed förändrades icke skrätvångets ursprungliga betydelse. Skräna fordrade rättigheten att få utöfva skrätvånget på den grund, att de kunde kontrollera arbetet, värda sig om arbetets ära och det allmänna bästa endast, om alla handtvärkare voro medlemmar af samfundet. Fans det något självskikt motiv, så var det icke småaktig egennytta eller fruktan för konkurrens, utan sträfvan efter makt. — Den skrämedlemmarne sålunda tillkommande rättigheten att med andras uteslutande förfärdiga och afyttra sina produkter inom skräets afsättningsgebit motsvarades å andra sidan af konsumenternas plikt att icke låta utföra det arbete, hvaraf de voro i behof, af andra än dem rättighet till detta arbete blifvit förlänad.

Rätten till skrätvång var dock under medeltiden icke oinskränkt. Det gafs i konsumenternas intresse både inskränkningar och korrektiv. Då samtliga producenter eller ett enskilt skrä i en stad icke kunde förfärdiga en produkt,

som tillvärvkades på annan ort, och sålunda icke kunde tillgodose ett behof, hvars tillfredsställande denna produkt afsåg, upphörde deras rätt. Skråtvånget innebar ingalunda, att konsumenterna skulle afsäga sig ett dylikt behof och i stället näja sig med andra inhemska produkter. Om till en stad anlände främmande handtvärkare, hvilka utöfva ett yrke, som icke dreser af stadens egna handtvärkare, voro de därför berättigade att utan hinder af skråtvånget därstädes öfva sitt handtvärk. Då stadens öfverhet ville skydda konsumentarna för dåligt arbete och för höga pris, kunde den icke nå sitt mål endast genom tvångsföreskrifter om produkternas kvalitet och art, utan behöfde därtill det starkare och säkrare ekonomiska tvångsmedel främmande konkurrens lämnar. Men också producenternas intresse fordrade, att all täflan icke utestängdes, för att deras produktion trots den garanterade afsättningen icke skulle råka i förfall. Därför var äfven främmande konkurrens under vissa vilkor medgivne, dels sålunda att köpmännen fingo hålla till salu vissa handtvärksprodukter, dels genom periodiskt återkommandet marknader eller genom andra bestämmelser, enligt hvilka främmande producenter berättigades att i staden utbjuda sina produkter, dock hvarken så fritt eller i sådan mängd, att de inhemska producenternas rätt till arbete därigenom skulle gjorts illusorisk. Slutligen förbehöllo sig städernas myndigheter att i undantagsfall medgiva mästerskap äfven åt icke-skråmedlemmar, »frimästare».

De fordringar skräna i allmänhet uppstälde för erhållande af mästerskap voro fläckfritt rykte, hvartill efter medeltida åskådning äfven räknades äcta börd, och insikt i handtvärket. Huru denna inhämtades var ursprungligen likgiltigt. Men det faktiskt enda möjliga sättet — läro- och tjänstetid hos en skråmedlem — kom småningom att gälla såsom rättsligt nödvändigt. Senare föreskref man därför bestämda läro- och tjänsteår, vandringsplikt, i många skrån dessutom en s. k. pröfvtid. Likaså var det i början icke bestämdt, huru insikten i handtvärket skulle ådagaläggas, men i slutet af fjortonde århundradet infördes en formlig pröfning genom förfärdigande af ett mästerstycke. Af po-

litiska skäl föreskrefs äfven borgarerätt. I en del skränen fordrades slutligen en viss förmögenhet. Den som uppfylde alla dessa fordringar, fick skränet i allmänhet icke vägra inträde. Men äfven utan rättsligt tvång nekade skräna under blomstringstiden ingen, som innehade de erforderliga kvalifikationerna, förening med samfundet. Fruktan för konkurrenter trädde i bakgrunden för tanken på skränets genomtalrikare medlemmar förhöjda makt. I självva väret finner man också, att ett skräns slutande till ett visst antal mästare, något som de senare handvärvskorporationerna eftersträvade såsom det förnämsta privilegiet, ursprungligen betraktades såsom det svåraste straff skränet kunde påläggas. För medlemskap i skränet erlades — utom afgifter till staden — en summa till skräkassan. Det hette väl att man sálunda »köpte sig skrärtighet». Men därvid tänkte man icke såsom senare på för värvandet af en privaträttslig förmån. Genom erläggandet af mästerskapsafgiften erhöll man blott delaktighet i skräförmögenheten. Skrärtigheten var hvarken förytterlig, delbar eller ärftlig.

Skräna hade en egendomlig dubbeltällning. De voro å ena sidan stadens organ och som sådana voro de underordnade samhället. De förvaltade af staden anförtrodda ämbeten till den allmänna välfärdens främjande och utöfvade därfor de med ämbetet förenade åliggandena icke i eget utan i stadens namn. Därjämte voro de värvsamma såsom politisk-militära institutioner. Såsom sådana hade de andel i stadens styrelse och fungerade såsom valkorporationer vid tillsättande af stadens råd. Skränas åldermän tjänstgjorde såsom skatteuppbördsmän. I borgerskapets här bildade skräna egna afdelningar under sina förmäns befäl. Skränas tjänstemän voro sálunda på samma gång stadens. Men å andra sidan voro skräna fria korporationer, hvilkas makt- och rättssfäär visserligen begränsades och inskränktes genom stadens rätt, men inom dessa gränser var ullkomligt själfständig. Genom denna dubbeltällning fick skränanas förhållande till stadens myndigheter karaktären af en blandning af beroende och frihet. Stadens öfverhet stod alltid såsom högre instans färdig att inskrida, där skrärt-

tigheterna öfverträddes. Genom de inskränkningar, som gjordes i skränas fri- och rättigheter, åsyftade man icke att göra dem till uteslutande stadsanstalter. Ändamålet var att åstadkomma nödig harmoni mellan den självständiga rätt skräet åtnjöt såsom ett fritt samfund och stadssamhällets högre rätt.

För bildande af en handvärvsförening erfordrades icke stadsstyrelsens tillstånd. Frivillig sammanslutning var tillräcklig. Men skräämbete, med de ett sådant tillkommande industriella och politiska befogenheterna, blef en sådan förening först sedan den erhållit öfverhetlig sanktion. Likaså erfordrades för upplösande af ett ämbete stadsmyndigheternas och skrämedlemmarnes samvärkan. Endast om skräet gjort sig skyldigt till svårare miss bruk, var stadens styrelse ensam berättigad att efter ransakning vid behörig domstol upphäfva detsamma.

I allmänhet voro skrämedlemmarne berättigade att själfva välja sina förmän ur sin egen krets. På en del orter utnämdes de dock fortfarande eller stadsfästes åtminstone i sina befatningar af stadens styrelse.

På samma sätt förhöll det sig med skränas församlingsrätt. Där fullkomlig skräfrihet rådde, fingo skräna hålla sina sammankomster oberoende af stadsmyndigheterna. På orter åter, där deras självständighet var mindre, erfordrades öfverhetens tillstånd till hvarje sammankomst.

Som militära och politiska institutioner stodo skräna själfallet under stadsmyndigheternas öfveruppsikt. Men äfven i rent industriella angelägenheter var deras korporativa självständighet underkastad betydande inskränkningar. Detta földe med nödvändighet af handvärvkets karaktär af offentligt ämbete. Däremot var skränas själfstyrelse i inre angelägenheter nästan oinskränkt. Så egde de full frihet i förvaltningen och användandet af skräförmögenheten. Likaså egde de i allmänhet själfbeskattningsrätt.

Fullständig autonomi åtnjöto skräna däremot icke. Inom vissa gränser erkändes väl sedvänja och de af skräna ensidigt fastställda normerna såsom rättskällor, men å andra sidan egde,

särskildt i industriella angelägenheter, stadsstyrelsen en obestridd rätt att ensidigt utfärda förordningar, hvilka ingrepo i den korporativa rätten. En fullständig skräordning behöfde alltid öfverhetlig stadsfästelse, så mycket mer som dess giltighet icke varit inskränkt till skrämedlemmarna, utan ingrep i borgerskapets såväl offentliga som privata rätt.

I skräet som fritt, själfständigt samfund voro handtvärkarne sammanslutna för förvärkligandet af snart sagdt alla mänskliga intressen, politiska, militära, religiösa, sedliga, ekonomiska. Skräet bildade sålunda för sina medlemmar ett borgerligt samhälle i smått, och skräets ära, makt och anseende voro ofta nog lika mäktiga drifsjädrar för handtvärkaren, som stadens för borgaren.

Såsom skrämedlemmar togo handtvärkarne del i stadens styrelse. I skräförsamlingen rådslogs ej blott om rent ekonomiska intressen, utan äfven om alla stadens offentliga angelägenheter. Skrävis uppburos skatter och andra afgifter. Hvarje skrä bildade ett vapenbroderskap till stadens försvar.

Skräväsendet var äfven en religiös institution. Hvarje skrä hade ett helgon såsom skyddspatron, samlade sina medlemmar till bön och andakt, underhöll ofta eget altare i kyrkan och egen präst. För afdidna medlemmar hölls själamessor.

I nära sammanhang med skränas religiösa stod deras sedliga betydelse. Förhållandet mellan medlemmarna i ett skrä betecknades i medeltidens terminologi som ett broderskap. Detta var ingalunda ett tomt ord. Med broderliga känslor måste man behandla hvarandra i yrkets utöfvande. En nödställd broder var man alltid skyldig att bistå med råd och dåd. Hela samsfundet borde bivista en broders likbegängelse, och efter denna sista hedersbevisning mot honom själf sträkte det sin omvärdnad äfven till hans efterlämnade familj. Från skräkassan erhöllo fattiga och sjuka medlemmar understöd, och af skräet betalandes kostnaderna för en medlems begravning och själamässa för honom. Skräkassan var sålunda äfven fattig-, sjuk- och begravnings-

kassa. Medlemmarnes samt gesällernes och lärlingarnes moraliska vandel öfvervakades af skräet.

Sin förnämsta betydelse hade skräna emellertid såsom ekonomiska samsfund. Såsom nämdt var rättigheten att utöva ett visst handtvärk ett skräet af staden förlänadt ämbete och innehattade därför plikten att utföra hvarje arbete, som beställdes, och att utföra det så, att konsumenternas intresse icke blef lidande genom denna skräets exclusiva rättighet. Hela skräorganisation berodde sålunda på sträfvandet att såvidt möjligt främja samhällets, d. v. s. både konsumenternas och producenternas bästa och att åväga bringa harmoni mellan dessas med hvarandra kolliderande intressen. Detta dubbla systemål framkallade väsentliga inskränkningar i de enskilda skrämedlemmarnas frihet att ordna sin yrkesdrift.

Såsom offentligt ämbete var skräet framför alt skyldigt att draga försorg om, att konsumenterna erhöllo värklingen goda varor. Härför lämnade redan producentens skrämmässiga utbildning ävensom mästerprovet en viss garanti. Såsom nämdt erhöll ingen inträde i ett skrä, som ej innehade bestämda tekniska kvalifikationer. Noggranna föreskrifter gävlos rörande arbetssättet — vissa arbetsmetoder voro strängt förbjudna — om det material, som fick användas, och dess behandling, varornas form, storlek och kvalitet i allmänhet. Mot otillbörligt dröjsmål vid arbetets förfärdigande skyddades allmänheten genom stränga straffbestämmelser. Den som förfärdigade eller föryttrade dålig vara eller gjorde sig skyldig till bedrägeri eller förfalskning, bestraffades med böter och till och med kroppsstraff. Obrukbara varor blefvo dessutom konfiskerade eller förstörda. Regelbundna visitationer af värkstäderna, uppsikt öfver mästaren vid fabrikationen, skräföreständarens pröfning af de färdiga varorna, stämpplingstvång samt skräpolisens inskrindande mot ohöfviskt beteende mot allmänheten voro de medel, genom hvilka man sökte upprätthålla efterlefnaden af dessa föreskrifter.

Själfva drogo skräna äfven försorg om, att konsumenternas berättigade fordran att erhålla sina fornödenheter för

skäligt pris uppfylldes, i det de med detta konsumenternas intresse för ögonen bestämde prisen såväl för färdiga produkter som för enskilda arbetspræstationer. Över skräpolisen stod dock i alla dessa fall stadens rätt till överuppsikt öfver det industriella arbetet, och öfverhetliga förordningar och taxor utfärdades till obrottlig efterlefnad, om skråna icke självfa i tillbörlig mån sörjde för konsumenternas intresse.

Å andra sidan afsåg skräorganisationen att garantera samtliga producenter ekonomisk själfständighet och skälig inkomst. Men därjämte skulle skräväsendets grundtankar, jämlikhet och broderlighet, förvärvrigas äfven på det industriella arbetets gebit och således skilnaden mellan rika och fattiga så vidt möjligt utjämnas. Därför borde den fria konkurrensen mellan skrämedlemmarne uteslutas samt den enskildes frihet i produktion och afsättning till de öfrigas förmän strängt begränsas. Alla borde, om möjligt, arbeta under samma produktionsvilkor. De enskilde handtvärksidkarne voro — detta var deras karaktäristiska kännetecken — icke förläggare (*Unternehmer*), utan arbetare. Den fria föreningen af arbetskrafter och kapital i en hand — förutsättningen för drifvandet af ett yrke såsom förlagsaffär och det ofelbara medlet att göra den naturliga olikheten mellan de enskilde alt större — var den enskilde skrämedlemmen förbjuden. Kapitalet som sådant hade ingen förvärvande kraft och ingen andel i vinsten. Handtvärkarens inkomst var därför icke häller förläggareinkomst, utan endast inkomst af arbete. Ingen stor industri fick uppkomma. Skråna voro föreningar af småmästare. Produktionens omfang borde för alla medlemmar i ett skrä vara detsamma. I detta syfte bestämdes antalet af de lärlingar och gesäller hvarje mästare fick hafva i sitt arbete. Även ett öfverdrifvet tillgodogörande af dessa biträdens arbetskrafter var förbjudet. Arbetstiden var ofta bestämd. Nattarbete och arbete på fridagar belades med straff. Ofta nog var det fastställdt, att hvarje mästare fick arbeta endast i en värkstad och blott med bestämda värktyg. Stundom bestämdes till och med det kvantum den enskilde var berättigad att producera inom en viss tid. De enskilde voro för-

bjudne att associera sig inbördes eller med utanför stående. Likaså att uppköpa främmande produkter för återförsäljning. Staden eller skräet i dess helhet skulle, om produktion i större skala visade sig vara af nöden, i stället inskrida. Det var dock icke tillräckligt, att produktionens omfang för alla var detsamma. Även produktionskostnaderna borde vara lika, för att den enes inkomst ej skulle öfverstiga den andres. Därför var det inom en del skräen bestämdt, att råmaterialet skulle gemensamt anskaffas för skräets räkning för att sedan fördelas i jämma delar eller efter de enskilde medlemmarnes olika behof. Vid andra åter var väl den enskilde medlemmen berättigad att självständigt uppköpa sitt material, men han var tillika skyldig att, om någon så önskade, dela med sig af det inköpta eller åtminstone underrätta skräbroderne om sin källa. Stundom stadgades bestämda inköpsplatser och inköpstider. Arbetslönerna — icke blott deras belopp, utan äfven deras art — bestämdes af skräet. Men icke blott beträffande biträdenas löner borde mästarne vara likstälde. Äfven i öfrigt skulle förhållandet mellan mästare och tjänare vara ordnadt lika för alla. Därför föreskrevs det, att läro- och tjänsteaftalen skulle ingås inför hela ämbetet eller i närvara af andra mästare. Slutligen borde, om möjligt, äfven afsättningsvilkoren vara lika för alla. Därom drog man försorg, utom genom de af skräet fastställda pristaxorna, äfven genom bestämmelserna om produkternas kvalitet. Men ej häller i öfrigt fick den ena på oredligt eller oanständigt sätt skaffa sig någon fördel framför den andra. Därför var all otillständig reklam förbjuden. Rättigheten att utställa sina varor var inskränkt. I regel fick ingen hafva mer än en försäljningsbod eller ett försäljningsställe; vanligen ombytte man bodar på bestämda tider. Strängt förbjudet var det att bära sina varor omkring till försäljning.

Om skräet sålunda i ekonomiskt hänseende var ett arbetarsamfund, hvilket efter jämlikhets- och broderlighetsprinciperna dref det såsom ett offentligt ämbete betraktade handtvärket, så var det i förmögenhetsrättsligt hänseende icke någon kapitalförening, hvars medlemmar hade rätt till

bestämda kvoter af den gemensamma förmögenheten, utan förmögenheten tillhörde samfundet som sådant. Endast såsom medlemmar af skräet voro de enskilde berättigade att använda densamma, och deras rättigheter voro därför rent personliga och hvarandra lika. Ur skräkassan gafs — utom understöd — äfven förskott och lån åt behövande medlemmar. Skräet var sålunda äfven en kreditförening.

Slutligen voro skräna äfven lagstiftande och lagskipande samfund. Den genom sedvänja och autonomi utbildade, öfverhetligt fastställda och förökade skräätten tillämpades af skrädomstolen: ämbetsrätten. Till denna af skräets egna medlemmar sammansatta domstol gingo alla tvister skrämedlemmarne emellan, innan de kommo inför ordinarie domstol. Likaså alla egentliga ämbetsmål, isynnerhet brott mot skräsedan och skräätten, stundom äfven mindre skuld-fordringsmål. Slutligen var skrädomstolen organ för skräets polismyndighet och sålunda i många angelägenheter lägsta instans äfven för icke-skrämedlemmar. Dock var det strängaste straff hvattill den kunde döma, utom böter i pennningar, vax, vin, öl o. s. v., uteslutning ur skräet, för alltid eller på viss tid.

Denna domsrätt utöfvades af medlemmarne vid de hvarje vecka eller kvartalsvis hållna skräsammankomsterna, vid hvilka hvarje mästare måste vara närvarande. Vid dem rådslog man dessutom om skräets öfriga angelägenheter, utfärdade lagar, granskade räkenskaperna, valde skräets förmän, upptog nya medlemmar, lärlingar och gesäller o. s. v. Skränas förmän voro de valde eller genom lottning utsedde åldermännen, hvilkas antal och tjänstetid var olika vid olika skräan; i större skräan biträddes de af ett antal bisittare. De utlyste sammankomsterna, ledde förhandlingarna vid dem, uppburo böter och utskylder, dömde i tvistiga saker och kriminella mål ensamma eller jämte ämbetsbröderna eller bisittarne. De förvaltade skräets förmögenhet, utöf-vade den skräet tillkommande polismyndigheten, isynnerhet kontrollen öfver arbetet, om ej särskilde »skådemästare» funnos. I krig voro de skräets anförare, och i regel dess representanter i stadens råd eller andra borgerliga kollegier

Såsom lön för sin möda åtnjöto de vissa pekuniära eller industriella fördeler, och uppburo ofta en del af böterna och inträdesafgifterna.

Röstberättigade medlemmar i skräet vore blott mästarne. Lärlingarne och gesällerne tillhörde mästarnes hushåll och voro i förhållande till skräet dess skyddsmedlemmar. Därför voro de äfven ej blott i alla industriella angelägenheter, utan äfven i sina tvister, med mästarne såväl som inbördes, samt i fråga om brott mot handtvärkets sed eller ära underkastade skräets domsrätt. Läro- och tjänstetiden voro blott genomgångsstadier. Gesällerne bildade icke i början såsom senare ett osjälvständigt arbetarstånd vid sidan af självständige förläggare. Därför funnos ej häller ursprungligen några särskilda gesällföreningar. Redan tidigt funnos visserligen gesällbrödraskap, men dessa hade en uteslutande religiös karaktär. I början af femtonde århundradet, då gesällerne på grund af, att vilkoren för vinnande af mästerskap i hög grad försvårades, började uppträda såsom ett särskilt stånd, förvandlades dessa religiösa brödraskap emellertid till världsliga samfund, hvilkas systemål var främjandet af medlemmarnes ekonomiska och sociala intressen. I början bekämpades de energiskt af mästarne och förbjödos af öfverheten, men lyckades dock slutligen vinna erkännande såväl af skräna som af öfverheten. Dessa gesällskap voro visserligen afhängiga af skräna, men hade sina egna statuter, valde egne förmän (åldgesäller) och tjänstemän, förvaltade under uppsikt af en af skräet utsedd mästare (gesällfadern) självfa sina angelägenheter, åtnjöto en viss autonomi, uppburo afgifter och böter och hade sin särskilda förmögenhet. Öfver medlemmarne utöfvade de äfven egen domsrätt i första instansen. Hvarje gesällskap hade sitt härbärge, i hvilket resande gesäller togo in och där de på orten vistande gesällerne regelbundet sammanträdde. Ur gesällkassan gafs understöd åt resande gesäller ävensom åt fattige och sjuke medlemmar. Framför alt vårdade sig gesällerne dock om sina gemensamma industriella intressen. Särskilt sökte de invärka på bestämmandet af arbetslönerna och arbetstiden. Däraf uppstod redan tidigt allvarsamma konflikter med mästarne, hvilka

ej sällan ledde till arbetsinställelsen. Då en mästare ej ville ställa en missnöjd gesäll till freds, så »skymfades» — såsom det hette — mästarens värkstad, d. v. s. alla gesällerne lämnade värkstaden och förbjödo alla andra gesäller i staden att arbeta hos den sålunda skymfade, intill dess saken blifvit inför skräet undersökt och förlikt. Höllo mästarne i sin ordning samman, hände det, att hela staden skymfades, d. v. s. gesällerne inom en yrkesgren öfvergåfvo staden och underrättade brödraskapen i andra städer om skymfningen, hvaraf följden blef, att ingen främmande gesäll af yrket antog arbete i den skymfade staden. Oftast upphörde interdiktet först efter vidlyftiga underhandlingar. Sådana stridigheter mellan gesällskapen och skräna förde dock icke under skräväsändets blomstringstid till någon fiendlig motsats mellan arbetsgifvare och arbetssökande. I det stora hela bidrog gesällskapens korporativa organisation att höja gesällståndet och främja industrin.

Den medeltida skräorganisationen och skräätten inskränkte den enskildes frihet i hög grad. Det var omöjligt för den enskilde handtvärkaren att vinna större rikedom. Ingen fabriksindustri och inga större förlagsaffärer kunde uppkomma. Men de band, hvilka sålunda lades på den enskildes frihet, kändes icke tryckande. Förvärvandet af rikedom på andras bekostnad var icke ännu målet för handtvärkarens sträfvan. Å andra sidan tillförsäkrade skräinstitutionen alla handtvärkare själfständig ekonomisk existens och höjde handtvärkarklassen i dess helhet till anseende, bildning och makt. Och med afsättningsförhållandena och yrkesteknikens dåvarande beskaffenhet hade alla dess inskränkningar i den enskildes frihet i det stora hela endast välgörande värkningar. Särskilt främjades teknikens framsteg därigenom. Då den enskilde icke kunde på sina yrkesbröders bekostnad utvidga omfanget af sin produktion, riktade sig hans bemödanden i stället på att framställa bättre, mera omväxlande och i synnerhet mera konstnärligt fulländade produkter. Handtvärkets förädling till konst, den skicklighet och konstfärdighet de enskilde handtvärkarne allmänt innehade och som de sedan aldrig mera uppnått

hade varit otänkbara utan skräorganisationen med dess begränsning af den enskildes produktion och dess ordnande af den industriella utbildningen.

Skråväsendets förfall, hvilket, såsom nämnt, kan räknas från slutet af sextonde århundradet, ehuru spår därtill framträdde redan långt tidigare, framkallades af en mängd samvärvkande omständigheter. Slutet af medeltiden och början af den nya tiden utmärktes af konungamaktens stigande styrka. Rättigheten att lagstifta för handtvärkarne — liksom lagstiftningen i allmänhet — öfvergick i konungarnes och furstarnes händer, och skräna förlorade sålunda sin autonomi, och med den försvann äfven den anda, som skapat dem, gifvit dem kraft och betydelse i samhällets lif. Åfsättningsmöjligheterna för de industriella produkterna förminkades genom världshandelns förändrade gång och forna marknaders stängning eller försvårade tillgänglighet i följd af en merkantilistisk skyddspolitik. Uppkomsten af nya industrigrenar ävensom teknikens utveckling med dess kraf på en vidsträktare arbetsfördelning påkallade en omgestaltung af näringsdriften, för hvilken skräorganisationen med dess för hvarje särskilt skrä utstakade produktionsarter icke lämnade rum. Där å andra sidan en utvidgad marknad fördrade industriell värvksamhet i stor skala med användande af stora kapital och talrika arbetskrafter, visade skräväsendet med dess stränga föreskrifter om en maximal produktion, som ej fick öfverskridas, likaledes sin olämplighet för de nya förhållandena. Under det sextonde och sjuttonde århundradet gjordes betydande förändringar i de olika landens näringssrätt och handtvärkssed, men dessa voro långt ifrån några förbättringar. Dels ändrade skräna bestämmelserna i sina statuter med öfverhetens uttryckliga tillstånd eller dess tysta samtycke, dels ignorerade de fullkomligt gällande stadganden, utan att öfverheten fann sig föranläten att inkrida. Påvärvad af den romerska rätten, betraktade man nämligen numera skränas rättigheter såsom privilegier eller förvärvade privaträttigheter. Följderna häraf blefvo, att gesäller och lärlingar försattes i det mest fördärfliga läge,

att hvarje framsteg i den industriella produktionen hämmdes, att konsumenternas intressen fullkomligt förbisågos.

De gamla skräainstitutionerna blefvo bestående, men de tjänade andra ändamål. Skräväsendet ändrade fullkomligt karaktär. Dess grund och ändamål var ej mera, som förr, att åstadkomma harmoni mellan producenternas och konsumenternas stridiga intressen, att göra det industriella arbetet till en säker förvärfskälla för alla, att vårdar handtvärkets och handtvärkarnes ära. Rätten att idka handtvärk betraktades icke mera såsom ett offentligt ämbete, utan såsom ett skrämedlemmarnes privaträttsliga privilegium. Sträfvandena gingo alt mera ut på att genom skräana tillförsäkra ett mindre antal familjer deras ekonomiska existens. Skrätvånet förvandlades till ett medel att utesluta icke-skrämedlemmar från utöfvandet af det resp. handtvärket. Skräet själfst var icke såsom fordom för dess medlemmar ett medborgerligt samhälle i smätt, utan ett privaträttsligt institut för tillgodogörande af det gemensamma privilegiet. »Det var endast den andra sidan af denna utveckling, om också skräets sedliga innehåll mer och mer gick förloradt, om de forna samsundsdygderna förvandlades till motsvarande fel — samsundsandan till kåranda, sträfvandet efter korporationens makt, ära och anseende till egoistisk vinningslystnad, den forna handtvärkarstoltheten till småaktig fåfänga, kärleken till ära och dygd till högdryg, ofta endast egennyttan såsom täckmantel tjänande äregirighet, pieteten för seder och bruk till lystnad efter tom ceremoniståt, sinnet för broderlighet och jämlighet till fruktan för konkurrens och brödrafund, den lefvande känslan för det offentliga lifvet till en på sitt monopol pockande korporations partikularism»¹⁾.

Medlemskapet i ett skrä betraktades numera såsom en följd af rättigheten att utöfva ett handtvärk, rätten att idka näring ej mera såsom en följd af medlemskapet. I öfverensstämmelse härmed behandlades mästerskapet såsom en privaträttslig förmån, hvilken kunde blifva föremål för köp.

¹⁾ Gierke, a. a. I, 917.

Framför alt eftersträfvade handtvärkarne skrånas »slutenhet» (ett bestämdt antal mästare) eller deras »spärrning» (främlingars inkompetens till inträde). I slutna skrån gynnades de privilegierades familjemedlemmar oerhördt. Handtvärket blef ett antal familjers ärliga egendom. Söner till andra än mästare kunde ofta nog blott genom giftermål med en mästares dotter eller enka komma i åtnjutande af yrkesrätt. Där man åter icke lyckades genomdrifva skrälets slutenhet sökte man på omvägar nå sitt mål. För främlingar försvårades inträdet genom strängare kompetensvilkor, ökade inträdesavgifter, gesälltidens förlängning, mästerstyckets urartande till chikan, penningeutprässningar af alla slag, fordran på kostsamma gästabud och ett noggrant iakttagande af en vansinnig ritual. Skrånas politiska, sedliga och sociala betydelse trädde fullkomligt tillbaka för den ekonomiska. Men även såsom ekonomiska samfund ändrade skråna fullkomligt karaktär. Liksom förr sökte man väl utestänga all konkurrens mellan medlemmar af samma skrä. Men med omsorgen om de enskilde handtvärkarnes ekonomiska intressen parades icke omsorgen om konsumenternas intressen och den allmänna välfärden. Åt öfverheten lämnade man omsorgen om det allmänna bästa. Självé eftersträfvade handtvärkarne blott att vinna så stor rikedom som möjligt. Gentemot andra skrån och främmande inkräftare vakade man ängsligt öfver sina privilegier. Det var skrä-processernas, »fuskare»- och »bönhås»-förföljelsernas tid. Omsorgen om lärlingarnes utbildning och gesällernes ställning trädde helt och hållt i bakgrunden för vårdnaden om de privilegierade mästarnes intressen. Gesällerne voro ej mera skrånas skyddsmedlemmar. De bildade en klass af osjälfständige arbetare, af hvilka många aldrig kunde hoppas på att vinna mästerskap. Följderna häraf voro ständiga stridigheter mellan gesällskapen och mästarne, hvilka ej sällan ledde till arbetsinställelsen, ävensom gesällständets fullkomliga demoralization. Bland mästarne åter försvann den forna täflan i framstållandet af goda och konstnärligt fulländade produkter. Yrkesskickligheten och konstfärdigheten gingo förlorade.

Öfver alla dess »handtvärksmissbruk» kunde klagomål icke uteblifva. Men alla försök att aflägsna dem strandade mot den härskande meningen, att skrānas rättigheter voro gamla privilegier och välförvärfsade privaträttigheter, hvilka icke ensidigt kunde upphävas, ävensom mot skrānas energiska motstånd. Skräväsendet fick stå kvar, orubbadt i sina grundvalar.

De nämnda förändringarna i det industriella korporationsväsendet underlättade och rätfärdigade emellertid de af de mercantilistiska idéerna om staten såsom källan för rätten till yrkesdrift, om statens högsta förmynderskap öfver all individuell ekonomisk värksamhet, om dess plikt att tillgodose den allmänna välfärdens kraf, framkallade sträfvändena att införlifa skräna med det öfverhetliga systemet och konstruera dem såsom statliga politianstalter för närlivets främjande. Skrärtigheterna betraktades visserligen fortfarande såsom privaträttsliga privilegier, men man ansåg, att de voro förlänade af staten till det helas båtnad och att de därför voro revokabla, om det åsyftade ändamålet icke vunnes. Denna uppfattning gaf sig också praktiskt uttryck. Slutet af det sjuttonde århundradet och det adertonde århundradet utmärktes af reformer i nästan alla skräförhållanden.

De gamla inträttningarna, skrätvång, lagbestämd lärotid, gesälltid, mästerprof m. m., blefvo bestående, men alt organiserades på nytt af staten.

Kompetensvilkoren för inträde i skräct bestämdes i de minsta detaljer af öfverheten. Lärlingsväsendet reglerades likaså ordnades gesällernes ställning. Framför alt egnades uppmärksamhet åt mästerprofvet. De missbruk, till hvilka skräna i detta hänseende gjort sig skyldiga, aflägsnades, och pröfningen ställdes i allmänhet under stadsstyrelsens kontroll.

Skräcts organisation ordnades enligt idén om dess egenskap af en politianstalt. Den forna domsrätten afskaffades eller inskränktes. Likaså skränas autonomi. Liksom den enskilde skrämedlemmens mästarrätt betraktades även skräcts rätt att utföva skrätvång såsom ett privaträttsligt privilegium. Men staten och icke skräet var källan för rät-

ten till yrkesdrift. Staten kunde därför efter behag tillsätta frimästare. Därjämte ansåg man, att handvärksämbetet icke för alltid blifvit förlänadt det resp. skrået, utan att staten kunde ansöftra det äfven åt icke-skråmedlemmar. Denna uppfattning fick äfven praktiskt uttryck. Flere industrigrenar behöfde icke lyda under skrå. Detta gälde särskildt den nya storindustrin, den egentliga fabriksnäringen. För drifvandet af densamma erfordrades blott statlig koncession.

Den slutliga följen af denna öfverhetliga förmyndarpolitik blef icke, såsom man åsyftat, skräväsendets regeneration, utan dess fullkomliga tillintetgörelse.

De svåraste missförhållandena stäfjades väl genom de förändringar, hvilka gjordes i skrånas organisation, liksom å andra sidan det nya koncessionssystemet, så liberalt som det i allmänhet tillämpades, bidrog att främja näringsväsendet, särskildt uppkomsten af fabriksindustrin. Men de band, hvilka fortfarande lades på den individuella rörelsefriheten hämmade i hög grad industrins förkofran. De förändrade ekonomiska förhållandena fordade med nödvändighet en omgestaltning af den gamla arbetsorganisationen. Därjämte stod det gamla systemet i strid med de nya politiska och ekonomiska idéer, hvilka mot slutet af det adertonde århundradet småningom blefvo de härskande. Grundtanke i tidehvarfvets spekulation öfver rätts- och statsvetenskapliga frågor var yrkandet på erkännande af personlighetens rätt. Såsom en naturlig konsekvens däraf följe påståendet om arbetets utvidgade frihet, såsom varande den fria personlighetens närmaste och omedelbaraste rättighet. Samtidigt unno fysiokraternas, Adam Smiths och den Smithska skolans åsikter om skadligheten af statens förmynderskap, om korporationernas menliga tryck på den individuella företagsamheten, om näringssfriheten såsom vilkor för nationalförmögenhetens hastigare tillväxt alt kraftigare gehör.

Tidigast infördes näringssfriheten i Frankrike. Redan 1776 vågade ministern Turgot, en af det fysiokratiska systemets talangfullaste förkämpar, det djärfva steget att af Ludvig XVI utvärka ett kungligt edikt, hvarigenom skräna

fullkomligt upphäfdes. Denna genomgripande reform var emellertid alt för litet förberedd, och redan samma år blef den återtagen och skrävfattningen återställd. Men den tid tillstundade, då tidehvarfvets idéer om jämlighet och broderlighet öfveralt skulle göra sig gällande och bringa de gamla institutionerna att vika. Det, som misslyckats för den vankelmodiga regeringen, lyckades för det beslutsamma folket. Revolutionstidens lagstiftning införde hvad Turgot velat: fullständig näringssfrihet. Faktiskt upphäfdes skräväsendet redan genom nationalförsamlingens beslut den 4 augusti 1789, genom hvilka all ståndsskilnad och alla privilegier afskaffades. Två år senare förklarade konstituerande församlingen genom lagen af den 17 mars 1791 alla skrävan upphäfda, och att det enda vilkoret för själfständig yrkesdrift skulle vara utlösande af ett tillståndsbevis (patente).

Frankrikes exempel följdes 1795 af Belgien, 1813 och 1820 af Spanien. I Preussen förlorade skrävana alla företrädesrättigheter genom Steins och Hardenbergs lagstiftning 1810—11. En viss reaktion inträdde 1845, då rätten att hålla lärlingar gjordes beroende af medlemskap i skräv. Ånnu större inskränkningar gjordes genom förordningen af den 9 februari 1849, hvilken såsom vilkor för utöfvandet af de flesta yrken uppstälde medlemskap i skräv eller åtminstone i behörig ordning vunnet mästerskap. I de flesta öfriga tyska stater upphäfdes skräprivilegierna i början af 1860-talet. Genom 1869 års „Gewerbeordnung“ infördes näringssfriheten i hela det tyska riket. I England afskaffades de industriella privilegierna genom municipallagen 1835, hvilken gjorde utöfvandet af ett yrke oberoende af såväl borgarerätt i stad som af föreningen med ett skräv. Redan lång tid förut hade de engelska skrävans privilegier varit fullkomligt betydelselösa. I Nederländerna upphäfdes skräprivilegierna 1819 och 1824, i Norge 1839, i Sverige 1846, i Schweitz, där de aldrig förekommit i urkantonerna, 1848, i Danmark 1857, i Rumänien på 1860-talet, i Ryssland 1865, i konungariket Italien 1864 och 1878¹⁾.

¹⁾ Det ofvanstående enligt: Gierke, a. a. I 358—409, 915—950;

II.

I Sverige — och i Finland — var handtvärkarnes ställning under medeltiden en helt annan än i utlandet.

Även de svenska stormännen hade arbetare af olika slag i sina hushåll. Desse voro ej sällan trälar. Men handvärvet själfst var aldrig i Sverige förbundet med ofrihet. Den frie mannen fick oberoende af alt ytter tvång utöfva hvilket yrke som hälst.

Ej häller var det — såsom i utlandet — tjänarne, hvilka i städerna bildade den första uppsättningen af handvärvare, utan det var den friemannens hemslöjd, som ombildades till handvärv i staden. De svenska städerna uppstodo ej kring konungens borg, vid de stora godsen eller klostren, utan på gamla tings-, offer- och marknadsplatser, där de ofta återkommande folksamlingarna lockade personer att nedsätta sig för att idka handvärv och köpenskap¹⁾.

För att påskynda städernas uppblomstring började de styrande redan tidigt ordnande ingripa i handelns och näringarnas gång. Gränserna mellan stadsmanna- och landmannanäringarna bestämdes närmare. Handeln borde koncentreras i städerna och dessa göras till härdar för handvärvet. Så innehålla åtskilliga lokala förordningar och stadsprivilegier från början af fjortonde århundradet påbud för handtvärkarne att bosätta sig i städerna och blott där idka sin näring. I hertig Valdemars bref till Folklandstingsstads invånare 1315 besfaldes alla »sutores, pelliparii och braxatores« att flytta till städerna²⁾. I Wexiö privilegier af år 1342 förordnades, »att alle guldsmeder, kittelsmeder och andre gärningsmän skola flytta in till staden före sankt Michaels dag, så vida någon icke är jordegande: han må på landet bygga och bo och sin gärning hemma hos sig reda

Schönberg, Handbuch II, 475 ff.; Dens., Zur wirtschaftlichen Bedeutung des deutschen Zunftwesens; Brentano, a. a. I, 46 ff.; Rabenius, Om näringfrihetens utveckling (i Upsala Universitets Årsskrift 1867.)

¹⁾ Odhner, a. a. s. 10 ff; Hildebrand, a. a. I, 321 ff, 340 f.

²⁾ Odhner, a. a. s. 21.

och sedan till köpstaden föra; samma lag vare med skomakare, skräddare, skinnare, andra smeder och alle gärningsmän¹⁾). Något allmänt stadgande i ämnet utfärdades dock icke under hela medeltiden. Tvärtom blef handtvärksfrihetens grundsats i allmän lag erkänd. Landslagen med gifver uttryckligen handtvärkare rättighet att idka sina yrken på landsbygden,²⁾ och stadslagen innehåller ej häller något förbud däremot. Endast guldsmederne måste ovilkorligen bo i städerna³⁾.

Försöken att ombilda den landliga hemslöjden till handtvärk i staden buro emellertid ringa frukter under medeltiden. De inhemske handtvärkarne kunde tack vare sin ringa yrkesskicklighet endast i obetydlig mån tävla med de i städerna bosatte utlänningarne.

Tidigt, så snart handelsförbindelser blifvit knutna med Tyskland, bosatte sig tyskar i Sverige. Redan under elfte och tolste århundradena inflyttade sålunda ett större antal tyskar till Visby. Då Birger Jarl år 1250 förnyade den handelstraktat, som under Knut Erikssons tid afslöts mellan Sverige och Lübeck, förklarade han, att de lübeckare, hvilka ville bosätta sig i Sverige, skulle lyda under svensk lag samt betraktas såsom infödde svenskar. Samma förmåner gävlos något senare åt öfriga hansestäder. Från denna tid började tyske köpmän och handtvärkare i stort antal nedsätta sig i de större svenska städerna⁴⁾). Kändt är, hvilket ofantligt stort inflytande de under sekel utöfvaude på det svenska stadslivet, handeln och näringarna. Deras betydande kommersiella insikter, rikliga tillgångar och öfverlägsna yrkes-

¹⁾ Hildebrand, a. a. I, 341 f.

²⁾ KpmB: Cap. VII § 1: „Wäl mågo och Gerningsmän som å Lande boa köpa thet til thera Gerning höre och sälja thet framledis i thera Gerning åth saklöso hwem the wilin. Eigh bör och Fogatom eller androm kräfwia eller taka någon Skatt eller Gerning is öre af Skräddarom, Skomakarom, Skinnarom eller androm tolkom Gerningis mannom, for thet the fara byamellom och göra åth them som widher torfwa“.

³⁾ Sten Stures stadga 1485 § 3: „Ingen Guldsmeh skal annarstadz boo i Sveriges rijke, uthan i kiöpstaderne, oc ingenstadz uppa Land“.

⁴⁾ Odhner, a. a. s. 13 f., 16 f.

skicklighet bragte snart i deras händer så godt som all svensk handel och industri.

Med de tyske handvärvkarne kom äfven skräväsendet till Sverige. De stora förmåner skräföreningarna skänkte dem i hemlandet manade dem naturligtvis att äfven i Sverige sluta sig tillsamman för främjandet af gemensamma intressen. De första skräämbetena uppstodo i Visby, där utlänningarne tidigare än i det öfriga Sverige kommo till matten. Visby stadsdag uppräknar öfver tjugu olika slags yrkesidkare, hvilka alla bildade särskilda ämbeten. Hvarje ämbete, »ammet», skulle hafva tvänne förmän samt fiskaler eller värmästare, hvilka skulle »prüfa deras ämbete».¹⁾

I det egentliga Sverige infördes skräväsendet sannolikt först i början af fjortonde århundradet. Den älsta handling rörande ett svenska skräämbete, som finnes i behåll, är Magnus Erikssons bref af år 1356 till skräddareämbetet i Stockholm²⁾. Konungen tillkännagifver att det kommit till hans kunskap, att några oförnumstige och oförsökta skräddare komma från andra land till Stockholm, där de arbeta i sitt yrke, innan de ännu vunnit burskap. För att förebygga den skada, som härigenom vållas skräddarnes gille, påbjudes nu, att »alle the som aff fremed land eller annen stadz komme til ffornämde stockholm scoie tiene til een tiid ffor läringhe i ffornämde embete til tess at the är ffulkomlige lärdhe ok med god vmgenghe fforsökte oc sidhen tilkeses til mestere embete med borgemesterenes oc Skredcerenes sformen oc owermen». Således ett fullt utbildadt skrätvång. Sannolikt voro äfven en del andra yrkesidkare denna tid sammanslutna i skrån. Bestämningen i Magnus Eriksson stadsdag — hvilken för öfrigt lika litet som 1734 års lag innehåller något stadgande om handvärvsskrån — att ingen handvärvare skulle ega rätt att idka flere yrken

¹⁾ Visby Stadsdag II: XXXIV: „En ilik ammet sal tue vorman. vnde vindere hebbun. ofte werc meistere de. syllen ör. ammet pröuen. dat se rechtverdich sin. vnde wröghen vor deme rade so wat se vnrechtverdich vindet. al so hir na bescreuen steit“.

²⁾ Trykt hos G. E. Kleming, Skräfördningarna (Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-sällskapet) s. 120 ff.

på en gång¹⁾ har sannolikt tillkommit under inflytande af skräväsendets fordringar. Nedskrifna skrästadgar blefvo sannolikt brukliga först mot medeltidens slut. Åtminstone förskrifva sig alla de medeltida skräordningar, hvilka finnas i behåll, från femtonde århundradet. Den älsta är — egendomligt nog — en gesällskräordning, bältaresvennernes i Stockholm, stadsfæst före 1437²⁾). Från förra hälften af 1400-talet är äfven Stockholms skomakareämbetes skrä, som jämte några senare tillägg 1474 stadsfæstes af stadens borgmästare och råd. Köttmåglarnes skräordning stadsfæstes 1477, smedernes 1479 och murarnes 1487³⁾). Handtvärkarne i rikets öfriga städer hade, så vidt man vet, inga särskilda skräordningar under medeltiden. Troligen rättade de sig efter de för huvudstadens handtvärkare utfärdade förordningarna⁴⁾.

I Finland låg handtvärket under medeltiden ännu i sin linda. Endast ett ringa fåtal handtvärkare finnas omnämnda i handlingar från medeltiden⁵⁾.

Handtvärksindustrin i Sverige nådde mot slutet af medeltiden en ganska hög grad af blomstring, åtminstone i de större städerna. De alster af medeltida handslöjd, hvilka bevarats till våra dagar, visa prof på en ganska långt gångn konstfärdighet och stilfullhet. Men något svenska handtvärk var det icke. Det stora flertalet yrkesmän voro, såsom nämndt, tyskar. Den inhemska industrin låg sedan sekel försankt i dvala, tvinande under det utländska förtrycket. Infödingarnes yrkesskicklighet var i allmänhet ytterst ringa

¹⁾ KgB XXI.

²⁾ Kleming, a. a. s. 1 ff.; Hildebrand, a. a. I, 345.

³⁾ Lundells antagande (a. a. s. 59), att murareämbetet redan 1487 var ett slutet skrä, är oriktigt. Stadgandet att i murareämbetet „skole wara Tolff och ey flere Otta suānscha och fyra Tyscha Och så länge the 12 lefwa skall ingen hwarken Swānsk eller Tysch inträda vti theres kall och ämbete“, ingår ej i skräordningen af år 1487, utan tillades af borgmästare och råd i Stockholm den 21 nov. 1601 på begäran af ämbetet „till mere styrkie hielp bistånd och förbättringh“. (Kleming, a. a. s. 88.)

⁴⁾ Kleming, a. a. företalet.

⁵⁾ Schybergson, Finlands historia, I, 197.

och, där de någongång lyckats tillgöra sig större konstfärdighet, lågo de dock under i täflan med utlänningarne.

Gustaf I tillkommer förtjänsten att med klar och säker blick hafva uppfattat de inhemska näringarnas betrycta ställning och vidtagit de första åtgärderna till deras upp-hjälplande. Från första början gick hans ekonomiska politik ut på att bryta tyskarnes makt samt grundlägga en självständig handel och skapa ett svenska handtvärkarstånd i städerna. Kampen blef svår, men kröntes småningom med framgång. Utlänningarne tvungos att vika steg för steg, tils deras välse slutligen bröts för alltid. Stora voro dock svårigheterna alt framgent. Det sekellånga slafveriet hade gjort de svenska köpmännen ovane och oduglige, det svenska handtvärket var knappast annat än hemslöjd. Det förmynderskap lübeckarne förut utöfvat fick Gustaf nu taga om händer. Såsom en vidt betänkande konung, utstakade han de banor, i hvilka handeln skulle gå, lärde köpmännen huru de skulle bruка sin näring samt sökte organisera och reglementera handtvärket på ändamålsenligaste sätt. Öfveralt i det ekonomiska lifvet, från det största till det minsta, grep han personligen in. Hjälpte ej råd och förmaningar, gäfvos befallningar, hvilka måste åtlydas vid lif och gods tillgörandes.

Dessa åtgärder för näringslifvets främjande gingo framför alt ut på att noga åtskilja de olika stadsmannanäringarna från hvarandra. Handtvärkarne förbjödos att befatta sig med köpenskap, liksom köpmännen med »ämbetsmannänäring». Ej häller fingo köpmännen från utlandet införa sådana tillvärvningar, »däriigenom ämbetsmännen i städerna kunne blifva fördärvade och deras ämbete nedläggas,¹⁾. Därjämte sökte Gustaf I på alt sätt koncentrera handtvärksnäringen — liksom äfven handeln — i städerna. I Vadstena artiklar af år 1524²⁾ befalde konungen, att alla guld-

¹⁾ Upsala Stadga om Kiöphandelen d. 25 febr. 1546 § 6 (Stiernman, Samling utaf Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar etc. angående Sveriges Rikes Commerce, Politie och Oeconomie, I, 73); Mandat om kiöphandelen d. 4 april 1546 (Stiernman, a. a. I, 85).

²⁾ Stiernman, Riksdagars och Mötens Beslut, I, 34. Samma stad-

smeder, klensmeder och värmästare skulle flytta in till städerna »vid plikt». Påbudet upprepades sedan i Uppsala stadga om köphandeln af den 25 februari 1546 och utsträcktes där till alla handtvärkare: »hvilken som på landsbygden något ämbete bruka ville och drifva därmed någon synnerlig näring eller köpslagen, den skulle flytta sig in i städerna, brukandes sitt ämbete det bästa han kan, dragandes med borgarene riksens och stadsens tunga.» Från denna allmänna bestämning undantogs dock, med fast afseende vid allmogens oundgängliga behof, »menige mans torfvelige gärningsmän på bygden»¹⁾ eller skräddare, skomakare, skinnare, grofsmeder och timmermän, »hvilka den menige allmoge icke väl umbära eller förlåta kunne»²⁾.

Principen om arbetets fördelning, grundtanke i Gustaf I:s alla ekonomiska förfoganden, sökte han tillämpa äfven inom hvarje särskild näringsgren. Ingen handtvärkare fick öfva mer än ett yrke³⁾.

År 1536 bekräftade konungen Stockholms skräddare-ämbetes skrä, och 1545 utfärdade borgmästare och råd skräordning för gryt- och kanngjutareämbetet. 1557 hade alla ämbeten i Stockholm sina särskilda skräan⁴⁾. Äfven för rikets öfriga städer påbjöds nu, att ålderman skulle förordnas i alla ämbeten för att »hafva akt och tillseende med ämbetsmännen, att de göra godt och ostraffeligt värk»⁵⁾. Osäkert är, om stadgandet i allmänhet efterlefsdes. I Finland torde det icke hafva skett. Skomakareämbetet i Åbo, som redan 1552 hade egen lada,⁶⁾ fick ålderman först 1624. Det enda gande ingår i »Öpet Breff för Jeneköpings stad på deres privilegier och handel», 1524 (Stiernman, Comm. förordn. I, 9) och gäller där äfven sa-delmakare, bältare, pungmakare och svärdfäjare. Jmfr äfven »Ordning hurledes Guld-Smeder skole skicka sig i sitt Embete» 1529 (Stiernman, Comm. förordn. I, 18 f.).

¹⁾ Upsala Stadga om Kiöphandelen § 7.

²⁾ Örebro Articklar 1540 (Stiernman, Comm. förordn. I, 59).

³⁾ Upsala Stadga 1546 § 6.

⁴⁾ Ordning om Stockholms Stads byggning 1557 § 9 (Stiernman, Comm. förordn. I, 151).

⁵⁾ Upsala Stadga 1546 § 6.

⁶⁾ Åminstone har Åbo Skomakareämbetet i Åbo stads historiska museum förvarade lada på inre sidan af locket inskriften: »Anno 1552«.

stadgande rörande handvärvare i någon finsk stad från Gustaf Vasas tid, som veterligen finnes i behåll, är Viborgs stads ordinants af år 1545, där det bestämmes, att i staden skulle finnas två bagare, två slaktare, tre skomakare, tolf timmermän, sex murare, fyra kopparslagare och fyra tunnbindare¹). I Åbo funnos på 1560-talet fjorton skomakare, tio skräddare och öfverskärare, sju tunnbindare, fem guldsmeder, fem murare, åtta smeder, fem målare, tre skinnare, två bältare, en sämskmakare, två snickare, en svarfvare, en glasmästare²).

Den fria konkurrensen uteständes icke under Gustaf Vasas tid genom slutna skrån. Väl tillämpades skrätvånet i all dess stränghet, ingen fick hemligen eller uppenbarligen idka handvärv i städerna, om han ej erhållit borgarerätt och blifvit intagen i något ämbete,³) men mästarnes antal var aldrig under Gustafs tid begränsadt. Dock förbehöll sig konungen såsom en höghetsrätt att af gunst och nåde till-sätta frimästare, hvilka skulle få utöfva sina yrken oberoende af ämbetena och utan skyldighet att erlägga borger-

¹) „Item tomas Meckingh och nielis Winter skole holle bagare embethe wpo i thette år för menighe man och haffue then 3 p. tiil winnest — Item per koch Simon tunnobinder Och kasper lauri skolle holle köttmangare embethe wppo och haffua then 3 p: tiil v: — Item bertil skomagare mattis skomagare och peder laudickan skolle wpholle Skomagare embethe för menige man och ingen borgare haffue uold ath selia them nogen sko tiil hinderck. — Item 12 timbermen ärre fforordinerath the Skole haffua theris lön epter som gamble ordinantian warit haftuer her i stadhen och om the icke göra sitth arbethe redeliga så leggi på niith med sijn eghen kosth och wtan lön. — Item 6 murme-stare ärre fforordinerath i Stadhen och the skole haffua 5 fyricker om Daghen her epter och redheliga theris matth och dricke i mol tidhen. — Item 4 Kopar smeder ärre och fforordinerath i Stadhen och the samme skole rodhe sigh arligha på szå mikingh koll som behöffues tiil theris arbethe såå thet icke felar for them som hertiil skeett är. — Item 4 tunbijndare ärre fforordinerath som thett embete vppeholla Skola för menige man“. (Arvidson, Handlingar till upplysning i Finlands häfder, I, 319 ff.)

²) Grotensfelt, Suomen kaupasta ja kaupungeistu ensimmäisten Vaasa-kuninkaitten aikoina, s. 41.

³) Skrä Ordning för Skräddare Embetet i Stockholm 1536 (Stiern-man, Comm. förordn. I, 37.)

liga utskylder. Alla äldre frihetsbref återkallades emellertid af konungen, och nya skulle i stället utgivvas vid behof.¹⁾ Dyliga förmåner beviljades vanligen utländske inästare, hvilka måste inkallas för att fylla bristen på inhemske handtvärkare, hvilken trots alt fortsarande var stor. Ännu Johan III, som äfven sökta främja handtvärkets uppbomstring, klagar öfver, »att man i självfa hufvudstaden sällan finner en svensk, som något ämbete rätteligen kan, där man dock hälst brukade dem, där de något lärt hade»^{2).}

Landsbygdens näringssfrihet inskränktes ytterligare af Karl IX. För hvarje härad fastställes ett visst antal gärningsmän, svarande mot allmogens nødvändiga behof. Desse skulle årligen erlägga en daler till kronan och därjämte bevilning i likhet med fullsuttne krono- och skattebönder, äfven om de ej självve egde eller brukade jord. Alla de handtvärkare åter, hvilka icke oundgängligen behöfdes i bygderna, skulle ovilkorligen flytta in till städerna^{3).}

Samtidigt dresl skrätvånet till sin spets. Redan som hertig sökta Karl ordna skräväsendet i sitt furstendöme efter de stränga grundsatser, som i utlandet börjat göra sig gällande. I sådant syfte utfärdades 1576 en »förordning angående åtskillige embeter i köpstäderna»^{4).} Alla ämbeten i hertigdömet skulle vara slutna, d. v. s. för hvarje ämbete skulle antalet mästare bestämmas efter stadens och folkängdens storlek. Borgarene fingo ej anlita andra än köpstadens handtvärkare, och desse å sin sida förbjödos att idka sitt handtvärk på landet. För vinnande af mästerskap föreskrevs vissa läroår samt förfärdigande af mästerstycke, hvilket skulle granskas af fogden, rådet och ämbetets ålderman. Ingen mästare hade rättighet att samtidigt

¹⁾ Skrål Ordning för Skräddare Embetet i Stockholm 1536; Ordning om Stockholms Stads byggnung 1557 § 7.

²⁾ Lundell, a. a. s. 93.

³⁾ Norrköpings Riksdagsbeslut d. 22 mars 1604 § 9 (Stiernman, Riksd. besl. I, 557); Mandat om Embetz-Männerne udi Häreden d. 9 dec. 1604 (Stiernman, Comm. förordn. I, 489). Jmfr äfven Placat om Handtwärkarne för Jönköpings Stadh d. 31 mars 1609 (Stiernman, Comm. förordn. I, 543).

⁴⁾ Stiernman, Comm. förordn. I, 261 ff.

idka tvätte handtvärk, och för köpmännen förnyades förbudet att från utlandet ämbetena till förfång inhämta sådana varor, som förfärdigades i staden. Förbudet för landsortens gärningsmän att arbeta i självva städerna skulle tillämpas äfven på ett afstånd af minst en mil från hvarje stad. I öfverensstämmelse med dessa allmänna principer affattades sedan de skräddarne, hvilka af Karl IX utfärdades dels för enskilda ämbeten, dels för hela städer. — I Vasa stads privilegiibref af år 1606 bestämdes, att i staden skulle få nedsätta sig två guldsmeder, tre smeder, två skinnare, sex skräddare, sex skomakare, två snickare, en målare, en sämskmakare och en hattmakare¹⁾.

Tack vare Karl IX:s kraftiga åtgärder tillväxte handtvärkarklassen i städerna småningom i antal och betydenhet. Då Gustaf II Adolf år 1619 företog sig att fullständigt organisera städernas inre förhållanden och bland annat anbefalte inrättandet af de älstes råd, blefvo handtvärkarne i detta representerade af lika många medlemmar som köpmännen och äfven i öfrigt ställda i jämbredd med dem²⁾.

Missförhållanden kvarstodo dock. Vid 1617 års riksdag i Örebro anförde konungen såsom en orsak till städernas förfall, »att de i städerna blandade ämbeten med köpslagan emot XV kap. KgB»³⁾. I anledning däraf upprepades i 1619 års stadga förbudet för köpmän och handtvärkare att göra intrång i hvarandras näringar liksom äfven för handtvärkarne att idka mer än ett yrke. Borgmästare och råd borde hafva »flitigt inseende», öfver att stadgandet noga efterleffdes⁴⁾.

I sina försök att noga åtskilja stads- och landtmanna-näringarna gick Gustaf II Adolf ännu längre än Gustaf I och Karl IX, i synnerhet så vida det gälde gärningsmännens rätt att på landet idka sitt handtvärk. 1619 års stadga be-

¹⁾ H. Em. Aspelin, *Vasa stads historia*, manuskrift, benäget meddeladt af författaren.

²⁾ Stadga om Städernas administration och upkomst i Rijket d. 26 dec. 1619 § 12 (Stiernman, Comm. förordn. I, 738 f.)

³⁾ Odhrner, a. a. s. 57.

⁴⁾ Stiernman, Comm. förordn. I, 753.

stämmer att »inge gångande ämbetsmän skola lidas i landet när någon vår köpstad 4 mil, utan han sitt ämbete hos allmogen drifva vill, drage in i staden och vinne där bur-skap, sig där nedsettandes och uppehållandes stadsrätt». Stadens handtvärkare däremot fingo arbeta åt allmogen så-väl i staden som på landsbygden blott det skedde med åldermannens vetskaps¹⁾). Detta stadgande infördes också i de af Gustaf II Adolf utfärdade stadsprivilegierna af 1620 och de följande åren²⁾ och likaså i drottning Kristinas stadsprivile-gier³⁾). Därjämte fingo ståthållarne i riket besallning att tillse »att allehanda gärningsmän, som löpa kring på landet, måge drifvas in i staden». Dock skulle de för att »undvika stor besvärs och offens gå med denne saken diskret om och icke alt drifva med våld, utan fastmera makligt, så att icke alle gamle oseder rifvas med rötter upp, utan botas efter hvartannat⁴⁾.»

Mer än landsbygdens gärningsmän voro emellertid adelns tjänare och försvarskarlar till förfång för städernas handtvärkare. Adliga privilegierna af den 10 januari 1612 medgåfvo adelsmännens rätt att »fritt hafva och hålla i sit försvar och tjänst allehanda ämbetsmän, som till hushålls uppehälle, tarf och förbättring kunde tjänliga vara, dock icke häller flere antaga och under sitt namn försvara än en adelsman skäligen och själf behöfde». Därjämte »skulle alle af adeln hafva sina hus och gårdar fria för all kronans och stadens tunga, med mindre de, som däruti bodde, brukade någon borgerlig näring med ämbete eller annat, där-över borgarene och ämbetsmännens kunde hafva att besvära sig». Samma bestämningar intogos äfven i de af Gustaf Adolf den 8 oktober 1617 utfärdade nya privilegierna för Sveriges ridderskap och adel. Dessa rättigheter öfverskredos

¹⁾ Stiernman, Comm. förordn. I, 748.

²⁾ Odbner, a. a. s. 52.

³⁾ Så i Helsingfors stads privilegier af den 2 okt. 1639 § 11 (Ehrv ström, Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden, s. 9.)

⁴⁾ Kongl. Maj:ts Memorial för Ståthållarne i hela riket, d. 6 april 1620 § 14 (Samling af instructioner enstemän landt-regeringen i Sverige och Finland, s. 136).

och utvidgades emellertid egenmäktigt af adelsmännen. På landsbygden försvarade de från skatt och utskrifning en mängd gärningsmän, hvilka där arbetade för andra än adelsmännen självva, och i städerna frikallade de likaså en mängd handvärvare från alla krono- och stadsutskylder¹). Dessa missbruk, hvilka naturligtvis i hög grad skadade skrä-ämbetena, sökte Gustaf II Adolf på alt sätt stäfja. Så innehålla handelsordinantierna af 1614 och 1617²) stränga förbud för adeln att godtyckligt utvidga den rättighet privilegierna tillerkände dem. Dessa förbud visade sig dock vara vanmäktiga. De öfverträddes alt framgent ofta, såsom man ser af klagomålen vid riksdagarna.

Enligt Gustaf II Adolfs instruktion af den 16 juli 1621 uppsatte rikets råd en allmän skräordning, hvilken under benämningen »General Embetes Skrä« utfärdades den 23 september samma år³). Denna var egentligen afsedd för städerna i Uppland, men borde äfven tillämpas i de städer, hvilka nyligen anlagts eller framdeles anlades. Samtliga ämbeten i rikets städer skulle därjämte erhålla nya af åldermanen och borgmästare och råd uppgjorda samt af kungen sanktionerade skräordningar. För smederne i alla rikets städer utfärdades en särskild skräordning, »Smede Embetes Skrä«, den 12 mars 1622⁴).

Smederne ägde rätt att bilda särskiltt ämbete, endast om minst fyra mästare inom yrket funnos i staden. I annat fall skulle de lyda under motsvarande ämbete i Stockholm⁵). För öfrige handvärvare var intet minimiantal bestämdt. I spetsen för hvarje ämbete stod en genom val tillsatt ålderman. Jämte honom sutto för att leda de gemensamma angelägenheterna två eller flere bisittare. Vid val af ålderman och bisittare skulle ämbetsbröderna sätta tvänne personer af de »skickligaste och dugligaste, som i

¹) Lundell, a. a. s. 98.

²) Stiernman, Comm. förordn. I. s. 599, 700.

³) Stiernman, Comm. förordn. I, 781 ff. Jmfr Bidrag till Åbo stads historia, II, 155 ff.

⁴) Stiernman, Comm. förordn. I, 793 ff.

⁵) Smede Embetes Skrä 2: 1.

deras hop är, på förslag till ålderman samt fyra eller sex på förslag till bisittare. Af de förra skulle konungens ståthållare samt borgmästare och råd utse en och af de senare »så många, som kunna behöfvas». Såväl åldermannen som bisittarne skulle därefter aflagga ed på rådhuset. En gång valde skulle de behålla sina tjänster under hela lifstiden, i fall de ej blevvo anklagade och dömdes för grova brott eller oaktaadt upprepade varningar läto sådana försumligheter i tjänsteutöfningen komma sig till last, hvaraf hela ämbetet kunde blifva lidande. Uppvisade de laga skäl såsom ålderdom, sjukdom eller fattigdom kunde de dock på begäran blifva entledigade. Åldermannen skulle förvara ämbetets låda och förvalta dess kassa samt härför uppbära halffarten af årets inkomster, dock med vilkor att åt hvar och en af bisittarne betala 5 daler, »mer eller mindre eftersom de är starke till och förtjänsten kan vara». Räkenskaperna skulle årligen vid Valborgmässotiden granskas af bisittarne jämte några andra af och inom ämbetet utsedda personer. Ämbetets sammankomster hölls i det gemensamma gillehuset, där äfven åldermannan ägde bo, eller ock, om ämbetet ej hade råd till eget hus, hemma hos åldermannen. Gilléhuset eller åldermannens hus skulle därför — om konungen det medgafve — vara fritt från all stadens tunga och besvär. Ingen fick arbeta i staden »ehvad försvar han hafver af någon, med mindre han hafver svurit sin borgareed eller undergått handtvärksskrået, det vare sig mästare, mäster-sven, gesäll eller lärpojke». Från detta förbud undantogos dock de frimästare konungen möjligen ville tillsätta äfvensom adelns enskilde tjänare, hvilka njöto årslön, samt knektar, »byseskyttar» och båtsmän, hvilka fingo arbeta för eget behof och för skrämmästares räkning. Men alla öf-rige, hvilka bröto mot nämnda stadgande, skulle »upptagas af ämbetet» och insättas i stadens fängelse samt sedan hafvas för rätta och ådömas stadgadt straff. »Och efter det nu är ämbetets högsta fördärf med dessa bönhasar, därför skall åldermannen hålla strängeligen hand härofver och icke se genom fingret, ämbetet och staden till undergång». För att hjälpa åldermannen och bisittarne härvid borde årligen

utses ett antal personer, hvilka skulle »jaga och taga bönhasar». För att såsom lärgosse inskrifvas i ämbetet fordrades äkta börd samt en ålder af omkring fjorton år. Lärotiden skulle räcka tre eller fyra år. Om föräldrar eller målsmän så önskade, egde de att med vederbörande mästare öfverenskomma, att gossen endast sysselsattes med det, som hörde till handtvärket, och ej med andra sysslor, i hvilket fall mästaren likvälf ej var skyldig att — såsom i annan händelse — bestå kost, kläder och husrum. Då lärlingen uttjänat sina år, skulle han vara gesäll hos sin gamla mästare ännu ett år och därefter, försedd med mästarens lärobref jämte åldermannens pass, vandra omkring i två års tid. För smedgesäller bestämdes vandringstiden till tre år. Ville någon blifva mästare, skulle han anmäla därom hos åldermannen. »Och så skola åldermannen och hans bisittare tillsäga honom tiden och låta honom veta hvad för en sed de hålla förr än, som han kan blifva mästare». Därefter skulle han enligt åldermannens föreskrift göra sitt mästerstycke. Sedan detta godkänts och han fullgjort öfriga föreskrifna vilkor, »så blifver han giller och får vinna burskap på rådstugan och kan ej tjäna vidare, för det han är goder, antingen för mästersven eller halfsääll eller pojke». Slutligen utfärdades mästerbrevet »under ämbetets sigill». Enka fick eftermannens död »uppehålla ämbetet» med mästersvenner i tre år, i smedsämbetena »så länge hon sig ärligen förhåller». Ingen mästare skulle bruka mer än ett handtvärk, och alla voro förpliktade att arbeta för kronans räkning framför alla andra, om så behöfdes. För att yttermera stäfja adelns missbruk stadgades, att ingen skrämmästare eller lärgosse fick antaga årstjänst hos adeln. Denna rättighet medgafes endast gesäller och mästersvenner. De handtvärkare, hvilka icke voro adelns verkliga årstjänare, utan endast stodo i deras försvar, befalades att inom en viss tid flytta in till städerna. I annat fall skulle de utskrifvas till krigstjänst. — Slutligen innehålla skrämmästarnas en mängd straffbestämmelser för brott mot ämbetet eller vid dess sammankomster.

Hvarken generalämbetsskrået eller smedeämbetsskrået innehålla några stadgeanden om slutna skrån. Där de funnos, bibecköllö de sig dock dels traditionelt dels i stöd af Karl IX:s privilegier, liksom äfven nya bildades. Dessutom kunde ämbetena på grund af sin rätt att ensamma pröfva de sökandes mästerstycken, där de så ville, utestänga all konkurrens.

I Finland hade skräväsendets grundsatser sannolikt börjat tillämpas redan samtidigt som i Sverige, men fullständigt organiserade skrääämbeten bildades först på 1620-talet, då således det egentliga finska skräväsendets historia börjar.

Finlands älsta skrääämbete var skomakareämbetet i Åbo, hvars skräbref utfärdades af borgmästare och råd i Åbo den 2 oktober 1624¹⁾). I ämbetet skulle ej flera mästare få antagras, »än af nöden är och behof görs». Smederne i samma stad »tillsades fullkomligt ämbete och skrä» den 6 april 1625²⁾). Skräbref erhöllö de dock först den 20 februari 1633³⁾). Åbo skräddareämbetes privilegier äro utfärdade af borgmästare och råd den 22 september 1625⁴⁾). Också detta var ett slutet skrä. I staden skulle ej få finnas flere än tjugu mästare. Om någon af desse afled, skulle ämbetet i stället »utse den, hvilken därtill kan vara tjänligast, och alltid så laga, att deras ämbete fullt är». Åbo guldsmedsämbete nämnes första gången den 31 oktober 1632⁵⁾). Likaså snickareämbetet. Eget skrä fick detta senare af borgmästare och råd den 18 maj 1633. Till snickareämbetet skulle höra äfven glasmästare, konterfajare och målare⁶⁾. 1637 bildade äfven murare, garfware, tunnbindare och linväfware särskilda ämbeten. Den 20 oktober 1636 inrättade samtlige handtvärkare i Åbo, äfven de som förut bildade egena ämbeten, ett »generalgille», hvars statuter sanktionerades af stadens

¹⁾ Bidrag till Åbo stads historia, II, s. 57 ff.

²⁾ Ibidem s. 112.

³⁾ Förvaras i Åbo stads historiska museum.

⁴⁾ Trykt i Bidrag till Åbo stads historia, II, 165 ff.

⁵⁾ Bidrag till Åbo stads historia, IV, 167.

⁶⁾ Bidrag till Åbo stads historia, VI, 48.

borgmästare och råd den 21 juni 1637 och ytterligare stadfästes af Per Brahe den 2 maj 1640. Detta generalgille hade den egendomliga dubbeluppgiften att utgöra första instans för de handvärvare, hvilka icke voro sammanslutne till skrävan, och andra instans för dem, som tillhörde särskilda ämbeten¹⁾.

Samtliga dessa skräordningar innehålla i hufvudsak samma bestämmelser som 1621 års generalämbetsskrå och 1622 års smedeämbetsskrå. I skräddareämbetet voro mästarne förbjudne att hålla flere än en lärgosse i sender, och en ung mästare fick icke taga någon i lära förr än ett år efter det han vunnit mästerskap. Ingen utlänning fick antagas till mästare, om han ej ingick äktenskap med inhemska mästares dotter eller enka. Smedernes skräordning förbjuder likaså mästarne att antaga flere än en lärgosse i sender, dock »när någon dräng är uti andra året, så skall mästaren hafva fritt till att taga en annan dräng igen till läro». Gesällernes vandringstid bestämdes här till fyra år. — På grund af »den oordning, som rådde i Åbo med alle handvärvsmän i deras arbete och gärning», tillsattes 1629 en uppsyningsman öfver stadens handvärv, hvilken det ålägg att hvarje fjärdedels år i samråd med skrääldermännen och representanter för de yrken, hvilka icke ännu lydde under särskilda skrävan, uppgöra pristaxor för handvärvsprodukterna²⁾.

Om handvärvsförhållandena i Viborg på denna tid är ingenting bekant. Den älsta viborgska skräordning, som bevarats till våra dagar, är snickare- och dräjareämbetets, utfärdad af kommerskollegium den 2 november 1668³⁾.

I det nya Helsingfors voro samtliga handvärvare till en början förenade till ett enda »generalgille». Stadens älsta ämbete var sannolikt timmervmansämbetet. Det hade egen älderman redan 1655. Skräddareämbetet bildades den 6 maj 1660, och dess skräabref utfärdades af magistraten den

¹⁾ Lindholm, Bidrag till kännedom om Finlands ekonomiska tillstånd under tidsskiftet 1634—1654, s. 59 f, 63, bih. VI ff.

²⁾ Lindholm, a. a. s. 60 f.

³⁾ Benäget meddelad af Doktor Gabriel Lagus.

1 september 1662. På skräddarnes anhållan, framställd af generalgillets ålderman, bestämde borgmästare och råd, att skräddarnes skrä skulle vara slutet och bestå af tio mästare. 1661 nedsattes mästarnes antal ytterligare till blott sju. För Helsingfors skomakareämbete utfärdade magistraten skräbref den 23 mars 1663. Äfven detta ämbete skulle vara slutet. Skräordningen fastställer mästarnes antal till sex, dock med förbehåll för magistraten att få förändra stadtgendet, i fall omständigheterna det påkallade. Stadens linväfvarämbete bildades sannolikt den 13 maj 1682¹⁾.

Handtvärkarne i landets öfriga städer bildade troligen icke särskilda ämbeten under 1600-talet. Så var åtminstone fallet i Vasa. Den 21 juni 1690 erhölls visserligen stadens smeder, kopparslagare, glasmästare och sadelmakare tillstånd att bilda ett gemensamt gille, men egentliga skräämbeten bildades först på 1700-talet²⁾.

I memorial af den 8 oktober 1633 till rikets råd föreslog Axel Oxenstjerna bland annat att regeringen till näringsslivets främjande borde tillstådja en fri handel och »att ämbetsskråna med deras stränga leges, i synnerhet de fåfänga omkostnaderna, till största delen måtte remitteras; ty städernas tillväxt berodde af folkets myckenhet och concurs och ej däraf att en man, två eller tre hafva näring allena och sätta köpet, som dem självfa lyster»³⁾. Den senare punkten af förslaget lämnades af regeringen utan alt afseende. Öfverhufvud gjordes under Kristinas tid inga rubbningar i de bestående handtvärksförhållandena. Med bibehållande af näringstvånget i städerna arbetade styrelsen fortfarande på deras tillväxt hufvudsakligast genom ytterligare inskränkningar i landsbygdens återstående frihet⁴⁾. Vid 1644 års riksdag anhöll allmogen underdåigst att få behålla sina »gångande ämbetsmän» på landsbygden. I resolution på allmogens besvär den 13 december 1644 gaf regeringen icke blott afslag på denna begäran, utan stadgade

¹⁾ Ehrström, a. a. s. 82 ff.

²⁾ Aspelin, a. a.

³⁾ Handlingar rörande Skandinaviens historia, XXVI, s. 269 ff.

⁴⁾ Se Lundell, a. a. s. 103 f.

till och med att alla landsbygdens handvärvkare — äfven de som bodde på längre afstånd än 4 mil från städerna — skulle söka burskap i städerna och där erlägga sina utskyl-der till kronan, innan de fingo arbeta på landet¹). En lik-nande anhållan af prästerskapet vid 1664 års riksdag af-färdades af regeringen med samma svar²).

1647 ingick rikets borgerskap till regeringen med an-hållan om, att en ny allmän skrävordning måtte utfärdas att gälla för samtliga ämbeten i städerna, »där med mycken oriktighet kunde afskaffad blifva». Regeringen »fann det hafva sina skäl» samt lofvade med det första låta öfverse och förbättra 1621 års generalämbetsskrå, som därefter skulle tillämpas öfver hela riket³). Åtskillige riksens viktige ärender och besvär, hindrade emellertid regeringen att under de närmast följande åren uppfylla sitt löfte⁴). Ester upprepade påminnelser från borgarståndet hänsköts frågan slutligen af Karl X Gustaf till kommerskollegium⁵).

Yrkandena på skräväsändets omorganisation framstäl-lades efter Karl X Gustafs död med förnyad styrka, och borgerskapet understöddes nu — fastän i annan afsikt — af de öfriga ständen, främst adeln, som gång ester annan an-förde klagomål öfver de missbruk, hvartill skrävämabetena i stöd af sina privilegier gjorde sig skyldiga. Dessa klagomål, hvilka voro fullt befogade, och å andra sidan borgerskapets fasthållande vid sina häfdvunna rättigheter gjorde regeringen vacklande och obeslutsam. Det första steget til handvärvs-näringens ordnande tog förmyndareregeringen 1662, då den på kommerskollegii förslag tillsatte en »Embets-Commissarius», hvilken enligt instruktion af den 19 juni samma år skulle under kommerskollegii överinseende handhafva upp-

¹⁾ Stiernman, Riksd. besl., II, s. 1076.

²⁾ Resol. på präst. besv. 1 sept. 1664 § XI (Stiernman, Riksd. besl., II, 1512).

³⁾ Resol. på städ. besv. 29 mars 1647 § 10 (Stiernman, Riksd. besl., II, 1099).

⁴⁾ Resol. på städ. besv. 29 okt. 1650 § 9 (Stiernman, Riksd. besl., II, 1160).

⁵⁾ Resol. på städ. besv. 24 dec. 1652 § 5 och 2 juli 1655 § 7 (Stiern-man, Riksd. besl., II, 1206, 1262).

sikten öfver alla handvärv och manufakturer i riket. Han borde framför alt se till, att goda arbeten af alla slag förfärdigades öfver hela riket, »så att invånarne icke allenast måge hafva därutaf ett godt näje, utan ock att det utomlands må vara i ett godt estime och därfor begärligt, på det consumptionen må mer och mer tilltaga samt därigenom näringen för rikets innebyggare förkofras och tillväxa.» För att de missbruk, hvilka förorsakade dyrhet och tvång bland handvärvkarne, måtte kunna undanrödjas, borde han vidare öfverse skräordningarna i rikets förnämsta städer och däröfter till kommerskollegium ingisva förslag till nödiga ändringar i skrästatuterna. Med ledning häraf skulle sedan en ny allmän skräordning af kollegiet utarbetas¹⁾.

1664 hade man ändtligen hunnit så långt, att förmyn-dareregeringen kunde delgifva de församlade ständerna sitt förslag till ny allmän skräordning. Själf uttalade regeringen den förmidan, att denna skulle »lända alla handvärv till befordring och uppkomst²⁾, men stannade däröfter åter i villrådighet. I memorial af den 12 dec. 1666 anbefaldes kommerskollegium att granska alla efter Gustaf den förstes tid utkomna ekonomiska förfatningar samt föreslå nödiga förändringar³⁾. Kollegiet tyckes emellertid i sitt häröfver afgifna betänkande endast haft gjort regeringen uppmärksam på den oreda och de missbruk, som förorsakades af skräväsendet, och hvilka ovilkorligen borde stäfjas, men ej föreslagit några åtgärder för ändamålet. I bref af den 19 april 1667 anmodade regeringen därfor kollegiet att afgifva en utförlig berättelse om skrävanas beskaffenhet med anförande af såväl de skäl, hvilka kunde tala för deras bibehållande, som de, hvilka möjligen kunde nødvändiggo de-

¹⁾ Memorial, hwarefter Kongl. May:t nådigst wil, at dess Tro Tienare och Embets-Commisarius, Ehrlig och Förständig, Jean De la Vallée, vti sitt anförtrodde Kall och Embete wid manufacturerne här i Rijket, sig rätta och förehålla skal 19 juni 1662 (Stiernman, Comm. förordn. III, 77 ff.)

²⁾ Resol. på städ. besv. 1 sept. 1664 § 17 (Stiernman, Riksd. besl. II, 1528).

³⁾ Stiernman, Comm. förordn. III, 403 ff.

ras upphäfvande. Och om skräna ändtligent skulle bibehållas, borde kollegiet utfinna lämpliga medel för hämmandet af de största missbruken¹⁾). Kollegiet tyckes hafva tillstyrkt skränas bibehållande. Den 1 mars 1669 utfärdade regeringen ändtligent ny »Allgemene Ordning och Skrå för Handtvärckarne i Sverige och Finlandh«²⁾.

Jämte det den nya skräordningen bestämde, att idkare af samma yrke fingo bilda ämbete endast om minst tre mästare funnos, förbjöd den uttryckligen alla slutna skränan. Enhvar, som redligen och väl lärt sitt handtvärk, borde antagas till mästare. Ingen sammankomst skulle få hållas utan borgmästares och råds lof och minne, och vid hvarje sammanträde måste en af magistratens ledamöter, den s. k. ämbetsrådmannen, vara närvarande, hvilken ägde att delta i målens afdömande samt hindra hvarje egenmäktigt och olagligt förfarande. I öfrigt afviker 1669 års förordning föga från 1621 års generalämbetsskrå.

Alla handtvärkare i riket anbefaldes att ställa sig den nya skräordningen till esterrättelse. De särskilda ämbetenas skräordningar borde ånyo öfverses och lämpas efter den allmänna. För att undvika skiljaktigheter mellan ämbeten i olika städer föreskrefs, att de stockholmska ämbetenas skräordningar först skulle bringas i öfverensstämmelse med den nya och dessa, sedan de erhållit kommerskollegii sanktion, meddelas ämbeten i öfriga städer. Detta förfarande blef emellertid aldrig iakttaget. De gamla skräna tillämpades alt framgent i de flesta ämbeten. Många anhöllö om och erhöllö även af Karl XI, sedan han själf öfvertagit regeringen, stadfästelse på sina gamla privilegier³⁾). Man finner till och med, att konungen någon gång förordnade, att ett skräna skulle vara slutet till ett visst antal mästare⁴⁾). — I Åbo följdes den nya skräordningen af skräddareämbetet, som dock »af särdeles orsaker» iakttog sin gamla skräordnings

¹⁾ Stiernman, Comm. förordn. III, 506.

²⁾ Stiernman, Comm. förordn. III, 733 ff.

³⁾ Stiernman, Comm. förordn. IV, 232, 492, 499.

⁴⁾ Stiernman, Comm. förordn. IV, 254.

föreskrifter om lärgossars in- och utskrifvande,¹⁾ äfvensom af smedsämbetet²⁾.

I fråga om landsbygdens ställning till städerna införde 1669 års skräordning icke någon förändring. På allmogens entragna anhållan medgaf Karl XI omsider en lindring i de stränga förbuden mot idkande af handtvärk på landet. Hvarje socken erhöll rätt att hafva en skomakare och en skräddare »otribulerade», och i större församlingar kunde, efter landshöfdingens prötning af det verkliga behovet, äfven flera få antagas. Emot erläggande af s. k. gärningsören befriades desse socknehandtvärkare från skyldigheten att erlägga skatt till städerna³⁾.

Vid 1680 års riksdag ingick adeln till regeringen med anhållan om skrånas afskaffande. Konungen svarade, att han skulle låta öfverlägga något närmare angående denna sak och sedan däröfver vidare förklara sig⁴⁾. En sådan förklaring afgavs emellertid aldrig under Karl XI:s tid.

Det ekonomiska förfallet under Karl XII:s senare regeringsår trykte naturligtvis sin prägel äfven på handtvärket. Det förmådde ej mer uppfylla förbrukningens billigaste anspåk. — Bitra klagomål anfördes öfver den dåliga beskaffenheten och i synnerhet öfver den orimliga dyrheten af handtvärkarnes tillvärkningar⁵⁾. Regeringens försök att genom underlättande af utländske handtvärkares inflyttnings till riket främja konkurrensen och sålunda nedtrycka prisen båtade foga. Svårare än någonsin blefvo klagomålen efter Karl XII:s död. Man erkände visserligen, att den ofantliga oredan i penningväsendet varit en af orsakerna till den

¹⁾ Åbo skräddareämbetes protokoll 10 augusti 1669 och 21 november 1670.

²⁾ Åbo smedsämbetes protokoll 23 oktober 1688.

³⁾ Resol. på allmog. besv. 22 nov. 1680 § 14, 11 nov. 1686 § 17, 50; Resol. på städ. besv. 22 nov. 1686 § 13 (Stiernman, Riksd. besl. II, 1832, III, 2006, 2019, 2030).

⁴⁾ Resol. på adelns besv. 24 nov. 1680 § 53 (Stiernman, Riksd. besl. II, 1853).

⁵⁾ Se t. ex. Bref angående hämmende af handtvärkarnes egenvillighet med stegrande af deras arbete 14 jan. 1712 (Stiernman, Comm. förordn. VI, 87).

dyra tiden, men var likväl benägen att söka den viktigaste i självva skräämbetenas organisation. De adliga ledamöterna af sekreta utskottet vid 1719 års riksdag föreslogo såsom det lämpligaste medlet till afhjälpane af inissförhållendena, att skräväsendet skulle upphävas och en hvar tillerkännas rätt att arbeta och föda sig på hvad sätt som hälst. Deras åsikt torde dock icke hafva delats af utskottets öfriga medlemmar. Emellertid anhöll utskottet hos regeringen, att ett förslag till större näringfrihet skulle utarbetas. Redan året förut hade kommerskollegium till Karl XII ingifvit ett förslag till plakat om frimästare. Den fornämsta orsaken till den afstannade produktionen var enligt kollegiets åsikt att söka i de svårigheter och onödiga kostnader, som lades i vägen för nyttige och skicklige arbetares inträde i ämbetena. Konungen hann icke före sin död fatta något beslut i frågan, men förslaget återupptogs nu samt vann lifligt understöd hos adeln och i början äfven af prästeståndet. Borgareståndet däremot inlade sin bestämda protest. Orsaken till dyrheten var, enligt ståndets åsikt, att söka icke hos skräämbeten, utan hos allmogen, som omåttligt stegrat prisen på räämnern och lifsförnödenheter. Frimästarne skulle endast åstadkomma hat och afund mellan olika slags mästare. Ungdomen skulle utan skrä icke kunna hållas till lydnad och arbetsamhet. Alla gesäller skulle sträfva efter frimästerskap, och i brist på gesäller blefve mästarne tvungne att arbeta ensamme. Skräväsendet var af stor nyta för riket och borde nödvändigt bibeħallas. Medan stånden ännu öfverlade om förslaget och äfven prästeståndet inlade sin reservation emot detsamma, lyckades adeln förmå regeringen att publicera det som lag¹⁾. Den 26 maj 1719 utfärdade regeringen »Förordning om Fri-Mästare ock Handtvärckarnes fria tillträdande i Riket«²⁾. Densamma medgiver enhvar, som lärt sig något handtvärk och »här i landet tänker bosutten blifva», fullkomlig frihet

¹⁾ Lundell, a. a. s. 115 ff.; Arnberg, Anteckningar om frihetstidens politiska ekonomi, I, 3 f.

²⁾ Modée, Utdrag ur Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner och Publicationer, I, 75 f.

och rättighet att utan förbindelse till skrå och ämbete idka sitt yrke under namn af frimästare, sedan han hos magistraten anmält, hvad slags handtvärk han ämnade drifva, samt därå vunnit burskap. Samma rättigheter, som skrä-ordningen tillerkände skrämästarne, tillförsäkrades frimästarne, och deras lärgossar och gesäller skulle aktas lika giltige som ämbetenas. Frimästarne och deras utlärde gesäller egde rätt att ingå i ämbetena, och ämbetsmästarne åter kunde, om de så ville, blifva frimästare. Om magistraten gjorde svårigheter för utländske eller inhemske handtvärkare att vinna frimästerskap, egde de däröfver besvära sig i kommerskollegium^{1).}

Detta stadgande upphäfde skräväsendets grundprincip, skrätvånet. Naturligt var, att borgerskapet under sådana förhållanden skulle uppbjuda alt för att få detsamma upphäfvt, så mycket mer som det tillkommit genom en öfverrumpling och mot ständets bestämda protest. Redan följande år lyckades man också åvägabringa en väsendlig förändring. Vid 1720 års riksdag öfversågo ständerna 1669 års skräordning, och en ny utfärdades till allmän efterlefnad den 27 juni 1720²⁾). Denna afviker i hufvudprinciperna föga från den gamla, men medgifver rättighet till frimästerskap endast åt inflyttade utlänningar. Alla utländske manufakturister och mästare, hvilka ville bosätta sig i riket, fritogos från skyldigheten att ingå i något skrå samt skulle erhålla mästarrätt och vissa frihetsår från all borgerlig tunga, så framt de inför magistraten kunde visa prof på sin skicklighet. Däremot voro de förpliktade att till lärlingar och gesäller alltid antaga några infödde, hvilka sedan skulle åtnjuta samma förmåner som de, hvilka blifvit utlärde af skrämästare. Samma rättigheter som skräordnin-

¹⁾ Arnberg (a. a. s. 4) antager, att förordningen medgaf endast utlänningar rätt till frimästerskap. Mot denna uppfattning strider förordningens stadgande: „Gör magistraten någon främmande eller *inhemske* svårighet att få mästerskap, kan densamma sig däröfver i Commerciale Collegio besvära.“

²⁾ Modée, I, 199 ff.

gen sålunda tillerkände utlänningar, gäfvos 1723 äfven åt afskedade soldater¹⁾.

Borgareståndet fick dock icke länge njuta af sin seger. Vid 1723 års riksdag upprepades åter de gamla klagomålen mot skräna för deras dyrhet på alla tillvärvningar och betonades i synnerhet af bondeståndet. Kommerskollegium förklarade, att dyrheten endast förorsakades af, att skräna sammansatte sig för att stegra prisen på sina tillvärvningar, och att det enda botemedlet vore återinförandet af ett allmänt frimästerskap. Af samma åsikt var äfven ständernas kommersdeputation²⁾. Frågan öfverlämnades af riksdagen till regeringens afgörande, och denna utfärdade den 2 juni 1724 en »Ytterligare Förordning angående de så kallade Fri-Mästare»,³⁾ hvilken återupplifvade stadgandena i förordningen af den 26 maj 1719. Inföddé och främmande medgäfvos utan åtskilnad rätt till frimästerskap.

Samtidigt återupplifvades den gamla skilnaden mellan stads- och landtmannanäringsar, hvilken under de långvariga krigen nästan utplånats. Alla handtvärkare, med undantag af dem, som hade årstjänst hos adeln, eller hvilka på grund af äldre författningar ägde rätt att bo på landet, ålades att senast inom ett år flytta till städerna⁴⁾.

På grund af klagomål öfver, att en mängd okunniga och oersarna personer ansökt och vunnit frimästerskap, fann regeringen sig föranlåten att genom cirkulär af den 5 juli 1726 så till vida inskränka frimästerskapet, att för dess åtnjutande erfordrades 3 à 4 års tjänst och arbete som gesäll. Icke nöjde med denna inskränkning, anhöllo handtvärkarne, företrädde af Stockholms samtliga skräämbeten, genom ett till ständerna vid 1727 års riksdag ingifvet memorial, att frimästerskapet skulle fullkomligt afskaffas. Såsom skäl för sin begäran anförde de bland annat, att den öfverklagade

¹⁾ Resol. på städ. besv. 16 okt. 1723 § 29 (Stiernman, Riksd. besl. III, 2527).

²⁾ Lundell, a. a. s. 119; Arnberg, a. a. s. 14 f.

³⁾ Modée, I, 554.

⁴⁾ Resol. på städ. besv. 16 okt. 1723 (Stiernman, Riksd. besl. III, 2519).

dyrheten endast stegrades genom frimästerskapet. Då fler mästare än förut skulle dela samma belopp arbete, måste hvar och en taga högre priser för sina tillvärvningar för att kunna lefva. Petitionen remitterades till ständernas ekonomie- och kommersdeputation, hvilken, sedan kommerskollegii utlåtande blifvit inhämtadt, i ett vidlyftigt betänkande afstyrkte densamma. De svårigheter och omkostnader skråna lade i vägen för erhållande af mästerskap till-intetgjorde all täflan och därmed även det bästa medlet att erhålla en öfverflödig tillvärvning till lågt pris. Erfarenheten från alla länder visade, att friheten ingalunda var till skada för handvärvet. Fruktan, att en mängd okunnigt folk skulle skynda att blifva frimästare, var aldeles ogrundad, då ju allmänheten snart skulle upphöra att anlita den okunnige. Den fria konkurrensen skulle tvärtom alstra flit, omsorg och en alt större yrkesskicklighet. Frimästerskapet borde därför, enligt deputationens mening, bibehållas såsom det enda medlet att bota skrånas skadliga monopol¹⁾. I resolution på städernas besvär den 28 augusti 1727 förklarade regeringen, att förordningen af den 2 juni 1724 och reskriptet af den 5 juli 1726 fortfarande skulle lända alla till efterättelse, samt att frimästerskapet följakligen skulle bibehållas och skyddas för alt hinder och tvång från ämbetenas sida. Och då frimästarne ledo stort förfång genom att skråaldermännen efter behag utdelade gesäller till mästarne, förbjöds detta försarande för framtiden. Gesällerne skulle äga frihet att antaga arbete hos hvilken mästare de ville²⁾. — Såsom exempel på, huru allmänt frimästerskapet denna tid var, må antöras att år 1729 alla handvärvkare i Vasa voro frimästare³⁾.

Vid 1731 års riksdag beslöto ständerna, att till de inhemska munufakturernas skydd en särskild tullafgift, den s. k. 5-procentsafgiften, skulle läggas på alla sådana utländska varor, som i riket kunde tillvärvkas. Beslutet fattades

¹⁾ Arnberg, a. a. s. 31 f.

²⁾ Stiernman, Riksd. besl. III, 2671.

³⁾ Aspelin, a. a.

mot borgareståndets bestämda protest och trots dess hotelse att söka efter medel till jämviktens bibehållande. För att blidka ståndet sågo de öfriga stånden sig tvungna att bereda det någon ersättning, och en sådan fann man i frimästerskapets upphäfvande¹⁾. Ständerna funno denna gång borgerskapets klagomål öfver frimästarne fullt motiverade. »Erfarenheten hade visat, att handtvärkeriernas uppkomst, som varit ändamålet af 1724 års förordning om frimästare, dymedelst ej stått att erhållas», och ständerna föroslogo därför, att frimästerskapet skulle afskaffas. På grund häraf utfärdade regeringen den 20 juli 1731 en förordning, som stadgade, att ingen frimästare vidare fick antagas inom de yrken, som stodo under skrå och ämbetsregler, och att ämbetena borde oförkränkt tillgodonjuta sina privilegier och rättigheter. Dock skulle de frimästare, som redan blifvit antagne, få bibehålla sina rättigheter, så framt de ej själve hällre ville ingå i ämbetena²⁾. Förordningen gälde emellertid endast inhemske mästare. Skräordningens stadgande om utlänningsars rätt till frimästerskap blef ej genom densamma upphäfdt³⁾.

En ny seger firade skrämonopolet redan vid följande riksdag, då regeringen på borgerskapets underdåliga anhållan upphäfde skräordningens förbud mot slutna skrån. Resolutionen på städernas besvär den 12 december 1734 förklarar, att, till undvikande af fattigdom och bönhaseri, flere handtvärksmästare icke fingo antagas i städerna, än magistraten och vederbörande ämbeten pröfvade nyttige och nödige⁴⁾. Den sista återstoden af näringsfriheten offrades 1739, då äfven rättigheten för inflyttade utlännningar att idka handtvärk såsom frimästare upphäfdes⁵⁾.

Handtvärkarnes rätt att sluta sina skrån och sålunda inskränka konkurrensen liksom äfven förbudet mot frimästerskap förlorade emellertid till stor del sin betydelse genom

¹⁾ Arnberg, a. a. s. 39 f.

²⁾ Modée, II, 904.

³⁾ Jmfr Lundell, a. a. s. 121.

⁴⁾ Modée, II, 1194.

⁵⁾ Jmfr Resol. på städ. besv. 12 april 1739 § 33 (Modée, II, 1459).

de nya manufakturprivilegierna och hallordningen af år 1739. Redan under drottning Kristinas tid hade det blifvit vanligt att förunna enskilda personer eller bolag monopol på vissa industrigrenar. På grund af upprepade klagomål, i synnerhet från borgerskapets sida, förändrades dessa uteslutande monopol genom förordningen af den 18 september 1668 till allmänna handtvärkshus- eller manufakturprivilegier för vissa orter. Då under 18:de århundradets förra hälft på grund af ständernas uppmuntran och understöd fabriker (»manufakturer») för allehanda ändamål uppstodo, ansåg man det nödvändigt att gifva dem en särskild organisation, hvilken skilde dem från skräna, med hvilka de hade mycket gemensamt. I detta syfte utfärdades 1722 en »hallordning». Den 25 maj 1739 utfärdades en ny utvidgad hallordning,¹⁾ och den 29 maj samma år utgåfvos nya manufakturprivilegier²⁾. 1739 års hallordning stadgade, att alla de manufakturister, »som icke egentligen under skräordningen böra begripas», samt deras arbetare skulle lyda under hallrätt, hvarjämte de nya manufakturprivilegierna tillerkände enhvar, »som sitt värk och handslöjd lärt eller lära vill och arbeta kan, frihet att uppsätta sin fabrik eller värkstad, tillvärka varor eller dem föryttra». För att förebygga stridigheter med skräna förordnade regeringen visserligen, hvilka slag af industri skulle lyda under hallrätt, men detta så obestämdt, att ett temligen vidsträkt rum lämnades åt hallrätten att inkräkta på skränas privilegier. Under hallrätt skulle nämligen höra »kläde-, siden- och linnearbetare, silkesredare, ylletygs- och camlotts- jämte parcums-, tröje-, mösse- och strumpeväfvere, schlapmakare, silkes-, ylle- och linne-färgare, kattuns-, linne-, flanells- och cassianstryckare, prässare, tapetmakare, överskärare, fris- och filtmakare, valkare, rask- och sajetväfvere, ullkammare, spinnare samt dessa handteringars arbetare, tillika med andra fabriker och konstnärer, af hvad namn de vara må, som sig därunder begifva». Ingen af dessa manufakturister, handtvärkare och arbetare skulle

¹⁾ Modée, II, 1496 ff.

²⁾ Modée, II, 1539 ff.

kunna tvingas att lyda under något skräämbete, »utan åliger en sådan utom slutet skrå att fortsätta dess handtering och vid hallrätten njuta försvar mot alt intrång». Slutligen stadgade förordningen, att de gesäller, hvilka blifvit utlärde vid manufakturerna, skulle äga rätt att arbeta under skräana. liksom å andra sidan skrägesäller ej kunde förvägras rätt att idka sitt yrke vid manufakturerna. — Hallrätten var sammansatt af en ordförande, hvilken borde vara medlem af magistraten i den stad, där hallrätten hade sitt säte, och ett antal bisittare valde ur handels- och fabriksidkarnes klass. Dess uppgift var att hålla tillsyn öfver manufakturer och fabriker samt handlägga ordnings- och hushållningsmål, som rörde dessa och deras rörelse och att afköma skuldfordringsmål mellan mästare och arbetare samt mindre brottmål, hvilka särskildt uppräknades i hallordningen. Förfarandet var summariskt. — Ny hallordning utfärdades den 2 april 1770.

Då 1739 års hallordning på grund af de sväfvande ordalagen kunde tolkas så vidsträkt, att hvarje, äfven den minsta, förbättring, hvarje ny arbetsmetod i ett skräahandtvärk var tillräcklig för att låta det öfvergå till hallrätten. gjorde de nya privilegierna i själfva värket skräämbetena stort förfång. Klagomål uteblefvo ej häller. Väl hade regeringen 1741 på ständernas tillstyrkan uttryckligen förklarat. att skräahandtvärkare och gesäller hvarken fingo dragas under hallrätten eller af den antagas till mästare, men detta förbud efterlefsdes icke¹⁾. Handtvärkarne protesterade alt framgent mot hallräternas tilltag att gifva skydd ej blott åt enskilda handtvärk, utan äfven åt hela ämbeten, hvilka ville undandraga sig såväl skräordningen som allmänna utskylder, och begärde att denna egenmäktighet måtte näpsas. Dessa klagomål ledde dock ej till någon åtgärd från regeringens sida. Manufakturerna borde, »i anseende till den nyttä däraf flyter», icke förmenas den rätt och frihet de förvärfvat²⁾.

¹⁾ Modée, VII, 5335.

²⁾ Jmfr Resol. på städ. besv. 7 juli 1752 § 16 (Modée, V, 3266 f.)

Till 1756 års riksdag ingaf regeringen en proposition om utvidgad näringssfrihet, hvilken i främsta rummet gick ut på upphäfvande af skräväsendet, men ständerna upptog ej densamma till pröfning¹⁾. Förslaget återupptogs vid följande riksdag men vann ej häller då gehör hos ständerna. För att emellertid stäfja den orimliga prisstegring, hvartill ämbetena åter gjort sig skyldiga och öfver hvilken bittra klagomål fortfarande ansfördes, föreslogo ständerna en ändring af skräordningens stadgande om bland ämbetsledamöterne utsedda värderingsmän, hvilka ägde att sätta skäligt pris på varorna och afdöma tvister däröm. Såsom självve i saken intresserade kunde dessa värderingsmän ej anses oväldige, och ständerna föreslogo därför, att de skulle utses bland opartiska, utom skräna stående personer. I enlighet med ständernas förslag förordnade regeringen, att till värderingsmän framdeles skulle utses en magistratsperson, som ej var ämbetsrådman, en handlande, en mäklare och en handtvärkare af det ämbete, hvarunder arbetet hörde. Dessa personer skulle vara skyldiga att på tillsägelse af »handtvärksfiskalen», hvilken det ålägg att utföra åtal med anledning af klagomål öfver oskälig dyrhet på handtvärksvaror, sammanträda inför ämbetsrätten eller hallrätten för att förrätta värdering af tvist underkastad vara, hvarefter saken skulle summario processu afdömas. Detta fortfarande skulle tillämpas i Stockholm. I öfriga städer ägde stadsfiskalen utföra dylika mål, och om han icke åtnöjdes med underrättens utslag, genom handtvärksfiskalen i Stockholm bringa saken till öfverrätt²⁾. — I Åbo tillsattes 1778 på förslag af borgmästare och råd en särskild »ämbetsfiskal» med helt annat ålliggande. Han skulle »tillhandagå mästarne uti god ordnings hållande med deras folk, såsom ock hvad fuskeri och intrång i deras näring angår»³⁾.

¹⁾ Arnberg, a. a. s. 166.

²⁾ Justitie-Cancellerens Bref til Stads-Fiscalerne 30 april 1762 (Modée, VII, 5127 f.) Jmfr Slotts-Cancelliets Kundgörelse 31 dec. 1755 och Slotts-Cancelliets förnyade Kungörelse 15 aug. 1770 (Modée, VI, 3695 f., IX, 443 f.)

³⁾ Åbo skomakareämbetes protokoll 22 aug. 1778; Åbo sadelma-

I anledning af ständernas förfrågan, om någon förbättring eller förändring i skråordningen och manufakturprivilegierna voro af behofvet påkallade, afgaf kommerskollegium 1766 ett längre betänkande, hvari kollegiet sina gamla traditioner troget yrkade på afskaffande af slutna skrån. Även ständerna funno anledningen till näringarnas förlägenhet i de förfatningar, hvilka hindrade skicklige och idoge arbetare att anlägga egna värkstäder, men man ville dock ej föreslå någon förändring i gällande skräförfattning, ty lika angelägen, som frånvaron af tvång, var äfven den noggrannaste tillsyn, att hvarje idkare egde tillräcklig kunskap, insikt oeh färdighet i den slöjd han ville drifta¹⁾.

De med alt större styrka framträdande yrkandena på utvidgad näringsfrihet vunno dock slutligen gehör. Gustaf III bekräftade visserligen i 1772 års regeringsform städernas välfängna privilegier och rättigheter, men med det förbehåll, att de efter tidernas omständigheter och det allmännas nytta och gagn lämpas. Meningen härmde visade sig snart. Kongl. reskriptet af den 1 februari 1773 upphäfde alla resolutioner och förfatningar, hvilka under den föregående tiden hindrat handtvärksnäringens förkofran samt lagt hinder i vägen för vinnande af mästerskap. För framtiden borde 1720 års skråordnings stadganden om gesällers rätt till mästerskap osförändrade tjäna till esterlefnad och i följd däraf ingen gesäll, som tjänat den föreskrifna tiden samt aflagt stadgadt mästerprof, få under någon förevändning förvägras mästerskap och burskap. Därjämte ålades städernas magistrater att efter vederbörandes hörande bestämma, hvad mästerstykke de sökande borde fullgöra, äfvensom de afgifter de borde erlägga, för att gesällerne ej skulle kunna besväras med svårare prof, än till utrönande af deras skicklighet oundgängligen behöfves, eller med otillbörliga afgifter. Slutligen tillförsäkrades gifte gesäller, som sökte mästerskap, ett eller tvänne års minskning i den vanliga gesälltiden²⁾.

kareämbetes protokoll 25 juli 1778; Åbo smedsämbetes protokoll 23 sept. 1778. Åbo bagareämbetes protokoll 2 nov. 1778.

¹⁾ Arnberg, a. a. s 234 ff.

²⁾ Commerce-Collegii bref 16 febr. 1773 (Modée, X, 116 f.)

Konungen gick emellertid ännu längre. Flere nya städer tillförsäkrades fullkomlig näringsfrihet. Fundationsbreven för Malmköping, Östersund¹⁾, Marstrand²⁾, Tammerfors (1779)³⁾, Kaskö (1785)⁴⁾ och Kuopio (1782) berättiga invånarne i dessa städer »att idka hvad näring de hälst behaga, utan att behöfva söka burskap, eller vid deras handel och handtvärk underkastas några formaliteter, reglementer eller skräförfatningar, af hvad art och beskaffenhet de vara må»⁵⁾.

Borgerskapets klagan vid riksdagarna 1778 och 1786, att de nya näringsgrundsatserna förorsakade dess vanmakt, föranledde ej någon åtgärd från regeringens sida⁶⁾, men vid 1789 års riksdag förmåddes Gustaf III af politiska bevekelsegrunder att gifva efter för ständets fordringar. För att erhålla borgareständets bifall till förenings- och säkerhetsakten biföll konungen dess anhållan, att han ytterligare måtte stadfästa städernas rättigheter samt befrämja borgerskapets handel och näringar⁷⁾. Den 1 april 1789⁸⁾ undertecknade Gustaf III en försäkran till rikets borgerskap, hvari han för evärdliga tider bekräftade städernas innehavande privilegier, fri- och rättigheter. Denna stadgar bland annat, att ingen må drifva borgerlig handel och rörelse, som ej därå vunnit burskap — ridderskapet och adeln samt ståndsper-

¹⁾ Lundell, a. a. s. 124.

²⁾ Modée, X, 483 ff.

³⁾ Modée, XI, 908 ff.

⁴⁾ Modée, XIII, 218 f.

⁵⁾ 1786 anhöllo handtvärkarne i Marstrand på grund af den svårighet de hade att erhålla arbetare att få inrätta ordentliga skräbäbatten. Konungen gaf afslag på denna begäran och förordnade „till förekommande af den överklagade olägenheten, och i stället för det till den ändan föreslagna mindre lämpliga medlet af ämbetens och mäster-skaps inrättande“, att in- och utskrifning af lärgossar skulle ske inför magistraten, som även egde att bedöma gesällprofven, hvarjämte andra städers skrämästare förbjödos att göra någon skilnad mellan gesäller från Marstrand och skrägesäller. (Commerce-Collegii Kungörelse 9 nov. 1786, Modée, XIII, 463 f.)

⁶⁾ Lundell, a. a. s. 125.

⁷⁾ Lundell, a. a. s. 126.

⁸⁾ Försäkran är antidaterad den 23 februari.

soner likväл all tillständig rätt förbehållen — och att, om flera handlande eller handvärvare skulle anmäla sig till vinnande af burskap och mästerskap, än ortens belägenhet, folkmängd, näringutsvägar och kringliggande landsort förmodades kunna tillåta, så skulle behörigt och skäligt afseende fastas vid societetens eller ämbetets, stadens ältestes och magistratens härom afgifna utlåtande. Därjämte ville konungen genom en särskild resolution söka förekomma den skada och det förfång fuskare, försvarskarlar och andra obehöriga personer tillskyndade handvärvkerierna ävensom närmare förordna om värvade soldaters rätt att idka handvärv. En sådan resolution utfärdades också den 24 april samma år. Den innehöll förbud för universitetet och andra publika värv att antaga och försvara särskilde handvärvare. Särskilda författningars bestämmelser om adelns försvarskarlar, landsbygdens gärningsmän m. m. d. borde obrottligt efterlevas. Hallrättarna förbjödos på det strängaste att draga under sig handvärvsgesäller. Endast de soldater, hvilka stodo i värlig tjänst, permetterade eller opermitterade, samt sådana, som erhållit afsked för sjuklighet, hög ålder eller efter minst femton års oförvitlig tjänst, ägde rätt att idka handvärv. Dock fingo de ej tillsammans hålla värvstäder, utan borde arbeta på skrämmästarnes värvstäder eller för deras räkning¹⁾.

Dessa förbud mot obehörigas intrång i handvärvkerierna återtogos dock snart. I skrifvelse af den 14 juni 1790 förklarade Gustaf III, att stadgandet i 1789 års resolution om värvade soldaters arbetsfrihet borde gälla äfven för gevärskontoriarbetare, salpetersjudare, krutarbetare, tyghus-, archlie- och rustkammarbetjante »jämte flere vid Kongl. Maj:ts och Kronans värv och stater», hvilka alltid egt frihet »att medelst handvärvs och slöjdars utöfvande sig och de sina försörja»²⁾. Året därpå återfingo äfven universitetet rättigheten att antaga och nytja nödige handvärvare³⁾.

¹⁾ Modée, XIV, 401 f.

²⁾ Modée, XIV, 544 f.

³⁾ Lundell, a. a. s. 128.

Allmogens rätt att till gärningsmän antaga skomakare skräddare och smeder erhöll privilegii hälgd genom Gustaf III:s »Försäkran och stadsfästelse å svenska och finska allmogens fri- och rättigheter» af den 23 februari 1789. Den medgifver skräddare, skomakare och smeder rätt att såsom socknehandtvärkare självständigt idka sina yrken på landet. Öfrige handtvärkare däremot voro såsom förut bundne vid städerna. Genom kongl. brefvet af den 23 juni 1802 erhölls socknarna sedermera tillstånd att antaga äfven murare och glasmästare samt, om det var nödvändigt, efter konungens särskilda pröfning, äfven handtvärkare af andra skrån. Rätt att i samma ordning och med samma rättigheter som de i detta bref nämnda gärningsmännen bosätta sig på landet och där antagas till gärningsmän beviljades genom kejserliga kungörelsen af den 17 april 1817 äfven svarfware. På hemställan af Finska Hushållningssällskapet gafs sedan genom kejserliga kungörelsen af den 3 april 1824 enahanda tillåtelse åt garfware, snickare, sadelmakare, hattmakare, krukmakare, hjulmakare, sämskmakare, urmakare och målare.

Den frihet från alt skrätvång Gustaf III genom fundationsbrefvet af den 1 oktober 1779 förlänat Tammerfors bekräftades af kejsar Alexander I år 1821, då staden därjämte erhöll fristadsprivilegier¹⁾. Fullständig näringssfrihet beviljades likaså samtliga efter 1809 grundlagda städer: Jyväskylä (1837), St Michel (1838), Heinola (1839), Joensuu (1848) och Mariehamn (1861) samt Idensalmi och Salo köpingar.

Med nyssnämnda undantag kvarstod Finlands handtvärkslagstiftning under de femtio första åren efter föreningen med Ryssland på de gamla i 1720 års skräordning uppstälda grunderna. Skräordningens bestämmelser voro emellertid fullkomligt föråldrade och hämmade i hög grad industrins vidare utveckling och fortkomst. För att afhjälpa de svåraste missförhållandena utfärdade regeringen den 12 dec. 1859 en »förordning angående handtvärkerierna och manufakturerna i Finland». Denna förordning, som tillkom

¹⁾ Kejs. Kung. 1 aug. 1821; H. K. M. nådiga reglemente för Fri-stadsinrätningen i Tammerfors 16 juni 1824.

på administrativ väg utan ständernas hörande, afsåg enligt ingressen endast att »förlära skräordningen och andra om handvärfkerierna och manufakturerna i Finland utkomna författningar», men upphäfde i själfva værket åtskilliga äldre stadganden, bland dem flere af privilegiinatur. Såsom skrä-handvärkare och förbundne att efterlefva skräordningens bestämmelser skulle anses endast bokbindare, garvare, gelbgjutare eller gördelmakare, hattmakare, kopparslagare, krukmakare, körsnärer, målare, sadelmakare, skomakare, skräddare, smeder, snickare, svarfvare och vagnmakare. För alla öfrige handvärkare ävensom manufakturister, fabriksidkare och konstnärer skulle hallordningen af den 2 april 1770 tjäna till esterrättelse. Från lärotvång och förvärvande af mästerskap frikallades alla de, hvilka betjänade allmänheten med hvarjehanda i hushåll förekommande sysslor. Hvarje i stad eller på landet bosatt mantalsskrifven person berättigades att till egen försörjning ensam eller med biträde af maka och barn under vissa vilkor idka handvärvk eller annat yrke af hvad slag som hälst, med undantag af guld- och silfverarbetare- samt tengjutarehandteringarna. Slutligen medgafs handvärkare af alla slag rätt att nedsetta sig på landet, dock ej närmare än på två miles afstånd från stad. Nya städer och köpingar, hvilka i landet anlades, skulle erhålla fullständig näringfsfrihet.

Genom en kejserlig kungörelse af samma dag förrordnades, att hallräetterna i landet skulle indragas med utgången af år 1860, samt att de göromål och ärenden, hvilka likmäktigt 1770 års hallordning och andra författningar tillhörde nämnda rätter, därefter skulle handhafvas af städernas mästrater.

Förordningen af den 12 dec. 1859 trädde i värkställighet den 1 januari 1861 och ägde gällande kraft till den 1 maj 1868, då all tillämpning af stadgandena i 1720 års skräordning, 1739 års manufaktur- och handvärfkeriprivilegier, 1770 års hallordning med flere om näringarna utkomna författningar enligt Kejs. Förordningen af den 24 februari 1868 upphörde.

III.

Rättighet att i Finlands äldre städer själfständigt med
biträde af lärlingar och gesäller idka skrävärk tillkom
enligt 1860-talets gällande rätt den, som efter erhållet mä-
sterskap vunnit burskap å sitt yrke samt blifvit medlem af
ett skräämbe¹⁾.

För vinnande af mästerskap fordrades vissa läro- och
gesällår samt mästerstykke.

Den, som ville inträda i lära hos en mästare, skulle
vara minst fjorton år gammal²⁾. Innan han af mästare an-
togs, var han skyldig att tjäna två månader på prof. Visade
han sig under denna tid till handvärtet oduglig, var mästare
berättigad att vräka honom, så framt han vid utgången af
proftiden däröm anmälde hos ämbetet. Behöll mästaren
honom åter längre tid än två månader utan dylig anmälan,
var han skyldig att antaga honom i lära³⁾. Hvarje mästare
var skyldig att i sitt handvärt använder så många lärgos-
sar han utan skada för eget arbete haun undervisa, men
skulle vid deras antagande gifva företräde åt inföddes. Väg-
rade mästare utan skäl att antaga en gosse i lära, borde
magistraten allvarligen straffa honom. Magistraten ägde
äfven bafva tillsyn öfver, att hvarje mästare hade i lära så
många gossar, som han behöfde och var skyldig att an-
taga⁴⁾. Ämbetena fingo under inga vilkor bestämma det
antal lärlingar mästarne fingo hålla⁵⁾. Detta förbud efter-
lefdes dock icke. I Helsingfors garfwareämbe fick ingen
mästare lära flere än tvänne gossar i sender⁶⁾, och samma
regel gälde för skomakareämbe och skräddareämbe i
Åbo⁷⁾. Klensmederne i samma stad voro förbjudne att an-

¹⁾ Skräordningen Art. X § 19; K. Förordn. 23 febr. 1789 § 1;
Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 §§ 1, 2.

²⁾ Skräordn. Art. IV § 3.

³⁾ Skräordn. Art. IV § 2.

⁴⁾ Skräordn. Art. IX § 1.

⁵⁾ Resol. på städ. besv. 17 aug. 1762 § 4.

⁶⁾ Helsingfors garfwareämbe „punkter“ 4 dec. 1786 § 17.

⁷⁾ Åbo skomakareämbe prot. 16 maj 1750 och 9 aug. 1780;
Åbo skräddareämbe prot. 6 april 1781.

taga flerc än tre¹⁾). Lärokontraktet skulle inför det församlade ämbetet inskrifvas i ämbetets inskrifningsbok. Om särskilt ämbete af det handtvärk mästaren utöfva ej fans i samma stad, behöfde parterna dock ej personligen inställa sig inför det ämbete i annan stad, hvarmed mästaren var förenad. Inskrifningen kunde i detta fall ske genom bref. För inskrifningen erlades till ämbetslädan en af ämbetet fastställd »inskrifningsafgift». Genom inskrifningen lämnades lärlingen en borgen för det ingångna aftslets hälgd. Mästaren å sin sida kunde, om han så önskade, affordra lärlingen löftesmän för kontraktets uppfyllande²⁾). Lärotiden skulle i regel räcka minst tre och högst fem år. Om överenskommelse om kortare lärotid än den i skräordningen påbjudna vid kontraktets ingående träffats mellan mästare och lärling, eller om lärling förut varit i lära eller visade ovanlig fallenhet för handtvärket, kunde lärotiden efter äldermannens och bisittarnes pröfning förkortas³⁾). I Helsingfors garvareämbete samt hattmakare-, bokbindare-, hjul- och vagnmakarcämbetena i Åbo var den kortaste lärotiden bestämd till fyra år, i sadelmakare- och skomakareämbetena i Åbo till fem år⁴⁾.

Lärling, som af sina anhöriga försågs med kost, kläder och husrum, var endast skyldig att arbeta vissa timmar af dagen i mästarens värkstad och fick icke användas till andra sysslor än dem som hörde till handtvärket⁵⁾. Erhöll han däremot underhåll af mästaren, åläg det honom att »löpa mästarens ärenden». Dock borde han hufvudsakligen syselsättas vid handtvärket⁶⁾.

¹⁾ Åbo klensmedsämbetes prot. 20 mars 1799.

²⁾ Skräordn. Art. IV § 1.

³⁾ Skräordn. Art. IV § 3.

⁴⁾ Helsingfors garvareämbetes „punkter“ 4 dec. 1786 § 16; Åbo hattmak. ämb. Reglor 15 april 1780 § 3; Åbo bokbind. ämb. Reglor 4 mars 1776 § 3; Åbo hjul- och vagnmak. ämb. Reglor 16 nov. 1778 § 3; Åbo sadelmakareämb. protokoll 23 nov. 1775; Åbo skomakareämb. protokoll 16 maj 1750.

⁵⁾ Skräordn. Art. IV § 5.

⁶⁾ Skräordn. Art. IX § 3.

Det inskrifna lärokontraktet fick icke före lärotidens utgång utan skälig orsak ensidigt brytas. Öfvergaf lärling utan tillstånd sin tjänst hos den mästare, i hvars lära han blifvit inskriven, fick han ej antagas af annan mästare ¹⁾. Ansåg mästare sig äga skälig orsak att vräka sin lärling skulle han öfverlämna frågan till ämbetsrättens pröfning. Dref han lärling ur tjänsten utan orsak eller utan ämbetets lof och minne, var han förfallen till sex dalers böter och var ändå pliktig att utlära honom ²⁾. Om lärling önskade antaga tjänst hos annan mästare och mästaren gaf sitt samtycke, eller om mästarne sinsemellan träffade öfverenskomstelse om flyttning af sina lärgossar, skulle såväl mästare som lärlingar inställa sig för ämbetsrätten, hvilken efter pröfning egde gifva tillstånd till eller förbjuda flyttningen ³⁾. I Viborgs skomakare- och smedsämbeten fick mästare icke utfärda skiljebref åt lärling, innan denne blifvit antagen till gesäll, såframt han icke var oförmögen till handtvärket eller eljes vanartig ⁴⁾. Dog mästare före lärotidens utgång, var lärling skyldig att uttjäna sina år hos hans enka för den händelse, att hon fortsattemannens rörelse. I motsatt fall var han berättigad att öfvergå till annan mästare. Dock fordrades därtill enkans samt ämbetsrättens samtycke ⁵⁾.

Innan lärling efter lärotidens slut fick utskrifvas till gesäll, skulle han förete behörigt af lärarne vid allmän eller enskild läroanstalt eller af annan trovärdig person utfärdadt betyg öfver, att han egde erforderlig religionskunskap samt kunde skrifva läslig handstil och räkna quatuor species ⁶⁾. Gesällstycke var ej föreskrifvet i skråordningen, men fordrades i de flesta yrken ⁷⁾. Det skulle efter ämbetsrättens

¹⁾ Skråordn. Art. VIII § 12.

²⁾ Skråordn. Art. IX § 4.

³⁾ Åbo skomak. ämb. prot. 2 dec. 1789.

⁴⁾ Viborgs skomak. ämb. prot. 12 mars 1860; Viborgs smedsämb. prot. 30 aug. 1859.

⁵⁾ Skråordn. Art. IV § 4.

⁶⁾ Kejs. Förordn. 29 dec. 1858 §§ 13, 17.

⁷⁾ Hfors skomak. ämb. prot. 4 juli 1757 och 18 juni 1774; Hfors smedämb. prot. 14 dec. 1798; Åbo smedämb. prot. 16 april 1730; Vasa smedämb. prot. 10 nov. 1806; Åbo hattmak. ämb. regl. 15 april 1780

föreskrift förfärdigas i åldermannens värkstad¹⁾ och under hans tillsyn samt sedan granskas af ämbetet. Sedan gesällstycket godkänts och lärlingen företett ofvannämnda kunskapsbetyg, utskrefts han till gesäll. Utskrifningen skulle likasom inskrifningen ske inför ämbetet vid ordinarie kvartalssammankomst, och för densamma betalandes stadgad utskrifningsafgift, vanligen 2 mk 40 pni till ämbetets låda och, om lärlingen var bemedlad, därjämte en mindre summa till gesäll-lådan. Gesäll var ej skyldig att utlösa gesällbref, men gjorde han det, skulle han därför erlägga lösen med 1 mk 60 pni, hvilken tillföll ämbetets notarie. Även gesällbrefvet skulle till säkerhet för gesällen införas i ämbetets protokoll. Jämte gesällbrefvet skulle hvarje lärling, som utskrefts till gesäll, mot en särskild afgift af 1 mk 60 pni erhålla en behörigen bestyrkt gesällbok, hvilken upptog hans namn, ålder, födelseort och yrke jämte tiden, då han blifvit till gesäll antagen²⁾. Egde lärlingen icke medel till erläggande af nämnda afgifter, åläg det hans mästare att försträcka honom den erforderliga summan. Denna skuld måste lärlingen sedan aftjäna med arbete, innan han fick antaga tjänst såsom gesäll³⁾.

Enligt skräordningen⁴⁾ egde utskrifven lärling — liksom äfven äldre gesäll för den händelse, att han stannade kvar i samma stad — rättighet att söka och antaga arbete hos hvilken mästare som hälst. Detta var också regel inom en del ämbeten. I andra åter var det föreskrifvet, att han skulle tjäna det första gesällåret hos sin läromästare, om denne så önskade, och att han i annat fall skulle anmäla sig hos åldermannen eller föreståndaren för gesällhärbärget, som anvisade honom arbete efter »tur» eller

§ 9; Åbo hjul- o. vagnmak. ämb. regl. 16 nov. 1778 § 9; Åbo bokbind. ämb. regl. 4 mars 1776 § 7.

¹⁾ I Åbo bokbind. ämb. förfärdigades gesällstycket i läromästarens värkstad under tillsyn af någon främmande mästare (Åbo bokbind. ämb. regl. § 7).

²⁾ Kejs. Förordn. 12' dec. 1859 § 10.

³⁾ Skräordn. Art. IV § 6; Kongl. Reskr. 16 mars 1784 kungj. gnm Comm. Collegii Kungörelse 21 juli 1784; Kejs. Taxa 27 april 1842.

⁴⁾ Art. V § 1.

»omskådning»¹⁾). Vid »turen» egde det förfarande rum, att mästarne fingo gesäller sig tillkickade i den ordning de hos åldermannen eller på gesällhärbärget anhållit om gesäll. Över turen skulle åldermannen eller åldgesällen föra journal upptagande den tid mästarne anhållit om och den dag de erhållit gesäll. Denna journal skulle vid kvartalssammankomsten i samtlige mästares närvara af åldermannen upp läsas²⁾. Omskådningen åter förrättades af en mästare eller gesäll sålunda, att först den älste mästaren och sedan de öfrige efter ålder tillfrågades, om gesällen hos dem kunde få arbete. 1720 års skräordning³⁾ påbjöd omskådning endast för de gesäller, hvilka på egen bekostnad kommo vandrande från annan ort, men detta stadgande upphäfdes, såsom nämnt, genom resolutionen på städernas besvär den 28 aug. 1727, hvilken lämnade gesällerne frihet att antaga arbete hos hvilken mästare de ville. Denna resolution tyckes emellertid redan tidigt hafva fallit i glömska. Nästan samtliga ämbetens särskilda ordningsregler, bland dem flera utfärdade af kommerskollegium, påbjuda uttryckligen, att alla gesäller, såväl de, som efter erhållet afsked från sin förste husbonde sökte arbete på samma ort, som de, hvilka kommo vandrande, skulle omskådas⁴⁾. Mästare, som antog gesäll utan omskådning, fick betala dryga böter.

Mästare, som i lära antog till gesäll utskrifven lärling, egde, enligt skräordningen, med honom ingå aftal om ar-

¹⁾ Stockholms Bokbindare-Embetets-Gesellskaps Reglemente d. 16 mars 1749 (tillämpadt af bokbindareämbetet i Åbo) § 21; Ordning för smedgesäll ländan i H:fors d. 3 aug. 1847 § 12.

²⁾ Åbo hattmakaregesällskaps regler d. 21 oktober 1811 § 1.

³⁾ Art. V § 2.

⁴⁾ Åbo hattm. ges. regl.; Stockholms bokbind. ges. regl.; Ordning för Skomakare Mästerswänner eller Gesäller och theras Låda i Åbo d. 5 mars 1750; Åbo skom. ämb. prot. d. 13 nov. 1833 o. 30 nov. 1857; Åbo hjul- och vagnmak. ämb. regl.; Gamlakarleby klensm. ämb. prot. 1 maj 1845; Gamlakarleby skom. gesäll. prot. 26 april 1830; Vasa skom. ges. regl.; H:fors garfvareämb. puncter; H:fors smedges ordn. — H:fors snickaregesäller erhölllo på anhållan 1854 tillstånd af ämbeterätten att utan föregående omskådning antaga arbete hos den mästare de ville, men med den inskränkning, att vandrande gesäll,

betstidens längd. Före utgången af denna tid fick mästaren hvarken egenvilligt afskeda gesällen eller på anhållan bevilja honom afsked. Skilde mästare gesäll, fick han böta till ämbetets låda lika mycket, som han utlofvat gesällen i lön för hela den öfverenskomna tiden, och om gesällen åter afvek ur tjänsten, fälde han att böta tre och en half daler och att uppfylla all skada; därtill kom skyldighet att återvända i mästarens arbete. Den, hvilken i tjänst antog förlupen gesäll eller annars skyddade honom, straffades med tio dalers böter till lådan och tre mark till de fattiga¹⁾. De flesta ämbetens särskilda artiklar innehålla härmend i hufvudsak öfverensstämmende stadganden, dock med det undantag, att gesäll, som önskade resa till annan ort, var berättigad att fjorton dagar efter uppsägning lämna sin tjänst. I Helsingfors hade smedgesällerne rätt att efter fjorton dagars arbete uppsäga sin tjänst hos de två förste mästarne, af hvilka de, sedan de erhållit afsked från sin läromästare eller efter ankomst från annan ort antogos. Hos den tredje voro de skyldige att stanna åtminstone ett fjärdedels år, om icke mästaren själf tidigare afskedade dem²⁾. Vid hattmakareämbetet i Åbo åter fingo gesällerne oberoende af den tid de tjänat fjorton dagar efter uppsägning flytta ur tjänsten. Likaså kunde mästarne vid samma ämbete, när hälstade ville, afskeda sina gesäller³⁾.

Utom uppsägning till mästaren åläg det gesäll, som önskade erhålla afsked, att däröm anmäla hos ämbetet. Innan dylik anmälan skett, fick han ej flytta från värvstaden⁴⁾.

Då gesäll lämnade sin tjänst, var mästaren skyldig att i hans gesällbok införa kort uppgift om tiden, då arbetet vidtagit och upphört, samt angående hans förhållande under som ankom till staden, under de första fjorton dagarna borde arbeta hos den mästare, till hvilken han genom omskådning blifvit hänvisad H:fors snickare ämb. prot. 17 jan. 1854).

¹⁾ Skräordn. Art. V § 1, Art. VIII §§ 11, 12; Resol. på städ. hsesv. 17 aug. 1762 § 40 mom. 2.

²⁾ H:fors smedges. ord. § 8; jmfr § 7.

³⁾ Åbo hattmak. ges. regl. § 1.

⁴⁾ Resol. på städ. besv. 17 aug. 1762 § 40 mom. 2.

arbetstiden och detta med sin underskrift bestyrka¹⁾. Kunde gesäll icke förete dylikt intyg öfver behörigen beviljadt afsked, var annan mästare vid 10 dalers böter och skyldighet att ersätta all skada förbjuden att antaga honom i arbete²⁾.

Om gesäll fjorton dagar efter erhållet afsked icke lyckades skaffa sig kondition hos mästare i samma stad, var det inom en del ämbeten föreskrifvet, att han skulle resa till annan ort³⁾. Såsom vilkor för vinnande af mästerskap påbjöds gesällvandringen däremot hvarken i författningarna eller i ämbetenas särskilda artiklar⁴⁾. Tvärtom var den skräordningen⁵⁾ gesällerne utan undantag medgifna rättigheten att vandra genom senare lagbud inskränkt. Enligt kejs. förordningen af den 19 januari 1842 angående handtvärkares och manufakturisters utbildning i Finland fingo endast de gesäller förpassas till vandring, hvilka kunde förete af ämbetet utfärdadt intyg om pålitlighet i arbete och ordentlighet i uppförande eller att de blifvit till annan ort kallade. Då gesäll för att söka arbete önskade pass till vandring eller resa, skulle han utom nyssnämda intyg för magistraten uppvisa sin gesällbok, hvilken borde intyga, att han hade afsked från den mästare, hos hvilken han senast arbetat⁶⁾. Dessutom var han skyldig att förse sig med särskildt af ålderman utfärdadt ämbetspass⁷⁾. Reste gesäll utan dylikt ämbetspass, bötfäldes han. Smedgesäll i Helsingfors var i dylik händelse tll och med underkastad åter hämtningsäfventyr⁸⁾. Då vandrante gesäll ankom till stad, åläg det honom att ofördröjligt uppvisa respasset hos verdbörande magistratsperson. Färdades han på egen be-

¹⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 10.

²⁾ Publication angående arbetare hos Fabriqueurer och Handverckare 2 nov. 1739.

³⁾ Gamlakarleby skomak. gesällf. prot. d. 26 april 1830.

⁴⁾ Vandringstvånget afskaffades redan genom 1669 års skräordning (art. IV § 5).

⁵⁾ Art. V § 2.

⁶⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 10.

⁷⁾ Skräordn. Art. VIII § 10.

⁸⁾ H:fors smedges. ordn. § 22.

kostnad, skulle han taga in på gesällhärberget och därefter omedelbart anmäla sig hos äldermannen, hvilken anvisade honom arbete genom omskådning¹⁾ — om ej ämbetets artiklar undantagsvis i öfverensstämmelse med 1727 års resolution medgåfvo honom rätt att själf söka sig arbete. Erhöll han icke arbete vid första omskådningen, beviljades honom i allmänhet föryad omskådning eller s. k. »öfverordning». Vandrande bokbindaregesäll, som sökte arbete vid bokbindareämbetet i Åbo, skulle vid ankomsten anmäla sig hos gesällfadern, hvilken det åläg att gifva honom arbete på fjorton dagar. Först efter utgången af denna tid skulle han omskådas²⁾. Om mästare egenvilligt nekade vandrande gesäll arbete eller hindrade honom att hos annan mästare sådant erhålla, dömdes han att böta 38 mk 40 p:ni till ämbetets låda och att dessutom till gesällen betala 96 p:ni för hvarje dag denne sálunda uppehölls³⁾. Längre tid än tre dagar fick vandrande gesäll icke uppehålla sig på härberget⁴⁾. Erhöll han ej inom denna tid arbete, skulle af ämbetets medel efter äldermannens och bisittarnes pröfning gifvas honom en »billig tärepennung» till resans fortsättande. Fick gesällen icke tillgodonjuta denna förmån, kunde han söka rättelse hos magistraten och, om han ej åtnöjdes med dess beslut, anföra besvär i senatens ekonomiedepartement⁵⁾. Utom tärpennung från ämbetets låda erhöll vandrande smedgesäll i Helsingfors af gesällskapet fyra mark i respenningar⁶⁾.

Om vandrande gesäll inom ett fjärdedels år återvände till den ort, från hvilken han blifvit förpassad, var han i allmänhet skyldig att antaga arbete hos den mästare, från

¹⁾ Skräordn. Art. V § 2; Åbo hjul- o. vagnumakaregesällers Artiklar d. 6 mars 1799 §§ 2 o. 4; Åbo skomak. ges. ordn. § 14; Åbo hattmak. ges. regl. § 1; H:fors garfv. ämb. puncter § 9; Vasa skomak. ges. ordn. § 14; H:fors smedges. ordn. § 4; Gamlakarleby klensmeds-ämb. prot. 1 maj 1845.

²⁾ Stockholms bokbind. ges. regl. § 22.

³⁾ Skräordn. Art. V § 2.

⁴⁾ Resol. på städ. besv. 17 aug. 1762 § 40 mom. 2.

⁵⁾ Skräordn. Art. V § 2.

⁶⁾ H:fors smedges. ordn. § 5.

hvilken han vid afresan skilt sig, om denna så åstundade¹⁾. Återvände han på förskrifning, var förskrifningen i detta fall ogiltig.

Då mästare införskref gesäll från annan ort, skulle han tillställa honom fraktsedel eller förskrifningsbref jämte nödiga respenningar. Fraktsedeln borde föra afsändandet upprivas för åldermannen och af honom undertecknas²⁾. Därjämte skulle fraktens belopp, afsändningsdagen och destinationsorten antecknas i turjournalen, om sådan fans³⁾. På frakt anländ gesäll var skyldig att omedelbart efter sin ankomst till staden och förr, än han trädde i arbete hos den mästare, af hvilken han blifvit införskrifven, anmäla sig hos åldermannen samt uppvisa respass och fraktsedel. Antog mästare gesäll, innan dylik anmälan skett, var han förfallen till fyra marks böter⁴⁾. Om ej särskilt aftal om arbetstidens längd träffats mellan mästare och på hans bekostnad införskrifven gesäll, åläg det denne att minst ett halft år arbeta på mästarens verkstad. Öfvergaf han tidigare sin tjänst, fick han betala böter motsvarande ett halft års lön och var dessutom skyldig att ersätta den kostnad mästaren användt på hans resa⁵⁾.

Ville handvärksmästare från utrikes ort införskrifva gesäll, var han förbunden att därtill först utvärka sig tillstånd af ortens polismyndighet. Anhållan om dylikt tillstånd skulle ske skriftligen och borde innehålla uppgift om den person namn och vistelseort mästaren ämnade införskrifva, hvarjämte mästaren var skyldig att genom särskild skriftlig förbindelse ikläda sig full ansvarighet för gesällens

¹⁾ Åbo hjul- och vagnmak. ges. art. § 15; H:fors smedges. ordn. § 11.

²⁾ Stockholms bokbind. ges. regl. § 24; Åbo hattmak. ges. regl. § 3; Åbo skomak. ämb. prot. 16 nov. 1785; H:fors smedges. ordn. § 6.

³⁾ Åbo hattmak. ges. regl. § 3.

⁴⁾ Stockholms bokbind. ges. regl. § 24; Åbo hattmak. ges. regl. § 3; Åbo skomak. ämb. prot. 16 nov. 1785; H:fors smedges. ordn. § 6.

⁵⁾ Skräordn. Art. V § 2; H:fors smedges. ordn. § 6, Stockholms bokbind. ges. regl. § 23; Åbo hjul- och vagnmak. ges. art. § 6.

tänkesätt och uppförande. Biföljs mästarens anhållan, borde han översända polisförvaltningens skriftligen utfärdade och med behörig underskrift försedda tillståndsbref till gesällen, hvilken det sedan åläg att hos ryska beskickningen eller konsulatet på orten anmäla sig till erhållande af respass. Endast sådana utländske gesäller, hvilka i behörig ordning blifvit införskrifne af kände fabrikanter eller handtvärksmästare, fingo till landet inkomma. Från dessa stadganden undantogos likväl infödde engelsmän¹⁾.

Lärlingar och gesäller stodo under mästarens husbondevälde, men voro icke underkastade husaga²⁾. För olydnad mot mästaren och för öfverträdelse af skräordningens eller de särskilda ämbetsartiklarnas bestämmelser straffades de af ämbetsrätten eller gesällskapet. All skada gesäll uppsåtligen eller af försummelse tillfogade sin mästare var han liksom annat tjänstefolk skyldig att ersätta, men var därjämte underkastad särskild bestraffning af ämbetsrätten³⁾. Försummade gesäll utan laga förfall, genom frimåndag, spatsergång eller annan fä länga, det arbete honom åläg, ökades hans arbetstid med två dagar för hvarje dag han sålunda försummat, hvartill kom två dalers böter till lådan och 16 öre till de fattiga jämte skyldigheten att uppfylla all däri genom skedd bevislig skada⁴⁾. Vägrade gesäll att förrätta det arbete mästare »i handtvärksmål» pålade honom, straffades han med en och en half dalers böter till ämbetslådan⁵⁾. Samma påföljd, jämte laga böter, drabbade den, som bemötte sin mästare med ohöfliga ord⁶⁾.

Under fritimmarna fick gesäll, så fram till här till utvärvat sig mästarens tillstånd, sysselsätta sig me arbete för egen vinst. Gjorde han det utan mästarens vetskaps, var han förfallen till böter, sex mark till lådan samt en half daler till de fattiga, och hvad han genom dylikt olofligt arbete

¹⁾ Kejs. Kung. 15 maj 1848.

²⁾ Skräordn. Art. VIII § 5; jmfr § 2 in fine.

³⁾ Skräordn. Art. VIII § 1.

⁴⁾ Skräordn. Art. VIII § 2.

⁵⁾ Skräordn. Art. VIII § 6.

⁶⁾ Skräordn. Art. VIII § 6.

förtjänat, var förvärvadt till mästaren¹⁾. Ej häller fick gesäll arbeta för lön hos annan än skräet tillhörig mästare, liksom mästarne å sin sida voro förbundne att i sina värkstäder ej löna andra än vederbörligen antagne gesäller.

Älste gesällen, värkgesällen, skulle under mästarrens frånvara förestå värkstaden.

Mästare åläg gentemot gesäll samma förpliktelser som husbonde gentemot tjänstebjon. Om mästare ej på bestämd tid utbetalade aftalad lön, pliktade han en daler till lådan och åtta öre till de fattiga²⁾.

Enligt skräordningen³⁾ fick ingen bli mästare, utan han hafver redeligen och väl lärt sitt handvärv och njuter vittnesbörd om sitt ärliga förhållande och till det ringaste arbetat ut- eller inrikes för gesäll i tre år, med mindre andra viktiga skäl därtill vore och borgmästare och råd tillika med ämbetet finna honom duglig och i sitt handvärv svarsgod». Senare författningar medgåfvo i vissa fall förkortning af den här föreskrifna gesälltiden. Såsom redan nämnts, åtnjöto gifte gesäller enligt kongl. reskriptet af den 1 februari 1773 efter omständigheterna ett eller två års eftergift på den vanliga gesälltiden. Kejs. förordningen angående söndags-, afton- och tekniska realskolor i Finland af den 29 dec. 1858 stadgade, att gesäll, som förvärvat sig vidsträktare kändedom i aritmetik och teckning, än för handvärvkets utöfning oundgängligen erfordrades, eller egde insikt i bokföring, i fysikens och mekanikens tillämpning på konster och handvärv, i elementarkemi och mineralogi samt kemisk teknologi eller i allmänhet sådana större genom särskild flit och möda förvärvade kunskaper, skulle, i mån af sina framsteg, tillgodonjuta förkortning från och med sex månader till och med hälften af den tid han eljes enligt författningarna borde hafva arbetat såsom gesäll för att kunna blifva mästare, såframt hans färdighet i handvärvket därjämte blifvit i vanlig ordning godkänd. Den, som hade genomgått första klas-

¹⁾ Skräordn. Art. VIII § 3.

²⁾ Skräordn. Art. VIII § 4.

³⁾ Art. VI § 1.

sen i aftonskola och företedde skolföreståndarens intyg över nöjaktiga kunskaper och godt uppförande, eftergavs fjärdedelen, och den, som afslutat fullständig kurs i dylik skola samt företedde enahanda intyg, hälften af den föreskrifna gesälltiden. Sistnämnda förmån medgafs likaså lärling eller gesäll, som genomgått realskola med två klasser eller ock de två första klasserna uti realskolan i Helsingfors samt förskaffat sig säkra insikter i de tekniska och realläroämnena, i hvilka undervisning där meddelades¹⁾.

Då gesäll önskade vinna mästerskap, skulle han anmäla denna sin önskan hos ämbetet och till magistraten inlämna ansökan om burskap. Sedan han i sådant syfte »äskat» ämbetet och erlagt stadgade äskningspenningar, var han i allmänhet icke skyldig att längre arbeta såsom gesäll. Dock kunde magistraten och ämbetet, ifall de »märkligent pröfvade, att det var nödigt antingen för hans ungdom eller ringa förfarenhet eller andra omständigheters skull», ålägga honom att ännu ett år arbeta såsom gesäll hos en enda mästare. Till dylikt »årsarbete» var likväl den, som i mästares ställe förestått värkstad, icke i någon händelse skyldig²⁾.

Om sökanden var af god fräjd och arbetat föreskriven tid såsom gesäll, fick hans ansökan icke utan vidare afslås, men innan hans skicklighet i yrket pröfvats af magistraten och ämbetet, kunde mästerskap icke beviljas honom³⁾. Det mästerstycke han i detta ändamål var skyldig att förfärdiga skulle ester vederbörandes hörande föreläggas honom af magistraten och borde icke vara svårare eller kostsammare än för utrönande af hans insikt i handvärvet oundgängligen behöfdes. Af ämbetsrätten fick det icke i något fall utsättas och bestämmas⁴⁾. Voro idkare af olika

¹⁾) Samma bestämmelser ingingo i Kejs. Förordn. 19 jan. 1842 § 11, Kejs. Förordn. 9 juni 1847 § 11, Kejs. Instr. 7 juni 1848 § 23.

²⁾) Skräordn. Art. VI § 2.

³⁾) Kongl. Reskriptet 16 april 1770, kung. gnm Commerce-Collegii Bref 19 nov. 1770.

⁴⁾) Kongl. Reskriptet 1 februari 1773; Kejs. Brefvet 1 maj 1857.

yrken på grund af arbetets likhet förenade i ett ämbete, behöfde gesäll af dylikt ämbete dock icke göra mästerstycke i hvarje yrke, utan endast i det han särskildt lärt¹⁾. Mästerstycket skulle gesällen utan någons tillhjälp under tillsyn af tvänne af ämbetet utsedde »skådemästare» förfärdiga i en ojävlig mästares värkstad²⁾. Inom en del ämbeten var det särskildt bestämdt, inom hvilken tid arbetet borde vara färdigt. Så stadgade t. ex. Åbo bokbindareämbetes reglemente, att mästerstycket skulle förfärdigas inom tolf dagar. Då mästerstycket var färdigt, skulle det granskas af ämbetsrätten och ämbetsmedlemmarne. Gillades det, så vann den sökande mot erläggande af stadgade afgifter mästerskap. I motsatt fall skulle han åter en tid arbeta såsom gesäll och sedan göra nytt mästerstycke. Om ämbetsrätten underkände ett mästerstycke, skulle dess beslut emellertid, på det ej något »fåfängt och onödigt ratande» måtte äga rum, understallas magistratens pröfning. För de brister, hvilka möjligen förefunnos i mästerstycket, fick gesällen icke, såsom fördom varit brukligt, bötfällas. Icke ens då han öfverbevisades om att hafva förfärdigat sitt prof med hjälp af andra, var han hemfallen till straff. Hans medhjälpare däremot bestraffades — med degradering. En mästare, som öfverbevisades om att hafva biträdt vid mästerstyckets förfärdigande, dömdes att arbeta ett år såsom gesäll, och en gesäll, som gjort sig skyldig till samma förseelse, skulle arbeta ett år såsom lärling³⁾. Kunde godkändt mästerstycke icke genast afsättas, var ämbetet förbundet att inlösa detsamma och betala dess värde åt tillvärvaren⁴⁾.

Utom mästerstycke fordrades ovilkorligen för vinnande af mästerskap i bokbindare-, gelbgjutare-, hattmakare-, kopparlagare-, krukmakare-, målare-, klensmeds-, snickare-, svarfväre- och vagnmakareyrkena intyg öfver nödig färdig-

¹⁾ Skråordn. Art. VI § 4.

²⁾ Kongl. Brefvet 29 nov. 1782, kungl. gum Commerce-Collegii kungörelse 29 jan. 1783.

³⁾ Skråordn. Art. VI § 4.

⁴⁾ Skråordn. Art. VI § 4.

het i konsten att teckna och afkopiera de arbeten, hvilka i handtvärket förekommo. Dyligt intyg skulle vara utfärdadt af lärare vid söndagsskola eller, om söndagsskola icke fans i staden, af lärare vid annan i staden varande undervisningsanstalt. Detta stadgande gälde äfven till Finland inflyttade utlänningar, hvilka här ville vinna mästerskap. Gesäll, som genomgått läroåren i stad, där söndagsskola för handtvärkare icke var inrättad, kunde likväl i sådan stad erhålla mästerskap utan att ega ofvannämnda kunskaper, men kunde icke vinna burskap såsom mästare i annan stad, därest han icke styrkte sig ega sådana kunskaper. Dock var det mästare i förstnämnda städer tillåtet att såsom mästare till annan stad öfverflytta, då han var försedd med behörigt intyg öfver, att han uppfört sig väl och oklanderligt fullgjort sina åligganden såsom mästare¹⁾.

Enligt kongl. reskriptet af den 1 februari 1773 ålägg det magistraten att äfven fastställa afgifterna för mästerbrefvet. Praxis tyckes emellertid hafva varit, att den erlades enligt de af ämbetena upp gjorda taxorna. Den vanliga afgiften var tjugu mark. Om mästerskapssökande gesäll ingått gifte med mästares enka eller dotter eftergafs honom hälften af de föreskrifna mästare afgifterna.²⁾

Förfärdigande af mästerstycke och tilldelande af mästerskap borde enligt skräordningen³⁾ ovilkorligen föregå beviljandet af burskap. För de städer, där ämbete af det handtvärk den burskapssökande idkade icke fans, var det särskilt stadgadt, att magistraten icke fick bevilja burskap, därest den sökande icke kunde uppvisa behörigt intyg af vederbörande i annan stad, där sådant ämbete var inrättadt, att han i föreskrifven ordning därstädes förfärdigat godkändt mästerstycke, hvilket jämväl borde uppvisas för magistraten, om den pröfvade det nödigt⁴⁾. Detta förfarande tyckes emellertid icke hafva iakttagits i alla städer.

¹⁾ Kejs. Förordn. 29 dec. 1858 §§ 14, 17, 18.

²⁾ Skräordn. Art. VI § 7.

³⁾ Art. VI § 6.

⁴⁾ Kongl. Reskriptet 26 april 1770, kungj. gnm. Comm. Coll. Bref 19 nov. 1770.

Stödande sig på reskriptet af den 1 februari 1773, som stadgade, att magistraterna skulle i burskapsresolutionerna utsätta, hvad mästerstycke gesällerne hade att fullgöra, men hvilket stadgande ingalunda afsåg att upphäfva den gamla ordningen,¹⁾ beviljade magistraten i de större städerna burskap, innan mästerstycket blifvit godkändt. Och i stad, där ämbete icke fans, granskade magistraten ensam mästarproven utan att inhämta vederbörande ämbetsrätts i annan stad utlåtande.

Öfver burskapsansökningen egde magistraten höra ämbetet ävensom borgerskapets älste. Om densamma biföljs, skulle sökanden ställa borgen för sex års utskylder till staden och i närvara af ämbetets ålderman aflägga föreskriven borgareed²⁾. Stadgandet i 1789 års försäkran, att, om flera handtvärkare anmälde sig till vinnande af burskap, än ortens belägenhet, folkmängd, näringutsvägar och kringliggande landsort förmodades kunna tillåta, behörigt afseende skulle fästas vid societetens eller ämbetets, stadens älstes och magistratens härom afgifna utlåtande, gälde väl ännu, men torde knappast under 1860-talet hafva åberopats såsom skäl för afslag på handtvärkares burskapsansökningar, då enligt förordningen af den 12 dec. 1859 hvarje i stad mantalsskrifven person egde rätt att till egen försörjning äfven utan burskap och mästerskap idka hvad yrke han ville.

Såsom ytterligare vilkor för befogenhet att i stad med lärlingar och gesäller idka skrähandtvärk fordrade författingarna förening med ämbete af det yrke mästaren idkade. Då handtvärkare från stad, som åtnjöt näringssfrid, ville bosätta sig på ort, där skräordningen gälde, eller önskade förening med vederbörande ämbete, borde han till magistralen inlämna ansökan därom jämte bevis öfver god fräjd och uppvisa prof af det arbete han förfärdigat. Utvi-

¹⁾ Jmfr Lundell, a. a. s. 198.

²⁾ Handelsbalken kap. 4 § 2; Skräordn. Art. VI § 6. Jmfr Hallordningen d. 2 april 1770 Art. V § 8. Försummade åldermannen att följa honom till rådstugan var han förfallen att betala 3 dalers böter.

sade profvet nödig skicklighet, blef han utan vidare omgång upptagen bland ämbetets medlemmar¹⁾.

Efter skrämästares död var hans enka berättigad att fortsätta rörelsen, så länge hon icke trädde i annat gifte eller begick vanhedrande handling²⁾. Beträffande kvinnas rätt att i andra fall idka skrähandtvärk stadgade skräordningen,³⁾ att kvinna, som lärt ett handtvärk, fick utöfva det antingen hos någon mästare och under hans försvar eller såsom kontingentborgare med magistratens tillstånd.

Såsom nämnt gälde det som regel, att endast den var berättigad att såsom mästare idka ett skrähandtvärk, hvilken efter att hafta genomgått föreskrifna läro- och gesällår i behörig ordning förfärdigat godkändt mästerprof och vunnit förening med ett ämbete. Från denna regel gjordes emellertid ett undantag för dem, hvilka afslutat kurs vid treklassig realskola. Förordningen af den 29 december 1858 angående söndags-, afton- och tekniska realskolor i Finland stadgade, att elev, som med betyg och nöjaktiga kunskaper i de flesta undervisningsämnen fullständigt genomgått teknisk realskola med tre klasser samt därefter minst ett år vid större manufaktur- eller fabriksanläggning eller värkstad inom eller utom landet förskaffat sig nödig praktisk färdighet och däröfver företedde behörigt intyg, var berättigad att söka burskap och såväl i stad som på landet nedsätta sig såsom mästare utan skyldighet att genomgå läro- och gesällår, aflägga mästerprof och lyda under skrä

1859 års förordning angående handtvärkerierna och manufakturerna bestämde visserligen, hvilka handtvärk framgent borde lyda under skrä, men då den lika litet som tidigare författningar uppdrog någon bestämd gräns mellan handtvärks- och fabriksnäringarna, kunde skrähandtvärkare fortfarande på grund af någon ny uppfinding eller förbättring inom yrket förskaffa sig manufaktur- eller fabriksprivilegier.

¹⁾ Skräordn. Art. VI § 11.

²⁾ Skräordn. Art. X § 13.

³⁾ Art. X § 19; Jmfr Resol. på städ. besv. 12 dec. 1734 § 23;
Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 8.

Äfven idkare af sådana handtvärk, hvilka icke lydde under skrå, borde enligt den i 1770 års hallordning uppstälda regeln genomgå läro- och gesällår samt efter ådagalagd skicklighet vinna mästerskap och burskap, innan dem kunde medgifvas befogenhet att själfständigt med biträde af lärlingar och gesäller eller legde arbetare utöfva sitt yrke.

Hallordningens stadganden om lärlingar och gesäller öfverensstämma i hufvudsak med skräordningens. Mästare var berättigad att antaga så många lärlingar han ville. Dock borde han förut gifva noga akt på deras naturliga böjelse för yrket och fick därfor icke inskrifva gosse i lära, innan denne tjänat två månader på prof och därunder visat erforderlig fallenhet för handtvärket¹⁾. Lägsta åldern för inträde i lära var bestämd till tio à tolf år beroende af handtvärkets beskaffenhet. Lärotidens längd skulle likaledes lämpas efter yrkets beskaffenhet ävensom efter den kostnad mästaren därunder vidkändes. Fattiga barn, hvilka af mästaren erhöllo kost och kläder, borde lära minst fem år. Den åter, som före inträdet i läran åtnjutit vårdad uppfostran, borde anses för utlärd, så snart han kunde visa prof på skicklighet och erfarenhet i yrket, äfven om han arbetat blott vissa timmar af dagen i värkstaden. Inskrifningsvilkoren borde införas i magistratens protokoll²⁾. Dog mästare före läroårens slut, var lärling skyldig att stanna kvar hos enkan, om hon fortsatte rörelsen. Om hon åter öfvergaf värkstaden eller rörelsen annars nedlades, åläg det magistraten att anskaffa lärlingen plats hos annan idkare³⁾. Utan skälig orsak fick mästare icke under lärotiden skilja lärgosse⁴⁾. — Då lärling efter uttjänade år önskade blifva gesäll, skulle han anmäla sig hos magistraten och därvid förete i behörig ordning utfärdadt intyg öfver erforderlig religionskunskap samt förmåga att skrifva läslig handstil och räkna *quatuor species*⁵⁾. Magistraten egde genom besiktnings-

¹⁾ Hallordningen Art. VI § 6.

²⁾ Hallordn. Art. VI § 7; Kejs. Kung. 12 dec. 1859.

³⁾ Hallordn. Art. VI § 8; Kejs. Kung. 12 dec. 1859.

⁴⁾ Hallordn. Art. VI § 10.

⁵⁾ Kejs. Förordn. 29 dec. 1859 § 13; Jmfr Hallordn. Art. VI § 11.

mästare» låta pröfva hans skicklighet i yrket. Godkände desse honom, åläg det magistraten att mot stadgade afgifter utfärda gesällbref. Mäktade lärlingen icke själf betala afgifterna, skulle mästaren göra det. Lärlingen var sedan skyldig att ersätta dem genom arbete¹⁾). Gesäll fick antaga tjänst hos hvilken mästare han ville. Träffade gesäll och mästare öfverenskommelse om arbetstidens längd, skulle det därvid förblifva. Dock fick kontrakt ej ingås för längre tid än sex år. Var ej viss tid betingad, borde uppsägning ske en månad förr än tjänsten upphörde. Stod gesäll i skuld hos sin mästare, var han skyldig att först astjäna den med arbete, såframt de ej annorlunda åsämdes²⁾). Gesällvandring var tillåten under samma vilkor som för skrägesäller³⁾). Huru lång tid gesäll borde tjäna, innan han kunde erhålla mästerskap, var icke särskilt föreskrifvet. Då gesäll önskade blifva mästare, borde han på sätt i handelsbalken 3 kap. 1 § föreskrefs till magistraten inlämna ansökan om burskap. Öfver ansökningen skulle magistraten höra borgerskapets älste och idkare af samma slöjd som sökanden samt pröfva, om han egde den skicklighet, som för yrkets utöfvande erfordrades⁴⁾). På hvilket sätt denna pröfning borde ske, var ej föreskrifvet. Innan bildhuggare, byggmästare, guld-, silfver- och bronsarbetare, instrumentmakare för musikaliska, fysiska och optiska instrument, kardmakare, nysilfverarbetare, orgelbyggare, urmakare, bläckslagare, glasmästare, kakelugnsmakare, kammakare, messingsslagare, murare, stenhuggare, tenngjutare och timmermän fingo till mästare antagas eller dem kunde tillåtas att värkstad förestå, skulle de styrka sig ega nödig färdighet i konsten att teckna och afkopiera de arbeten, som i handtvärket förekomma. Gesäll, som genomgått läroåren i stad, där söndagsskola icke fans, kunde dock i samma stad vinna mästerskap utan att ega sådana kunskaper⁵⁾). Utom nyss-

¹⁾) Hallordn. Art. VI § 1. Kejs. Kung. 12 dec. 1859.

²⁾) Hallordn. Art. VI § 5.

³⁾) Hallordn. Art. III § 16; Kejs. Förordn. 19 jan. 1842 § 13.

⁴⁾) Hallordn. Art. V § 8.

⁵⁾) Kejs. Förordn. 29 dec. 1859 §§ 14, 18.

nämnda kunskapsprof fordrades af guldsmedsgesäll såsom oeftergifligt vilkor för vinnande af mästerskap, att han vid landets kontrollkontor undergått förhör och blifvit godkänd i legeringsräkningen och hvad till finprof på guld och silfver jämte dessa metallers skedande, raffinerande och fördelaktigaste återbringande ur lösningsmedel och kratser hör, äfvensom att han visat sig ega försvarliga och nödiga instrument och värktyg därtill. Skriftligt intyg häröfver utfärdadt af föreståndaren för kontrollkontoret borde bifogas ansökningen om mästarerättighet och burskap¹⁾. Mästerbrevet utfärdades af magistraten mot en afgift af 19 mk 20 p:ni²⁾. Omedelbart efter det burskap beviljats, var mästare skyldig att upprätta värkstad. Om han sedan nedlade rörelsen och ej inom två år därefter återupptog den, gick han sin närringsrättighet förlustig³⁾.

Handtvärk, som icke lydde under skrå, fick under de vilkor, som för yrkets utöfvande i allmänhet voro fastställda, idkas äfven af välfräddad kvinna, som egde råda öfver sig själf och sin egendom eller, om hon stod under annans målsmanskap, kunde visa målsmans samtycke därtill äfvensom, om hon ej själf kunde ådagalägga tillräcklig skicklighet, lät arbetet förestås af namngiven och godkänd värkgesäll⁴⁾. — Utom lärlingar och gesäller, egde mästare i tjänst antaga äfven andra arbetare, hvilka icke för vissa år i lära inskrefvos, också kvinnor. För rättsförhållandet mellan mästare och dylika legda arbetare gälde bestämmelserna i legohjonstadgan⁵⁾.

För rätt att i värkstad med legda arbetare idka brödbakning, brygd, slakt, korfmakeri, ljus- och tvåtillvärvning, beredning af kött- och fiskvaror med flere dylika i hushåll förekommande sysslor äfvensom sådana yrken och

¹⁾ Kgl. Br. 21 juli 1762, kungl. gnm Comm. Coll. Kungörelse 14 dec. 1762; Kejs. Br. til samtelige landshöfdingarne, angående Controllexamen af Guldmeds-Gesäller 7 nov. 1820.

²⁾ Hallordn. Art. V § 8; Kejs. Kung. 12 dec. 1859.

³⁾ Hallordn. Art. V § 9.

⁴⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 8.

⁵⁾ Hallordn. Art. VI § 13.

slöjder, hvilka kunde hänsöras hvarken till handtvärk eller manufakturer, fordrades icke genomgående af lära och förvärvande af mästerskap. Det samma gälde om dem, hvilka för personer af arbetsklassen eller för fruntimmer och barn förfärdigade skor och kläder af hvad slag som hälst eller sysselsatte sig med skoflickning samt lappning och omändring af gamla klädesplagg eller med broderi och annat sådant syarbete, som egentligen icke hörde till skräddareyrket. Ej häller burskap var ett oeftergifligt vilkor för utöfvande af dylika yrken. Tillstånd att drifva handtering af ofvannämnd beskaffenhet meddelades på ansökan af magistraten, på hvilken det äfven ankom att bestämma, om sökanden borde förvärvfa burskap, eller om näringssätt kunde medgivs honom endast mot erläggande af en efter yrket lämpad årlig kontingentafgift. Nämnda handteringar fingo utövas äfven af kvinna, som var välfräjdad, om hon ej stod under anmans målsmanskap eller egde målsmans samtycke¹⁾.

Den, som i stad vunnit burskap på handtvärk eller annat yrke eller mot näringssafgift utöfvade visst yrke, var tillika berättigad att i större eller mindre omfäng idka någon annan handtering af nyssnämnd beskaffenhet, då han fullgjorde de i sådant afseende föreskrifna skyldigheterna²⁾. För öfrigt gälde den gamla separationsprincipen, för så vidt den innesattade förbud för handtvärkare att drifva handel med annat än egna tillvärvningar eller att idka tvänne handtvärk på en gång, osförändrad³⁾.

Såsom nämndt införde 1859 års förordning om handtvärkerierna och manufakturerna själförsörningsinstitutet. Hvarje i stad bosatt mantalsskriven person, man eller kvinna, som innehade laga försvar, var, äfven utan mästerskap och burskap, berättigad att till egen försörjning ensam eller med biträde af maka och hemmavarande barn idka hvilket handtvärk eller annat yrke som hälst. Dock undantogos häri från guld- och silfverarbetare- samt tenngjutarehandteringarna, hvilkas utföning förbehölls dem, som i sådant af-

¹⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 §§ 3, 8.

²⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 4.

³⁾ Skr.ordn. Art. X § 21.

seende förvärvat mästerskap och burskap. Utan vederbörligt tillstånd fick denna själförsörjningsrättighet emellertid icke utöfvas. Tillåtelse skulle sökas hos magistraten och fick icke vägras, om ej synnerligen viktiga skäl därtill föranledde. För sådan tillåtelse skulle till staden utgöras en årlig afgift, lämpad efter hvarje orts olika förhållanden, handteringarnas beskaffenhet och de afgifter, hvilka af stadens försvarsfolk i allmänhet till stadskassan erlades. Magistraterna egde i samråd med städernas borgerskap uppgöra och till vederbörlande guvernör insända förslag till bestämmande af dessa själförsörjningsafgifter, hvarefter afgifternas belopp för fem år i sender af guvernören fastställdes.

I hvarje stad fingo stadens egne handtvärkare och slöjdikare afyttra sina tillvärvningar i egna eller andras bodar ävensom på offentliga försäljningsställen. Andra städernas handtvärkare däremot hade rätt att försälja sina arbeten endast genom handlande¹⁾.

Särskilda privilegier medgåfvo fortfarande vissa personer en inskränkt rätt att i stad idka handtvärk utan burskap eller själförsörjningsrätt. Soldater, hvilka stodo i värlig tjänst, opermitterade och permitterade, ävensom sådana, hvilka lidit svårare kroppsskada och därför eller för ålder och sjukdom eller efter lång tjänstetid och godt uppförande erhållit afsked med underhåll, fingo idka det handtvärk de lärt. Dock fingo de ej tillsammans hålla värkstad eller åtaga sig entreprenader, leveranser eller större arbetsbeställningar, utan borde arbeta på någon mästares värkstad, då lägenhet därtill gafs, eller ock hemma hos sig för mästares räkning. Beting mellan mästare och soldat om veckolön, dagspenning eller betalning efter stycke skulle med alla de vilkor, hvilka vid aftalet fästes, i kompaniofficers närvara skriftligen upprättas, om mästaren eller soldaten till inbördes säkerhet det åstundade. Endast för den händelse, att soldat ej kunde erhålla arbete hos någon mästare mot skälig arbetslön, var han berättigad att enskildt för sig idka sitt handtvärk samt försälja sina tillvärvningar inom den

¹⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 16.

stad, där han var förlagd¹⁾). Medlem af ridderskapet och adeln egde rätt att hafta i sin tjänst och sitt försvar så många handtvärkare, som för hans egna behof voro nödige. För andra eller till afsalu fingo de icke arbeta²⁾. Likaså egde husbonde, såväl frälse som ofrälse, rätt att använda sina tjänare till allehanda handtvärksarbeten för eget behof³⁾. Universitetet hade rätt att för dess såväl vetenskapliga som ekonomiska behof antaga nödige konstnärer och handtvärkare. De stodo under universitetets försvar och voro befriade från de skyldigheter skrä- och handtvärkeriförtattnin-garna påbjödo⁴⁾.

Vid uppförande och inredande af allmänna och enskilda byggnader, deras förbättrande och iståndsättande, äfvensom vid fartygs byggande samt anläggande af fabrik eller annan dylig inrättning var enhvar berättigad att begagna de handtvärkare och arbetare, med hvilka han bäst kunde öfverenskomma, utan hinder däraf, att desse icke voro i samma stad bosatte och antagne⁵⁾.

För olofligt idkande af handtvärk stadgade särskilda lagrum olika straff. Enligt 2 § 4 kap. Handelsbalken var straffet fyratio dalers böter och varans förlust. Skräordningen åter bestämde fuskieriansvaret till 10 dalers böter samt både arbetets och värtktygens förlust. Genom kongl. resolutionen på städernas besvär den 12 dec. 1734 § 23 blef detta stadgande i så måtto ändradt, att fuskare skulle böta 40 mark (= 10 daler) och dessutom mista endast värtktygen. Borgare, som betjänade sig af fuskare eller bönhas, skulle enligt kongl. resolutionen på städernas besvär den 12 april 1739 § 10 likaså böta 10 daler. Enligt samma resolution § 53 voro af publika värk antagne arbetare äfvensom försvarskarlar, om de med handtvärk eller handel bönhasade,

¹⁾ Kgl. Resol. 28 april 1789; Kgl. Br. 17 nov. 1804, kungj. gnm Comm. Coll. kung. 12 dec. s. &.

²⁾ Privil. För Riddersk. o. Adeln 16 okt. 1723 § 30; Resol. på städ. besv. 12 april 1739 § 10; Kgl. Resol. 28 april 1789.

³⁾ Kgl. Resol. 7 dec. 1796.

⁴⁾ Alexanders-Universitetets Statuter 1 okt. 1852 § 19.

⁵⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 7.

förfalne till 10 dalers böter och hade förvärvkat varan till de fattiga; beträddes de oftare med dylik förseelse, skulle böterna fördubblas. Slutligen stadgade förordningen angående handväkerierna och manufakturerna af den 12 dec. 1859 § 6: »funnes någon, som hvarken burskap eller näringssättighet eller själförsörjningstillåtelse erhållit, i stad betjäna allmänheten med handvärk eller vunnen tillåtelse af sistnämnda slag genom användande af främmande personers biträde missbruka, plikte, hvarje gång han därför lagföres, i vitesbot fyra rubel åttatio kopek (= 10 daler), till jämn delning mellan åklagaren och stadskassan och hafve förbrutit de ämnen och tillväckningar, som hos honom öfverkommas samt honom själf tillhöra». Praxis torde hafva varit, att det i H. B. 4: 2 utsatta ansvaret tillämpats endast på dem, som hörde under skräna och idkade handvärk för egen räknings, innan de vunnit mästerskap och burskap, medan längre om städerna i kongl. resolutionerna på städernas besvär den 12 dec. 1734 § 23 och den 12 april 1739 §§ 10, 53 användts för utom skräna stående personer, hvilka bönhades i skrähandvärk. För intrång slutligen i handvärk, som icke lydde under skräna, och annan borgerlig näring ådömdes straff antagligen enligt 1859 års förordning¹⁾. Det rätta hade väl varit, att H. B. 4: 2 i alla händelser tillsjämpats, och att fuskeri i skrähandvärk dessutom bestraffats enligt kongl. resolutionerna på städernas besvär 1734 och 1739, om bönhesen lagfördes äfven vid ämbetsrätt.

Fullständig näringssfrihet åtnjöts, såsom ofvan nämnts af städerna Tammerfors, Kaskö, Kuopio, Jyväskylä, S:t Michel, Heinola, Joensuu och Mariehamn, ävensom af Iden-salmi och Salo köpingar. Hvarje välfräjdad och i sitt yrke kunnig person egde rätt att i dessa städer och köpingar utan hinder af skräordningar, handelsreglementen och andra stadgar med eller utan biträde af legde arbetare mot erläggande af fastställda afgifter idka hvilket yrke som hälst, ett

¹⁾ Jmfr Danckwardt, Sammandrag af gällande Författningar rörande Handverckerier och Manufacturer m. m. s. 55; Carlén, Handbok i Svenska lagfarenheten, s. 166.

eller flere, sedan han därörom anmeldt hos magistrat eller ordningsrätt samt erhållit tillståndsbref¹⁾). Vid antagande af lärlingar och gesäller äfvensom vid afläggande af mästerprof, om någon så åstundade, följdes antagligen samma föreskrifter, som gälde i landets öfriga städer. För Tammerfors gälde i dessa afseenden bestämmelserna i dess Fristadsreglemente af den 16 juni 1824, hvilka i hufvudsak öfverensstämma med stadgandena i skrä- och hallordningarna. Mellan åren 1836 och 1855 erhöllö flertalet olika handvärvare i Kuopio — egendomligt nog — senatens tillstånd att bilda skräämbeten, antagligen för att lättare kunna erhålla arbetare. Något tvång på utansför stående personer torde dessa ämbeten icke hafva utfövat. —

Genom 1859 års förordning angående handvärvkerierna och manufakturerna erhöll äfven landsbygden utvidgad näringssfrihet. Den rättighet att såsom gärningsmän bosätta sig på landet, hvilken förut tillkommit skräddare, skomakare, smeder, murare, glasmästare, svarfvare, garfvare, snikare, sadelmakare, hattmakare, krukmakare, hjulmakare sämskmakare, urmakare och målare, tillerkändes nu också andra handvärvare, med undantag endast af guld- och silfverarbetare samt tenngjutare, äfvensom idkare af andra yrken och sysslor af hvilka slag som hälst, dock med det vilkor, att de ej bosatte sig närmare stad än på två miles afstånd från densamma. Därjämte berättigades hvarje på landet bosatt och mantalsskrifven person, man eller kvinna, som innehade laga försvar, att utan föregången anmeldan ensam eller med biträde af maka och hemmavarande barn till själförsörjning idka hvad handvärv, slöjd eller yrke som hälst, likväl äfven här med undantag af guld- och silfverarbetare- samt tenngjutarehandteringarna. Enligt tidigare författningar egde utom de i behörig ordning antagne gärningsmännen endast soldater, ridderskapets och adelns för-

¹⁾ Kongl. Fundationsbrefven d. 1 okt. 1779 § 3, d. 4 mars 1782 § 2, d. 30 juli 1785 § 3; Kejs. Kungörelsen d. 1 aug. 1821; Kejs. Manifesten d. 22 mars 1837 § 8, d. 7 mars 1838 § 8, d. 26 dec. 1839 § 8, d. 29 nov. 1848 § 8; Kejs. Kungörelsen d. 24 okt. 1860; Kejs. Fundationsbrefv. d. 21 febr. 1861 § 10; Kejs. Förordn. d. 12 dec. 1859 § 18.

svarskarlar samt hos bruksegare anstälde handtvärkare¹⁾ rätt att idka handtvärk på landet, i de två senare fallen blott för husbondes eget behof, hvarjämte allmogen var berättigad att tillvärka och såväl i stad som på landet försälja järn- och träredskap²⁾. För soldater gälde samma villkor som i städerna. — För socknehandtvärkare voro hvarken läroår, mästerstycke eller andra kunskapsprof föreskrifna. Ansökan om gärningsmannarätt skulle inlämnas till häradsrätten, som, efter det socknemännen blifvit däröfver hörde, egde efter pröfning af socknens behof densamma bevilja eller afslå. För handtvärkare, som af häradsrätten till gärningsman antogs, utfärdades fullmakt af länets guvernör³⁾. Sedan gärningsman blifvit försedd med dylik fullmakt, fick han ej flytta till annan socken, innan han erhållit afsked från sin befatning⁴⁾. Af utsocknebor fick gärningsman icke antaga arbete⁵⁾. Däremot var han berättigad att hemma hos sig på beställning arbeta för stadsboars behof och införa sina tillvärkningar till den, som gjort beställningen. Arbeten, hvilka icke blifvit beställda, fick han hålla till salu i sitt hemvist och i handlandes salubodar i städerna samt dessutom utbjuda dem vid allmänna marknader⁶⁾. Till biträden i yrket fick socknehandtvärkare antaga så många minderåriga gossar han förmådde underhålla och dessutom en lärorräng. Var gärningsman i behof af flere lärorrängar, skulle han därom anmäla hos häradsrätten, hvilken egde pröfva hans behof och lämplighet att sysselsetta dylike arbetare, hvarefter det ankom på guvernören i länet att etter omständigheterna bevilja tillstånd till deras anställande⁷⁾. Om annan handtvärksidkare än gärningsman på landet begagnade sig af

¹⁾ Resol. på städ. besv. 28 aug. 1727 § 2; Kongl. Resol. 28 april 1789.

²⁾ Resol. på städ. besv. 28 aug. 1727 § 2; Resol. på allmog besv. 17 dec. 1734 § 8.

³⁾ Resol. på allmog. besv. 3 juni 1719 § 11 och 20 nov. 1786 § 6; Kejs. Kung. 3 april 1824.

⁴⁾ Resol. på allmog. besv. 3 juni 1719 § 11.

⁵⁾ Resol. på städ. besv. 28 aug. 1727 § 2.

⁶⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 15.

⁷⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 12.

legda arbetare eller lärgossar, bestraffades han med 10 dalers böter samt förlust af de ämnen och tillvärvningar, som kunde hos honom öfverkommas, till jämn delning emellan åklagaren och församlingens fattiga¹⁾.

* * *

De inskränkningar i den enskildes frihet att ordna sin yrkesdrift, hvilka i konsumenternas intresse påbjödös i 1720 års skräordning, voro i jämförelse med bestämmelserna i äldre skräordningar ganska obetydliga.

Främst åläg det skämbetena såsom statliga politianstalter att tillförsäkra allmänheten goda varor. Den bästa garantin härför lämnade handvärvarkarnes skrämässiga utbildning. Men därjämte utöfvades kontroll öfver medlemmarnes arbete. Åldermannen och bisittarne i hvarje ämbete skulle besöka värvärderna och granska arbetets beskaffenhet, hvarjämte det stod hvarje medlem fritt att döma om annans arbete. Den som gjort straffvärdt arbete, bötade första gången 8 mark och andra gången dubbelt²⁾). Ingen fick taga emot mera arbete, än han på bestämd tid mäktade utföra, och den, som icke hade sitt arbete färdigt på öfverenskommen tid, pliktade tiondedelen af arbetets värde för hvarje dag³⁾). Straffet för bedrägeri var 4 dalers böter och för förfalskning förlust af arfvode och 4 dalers böter utom skadestånd och laga ansvar i hvartera fallet⁴⁾). Alt arbete, som kunde stämplas, skulle — vid varans förlust och 3 dalers böter — förses med tillvärvarkrens namnstämpel⁵⁾). Ingen fick taga mera för sitt arbete, än det var värdt⁶⁾). Då handvärvare tilltalades för öfversatt pris, borde arbetet besiktigas och värderas af en magistratsperson — dock icke ämbetsrådmannen — ,en handlande, en handelsmäklare, där sådan fans, och en handvärvare af det ämbete, hvarunder

¹⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 13.

²⁾ Skräordn. Art. VII § 2.

³⁾ Skräordn. Art. X § 24.

⁴⁾ Skräordn. Art. X §§ 25, 26.

⁵⁾ Skräordn. Art. VII § 4; Kongl. Br. 19 dec. 1759.

⁶⁾ Skräordn. Art. X § 23.

arbetet hörde. Dessa personer egde på tillsägelse genast sammanträda samt förrätta besiktningen och värderingen och däröfver meddela bevis, hvilket de, om så fordrades, voro skyldiga att med ed besanna inför magistraten, där saken summario processu skulle upptagas och afdömas¹⁾. Enahanda bestämmelser ingå i hallordningen²⁾. Genom kejs.förordn. d. 12 dec. 1859 upphäfdes hallordningens påbud omstämpling af inhemska manufaktur- och fabriksvaror.

I producenternas intresse dåremot gäfvos inga inskränkningar. Konkurrensen skåmedlemmarne emellan var fri. Den enskilde egde full frihet vid uppköp af råmaterial. Medlemmarne af ett skräämbete voro till och med uttryckligen förbjudne att sammansätta sig om ett visst pris på en råvara och att belägga den med något vite, som öfverskred det så-lunda fastställda priset³⁾. Mästarne voro, enligt skräordinningen, berättigade att i sin lära antaga så mångå lärlingar och gesäller de ville. Såsom nämndt var dock inom en del ämbeten lärlingarnes antal bestämdt. Likaså egde mästarne i regel full trihet i bestämmande af gesällernes löner.

* * *

I stad, där tre eller flere mästare af ett skrähandtvärk funnos, måste ämbete inrättas. Där mästarne voro till antalet färre, skulle de lyda under närmaste stad, där ämbete af samma yrke fans⁴⁾. Med utländskt skräämbete fick finsk handtvärkare ej i något fall ingå förening⁵⁾.

Då nytt ämbete skulle inrättas, egde mästarne göra anmälan däröm hos magistraten, hvilkan det åläg att uppgöra förslag till skräbref för ämbetet samt hos senatens ekonomiedepartement anhålla om stadfästelse därpå⁶⁾. Detta förvarande iakttoogs dock icke alltid. Skräbrefven för klensmeds-

¹⁾ Just. Cancell. Emb. Circul. 30 april 1762, Slotts-Cancell. i Stockholm Kung. 15 aug. 1770.

²⁾ Hallordn. Art. III § 5, Art. V §§ 10, 11.

³⁾ Skräordn. Art. VII § 1.

⁴⁾ Skräordn. Art. I §§ 1, 2.

⁵⁾ Skräordn. Art. I § 7.

⁶⁾ Jmfr Skräordn. Art. X § 32.

och hofslagareämbetet i Gamlakarleby, skräddareämbetet i Jakobstad, sadelmakareämbetet i Vasa, målareämbetet i Uleåborg äro utfärdade af de resp. städernas magistrater. Om mästarne ej själve togo initiativet till bildande af ämbete, borde magistraten genom lämpligt vite tillhålla dem att ställa sig skråordningens stadgande till efterättelse.

Berättigade att såsom röstegande medlemmar deltaga i ämbetets sammankomster och öfverläggningar voro de mästare, hvilka efter i behörig ordning vunnet mästerskap erhållit förening med detsamma. Medlemskapet upphörde vid utträde ur ämbetet — såsom vid bortflyttning till annan ort, där ämbete af samma yrke fans — ävensom genom uteslutning ur detsamma. Till uteslutning ur ämbetet dömdes de, hvilka för grof missgärning dömts heder och ära förlustige¹⁾.

Ämbetets sammankomster skulle alltid bivistas af en magistatens ledamot, den s. k. ämbetsrådmannen, äfvensom af åldermannen och bisittarne och singo ej hållas utan magistratens vetskaps²⁾. Protokollet vid sammankomsterna fördes af en edsvuren ämbetsnotarie, merendels magistratens sekreterare. Då så påfordrades, borde protokollet uppvisas för senatens ekonomiedepartement. Utom lön af staden erhöll notarien arfvode af ämbetet, vanligen 4 mark för sammanträde³⁾.

Om ämbetet icke hade eget „ämbetshus“, hölls sammankomsterna hemma hos åldermannen⁴⁾. Mer än fyra gånger om året voro medlemmarne icke forbundne att sammankomma⁵⁾. Vid de flesta ämbeten hölls tvänne „kvartals-sammankomster“ om året och dessutom vid behof extra sammanträden. Så vid bokbindare-, smeds- och vagnmakareämbetena i Helsingfors, hattmakareämbetet i Åbo, garf-vare-, skräddare- och smedsämbetena i Vasa, målare- och snickareämbetena i Uleåborg. Endast en ordinarie kvartals-

¹⁾ Skråordn. Art. X § 17.

²⁾ Skråordn. Art. I § 4.

³⁾ Skråordn. Art. I § 6.

⁴⁾ Skråordn. Art. I § 3.

⁵⁾ Skråordn. Art. I § 4.

sammankomst hölls af klensmedsämbetet i Gamlakarleby, målareämbetet i Helsingfors och sadelmakareämbetet i Abo.

Hvarje ämbete skulle haſva sin »låda», i hvilken protokoll, penningar, sigill, skrābref samt andra dyrbarheter förvarades. Till lådan funnos tre nycklar, af hvilka åldermannen förvarade en och de två älste bisittarne de öfriga¹⁾. Vid början af hvarje sammankomst uppstäldes denna låda och öppnades af åldermannen och bisittarne gemensamt. Sedan detta skett, togo ämbetsrådmannan, åldermannen, bisittarne och öfrige mästare plats, hvarefter ärendena afgjordes »inför öppen låda». Alla mästare voro ovilkorlig och vid böter skyldige att närvara vid sammankomsterna. Den, som utan åldermannens och bisittarnes lof aflägsnade sig utan att haſva laga förfall, fick böta 1 daler till lådan och 16 öre till de fattiga²⁾. De ärenden, hvilka vanligast förekommo, voro inskrifning af lärgossar, deras utskrifning ur läran, gesällers antagande till mästare, val af tjänstemän nbetalning af kvartalspenningar, granskning af räkenskaperna, föredragning af skrifvelser från mästare i landsorten m. fl. angelägenheter, hvilka berörde ämbetets intressen. Vid någon af de årliga sammankomsterna borde skråordningen för de församlade bröderne uppläsas³⁾. Om ämbetet fann för godt eller sådana frågor förekommo, hvilka bröderne ej ensamme kunde afgöra, fingo de tillkalla några magistratspersoner att delta i ärendenas handläggning och afgörande.⁴⁾ Den, som hade något att andraga, skulle begära företräde eller — såsom det hette — »äiska ämbetet», hvarvid stadgade »äskningspenningar» erlades. Vid några skrävan voro åldermannen och bisittarne befriade från skyldigheten att betala äskningspenningar⁵⁾.

Åldermannen var ordförande vid ämbetets sammankomster. Därjämte egde han företräda ämbetet vid påkommende fall och inför rätta samt förvalta dess egendom.

¹⁾ Skråordn. Art. III § 1.

²⁾ Skråordn. Art. X § 8.

³⁾ Skråordn. Art. I § 5.

⁴⁾ Skråordn. Art. I § 4.

⁵⁾ Gamlakarleby klensmedsämb. prot. 7 juni 1850.

Häri biträddes han af bisittarne, hvilka såsom konsultativa råd stodo vid hans sida. Då åldermannen var frånvarande eller jäfvig, intogs hans plats af älste bisittaren ¹⁾). Åldermannen och bisittarne borde »söka handvärvkets uppkomst och förkofring», men fingo ej utan ämbetets och magistatens vetskaps företaga något, som rörde ämbetet i dess helhet. »Små och särskilda trätör» egde de dock afgöra i närvara af ämbetsrådmannen ²⁾).

Beträffande val af ålderman bestämde 1720 års skräordning i likhet med 1669 års skräordning, att ämbetet borde sätta tvänne mästare på förslag och magistraten af desse utse en. Men genom kongl. förordningen af den 9 januari 1772 återfingo ämbetena sin ursprungliga frihet att självva och utan magistratens inblandning till ålderman utse den, som vid valet erhöll de flesta rösterna. Dock skulle anmälan om valet göras hos magistraten. Om den valde afsade sig uppdraget, fick den, som var närmast i röstetal, icke utan vidare utnämnas, utan nytt val borde anställas. Bisittarne, hvilkas antal lämpades efter talrikheten af ämbetets medlemmar — enligt skräordningen ³⁾) skulle de vara två eller fyra — tillsattes på enahanda sätt som åldermannen. Såväl åldermannen som bisittarne skulle efter valet aflagga ämbetsed på rådhuset »efter gammal plägsed» ⁴⁾). Den, som utan att ega laga förfall vägrade att blifva ålderman eller bisittare, straffades första gången med 4 dalers böter. Andra

¹⁾ Skräordn. Art. II § 1.

²⁾ Skräordn. Art. II § 3.

³⁾ Art. II § 1.

⁴⁾ Antagligen följdes formuläret i 1621 års skräordning: „Jag beder så Gud hjälpa, att jag uti detta mitt antagna åldermans (bisittare-) ämbete skall troligen och redeligen förhålla, att jag skall pläga hvarjom och enom af mina ämbetsbröder, hvad som rätt och skäligt vara kan, att hålla dem vid det gjorda skrä, som i ämbetet författadt är, och isynnerhet lofvar jag ock, att där någon, som kunde hafva något emot någon af våra ämbetsbröder, men icke är i ämbetet, då vilja vi honom utan anseende till personen skipa hvad rätt är; men där några saker, som egentligen icke i vårt skrä författade är, utan till rådstugan i städerna eller på landet till tinget höra, vele vi parterna dit att visa“.

gången fördubblades böterna. Vägrade någon tredje gången att emottaga en förtroendepost, förklarades han för all framtid ovärdig att bekläda densamma¹⁾. Den, som blifvit vald till ålderman, måste stå kvar på sin plats under två års tid, så framt han icke därförinnan på begäran undfick afsked eller »för förseende och misshandel» afsattes af magistraten eller annan myndighet, men efter utgången af dessa två år var han berättigad att afgå. Såväl i dessa fall som om ämbetet icke ville behålla honom längre än två år, skulle nytt val i laga ordning anställas. Dock kunde mästarne öfverenskomma, att åldermannaskapet skulle »efter ordning gå omkring mellan de mästare, som därtill skicklige ärö»,²⁾.

Inom hvarje ämbete tillsattes ett antal »skädemästare», vanligen tvänne, hvilka det åläg att öfvervaka förfärdigandet af mästerstyckena.

Yngste mästaren i ämbetet, »ungbrodern», var skyldig att på åldermannens befallning gå ämbetets ärenden och kalla ämbetsbröderne till sammankomst. Mer än ett år var han likväl icke skyldig att förrätta denna syssla och var därjämte äfven under denna tid berättigad att ställa annan person för sig³⁾.

Till åldermannens och bisittarnes skyldigheter hörde, såsom nämnt, att förvalta ämbetets egendom. Ämbetets inkomster utgjordes af kvartalspenningar, inskrifningspennin-
gar, utskrifningspenningar, mästerskapsafgifter, äskningspen-
ningar samt böter till ämbetslådan. Kvartalspenningarna,
hvilka skulle »till summan förmedlas och påläggas efter hela
ämbetets bevillning och borgmästare och råds godtfinnande,
för alt aktandes, att intet handvärk blifver därmed öfver sin
förmåga besvärad», erlades af samtlige mästare vid kvar-
talssammankomsterna⁴⁾. Från skyldigheten att erlägga denna
afgift voro åldermannen och bisittarne vid en del ämbeten
befriade. Dessa inkomster fingo endast användas till ämbe-

¹⁾ Skräordn. Art. II § 2.

²⁾ Skräordn. Art. II § 5.

³⁾ Skräordn. Art. II § 8.

⁴⁾ Skräordn. Art. I § 4.

tets gagn och nyta och ej »onytteligen förtäras». Årligen, vid Valborgsmässotiden, voro åldermannen och bisittarne skyldige att för samtliga ämbetsmedlemmar och några af magistraten förordnade personer aflägga räkenskap för det förgångna året¹⁾.

Ur skräkassan bestredos utgifterna för skrifmaterialier, räkenskaps- och protokollsböcker m. m. samt ämbetsrådmannens och notariens arfvoden och slutligen för de förfiskningar, hvilka intogos under eller efter sammankomsterna.

Hjälpsamhet mot fattiga och sjuka var en ämbetet af staten uttryckligen ålagd plikt. Om mästare utan eget förvällande råkade i fattigdom eller insjuknade, skulle han med magistratens lof och minne samt efter samtligen medlemmars pröfning af hans behof och lädans tillgångar erhålla understöd ur ämbetslädan. Dock var han skyldig att återbära den summa han sålunda erhållit, sedan han tillfrisknat eller hans ekonomiska ställning blifvit betryggad. Då en obemedlad mästare eller hans hustru afled, var ämbetet skyldigt att bekosta begravningen²⁾. Vid några ämbeten gingo en del af kvartalspenningarna till en särskild »dödlåda», från hvilken begravningshjälp lämnades åt hvarje aflidne medlem eller hans hustru, oberoende af sterbhusets tillgångar. Af de böter, hvilka inflöto i ämbetsläadan, skulle en fjärdedel, om ej skräordningen särskilt bestämde annat belopp, läggas till ämbetets fattigkassa. Till denna betalades dessutom vid de flesta ämbeten fjärdedelen af kvartalspenningarna. Af dessa medel gäfvos efter åldermannens och bisittarnes godtfinnande understöd åt aflidne medlemmars efterlämnade enkor och barn.³⁾

De finska skräämbetena åtnjöto — liksom utländska skrään under skräväsendets sista tider — icke någon autonomi. De voro icke fria samfund, utan blott statliga politianstalter och borde därför ställa sig den allmänna skräord-

¹⁾ Skräordn. Art. III §§ 3, 4.

²⁾ Skräordn. Art. X § 16.

³⁾ Skräordn. Art. III § 2.

ningens bestämmelser till obrottlig efterlefnad. Alt, som ej öfverensstämde med denna, var utan kraft och värkan. De särskilda regler de enskilda ämbetena uppgjorde för sig, och hvilkas bestämmelser aldrig fingo afvika från de i den allmänna skräordningen uttalade principerna, behöfde senatens eller åtminstone magistratens stadsfästelse, innan de fingo tillämpas¹).

Däremot egde skräna fortfarande egen domsrätt. Denna utöfades dock icke såsom ursprungligen af samtliga ämbetsmedlemmar. Skrädomstolen, ämbetsrätten, bestod af ämbetsrådmannen såsom præses samt ältermannen och bisittarne²).

Ämbetsrätten skulle såsom första instans upptaga ordnings- och hushållningsmål, hvilka rörde skrämedlemmarne och deras drift och rörelse, samt afdöma tvistemål mellan mästare och arbetare, ävensom en mängd i skräordningen uppräknade brottmål. Dessa voro: misshandel å älterman eller bisittare³), misshandel å ämbetsbroder vid ämbetets sammankomst⁴ och öppen låda⁵), ärekränking mot hela ämbetet⁶), mot ämbetsrådmän, älterman eller bisittare⁶), mot ämbetsbroder eller hans hustru vid ämbetets sammankomst⁷), falsk angifvelse om straffvärdt arbete⁸), bedrägeri, begånget af handtvärkare mot hans kunder⁹), uppbyrtande af till ämbetet adresseradt bref¹⁰), förfalskning af handtvärksvara¹¹), första resan snatteri, begången af lärling eller gesäll¹²), försnillning af anförtrodt råma-

¹⁾ Jmfr Skräordn. Art. X § 32.

²⁾ Skräordn. Art. X § 32.

³⁾ Art. II § 6.

⁴⁾ Art. X § 7.

⁵⁾ Art. X § 2.

⁶⁾ Art. II § 6.

⁷⁾ Art. X § 6.

⁸⁾ Art. VII § 2.

⁹⁾ Art. X § 25.

¹⁰⁾ Art. X § 3.

¹¹⁾ Art. X § 26.

¹²⁾ Art. VIII § 9.

terial¹⁾, mästares vägran att utbeta lön åt gesäll²⁾, olagligt vräkande af lärling³⁾, gesälls försommelighet i fullgörande af sina åligganden⁴⁾, mindre förseelser af gesäll⁵⁾, svordom vid ämbetets sammankomster⁶⁾, hållande af fri måndag⁷⁾, oljud vid ämbetets sammankomster⁸⁾, förköp i ämbetet⁹⁾, intrång i annans handtvärk¹⁰⁾, försummelse att på föreskrifvet sätt stämpla varor¹¹⁾, tagande af obehörig talan inför ämbetsrätten¹²⁾, upprepande af inför ämbetsrätten förlikt sak¹³⁾, kväljande af ämbetsräts dom, försummelse att angisva nyssnämnda brott¹⁴⁾ och ungbroders förseelser i tjänsten¹⁵⁾, åldermans och bisittares försummelse att inlämna redovisning för förvaltningen af ämbetets medel¹⁶⁾. För öfriga tjänsteförbrytelser skulle ålderman och bisittare på anmodan af ämbetet tilltalas af magistraten¹⁷⁾. Begingo de andra brott, skulle de dömas af ordinarie domstol. För misshandel, ärekräckning, bedrägeri, förfalskning, försnillning och svordom skulle skrämedlem lagföras äfven vid ordinarie domstol och ådömas straff efter allmän lag. »Stadens rätt skulle vara otörkränkt. — »Bönhasjakt» fick ämbetsrätt anställa endast med magistratens vetskaps och samtycke och i dess utskickades närvara¹⁸⁾.

Vid ämbetsrätten borde det i allmän lag påbjudna rät-

¹⁾ Art. X §§ 27, 28.

²⁾ Art. VIII § 4.

³⁾ Art. IX § 4.

⁴⁾ Art. VIII §§ 1, 2.

⁵⁾ Art. VIII §§ 6, 7, 8, 12.

⁶⁾ Art. X § 18.

⁷⁾ Art. VIII § 2.

⁸⁾ Art. X § 10.

⁹⁾ Art. VII § 1.

¹⁰⁾ Art. VII § 3; Art. X § 21.

¹¹⁾ Art. VII § 4.

¹²⁾ Art. X § 9.

¹³⁾ Art. X § 4.

¹⁴⁾ Art. X § 12.

¹⁵⁾ Art. II § 8.

¹⁶⁾ Art. III § 4.

¹⁷⁾ Art. II § 1.

¹⁸⁾ Art. X § 20.

tegångsförfarandet iakttagas¹⁾). Käranden skulle vid uttalande af stämning i äskningspenningar erlägga 8 öre till lådan och 2 öre till de fattiga, om målet lämnades beroende till ordinarie kvartalssammankomst, men 2 daler till lådan och 16 öre till de fattiga, om klagomålet var af den vikt, att extra sammanträde genast måste hållas. Om svaranden fälles, var han skyldig att ersätta käranden dessa kostnader²⁾.

Missnöje öfver ämbetsrättens utslag fullföljdes genom besvär till magistraten. I stad, där skrääämbete icke fans, skulle »alla tvister mellan mästare, gesäller och lärgossar, som voro af den beskaffenhet, att de af domare kunde avgöras», omedelbart upptagas och atdömas af magistraten utan att parterna voro förbundna att först låta saken skärskadas i närmaste stads ämbetsrätt³⁾). Den, som åter ej nöjdes åt magistratens utslag, egde fullfölja sin sak genom besvär, om den var af judiciel beskaffenhet, i hofrätten och, om det var hushållningsmål, i senatens ekonomiedepartement⁴⁾.

Till andra straff än böter kunde ämbetsrätten icke döma. Högsta beloppet var 14 daler, hvilket ådömdes för försnillning⁵⁾). För den, som tredskades att erlägga ådömda böter, ökades straffet med en fjärdedel för hvarje kvartal han sálunda försummade⁶⁾). — Såsom nämndt skulle, där ej skräordningen stadgade annat, tre fjärdedelar af bötesbeloppet tillfalla ämbetslådan och en fjärdedel skräets fattiga. —

Vid de flesta finska skrääämbeten hade gesällerne egen »låda». Mästarne tyckas icke här, såsom i utlandet, hafva betraktat gesällskapen med obliga ögon. Tvärtom. Så t. ex. heter det i grofsmeds- och vagnmakareämbetets i Åbo stad-

¹⁾ Resol. på städ. besv. 12 dec. 1734 § 39.

²⁾ Skräord. Art. X § 1.

³⁾ Resol. på städ. besv. 12 dec. 1734 § 39.

⁴⁾ Skräordn. Art. X § 32; Kejs. Regl. för Reger. Cons. 18 aug.

1809 §§ 33, 41.

⁵⁾ Skräordn. Art. X §§ 27, 28.

⁶⁾ Skräordn. Art. II § 7.

fästelse på gesällskapets artiklar, att gesällådan »värklingen skulle bidraga till handtvärkets fortkomst och förkofring». Det var till och med ganska vanligt, att mästarne uppmanade gesällerne att inräcka egen låda, om de ej självsve togo initiativet därtill.

Af ämbetet förordnades i öfverensstämmelse med skrä-ordningens stadgande, att »sammankomster af gesäller utan tvänne mästares närvoro äro ogille¹⁾, tvänne »lådmästare» eller bisittare, af hvilka den ene kallades vorstäder eller föreständare, vid gesällernes låda. Desse voro skyldige att alltid närvara vid gesällskapets sammankomster för att — liksom ämbetsrådmannen vid mästarnes sammanträden — öfvervaka, att alt gick lagligt till, och delta i målens afdömande. Därjämte skulle de i regel i förening med den af gesällerne självsve utsedde åldgesällen förvalta gesällskapets egendom.

För öfrigt voro gesällernes korporationer bra nog obe-roende. De hade sina egne tjänstemän, sitt sigill, sin låda, sin välkomma eller pokal och öfriga symboler samt egen kassa. Öfver sina likar utöfvade de egen domrätt i första instansen.

De vanliga förtroendemännen voro »åldgesällen», »lådgesällen», »lådkrifvaren», »omskådningsgesällen» och »unggesällen». Åldgesällen valdes i regel af gesällerne självve för hvarje kvartal²⁾. Vid skomakaregesällskapen i Åbo och Vasa satte gesällerne två eller tre på förslag, af hvilka ämbetets alderman utsåg en³⁾. Åldgesällen skulle jämte lådmästarne »sörja för gesällskapets gemensamma nytta och angelägenheter», och vid sammankomsterna skulle han leda förhandlingarna. De öfrige tjänstemännen utsågos på samma sätt som åldgesällen. Lådgesällen motsvarade bisittaren vid ämbetets låda⁴⁾. Lådkrifvaren förde protokollet vid gesäll-

¹⁾ Art. V § 4.

²⁾ Åbo hjul- och vagnmak.ges. artikl. § 1; Stockholms bokbind. ges. regl. § 18; H:fors smedges. ordn. §§ 1, 15.

³⁾ Åbo skomak. ges. ordn. § 2.

⁴⁾ H:fors smedges. ordn. § 1.

skapets sammankomster¹⁾). Omskådningsgesällen förrättade — såsom tidigare nämnts — omskådningen. Unggesällen, som vid hjul- och vagnmakaregesällskapet i Åbo tillsattes af lädmästarne och åldgesällen, skulle — liksom ungbrodern i mästareämbetet — kalla bröderne till stämma²⁾.

Den, som valdes till någon förtroendepost, fick ej utan att hafva laga förfall afsäga sig densamma. Om åldgesällen eller unggesällen före utgången af det kvartal, för hvilket han blifvit vald, blef utan arbete och önskade vandra, skulle någon af de gesäller, som arbetade i samma värkstad, öfvertaga sysslan. Fans icke annan gesäll i samma värkstad, hade vorstäder rätt att till åldgesäll eller unggesäll utse annan därtill lämplig person³⁾.

Sin samlingsplats hade gesällerne på »gesällhärbärget», hvilket alltid skulle hållas hos någon af ämbetets mästare⁴⁾. Föreständaren för härbärget kallades »härbärgsfader», »skräfader» eller »krogfader», liksom härbärget ofta kallades »krogen». Vanligen förenades vorstäders- och krogfaderssysslan på en hand. Detta föreskrefs uttryckligen i Åbo grofsmeds- och vagnmakaregesällskaps artiklar och i Åbo bokbindaregesällskaps reglemente. Krogfadern upplät rum för sammankomsterna, tillhandahöll öl och mat mot betalning samt förvarade gesällskapets låda. I härbärget erhöllo dessutom vandrande gesäller och de af gesällskapets medlemmar, hvilka voro utan arbete, kvarter och mat tils de hunnit omskådas.

De ordinarie kvartalssammankomsternas antal var olika vid olika gesällskap. Vid Åbo grofsmeds- och hofslagaregesällskap och vid Åbo bokbindaregesällskap voro de fyra om året. Åbo skomakaregesällskap sammanträdde

¹⁾ Åbo grofsmeds- och vagnmak. ges. art. § 5; H:fors smedges. ordn. § 2. Vid Åbo bokbindaregesällskap fördes protokollet af den ene lädmästaren (Stockholms bokbind. ges. regl. § 1).

²⁾ Åbo hjul- och vagnmak. ges. art. § 30; Åbo skomak. mästersv. ordn. § 19; Stockholms bokbind. ges. regl. §§ 4, 5.

³⁾ Stockholms bokbind. ges. regl. § 18.

⁴⁾ H:fors smedges. ordn. § 4; Stockholms bokbind. ges. regl. § 1: Åbo grofsmeds- och vagnmak. ges. art. § 1.

en gång hvar fjärde vecka. I Helsingfors smedgesällskap och i Åbo svarfvaregesällskap hölls tvänne kvar-talssammankomster om året. Innan sammanträdet hölls, borde anmälan däröför göras hos äldermannen¹⁾. För att gesällerne icke skulle försumma sitt arbete, skulle sammanträdena vid Åbo vagnmakaregesällskap börjas klockan 3 e. m. och slutas senast klockan 7, då en hvar måste be-gifva sig hem till sin mästare. Extra sammanträden hölls vid behov.

Vid sammankomsterna skulle den i gesällartiklarna stadgade ordningen obrottligent foljas. En half timme före sammanträdets början borde unggesällen infinna sig på här-bärget för att se till, att alt var i ordning. Innan de öfrige anlände, skulle åldgesällen uppställa och öppna lådan. Då alla voro samlade och intagit sina bestämda platser — man satt efter ålder och värdighet — samt kvartalspenningarna blifvit erlagda och åldgesällen affordrat de närvarande deras vapen, öppnades sammanträdet därmed, att åldgesällen trenne gånger »uppklappade» och tillfrågade gesällskapet, om någon hade något att andraga samt förestälde dem att sådant beskedliga göra. Om klagomål fans, skulle den klagande fram-föra sin talan anständigt och obehindradt, och den tilltalade skulle svara därpå med beskedlighet utan att någon fick falla dem i talet. Sedan härom ransakats, upplästes de af ämbetet och magistraten stadsfesta gesällartiklarna. Därefter inskrefvose nya medlemmar, och slutligen granskade man rä-kenskaperna. Sådan var ungefär den ordning, som följdes vid bokbindaregesällskapet i Åbo.

Bruken voro något olika vid olika gesällskap. Helsingfors smedgesällådas ordning lämnar följande karaktäri-stiska föreskrifter för kvartalssammankomsterna:

»Då gesällerne äro församlade och lådan blifvit öpp-nad, skola de, på det alt ordentligen må tillgå, sätta sig ned-er på sina ställen, då antingen låd- eller åldgesällen på vanligt sätt begär ljud med tillsägelse, det de, som äro yng-ste gesäller, komma hvar attstå sin halvs timme med fal-

¹⁾ Åbo skomak. mästersv. ordn. § 5.

tigbössan till att taga fem kopek silfver af dem, som vid lådans öppnande icke äro tillstädés inne i salen, där lådan förvaras; görandes den yngste gesällen på äldermannens och bisittarnes värkstäder början med fattigbössans hållande, och fortfares därmed efter ordning af de andre gesällerne, och bör vid sammankomstens slut noga iakttagas, hvarest ordningen med fattigbössans hållande stannat, på det begynnelsen därmed må vid nästa kvartal ske af den gesäll på den värkstad, som i ordningen följer. Vägrar någon gesäll att på sätt sagdt är hålla fattigbössan eller sådant försummar, böte 30 kopek silfver i berörda bössa. Skulle någon gesäll, som ordningen med fattigbössans hållande tillkommer och därtill blifvit kallad, vara aldeles borta, böte som sist sagdt blifvit och kallas åter därtill nästa gång. Tredskas han då och uteblifver, böte 60 kopek silfver i gesällådan och 20 kopek silfver till fattigbössan samt vare icke dess mindre forbunden att stå med fattigbössan sin behöriga tid. Därefter aflämnar bemälde åldgesäll, som då från samma syssa, om så påfordras skulle, afträder, densamma jämte lådnycklarna till sin efterträdare, hvilken senare åter begär ljud med tillsägelse, det gesällskapet häller sig färdigt att afgifva lade- eller kvartalspenningarna med 60 kopek silfver hvardera, åtvärnande därjämte samtliga sällskapet att vid och under omfrågan stilla sig förhålla samt icke, vid 20 kopeks böter, beväpnad sig vid lådan eller gillet inställa. Sedan alt detta försiggått, uppläisas af den person, som blifvit anmodad att föra bok vid sammankomsten: 1:mo alla dessa föregående och efterföljande artiklar; 2:o erlägges kvartalspenningarna; 3:o antecknas i boken de gesällers namn, som sedan sista kvartalet kommit resande, hvilka hvar och en erlägga till lådan 60 kopek silfver och 10 kopek samma mynt i fattigbössan; 4:o emottagas de vid ämbetets sista sammankomst utskrifna lärlingar och inskrifvas deras namn i gesällboken, då där betalas dubbelt emot de förenämnda; 5:o böra gesällerne hvar efter annan tillfrågas och höras, hvad af dem kan vara att påminna, hvilket, om det är af den beskaffenhet, att det hos gesällerne kan afgöras, och som lådmästarne böra pröfva, må med stillhet ske;

6:o skall gesällernes härbärgsvärd och dess hustru inkallas och höras, huru gesällerne sedan sista kvartalssammankomst sig å härbärget förhållit, på det att, om någon mer eller mindre oordentlighet förelupit, antingen då genast rättelse skaffas eller ock, om förbrytelserna sådant fordra, det må å behörig ort angivvas; 7:o böra gesällerne sådant åtvarnas. det de skola vid de vanliga katekesförhören sig inställa, och att den, som af motvilja sig därifrån undanhåller, belastas med laga näpst; och 8:o att samtliga gesällerne, på sätt sagdt blifvit, är obetaget att begära och erhålla redovisning öfver lådans inkomst och utgift under kvartalet, på det de må se och finna, att deras penningar rätteligen blifvit till nytto använda».

Sammankomsten slutade regelbundet med ett gemensamt dryckeslag, hvarvid ingen fick ostraffadt öfverträda de många samfundsreglerna för ordning och skick¹⁾.

Stadgandet i Helsingfors smedgesällådas ordning, att alla utskrifne lärgossar vid ämbetet ävensom alla till staden anlände främmande gesäller vid första kvartalssammankomst borde anmäla sig vid gesällådan för att upptagas i gesällskapet, ingår äfven i öfriga gesällskaps artiklar. Som vilkor för inträde i Åbo och Vasa skomakaregesällskap fordrades, att den sökande lärt hos en »ärlig och rättskaffens mästare».

Då utlärd lärgosse upptogs i gesällskapet, skulle han betala en viss inskrifningsafgift, hvarefter han inom de flesta yrken fick genomgå en mängd ceremonier, såsom »hyfling», »deposition» m. m., hvilka betecknade hans renande från de oarter, hvilka ännu ansågos vidlåda honom²⁾. Några upplysningar om dessa ceremonier lämna handlingarna icke. De bevarades obrottsgen, liksom de för vandrande gesäller föreskrifna hälsningsformerna, af gesällskapen såsom ordenshemligheter.

Gesällernes kassa förvarades dels i »lådan», till hvilken vorstäder, bisittaren och åldgesällen hade hvar sin nyckel, dels i »fattigbössan». Inkomsterna utgjordes af in-

¹⁾ Jmfr Åbo skom. mästersv. ordn. §§ 37, 49.

²⁾ Jmfr Lundell, a. a. s. 73.

skrifningsavgifter, böter och de kvartalspenningar hvarje gesäll hade att erlägga. Kassan förvaltades af vorstäder, bissittaren och åldgesällen, hvilka inom en del gesällskap årligen, inom andra kvartalsvis borde aflägga räkenskap inför gesällskapet, vid några gesällskap dessutom inför ämbetsrätten¹⁾.

De medel, hvilka inflöto i lådan och i fattigbössan, borde företrädesvis användas till understöd åt sjuke och vandrande bröder samt till bekostande af fattige kamraters begravning. Åbo skomakaregesällskap gaf åt sjuk medlen 1 mark 28 penni ($\frac{2}{3}$ daler) i veckan. »Men skulle så hända, att sjukdomen alt för länge varade, skulle å ömse sidor sakna till det bästa öfvervägas, att ej alla medel ur lådan tömmas för ens skull, icke häller att den sjuke i sin nöd lida skall; utan bör då brödraskapet af broderlig kärlek och eget sammanskott komma honom till hjälp efter förmågan». Den, som stod i arbete hos någon mästare, skulle dock icke få något understöd under första veckan. Det understöd, som gafs, behöfde ej i något fall återgäldas. Var sjukdomen svårare, skulle kamraterne vaka öfver honom i tur, en hvar ett dygn. Smedgesällskapet i Helsingfors lämnade åt sjuk gesäll fem mark i veckan och betalade dessutom läkarearfvode och medikamenter. Af detta understöd skulle efter gesällens tillfrisknande hälften återbetalas sålunda, att den mästare, hos hvilken han arbetade, innehöll hälften af hans veckolön och lämnade den till lådan. Om gesällen dog och hans anhöriga icke ville eller icke kunde till lådan återbetalta det understöd han under sin sjukdom därifrån erhållit, eller om lådan bekostade hans begravning, skulle hans kvarlåtenskap bortauktioneras, och de medel, som därigenom erhölls, tillfalla gesällådan. — Liknande stadganden ingå i öfriga gesällskaps artiklar²⁾.

Gesällskapet hade, såsom nämnt, domsrätt i första instansen öfver ledamöternes handel och vandel, så väl då

¹⁾ Åbo hjul- och vagnmak. ges. art. § 26; Åbo skomak. mästersv. ordn. § 3; H:fors smedges. ordn. § 3; Stockholms bokbind. ges. regl. §§ 2, 20.

²⁾ Åbo hjul- och vagnmak. ges. art. § 22; Stockholms bokbind. ges. regl. § 20.

afvikeler skett från den allmänna moralen¹⁾, som då förbrytelser mot stadgarna blifvit begångna. Domstolen bestod af vorstäder, bisittaren och åldgesällen. De mål, hvilka enligt stadgarna icke fingo af gesällskapet afdömas²⁾, skulle hänskjutas till ämbetsrätten. Sådana mål borde gesällfadern föredraga för ämbetet vid dess nästa sammankomst samt draga försorg om, att parterna där instälde sig³⁾. Den, som ej nöjdes med gesällskapets dom, egde genom besvär söka ändring hos ämbetsrätten⁴⁾.

Straffen bestodo i penningböter. Vid skomakaregesällskapet i Åbo skulle gesäll, som ej genast kunde betala ådömda böter, ställa borgen för dem. Dock fick med deras inbetalande icke anstå längre än till följande sammankomst. Betalandes de icke då, skulle de ökas med en tredjedel och med vederbörandes tillhjälp utsökas. — Om bötfäld gesäll vandrade ur staden, innan han »förlikt« sig med samfundet, »skymfades« han. Till gesällskapen i andra städer sändes underrättelse om den vanfräjd, som drabbat honom, med förmaning att icke gifva honom arbete. Ingen »ärlig« gesäll vågade arbeta med den sålunda skymfade, innan han godtgjort sin förseelse och återupptagits i gesällskapet. Med detta straff följde inskriftning af den brottsliges namn och förseelse i gesällskapets »svartbok«⁵⁾. I regel lades tre fjärdedelar af böterna till lådan och en fjärdedel till fattigkassan⁶⁾.

* * *

På 1860-talet funnos skräämbeden åtminstone i Björneborg, Borgå, Ekenäs, Gamlakarleby, Helsingfors, Jakobstad,

¹⁾ Bland „brott“, hvilka af gesällskapet borde bestraffas, uppräknar Åbo skom. mästersv. ordn. även det, som begicks, då „gesäll gick på gatan oklädd med sina värvstadskläder, i tofflor eller dock förklädet och annat dylikt“.

²⁾ Sådana voro årekränkningar mot krogfader eller bisittare. (Åbo hjul- och vagnmak. ges. art. § 27).

³⁾ Stockholms bokbind. ges. regl. § 7.

⁴⁾ Åbo skomak. mästersv. ordn. § 12; Stockholms bokbind. ges. regl. § 15.

⁵⁾ Jmfr Lundell, a. a. s. 74.

⁶⁾ Åbo skom. mästersv. ordn. §§ 48, 51.

Kristinestad, Kuopio, Lovisa, Nystad, Tavastehus, Uleåborg, Vasa, Viborg och Åbo. I Nådendal och Kajana hafva handtvärkarne aldrig bildat ämbeten. Näringsfrihet åtnjöts af Tammerfors, Kaskö, Jyväskylä, S:t Michel, Heinola, Joensuu och Mariehamn samt Idensalmi och Salo köpingar. Om förhållandena i Brahestad, Fredrikshamn, Kexholm, Nykarleby, Nyslott, Raumo, Sordavala, Torneå och Villmanstrand hafva inga upplysningar kunnat erhållas.

I Björneborg funnos:¹⁾ garfvarerämbetet, hattmakareämbetet (?), kopparslagareämbetet, kruk- och kakelugnsmakareämbetet, skomakareämbetet (skräbref 1760), skräddareämbetet (bildadt före 1795), smedsämbetet, snickareämbetet (skräbref den 7 maj 1764), svarfvareämbetet (skräbref den 29 juni 1795). Före 1860 hade äfven guldsmederne eget skrä.

I Borgå åtminstone: snickareämbetet (bildadt 1824), garfvarerämbetet (bildadt 1831), hattmakarcämbetet (nämnes 1841), skomakareämbetet (nämnes 1838), vagnmakareämbetet.

I Ekenäs:²⁾ garfvarerämbetet (bildadt 1831), skomakareämbetet, skräddareämbetet, smedsämbetet, snickareämbetet.

I Gamlakarleby:³⁾ skomakareämbetet (skräbref den 5 april 1781), hattmakareämbetet (nämnes 1825), klensmeds- och hotslagareämbetet (skräbref dan 18 dec. 1826), skräddareämbetet. Före 1860: repslagareämbetet.

I Helsingfors:⁴⁾ skräddareämbetet (skräbref den 6 maj 1660) skomakareämbetet (skräbref den 23 mars 1663), snickareämbetet (skräbref den 16 sept. 1747), klensmedsämbetet (skräbref den 10 febr. 1759), sadelmakareämbetet (skräbref den 16 febr. 1771) garfvarerämbetet (skräbref den 13 oktober 1784), vagnmakareämbetet (skräbref den 14 jan. 1805),

¹⁾ Enligt uppgift af stadens fabriks- och handtvärksförening.

²⁾ Meddeladt af Brukspatron E. L. von Julin.

³⁾ Handtvärksämbetenas i Gamlakarleby handlingar förvaras Gamlakarleby handtvärks- och fabriksföreningens arkiv.

⁴⁾ Handtvärksämbetenas i Helsingfors handlingar förvaras i Finlands statsarkiv och finska fornminnesföreningens arkiv. Garfvarerämbetets handlingar förvaras hos garfwaremästaren Roslund.

målareämbetet (skräbref den 13 maj 1820), bokbindareämbetet (skräbref den 6 nov. 1833), körsnärsämbetet (skräbref den 21 dec. 1842), gördelmakareämbetet, hattmakareämbetet, kopparslagareämbetet, svarfvareämbetet. Före 1860: tunnbindareämbetet (bildadt på 1650-talet), linväfvareämbetet (bildadt den 13 maj 1682), guldsmedsämbetet (skräbref den 14 jan. 1805), bagareämbetet (skräbref den 28 nov. 1838), bläckslagareämbetet (skräbref den 17 juni 1840), glasmästareämbetet.

I Jakobstad åtminstone: skräddareämbetet (skräbref den 16 mars 1789).

I Kristinestad: ¹⁾ skomakareämbetet (skräbref den 21 febr. 1831), skräddareämbetet (skräbref den 20 jan. 1841), snickareämbetet (bildadt antagligen 1842), smedsämbetet (bildadt 1847).

I Kuopio: ²⁾ målareämbetet (skräbref den 22 febr. 1836), hattmakareämbetet (skräbref den 3 mars 1841), skomakareämbetet (skräbref den 3 nov. 1843), sadelmakareämbetet (skräbref den 10 nov. 1847), snickareämbetet (skräbref den 12 sept. 1848), smedsämbetet (skräbref den 5 sept. 1849), skräddareämbetet (skräbref den 10 okt. 1849), svarfvareämbetet (skräbref den 7 nov. 1855), bokbindareämbetet (skräbref den 7 nov. 1855). Före 1860: guldsmedsämbetet (skräbref den 21 mars 1844).

I Lovisa åtminstone: skomakareämbetet (nämnes 1755).

I Nystad: ³⁾ skomakareämbetet (bildadt under 18:de århundradet), logarfvarvämbetet (bildadt under 18:de århundradet), smedsämbetet (skräbref 1861).

I Tavastehus: ⁴⁾ garfvareämbetet, gelbgutareämbetet, hattmakareämbetet, kopparslagareämbetet, målareämbetet, sadelmakareämbetet (bildadt 1806), skomakareämbetet, skräddareämbetet, snickareämbetet. Före 1860: guldsmedsämbetet.

¹⁾ Enligt meddelande från fabriks- och handtvärksföreningen i Kristinestad.

²⁾ Handtvärksämbetenas i Kuopio handlingar hafva — med undantag af skräddareämbetets konceptbok, som förvaras af glasmästaren Jauhiainen — försvunnit i obekanta öden.

³⁾ Enligt meddelande från handtvärksföreningen i Nystad.

⁴⁾ Enligt meddelande från fabriks- och handtvärksföreningen i Tavastehus.

I Uleåborg: ¹⁾ skomakareämbetet (bildadt 1760), snikareämbetet (skräbref den 22 mars 1781), skräddareämbetet (bildadt före 1791), logarfvarerämbetet (bildadt 1816), bokbindareämbetet (bildadt före 1819), svarfvareämbetet (bildadt före 1821), klensmeds- och hofslagareämbetet (skräbref den 10 sept. 1821, sadelmakareämbetet (bildadt 1827), målareämbetet (skräbref den 12 dec. 1831), kopparslagareämbetet (bildadt före 1845), hattmakareämbetet. Före 1860: guldsmedsämbetet (bildadt före 1822), bagareämbetet (skräbref den 5 nov. 1832).

I Vasa: ²⁾ skomakareämbetet (skräbref den 14 mars 1748), skräddareämbetet (skräbref den 6 juni 1752), snikareämbetet (skräbref den 19 april 1784), klensmeds- och hofslagareämbetet (skräbref den 10 dec. 1805), målareämbetet (skräbref den 10 febr. 1819), sadelmakareämbetet (skräbref den 5 juli 1830). Före 1860: guldsmedsämbetet (skräbref den 29 april 1779).

I Viborg: ³⁾ snickareämbetet (skräbref den 2 nov. 1668), skomakareämbetet, skräddareämbetet, smedsämbetet, konstsvarfvarer- och blockmakareämbetet.

I Åbo: ⁴⁾ skomakareämbetet (skräbref den 2 okt. 1624), smedsämbetet (bildadt den 6 april 1625, skräbref den 20 febr. 1633), skräddareämbetet (skräbref den 22 sept. 1625), snickareämbetet (skräbref den 18 maj 1633), garfvarerämbetet (bildadt på 1630-talet), bokbindareämbetet (skräbref den 24 okt. 1738), svarfvareämbetet (skräbref den 24 okt. 1738), krukmakareämbetet (skräbret den 24 okt 1738 och den 18 okt 1865), sadelmakareämbetet (skräbref den 22 nov. 1762), hjul- och vagnmakareämbetet (skräbref den 24 aug. 1778), hattmakareämbetet (skräbref den 19 juli 1779), målareäm-

¹⁾ Handtvärksämbetenas i Uleåborg handlingar förvaras i Uleåborgs handtvärks- och fabriksförenings arkiv.

²⁾ Vasa skräämbetens handlingar förvaras i Vasa fabriks- och handtvärksförenings arkiv.

³⁾ Handtvärksämbetenas i Viborg handlingar förvaras i magistratsarkivet i Viborg.

⁴⁾ Handtvärksämbetenas i Åbo handlingar förvaras i Åbo stads historiska museum och finska fornminnesföreningens arkiv.

betet (bildadt antagligen 1784), gördelmakareämbetet, kopparslagareämbetet, körsnärsämbetet. Före 1860: guldsmedsämbetet (bildadt på 1630-tatet), murareämbetet (bildadt på 1630-talet), tunnbindareämbetet (bildadt på 1630-talet), linväfvareämbetet (bildadt på 1630-talet), svärdfäjareämbetet, bagareämbetet (skräbref den 5 aug. 1770), glasmästareämbetet (skräbref den 18 nov. 1782), sockerbagareämbetet.

IV.

Bland de frågor, hvilka förelades »Januariutskottet», var äfven den om utvidgad näringsfrihet. Regeringen ifrågastälde, »huruvida gällande författningar angående rättighet att idka handel, sjöfart, fabriksrörelse och handtvärk i städerna och på landet kunde anses motsvara den näringsfrihet, som af tidsomständigheterna påkallades». För sin del föreslog senaten, att näringsfriheten skulle utvidgas. Utskottet förordade enhälligt senatens förslag.

I enlighet med utskottets hemställan utarbetades en proposition angående utvidgad handels- och näringsfrihet, hvilken förelades ständerna vid 1863 års landtdag. De förändrade ekonomiska förhållandena hade fråntagit skräinrättningen och skräprivilegierna deras förra betydelse och tidsenlighet. Lärotvånget medförde många olägenheter, såsom att söner af bemedlade föräldrar afhölls från att inträda i slöjdyrkena, då en på annan väg vunnen yrkesfärdighet och jämväl högre teknisk insikt endast delvis frikallade från sagda tvång, hvilket äfven hindrade ynglingen att samtidigt inlära två eller flera närsläktade och hvarandra stödande handtvärk samt uteslöt möjligheten att, efter konjunkturernas kraf, öfvergå från ett slöjdyrke till ett annat. Å andra sidan medförde lärotvånget icke några väsendliga fördelar, hvilka uppvägde dessa uppenbara olägenheter, då, såsom erfarenheten från andra länder visade, egen omtanke för framtida fortkomst och välstånd i det valda lefnadsyrket ut-

gjorde den säkraste driftkraften till sökande af sådan insikt, utan hvilken dessa fördelar icke kunde ernås. Beträffande mästerprofvet hade erfarenheten visat, att detsamma icke försäkrade allmänheten om handvärvsprodukternas duglighet. Å andra sidan hade det visat sig, att idkare af sådana yrken, hvilka icke lydde under skrå, i detta hänseende icke stått efter skrävmästare. Likaså hade allmänheten icke tillskyndats olägenhet därav, att mästares enka, för hvilken skicklighetsprof ej var föreskrivet, författningsenligt fått fortsätta sin aflidne mans yrke. Den fria täflans makt måste alltid bättre än hvarje statens förmynderskap trygga allmänheten för dåliga tillvärvningar. Skyldigheten att i den af författningen påbjudna ordningen aflägga mästerprof var således ändamålslös och onyttig. Men den var därjämte i flera fall skadlig och medförde mången olägenhet, såsom altfor dryga kostnader, förlust af tid och arbete, jämte anledningar och tillfällen för afundsamme, af eget intresse ledde äldre mästare i skräet att genom ränker och sökta svepskäl lägga hinder och svårigheter i vägen för den sökande. Självfa skräprivilegierna, så nyttiga och nödvändiga de än under skräväsendets första tid varit, värvade nu, under förändrade förhållanden, i många afseenden skadligt. De uteslängde ett stort antal medborgare från möjligheten att till egen utkomst och anhörigas försörjande använda vunnen yrkesskicklighet, utan att denna kränkning af naturliga rättigheter var nödvändig för konsumenternas eller ens yrkesidkarnes säkerhet och rätt fattade fördel. Införande af näringssfrihet skulle bereda allmänheten bättre och säkrare tillgång på goda och billiga industritillvärvningar, medan skrätvånet medgaf att beskatta förbrukaren med godtycklig tillökning till produktionspriset, sådant detta vid fri konkurrens skulle utfalla. Yrkesskicklighetens tidsenliga utveckling och höjande hämmades genom det skydd mot öfverlägsna medtäflare skrärtigheterna lämnade. Handteringar, hvilka med framgång kunde drifvas fabriksmässigt, förblefvo stillastående vid traditionella och föräldrade tillvärvningssätt. Föräldrad och i hög grad skadlig var äfven den till öfvermått drifna åtskilnaden mellan städernas och landsbygdens rättigheter.

Ett annat anmärkningsvärdt missförhållande var, att lagstiftningen förbisett kvinnas rätt att genom slöjd och annan näringssärksamhet försörja sig och sina anhöriga. Genom förordningen af den 12 dec. 1859 hade väl skräväsändets band betydligt lossats, men svåra hinder för näringarnas fullständigare utveckling kvarstodo fortfarande. Till undanröjdande af dessa hinder ville Hans Kejserliga Majestät föreslå upphäfvande af 1720 års skräordning och öfriga äldre författningar i ämnet. Hvarje välfräjdad finsk medborgare borde berättigas att, i viss ordning, nedsätta sig i stad eller på landet och, emot lämplig skatt, drifva hvilket yrke han för godt fann utan särskilt afseende å landsortens afstånd från stad. Flere handtvärk skulle få idkas af en person, och för tillvärvningar, till hvilka flere handtvärk fordras, borde arbetare från annat handtvärk än det egna få begagnas. Vidare borde hustru, enka och ogift kvinna, som uppnått viss lämplig ålder, medgivs rättighet att med bifall af målsman eller förmyndare, där sådant kunde ifrågakomma, under enahanda vilkor, som föreskrevs för man, idka handtvärk eller fabriksrörelse i stad och på landet. Skräna skulle ersättas med handtvärkare- och fabriksidkareföreningar, hvilka skulle genom därtill inom föreningarna valda ombud handhafva de till föreningarna hörande yrkenas allmänna angelägenheter. Införandet af ovilkorlig näringssfrihet motvärvades dock af särskilda i landet bestående förhållanden. Städernas borgerskap, såsom utgörande ett af landets fyra stånd och därhos förpliktadt att bestrida en del af kostnaderna för städernas administration, lagskipning, kronouppbördsförvaltning m. m., att delta i städernas kommunal- och enskilda hushållning samt att personligen utgöra vissa tjänsteskyldigheter, hade grundade anspråk på, att de nödvändiga vilkoren för dessa förhållandens fortvara icke upphäfdes. Därför borde det stadgas, att en hvar, som ville vinna rättighet att i stad eller inom en half mil därifrån idka handtvärk å värkstad med biträde af lärlingar och gesäller eller drifva fabriksrörelse, skulle tillika utvärka sig burskap i samma stad med åtagande af därmed förenade åligganden, ävensom att de, hvilka till själförsörjning i stad idkade

slöjd- eller handtvärksyrke, skulle, såväl för sin näringsrörelse som för befrielsen från borgerlig tjänsteskyldighet, beläggas med lämplig afgift till staden. Därjämte kunde ock såsom öfvergång till fullständig frihet i denna del tilsvidare föreskrifvas, att för vinnande af rätt till bedrifvande af handtvärksyrke med värvärd och biträde af arbetare i stad eller på landet af den sökande skulle företes tillförlitligt intyg eller annan utredning däröm, att han förstod sitt yrke och egde de för dess utövande nödiga kunskaperna. Sedan ständerna afgifvit sitt yttrande, skulle närmare förordningar i ämnet af Hans Kejserliga Majestät utfärdas.

Ständerna tillstyrkte propositionen i alla punkter med undantag af bestämningarna rörande dem, som till själf-försörjning i stad idka slöjd- och handtvärksyrken samt om skyldighet för handvärvare på landet att för vinnande af rätt att bedriva sitt yrke förete intyg om nödig skicklighet. Då den ifrågavarande näringslagen, enligt ständernas åsikt, borde afse endast sådan näring, som bedrifves såsom industrielt yrke, hvartill produktion för egen försörjning ej kunde hänpöras, höllo ständerna före, att, om lärotvång och mästerprof ej vidare skulle komma att ega rum, något hinder icke skulle möta att äfven i afseende å själf försörjning erhålla burskap å någon näring, om blott intyg öfver yrkeskicklighet företeddes. Ständerna ansågo därför, att det föreslagna undantaget från den allmänna regeln, hvilket dessutom stod i strid med borgerskapets privilegier, så mycket mindre borde i en allmän näringsslag upptagas. — I det föreslagna stadgandet, att för vinnande af rätt att drifva handtvärksyrke med värvärd och biträdande arbetare äfven å landet af den sökande skulle företes intyg eller annan utredning om egande yrkesskicklighet, instämde präste- och borgareständen, hvaremot ridderskapet och adeln samt bondeständet voro ense däröm, att föreskrift i nämnda afseende endast skulle föranleda omgång och kostnader för dem, som i landsorten begagna sig af lärlingars biträde, och därför ej borde i den blifvande förfatningen i ämnet ingå. — En näringsslag uppgjord på de i propositionen uppställda grunderna skulle väsendligt ingripa i näringsförhållandena

och beröra flera genom allmän lag och privilegier stadgade rättigheter och skyldigheter. Därför och för att vinna en säker uppfattning af den föreslagna lagen anhöllö ständerna, att förslag till allmän näringsslag, uppgjordt på de af ständerna antagna grunderna, måtte föreläggas nästsammanträdande ständer.

I anledning häraf lät regeringen utarbeta ett förslag till förordning angående handel och näringar i Finland, och förelade ständerna detsamma vid 1867 års landdag. Lagförslaget, som astattats i öfverensstämmelse med de åsikter 1863 års ständer i ämnet uttalat, antogs med några mindre betydande förändringar och promulgerades såsom lag den 24 februari 1868.

Öfvergången till fullständig näringssfrihet skedde genom nu gällande näringsslag af den 31 mars 1879.

Erik Ehrström.

Frågor rörande Domstolsreformen, afsedda att föreläggas en konferens af sakkunniga personer.¹⁾

Af komitén för revision af lagstiftningen angående rättegångsväsendet.

Om den riktning, i hvilken en reform af vårt rättegångsväsen bör gå, kan väl i allmänhet taget något tvifvel icke äga rum. Principerna af muntlighet och omedelbarhet, förhandlingens offentlighet och fri bevispröfning samt anklagelseprincipen i brottmål äro i vår tid så grundligt beprövade och allmänt erkända normer för förfarandet inför rätta, att utan deras genomförande med större eller mindre fullständighet någon väsentlig förbättring af rättegångsväsendet icke kan tänkas såsom möjlig. Och då ett enligt dessa grundsatser ordnad förfarande med nödvändighet betingar vissa förutsättningar med afseende å domstolsorganisationen, så är reformens riktning jämväl i detta hänseende i hufvud-sak gifven.

Å andra sidan medförf likväl hänsynen till historiskt gifna institutioner samt bestående geografiska och sociala förhållanden nödvändigheten af en viss själfständighet just i

¹⁾ Dessa frågor, hvilka för bristande utrymme icke kunnat, såsom afsedt varit, införas i senaste häfte, hafva numera varit föremål för öfverläggningar inom den af senaten för sådant ändamål tillsatta konferensen, bestående, utom komiténs medlemmar, af presidenten R. Montgomery, hofrättsrådet R. Idestam, hofrättsassessorerne A. Nybergb, J. Serlachius och K. W. Sulin, professorn J. Forsman samt häradshöfdingen, landssekreteraren W. Nystén. Red. hoppas framdeles blifva i tillfälle att i korthet redogöra för förhandlingarna vid konferensen.

fråga om domstolsorganisationen. Då vidare en egendomlig gestaltning af denna kan värlka modifierande på tillämpningen af nyss ansfördta principer för förfarandet, är det uppenbart att vid uppgörandet af förslag till ombildning af rättegångsväsendet tvifvelaktiga och svårösta frågor af stor bärvidd kunna uppstå, ja måste göra det. Att fullkomligt på egen hand och utan stödet af andra personers omdöme fatta beslut i sådana frågor är för en komité, som består af endast tre medlemmar, ytterst vansktigt, enär, i händelse den uppsattning, till hvilken komitén i vissa frågor af grundläggande betydelse anslutit sig, sedermera icke skulle godkänna af de lagstifrande myndigheterna, ett härpå grundadt vidlyftigt arbete vore, om ej helt och hållet, likväl till stor del förfeladt. För att i någon mån förebygga en dylik utgång, har komitén önskat öfver några frågor af antydd beskaffenhet af insiktsfulla och erfarna jurister erhålla ett utlåtande, hvilket sedan kunde tjäna komitén såsom ledning vid dess arbete. De frågor, som komitén sålunda velat underställa utom komitén stående juristers pröfning och för hvilka i det följande redogöres, hänsöra sig alla till domstolsorganisationen. Skulle dylika frågor uppstå äfven beträffande rättegångsförfarandet, är det likväl enligt komiténs tanke lämpligare, att icke upptaga dem i detta sammanhang, utan hällre särskilt för sig.

I fråga om underrätternes organisation synes å ena sidan böra tagas i betraktande, att behandlingen af större och mer invecklade mål, för att vara fullt tillfredsställande, måste öfverlämnas åt kollegiala domstolar d. ä. sådana, som består af minst tre lagfarna medlemmar. Men då det å andra sidan torde vara obestridligt, att de mindre och enklare målen, hvilka utgöra det öfvervägande flertalet, på ett fullt betryggande sätt kunna avgöras af domstolar, där endast ordföranden innehåller särskild juridisk bildning, samt inrättandet af kollegiala domstolar äfven för dylika mål innebure ett slöseri med både penningar och arbetskraft,

som särskilt i vårt land icke kan försvaras, synes en fördelning af rättegångsmålen efter deras större eller mindre vikt på tvänne olika slag af underrätter böra ega rum. Att ett sådant särskiljande af målen i mer och mindre viktiga, utan altför stora praktiska svårigheter kan värkställas, visar erfarenheten från de land, där det redan under längre eller kortare tid varit genomfördt. Den invändningen åter, att införandet af särskilda underrätter för olika slag af mål skulle, såsom innebärande en avvikelse från principen af allas likhet inför lagen, strida mot det allmänna rättsmedvetandet, kan med afseende därå, att afgörandet af större och mer invecklade mål helt naturligt kräfver ett högre mått af insikter och förmåga än behandlingen af mindre och enklare saker, icke erkännas vara på giltiga skäl grundad. Då man emellertid i Sverige tyckes vara böjd att tillägga denna omständighet ett afgörande inflytande och komitén för sin del anser att ett tillfredsställande resultat sväligen kan ernås, om underrätterne för alla slag af mål skola vara lika organiserade, har det synts nödigt, att erhålla ett utlåtande angående följande fråga:

1:o. Föreligga från principiell eller praktisk synpunkt afgörande skäl emot en sådan anordning af underrätterne, att större och viktigare mål skulle handläggas i domstolar, bestående af minst tre lagfarna medlemmar, och mindre mål i sådana, sammansatta af rättslärd ordförande och lekmän såsom bisittare?

Till förtydligande af dessa domstolars uppgift och karakter bör här nämnas, att enligt komiténs tanke den kollegiala underrätten borde tillika utgöra appellationsinstans för den icke-kollegiala, ävensom att den nu rådande skilnaden mellan stads- och landsdomstolar måste i princip upphävas, så att de högre underrätterne alltid vore lika organiserade för stad och land, samt de lägre äfvenledes i hufvudsak lika, med den skilnad blott att bisittarene, hvilka på landet ävensom i domkretsar bestående af både land och

stad skulle utgöras af den nuvarande nämnen, möjlichen med vissa modifikationer, däremot i sådana domkretsar, som endast bestå af stad, kunde till antalet reduceras.

Då således de nuvarande häradsrätterne utan väsentlig förändring kunde kvarstå såsom lägre underrätter, framställer sig frågan, på hvad sätt permanens eller åtminstone ett större antal ordinarie sammanträden vid dessa domstolar kunde åstadkommas. Den enklaste utvägen vore utan tvifvel, att, såsom till stor del redan skett i Sverige och på sätt jämväl hos oss föreslagits såväl af 1873 års komité, som i propositionen i ämnet till landtdagen 1877—78, låta hvarje domsaga i regeln utgöra en enda domkrets, där ting skulle hållas en gång hvarje månad med undantag af jul- och sommarmånaderna. Men som vid 1877—78 års landdag tvänne stånd och däribland det, som saken närmast angår, eller bondeståndet, alldelers bestämdt förklarat sig emot en sådan anordning, torde ifrågavarande förslag nu så mycket mindre böra ånyo upptagas som detsamma i en stor del af landet obestridligen skulle medföra den olägenhet, att antingen afständen till det gemensamma tingstället blefve altför stora eller dock domsagorna så små, att en tillräcklig aflöning af häradshöfdingarne icke kunde åstadkommas. Till följd häraf synes domstolsreformen böra värkställas med bibehållande af de nuvarande tingslagen i hufvudsak oförändrade eller med endast sådana mindre jämkningar af deras omfang, hvarigenom antalet tingslag i hela landet i någon mån blefve minskadt. Nu är det väl uppenbart, att under närvarande förhållanden det i allmänhet icke vore möjligt för en häradshöfding att en gång i månaden hålla ting i hvarje särskilt tingslag i domsagan. Och äfven om man tager i beräkning den besparing af tid och lindring af arbetsbördan öfver hufvud, som ett muntligt förfarande i förening med befrielsen från alla sekreterare- och kansligörömal otvisvelaktigt skulle medföra, så blefve likväl hållandet af så många domstolssammanträden, därvid häradshöfdingen dessutom vore tvungen att tillbringa största delen af sin tid borta från hemmet, till den grad betungande, att en sådan utväg redan af detta skäl icke gärna kan ifrågasättas.

Dessa svårigheter kunna emellertid undvikas, om man låter ledamöterne i de högre underrätterne, hvilka i det följande skola benämñas lagmansrädder, tillika fungera såsom ordsförande i de lägre underrätterne eller, såsom vi kunna kalla dem, häradsrätterne (i domkretsar, hvartill endast hör stad, rådstusfurätter). Vi antaga t. ex. att lagmansrätten i regeln skulle bestå af fem medlemmar, nämligen ordsförande hvilken vi här vilja kalla lagman, och fyra ledamöter eller häradshöfdingar, och att området för denne domstol, eller lagsagan, likaledes i regeln skulle utgöras af åtta eller nio tingslag. Om då i hvarje tingslag skulle hållas åtta ordinarie häradsting om året, kunde dessa anordnas sålunda att under åtta månader af året tvänne ledamöter i lagmansrätten skulle växelvis hvor annan månad sitta i sagda rätt samt, där så finnes lämpligt, tillika hålla häradsrättssammanträden i det tingslag, inom hvilket lagmansrätten har sitt säte, och likaledes hvor annan månad resa omkring i de särskilda tingslagen samt där hålla häradsting. Lagmannen själf skulle icke hålla sammanträden i häradsrätterne.

Då enligt det sagda hvardera af de två häradshöfdingar, som för tiden resa omkring i tingslagen, komme att under en månad hålla ting på fyra olika ställen, blefve följaktligen den för hvarje häradsting anslagna tiden ungefär en vecka och tillsammans för hela året åtta veckor för hvert tingslag. Tager man i betraktande, att de största målen, hvilka vanligen äfven äro de vidlyftigaste, icke komma att behandlas vid häradsrätt, ävensom att rättegången då något fullständigt sakprotokoll icke föres, förlöper snabbare, särskilt om man sörjer för en bättre förberedelse af målen, kan det icke betviflas, att denna tid på de flesta orter vore fullt tillräcklig och på icke få ställen till och med längre än behofvet komme att kräfva. Där den åter undantagsvis vore otillräcklig, kunde lagmansrätten förstärkas med en eller tvänne ledamöter, hvarhos i de glest befolkade nordliga och östliga delarne af landet häradstingens antal själfallet måste reduceras ända till hälften af det ofvan nämnda och i enskilda fall måhända ännu mera.

Att äfven med denna anordning tingsresorna i en del lagsagor, där afstanden vore större eller målen talrikare än vanligt, kunde blifva nog besvärliga för ledamöterne i lagmansrätten, kan ej bestridas. Men då hvarje särskild ledamot icke behöfde på tingsresor tillbringa mer än fyra månader af året och därav högst en månad å rad, samt under den öfriga tiden finge dels egna sig åt den lugnare och bekvämre tjänstgöringen vid lagmansrätten, dels — under sommarmånaderna — åtnjuta partiell eller fullständig ledighet, så blefve hans tjänstgöring helt säkert icke mer ansträngande än den, vid hvilken våra häradshöfdingar af ålder varit vana, utan snarare mindre. En sådan organisation skulle därjämte medföra flerc andra fördelar af icke ringa vikt. Först och främst blefve den, till följd af det relativt ringa antal domare, som därtill erfordrades, sannolikt vida billigare än snart sagdt hvarje annan, hvilken skulle förmå fylla samma anspråk. I sådant afseende kan nämnas, att enligt anställda beräkningar lagmansrätternes antal icke behöfde blifva större än omkring 25 för hela landet. Vidare torde det vara uppenbart, då lagmansplatserna, med afseende å den rikligare aflöning och bekvämre tjänstgöring, hvaraf de skulle åtföljas, sannolikt blefve besatta med framstående jurister, att för häradshöfdingarne samarbetet med lagmannen i alla större civila och kriminella mål skulle blifva både lärorikt och väckande i flere hänseenden, medan de tillika vid häradstingen skulle förvärfsva en närmare kännedom om förhållandena på landsbygden samt vana att själfständigt behandla rättegångsmål. Då härtill kommer, att våra domare genom befreielsen från det tidsödande och slitande skrifningsarbetet, äfven om de rena domaregöromålen blefve i någon mån ökade, likväl skulle erhålla mer ledighet att följa med den juridiska literaturen än de nu hafva, kan man hoppas att, oafsett den större trygghet, som kollegialiteten alltid medför, därjämte äfven domstolsmedlemmarnes skicklighet i båda underrätterne blefve större. Härgenom vunnes slutligen den fördel, att rättigheten att i öfverrätt fullfölja rättegångsärenden kunde i någon mån inskränkas, till följd

hvaraf åter den arbetsbönda, som nu nedtynger dessa domstolar, antagligen skulle högst betydligt minskas.

Emot den organisation af underrätterne, hvars grunddrag nu angivits, har af en ledamot i komitén anmärkts, dels att, då häradshöfdingarne icke, såsom hittils, komme att bo enhvar inom sin domsaga utan på det ställe, där lagmansrätterne hafva sitt säte, samt jämväl underrätternes arkiv komme att förvaras vid lagmansrätterne, blefve såväl domaren som arkivet i de flesta fall svårt tillgängliga för de rättsökande och domaren dessutom mera främmande för befolkningens behof och önskningar än nu är fallet, dels att det för de två häradshöfdingar, som under en månad komme att förrätta fyra häradsting, ofta blefve svårt att hinna med dessa på den korta tid af sex dagar, som till hvarje ting kunde användas, dels äfven att det täta ombytet af ordförande i häradsrätterne, som af omförmälda organisation framkallades, komme att medföra icke ringa olägenheter vid rättskipningen, särskildt i det afseende att detsamma vid uppskof i målens handläggning alltför ofta skulle föranleda ett upprepande af förhandlingen. Och har det synts bemärkte ledamot att antydda olägenheter, hvilka enligt hans tanke vore egnade att ej blott göra hela domstolsreformen mindre populär, utan måhända äfven att minska förtroendet för rättskipningen, kunde i väsentlig mån undvikas genom en sådan förändring uti berörda organisation att uti hvarje tingslag funnes anställd en häradshöfding, som hade sitt hemvist inom tingslaget och vid hvars bostad tingslagets arkiv förvarades, ävensom att af de åtta häradshöfdingar, som sälunda komme att finnas inom hvarje lagsaga, turvis tvänne antingen två gånger om året i en månads tid eller fyra gånger om året under två veckors tid, tjänstgjorde såsom ledamöter i lagmansrätten.²⁾

²⁾ Ofvannämnda förelag torde, enligt benäget meddelande, af ifrågavarande ledamot i komitén anförts endast såsom exempel på huru olägenheterna i komitens förslag, sådant det i texten refererats, kunde afhjälpas. Jfr. äfven not. ³⁾.

Häremot torde först och främst kunna invändas att en sådan organisation, oafsedt den sänkning af underdomarenes skicklighet och sociala nivå, som den stora ökningen af deras antal sannolikt skulle medföra, blefve förenad med betydligt drygare kostnader än den af komiténs flertal³⁾ ifrågasatta. Tager man vidare i betraktande:

att lagmansrätten, om också dess område blefve ungefär två och en half gång så stort som de nuvarande domsagorna, komme att hafva ett permanent kansli på en bestämd ort, där de rättsökande hvarje tid kunde få den hjälp de behöfva, hvilket för närvanande ingalunda är fallet;

att vidare en af häradshöfdingarne i regeln åtta gånger årligen, nämligen vid häradstingen, på bestämda tider stode att träffas af tingslagets befolkning, som därvid egde tillfälle att erhålla stämningar, hvarjehanda bevis m. m. medan under nuvarande förhållanden, om man undantager det tingslag, inom hvilket häradshöfdingen har sitt hemvist, domsagans befolkning endast tvänne gånger årligen kan bestämdt räkna på att få träffa sin domhafvande inom eget tingslag, men för öfrigt är tvungen att uppsöka honom i hans hemvist med äfventyr att den sökande, då han efter en ofta besvärlig resa dit anländer, måhända icke träffar häradshöfdingen hemma;

samt slutligen att tillgång kunde beredas de rättsökande att genom posten både begära och erhålla ej blott stämningar och bevis, utan äfven protokollsutdrag och afskrifter af i arkivet förvarade handlingar,

³⁾ Efter frågornas tryckning torde ofvanbemälde ledamot jämte en annan af komiténs medlemmar beträffande härads- och lagmansrätternes organisation förenat sig om följande förmedlingsförslag, som jämväl förelagts konferensen. Hvarje lagsaga borde omfatta nio tingslag. Antalet häradshöfdingar uti lagsagan skulle vara fem, fördelade sålunda att fyra af dem skulle hafva hvar sin domkrets af två tingslag, inom hvilken de borde vara bosatte. Fyra gånger om året, två veckor hvarje gång, skulle en af dessa häradshöfdingar i tur tjänstgöra i lagmansrätten. Den femte häradshöfdingen åter komme att ingå såsom ständig ledamot i lagmansrätten, och skulle det tillika ålliga honom att på tider, då sistnämnda rätt icke sammträder, förrätta häradsting inom det tingslag, där lagmansrätten har sitt säte.

så torde det framgå, att det för allmänheten troligen icke alls, åtminstone ej i nämnvärd mån, blefve svårare än det nu är att för rättsliga angelägenheter träffa domaren. Ehuru ifrågavarande betänklighet således torde sakna tillräcklig grund, har det likväl, enär den berör en omständighet af mycket stor betydelse, synts nödigt att begära svar jämväl på följande fråga:

2:o. Kunna emot en på ofvan angifna grunder uppgjord domstolsorganisation vägande skäl från den synpunkt framställas, att domaren ävensom rättens arkiv och kansli därigenom blefve mindre tillgängliga för den rättsökande allmänheten?

Med afseende å den viktiga frågan om lekmäns deltagande i rättskipningen har vårt land förmånen att i nämnden besitta en institution, hvilken såsom uppuxen från historisk grund, på naturligt sätt utvecklat sig efter förhandenvarande förhållanden och därför äfven måste anses i vår nuvarande domstolsorganisation utgöra ett element af värde hvilket särskildt i icke ringa mån bidragit att hos allmänheten väcka och bibehålla förtroendet till rättskipningen. Att nämnden bör kvarstå i den lägre underrätten, synes fördenskull icke vara tvivelaktigt. Icke fullt så enkelt ställer sig saken i fråga om lagmansrätten. Redan dennas egen-skap af ett kollegium gör det mindre lämpligt att därför förena lekmannabisittare med endast en kollegial röst, enär deras inflytande på utslaget i sådant fall blefve ytterst ringa, ja nästan intet alls. Hvad åter beträffar juryinstitutionen, torde den vara altför främmande för våra förhållanden för att här kunna värlka med framgång, hvarutom användandet af jury för ett så vidsträkt område som lagmansrätten, vore förenadt med rätt betydande kostnader. Det synes därför, om man vill att i lagmansrätten, förutom de rättslärda medlemmarne äfven lekmän skola få plats, såsom borde desse erhålla individuell rösträtt, hvarvid dock bör beaktas att i

sådant fall deras antal i rättssäkerhetens intresse icke må öfverstiga de rättslärda domarenes.

Å andra sidan föreligger vid domstolar, som bestå af flere rättskunnige medlemmar, helt naturligt mindre behof af rättens förstärkande med ett lekmannaelement, än vid enmansdomstolar. Särskilt gäller detta civila tvistemål, hvilka, då de äro af mer invecklad beskaffenhet, svårigen kunna rätt bedömas af personer, som helt och hållet sakna rättskändedom. Ett annat förhållande eger visserligen rum med sådana tvister, isynnerhet från handelsrättens och sjörättens område, för hvilkas pröfning särskild fackkunskap erfordras. Men då för sådana fall rätten icke vore betjänt af vanliga lekmannadomare, utan dessa i hvarje särskilt mål borde innehafva den för detta mål erforderliga fackinsikt, samt samma nytta på vida enklare sätt kan ernås genom hörande af sakkunnige, synes något behof af lagmansrättens förstärkande med lekmän i civila rättstvister icke förefinnas. Hvad åter angår brottmål är förhållandet visserligen så tillvida olika, att den fråga, som här underliggir domarens pröfning, åtminstone till den del det gäller den anklagades skuld, i allmänhet kan bedömas äfven af lekmän. Att sådana skulle göra det bättre och säkrare än rättskunniga domare, är dock nägot, som väl påstårts, men ingalunda kan sägas vara konstateradt. Frågan är således den huruvida en af tre rättskunniga medlemmar sammansatt domstol erbjuder tillräckliga garantier för ett riktigt afgörande af brottmål, eller om därtill ytterligare fordras deltafandet af ett antal domare utan särskild rättskunskap. En omständighet, som härvid torde komma i öfvervägande, är den, i hvad mån ett sådant lekmannaelement i dessa domstolar vore egnadt att öka allmänhetens förtroende till rättskipningen vid dem. Då frågan är af icke ringa vikt, har den ansetts böra här framställas.

3:o. Är det nödigt, att den kollegiala underrätten för behandlingen af brottmål förstärkes med lekmannadomare? Och, i händelse frågan bevaras jakande, böra denne erhålla individuell rösträtt? Böra de delta i afgörandet af saken i dess helhet eller endast i pröfningen af frågan om den tilltalade är skyldig eller icke?

En af de väsentligaste brister i vår nuvarande straffprocess är saknaden af en ordentlig förberedande undersökning af brottet, förrän detsamma underkastas domstolens pröfning. Att värkställandet af dylika undersökningar icke kan med hopp om framgång ansörts åt de myndigheter, hvilka beifrandet af brott och utförandet af åtal för närvarande åligger, torde vara tydligt. Emellertid synes det icke kunna betviflas, att införandet af en ny straffprocesslag äfven i öfrigt påkallar en förändrad organisation af åklagareväsendet. För att straffprocessen skall fullt motsvara sitt ändamål, måste den s. k. anklagelseprincipen såvidt möjligt där genomföras. Men detta i förening med förvärvligandet af muntlighets och omedelbarhetsgruntsatserna kommer otvivelaktigt att gifva rättegången i brottmål en så förändrad karaktär samt ställa så mycket högre fordringar på åklagaremyndigheten, att de tjänstemän, hvilka denna uppgift för närvarande åligger, under sålunda förändrade förhållanden icke skola kunna uppfylla densamma, öfverhopade som de dessutom äro af en mångfald andra och olikartade göromål. Skapandet af nya organ för den offentliga åklagaremakten synes således utgöra en nödvändig förutsättning för att en ny rättegångsordning i brottmål skall kunna hos oss införas. Och naturligt tyckes äfven vara, på hvad sätt denna institution än i öfrigt komme att organiseras, att vid hvarje lagmansrätt borde anställas en allmän åklagare (statsadvokat), hvilken egde att där utföra åtal samt öfvervaka beifrandet och åtalandet af brott vid de till samma rätt hörande emansdomstolarne. Under förutsättning att af de tjänstemän, åt hvilka denna funktion anförtros, skulle fordras sådana juridiska insikter, som för domareämbeten, synes det såsom

kunde jämväl den förberedande undersökningen i dess helhet åt dem öfverlämnas, och det så mycket härlre som äfven, i händelse underdomarene skulle därmed ombetros, en del af sagda undersökning till följd af sakens natur i alla fall komme att värvställas af representanter för åklagaremyndigheten. Då likväl de flesta stater, hvilkas straffprocessrätt under senaste tid blifvit reformerad, ansett rättssäkerheten fordra att ifrågavarande uppgift åtminstone delvis anförtros domare (i regeln underrätternes medlemmar) har komitén trott sig böra uppställa följande fråga:

4:o. Kan den förberedande undersökningen i brottmål, under förutsättning att åklagaremakten handhafves af i öfrigt kompetenta tjänstemän, uteslutande anförtros desse, eller bör den till någon del uppdragas åt medlemmar af domarekåren (underrätternes ledamöter)?

De stegrade fordringar, som anklagelseprincipens genomförande i brottmål ställer äfven på försvaret, kunna däri genom tillgodoses att den anklagade erhåller rättskunnigt biträde utan att han själf behöfver anskaffa sådant. Härtill erfordras emellertid ett organiseradt sakförarestånd. Men detta påkallas jämväl af den förändrade karaktär och särskilt den starka koncentration, som äfven civilprocessen måste erhålla genom muntlighetens införande. Till organisationen af sakförareväsendet hör bl. a., att vid hvarje domstol, där rättegångarne i större utsträckning utföras genom ombud, bör finnas ett tillräckligt antal sakförare, och att andra ej få drifva mål vid domstolarne än de, hvilka är vederbörligen legitimerade såsom sakförare vid sådana domstolar. Emellertid har man vid införandet af muntlig procedyr, där skriftlig sådan förut förekommit, stundom ansett det icke vara nog, att parterne genom sakförareväsendets ordnande bereddos tillfälle att altid kunna af kompetent person erhålla erforderlig hjälp i rättegången, utan funnit nödiget därjämte föreskrifva, att parten ovilkorligen måste begagna sig af särskilt legitimerad sakförares biträde. Man

har härvid utgått från den synpunkten att parten borde skyddas för de förluster, som hans bristande lagkändedom och rättegångsvana kunde åsamka honom, äfven då han har en rättvis sak, och ansett den kostnad och de olägenheter i öfrigt, som ett dylikt tvång onekligen medför, väga mindre än den trygghet för hans materiella rätt, som härigenom vinnes. Häremot har man å en annan sida anmärkt, att ett dylikt sakföraretvång dock innebure ett alltför långt driftvet förmynderskap å statens vägnar för den enskilde, och att staten för sin del gör till tylles, då den bereder möjlighet för parterne att erhålla nödig rättshjälp, samt öfverlämnar åt dem självva att bestämma om de vilja begagna sig af denna förmån eller icke. Hvardera synpunkten har sitt berättigande, och den enas eller andras relativa företräde torde i vis mån vara beroende af förhållandena i det land, hvars processrätt frågan gäller. I detta afseende åter kommer i öfvervägande dels att allmänheten hos oss af ålder vant sig att till största delen själf utföra sina rättegångar, dels att ett dugligt sakförarestånd icke kan uppstå i en handvändning. Också synes någon tvekan icke kunna råda däröm att begagnandet af legitimerad sakförare ej kan fordras af parterne i häradsrätten. Och då i öfverrätterne ävensom högsta domstolen målen i alla fall komme att utföras genom rättskunnigt ombud, har frågan praktisk betydelse endast för lagmansrätten. Äfven här kunde det måhända ifrågasättas att uppställa denna fordran endast för sådana mål, som handläggas af sagde rätt såsom första domstol, samt eftergifva densamma för de mål, hvilka dragits till lagmansrätten från häradsrätt. I anledning häraf uppställes följande fråga:

5:o. Bör det åläggas parterne i tvistemål att i vissa fall ovilkorligen begagna legitimerade sakförares biträde? Och, i händelse frågan bevaras jakande, i hvilken utsträckning bör sådant sakföraretvång införas?

Det är naturligt, att muntlighetsprincipens genomförande måste väsentligen invärka på instansernas antal och

beskaffenheten af de rättsmedel, genom hvilka domstolarnes utslag kunnas underkastas ny pröfning i högre rätt. Emedan rättens dom endast kan grundas på den förhandling, som i samma rätt egt rum, men icke på något vid annan rätt tillkommet protokoll, medför en förynad pröfning af saken i hela dess vidd nödvändigheten att i den högre instansen upprepa hela den förhandling, som redan försiggått i den lägre rätten. Men ett sådant upprepande af förhandlingen vållar naturligtvis omgångar och kostnader, hvilka isynnerhet i straffprocessen, där vittnesbeviset spelar en så viktig roll, blifva högst betungande, men äfven i civilprocessen kunna vara känbara nog. Man har därför, såsom bekant, vid införandet af muntlig procedyr i allmänhet sett sig tvungen att antingen aldeles utesluta ny pröfning i högre rätt af sakens faktiska sida eller hvad täri skall anses såsom bevisadt, eller åtminstone inskränka rättigheten att i denna del söka ändring till endast en instans. Däremot innebär muntligheten icke något hinder för ny pröfning i högre instans eller, om man så vill, i tvänne instanser af frågan, huru vida underrätten, under förutsättning att det faktiska förhållandet af densamma rätt uppfattats, äfven riktigt därpå tillämpat lagens stadganden (rättissatserna), liksom ej häller däraf, om de formella föreskrifterna för laga rättegång af den lägre domstolen behörigen iaktagits.

Hvad nu beträffar tillämpningen af dessa grundsatser på våra förhållanden, så synes det, om underrätterne skulle organiseras på sätt ofvan angivits, till en början icke kunna betviflas att saker, som handläggas vid häradsrätt (rådstufvrätt), böra få dragas till lagmansrätt äfven beträffande bevisfrågan. Ett sådant medgivande påkallas nämligen af lagmansrättens egenskap att utgöra den enda kollegiala underrätten, och kan med afseende å de i förhållande till vårt lands stora utsträckning jämförelsevis små områden, som dessa domstolar skulle omfatta, icke medföra altför stora svårigheter. Å andra sidan är det tydligt, att en ytterligare pröfning i öfverrätt af bevisningen i sådana mål ej bör komma i fråga. I viss mån annorlunda gestaltar sig förhållandet med de mål, i fråga om hvilka lagmansrätten är

första domstol. Då denna domstol är afsedd att vara utrustad med hvarjehanda garantier för en tillfredsställande behandling af rättegångsmålen, synes en förnyad pröfning af bevisningen i dessa mål mindre behöflig, medan den tillika med afseende å det stora afståndet till öfverrätten i de flesta fall vore förenad med större svårigheter. Dock kan hävid anmärkas, att bevismedel finnas, hvilka utan svårighet låta reproducera sig i öfverrätten. Detta gäller isynnerhet civilprocessen, inom hvilken det skriftliga beviset spelar en viktig roll och med stigande utveckling kommer att göra det i ännu högre grad. Däremot är i straffprocessen, till följd af den stora betydelse, som här tillkommer vittnesbeviset, svårigheten af bevisningens förnyande större, ehuruval, om man icke ryggar tillbaka för ett brytande af omedelbarhetsprincipen, den utväg kan begagnas, att låta vittnesförhörret anställas inför en delegerad domare på den ort, där sådant lämpligast kan ske. I betraktande bör måhända äfven tagas, att då hos oss parterne hittills äfven i de obetydligaste mål kunnat få bevisningen pröfvad i alla instanser, det vore ett kanske altför stor steg att för de viktigaste mål med ens inskränka denna pröfning till endast en instans.

Skulle det emellertid befinnas, att en förnyad pröfning i högre rätt af bevisningen i sådana mål, hvarom senast varit fråga, icke bör medgifvas, så innehär detta ingalunda med nödvändighet, att hofrätterne eller andra dylika öfverrädder emellan lagmansrädden och högsta domstolen vore öfverflödiga. Ty äfven om dessa öfverrädder icke egde inlåta sig på en förnyad pröfning af det faktiska i saken, utan endast hålla sig till rättsfrågan, skulle för dem likväl återstå den viktiga uppgiften att i sista instans afgöra en mängd mål, — i de flesta fall alla de, hvilka tagit sin början vid den lägre underrätten, — samt härigenom ej blott inbespara en myckenhet arbete för högsta domstolen, utan äfven i flertalet mål minska parternes besvär och kostnader. Att i sådant fall äfven öfverräddernes eget arbete blefve jämförelsevis lindrigt, vore i själfva värtket ytterligare en fördel, särskilt äfven från ekonomisk synpunkt, i det antalet ledamöter vid dessa domstolar kunde väsentligt reduceras.

Med afseende å det sagda tillåter sig komitén att slutligen framställa följande frågor:

6:o. Bör i mål, som göras anhängiga vid den kollegiala underrätten såsom första domstol, ny pröfning af bevisningen tillåtas i öfverrätt? Och, i händelse frågan besvaras nekande, kunna öfverrädder emellan de kollegiala domstolarne och högsta domstolen undvaras?

Helsingfors den 7 september 1893.

R. A. WREDE.

Oskar Wilskman.

August Jusélius.

Rättelser och tillägg till tredje häftet.

Å sid. 302, tredje raden nedifrån, tillägges efter „ingåtts“ *munligen eller*.
" 345, not¹, står „säljaren kan“; bör vara *köparen kan*.
" 352, not¹, står „utföras“; bör vara *utfärdas*.
" 373, fjerde raden uppifrån står 9:8 JB, bör vara 9:8 HB.
" 380, not², står „bör otvifvelaktigt“; *otvifvelaktigt bör*,
" 382, not¹, tillfogas § 390.
" 401, åttonde raden nedifrån, utgår *och* framför *säljaren*.
" 404, sjette raden nedifrån, står „att man“; bör vara *ett, men*.
" 416, sjuttonde raden nedifrån, står „hvilken“; bör vara *vilka*.
" 417, not², tillfogas 61.

